

Π. ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ Α. ΒΑΡΕΛΛΑ Ι. ΘΕΟΧΑΡΗΣ Χ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΟ ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΑΘΗΝΑ 1981

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΟ ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

Π. ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ Α. ΒΑΡΕΛΛΑ Ι. ΘΕΟΧΑΡΗΣ Χ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

1981
ΝΙΚ
ΑΝΑ
2η ΕΜΙ

ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΟ ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΑΘΗΝΑ 1981

Ο ΤΟΠΟΣ ΠΟΥ ΚΑΤΟΙΚΟΥΜΕ

1. ΠΑΤΡΙΟ*

Κάποτε λογάριαζα νά φύγω μ' ὅλα τά βαπόρια πού σφύριζαν,
μ' ὅλα τά καίκια πού ἄνοιγαν πανιά,
μ' ὅλους τούς ὡκεανούς,
μ' ὅλους τούς ἀφρούς,
μ' ὅλους τούς δρόμους.

Μά τώρα δέθηκα μ' αὐτό τό χῶμα πού πατῶ,
ὅπου κοιμοῦνται οἱ πατέρες μας καὶ τά σκοτωμένα μας ἀδέρφια·
εἴμαι δεμένος μέ τούς ἀνθρώπους μας,
χαίρομαι νά τούς βλέπω νά γελοῦν
καὶ λυποῦμαι, ὅταν τό πρόσωπό τους συννεφιάζει.

Εἴμαι δεμένος μ' αὐτή τήν πατρική βροχή, τά δέντρα καὶ τά βουνά.

ΣΑΡΑΝΤΟΣ ΠΑΥΛΕΑΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Οἱ Ἕλληνες εἶμαστε ἀπό τά πολύ παλιά χρόνια ταξιδιάρικα πουλιά, πού μᾶς τραβοῦν οἱ ἄγνωστοι τόποι· συνάμα εἶμαστε ὁ μοναδικός ἵσως λαός πού ἀγαποῦμε μέ τόσο πάθος τόν τόπο πού γεννηθήκαμε — τήν πατρίδα. Σέ ποιές στροφές τοῦ ποιήματος φαίνεται τό ἔνα καὶ τό ἄλλο καὶ μέ ποιόν τρόπο τό λέει ὁ ποιητής;

2. Προσέξτε αὐτό τό ποίημα. "Ἐχουν οἱ στίχοι του τόν ἴδιο ἀριθμό συλλα-
βῶν; "Ἐχουν δόμοιο καταληξία; "Ἐχουν αύστηρό μέτρο; Ποιήματα σάν αὐτό λέμε
ὅτι εἴναι γραμμένα σ' ἐλεύθερο στίχο.

πάτριο: τῆς πατρίδας

2. ΕΥΛΟΓΗΜΕΝΗ ΕΛΛΑΔΑ

Περπατοῦμε άνάμεσα σέ βουνά καί σέ μικρά καμπυλούνια. Περνοῦμε μέσα από κλεισούρες*. Δρόμο παίρνουμε, δρόμο ἀφήνουμε. Είναι πρώι. Ὁ ἥλιος βρίσκεται ώς τρία μπόγια ψηλά. Πέρα φαίνονται τά βουνά, τό νά πίσω από τ' ἄλλο. Ἀπό πίσω μας ἀφήσαμε ἄλλα βουνά. "Οσα είναι κατά τό μέρος τοῦ ἥλιου είναι ἀκόμα σκοτεινά καί θαμπά.

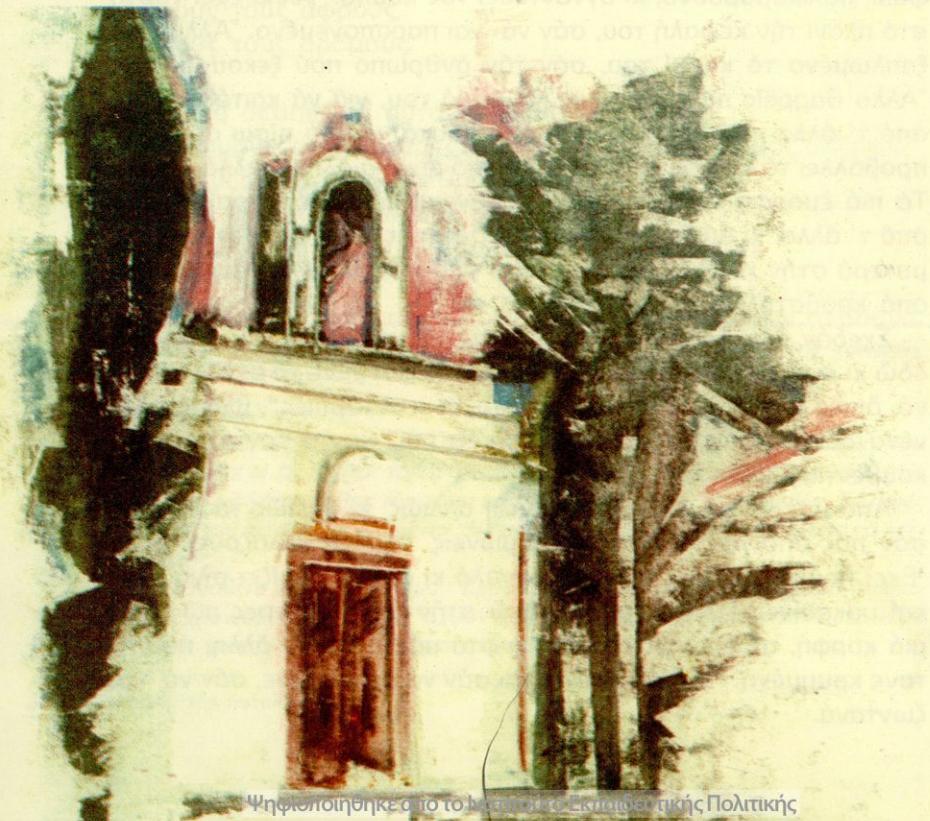
Τί είναι αύτά τά ἑλληνικά βουνά! Δέν είναι βράχοι καί χώματα σωριασμένα, ὅπως σέ ἄλλα μέρη. Είναι ζωντανά, είναι ψυχές. Θαρρεῖς πώς σέ κοιτάζουνε. Κάποια ἀπ' αύτά θαρρεῖς πώς κάθονται συλλογισμένα, ὅπως οἱ ἀνθρῶποι. Καί τά σχέδιά τους είναι πολύ ἔμορφα καί πολύ παράξενα. "Άλλο στέκεται μέ ὅρθιο κεφάλι, παλικαρόβουνο, κι ἀγναντεύει τόν κάμπο. "Άλλο ἔχει γυρτή στό πλάγι τήν κεφαλή του, σάν νά ναι παραπονεμένο. "Άλλο ἔχει ξαπλωμένο τό κορμί του, σάν τόν ἀνθρωπο πού ξεκουράζεται. "Άλλο θαρρεῖς πώς τεντώνει τό λαιμό του, γιά νά κοιτάξει πίσω από τ' ἄλλα πού βρίσκονται πιό μπροστά, κι ἀπό πίσω ἀπ' αύτό προβάλλει τό κεφάλι του ἄλλο καί πιό μακριά ἄλλα, πολλά βουνά. Τά πιό ἔμορφα είναι ὅσα είναι ξεμοναχιασμένα, ἀποτραβηγμένα από τ' ἄλλα, κι αυτά είναι τίς περισσότερες φορές στρογγυλά καί μυτερά στήν κορφή καί στέκονται μέσα στόν ἀγέρα σάν νά ναι από κρούσταλλο.

Σχεδόν ὅλα είναι σπανά καί σταχτιά, χωρίς δέντρα. Μοναχά ἐδῶ κι ἔκει, χαμηλά στά ριζοβούνια, πού ζώνουνε τό μεγάλο βουνό, ὅπως ζώνουνε τό κάστρο οἱ πύργοι κι οἱ τάμπιες*, βλέπεις κανένα δέντρο μοναχιασμένο ἢ πεντέξι μαζί κοντά κοντά, σάν νά κουβεντιάζουνε.

Ἀπό μακριά τά βουνά φαίνονται ἀλλιῶς κι ἀλλιῶς τά βλέπεις σάν πᾶς ἀπό κοντά. "Οσο τά σιμώνεις, ὀλοένα ἀλλάζουνε ὅψη. Ἐκεῖ πού τό βλέπεις πρίν στρογγυλό κι ὅρθιο, ἀρχίζει σιγά σιγά καί μακραίνει. Πολλές φορές, ἐνῶ στήν ἀρχή ἔβλεπες πώς ἔχει μιά κορφή, σέ λίγο φανερώνεται στά μάτια σου κι ἄλλη, πού ἥτανε κρυμμένη. Γι' αύτό φαίνονται σάν νά σαλεύουνε, σάν νά ναι ζωντανά.

"Οποτε βρεθεῖς κάτω ἀπό τή ρίζα κανενός ἀπόγκρεμου βουνοῦ πού κρύβει τόν ἥλιο, γυρίζεις τό κεφάλι σου καὶ θαυμάζεις τά κράκουρα*, πού στέκονται κρεμάμενα ἀπάν' ἀπό τό κεφάλι σου, μολυβιά, περιχυμένα μέ κόκκινες σκουριές καὶ μαῦρες τρύπες, καὶ κάτι στριμμένα ἀγριόδενδρα, πού εἶναι ριζωμένα στίς σκισμάδες, καὶ βλέπεις τά ὅρνια πού κάνουνε βόλτες ἀπό πάνου σου, βουβά.

"Υστερ" ἀπό λίγη ὥρα περπάτημα βρίσκεσαι σέ ἀνοιχτό μέρος κι ἡ ματιά σου, πού ἤτανε φυλακισμένη, χύνεται μακριά, ἐλεύθερη, σάν τό πουλί πού πέταξε ἀπό τό κλουβί. Ἡ ἀπλωσιά δίνει στήν καρδιά είρήνη καὶ χαρά. Τά βουνά φαίνονται μακριά, λέσι κι ἀποτραβηχθήκανε ὀλόγυρα. Μοναχά μπροστά σου εἶναι κάτι μικρά χωματόβουνα, ἥσυχα καὶ ταπεινά. Τό χῶμα εἶναι ἀλλοῦ σάν καφές ἀλεσμένος, ἀλλοῦ σάν κεραμίδι τριμμένο, ἀλλοῦ κίτρινο, σέ λίγες μεριές σταχτί κι ἄσπρο.

Εδῶ κι ἐκεῖ βλέπεις δεντράκια μαζεμένα, καί στή μέση ἔχουνε
ἔνα δυό σπιτάκια ἡ ἔνα ἑρμοκλῆσι. Δροσερά ἀμπέλια πρασινί-
ζουνε ἀνάμεσα στά ξερά χώματα καί σέ λίγο ἀπλώνουνε δο
φθάνει τό μάτι σου. Συκιές, ἐλιές κι ἄλλα δέντρα κάνουνε χαρο-
ποιά τήν ὅψη τῆς γῆς. Ἀπό τίς ρεματιές μοσχοβολᾶνε οἱ λυγαριές
καί σμίγουνε τή μυρουδιά τους μέ τό θυμάρι, μέ τή ρίγανη καί μέ
τ' ἄλλα ἀγριοβότανα.

Από τίς δυό μεριές τοῦ δρόμου συναπαντᾶς κάθε τόσο κανένα
βουναλάκι ἥμερο κι ἀπάνω στήν κορφή του εἶναι χτισμένο ἔνα
ρημοκλησάκι, πού τοῦ κρατᾶ συντροφιά ἔνα δέντρο γερμένο ἀπό
πάνω του μέ πολλή ἀγάπη. Εἰρήνη κι ἡσυχία τά σκεπάζει, πού
μπαίνει στήν ψυχή σου καί εἰρηνεύεις κι ἐσύ καί γίνεσαι ἔνα μ'
αὐτά. "Οπου νά γυρίσεις νά κοιτάξεις, βλέπεις ἔξωκλήσια, στ'
ἀπόγκρεμνο βουνό, στόν κάμπο ἀνάμεσα στ' ἀμπέλια, στά μικρά
χαμοβούνια. "Οσα βρίσκονται κατά τό μέρος τῆς ἀνατολῆς δεί-
χνουνε τό πρόσωπό τους καί τή μικρή πόρτα τους, κι ὅσα εἶναι
κατά τό βασίλεμα δείχνουνε τή στρογγυλή χιβάδα* τοῦ Ἅγιου Βή-
ματος. Πνεῦμα εἰρήνης ἀπλώνει παντοῦ. 'Η ἀγάπη τῶν ἀνθρώ-
πων στό Θεό ἔχει καταστοισμένη τήν πλάση. 'Απ' αὐτά τά ἀγια-
σμένα κτίσματα ἄλλα στέκονται στίς ἀπότομες κορφές τῶν βου-
νῶν σάν ἀιτοφωλιές καί φαίνονται ἀπό πολύ μακριά καί τήν ὥρα
πού βασιλεύει ὁ ἥλιος τά χρυσώνει καί τά δοξάζει τό «φῶς ἐσπε-
ρινόν», ἐνῶ χαμηλά οἱ κάμποι καί τά λαγκάδια ἔχουνε πιά σκοτει-
νιάσει. "Οσα ἑρμοκλήσια πάλι βρίσκονται κάτω, μέσα στά χωρά-
φια, εἶναι σάν τίς ταπεινές ψυχές καί θαρρεῖς πώς θέλουνε νά
κρυφθοῦνε ἀνάμεσα στά λίγα δεντράκια καί στίς πρασινάδες πού
τά τυλίγουνε.

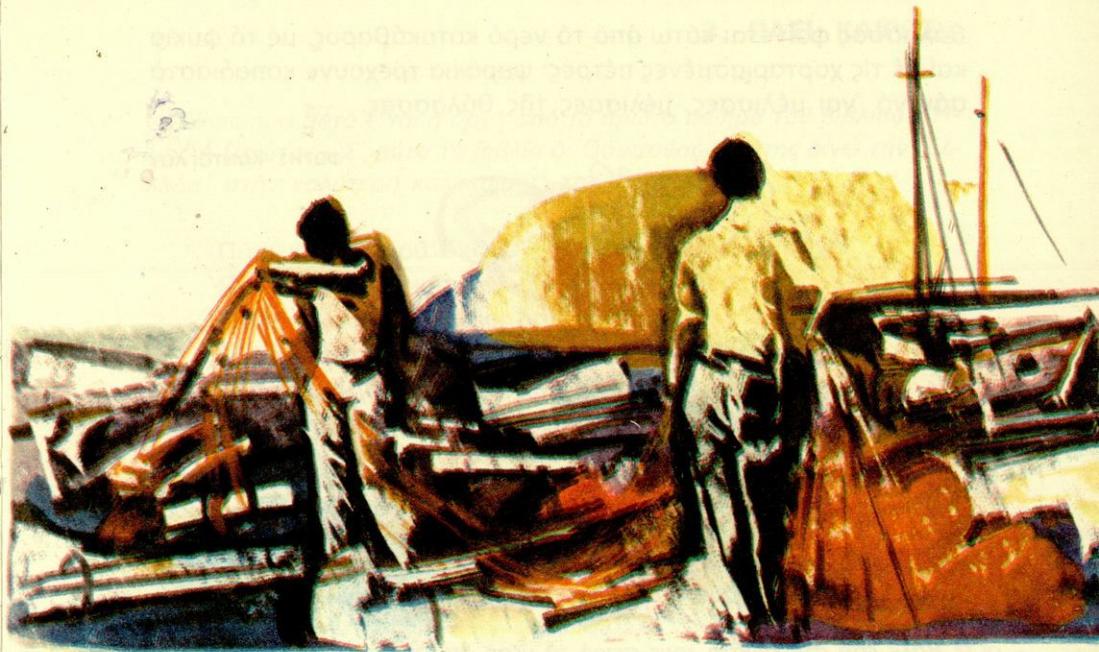
Κάποια ἀπ' αὐτά εἶναι: δόλότελα φτωχά, μοναχιασμένα μέσα σ'
ἔναν ξερότοπο ἡ σέ κανένα χωράφι, χωρίς δέντρο, χωρίς καμιά
παρηγοριά, μέ ἀσφαλιστή τήν πόρτα. Μονάχα σάν σκοτεινιάσει
φαίνεται τό καντήλι, πού φέγγει μέσ' ἀπό τό μικρό παραθυράκι
τῆς χιβάδας. Σταματᾶς καί κάθεσαι σέ μιά πέτρα ἡ σέ μιά ξερολι-
θιά*. 'Ησυχία βασιλεύει γύρω σου! Μονάχα κάτι μελίσσια βουί-
ζουνε στά κοντινά δεντράκια, χρυσοβασιλιάδες, κανένα ἀλογάκι
τῆς Παναγιᾶς. Ολοένα θαρρεῖς πώς θά βγεῖ κανένας ἄνθρωπος
ἀπό τό ρημοκλήσι ἡ πώς θά δεῖς καμιά γυναίκα νά κάθεται στό

πεζούλι, στόν ίσκιο. Τίποτα! Δέ φαίνεται ψυχή. Μυστήριο γλυκό τά τυλίγει όλα. Σηκώνεσαι καί παίρνεις τόν άνήφορο, καί σέ λίγο βρίσκεσαι μπροστά στήν πόρτα τοῦ ρημοκλησιοῦ, πού ναι κλεισμένη. 'Ο άγέρας φυσά έδω άπάνω, ένω κάτω δέ φυσούσε όλότελα.

Κάθεσαι στό άσβεστωμένο πεζούλι καί κοιτάζεις γύρω σου τό χμορφό πανόραμα. 'Αποπάνω άπό τήν πόρτα είναι ζωγραφισμένος ό άγιος Γιάννης ό Πρόδρομος, ήλιοψημένος, καί σέ κοιτάζει σάν νά σοῦ μιλᾶ, σάν νά σοῦ λέγει: «Καλῶς ὅρισες, τέκνον μου!» Λιθάρια άρχαϊα κείτονται σέ μιάν άκρη. 'Ανοίγεις τή σκεβρωμένη πόρτα μ' ἔνα σπάγκο, πού βαστᾶ τό μάνταλο, καί μπαίνεις μέσα. Σέ χτυπᾶ ή δροσιά, πού βγαίνει άπό τά σκοτεινά. Σιγά σιγά τό μάτι σου συνηθίζει καί βλέπεις τό παλιό τέμπλο μέ τά είκονίσματα, πού σέ κοιτάζουνε σάν νά σέ περιμένανε. Τό καντήλι τής Παναγίας είναι άναμμένο. "Όλα τά καντήλια ἔχουνε άπό ἔνα άγριαγκαθό κρεμασμένο άπάνω άπό τό καντηλέρι, γιά νά μήν πίνουνε τό λάδι τά ποντίκια. Μπροστά στήν ἄγια πόρτα είναι άπιθωμένο ἔνα κεραμίδι μέ σβησμένα κάρβουνα. Στά δεξιά είναι ἔνα χονδροκομμένο άναλόγιο άπό άγριόξυλο κι άπάνω βρίσκεται ἔνα παμπάλαιο ψαλτήρι, γεμάτο κεριά καί λάδια. Δυό μολυντήρια* περπατᾶνε άπάνω στόν τοῖχο, πού γράφει μέ άρχαία γραφή «Μνήσθητι, Κύριε, ήμῶν τῶν ἐλαχίστων...». 'Ο ἀνεμος βουίζει στήν παλιά σκεπή. Κάνεις τήν προσευχή σου καί βγαίνεις ἔξω. 'Ακούς τά πατήματά σου καί θαρρεῖς πώς είναι κανένας ἄλλος. Κλείνεις τήν πόρτα καί κατεβαίνεις στό δρόμο.

Τραβᾶς κατά τήν δστρια*. Κατά κεῖ φανερώνονται ἄλλα βουνά, καινούρια. Περνᾶς κοντά άπό ἔνα χωριό μέ καμιά δεκαριά σπίτια, πού ἔχουνε στή μέση σάν μάνα τή μικρή ἐκκλησία. Δέ φαίνεται ἄλλο ζωντανό πλάσμα ἔξον άπό μιά γριά, πού γνέθει στό πιό άκρινό σπίτι, καί δυό τρεῖς κατσίκες.

"Ενα βουνό ξεχωρίζει άπό τ' ἄλλα. Είναι πιό άπότομο καί μυτερό, ίδιο πιθάρι άναποδογυρισμένο. Σέ λίγη ὥρα βρίσκεσαι κοντά του καί τό περνᾶς άπό τ' ἀριστερό σου χέρι. Μονομιᾶς ἀνοίγει μπροστά σου ό κόσμος καί παρουσιάζεται πέρα ή θάλασσα πίσω άπό κάτι χαμηλά χωματόβουνα. 'Ο δρόμος κατηφορίζει ἀνάμεσα σέ πυκνά πεῦκα, πεῦκα άμετρητα. πού βουίζουνε άπό τά τζιτζίκια.

‘Ο δρόμος φεύγει γρήγορα. “Ωσπου νά φουμάρεις ἔνα τσιγάρο, βρίσκεσαι σ’ ἔνα στρίψιμο τοῦ δρόμου πού εἶναι ἀπάνω ἀπό τὴν ἀκροθαλασσιά. Βλέπεις ἔνα μικρό κόρφο, μιάν ἀγκάλη ἀμμουδερή, ἀνάμεσα σέ δυό μικρούς κάβους. Δυό σπιτάκια μοναχά εἶναι κοντά στή θάλασσα κι ἔνας ἄνθρωπος θαλασσωμένος βγάζει θαλασσινά. Μιά ψαρόβαρκα εἶναι τραβηγμένη ἔξω καί ψήνεται στὸν ἥλιο. “Ενα καράβι μέ δυό ἄλμπουρα* εἶναι φουνταρισμένο ἀνοιχτά, φορτωμένο, καί μαυρίζει μέσα στήν ἀντηλιά, πού κάνει τή θάλασσα σάν νά ’vai ύδραργυρος. ”Έξω στό πέλαγος ὁ βοριάς ἀφρίζει ἐλαφρά τά νερά, πού εἶναι σάν γαλαζόπετρα.

Χωρίς νά τό καταλάβεις, βρίσκεσαι σέ δυό πατήματα ἀπό τό δροσερό κύμα. Μονομιᾶς ἀπό τά ξεράγκαθα κι ἀπό τά βουνά πού σέ ζώνανε, ἄξαφνα σέ χτυπᾶ ὁ δροσερός κι ἀρμυρός ἀγέρας τοῦ πελάγου. Τά μικρά κυματάκια τρέχουνε χαρούμενα μέσα στό μικρό κόρφο κι ἀκούγεται ἔνα δροσερό σφύριγμα. ‘Ο πάτος τῆς

Θάλασσας φαίνεται κάτω άπό τό νερό κατακάθαρος, μέ τά φύκια και μέ τίς χορταριασμένες πέτρες ψαράκια τρέχουνε κοπαδιαστά σάν νά 'ναι μέλισσες, μέλισσες τής θάλασσας.

ΦΩΤΗΣ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ο συγγραφέας ξεκινά περπατώντας άνάμεσα σέ βουνά και σέ μικρά καμποβούνια. Ή πορεία πού άκολούθησε είναι μπερδεμένη μέσα στήν παρένθεση.

(Κατά τήν δστρια κοντά σ' ἔνα μικρό χωριούδακι — Σέ μιά ξερολιθιά — Κατηφορικός δρόμος άνάμεσα άπό πεῦκα — Πλάι στό κύμα — Άνηφορικός δρόμος πρός ἔνα έρημοκλήσι — Δίπλα άπό ἔνα μυτερό βουνό — Άσβεστωμένο πεζούλι έρημοκλησιού — Άπλωσιά μέ άμπελια, έλιες και συκιές — Μέσα στό ζωκλήσι — Δρόμος άνάμεσα σέ ήμερα βουναλάκια — Στρίψιμο δρόμου πάνω άπό τήν άκροθαλασσιά)

Βάλε έσύ στή σωστή τους σειρά τά μέρη άπ' όπου πέρασε.
Μέσα στό φυσικό τοπίο πού περιγράφει ό συγγραφέας βρίσκονται και μερικά έργα τοῦ άνθρώπου. Ποιά είναι αυτά;

3. Νά βρεῖς τά πρόσωπα, τά φυτά και τά ζωά πού άναφέρονται μέσα στό κείμενο.

4. Ο συγγραφέας δίνει ζωή και κίνηση σέ πολλά άπό τά άψυχα πού περιγράφει. Ύπογράμμισε μερικές άπό τίς έμψυχωμένες περιγραφές του.

5. Ο συγγραφέας κάπου άλλοϋ έχει γράψει: «Όλα τά φυσικά κτίσματα στήν Ελλάδα είναι στά μέτρα τοῦ άνθρώπου.» Συζητήστε μέσα στήν τάξη τί θέλει νά πεῖ μ' αυτό. Καί πού τό βλέπετε στό κείμενο πού διαβάσατε.

6. Δώσε κι έσύ μιά ζωντανή γραπτή περιγραφή τοῦ τόπου σου.

κλεισούρα: στενή διάβαση άνάμεσα σέ βουνά

τάμπια ή τάπια: προμαχώνας

κράκουρα: οι ἄκρες τῶν βράχων

χιβάδα (άχιβάδα): ή στρογγυλή προεξοχή τοῦ ιεροῦ τῆς έκκλησίας

ξερολιθία: τοίχος χτισμένος μέ σκέτες πέτρες

μολυντήρι: ἔδος σαύρας

δστρια: νοτιάς

ἄλμπουρο: κατάρτι

3. ΠΑΕΙ ΚΑΙΡΟΣ...

Τό ποίημα αύτό εἶναι ἡ ἀρχή ἀπό τό πρῶτο ποίημα τοῦ βιβλίου «Ἡ-λιος ὁ Πρῶτος.» Σ' αύτό τό βιβλίο ὁ Ὁδυσσέας Ἐλύτης δίνει τήν Ἑλ-λάδα στήν καλύτερη καλοκαιρινή της ὥρα.

Πάει καιρός πού ἀκούστηκεν ἡ τελευταία βροχή
Πάνω ἀπό τά μυρμήγκια καί τίς σαῦρες
Τώρα ὁ οὐρανός καίει ἀπέραντος
Τά φροῦτα βάφουνε τό στόμα τους
Τῆς γῆς οἱ πόροι ἀνοίγουνται σιγά σιγά
Καὶ πλάι ἀπ' τό νερό πού στάζει συλλαβίζοντας
“Ἐνα πελώριο φυτό κοιτάει κατάματα τόν ἥλιο!

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ποιά έποχή περιγράφει ό ποιητής καί ἀπό ποῦ τό συμπεραίνετε;
2. Ό πρωταγωνιστής σ' αὐτό τό ποίημα εἶναι ό ἥλιος, ἔνας ἥλιος πραγματικός καί συνάμα ποιητικός. Αὐτός κάνει
- τόν ούρανό νά .....
  - τά φροῦτα νά .....
  - τούς πόρους τῆς γῆς νά .....
  - τό νερό νά .....
  - ἔνα πελώριο φυτό νά .....
3. Προσέξτε τί θαυμάσια χρησιμοποιεῖ τή γλώσσα ό ποιητής.
- Έμεις λέμε:
- Τό παιδί καίει δλόκληρο ἀπό τόν πυρετό.
- Καί ό ποιητής λέει:
- Τώρα ό ούρανός .....
- Έμεις λέμε:
- Τό κοριτσάκι βάφει τό στόμα του μέ βατόμουρα.
- Καί ό ποιητής λέει:
- Τά φροῦτα .....
- Έμεις λέμε:
- Ἐνα μωρό κοιτάει κατάματα τή μαμά του.
- Καί ό ποιητής λέει:
- Ἐνα πελώριο φυτό .....

4. ΣΤΗΝ ΚΟΡΦΗ ΤΟΥ ΠΑΡΝΩΝΑ

Σήμερα θ' άνεβοῦμε στήν κορφή τοῦ Πάρνωνα. Τό μονοπάτι φιδίζεται άρχικά μέσα σέ μιά σπάταλη φυτεία. Διαβαίνεις τόν Τάνο, πού κρύβει τά νερά του μέσα στήν πλατανιά, ἔπειτα δρασκελίζεις μιά γυμνή ἔκταση, πού μυρίζει ρίγανη καί θυμάρι, κι ύστερα μπαίνεις στήν ἄγρια όμορφιά τοῦ ἐλατοσκέπαστου τοπίου.

'Ο παχύς ἵσκιος δίνει κουράγιο. "Ἐπειτα ἀπό μιάμιση ὥρα πορεία φτάνουμε στούς Κανάλους, ἔνα ύψιπεδο ἀνάμεσα σέ λεβεντόκορμες πλαγιές. 'Η πηγή δίνει τό νερό μέσα σέ μεγάλους κορμούς σκαμμένων ἐλατιῶν, καί τό νερό τρέχει φέρνοντας τόν ἀχό μιᾶς γλυκιᾶς μουσικῆς.

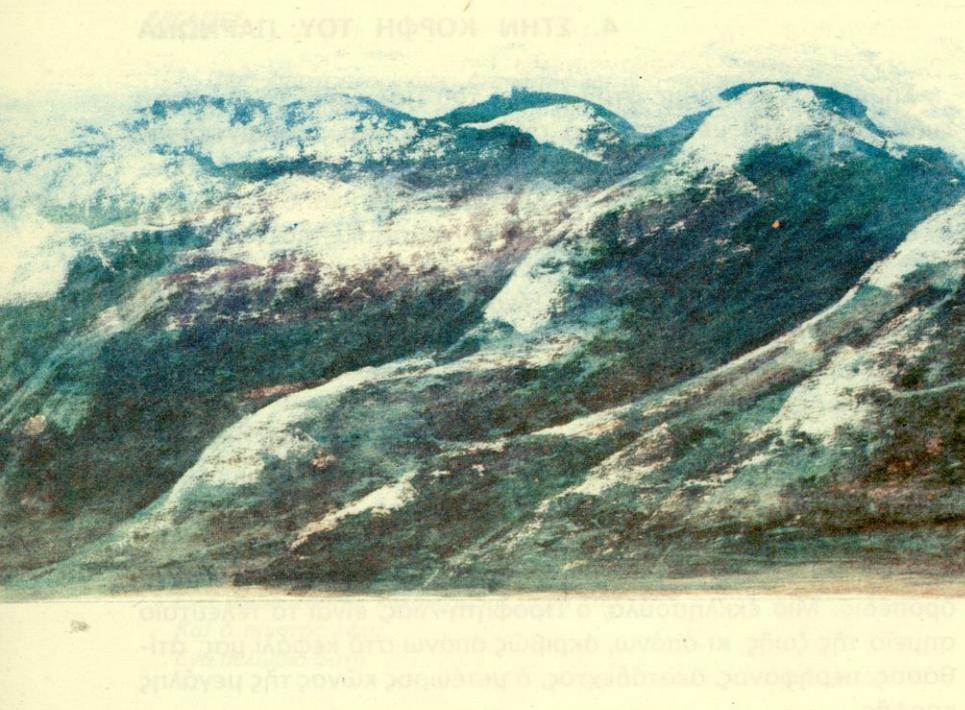
Κοντεύει μεσημέρι κι ἔρχονται νά ποτιστοῦν κοπάδια ἀπό πρόβατα. Τήν ὥρα πού τρῶμε τό σταρένιο ψωμί καί τή μυζήθρα, ἀπολαμβάνουμε αὐτό τό βουκολικό* εἰδύλλιο*. Ἄλλα δέ μᾶς παίρνει καί συνεχίζουμε τό ἀνέβασμα. Μετά ἀπό μιά ὥρα διμαλότερης κάπως ἀνηφόρας εἴμαστε σ' ἔνα ψηλό ἔκτεταμένο δροπέδιο. Μιά ἐκκλησούλα, δ Προφήτη-Λιάς, εἶναι τό τελευταῖο σημεῖο τῆς ζωῆς κι ἀπάνω, ἀκριβῶς ἀπάνω στό κεφάλι μας, ἀτίθασος, περήφανος, ἀκατάδεχτος, δ μετέωρος κῶνος τῆς μεγάλης κορφῆς.

Βαδίζουμε μέ τή μεγαλύτερη ἄνεση τοῦτο τό δροπέδιο, πού ἦταν πεδίο ρίψεων πολεμικοῦ ὑλικοῦ ἀπ' τά συμμαχικά ἀεροπλάνα στήν Κατοχή. Μιά ψευδαίσθηση κάμπου δημιουργεῖται ἔδū στά 1.700 μέτρα ψηλά ἀπ' τή θάλασσα. Τό χορταριασμένο ἔδαφος, μαλακό σάν καρπέτο*, εἶναι κάτι ἀνάλογο μέ τήν Κοιλάδα τῶν Θεῶν τοῦ Ὄλύμπου. 'Ἄλλα πρέπει τώρα νά στρίψουμε καί νά πάρουμε τόν ἀπότομο ἀνήφορο.

Λίγες κορφές τινάζονται τόσο ἀπίθανα στά ὕψη, ὅπως δ Πάρνωνας. Αύτοῦ ἀπάνω πρέπει ν' ἀνέβεις μέ πόδια καί μέ χέρια. 'Η ἀνάσα καί τοῦ πιό δοκιμασμένου δρειβάτη κόβεται...

* * *

Φτάσαμε στήν κορφή περνώντας ἀπό ἔνα πηχτό πούστι*, χωρίς νά ἔχουμε ἐπίγνωση προσανατολισμοῦ. Τέλος, μετά ἀπό μιά πορεία τριῶν τετάρτων, τό χέρι ἀκούμπησε ἀπάνω στό ύψομε-

τρο. Τά σύννεφα περνοῦσαν τώρα κάτω ἀπ' τήν κορφή, τρέχοντας πρός τά δυτικά. 'Ο Λακωνικός κόλπος ἦταν βουρκωμένος μέσα στά νέφη, ἐνῶ τά ψηλά τόξα τῶν κορυφογραμμῶν τοῦ Ταῦγετου τρυποῦσαν τήν καταχνιά καί χαίρονταν τό μεσημεριάτικο ἥλιο. Βορινά τά ἄλλα ὀρεινά συγκροτήματα τοῦ Μοριᾶ τά εἰχε σκεπάσει μιά ἀτέλειωτη νεφέλη. Τό Μαίναλο, ὁ Ἐρύμανθος, ἡ Ζήρεια, ὁ Χελμός ἦταν κρυμμένα μέσα στό λευκό στοιχεῖο.

Ξαναβλέπω πάλι τόν Ταῦγετο, σέ στιγμές πού τόν ἐλευθερώνουν τά νέφη. 'Απ' τό βορρά ὡς τό νότο ξετυλίγεται σ' ἔνα ἀπίθανο μάκρος, προβάλλοντας τά πέτρινα στήθη του, γυμνά στά ψηλώματα καί δασωμένα ἀπ' τά χίλια πεντακόσια μέτρα καί κάτω. "Ενας πελώριος γίγαντας ἐποπτεύει* ὀλόκληρη τήν εὐλογημένη κοιλάδα τοῦ Εύρώτα, πού μέσα στό πράσινο φόντο* της, τό συγκερασμένο ἀπό γλύκα καί αύστηρότητα, πέρα ἐκεῖ κάτω στήν ἄχνα τῶν ἑλαιώνων, βρίσκεται ἡ Σπάρτη..."

Ξαφνικά άπ' τήν άνατολή ξεχύθηκαν μεμιᾶς καταρράχτες φωτός. Τά σύννεφα σχίστηκαν κι ἔνα μεγάλο κομμάτι γαλάζιου ουρανού και θάλασσας φάνηκαν κατά τή στεριά τοῦ Κρανιδιοῦ. 'Ο ἥμερος κόρφος τ' Ἀναπλιοῦ ἄστραψε. Μιά παραλία ἀσημωμένη ἀπό ἐλαιῶνες φάνηκε. 'Ο κάμπος τοῦ Ἀστρους καὶ τριγύρω στό πέλαγος τά ξανθά νησιά στέλναν ἔνα μήνυμα χαρᾶς. Οἱ Σπέτσες, ἡ "Υδρα ξεχώρισαν καθαρά μέσα στήν ἀναπάντεχη εὐδία*.

Ξαπλώθηκα ἀπάνω στή λεία πέτρα. Στήν κορφή βασίλευε ἡ μακάρια ἡσυχία τῶν αἰθέρων. Συμπλέγματα ἄλλων κορυφῶν, κάτω ἀπ' τά 1.800 μέτρα, τῆς Γαϊτανοράχης, τοῦ Ἀι-Βασίλη, τῆς Λυκοφωλιᾶς, τοῦ Δραγουνιοῦ, τῆς Ἀιτοφωλιᾶς, τοῦ Μετεριζοῦ, προβάλλανε μέσα στήν ἀστραφτερή τώρα λάμψη τοῦ ἥλιου. 'Η γῆς ἀνάδινε μιά ζεστή δσμή. 'Απ' τά δαιδαλαῖα δάση πιό κάτω, τ' ἀτέλειωτα δάση πού κρύβει ὁ Πάρνωνας, ἐρχόταν τώρα ἔνας εἰρηνικός χαιρετισμός. 'Η συννεφιά ἔφευγε.

ΠΑΥΛΟΣ ΚΥΡΙΑΖΗΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

'Υποθέστε ὅτι εἶστε στήν ἵδια παρέα μέ τό συγγραφέα στήν κορφή τοῦ Πάρνωνα. "Ἐνας σας νά ἀνακοινώσει στήν τάξη τί βλέπει πρός τή μεριά τοῦ Λακωνικοῦ κόλπου καὶ τοῦ Ταῦγετου· ἄλλος τί βλέπει πρός τά ἀνατολικά, δταν σχίζονται τά σύννεφα· ἄλλος τί νιώθει ζαπλωμένος πάνω στή λεία πέτρα· κι ἄλλος νά περιγράψει τό γυρισμό ἀπό τόν ἵδιο δρόμο.

βουκολικός: ποιμενικός, ἀγροτικός

ειδύλλιο: ποιμενική ἡ ἀγροτική σκηνή ζωῆς

καρπέτο: χαλί

πούσι: όμιχλη

ἐποπτεύω: κοιτάζω ἀπό ψηλά, ἐπιβλέπω

φόντο: βάθος

εύδια: αἴθριος καιρός

5. ΑΝΑΡΡΙΧΗΣΗ

Βράχοι πάνω στούς βράχους
κι όλο πηγές στίς μασχάλες τῶν βράχων
κι όλο βράχοι πού πᾶνε ψηλά
κι όλο νερά πού πηδοῦν καί γκρεμίζονται
κι όλο φωνές ἀπ' τά νερά
κι όλο βράχοι σκισμένοι,
πράσινοι βράχοι στουρναρόβλαχοι,
κόκκινοι βράχοι τσελιγκάδες,
καί παπαροῦνες βλάχες μέ φοῦστες πού πετοῦν φωτιές
κι ἔνας ἥλιος ἀτσίγγανος βόσκει τίς προβατίνες του
κι ἄνθη πετιοῦνται ἀπ' τούς γκρεμούς
κι ἀνάκατες μυρουδιές ἀπό ρίγανη καί φλισκούνι
κι ἔλατα στ' ἀετόβραχα, πού συγκρατοῦν τόν κατήφορο,
κι ἔνας ἔφηβος ἄνεμος σαλπίζει ἀπ' τ' ἀνεμόραχο
καί πιό ψηλά τό καραούλι τ' ἀετοῦ
καί χιόνια πάνω στίς κορφές
κι ἔνα γίδι σκαρφαλωμένο μυρίζει τήν ἄνοιξη
κι ἀκούει ἀπ' τήν ἄβυσσο τά νερά πού κροτοῦνε.

ΜΗΤΣΟΣ ΛΥΓΙΖΟΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Τά ύλικά πού κάνουν τό βουνό συμπλέκονται καί συσσωρεύονται τό ἔνα πάνω στό ἄλλο μέσα στό ποίημα μέ τήν ἐπανάληψη τοῦ ὕδιου συνδέσμου. Ποιός εἶναι αὐτός;
2. Ἀπό τά ύλικά πού κάνουν τό βουνό, οι βράχοι (καί τά συγγενικά: ἀετόβραχα, γκρεμοί) πόσες φορές ἀναφέρονται;
3. Ποιά εἰδη τοῦ φυτικοῦ καί τοῦ ζωικοῦ βασιλείου συναντᾶμε καθώς ἀνεβαίνουμε;
4. Μέσα ἀπό ποιούς στίχους τρέχουν νερά;
5. Τί ἥχοι ἀκούγονται μέσα στό ποίημα καί ποῦ;
6. Μέ τί ἐπίθετα ζωντανεύει ὁ ποιητής τούς βράχους, τίς παπαροῦνες, τόν ἥλιο καί τόν ἄνεμο;
7. Σέ ποιό σκαλοπάτι (στίχο) θά ἥθελες νά σταθεῖς, κοντά σέ τί, καί τί νά δεῖς καί νά ἀπολαύσεις ἀπό ἐκεῖ;

6. Ο ΚΑΜΠΟΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

‘Ο κάμπος. Τό χειμώνα είναι θλιβερός. Τό καλοκαίρι κόλαση. Τό χινόπωρο τόν τυλίγει σέ γοητευτικότατη μελαγχολία. Μά τήν ἄνοιξη τίποτε δέν μπορεῖ νά παραβληθεῖ μέ τόν κάμπο τῆς Θεσσαλίας.

Πρέπει νά ξεκινήσεις μέ τό ξημέρωμα, ὅταν ἡ “Οσσα στολίζεται μέ τριαντάφυλλα στόν ἔρχομό τοῦ ἥλιου. “Οταν τά χιόνια τοῦ ‘Ολύμπου κρατοῦν ἀκόμα ἀπάνω τους τά στερνά γαλάζια πέπλα τῆς νύχτας, πρίν ἀκόμα, στίς πρῶτες ἀχτίνες, ξεδιαλυθοῦν οἱ χαμηλοί λευκοί ἀχνοί πού σιγοσέρνονται πλάι στά ποτάμια, τά χαντάκια, τά βαλτοτόπια. Τήν ὥρα πού οἱ κατσουλιέρηδες κάνουν τήν πρωινή προσευχή τους πετώντας κατακόρυφα, πού οἱ κάργιες ἀργοξυπνοῦν κι ἐτοιμάζονται γιά τή ληστρική καί φωνακλάδικη μέρα τους.

Ψηφιοποίηθηκε από το Αστικό Εκπαιδευτικό Πρόλιπτο

Употреба и съхранение
ке от този вид от Експлоатацията на Политехник

‘Ο δρόμος – όποιον δρόμο κι ἄν πάρεις – ξαπλώνεται ἵσιος, λευκός, στολισμένος μ’ ἀνθισμέν’ ἀγκάθια. Δέν ἔχει τέλος ὁ δρόμος καὶ δέ βλέπεις γιά ποιό λόγο πρέπει νά ’χει τέλος, ὅταν ὁ οὐρανός εἶναι τόσο γλυκός, τά στάχυα τόσο πράσινα, ἡ καταχνία τόσο γαλατένια καὶ τά βουνά τοῦ βάθους τόσο ἀχνά κι ἀπίθανα.

Κι ἔξαφνα τό ἀεράκι τῆς αὐγῆς σαρώνει τούς ἀχνούς καὶ ἡ θάλασσα τῶν σταχυῶν κυματίζει πέρα ὡς πέρα μ’ ἀσημένια ρίγη. Φλογίζονται οἱ ρόδινοι ὁρίζοντες, χρυσίζουν οἱ πράσινες ἔκτασεις. Εἶναι ὁ ἥλιος πού ἀνατέλλει.

Τό φῶς του εἶναι ἀκόμα ντελικάτο, λευκό, ψυχρό. Μά νιώθεις πώς οἱ κίτρινοι τόνοι δέ θ’ ἀργήσουν νά χυθοῦν δλοῦθε. Προχωρεῖς, ἀκούγοντας τό στερεό τραγούδι τῶν κατσουλιέρηδων, ἀκολουθώντας τά στολισμένα μέ iερατικά κιρκινέζια σύρματα τοῦ τηλεγράφου. Λίγο πιό πέρα μαντεύεις τόν ποταμό χωμένο στή ζούγκλα πού θρέφουν τά νερά κι οἱ βοῦρκοι.

Ίτιές καὶ καραγάτσια, λυγαριές καὶ βελανιδιές, ὁξιάκανθες ἀνθισμένες κι ἄλλα μύρια φυτά τῆς πλούσιας γῆς, πνιγμένα, σφιχταγκαλισμένα, πού ἀκολουθοῦν τή γονιμοποιό κοίτη. Μά ὁ ἄλλος κάμπος εἶναι γυμνός ἀπό κάθε πολύπλοκη χλωρίδα. Μόνο στάρι, κριθάρι, βρίζα, πελώριο κι ὁμοιόμορφο χαλί τῆς θεᾶς Δήμητρας, στρωμένο ὡς τούς ἀπροσδιόριστους ὁρίζοντες. Κι ἀνάμεσα στήν καρπερή βλάστηση μοναδικά στολίδια τά λουλούδια τοῦ ἀγροῦ: κίτρινη βρούβα, παπαρούνα ματωμένη, μαβί ἀγριομπίζελο κι ἀσφόδελοι, μυριάδες ἀσφόδελοι, ξαπλωμένοι σέ σταχτορόδινες ἔκτασεις...

‘Ολόγυρα σέ κάθε χωριό εἶναι τό λιβάδι, ὅπου βόσκουν τά γελάδια καὶ τ’ ἄλογα. ‘Η Θεσσαλία, ὅπως τόν παλιό καιρό, ἔξακολουθεῖ νά τρέφει ἄλογα. Θά τά ἰδεῖτε σέ μικρά κοπάδια νά καλπάζουν λεύθερα καὶ περήφανα στό τριφύλλι τῶν πλατιῶν λιβαδιῶν καὶ νά χλιμιντροῦν μέ τή χαίτη ἀνεμισμένη. Σάν πέσει τό βράδυ, θά γυρίσουν μαζί μέ τά βόδια καὶ τ’ ἀρνιά στό χωριό καὶ θά μοιραστοῦν τό καθένα στό στάβλο του. Τά γουρούνια όλημερίς κυλιοῦνται στίς μπάρες μέ τά στεκάμενα βουρκόνερα, πού ἀπλώνονται στά σπίτια τῶν χωριῶν. Κι οἱ κάργιες κουρνιάζουν στά δυό μοναδικά δέντρα τοῦ χωριοῦ, μέσα σ’ ἔνα ὅργιο φωνῶν.

Σάν ἔρθει ἡ νύχτα, τά κουνούπια βγαίνουν σάν σύννεφα ἀπ’

τούς βάλτους καί σκορπίζονται πάνω ἀπ' τή θάλασσα τῶν σταχυῶν...

Κι ἀπό κεῖ εἶναι οἱ βάλτοι, τά στερνά ἀπομεινάδια τῆς μεγάλης προϊστορικῆς λίμνης. Τίποτα δέ μαρτυράει τήν ὑπαρξή τους στό μάτι. Ἡ πυκνή βλάστηση τοῦ βυθοῦ των ξεπερνάει τό νερό καί τό σκεπάζει μέ πράσινο φουντωτό χαλί, λές καί κάποιο λιβάδι λίγο παράξενο ξαπλώνεται ἀνάμεσα στά χωράφια. "Άμα πλησιάσεις, μιά περίεργη ὁσμή στεκάμενων νερῶν καί σαπισμένων χόρτων κεντάει τήν προσοχή σου. Τότε βλέπεις πώς ἡ βλάστηση τοῦ λιβαδιοῦ αὐτοῦ εἶναι ἀλλιώτικη, φουντωτή, παχύφυλλη, στολισμένη μέ μεγάλα κίτρινα νερολούλουδα. Κι ὑστερά εἶναι οἱ καλαμιῶνες καί τά βοῦρλα μέ τό χνουδάτο κυλινδρικό ἀνθό τους. Εἶναι τά λελέκια, πού τριγυρνᾶν μέ ψόφος ἐμβριθές ἀνάμεσα στά νερόχορτα καί κάθε τόσο ψαρεύουν μέ τίς μακρουλές μύτες τους ἔνα πράσινο φρεσκομπογιατισμένο βατραχάκι..."

"Αν μάλιστα τύχει καί διαβεῖς μέ τό σουρούπωμα, θά δεῖς τίς ἀγριόπαπιες μέ τά καστανά φτερά νά πετᾶν ζευγαρωτά· θ' ἀντικρίσεις τούς ἐρωδιούς μέ τόν καμπυλωτό λαιμό νά στοχάζονται μέ τό 'να πόδι μετέωρο καί σακάδες, πού ἥρθαν ἀπό μακριά σέ ἄμεμπτους τριγωνικούς σχηματισμούς νά χορταίνουν τή δίψα τους καί νά βοσκοῦν τήν ύποζωή τοῦ βούρκου.

Μέ τή νύχτα... ἀρχίζει ἡ συναυλία τῶν βατραχιῶν· εἶναι χιλιάδες, πολλές χιλιάδες, πού δὴ τή μέρα κρύβονται μέσα στά θαλάμια τους, λαγοκοιμοῦνται στή χλιάδα τῶν βρωμόνερων. Μά τή νύχτα ξυπνᾶν. Ἀνεβαίνουν στήν ἐπιφάνεια τοῦ στεκάμενου πηχτοῦ ύγροῦ ἢ σέρνονται μέ τά σιχαμερά ποδαράκια τους στό βοῦρκο τῆς ἀκροβαλτιᾶς, ἀνάμεσα στίς ρίζες τῶν βούρλων. Κοιτῶν μέ μάτια γλαρωμένα τήν ἀμόλυντη ἔκταση τ' οὔρανοῦ καί ὥρες ὀλόκληρες κοάζουν τό βραχνό μονότονο τραγούδι τους..."

M. ΚΑΡΑΓΑΤΣΗΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Νά άριθμήσεις τίς παραγράφους τοῦ κεφαλαίου· εἶναι ἔντεκα. Ἐπειτα νά άριθμήσεις σωστά καί τίς ἐπιγραφές τῶν παραγράφων, πού σοῦ δίνουμε παρακάτω ἀνακατεμένες:

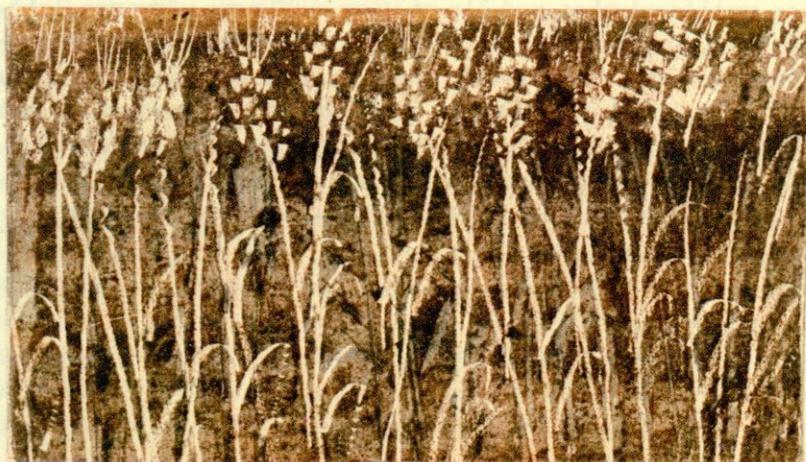
- ( ) Οἱ βάλτοι μέ τὸν ὑδρόβιο κόσμο τους
- ( ) Ἡ συναυλία τῶν βατραχιῶν μέσα στὴ νύχτα
- ( ) Ἡ νύχτα μέ τὰ κουνούπια τῆς
- ( ) Τὰ χωριά μέ τὰ λιβάδια καὶ τὰ ζῶα τους
- ( ) Ὁ κάμπος τῆς Θεσσαλίας τίς τέσσερις ἐποχές τοῦ χρόνου
- ( ) Στό δρόμο πού ἀκολουθεῖ τὰ σύρματα τοῦ τηλεγράφου
- ( ) Τό τοπίο τὴν ἄνοιξη, μόλις ἀρχίσει νά ξημερώνει
- ( ) Τήν ὥρα πού φυσάει τό ἀεράκι τῆς αὐγῆς καὶ ξεπροβάλλει ὁ ἥλιος
- ( ) Ἡ πλούσια βλάστηση ἀπ' τή μιά κι ἀπό τήν ἄλλη τοῦ ποταμοῦ
- ( ) Τὰ πουλιά πού συναντᾶς τό σουρούπωμα
- ( ) Οἱ δρόμοι τοῦ κάμπου

2. Νά κατονομάσεις χαρακτηριστικά ζῶα καί φυτά τοῦ Θεσσαλικοῦ κάμπου, πού ἀναφέρονται στό κείμενο.

3. Τί θά ἡθελες νά ἡχογραφήσεις μέ τό μαγνητόφωνο ἀπό ὅσα ἀκούγονται μέσα στό κείμενο;

4. Τί στιγμιότυπα ἀπό ὅσα περιγράφει ὁ συγγραφέας θά ἡθελες νά ἀποθανάτισεις μέ τή φωτογραφική σου μηχανή;

5. Συζητήστε μέσα στήν τάξη τίς διαφορές τοῦ τόπου σας ἀπό τόν κάμπο τῆς Θεσσαλίας.

7. ΤΟ ΑΙΓΑΙΟ ΚΑΙ ΤΑ ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ

Τό κείμενο αύτό περιλαμβάνει πέντε άποσπάσματα από τό βιβλίο τοῦ Μυριβήλη «'Απ' τὴν Ἑλλάδα». Ὁ συγγραφέας, νησιώτης καὶ ὁ Γερμανός, ἔχει δώσει μερικές ἀπό τίς πιό ζωντανές περιγραφές τοῦ Αἰγαίου.

Α) Περιγραφὴ τοῦ Αἰγαίου

‘Ο ἀρχαῖος ποιητής εἶδε τῇ χαρούμενη θάλασσα τοῦ Αἰγαίου, καλοκαιριάτικη, γεμάτη ἀπό ἄπειρα, μικρά, εὕθυμα κύματα, γεμάτη ἀπό γοητευτικά νερένια λακκάκια, σάν ἐκεῖνα πού ἀνθοῦν στά μάγουλα μερικῶν κοριτσιῶν, ὅταν κάνουν νά χαμογελάσουν. Καί βρῆκε τήν πιό χαριτωμένη ἔκφραση πού θά μποροῦσε νά ἀποδώσει τήν ἐντύπωση πού τοῦ ὀντότητο τό θέαμα. Τό εἶπε: «τό ἀμέτρητο χαμόγελο τοῦ πελάγου».

Περιγραφὴ τοῦ Αἰγαίου

Τό καράβι πού διασχίζει τό Αἰγαίο ἀρμενίζει ἀδιάκοπα ἀνάμεσα στά νησιά. “Ἐρχονται κοντά σου μιά ἀπλωτή τόπο, κατόπι ἀποτραβιοῦνται καί φεύγουν πίσω, γιά νά τρέξουν ἀπό τήν πλώρη νά σέ προϋπαντήσουν ἄλλα νησιά. Οι στεριές εἶναι στεγνές, κατάγυμνες καί σπανές, χρυσωμένες ἀπό τό φθινόπωρο ἢ γλαυκές ἀπό τήν ἐλιά ἢ τρυφερά πράσινες ἀπό τό πεῦκο.

‘Ο μεγάλος ἥλιος λιώνει τό χρώμα τ’ ούρανοῦ ὡς τό πιό ἀχνό γαλάνισμα. “Ολα ἀστράφτουν καί πεντοβιοῦν ἀπό φρεσκάδα. Μιά νιότη ἀναπηδᾶ ἀπό τά νερά, ἀπό τούς λαμπερούς βράχους, ἀπό τούς δασωμένους λόφους, σάν νά ‘ναι ἡ πρώτη μέρα τῆς Δημιουργίας καί μόλις τούτη τή στιγμή βγῆκαν ἀπό τό χέρι τοῦ Θεοῦ.

Β) Επιδημία εξερεύνησης τοῦ Αἰγαίου

Νά μπορούσαμε, λέω, νά γυρίσουμε ὅλα τοῦτα τά νησιά, ἔνα πρός ἔνα. Νά βγοῦμε ἀπό τό καράβι, νά τά κολυμπήσουμε, νά τά περπατήσουμε, νά τά μυρίσουμε, νά νιώσουμε κάτω ἀπό τή φτέρνα μας τήν ἀπάντηση ἀπό τή γδαρμένη τους μαρμαρόπετρα, ἀπό τό ξανθό τους χῶμα. Ν’ ἀγγίσουμε μέ τά δάχτυλα ἔνα ἔνα τούς πολύχρωμους βράχους, πού λάμπουν, χορτασμένοι ἀπό φῶς, ποτισμένοι ἀπό καυτερόν ἥλιον ὡς τά βάθη τῆς καρδιᾶς

Ψηφιοποιημένη εικόνα του Επιστρεψαντού Καταπούτο Επιπλέοντας Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το ίντερνετ στο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τους. Νά μετρήσουμε τά ψηφιδωτά βότσαλα τῆς ἀκρογιαλίας μας μέσα στή βρεγμένη μας φούχτα, νά τ' ἀκούσουμε νά τρίζουν κάτω ἀπό τά γυμνά πόδια μας. Ἀκόμα, ν' ἀγγίσουμε τίς ρῶγες τῶν δαχτύλων μας πάνω στ' ἀγκάθια τά Ἑλληνικά, τά χρυσά, τά γαλανά ἀγκάθια, νά γλείψουμε μέ τή γλώσσα μας τούς ἀλατισμένους θαλασσόβραχους, δημοριζουν τά ζωντανά καί ὕστερα κοιτάνε τό πέλαγο σκεφτικά.

Περιγραφή του ^{***} *Ιερανοῦ* *hai tais boudou*

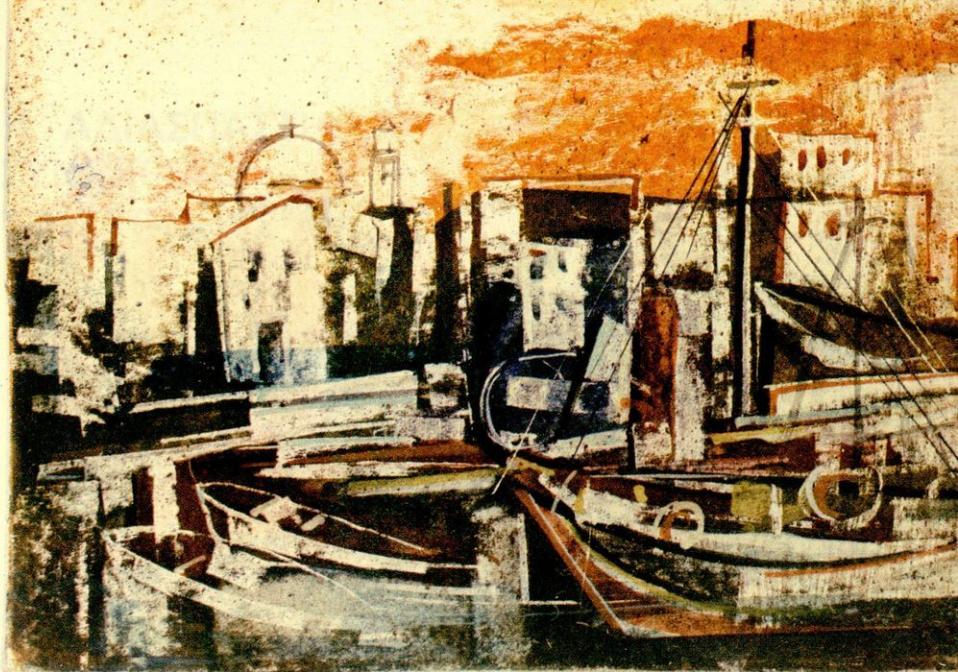
Τό καϊκι ἄραξε στό παλιό λιμανάκι του χωριοῦ. Τόσο μικρό καί τόσο γραφικό, πού θά μποροῦσε νά 'ναι ἔνα σκηνικό γιά ἔνα θαλασσινό εἰδύλλιο. Οι βάρκες, τά τρεχαντήρια, τά χαριτωμένα περάματα, οι πένες μέ τό ἵσιο κατάρτι καί τά διπλά τριζωνικά πανιά καί μαζί ὅλες οι ψαροπούλες κουνᾶνε χαιρετιστικά τήν πλώρη, δεμένες ἀράδα στό μόλο. Πρίν ἀμολάρει ἀκόμα τό πανί, ἔνα πλῆθος χαρούμενα ξιπόλητα ψαραδόπουλα ἀρπάνε στόν ἀέρα τόν κάβο πού πετάει ὁ καπετάνιος, γιά νά θελιάσουνε στήν πετρένια δέστρα. Οι ψαράδες μέ τά χαλκωματένια πρόσωπα καλωσορίζουν ὀλόκαρδα, ἀπλώνουν τά μεγάλα χέρια, πού εἶναι ἀργασμένα ἀπό τήν ἄρμη καί τόν ἥλιο. Τά ροῦχα τους εἶναι χοντρά, τά κορμιά τους μυρίζουν ρετσίνι, καμένη πίσσα καί πευκόφλουδο, κοπανισμένο στήν πέτρα.

Τό παλιό ἄραξοβόλι τῶν παιδιάτικων χρόνων ἀνοίγει γύρω σου τήν ἀγκαλιά του, στολισμένη μέ χλωρά, πράσινα φύκια. Τά καβούρια βγαίνουν πάλι ἀνάμεσα ἀπό τίς χορταριασμένες πέτρες τοῦ γιαλοῦ καί κοιτάζουν. Τά κεφαλόπουλα, κοπάδια κοπάδια, τριγυρίζουν στά παστρικά νερά, βοσκᾶνε στά χλωρά λαχανικά τοῦ βυθοῦ ἡ μαλώνουν ὅλα μαζί γύρω σ' ἔνα ξεροκόμματο πού καραβίζει, πεταμένο στήν ἐπιφάνεια. Λοξεύουν ὅλα μαζί καί κάνουν τίς ἀσημένιες κοιλιές τους ν' ἀστράφουν στόν ἥλιο, ἀργυρές λεπίδες.

CH Galaggo

***

Τόσες ὕρες κάθομαι στό παράθυρο, πάνω ἀπό τή θάλασσα, ἀκούω καί βλέπω. Δέν ἔχω, ψυχή μου, παρά μάτια κι αύτιά. Ἡ θάλασσα εἶναι γαληνεμένη, σάν νά περπάτησε ὁ Χριστός στό

στήθος της, όμως τήν ἄκουγα πού τραγουδοῦσε ὅλη τή νύχτα
στίς κουφοβραχιές καί στίς τρύπες τοῦ ψαρολίμανου. Ποτές δέ
λέει νά καταλαγιάσει ὁ ρόχθος τοῦ καημοῦ της.

Πῶς τό πε ό ποιητής;

«Τά σπλάχνα μου κι ἡ θάλασσα ποτέ δέν ήσυχάζουν.»

ΣΤΡΑΤΗΣ ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Διαλέξτε γιά κάθε ἀπόσπασμα τήν κατάλληλη ἐπικεφαλίδα. Κάποια πε-
ρισσεύει.

Τό ἀμέτρητο χαμόγελο τοῦ πελάγου

Ἐνα καράβι ἀνάμεσα στά ἑλληνικά νησιά

Σ' ἔνα παλιό νησιώτικο λιμανάκι

Ἐνα παράθυρο στή θάλασσα

Λαχτάρα γιά τά ἑλληνικά νησιά

Ἡ πρώτη μέρα τῆς δημιουργίας

2. Ο Μυριβήλης είναι ἀφθαστος στίς περιγραφές του. Διαλέξτε, ὁ καθένας
μόνος του, ἀπό δύο περιγραφές καί ύστερα μετρήστε ποιές περιγραφές συ-
γκέντρωσαν τίς περισσότερες προτιμήσεις.

8. ΕΛΛΑΔΑ

Εῖν' στό χάρτη ἀπάνω ἡ Ἑλλάδα,
θάλασσα, οὐρανός, λιακάδα.

Πλέκει γύρω της τό κύμα
μιά νταντέλα μ' ἄσπρο νῆμα.

Σκάβεις φῶς, φυτεύεις ἥλιο
μές στό γαλανό βασίλειο.

Ροδοδάφνη ἡ αὐγή ἀνατέλλει
ἀπ' τοῦ ὁρίζοντα τό ἀμπέλι.

Πέρα ὡς πέρα οἱ ἐλαιῶνες
ἀσημώνουν τούς αἰῶνες.

Μέ πλατάνια, λυγαριές,
ξέχειλες οἱ ρεματιές.

Τά χωριά της ἄσπροι γύροι,
στοῦ φωτός τό πανηγύρι.

Ἄστρο καί μαργαριτάρι
κι ἀχιβάδα τό φεγγάρι.

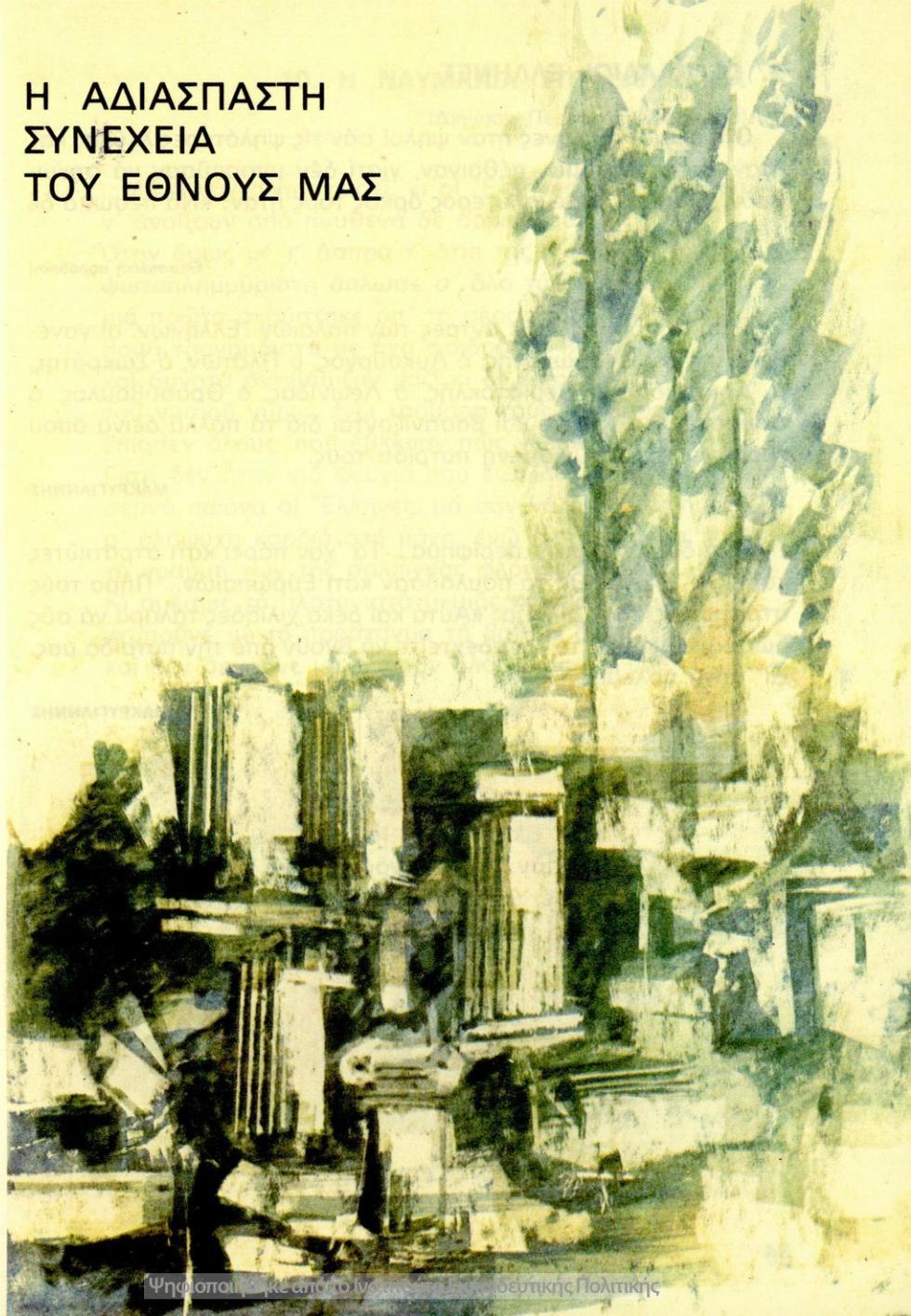
Πρίν βραδιάσει, ξημερώνει,
χρυσαπλώνουν τοῦ ἥλιου οἱ κλῶνοι.

Εῖν' στό χάρτη ἀπάνω ἡ Ἑλλάδα
θάλασσα, οὐρανός, λιακάδα.

PENA KAPΘAIΟΥ

Η ΑΔΙΑΣΠΑΣΤΗ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ ΜΑΣ

9. ΟΙ ΠΑΛΑΙΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ

Οι παλαιοί "Ελληνες ḥταν ψηλοί σάν τίς ψηλότερες λεύκες καί, ḥταν ἔπεφταν χάμω, πέθαιναν, γιατί δέν μποροῦσαν νά σηκωθοῦν. Γι' αύτό ὁ μεγαλύτερος ὅρκος τους ḥταν: «Νά πέσω, ἃ δέ λέου ἀλήθεια».

Θεσσαλική παράδοση

"Ολοι οι προκομμένοι ἄντρες τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων, οἱ γονεῖοι δῆλοι τῆς ἀνθρωπότης, ὁ Λυκοῦργος, ὁ Πλάτων, ὁ Σωκράτης, ὁ Ἀριστείδης, ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ Λεωνίδας, ὁ Θρασύβουλος, ὁ Δημοστένης... κλαῖνε καί βασανίζονται διά τά πολλά δεινά ὅπου τραβάγει ἡ δυστυχισμένη πατρίδα τους.

ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ

Εἶχα δυό ἀγάλματα περίφημα... Τά 'χαν πάρει κάτι στρατιῶτες καί εἰς τ' Ἀργος θά τά πουλοῦσαν κάτι Εύρωπαίων... Πῆρα τούς στρατιῶτες, τούς μίλησα: «Αύτά καί δέκα χιλιάδες τάλαρα νά σᾶς δώσουνε, νά μήν τό καταδεχτεῖτε νά βγοῦν ἀπό τήν πατρίδα μας. Δι' αύτά πολεμήσαμεν.»

ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ

'Απ' τά κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τά ιερά¹
καί σάν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
χαιρε, ὦ, χαιρε, ἐλευθεριά.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ

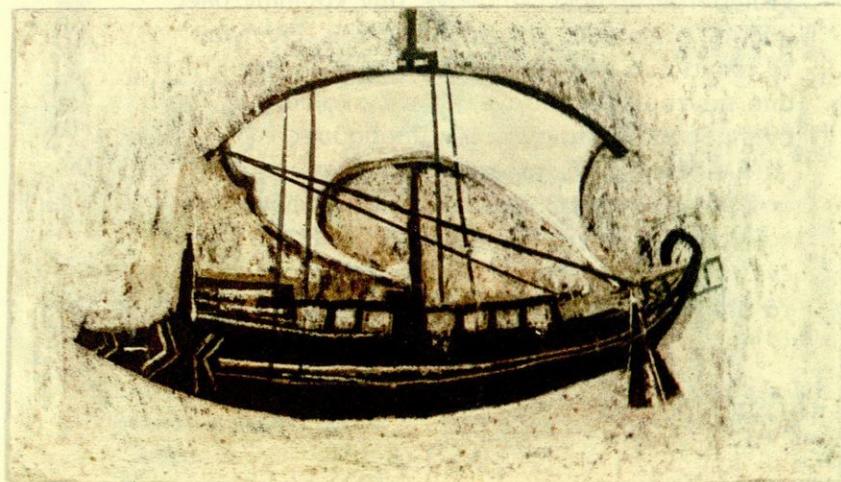
10. Η ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΣΤΗ ΣΑΛΑΜΙΝΑ

(Διήγηση Πέρση άγγελοφόρου)

...Μά ή νύχτα προχωρεῖ, κι οἱ "Ελληνες κρυφό δρόμο
ν' ἀνοίξουν ἀπό πουθενά δέ δοκιμάζουν.

"Οταν δμως μέ τ' ἄσπρα τ' ἄτια της ή μέρα
φωτοπλημύριστη ἀπλωσε σ' ὅλο τὸν κόσμο,
μιά πρῶτα ἀκούστηκε ἀπ' τὸ μέρος τῶν Ἑλλήνων
βουῇ τραγουδιστά μέ ἥχο φαιδρό νά βγαίνει
καί δυνατά ἀντιβούίζαν μαζί κι οἱ βράχοι
τοῦ νησιοῦ γύρω, ἐνῷ τρομάρα τούς βαρβάρους
ἔπιασεν δλους, πού ἔβλεπαν πώς γελαστῆκαν.

Γιατί δέν ἦταν γιά φευγιό πού ἔψαλλαν τότε
σεμνό παιάνα οἱ "Ελληνες, μά σάν νά δρμοῦσαν
μ' ὀλόψυχη καρδιά στή μάχη, ἐνῷ ὅλη ὡς πέρα
τή γραμμή των τῆς σάλπιγγας φλόγιζε ὁ ἥχος.
Κι ἀμέσως τά πλαταγιστά μεμιᾶς κουπιά τους
χτυποῦνε μέ τό πρόσταγμα τή βαθιάν ἄρμη
καί δέν ἀργοῦνε νά φανοῦν δλοι μπροστά μας.

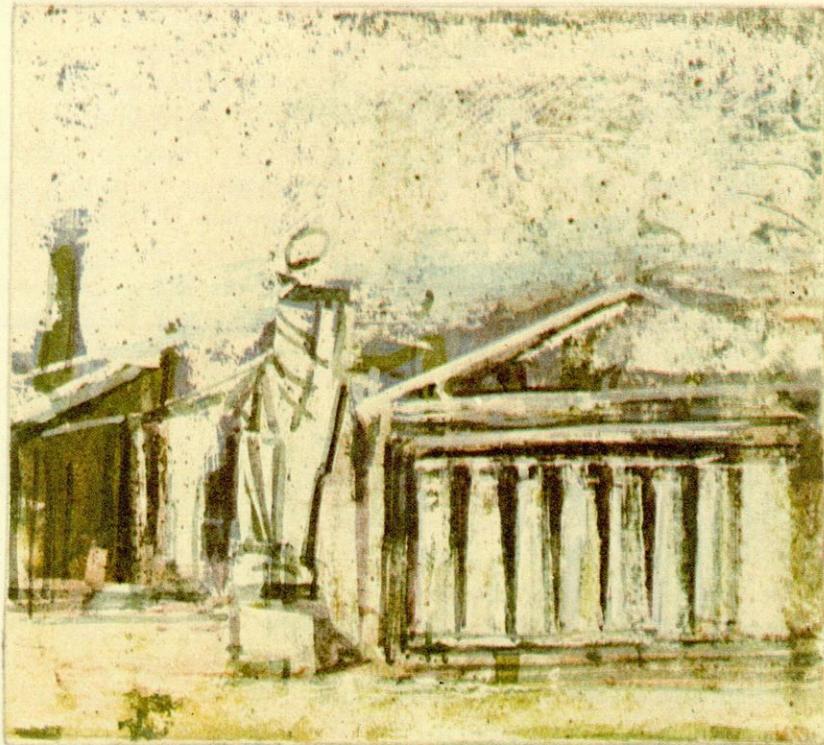
Τό δεξί πρῶτο, σέ γραμμή, κέρας ἐρχόταν
μ' ὅλη τήν τάξη κι ἔπειτα κι ὁ ἄλλος ὁ στόλος
ἀπό πίσω ἀκλουθᾶ. Καί τότε ἦταν ν' ἀκούσεις
φωνή μεγάλη ἀπό κοντά: «Ἐμπρός τῶν Ἑλλήνων
γενναῖα παιδιά! Νά ἐλευθερώσετε πατρίδα,
τέκνα, γυναῖκες, καί τῶν πατρικῶν θεῶν σας
νά ἐλευθερώστε τά Ἱερά καί τῶν προγόνων
τούς τάφους. Τώρα γιά δλα εἶναι πού πολεμάτε.»
Μά κι ἀπό μᾶς βουή στήν περσική τή γλώσσα
τούς ἀποκρίνονταν καί πιά καιρός δέν ἦταν
γιά χάσιμο, μά εὔτύς τό ἔνα στό ἄλλο ἐπάνω
καράβι κρούει τή χάλκινη ἀρματωσιά του.
Τό σύνθημα τῆς ἐμβολῆς ἔδωσε πρῶτα
ἔνα καράβι ἐλληνικό, πού ἔσπασεν δλα
ἐνός φοινικικοῦ, κορόνες κι ἀκροστόλια,
κι ἔτσι δλοι στρέφουν ὁ ἔνας καταπάνω τ' ἄλλου.
Λοιπόν, βαστοῦσε στήν ἀρχή καλά τό ρέμα
τοῦ στόλου τῶν Περσῶν, μά ὅταν στό στενό μέσα
τόσο πλῆθος στριμώχητκαν καί δέν μποροῦσαν
καμιά βοήθεια δ' ἔνας τ' ἄλλουνοῦ νά δίνουν
κι οἱ ἕδιοι μέ τίς χαλκόστομες συμμεταξύ τους
χτυπιόνταν πρῶρες, σπάνανε τῶν κουπιῶν δλες
μαζί οἱ φτεροῦγες καί, νά, τότε τῶν Ἑλλήνων
τά πλοϊα ἔνα γύρο μέ πολλή ἐπιδεξιοσύνη
ἀπό παντοῦ χτυπούσανε, καί τά σκαριά μας
ἀναποδογυρίζονταν καί δέν μποροῦσες
νά βλέπεις πιά τή Θάλασσα, πού ἦταν γιομάτη
ἀπό ναυάγια καραβιῶν κι ἀνθρώπων φόνο·
καί βρύαζαν οἱ γιαλοί νεκρούς κι οἱ ξέρες γύρου,
ἐνῶ δσα μᾶς ἐμένανε καράβια ἀκόμα
τό 'βαζαν στό κουπί φευγάλα δίχως τάξη...»

ΑΙΣΧΥΛΟΣ

(Μετάφραση I. N. Γρυπάρη)

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Συμφωνεῖ ἡ διήγηση τοῦ Αἰσχύλου μέ δσα ἔμαθες στήν Ἰστορία σου στήν τέταρτη τάξη;
  2. Ποιοί στίχοι δείχνουν
    - δτι ξημέρωσε·
    - δτι οἱ Ἑλληνες ἄρχισαν νά τραγουδοῦν καί νά σαλπίζουν τόν πολεμικό τους παιάνα·
    - δτι ἄρχισε ἡ συμπλοκή τῶν καραβιῶν·
    - δτι οἱ Πέρσες τά χασαν κι ἔριξαν τά καράβια τους τό 'να πάνω στ' ἄλλο·
    - δτι γέμισε δ τόπος νεκρούς καί ναυάγια περσικά·
    - δτι δσοι ἀπόμειναν κοίταξαν νά σωθοῦν μέ τή φυγή.
  3. Ἀξίζει τόν κόπο νά μάθεις ἀπ' ἔξω τόν ἑλληνικό παιάνα.
  4. Συζητήστε στήν τάξη γιά τίς μεταφράσεις τῶν ἀρχαίων καί γιά τά ἔργα τους πού παίζονται τό καλοκαίρι στά ύπαιθρια ἀρχαϊα Θέατρα.

11. Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΚΟΙΜΑΤΑΙ ΣΤΗ ΒΕΡΓΙΝΑ

Μιά φορά κι ἔναν καιρό, 2300 χρόνια πρίν καί λίγα ἀκόμη, ἀρχίζει ἔνα παραμύθι, πού δυνατός δέν εἶναι παραμύθι.

Στίς Αίγας, τήν παλιά πρωτεύουσα τῶν Μακεδόνων βασιλιάδων, ἄρχοντες, αὐλικοί καί λαός ἐτοιμάζονταν γιά τό μεγάλο ξεφάντωμα. Σ' αὐτήν ἐδῶ τήν πόλη ἡ βασιλοπούλα τους ἡ Κλεοπάτρα θά γινόταν σέ λίγο γυναίκα τοῦ Ἀλέξανδρου, τοῦ βασιλιᾶ τῆς Ἡπείρου. Σάν ἔφθασε ἡ μεγάλη μέρα, μέ τί ιαχές καί ἐπιφωνήματα τό πλῆθος ἐπευφήμησε τό βασιλιά του, τό μεγάλο Φίλιππο Β', καθώς περήφανος συνόδευε τή θυγατέρα του στό θέατρο τῆς πόλης! Σέ λίγο θ' ἀρχιζε ὁ γάμος καί οἱ Μακεδόνες ἀνυπομονούσαν. "Ἐξαφνα δύμας τά τραγούδια τῆς χαρᾶς σταμάτησαν, μιά πνιγμένη κραυγή πόνου κι ἔνας ξερός ἥχος ἀπό ἔνα κορμί πού ἐπεφτε ἀκούστηκαν καί μιά παγερή βουβαμάρα ἀπλώθηκε παντοῦ. Ἐκεῖ, μπροστά στό θέατρο τῶν Αἰγῶν, ὁ στρατηλάτης βασιλιάς κειτόταν νεκρός. Τό γάμο τῆς κόρης του ἔιχε διαλέξει ὁ σωματοφύλακάς του ὁ Παυσανίας, γιά νά ἐκτελέσει τή φονική ἐντολή πού ἔιχε πάρει. Ἀπό ποιόν; Γιά πολλά χρόνια ψιθυριζόταν πώς τό χέρι τοῦ φονιᾶ ἔιχε δηλίσει ἡ πρώτη του γυναίκα ἡ Ὁλυμπιάδα, πού ποτέ δέν ἔιχε παραδεχτεῖ τό δεύτερο γάμο τοῦ ἄνδρα της. Ἡ μήπως ἦταν ὁ γιός του Ἀλέξανδρος, ὁ «Μέγας» ὅπως τόν ὀνόμασε ἡ ιστορία, πού τιμοῦσε περισσότερο τή μητέρα του ἀπ' ὅτι τόν πατέρα του; Ἡ μήπως, τέλος, οἱ προαιώνιοι ἔχθροί του, οἱ Πέρσες; Ποτέ δέν τό ἡμαθαν μέ σιγουριά οἱ Μακεδόνες... Οἱ γιορτές δύμας τοῦ γάμου σταμάτησαν κι ἀντί γιά γαμήλια τραγούδια θρῆνοι ἀντηχοῦσαν τώρα στίς Αίγας.

Σέ μιά μεγάλη πυρά, ὅπως συνηθίζοταν τότε, οἱ πιστοί φίλοι καί οἱ ύπήκοοι τοῦ Φιλίππου κάψαν τό κορμί του, πλύναν τά κόκαλά του μέ μοσχομυριστό ἀνέρωτο κρασί καί τά τοποθέτησαν στοργικά σέ χρυσοσκάλιστη λάρνακα, στολισμένη μέ πολύτιμα πετράδια καί μέ τό ἔμβλημα τῆς δυναστείας, ἔνα ἀστέρι. Πρίν τήν κλείσουν, σκέπασαν τά κόκαλα μ' ἔνα θαυμάσιο χρυσό στεφάνι ἀπό φύλλα καί καρπούς βελανιδιᾶς, πού ἦταν τό ἱερό δέντρο τοῦ Δία, κι ἔβαλαν προσεχτικά τή λάρνακα μέσα σέ μιά μαρμάρινη

σαρκοφάγο. Κοντά της áκούμπησαν τά προσωπικά áντικείμενα τοῦ νεκροῦ, σύμβολα τῆς ἔξουσίας καὶ τῆς δύναμής του: τό ἐπίχρυσο, πέλώριο — δυό μέτρα δλόκληρα — βασιλικό σκῆπτρο του, τή χρυσή φαρέτρα μέ τά βέλη του, τό πολύτιμο διάδημα, δουλεμένο μέ χρυσάφι κι áσήμι, τό λαμπρό θώρακα πού ἔχε πάνω του ὀκτώ ἀνάγλυφα λιονταράκια καὶ τή μορφή τῆς Ἀθηνᾶς, τή δερμάτινη áσπιδα του στολισμένη μέ γυαλί, ἐλεφαντοκόκαλο, χρυσάφι και áσήμι, τίς χάλκινες περικνημίδες του, τή μιά κοντύτερη λιγάκι áπό τήν ἄλλη (δλοι τό ἔρεαν πώς δ βασιλιάς κούτσαινε áπό τό ἔνα πόδι κι ἄς περπάταγε καμαρωτός), καὶ πόσα áκόμη áμύθητα δῶρα... Ἀνάμεσά τους πέντε μικρά ἐλεφάντινα áγάλματα, πέντε áγαπημένες μορφές, πού θά τοῦ κρατοῦσαν συντροφιά στό μακρινό ταξίδι: τό πρῶτο παρίστανε τόν ἔδιο, τό νεκρό Φίλιππο, καὶ τ' ἄλλα τούς γονεῖς του, τήν Ὁλυμπιάδα καὶ τό γιό του, τόν κοσμοκράτορα Ἀλέξανδρο. Τέλος, σ' ἔναν τοῖχο τοῦ τάφου δ ζωγράφος τοῦ παλατιοῦ σχεδίασε μέ ζωηρά χρώματα μιά áγαπημένη γιά τό νεκρό εἰκόνα, ἔνα κυνήγι λιονταριοῦ, πού ἦταν μιά βασιλική ψυχαγωγία.

* * *

1977. "Ένα ήρεμο πρωινό του Νοέμβρη ή άρχαιολογική σκαπάνη άφηνε έναν ύπόκωφο ήχο, σημάδι πώς άκουμποϋσε σε πέτρινη έπιφάνεια. Στή Βεργίνα, ένα χωριουδάκι της Βέροιας, πού τά παλιά χρόνια τό 'λεγαν Αίγες, ξυπνούσε καί πάλι δι νεκρός βασιλιάς. "Ερχονταν νά ταράξουν τόν ύπνο του οι φωνές έκπληξης καί θαυμασμού τῶν άρχαιολόγων, πού έφεραν στό φῶς τά άριστουργήματα τῆς άρχαιας τέχνης, πού τόσους αιώνες τόν είχαν πιστά συντροφέψει.

ΕΦΗ ΑΛΛΑΜΑΝΗ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ή συγγραφέας μᾶς έδωσε πρώτα τά ιστορικά γεγονότα τά σχετικά μέ τό Θάνατο καί τήν ταφή τού Φιλίππου καί στό τέλος άναφέρθηκε στίς άνασκαφές τῆς Βεργίνας πού έπαλήθευσαν τά γεγονότα. Θά μπορούσατε έσεις νά άκολουθήσετε τήν άντιθετη πορεία;

2. Άν δέν έχετε άκούσει, ρωτήστε τό δάσκαλό σας ή τούς γονεῖς σας νά σᾶς ποῦν γιά τόν παγκόσμιας πιά φήμης "Έλληνα άρχαιολόγο πού έκαμε τίς άνασκαφές.

12. ΕΝΑΣ ΛΑ·Ι·ΚΟΣ ΘΡΥΛΟΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΕΝΤΑΔΑΧΤΥΛΟ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

“Όταν έγίνονταν οι άλλεπάλληλες πειρατικές έπιδρομές τῶν Σαρακηνῶν στήν Κύπρο, οἱ βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες ἔστελναν ἡρωικούς Ἑλληνες πολεμάρχους ἀπό τὸν Ταῦρο τῆς Μικρασίας νά προστατέψουν τό νησί. Ἡταν οἱ λεγόμενοι Ἀκρίτες, πού φύλαγαν τά σύνορα, τά «στρατοτόπια» δηπως τά δόνόμαζαν. Κάτι ἀντρες δρμητικοί καὶ γενναῖοι. Στρατιώτες καβαλαραῖοι καὶ πεζοί, πού ἀψηφοῦσαν τό θάνατο, ἔτοιμοι νά ἐπιτεθοῦν στόν ἔχθρο μέ τό κοντάρι τους καὶ μέ τό φοβερό σιδερένιο τους ρόπαλο. Προστάτης ἄγιος τους ἦταν δη μεγαλομάρτυρας τῆς Παφλαγονίας, δη Ἅγιος Μάμας, πού ἦταν κι δη προστάτης ἄγιος τῶν βοσκῶν καὶ τῶν κοπαδιῶν. Ὅστερα ἀπό τό μαρτυρικό του θάνατο οἱ Ἀκρίτες μετέφεραν τό σεπτό* λείψανό του — κατά τήν παράδοση — στή μικροπολιτεία τοῦ Μόρφου τῆς Κύπρου, δηπου πρωτοστρατοπέδευσαν. Ἐκεῖ κτίσθηκε μία ώραία ἐκκλησία ἀφιερωμένη στ' ὄνομά του. Μέσα σ' αὐτήν ύπάρχει μαρμάρινη λάρνακα, δηπου φυλάσσεται τό σκήνωμά* του.

Τούς Ἀκρίτες, πού μέ τόση εύσέβεια λάτρευαν τόν ἄγιο αὐτό, τούς ἐπονόμαζαν καὶ ἀπελάτες, γι' αὐτό καὶ τό ρόπαλό τους τό ἔλεγαν ἀπελατίκιο. Πάνω σ' αὐτό ἦταν χαραγμένη ἡ μορφή τοῦ ἀγίου τους. Τούς προσονόμαζαν ἀκόμα Ἑλλενούς, σύμφωνα μέ τό ποντιακό ἴδιωμα, δηλαδή Ἑλληνες, καὶ Ἑλληνικούς Δράκους, γιά τόν ἀτρομο χαρακτήρα τους καὶ γιά τήν ἡράκλεια δύναμή τους. Ἡταν τέλεια γυμνασμένοι σέ δλα τά ἐπικίνδυνα ἀγωνίσματα καὶ πάνω ἀπ' δλα στήν ἰππασία. Οι ἀκατάβλητοι αὐτοί ἀνθρωποι ἦταν οἱ «λάς τῶν ἀρμάτων», δηλαδή δη ἀρματωμένος λαός, πού δργάνωνε πολεμικούς ἀγῶνες καὶ πού ἔδινε γενναίους στρατηγούς καὶ βασιλιάδες, δηπως δη Νικηφόρος Φωκάς, δη Βασίλειος Βουλγαροκτόνος καὶ ἄλλοι.

σεπτός: σεβάσμιος

σκήνωμα: ἄγιο λείψανο

Οι αύτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου, ἔκτιμώντας τήν ἀκατάβλητη σωματική τους δύναμη, τούς ἀκριβοπλήρωναν, τούς παραχωροῦσαν πολλά προνόμια καὶ μεγάλες ἐκτάσεις γῆς, γιά νά τίς καλλιεργοῦν. "Οταν ἔφτανε ἡ στιγμή νά ἐπιτεθοῦν στούς Σαρακηνούς, κρύβονταν μέσα σέ σπηλιές ἡ σέ χαράδρες κι ἔκαναν «ἔγκρυμμα», δηλαδή καρτέρι στόν ἔχθρο. Τότε ἔπεφταν ἀπάνω του καὶ τόν ἀποδεκάτιζαν μέ τά φονικά τους ρόπαλα.

'Η δύναμη καί ἡ παλικαριά τῶν Ἀκριτῶν ἦταν τόση, ὥστε, ἐκτός ἀπό τ' ἄλλα ἀθλητικά ἀγωνίσματα, εἶχαν καί τό «διτζίμιν», δηλαδή τό ρίξιμο ἐνός τεράστιου δύκολιθου, πού ὡς τά σήμερα εἶναι τό πιό ἀγαπημένο ἀθλητικό παιχνίδι τῶν Κυπρίων.

Στά κυριότερα τραγούδια τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου τῆς Κύπρου κυρίαρχη Θέση κρατεῖ, ὅπως εἶναι φυσικό, ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας, πού δχι μόνο νικάει τό Χάροντα, ἀλλά ἔχει κοντά του, πάνω στό μαῦρο του ἄτι, καί τήν ἀγαπημένη του γυναίκα, πού τόν ἐμπνέει καὶ τοῦ δμορφαίνει τή ζωή:

Εἶσε τζαϊ* τήν καλλίτσαν* του πίσω του πά στό μαῦρον
τζ' ἔφέγγαν του τά κάλλη της τήν νύχταν νά γυρίζει.*

εἶσε: εἶχε
τζαϊ: καί

καλλίτσα: ἡ καλή του, ἡ γυναίκα του
λάς: λαός

“Οπως οι περισσότεροι λαϊκοί θρύλοι είναι συνυφασμένοι μέτρην ιστορία, έτσι και ή φαντασία του κυπριακού λαού έπλεξε γύρω από τόν άντρειωμένο Άκριτα και τούτη τήν διμορφη παράδοση, πού μοιάζει με άληθινό παραμύθι και πού έχει σχέση με τόθρυλικό βουνό του Πενταδάχτυλου.

“Οταν ένας άπο τούς πιό δυνατούς παλικαράδες Σαρακηνούς, ύστερ’ από φοβερή μάχη με τό Διγενή, βγῆκε νικημένος, γιά νά σωθεῖ από τού γίγαντα τά χέρια, μπήκε σ’ ένα πλεούμενο και τράβηξε γιά τήν Κύπρο, απ’ όπου θά πήγαινε στή Συρία. Ό Διγενής τόν πήρε τό κατόπι και βγῆκε στήν Κερύνια. Έκεϊ άνακάλυψε γρήγορα τά πατήματα του Σαρακηνοῦ, από τά ίχνη τών τεράστιων ποδαριῶν του. Κι δτι κόντευε νά τόν προφτάσει, βλέπει ξαφνικά νά όρθωνεται μπροστά του ένα πελώριο βουνό, πού ώς έκείνη τή στιγμή δέν ύπηρχε σ’ αύτή τή Θέση. Μά τό παράξενο τούτο βουνό δέν ήταν από πέτρα φτιαγμένο. Ήταν τόσο μαλακό σάν τό προζύμι, σάν τό λάστιχο. Ό Διγενής θέλησε νά τό άνεβει, γιά ν’ άγναντέψει πίσω άπ’ αύτό τόν καταδιωκόμενο έχθρό του. Όμως δέν τό κατόρθωνε, γιατί, όπου πατούσε, οι ποδαρούκλες του βούλιαζαν στό μαλακό πηλό και δέν μπορούσε νά προχωρήσει. Τέλος, βάζοντας μεγάλη δύναμη, άπλωνται τό τεράστιο χέρι στήν κορφή του βουνοῦ, άρπαζεται άπ’ αύτήν και, δρασκελώντας, τό πηδάει από τήν Κερύνεια στήν Κυθρέα, άφηνοντας τά σημάδια τής χερούκλας του πάνω στό βουνό, πού πέτρωσε και από τότε δνομάστηκε Πενταδάχτυλος.

‘Ο θρύλος λέει άκόμα πώς έτσι διαγενής είδε από ψηλά τό Σαρακηνό πού πήγαινε κατά τήν Άμμοχωστο, ξερίζωσε από τό βουνό έναν πελώριο βράχο και τού τόν έριξε, χωρίς νά τόν πετύχει. Ό βράχος αυτός, πού λέγεται «ή Πέτρα του Διγενή», ύπαρχει κοντά στήν Κυθρέα κι έδωσε τ’ δνομά του σ’ ένα χωριό.

Παρόμοιοι θρύλοι γιά τό Διγενή Άκριτα ύπαρχουν απειροί αλλοί στήν Κύπρο, πού, μαζί με τ’ ακριτικά τραγούδια, τρέφουν από αιώνες τή λαϊκή ψυχή με τά μεγάλα και ήρωικά κατορθώματα τού μυθικού πρωτοπαλίκαρου τής βυζαντινής ακριτικής έποποιίας.

ΑΘΗΝΑ ΤΑΡΣΟΥΛΗ

1. Γιά τούς 'Ακρίτες καί τό Διγενή ξέρετε άρκετά πράγματα άπό τήν περσινή σας Βυζαντινή Ιστορία. Πολύ περισσότερα ύπάρχουν σ' αύτό τό κεφάλαιο καί στό δημοτικό ποίημα πού άκολουθεῖ. Στό 'Ανθολόγιο σας έπισης θά βρείτε τό δημοτικό «'Ο Διγενής 'Ακρίτας» (σελ. 12) καί τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ «'Ο Διγενής» (σελ. 171).

2. Γεγονότα καί πρόσωπα πού έγιναν θρύλοι πήραν στή φαντασία τοῦ λαοῦ ύπερφυσικές διαστάσεις. Γι' αύτό καί δταν τά διηγεῖται ό σηνθρωπος τοῦ λαοῦ, μεγαλοποιεῖ τά χαρακτηριστικά καί τίς πράξεις τους, φτάνοντας στήν ύπερβολή. Νά βρεῖς σέ τούτο τό κεφάλαιο καί στό δημοτικό τραγούδι πού άκολουθεῖ τέτοιες «ποιητικές» ύπερβολές. Π.χ.

«ὁ Διγενής... ξερίζωσε ἀπό τό βουνό ἔναν πελώριο βράχο καί τοῦ τόν ἔριξε.»

ἀρεταία

13. ΟΙ ΑΚΡΙΤΕΣ

Ο Κωνσταντίνος δι μικρός κι δι Ἀλέξης δι ἀντρειωμένος
και τό μικρό Βλαχόπουλο, δι καστροπολεμίτης,
ἀντάμα τρῶν και πίνουνε και γλυκοκουβεντιάζουν,
κι ἀντάμα ἔχουν τούς μαύρους τους στόν πλάτανο δεμένους.
Τοῦ Κώστα τρώει τά σίδερα, τ' Ἀλέξη τά λιθάρια,
και τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου τά δέντρα ξεριζώνει.

Κι ἐκεῖ πού τρῶγαν κι ἔπιναν και πού χαροκοποῦσαν,
πουλάκι ἐπῆγε κι ἔκατσε δεξιά μεριά στήν τάβλα*.
Δέν κελαδοῦσε σάν πουλί, δέν ἔλεε, σάν ἀηδόνι,
μόν' ἐλαλοῦσε κι ἔλεγεν ἀνθρωπινή κουβέντα:
«Ἐσεῖς τρῶτε και πίνετε και λιανοτραγουδᾶτε

* τάβλα: τραπέζι φαγητοῦ

καί πίσω σᾶς κουρσεύουνε* Σαρακηνοί κουρσάροι.
Πήραν τ' Ἀλέξη τά παιδιά, τοῦ Κώστα τή γυναίκα,
καί τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου τήν ἀρραβωνιασμένη.»

“Ωστε νά στρώσει δέ Κωνσταντής καί νά σελώσει δέ Ἀλέξης,
εύρεθη τό Βλαχόπουλο στό μαῦρο καβαλάρης.

— Γιά σύρε σύ, Βλαχόπουλο, στή βίγλα* νά βιγλίσεις.
Κι ἂν εἴν' πενήντα κι ἑκατό, χύσου, μακέλεψέ* τους,
κι ἂν εἴναι περισσότεροι, γύρισε, μίλησέ μας.

Ἐπῆγε τό Βλαχόπουλο στή βίγλα νά βιγλίσει.

Βλέπει Τουρκιά, Σαρακηνούς κι Ἀράπηδες κουρσάρους,
οἱ κάμποι πρασινίζανε, τά πλάγια κοκκινίζαν.

“Άρχισε νά τούς διαμετράει, διαμετρημούς δέν εἶχαν.

Νά πάει πίσω ντρέπεται, νά πάει ἐμπρός φοβᾶται.

Σκύβει, φιλεῖ τό μαῦρο του, στέκει καί τόν ρωτάει:

— Δύνεσαι, μαῦρε μ', δύνεσαι στό γαῖμα γιά νά πλέξεις;*

— Δύνομαι, ἀφέντη, δύνομαι στό γαῖμα γιά νά πλέξω
κι δσους θά κόψει τό σπαθί, τόσους θενά πατήσω.

Μόν' δέσε τό κεφάλι σου μ' ἔνα χρυσό μαντίλι,
μήν τύχει λάκκος καί ριχτῶ καί πέσεις ἀπ' τή ζάλη.

— Σαίτες μου ἀλεξαντρινές, καμιά νά μή λυγίσει,
κι ἔσύ, σπαθί μου δαμασκί, νά μήν ἀποστομώσεις.

Βόηθα μ', εὐχή τῆς μάνας μου καί τοῦ γονιοῦ μου βλόγια,
εὐχή τοῦ πρώτου μ' ἀδερφοῦ, εὐχή καί τοῦ στερνοῦ μου.
Μαῦρε μου, ἄιντε νά μπομε, κι δπου Θεός τό βγάλει!

Στά ἔμπα του μπῆκε σάν άιτός, στά ξέβγα σάν πετρίτης,
στά ἔμπα του χίλιους ἔκοψε, στά ξέβγα δυό χιλιάδες,
καί στό καλό τό γύρισμα κανένα δέν ἀφήνει.

Πήρε τ' Ἀλέξη τά παιδιά, τοῦ Κώστα τή γυναίκα —
καί τό μικρό Βλαχόπουλο τήν ἀρραβωνιασμένη.

Προσγονατίζει δέ μαῦρος του καί πίσω του τούς παίρνει.

Δημοτικό

κουρσεύω: κάνω ἐπιδρομή, κυριεύω

βίγλα: σκοπιά, παραπρητήριο

μακέλεψω: σφάζω

δύνεσαι στό γαῖμα γιά νά πλέξεις; μπορεῖς νά κολυμπήσεις στό αἷμα;

14. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

Τό άπόσπασμα αύτό είναι παρμένο άπό τήν όμώνυμη τραγωδία τοῦ Νίκου Καζαντζάκη. Ό συγγραφέας βάζει τό Φραντζή, ἀξιωματοῦχο τῆς αὐλῆς καὶ αὐτόπτη μάρτυρα, νά διηγεῖται τίς τελευταῖες σπιγμές τοῦ αὐτοκράτορα.

Όλόστερη φορά τόν εἶδα καβαλάρη
στίς πρῶτες πρῶτες λάμψεις τῆς αύγης νά τρέχει,
τούς ξεπνεμένους μας συντρόφους νά γκαρδιώνει.
Δεξά του ό δούκας Νοταράς, ζερβά του ό μέγας
Καρυστινός, σάν γερο-αρχάγγελος, χιμοῦσε·
κι δόλομπροστά, μέ τούς σαράντα Κρητικούς του,
ἔσκαβε στράτα μές στίς σάρκες ό Χαρκούτσης.
"Έλαμπαν όλοι σάν ἀρχάγγελοι καὶ τρέχαν
τά αἷματα πηχτά ἀπ' τίς θεϊκές φτεροῦγες!
Γυρίζει ό βασιλιάς στούς σύντροφους κι ἀκούστη,
μές στής βαριάς σφαγῆς τό σάλαγο, ἡ φωνή του:
«Ομπρός, κουράγιο, ἀδέρφια! μή φοβάστε! Ἀθάνατοι
λογιούμαστε "Ελληνες, ντροπή νά ντροπιαστοῦμε!"»
Μιλοῦσε κι ἔκοβε μέ τό σπαθί του δρόμο
μές στήν Τουρκιά, δεξά, ζερβά, καὶ προχωροῦσε...
Μά ξάφνου θάμπωσαν τά μάτια μου· στίς πρῶτες
τοῦ ἥλιου ἀχτίδες σαραντάπηχο εἶδα ἀράπη
βαρύ στήν ἄγια κεφαλή μπαλτά ν' ἀσκώνει·
σέρνω φωνή, χιμῶ νά σκοτωθῶ μαζί του —
μά πέρα μ' ἐσπρωξαν, μέ πέταξαν, καὶ μόνο
σπαραχτικιά κραυγή γρικῶ μές στήν ἀντάρα:
«Ἄχ, δέν ύπάρχει χριστιανός ἐδῶ κανένας
νά πάρει τό κεφάλι μου;»

ΝΙΚΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Συμπίπτουν αύτά πού λέει ό Καζαντζάκης μέ δσα μάθατε στήν 'Ιστορία τῆς Πέμπτης';
2. 'Άπο ποῦ βγαίνει ότι τό βυζάντιο στούς τελευταίους αιώνες του εἶχε τέλεια έξελληνιστεῖ;
3. Πώς φαίνονται στά μάτια τοῦ Καζαντζάκη οἱ συμπολεμιστές τοῦ αὐτοκράτορα;
4. 'Ο Καζαντζάκης χρησιμοποιεῖ τή φράση «ἄγια κεφαλή» γιά τόν Κωνσταντίνο Παλαιολόγο. Τί τόν ἔκαμε νά τόν βλέπει σάν άγιο;

26-11-81

15. ΤΟΝ ΚΑΙΡΟ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡ-ΚΟΣΜΑ

Τόν καιρό έκεινο χιλιάδες λαός ἔτρεχε ν' ἀκούσει ἐναν ἄγιο ἄνθρωπο, πού γύριζε ἀπό χωριό σέ χωριό καί κήρυχνε τό λόγο τοῦ Κυρίου. Πατερ-Κοσμά τόν ἔλεγαν, γιατί ἦτανε καλόγερος, μά δ λαός τόν εἶχε γιά ἄγιο ἀπό τά θαυμαστά πού ἔλεγε κι ἀπό τά θαυμαστά πού ἔκανε, γιατρειές, προφητείες κι ἄλλα πολλά, κι ὅλοι τόν ἐφώναζαν «ὁ ἄγιος, ὁ ἄγιος Κοσμάς» καί τρέχανε σαστισμένοι νά τόν προσκυνήσουν, ὅθε περνοῦσε.

~~Opia~~ Ήτανε τρίτη κάν τέταρτη φορά πού ἐρχόταν σέ τοῦτα τά μέρη, δώδεκα ἵσως καί δεκαπέντε χρόνια ἀπό τότε πού πρωτόθε, μέ μαῦρα μαλλιά καί μαῦρα γένια. Σήμερα ἀσημώθηκαν ἡ γενειάδα του καί τά μαλλιά του. «Ομως τό κορμί του εἶναι πάντα ὅρθιο, πάντα κυπαρισσένιο, ξεψαχνισμένο ἀπό τήν ἀσκητεία καί τίς πορείες»

Ἐτσι παρουσιάστηκε ἔνα ἀπομεσήμερο. «Ηρθανε ἄνθρωποι, σταλμένοι ἀπό τόν πατερ-Κοσμά καί εἴπανε: «Ἐρχεται ὁ Ἅγιος... ἔρχεται ὁ Ἅγιος!» «Ολος ὁ κόσμος κατάλαβε ὅτι λέγανε γιά τόν πατερ-Κοσμά. Ποιός ἄλλος ἄγιος γύριζε στά χρόνια μας ἀπό τόπο σέ τόπο νά φέρει τό φῶς τῆς ἀλήθειας. Όλόκληρη ἡ Ρούμελη κι ἡ «Ηπειρο ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη, Θέλω νά πω ἀπό κορφή σέ κορφή κι ἀπό φαράγγι σέ φαράγγι, κι ὀλόκληρη ἡ Ἀρβανιτιά τόν ἤξεραν τόν «Ἄγιο, τόν «Ἄγιο Κοσμά, καί τόν ἐλαχταροῦσαν καί τόν ἐπρόσμεναν. Κοντά εἴκοσι χρόνια τώρα πού πρωτοπήρε τό ραβδί καί πορεύεται.

«Ηρθανε λοιπόν ἄνθρωποι καί κοινολογήσανε τή μεγάλη χαρά, πώς ἔρχεται ὁ Ἅγιος καί νά ἐτοιμαστοῦν νά τόν προσδεχτοῦνε. Εἴπανε ἀκόμα οι ἄνθρωποι: «Σᾶς παραγγέλνει νά ἐτοιμάσετε πολλά σακιά γεμάτα ψωμί καί πολλά καζάνια γεμάτα βρασμένο στάρι, νά τά ἀραδιάσετε στό δρόμο ἔξω ἀπό τό χωριό, ἐκεῖ πού τό μονοπάτι γίνεται πιά δρόμος ἀπό τό πολύ τό πηγαινέλα τοῦ κόσμου, νά τά βάλετε ἀράδα στή γραμμή, δεξιά κι ἀριστερά, στό δρόμο πού θά ἔρχεται ὁ Ἅγιος, γιατί Θέλει νά μοιράσει πρῶτα φαΐ στή φτωχολογιά, νά χορτάσει. «Υστερα νά συναχτείτε, σύψυχο τό χωριό — γιά τούς Καλαρρύτες λέμε — σύψυχο τό χωριό, παιδιά καί γέροι,

γυναῖκες καί ἄντρες, στήν Πλάκα ἀπένω, δηλαδή στ' ἀλώνι όπού εἶναι μεγάλη ἀπλωσιά, καί θά σᾶς μιλήσει ὁ "Ἄγιος. (...)

* * *

...Κι ὅταν πιά ἥρθανε κάτι παιδιά τρέχοντας, νά ποῦνε πώς ἥρθε, ἔφτασε, φτάνει ὁ "Ἄγιος, νάτος! ὅλοι ὅσοι εἶχανε ἀπομείνει στό χωριό χυθήκανε στά· μονοπάτια, χυθήκανε ποτάμι ἀπάνω στούς φτωχούς ἀγρούς καί τά στενά λιβάδια, ἀπό τό μέρος ὅπου ἐρχότανε ὁ "Άγιος, καί σάν τόν εἶδανε μονομιᾶς μπροστά τους, πέφτανε γονατιστοί, κι ὅσοι μπορούσανε τοῦ φιλούσανε τά σκονισμένα πόδια καί τό τριμμένο ράσο καί τά χέρια. Κι ἄλλοι κλαίγανε ἀπό τή χαρά τους, ἄλλοι γελοῦσαν, ἄλλοι κοιτάζανε σάν χαζοί, συνεπαρμένοι ἀπό τήν ὅψη τοῦ 'Άγιου.

Κι ἂν εἶναι τώρα νά πῶ γιά τήν ὅψη του, θά πῶ πώς ἥταν ἀγέρινη. Μιά μελαψή μορφή, στεφανωμένη ἀπό μαλλιά χιονισμένα, καί στή μέση δυό μάτια μαῦρα σάν καρφιά, φλογερά καί γυαλιστερά, πού λάμπανε ώσάν ἀπό φῶς οὐράνιο. Ἡ κορμοστασιά του λυγερή καί ώσάν ἀστλή ἀπό τή μακριάν ἀσκηση καί τούς μεγάλους κόπους, καί βάδιζε γοργά καί μέ πλατιά βήματα. Στεκόταν λοιπόν ἀπό καζάνι σέ καζάνι κι ἀπό σακί σέ σακί καί τά εύλο-

γοῦσε πρῶτα κι ὕστερα ἔπαιρνε ἀπό μέσα μιά χουλιαριά βρασμένο στάρι ἥ ἔνα ψωμί καί τό δινε στόν κοντινό του. Καί προχωροῦσε. Καί πίσω του κάτι καλόγεροι τῆς συνοδειᾶς του μοιράζανε τό φαγί στούς φτωχούς πού τρέχανε. Αὐτός προχωροῦσε. "Ωστού ἔφτασε στήν Πλάκα, στό φαρδύ τ' ἀλωνοτόπι, ἐκεῖ πού ἔπρεπε νά σταθεῖ καί νά κηρύξει. Μά ἐπειδή ἤτανε κουρασμένος ἀπό τόν πολύ τό δρόμο, κάθισε σέ μιά πέτρα καί σκούπισε τόν ἵδρωτά του.

Σέ τοῦτο τό ἀναμεταξύ οἱ ἄνθρωποι του στήσανε ἔνα μεγάλο σταυρό καταγῆς, ἐκεῖ πού ἤταν νά σταθεῖ καί νά κηρύξει, καί στά πόδια τοῦ σταυροῦ βάλανε ἔνα σκαμνί ἀπό ξύλο καστανιᾶς, ντυμένο μέ κόκκινο βελοῦδο, πού τοῦ τό χανε χαρίσει πρόπεροι σέ κάποιο χωριό τῆς Θεσσαλίας. Κι ούδε δέχτηκε νά πάει νά ξεκουραστεῖ στό σπίτι τοῦ Ἐπίτροπου τῶν Καλαρρυτῶν, ούδε καί θέλησε νά φάει τίποτα, μόνο γάλα ἥπιε, καί γύρεψε νά τόν ἀφήσουν νά μείνει ἔτσι γιά λίγο μέ κλειστά τά μάτια, νά ξανασάνει, ώσπου νά ἐτοιμάσουν τό σταυρό. Καί σέ κάποιον πού τόν ρώτησε γιατί βιάζεται τόσο, ἀφοῦ μπορεῖ νά κηρύξει καί αὔριο, εἴπε:

— Δέ μοῦ μένει πά καιρός...

Καί τότες ἐμαθεύτηκε ἀπό τούς ἀνθρώπους πού τόν ἀκολουθοῦσαν — ἤτανε πολλοί παπάδες καί καλόγεροι καί πάνω ἀπό διακόσιοι ἄλλοι χριστιανοί — μαθεύτηκε ὅτι ὁ πασάς τοῦ Μπερατιοῦ τόν κυνηγάει τόν "Ἄγιο, ὅτι τό Ντοβλέτι τόν ἔχει ὑποψιαστεῖ, τάχα πώς πάει νά ξεσκώσει τούς ραγιάδες, ὅτι οἱ Ἐβραϊοί τόν ἐσυκοφαντήσανε κι ὅτι οἱ πλούσιοι τόν κατηγοροῦνε, τάχα πώς ξανάβει τούς φτωχούς. (...)

‘Αφοῦ ξαπόστασε λοιπόν ὁ πατερ-Κοσμάς, σηκώθηκε, ὀρθώθηκε ἀπό τά νύχια στήν κορφή κι ἔμεινε ἀσάλευτος γιά μιά στιγμή, κοιτώντας ἀπάνω. "Ὕστερα πῆγε — ὁ λαός ἀνοιγε μπροστά του μέ σεβασμό — πῆγε καί στάθηκε κάτω ἀπό τό σταυρό, ἀκούμπησε τή ράχη του στό σταυρό, ἀνεβασμένος στό σκαμνί, νά τόνε βλέπουν δλοι. Κι ἄρχισε νά λέει (...)

"Ἐλεγε ὁ μακάριος καί, καθώς ἀπλωνε τά δυό του χέρια, ἔστεκε ἀκουμπισμένος στό μεγάλο ξύλινο σταυρό ώσάν τόν Ἐσταυρωμένο κι ὁ λαός ἀνατρίχιαζε πού τόν ἔβλεπε καί τόν ἄκουγε, τούτη

τή βαριά καί γλυκύτατη φωνή, δπου χτυποῦσε μέσα τους καί τούς
άναταραζε. Εἶπε άκόμα ό πατερ-Κοσμάς:

— (...) Άδελφοί μου, νά σπουδάζετε τά παιδιά σας, νά μαθαί-
νουν έλληνικά, διότι καί ή Ἔκκλησία μας είναι είς τήν έλληνική καί
τό Γένος μας είναι έλληνικόν... Καλύτερα, άδελφέ μου, νά έχεις
έλληνικό σχολεῖον είς τό χωριό σου, παρά νά έχεις βρύση καί πο-
τάμι. Τέκνα μου άγαπητά έν Χριστῷ, διατηρήστε γενναϊα καί
άτρομητα τήν ιεράν μας θρησκείαν καί τήν γλώσσαν τών πατέ-
ρων μας, γιατί αυτά τά δύο είναι ή φιλτάτη μας πατρίδα, καί χωρίς
αυτά τά δύο τό Γένος μας καταστρέφεται! Μήν άπελπίζεστε,
άδελφοί μου! Τό ποθούμενο θά γίνει! Μιά μέρα θά γίνει Ρω-
μαϊκό δλος έτοῦτος ό τόπος καί καλότυχος δποιος ζήσει σέ κεῖνο
τό βασίλειο. Ναί, σᾶς λέγω, άλλα νά χετε ύπομονή! Τό ποθού-
μενο θά γίνει στήν τρίτη γενεά. Θά τό δοῦν τά έγγονια σας. Θά
κοιμηθοῦνε σκλάβοι καί θά ξυπνήσουνε λεύθεροι!

Τούς εἶπε πολλά άκόμα, καρφωμένος έκει στό σταυρό του, κι ό
ἄνεμος, πού είχε σηκωθεῖ στό άναμεταξύ, τώρα στό λιοβασίλεμα,
τοῦ χτενίζε τά μαλλιά καί τοῦ ἄπλωνε πάνω στό στῆθος τήν
ἀ-
σπρη γενειάδα. Κι ό λαός ἀπό κάτω, ό λαός γύρω του θαύμαζε κι
ἀποροῦσε καί δέν ἥξερε τί νά πεῖ, πού ένας ἀνθρωπος ἄγιος κα-
ταδέχτηκε νά ῥθεῖ νά τούς μιλήσει τόσην ὥρα. (...) Κι άφοῦ τέ-
λεψε τό κήρυγμά του ό πατερ-Κοσμάς, τούς εἶπε πώς είναι λυπη-
μένος, γιατί πρέπει νά φύγει όγρηγορα. 'Ο λαός πού τόν ἀκουγε
βόγγηξε ώσαν ἀπό ἔνα στόμα:

— Μή μᾶς ἀφήνεις! Μή φύγεις!

Ἐκεῖνος τούς ξανάπε:

— Είναι πολλοί οι χριστιανοί πού μέ έχουνε άνάγκη. Πρέπει νά
πάω. Δέν έχω πιά καιρό. Πρέπει νά φύγω.

Κι ώς ἐκατέβηκε ἀπό τό σκαμνί, τρέχανε καί στριμώχνονταν δ-
λοι γύρω του καί τοῦ φιλούσαν τά χέρια καί τό τριμένο ράσο καί
τοῦ βρέχανε τά σκονισμένα πόδια μέ τά δάκρυα τους.

"Ετσι τούς βρῆκε τότε τό βράδυ, δίχως νά τό καταλάβουν. Μιά
χλωμή φλόγα θάμπωνε τό άκροούρανο. Στίς γοῦβες καί στά ρέ-
ματα οι πρῶτες σκιές φέρνανε τίς πρῶτες άνατριχίλες. 'Ο πατερ-
Κοσμάς, άκολουθούμενος ἀπό δλο τό πλήθος, μπῆκε τότε στό
χωριό, νά πάει σέ κάποιο σπίτι, νά ξαποστάσει γιά τή νύχτα. 'Ο

κόσμος σκόρπισε λίγο λίγο. Κι ἔμειναν γύρω από τό σπίτι, όπου ἀναπαυόταν ὁ ἄγιος, πολλοί χριστιανοί, χωρίς νά ξέρουνε κι αύτοί γιατί, ἵσως τόν ξαναδοῦνε. Καί σ' ὅλα τά σπίτια ἄλλη κουβέντα πιά δέ γινότανε, παρά γιά τόν πατερ-Κοσμά κι ὅλοι θαυμάζανε, κι δικό του, κάτι πού εἶδε ἥ κάτι πού ἄκουσε γιά τόν "Ἄγιο. (...)

ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΕΤΣΑΛΗΣ

16. ΤΑ ΠΑΙΔΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

...Μέ τή σφαγή καί τή φωτιά στήν Τρίπολη, τρόμος ἔκοψε ἀπότομα τούς ραγιάδες, πού εἶχαν ξεθαρρέψει γιά μιά στιγμή. Γενική ἔξοδο τῶν πληθυσμῶν γιά τά δάση καί τά βουνά! Ή καπετάνισσα, ή μάνα τοῦ Κολοκοτρώνη, μέ τήν κοιλιά στό στόμα — ἥταν ἐτοιμόγεννη — ἀκολουθοῦσε τό ρέμα τῆς φευγάλας. Μαῦρο Μεγαλοβδόμαδο. Τήν ήμέρα κρύβονταν, ἄκουγαν μέ λαχτάρα τόν ἀντίλαλο τοῦ κυνηγήτοῦ, τίς μακρινές ντουφεκιές, τά ξεφωνητά. Καί τή νύχτα, σάν τ' ἀγρίμια, περπατοῦσαν ἀπό μονοπάτια καί γιδόστρατες, σκίζανε λόγκους, περνοῦσαν ποτάμια, γλιστροῦσαν ἀπό γκρεμούς...

Σκαρφάλωσαν σέ μιά πλαγιά, στό Ραμοβούνι. Ή καπετάνισσα πονοῦσε. Ξημέρωνε Δευτέρα τῆς Λαμπρῆς. Ή γυναίκα δέν κρατοῦσε πιά. Οι ἄλλες γυναῖκες τῆς στρώσανε χαμόκλαδα, μιάν ἀντρομίδα, κάτω ἀπό ἔνα δέντρο, καί τή βάσταξαν νά γεννήσει.

Στό Θυμαρομυρισμένον ἀέρα τοῦ βουνοῦ πῆρε τήν πρώτην ἀνάσα ὁ Κολοκοτρώνης. Οι φλόγες τῆς Τρίπολης ἥταν τό πρῶτο φῶς π' ἀντίκρισε. Ή βουή τῶν ἀρμάτων τό νανούρισμά του. Τά κλάματα κι οἱ κατάρες στόν Τούρκο ἡ πρώτη ἀνθρώπινη φωνή πού ἄγγιξε τ' αὐτιά του. Τό γάλα τῆς μάνας του εἶχε κόψει ἀπό

τήν τρομάρα καί τή λύπη. ‘Ο μικρός ἔκανε νά πιεῖ καί τ’ ἄφηνε μέ κλάματα. Δέ δέχτηκε αύτό τό γάλα τῆς σκλαβιᾶς, παρά όταν τόν θέρισε ή πείνα... “Οταν πήγαν τά συχαρίκια στόν παππού, ό γερο-Γιάννης Κολοκοτρώνης, βαθιά πικραμένος, ἀπελπισμένος, δέν ἔ-δειξε χαρά. Ἐβλεπε τή γέννηση καινούριου ραγιᾶ.

— Τοῦτο τό παιδί, τούς εἶπε στενάζοντας, θά μεγαλώσει, θά παντρευτεῖ, θά κάμει παιδιά κι ἀγγόνια καί πάλι λευτεριά δέ θά ἴδούμε...

Βάφτισαν τό μικρό παιδί Θόδωρο. Οἱ Κολοκοτρωναῖοι κατέβη-καν ἀργότερα στή Μάνη... Κλειστός καί σκοτεινός ἦταν ὁ μανιάτι-κος πύργος μέ τούς χοντρούς τοίχους, ὅπου πέρασε δὲ Κολοκο-τρώνης τά τρυφερά χρόνια. Μέσ’ ἀπό τίς πολεμίστρες πρωταντί-κρισε τόν κάμπο καί τόν ούρανό. Κάστρο ἦταν ἡ γλάστρα, πού ἀνάστησε τό γερό πολεμικό βλαστάρι. Στό σχολειό τῆς ἄγριας μάχης, τῶν αἰμάτων καί τῶν δακρύων, πού ἀντρίζουν τό φρόνημα καί πρώιμα γουρμάζουν τόν ἄνθρωπο, ἔμαθε τό ἀλφάβητο τῆς ζωῆς δὲ αὔριανός ἀρχιστράτηγος τοῦ Μοριᾶ.

‘Ο πατέρας του ἔλειπε συχνά μακριά. Εἶχε ντουφέκι, ἐδῶ κι ἑκεῖ, μέ τούς Ἀρβανιτάδες. “Οταν δὲ μικρός Θόδωρος ἄρχισε νά νιώθει καλά τή μητρική ὀμιλία, τοῦ διηγιότανε ή καπετάνισσα πῶς δὲ πατέρας του χτύπησε σέ τούτη ἥ σ’ ἑκείνη τή μάχη τούς Τούρ-κους... Καί μιά Λαμπρή, πού τρωγαν τ’ ἀρνί στόν πύργο, ἀκουσε γιά πρώτη φορά Μανιάτες νά τραγουδῶν τή δόξα τοῦ πατέρα του, πού σκότωσε τόν τρομερό Μέτς-Ἀράπη... ‘Η καρδιά λαχτά-ρισε στά στήθη τοῦ κλεφτόπουλου... ‘Η είκόνα τοῦ πατέρα μεγά-λωνε στή φαντασία του. Κι όταν καμιά φορά ἐρχόταν, ἔτρεχε στήν ἀγκαλιά του. Τόν θαύμαζε ἀμίλητος. Τοῦ φαινόταν γίγαντας. Πασπάτευε τό γιαταγάνι του, πάσκιζε νά σηκώσει τίς βαριές πι-στόλες του. Πότε θά μεγάλωνε κι αὐτός, νά ζώσει τό σπαθί, νά πάει κοντά του στά ψηλά βουνά!.. Ἀργότερα, δέκα χρονῶν ἀγο-ράκι, ἔζωνε τό γιαταγάνι τοῦ πατέρα του κι ἔκανε φοβερά φαντα-στικά γιουρούσια...

“Οταν δυό χρόνια ἀργότερα σέ μιάν ἄγρια μάχη σκοτώθηκε δὲ πατέρας του κι ὅλοι σχεδόν οἱ ἀντρες ἀπό τό Κολοκοτρωναϊκό, κατάφυγαν οἱ ὑπόλοιποι στό χωριό Μηλιά. Ἀργότερα ξαναγύρι-

σαν στά μέρη τους. Είχαν χάσει δλη τήν περιουσία τους. Ἀγωνίζονταν δλοι νά βγάλουν τό ψωμί. Ἡ καπετάνισσα, δταν δέν ξενούφαινε, πήγαινε κι ἔκοβε ξύλα. Ὁ μικρός Θόδωρος τά κουβαλοῦσε μέ τό γάιδαρο στήν Τρίπολη καί τά πουλοῦσε.

Ἡταν δεκατριῶν χρονῶν. Μιά μέρα, πού εἶχε βρέξει πολύ, ἐμπαινε, μέ τό γαϊδουράκι φορτωμένο, στήν Τρίπολη. Τό ζώο γλίστρησε στό καλντερίμι*, παραπάτησε σέ μιά λούμπα* καί τά βρωμόνερα τινάχτηκαν, πιτσίλισαν τά ροῦχα κάτι Τούρκων πού περνοῦσαν. “Ἐνας ἀπ’ αὐτούς, ἀγριεμένος, τοῦ ἔδωσε δυό χαστούκια. Δαγκώθηκε. Τά μάτια του βούρκωσαν. Τό παράπονο τοῦ ραγιᾶ τόν ἔπινε.” Ἔσφιξε τά δόντια κι εἶπε μέσα του:

—“Ἄιντε, δρέ! Ἄμα δέ σᾶς δώσω πίσω αύτά τά χαστούκια, νά μή μέ λένε Θοδωρή Κολοκοτρώνη!..

Καί τά γύρισε πίσω μέ τόκο μέ τό χέρι του καί μέ τό χέρι δλων τῶν Ἑλλήνων...

ΣΠΥΡΟΣ ΜΕΛΑΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Γιατί ὁ παππούς τοῦ Κολοκοτρώνη δέν ἔδειξε εύχαριστημένος, δταν τοῦ ἔφεραν τήν εἰδηση πώς γεννήθηκε ὁ ἔγγονός του;

2. Γιατί ἔδωσαν στό νεογέννητο τό ὄνομα «Θεόδωρος»; Θυμηθεῖτε τά «Ὀρλωφικά» ἀπό τήν ἐπανάσταση.

3. Ποιό ἦταν τ’ ὄνειρο τοῦ μικροῦ Θοδωρῆ;

4. Τί ἐννοεῖ ὁ συγγραφέας λέγοντας πώς «τά γύρισε πίσω μέ τόκο»;

5. Τί σέρετε γιά τούς Κολοκοτρωναίους;

«Οσον ἡμπόρεσα ἔκαμα τό χρέος μου εἰς τήν Πατρίδα καί ἐγώ καί δλη ἡ φαμελιά μου. Εἴδα τήν Πατρίδα μου ἐλεύθερη, εἴδα ἐκεῖνο πού ποθοῦσα καί ἐγώ καί ὁ πατέρας μου, καθώς καί δλοι οἱ Ἑλληνες.»

«...Ἐμᾶς μή μᾶς τηράτε πλέον. Τό ἔργο μας καί ὁ καιρός μας ἐπέρασε... Σέ σᾶς μένει νά ισιάσετε καί νά στολίσετε τόν τόπο, πού ἐμεῖς ἐλευθερώσαμε.»

Θ. ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ

καλντερίμι (τό): λιθόστρωτος στενός δρόμος
λούμπα (ῆ): λάκκος μέ θολό νερό

17. ΠΟΛΕΜΑ!

Πολύ τό συλλογίστηκε ή Ἐπιτροπή, πρίν νά φτάσει στήν ἀπόφασή της. "Ηξερε καλά τό στρατηγό, τῆς φωτιᾶς τόν πρωτοστάτη, πόσο ἥτανε δύσκολος στίς ξένες γνῶμες πού δέν ταιριάζανε μέτι δική του, πόσο στίς ξένες προσταγές ἀγρίευε..."

Στρατηγέ, ή φρουρά λαχταράει γιά ψωμί· δμώνει* στ' ὄνομά του! Τό βραστό σιτάρι καί τ' ἀραποσίτι τ' ἀποχόρτασε ή φρουρά, τ' ἀρνιέται πιά! 'Ο πόλεμος αὐτός, μ' ὅλα του τά κακά, ἄλλη παρηγοριά δέν ἔχει παρά τ' ὅγιο ψωμάκι, πού ή καρδιά τοῦ ἀνθρώπου ποτέ δέν τό βαρέθηκε, σέ πόλεμο καί ειρήνη. "Ομως μᾶς λείπει τό ἄλεσμα. 'Η σιγανεμία σταμάτησε τούς ἀνεμόμυλους, μά ή πείνα δέ σταμάτησε ποτέ. Τά λιοτριβειά, όσο τά δούλευαν ἄλογα γερά, μᾶς παρηγορούσανε μέ τό καλό κακό ἄλεσμά τους. "Ομως χάσαν ἐκείνους τούς ἀργάτες τούς παλιούς· τ' ἄλογα πέσανε παλικαρίσια ἀπάνου στόν ἀγώνα τους αὐτόν· πέσανε καί δῶσαν τή σάρκα τους θροφή μας.

— Κατάλαβα· γυρεύετε ἀπό μένα τό ἄτι, σύντροφό μου ἀχώριστο ἀπ' τούς πολέμους τοῦ Μοριᾶ μέ τό Μπραΐμη. "Ανεργο είναι τώρα κι δ ἀγέρας δ θαλασσινός κακό τοῦ κάνει. Τό χω κρυμμένο στοῦ σπιτιοῦ τόν πιό βαθύν ὄντά*. "Ελπίζα νά τό χατε λησμονημένο, τό κακόμιορο.

— Ο βρόντος τῶν πετάλων του καί τά βρουχίσματά του τό μαρτυροῦνε, στρατηγέ, σ' ὅλη τή χώρα τήν κλεισμένη.

— Καί τό θρέφω μ' δ, τι τρώγω ἐγώ στό σπίτι μου. Σ' αύτό στέκει ή ἐλπίδα νά γλιτώσω τά παιδιά μου, ἄμα ἀποφασίσουμε νά βγοῦμε. "Υστέρα, δέν δέξιζει δσο τό βάνετε στό νοῦ σας· είναι μουδιασμένο, τ' ἄραχνο*, ἀπό τήν κλεισούρα τοῦ σπιτιοῦ· ἄμα βγαίνει λίγο στήν αὐλή, σάν πεδικλωμένο περπατάει. Καί πώς θά στρώσει στή δουλειά, πού δέν τήν ξέρει; Καί δέ βαστάει ἄλλα λουριά, παρά μονάχα τά δικά του, ἀπάνου του... Γιά πέστε μου κι

δμώνω: δρκίζομαι

δντάς: δωμάτιο

δραχνος: δυστυχισμένος

αύτό· ἂμα βγάλετε νωπό ψωμί, θά παίρνει τό μερίδιό του;

— Ναι, μέ τόν δρκό μας, θά παίρνει!

— Καλά, νά τό συλλογιστῶ, εἴπε ό στρατηγός, ἀφοῦ ἔμεινε κάμποση ὥρα ἀμίλητος.

“Αμα βγῆκε ἡ Ἐπιτροπή, αύτός εἶχε πάρει κιόλα τήν ἀπόφαση. Χάιδεψε τό περήφανο ἄλογο, δλο φλογοκόκκινο καί μουντζουρό στή μούρη, τοῦ βάλε τή σέλα, τό λουρί πισωκάπουλα, τίς μασκαλῆθρες πέρασε στά μπροστινά, τοῦ φόρεσε τόν πλούσιο χαλινό, πλεχτόν ἀπό μετάξι δλο γαλάζια κρόσσια, τοῦ τράβηξε τ' αύτιά του τά μικρούλικα νά τό ξυπνήσει, καμάρωσε τό σπαθωτό του ἀνάστημα, τά δλόρθα στήθια. Καί κίνησε νά τό πηγαίνει. “Ομως αύτό δέν ἦθελε νά βγεῖ ἀπό τήν αύλή. ‘Ο στρατηγός τ' ἀνέβηκε, καί τ' ἄλογο ἔκανε φτερά. Κόσμος ἔτρεχε κοντά τους.

Φτάσανε κι ό στρατηγός δρμήνευε τό μυλωνά τοῦ μίλησε στ' αύτι, σάν νά φοβότανε μήν ἀκουστεῖ ἀπό τ' ἄλογο.

— Δέ θά μπορέσει νά ’ναι ύπάκουο, ἀν δέ φορεῖ τή σέλα καί τά δικά του φάλαρα*. Βάλε του ἀπό πάνου τά λουριά σου. “Ετσι θά δουλεύει ἀρματωμένο καί θά ξεγελιέται πώς βαστάει τόν ἀφέντη του... “Ετοιμος; “Ετσι, καλά. (Μέ βροντερή φωνή): Πολέμα, Βλάγγο!

Τ' ἄλογο ἔδωσε ἔνα τίναγμα κι ἔκαμε κομμάτια τά λουριά. Τά μάτια του ἦταν ἀναμμένα, ή χαίτη δρθή. Χρειάστηκε πολύ, ὥσπου νά συνηθίσει τή σκλαβιά του.

‘Ο στρατηγός ἔφυγε κρυφά, νά μή δακρύσει, κι ό Βλάγγος τόνε δεῖ καί καταλάβει. Πολλές φορές τή μέρα πήγαινε καί τόν καμάρωνε καί σπάραζε νά τόν καμαρώνει. ‘Ο Βλάγγος πάλι, ἂμα τόν ἔβλεπε, φρούμαζε, σάν νά τόν κεντοῦσε ἀλλη δύναμη καινούρια.

— Πολέμα, Βλάγγο, τοῦ ’λεγε ό στρατηγός.

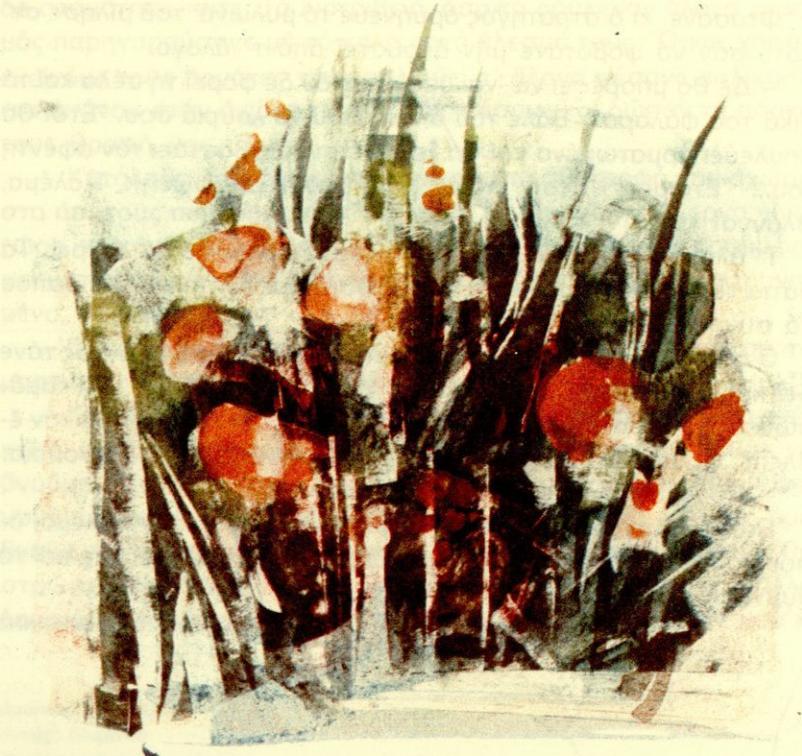
“Ετσι ό Βλάγγος καταπιάστηκε τόν παράδεινο αύτόν πόλεμο, δημού τοῦ ἦτανε γραφτό ν' ἀφήσει, μαζί μέ τή στερνή πνοή, καί τά γυμνά του κόκαλα.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ

φάλαρα: στολίδια στό καπίστρι μπροστά

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- Συζητήστε στήν τάξη, έξιγήστε καί έκτιμήστε:
- τούς δισταγμούς τῆς 'Επιτροπῆς'
  - τήν άπόφαση τῆς 'Επιτροπῆς'
  - γιατί διατηγός έκριβε τό άλογό του· καί σ' εκανε σωστά·
  - τί τόν έκαμε ν' άλλάξει γνώμη·
  - τήν άδυναμία καί τίς φροντίδες του γιά τό άλογό του·
  - τή συμπεριφορά τοῦ άλόγου·
  - τήν προσφορά τοῦ άλόγου στόν άγώνα.
- Τί από δλα αύτά δίνει μέ μεγαλύτερη έπιτυχία δ συγγραφέας;

18. ΕΝΑ ΠΡΟΣΦΥΓΑΚΙ ΘΥΜΑΤΑΙ...

‘Η πατρίδα τοῦ Θανασοῦ, πού εἶναι τό προσφυγάκι τοῦ διηγήματος, ἥταν κάπου στή Μικρά Ασία, όπου μέχρι τό 1922 ζοῦσαν ἑκατοντάδες χιλιάδες Ἑλληνες. Ἀλλά μέ τή μικρασιατική καταστροφή δλοι αὐτοὶ ὑποχρεώθηκαν νἀ ἔρθουν πρόσφυγες στήν Ἑλλάδα.

Στήν ἀπόμακρη ἐκείνη ὁρεινή πατρίδα τό κάθε πράγμα μοσχοβιοῦσε ἀπό ξεχωριστή εύωδιά κι ἀγάπη...

“Α, τήν ἀξέχαστη ἀγριοκαστανιά! Πόσο μοῦ εἶχε γίνει ἀχώριστη συντροφιά! Καβαλίκευα στά κλωνάρια τῆς καί λικνιζόμουν, ἀγναντεύοντας πέρα, κατά τίς χῶρες τῶν παραμυθιῶν. Μεθοῦσα μέ τό τραμπάλισμα καί μιά παράξενη ἐπιθυμία μέ κυρίευε, νά πεταχτῷ στά οὐράνια. ‘Αναβε τό πρόσωπό μου φωτιά κι αὐθόρμητα ἀνέβαινε στό στόμα μου τό τραγούδι. Τραγουδοῦσα δ, τι ἦξερα καί δέν ἦξερα, τραγούδια τῆς Λαμπρῆς καί τραγούδια ἀγιοβασιλιάτικα, πανηγυριώτικα καί τραγούδια τοῦ σχολειοῦ· καί πιό πολύ τό «λλυγερόν καί κοφτερόν σπαθίν μου».

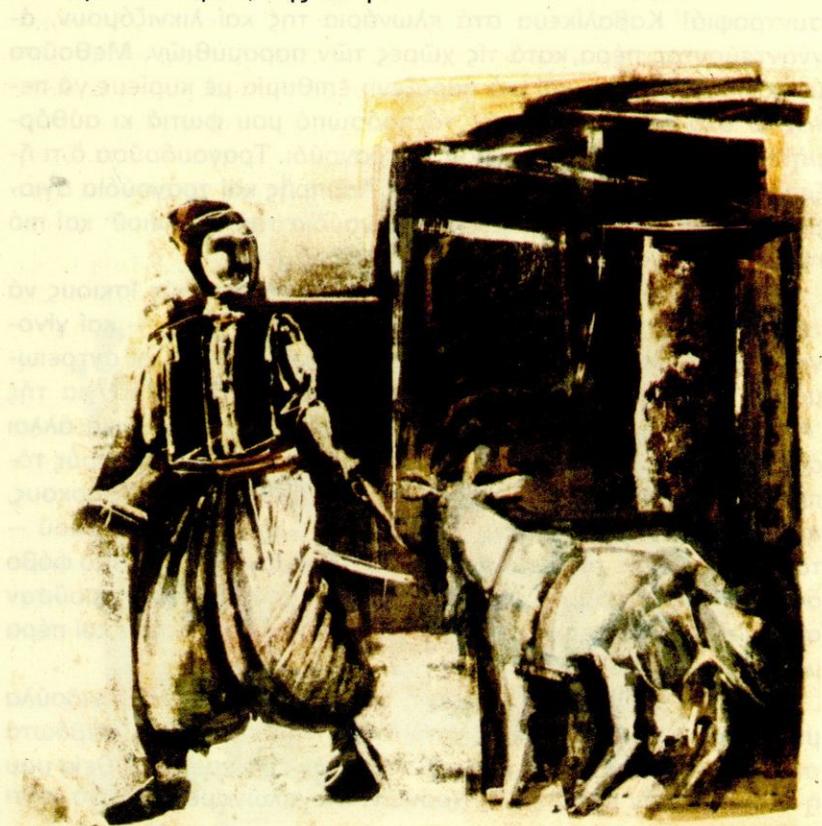
“Ἀλλοτε πάλι ξάπλωνα στή ρίζα τῆς κι ἄφηνα τούς ἵσκιους νά τρεμοπαίζουν στά μάτια μου. ‘Ισκιοι, χιλιάδες ἵσκιοι — καί γίνονταν ἀρίφνητοι* καβαλάρηδες, τοῦ Μεγαλέξαντρου οἱ ἀντρειωμένοι, πού κάλπαζαν ἀνάεροι καί χάνονταν στά φαράγγια τῆς Ἀνατολῆς. Κι ἀπ’ τά νησιά καί τ’ ἀκρογιάλια τά ἑλληνικά ἄλλοι ἀρματωμένοι, μέ φουστανέλες καί βράκες, ξεχύνονταν στούς τόπους μας καί ξολόθρευαν μ’ ἀλαφριές σπαθιές τούς Τούρκους, πού εἶχαν ξεκάμει τόν πατέρα μου καί τή μάνα τοῦ Μιχαλιοῦ — τοῦ Μιχαλιοῦ μέ τό ὡχρό προσωπάκι, πού ἡ γιαγιά του ἀπό φόβο δέν τόν ἄφηνε νά βγει καί νά παίξει μαζί μου. Καί προχωροῦσαν οἱ ἀρματωμένοι, προχωροῦσαν ἀνάλαφροι κι ἀποφασιστικοί πέρα μακριά — κι ἔγώ μαζί τους.

Δεύτερη μεγάλη ἀγάπη μου ἡ Φλώρα, μιά κάτασπρη γιδούλα μέ μικρές σκούρες βοῦλες στήν ούρά της κι ὅμορφα ραβδωτά σημάδια στό κεφάλι καί τ’ αὐτιά. Μοῦ τήν εἶχε χαρίσει ἡ θεία μου ἡ Ἀριστέα σάν ἔγινα πέντε χρονῶν. Μεγαλώναμε μαζί στό σπίτι

*ἀρίφνητοι: πάρα πολλοί

κι ἔξω στά χωράφια. Τόν περασμένο χρόνο εἶχε γεννήσει δυό χαριτωμένα ἀσπρόμαυρα κατσικάκια.

Εἶχε συνηθίσει καί μ' ἔπαιρνε ἀπό κοντά, ὅπου καί νά πήγαινα. Καθόταν ὡρες δλόκληρες καί παρακολουθοῦσε τά καμώματά μου, μασώντας καί ξαναμασώντας τήν ἵδια τροφή. "Αμα κουραζόταν, ἄφηνε μιά διακριτική φωνή: μεκεκέε... "Αφηνα ἀμέσως τά παιχνίδια κι ὀρμοῦσα πάνω της — καινούρια εύκαιρια γιά τρελά παιχνίδια. Σφιγγόμουν γύρω στό λαιμό της, τή φιλοῦσα, ἔκανα πώς πάλευα μαζί της κάτω στά χόρτα. "Υστερα τῆς ἔπιανα τά μεγάλα κατέβασμένα αύτιά καί, φέρνοντας τό μουσούδι της κοντά στό πρόσωπό μου, τῆς ἔλεγα:

- Πείνασες, є; Γιατί δέν τρῶς χορτάρι, є, γιατί δέν τρῶς;
- Μεκεκέεε, ἀπαντοῦσε ἐκείνη χαμηλόφωνα.
- „Α, ἔτσι, κυρά; τῆς ἔκανα. Κατάλαβα. Θέλεις φυλλαράκια νά φᾶς. Δέ σ' ἀρέσει τό χορταράκι. Θέλεις, δέ θέλεις; ἐπέμενα νά τή ρωτάω καί νά τῆς κουνάω τό κεφάλι μέσα στά χέρια μου.
- Μμμμ, μούκουκου, ἔκανε ἐκείνη σάν νά καταλάβαινε.

Πεταγόμουν τότε σβέλτα καί σκαρφάλωνα στά δέντρα σάν σκίουρος. Σερνόμουν μπρούμυτα στ' ἀκροκλώναρα, γιά νά τή βλέπω καί νά τήν κάνω γοῦστο μέ τά ούρανοκατέβατα φύλλα. Τῆς τά ἔριχνα ἔνα ἔνα ἡ λίγα λίγα καί τήν ἄφηνα ύστερα νά περιμένει. Σήκωνε τότε τό κεφάλι, κουνοῦσε νευρικά τήν ούρά καί σιγοβέλαζε. Τῆς πετοῦσα μέ δύναμη ξαφνικά μιά δλόκληρη χεριά καί χάζευα βλέποντας μέ πόση ἀνυπομονησία τά περίμενε. Τά μαγνήτιζε, λέσ, μέ τή γλώσσα, τά τραβοῦσε στό στόμα καί τά ἔξαφάνιζε στή στιγμή. Καί πάλι τό κεφάλι ἐκείνη ψηλά, νευρικά, καί πάλι ἔγώ τό παιχνίδι μου, ώσπου χόρταινε αὐτή ἀπό φαγητό κι ἔγώ ἀπό εύτυχία παιδική. Κατέβαινα πηδηχτός, κουνώντας ἐπιδεικτικά τό τελευταϊο κλαράκι καί τό κρατοῦσα νά τό φάει κι αύτό. Τό ροκάνιζε μ' ἔναν τρόπο σάν νά μοῦ ἔκανε τό χατίρι, τό ἔφτανε ώς τό κοτσάνι καί στό τέλος ἔγλειφε καί τά δάχτυλά μου μέ τά χείλια τῆς. Τῆς ἔδινα ἔνα ἀπαλό μπατσάκι καί τό ἔβαζα στά πόδια γιά τό σπίτι. Μ' ἔνα πνιχτό βέλασμα διαμαρτυρίας ἔτρεχε κι ἐκείνη ἀπό πίσω μου, ἔτρεχε νά προφτάσει.

Τή νύχτα τή βάζαμε στό κατώι, κάτω ἀπ' τόν όντά τοῦ σπιτιοῦ, δημού κοιμόμαστε δλοι.

- Καληνύχτα, Φλώρα, τῆς φώναζα ἀπό πάνω.
- Μουκουκούου..., ἀπαντοῦσε ἐκείνη τρυφερά.

Τίς ἀτέλειωτες νύχτες τοῦ χειμώνα, δταν ἔβγαινα γιά τήν ἀνάγκη μου, μέ ἄκουγε καί μοῦ μιλοῦσε σιγανά, δπως ταίριαζε στήν ὥρα:

- Μούκουκου...
- Ξύπνησες, Φλώρα; τῆς ψιθύριζα.
- Μεκεκέεε, ἀπαντοῦσε ἐκείνη ξεθαρρεμένη.

Ἀνάμεσα στίς μυστηριακές φωνές τῆς νύχτας καί στά ούρλιαχτά τοῦ ἀνέμου ἡ τών τσακαλιών ἡ φωνή της ἦταν γιά μένα μιά σιγουριά. Τά ὄρφανά ἔχουν ἔνα δικό τους τρόπο νά δένονται

μέ τή ζωή. 'Ο Μιχαλιός δέν ἔκανε χωρίς τή γιαγιά του καί τήν αὐλή του — ḥταν τό βασίλειό του. 'Εγώ εἶχα στήσει τό δικό μου βασίλειο ἀνάμεσα στή Φλώρα καί στή Θεόρατη καστανιά μας. Μετά τή μάνα μου δέ θά μποροῦσα νά καταλάβω τί πιό ἀγαπητό, τί πιό φιλικό μποροῦσε νά ύπάρχει στόν κόσμο.

* * *

'Εκείνη τή μέρα εἶχα ἀνεβεῖ, ὅπως πάντα, στό ἀγαπημένο μου δέντρο καί σιγομουρμούριζα τά τραγούδια μου. Κάποια στιγμή διέκρινα μέσα στόν κάμπο τούς ἀνθρώπους ν' ἀλλάζουν σχηματισμούς: μαζεύονταν μπουλούκια μπουλούκια κι ὑστερα ἀραίωναν στούς ὅχτους, μάζευαν τά πράγματα καί ξεχύνονταν στά δρομάκια βιαστικά δ' ἔνας πίσω ἀπό τόν ἄλλο. 'Οσοι εἶχαν τίς κατσίκες καί τίς ἀγελάδες τους τίς ἔλυναν ἀπό τά χωράφια καί τίς ἔσερναν κοντά τους. Καί τραβοῦσαν δλο καί σέ πυκνότερες γραμμές πρός τό χωριό κι δλο ἄδειαζε δ' πάντα μερμηγκιασμένος ἐκεῖνος κάμπος. 'Η μάνα μου ἔδενε δεμάτια τό Θερισμένο σιτάρι.

- Μάνα! μάνα! φωνάζω ἀσυναίσθητα.
- Τί 'vai, Θανασό μου;
- Μάνα, δ' κόσμος φεύγει! τραβάει γιά τό χωριό!
- Χριστός καί Παναγιά!... Τέτοια ὥρα!
- Τραβοῦν μαζί τους καί τά ζῶα...

'Η μάνα μου πετάχτηκε σάν τή λαβωμένη λαφίνα. Χωρίς νά βγάλει λέξη, κατηφόρισε κατά τά χωράφια. 'Ανταμώθηκε μέ τούς ἄλλους, πού χειρονομοῦσαν νευρικά, καί πάλι ξέκοψε πρός τά πάνω τρεχάτη. 'Εγώ ἀποσβολωμένος στά μεσούρανα κρατιόμουν γερά ἀπ' τό λεπτό κλωνάρι τό σφιγγα στήν ἀγκαλιά μου καί παρακολουθοῦσα ἀκίνητος, ἔβλεπα μέ κρατημένη ἀναπνοή τή μάνα μου. Κρατοῦσε ἀκόμα στό χέρι της ἔνα χερόβιο σιτάρι, δταν πρόφτασε ξανά κάτω ἀπό τό δέντρο.

- Κατέβα! Κατέβα καί πάρε τό Φλωράκι, εἴπε μισοτραυλίζοντας.

Κατέβηκα χωρίς ἀντιλογιά, σχεδόν πήδησα.
— Ποῦ θά πάμε, μάνα;
— Σπίτι, ἀπάντησε, χωρίς νά μέ κοιτάξει. Κι ἄρχισε νευρικά νά μαζεύει τά πράγματα.

- Καί τό σιτάρι; ρώτησα δειλά σέ λίγο. 'Εδω θά τό άφήσουμε τό σιτάρι;
- Τό Φλωράκι πάρε, τό Φλωράκι...
- Είναι τίποτε, μάνα; "Ερχονται Τούρκοι;
- Φεύγουμε... Γλήγορα... Πάμε!..

Δέν ξαναμίλησα. "Ενα χάος ένιωσα στήν ψυχή μου. Δέν ξαναρώτησα τίποτε. Δέν ήθελα νά μάθω γιατί φεύγουμε, ποῦ πάμε. "Ετρεξα στήν κατσίκα μας, τής ἄρπαξα τό κεφάλι, τό βαλα στό μάγουλό μου καί τής ἔλεγα μηχανικά, τρυφερά, πολλές φορές τά ίδια λόγια: «Φεύγουμε... Γλήγορα, Φλώρα. Πάμε, Φλωράκι, φεύγουμε. Γλήγορα.» "Εβγαλα τό λουρί μου ἀπό τό παντελόνι καί τής τό πέρασα στό λαιμό. Πρώτη φορά πού περνοῦσα λουρί στό λαιμό τής Φλώρας μου, πρώτη φορά... Καί τήν τράβηξα. Τρέχαμε οι τρεῖς, χωρίς νά κουβεντιάζουμε...

* * *

Σέ λίγα δευτερόλεπτα βρισκόμαστε μέσα στό σπίτι — κι ἡ Φλώρα μαζί. Ὡταν σκοτεινά, πίσσα· οί πόρτες, τά παράθυρα μανταλωμένα. Μέ πῆρε στήν ἀγκαλιά της καί μ' ἐσφίξε δυνατά πάνω στό στήθος της ὥρα πολλή. 'Ο μικρός Ἄλεξαντρής μονολογοῦσε ἀμέριμνος μέ τά ἀκατάληπτα λογάκια του καί μοῦ χάιδευε τά μαλλιά μέ τήν παλάμη του.

— Φύλαξέ τον νά μήν πέσει, μοῦ εἴπε ξαφνικά ἡ μάνα μου, καί σχεδόν πετάχτηκε σάν ἀπό τρόμο, ἐγκαταλείποντάς μας στό στρῶμα.

"Εκανα πώς ἔπαιζα μέ τόν Ἄλεξαντρή, μά τά μάτια μου ὥταν καρφωμένα στήν πόρτα, σάν κάποιον νά περίμενα. Ἡ μάνα μου στριφογύριζε στό σπίτι σάν χαμένη. Μάζευε πράγματα καί προσπαθοῦσε νά κάνει δέματα. "Αφηνε τό ἔνα, ἔδενε τό ἄλλο, ἀναστέναζε, σκούπιζε τά μάτια της.

- Μήν κλαῖς, μάνα, εἴπα δειλά.
- Δέν κλαίω, παιδάκι μου.
- Κλαῖς!.. Ποῦ θά πάμε; Θά φύγουμε;
- Θά πάμε στήν Ἐλλάδα. Θά φύγουμε ὅλοι ἀπό ἑδῶ. Θά πάμε πρόσφυγες...
- Θά ρθουν οι Τούρκοι;
- Θά ρθουν οι Τούρκοι...

Δέν ξαναμίλησα. "Έκανα πώς ἔπαιζα μέ τό ἀδερφάκι μου. "Υ-
στέρα κάθισε κι ἐκείνη κοντά μας. Μᾶς ἔσυρε κάτω ἀπό τό εἰκό-
νισμα. "Αναψε τό καντήλι καὶ ξανακάθισε σφίγγοντάς μας τρυφε-
ρά. 'Αχνοί ἵσκιοι σιγοχόρευαν στούς τοίχους, στά παράθυρα,
στήν πόρτα. "Έκλεισα τά μάτια μου. Μερικά σκυλιά οὐρλιαζαν λυ-
πητερά. Μαζευτήκαμε δλοι ἔνα κουβάρι.

Κατά τά χαράματα ἄνοιξα τά μάτια μου ἀπό τά σκουντήματα
τῆς μάνας μου. "Ολο τό χωριό βρισκόταν στό πόδι. Βοϊδάμαξες ἔ-
τριζαν πάνω στίς βαριές τους ρόδες, βροντοῦσαν πάνω στούς λι-
θόστρωτους δρόμους. "Ανθρωποι καὶ δέματα ριγμένα δλα μαζί.
Μικρά παιδιά ἔκλαιγαν· οἱ μεγάλοι φώναζαν ἀδιάκοπα, ἔδιναν
δόληγίες, ἔτρεχαν, κουβαλοῦσαν δέματα, παιδιά, ἀρρώστους, γε-
ρόντους. Μᾶς ἔβαλαν κι ἐμᾶς σ' ἔνα ἀμάξι καὶ περιμέναμε, ὥσπου
νά τό γεμίσουν μ' ἀνθρώπους καὶ πράγματα. Πολλά ζῶα γυρνοῦ-
σαν στούς δρόμους τρομαγμένα. Δεμένα σκυλιά γέμιζαν τόν
ἀέρα μέ κλαψιάρικες ἀνατριχιαστικές φωνές κι ἄλλα λυμένα χώ-
νονταν ἀνάμεσα στούς ἀνθρώπους ἀνήσυχα, ρίχνονταν πάνω στ'
ἀμάξια παρακαλεστικά καὶ κοίταζαν ἐπίμονα τά παιδιά στά μάτια.
Πολλές γυναικες κουβαλοῦσαν τά οίκοσιτά τους.

'Ανάμεσα σέ δλα αὐτά τριγυρνοῦσαν πολλοί Τοῦρκοι κάτοικοι
τοῦ χωριοῦ. Δυό ἀπό δαύτους πλησίασαν τή μάνα μου, πού κρα-
τοῦσε τή Φλώρα ἀπό τό λουρί.

- Θά σέ δώσω πενήντα, ἔλεγε δ ἔνας, δ γερο-Ἐμίν.
- Λίγα εἶναι, ἀφέντη μου, ἔλεγε ἡ μάνα μου.
- Δέν ἔχω ἄλλα. Τήν παίρνω μέ τόσα.
- Δῶσε μου εἴκοσι ἀκόμα· εἶναι καλή, εἶναι γαλάτη, ἐπέμενε
ἔκείνη.

- Πολλά ζητᾶς, ἀγρίεψε δεύτερος.
- Λίγα ζητῶ. Τίποτε δέ ζητῶ... Χαράμι τή δίνω...
- "Η μοῦ τή δίνεις ἡ σοῦ τή σφάζω ἔδω!
- "Εβγαλε ἔνα μαχαίρι καὶ πλησίασε ἀπειλητικά.
- "Εγώ τήν παίρνω, τόν ἔκοψε δ Ἐμίν. 'Εγώ τήν παίρνω μέ πα-
ράδες. Νά, πάρε· καὶ σύρε στό καλό. "Αιντε, σύρε στό καλό...

"Εβαλε στό χέρι τῆς μάνας μου τά λεφτά καὶ πήγε νά πιάσει τή
Φλώρα μας. 'Η μάνα μου τήν πουλοῦσε τή Φλώρα. Ρίχτηκα ἀπό
τό ἀμάξι καὶ βρέθηκα δίπλα της. Τήν ἀρπαξα ἀπό τή μέση καὶ τήν

κρατοῦσα σφιχτά. Μέ τραβοῦσε ἡ μάνα μου, τίποτε ἐγώ: «”Οχι, ὅχι τή Φλώρα», ἔλεγα καὶ ματάλεγα ἀπελπισμένα. »“Οχι τό Φλωράκι μου. Θά τήν πάρουμε μαζί μας, θά τήν πάρουμε στήν Ἐλλάδα.»

‘Ο Ἐμίν μέ λυπήθηκε. Μοῦ ἔλυσε τά χέρια καὶ μοῦ εἶπε:

— Μακριά τό Ἐλλάδα. Δέν περπατάει τό ζό. Σώπα, ἄιντε, σώπα τώρα.

‘Ἐγώ σώπασα, μά δέν ἔφευγα. Πῆρα τό κεφάλι της στό στῆθος μου καὶ τό φιλοῦσα, τό φιλοῦσα ἀχόρταγα. Κρεμάστηκα ἀπό τό λαιμό της.

Μέ πῆραν καὶ μ’ ἔριξαν πάλι στό κάρο. “Ἐβλεπα τόν Ἐμίν πού τραβοῦσε τό Φλωράκι μας ἀπό τό λουρί, ἔβλεπα τό λουρί πού ἐσφιγγε τό λαιμό της, ἔνιωθα στό δικό μου λαιμό θηλιά νά μέ πνίγει. Τό Φλωράκι τραβιόταν πεισματικά πρός τά πίσω, στυλώνυντας τά μπροστινά της πόδια. Γυρνοῦσε τό κεφάλι κατά μᾶς καὶ βέλαζε, μά τό βέλασμά της πνιγόταν στή θηλιά τοῦ λουριοῦ. ‘Ο Ἐμίν τήν τραβοῦσέ μ’ ὀλη του τή δύναμη, τήν ἔσερνε.

— Μήν τήν τραβᾶ! οὕρλιαξα ἀνάμεσα σέ δάκρυα καὶ ἀναφιλητά.

Μά ποιός μέ ἄκουγε! Οἱ φωνές πλήθαιναν, ὁ θόρυβος τρικύμιζε τόν ἀγέρα, οἱ Τούρκοι παζάρευαν μέ φωνές καὶ χειρονομίες, μερικοί ἄρπαζαν μέ τό ἔτσι θέλω τά ζωντανά ἢ τά ροῦχα τοῦ κόσμου. Πολλοί μπαινόβγαιναν στά σπίτια μας σάν νοικοκύρηδες.

Αύτά δέν τά πρόσεχα. Εἶχα καρφώσει τό βλέμμα μου στό δρόμο καὶ παρακολουθοῦσα τήν κατοίκα μας, πού ὀλο γυρνοῦσε τό κεφάλι πρός τά πίσω, σάν νά ζητοῦσε βοήθεια. Βέλαζε, βέλαζε ὀλοένα καὶ πιό πολύ, καθώς πήγαινε νά χαθεῖ στή γωνιά τοῦ διπλανοῦ σπιτιοῦ. “Ἐβλεπα ἀκόμα τή μικρή μαυριδερή ούρά της νά χτυπιέται σπαρταριστά πάνω στό ἄσπρο της κορμί. Καί τό κεφάλι της — ἄ, ἐκεῖνο τό κεφάλι! — πάντα γυρισμένο πρός τά πίσω. Σάν χάθηκε στή στροφή, ἔπεσα στά γόνατα τοῦ Ἀλεξαντρῆ καὶ ξέσπασα σέ μεγάλα κλάματα. Δέν ξανασήκωσα κεφάλι.

* * *

Κάποτε ἔνιωσα νά σαλεύει τό ἀμάξι. “Ἐτριξαν τά κόκαλά του,

γρύλισαν άπό κάτω οι ρόδες, ἔσκουξε τό λιθόστρωτο. Σύγκαιρα ἀργοσάλεψαν κι ἄλλα ἀμάξια κι ἔνας παραδαρμός άπό κλάματα, ἀναστεναγμούς καί πνιγμένες φωνές σύρθηκε στούς δρόμους κι ὅλοένα ἀβγάτιζε σάν νεροσυρμή άπό φθινοπωριάτικη νεροποντή.

Πίσω άπό τά ἀμάξια ἀκολουθοῦσαν μέ τά πόδια οἱ μεγάλοι — κι ἡ μάνα μου — φορτωμένοι ψές τό κεφάλι. Ἔκλαιγαν, σταυροκοπιοῦνταν, τραβοῦσαν τά μαλλιά τους. Καλά καλά δέν καταλάβαινα γιατί ἔκλαιγαν. Ἄν μέ ρωτοῦσαν τήν ὥρα ἐκείνη θά ἐλεγα πώς ἔκλαιγαν γιά κάποια Φλώρα, γιά κάποια δική τους Φλώρα. Μοῦ ἐλειπε αὐτή καί μοῦ ἔλειψε μεμιᾶς δλος δύκοσμος. Τό μόνο πού καταλάβαινα τότε! Τό πράσινο χωριό μάκραινε πίσω μας. Ἐγώ ὠστόσο πάσχιζα νά διακρίνω τό Φλωράκι μου. Πίστευα πώς θά ἔκοβε τό σχοινί, θά τό βάζε στά πόδια καί θά μᾶς ἔφτανε — δέν ἤταν δυνατόν, ἔτσι ἔπρεπε νά γίνει...

Ἡ πομπή προχωροῦσε ἀργά, πένθιμα. Τά κεφάλια σκυμμένα, τά κορμιά γερτά άπό τό βάρος πού κουβαλοῦσαν. Συχνά τά μαντίλια ἀνάδευαν στά μάτια. Μιά σιωπή εἶχε ἀρχίσει κιόλας νά βαραίνει τίς καρδιές. Στήν ἄκρη τοῦ χωριοῦ, στήν πράσινη ραχούλα τοῦ μαχαλᾶ, ύψωνόταν ἡ ἀγριοκαστανιά. Τήν εἶδα καί ἀναρίγησα. Μεμιᾶς μεγάλωσε μπροστά μου σ' ἔνα δράμα ἀπόκοσμο. Τά κλαδιά της ἀπλώθηκαν ἐπάνω μου καί γύρω μου. Ἀσυναίσθητα πετάχτηκα δρθός στό ἀμάξι, μέ κίνδυνο νά βρεθῶ στό δρόμο.

— Χριστός καί Παναγιά, παιδάκι μου! Κρατήσου καλά, ἔκραξε ἡ μάνα μου κι ἔτρεξε νά μέ πιάσει.

— Ή καστανιά, μάνα, ἡ καστανιά, εἴπα ἐγώ κι ἔδειξα πέρα κατά τό κτῆμα μας, δρθός καί ἀλλοπαρμένος.

Κάμποσα κεφάλια γύρισαν πρός τά πίσω. Κι ἔνας πνιχτός στεναγμός κυμάτισε μπρός πίσω πάνω ἀπό τή συνοδεία.

Τό δέντρο πίσω ἐκεῖ σάν νά πάσχιζε νά σηκωθεῖ στίς μύτες τῶν ριζῶν του. Τά κλαδιά του κουνιόνταν πάνω κάτω, πάνω κάτω καί μοῦ ἔγνεφαν: «”Ἐλα νά κουνηθεῖς καί νά τραγουδήσεις ἀνάμεσά μας, ἔλα, Θανασό, γιατί φεύγεις;»

Σφούγγισα τά μάτια μου γιά νά βλέπω καλά. Τό δέντρο βούλιαζε σιγά σιγά. Σέ λίγο δέν ξεχώριζε παρά μόνο ἡ κορυφή του. Σάλευε ἀργά πέρα δῶθε: «στό καλό, στό καλό». Τελευταῖο ἔνα

κλαράκι άναριγησε γιά λίγο στήν πνοή τοῦ ἀνέμου καί βούτηξε κι αὐτό στόν δρίζοντα...

ΑΝΤΩΝΗΣ Π. ΜΠΕΝΕΚΟΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Σχετικές πληροφορίες γιά τήν ἐποχή όπου τοποθετεῖται τό διήγημα (1922) θά βρεῖς στό βιβλίο τῆς Ἱστορίας σου.

2. Τό διήγημα αὐτό χωρίζεται σέ πέντε μέρη. Βάλε πάνω ἀπό κάθε μέρος ἡ στο πλάι τή σωστή ἐπικεφαλίδα-περίληψη. Πρόσεξε, γιατί τίς ἐπικεφαλίδες-περιλήψεις σοῦ τίς δίνουμε ἀνακατεμένες:

— Στό σπίτι τοῦ Θανασοῦ περνοῦν μιά μαύρη νύχτα προετοιμασιῶν καί ἀγωνίας.

— Ό Θανασός περνᾶ ξένοιαστες μέρες παρέα μέ τήν ἀγριοκαστανιά καί τό Φλωράκι του.

— Ή πομπή τῶν ξεριζωμένων ξεμακραίνει ἀπό τό χωριό καί ἡ κορυφή τῆς ἀγριοκαστανιᾶς τούς στέλνει ἔναν τελευταῖο χαιρετισμό.

— Κάποιο κακό μαντάτο ἀλαφιάζει τούς δουλευτάδες τοῦ κάμπου καί τούς βιάζει νά μαζευτοῦνε στό χωριό.

— Τήν δλλή μέρα σκηνές ἀλλοφροσύνης ξετυλίγονται μέσα στό χωριό καί ἡ καρδιά τοῦ Θανασοῦ σπαράζει, πού ἀποχωρίζεται τό Φλωράκι του.

3. «Η μάνα μου στριφογύριζε στό σπίτι σάν χαμένη. Μάζευε πράγματα καί προσπαθοῦσε νά κάνει δέματα. Ἀφηνε τό ἔνα, ἔδενε τό ἄλλο, ἀναστέναζε, σκούπιζε τά μάτια της.»

Τί νομίζεις ὅτι μποροῦσαν καί τί δέν μποροῦσαν νά πάρουν μαζί τους οἱ πρόσφυγες; Καί τελικά τί ἄφησαν δριστικά πίσω τους;

4. Λέει ὁ Θανασός: «Ἄν μέ ρωτοῦσαν τήν ὥρα ἑκείνη θά ἔλεγα πώς ἔκλαιγαν γιά κάποια Φλώρα, γιά κάποια δική τους Φλώρα.» Ό Θανασός εἶχε τόσο δεθεῖ μέ τή γιδούλα τους καί τήν ἀγριοκαστανιά, ὥστε αὐτά τά δυό ἀντιπροσώπευαν μέσα του τή χαμένη πατρίδα. Ποιά νομίζεις ὅτι μποροῦσε νά είναι ἡ «Φλώρα» γιά τή μητέρα τοῦ Θανασοῦ, γιά τή γιαγιά τοῦ Μιχαλιοῦ, καί γιά ἄλλους κατοίκους τοῦ χωριοῦ; Έάν ἐσύ προσωπικά βρισκόσουν ξαφνικά ξεριζωμένος ἀπό τόν τόπο σου, τί θά θυμόσουν μέ σπαραγμό ψυχῆς;

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

«Τούτη ἡ Πίνδος δέν εῖναι βουνό, εῖναι χάος. Ἀπό χτές τήν ἀνεβαίνουμε καί τελειωμό δέν ἔχει», εἶπε ἔνας στρατιώτης.

Τό τάγμα τό εἶχαν φορτώσει στά Τρίκαλα σ' αὐτοκίνητα, ἀπό κεῖνα τά παλιά, τά μισοχαλασμένα, πού κάνουν τοπικές συγκοινωνίες στήν ἐπαρχία, καί τό εἶχαν μεταφέρει ἀπό πανάθλιους δρόμους ὡς τό δασάκι τοῦ Δούτσικου, ἀπ' ὅπου τό διάταξαν νά δοιοπορήσει μέ σύντομες πορείες γιά τό Κεράσοβο. Πρός τά ἐκεῖ προχωροῦσαν οἱ Ἰταλοί τήν 30ή Ὁκτωβρίου, τρίτη μέρα τοῦ πολέμου.

‘Ο ταγματάρχης, ἔνας ψηλός ψαρομάλλης, ἔτρεχε γύρω στίς γραμμές καί προσπαθοῦσε νά κάνει τούς φαντάρους νά πᾶνε γρηγορότερα:

—“Αιντε, παλικάρια μου, τούς ἔλεγε, οἱ λόχοι τῆς προκάλυψης* πολεμῶν τρία μερόνυχτα, χωρίς νά κοιμηθοῦν. Πρέπει νά προκάνουμε, πρίν ἔξαντληθοῦν καί τσακίσουν. Δέ σᾶς μέλει ἄν καταργήσω τίς δεκάλεπτες στάσεις, δέν εῖν’ ἔτσι;

—“Οχι, κύριε ταγματάρχα, δέ θέλουμε ξεκούραση.

Καί τό ἔλεγαν αὐτό κατάκοπα, μουσκεμένα ἀπό τή βροχή παιδιά, πού βάδιζαν στά κατσάβραχα δεκατέσσερις τώρα ὥρες, φορτωμένα ὀλόκληρο τόν ὀπλισμό καί χίλια δυό ἄλλα πράγματα, πού εἴτε ἡ ἀπειρία τους εἴτε οἱ ὑπερβολικές φροντίδες τῆς μάνας εἶχανε χώσει στό γυλιό τους καί τόν ἔκαναν ἀσήκωτο. Τά πολλά λουριά τοῦ ὅπλου, τοῦ γυλιοῦ, τῆς μάσκας, τοῦ σακίδιου, πίεζαν τούς ὕμους καί τούς εἶχαν τόσο ἐρεθίσει, ὥστε ἄδικα μετατόπιζαν τά λουριά, δέν ἔβρισκαν πουθενά μέρος νά μήν τούς πονεῖ. Οἱ ἀρβύλες πού τούς δώσανε χωρίς νά τίς δοκιμάσουν, θέλεις φαρδιές τούς πήγαιναν, θέλεις στενές, τούς πλήγωναν τά πόδια. Τρίψε τρίψε τούς ξεφλούδιζαν τό δέρμα κι ἄνοιγαν πληγές στά δάχτυλα καί τή φτέρνα.

Εἶχαν ἀρχίσει τήν πορεία μέ τραγούδια, μά γρήγορα τά σταμάτησαν. ‘Υστερα ἔπιασαν κουβέντα μέ τούς διπλανούς των, ὥσδου σώπασαν δλότελα καί βάδιζαν ἀμίλητοι. Τό μυαλό τους ἐ-
προκάλυψη: ἡ πρώτη γραμμή, τά σύνορα

παψε νά δουλεύει, σάν νά ήταν πάρα πολύ άφοσιωμένο στήν προσπάθεια τοῦ βαδίσματος, γιά νά σκεφτεῖ τίποτ' άλλο. Τή δεύτερη μέρα τῆς πορείας ὅλη ἡ προσοχή τῶν φαντάρων συγκεντρώθηκε στίς πληγές τῶν ποδιῶν. Κάθε βῆμα ήταν κι ἔνας πόνος, πού δυσκολεύεται οι ὥρες, ὅλο καὶ δυνάμων. Ὁστόσο ἐσφιγγάν τά δόντια τους καὶ ἔκαναν κουράγιο, γιά νά μή βραδυπορήσουν, γιατί ὅποιος ἔμενε μιά φορά πίσω δέν ξανάπιανε τούς συντρόφους. Γρήγορα πήγαιναν, ἀφοῦ ἤξεραν πώς ἡ σωτηρία τῆς Ἑλλάδας ήτανε ζήτημα λίγων ὥρων. Εἶχαν τήν πεποίθηση πώς ἡ πατρίδα τους ἔκαμε τό πᾶν ν' ἀποφύγει τόν πόλεμο μέ τήν Ἰταλία κι ἡ ἴδεα αὐτή δικαίωνε τόν ἄγώνα τους. Ἡ διαφορά στή μόρφωση τῶν στρατιωτῶν δέν ἔπαιζε κανένα ρόλο· ἐπιστήμονες, ἐμποροῦπάλληλοι ἡ σκαφιτιάδες, ὅλοι νιώθαν ἔξισου καλά πώς στά χέρια τους κρεμόταν ἡ τύχη τοῦ ἔθνους. Κι ἔτρεχαν πίσω ἀπό τ' ὄνειρο τῆς ἑλευθερίας.

Σάν πάτησαν τήν Πίνδο, ήταν ἀκόμη ἄνθρωποι. Ἀνθρωποι γεμάτοι ἀδυναμίες. Δέν εἶχαν προφτάσει νά ξεχάσουν τήν καλοζωία τοῦ σπιτιοῦ (...). Ὁ μακρινός κρότος κανονιῶν πού ἀκουγόταν τούς ἡλέκτριζε, ἀλλά καὶ τούς γεννοῦσε τό αἰσθημα πώς κινδυνεύει ἡ ζωούλα τους.

“Οταν κάποτε σταμάτησε ἡ ψιχάλα, δ τόπος μοσκοβολοῦσε ἀπόβροχο. Ὁ ἀέρας τοῦ ὑπαίθρου, γεμάτος ἀπό τήν εύωδιά τῶν ἐλάτων, ἔμπαινε βαθιά μέσα στά λαχανιασμένα στήθια τῶν φαντάρων καὶ τούς ζωογονοῦσε. Τό βουνό τούς ἔδινε τή δύναμη νά ξεπερνᾶν τήν κούραση.

‘Η Πίνδος εἶναι τό ραχοκόκαλο τῆς Ἑλλάδας, πού τή χωρίζει στή μέση καὶ κάνει δσα νερά κυλᾶν ἀπό δεξιά της νά χύνονται στό Αίγαιο, δσα ἀπ' ἀριστερά νά πέφτουν στήν Ἀδριατική. Ἐκατόν πενήντα χιλιόμετρα μάκρος ἔχει, μά πουθενά δέν ἀπλώνεται ἡσυχα, ἡ στριμένη. Εἶναι γεμάτη βαθιές χαράδρες. Σ' αὐτές ἔρχονται ἀπό παντοῦ κι ἐνώνονται ἀλλες γιγαντένιες χαράδρες, πού κάνουν τή διάβαση τῆς Πίνδου νά εἶναι μαγεία ἵσως τῶν ματιῶν, μά κόλαση γιά τό σῶμα.

Τά δάση πού συναντοῦσαν οι φαντάροι ήταν μεγάλα, χορτάτα ξύλο. Χωριά δέν ἔβλεπαν πουθενά. Σπάνια διασταυρώνανε κανένα κοπάδι πρόβατα, πού δ φόβος τοῦ πολέμου τά κατέβαζε

πρός τή Θεσσαλία. Τά μαντρόσκυλα τούς γάβγιζαν, άλλα κανείς δέν είχε όρεξη νά σκύψει νά τούς πετάξει πέτρα. Τ' ἄφηναν νά φωνάζουν, δσο νά προσπεράσουν.

Θά ἦταν τέσσερις ή ὥρα τ' ἀπόγεμα κι οι κανονιές ἀκούγονταν πιά καθαρά, ὅταν πρόβαλε ἀπ' τά δέντρα ἔνας ἀγγελιοφόρος.

— Σεῖς εἰσαστε τό τάγμα τοῦ Πήλικα; ρώτησε.

— Μάλιστα.

— Σταματήστε. Δέν μπορεῖτε νά πάτε στό Κεράσοβο. Τό πῆραν οι Ἰταλοί. Ἐδῶ θά τούς πολεμήσετε.

‘Η εἴδηση πώς δέχθρος κοντοζυγώνει κάνει τίς καρδιές νά χτυπήσουν δυνατά.

— Τά κανόνια πού ἀκούγονται εἶναι δικά μας; ρωτᾶ κάποιος.

— Ναί. Ἐκεῖ σᾶς περιμένει δέ ύπασπιστής τοῦ συντάγματος. Κάτω ἀπ' αὐτή τή ράχη.

— Εἶναι πολλοί οι Ἰταλοί; Θέλησε νά μάθει ἄλλος.

— Ἀπέναντί μας εἶναι δλάκερη μεραρχία. Κατά μέτωπο τούς κρατᾶμε, άλλα ξεχειλίζουν ἀπό τά πλάγια, γιατί εἶναι πολλοί καί μᾶς ἀναγκάζουν νά ύποχωροῦμε.

Κίνησε νά φύγει βιαστικός.

— Στάσου ντέ, τοῦ εἴπανε, κάθισε νά μᾶς πεῖς νέα.

— Δέν ἔχω καιρό. Ἐδῶ δλοι πολεμᾶμε. ‘Ο συνταγματάρχης ἔστειλε στήν πρώτη γραμμή τούς γραφιάδες καί τούς μεταγωγικούς. Κανένα δέν ἄφησε πίσω.

Εἴπε κι ἔξαφανίστηκε τόν κατήφορο. Οἱ στρατιῶτες ἔξακολούθησαν τό δρόμο τους συλλογισμένοι. Ἀπό δῶ καί πέρα θ' ἄρχιζε τό πάλεμα. Ἀπό δῶ καί πέρα δέ θά ύπάρχουν στήν Πίνδο παρά Ἰταλοί ἀπό τή μιά μεριά, αύτοί ἀπό τήν ἄλλη. ‘Η ὥρα ή κρίσιμη τοῦ ἀγώνα πλησίαζε, ή ὥρα πού θά χτυπήσουν καί θά χτυπηθοῦν.

Τό τάγμα δέν ἄργησε νά κατεβεῖ κοντά σέ τέσσερα κανόνια, στημένα σ' ἔνα πλάτωμα. Καθώς ἦταν καλά καμουφλαρισμένα μέ κλαδιά κέδρων, δέ θά τά διάκριναν χωρίς τούς καπνούς, πού ἔβγαζαν σέ κάθε ἐκπυροσκρότηση.

‘Ο ύπασπιστής τοῦ συντάγματος πῆρε παραπέρα τόν ταγματάρχη τους, τόν Πήλικα, καί τοῦ ἔξήγησε πώς ἀπόψε θ' ἀναπαύονταν ἔκει, γιατί αὔριο πρωί θά γινόταν ἀντεπίθεση.

— Θέλω μόνο, έξακολούθησε, νά μοῦ δώσετε ἀμέσως δυό δόμαδες μάχης, καμιά τριανταριά ἐθελοντές. Θά κάνουμε ἐπιδρομή τή νύχτα, μήπως πιάσουμε κανέναν Ἰταλό ἀξιωματικό. Γιά τήν αύριανή ἀντεπίθεση εἶναι ἀνάγκη νά ξέρουμε θετικά ἄν δέχθρος σκοπεύει νά βαδίσει κατά τά Γρεβενά ἢ κατά τό Μέτσοβο.

— Οι ἄντρες μου εἶναι πεθαμένοι ἀπό τήν κούραση. Κοιτάξτε!

Τοῦ ἔδειξε τούς φαντάρους του, πού εἶχαν γείρει καταγῆς, ἔτσι όπως φοροῦσαν γυλιά, κράνος, παγούρι, κουβέρτα. Δέν εἶχαν τή δύναμη νά τά βγάλουν καί πέσανε σάν λιπόθυμοι. Ἀλλά τό θέαμα αὐτό δέν ἔκανε καμιά ἐντύπωση στόν ύπασπιστή.

— Τί νά ποῦν οἱ δικοί μας, πού πολεμώντας ἀδιάκοπα ὡρδόντα ὕρες τώρα ἔχουν φτάσει στό ἔσχατο ὅριο τῆς ἀνθρώπινης ἀντοχῆς;

‘Ο ταγματάρχης δέν ἐπέμεινε, πήγε πρός τό τάγμα, φώναξε τούς ύπαξιωματικούς καί τούς ρώτησε:

— Χρειάζομαι δυό δόμαδες γιά κάποια ἐπιχείρηση. Ποιός ἀπό σᾶς θά μοῦ φέρει τή δική του;

‘Ο λοχίας Σπύρος, ὁ πρωταθλητής τοῦ πεντάθλου, ἔκαμε ἔνα βῆμα μπρός.

— Ἐγώ, εἶπε.

‘Από τόν ἀθλητισμό εἶχε τόν ἀγώνα μέσα στό αἷμα του, τόν διασκέδαζε ἡ ίδεα τῆς μάχης. Πρίν φύγει ἀπό τήν Ἀθήνα, ἡ γυναίκα του, ἡ Εὔα, τόν εἶχε βάλει νά τής ύποσχεθεῖ ὅτι δέ θά ριψοκινδύνευε, ἀλλά τούτη τή στιγμή εἶχε ζεχάσει τήν ύποσχεσή του.

Οι τριάντα ἄντρες δέν ἄργησαν νά συγκεντρωθοῦν. Ἀφησαν καταγῆς ὅτι περιπτό βάρος εἶχαν, πήραν ἀπό τρεῖς ἐπιθετικές χειροβομβίδες καί ἀνέβηκαν σέ μιά κορυφή, γιά νά δοῦν τόν τόπο τῆς ἐπιδρομῆς. Ο ύπασπιστής τοῦ συντάγματος τούς ἔδειξε τό ψώμα πού εἶχαν σταματήσει Ἰταλικές προφυλακές. Τούς ὅρισε τό δρόμο πού θά ἔπαιρναν γιά νά πᾶνε ὡς ἐκεῖ, ὕστερα τούς παράδωσε σ’ ἔναν ἀνθυπολοχαγό κι ἔνα μεσόκοπο δεκανέα, ὡς ὀδηγό, τόν ἐθελοντή Βανά. ‘Οσους ἔπιαναν αἰχμαλώτους τούς διάταξε νά τούς φέρουν στή Μονή τῆς Κλαδόρνης, ὅπου τούς περίμενε ὁ συνταγματάρχης.

— Πῶς θά βροῦμε αὐτό τό μοναστήρι μέσα στή νύχτα;

— Ο δηγός εἶναι ντόπιος. Τό ξέρει.

Κάθισαν γύρω στόν άνθυπολοχαγό νά φᾶνε δσο νά σκοτεινιάσει. Άπο τό νοῦ τους δέ βγαίνει ή πρώτη έπιχείρηση πού τους άναθεσαν. Τρῶνε ήσυχα, μολαταῦτα δέν ἔχουν τόν άέρα τῶν ἄλλων ἡμερῶν.

— Πῶς θά καταλάβουμε πότε πρέπει νά ἐπιτεθοῦμε;

— “Ο, τι κάνω ἐγώ, τούς ἀποκρίθηκε ὁ ἀνθυπολοχαγός, θά κάνετε κι ἐσεῖς.

— Καί ποῦ θά σέ βλέπουμε στά σκοτεινά;

— Δέ θά μέ βλέπετε, θά μ' ἀκοῦτε. “Ο, τι θέλω θά τό λέω σιγά στό διπλανό μου, αὐτός στό δικό του κι ἔτσι θά τό μαθαίνει ὅλ' ἡ ἀλυσίδα.

‘Ο ἀνθυπολοχαγός ἦταν ἔνα παιδάριο εἴκοσι χρονῶν, κοντό κι ἀδύνατο, ἀπ' αὐτούς πού μόλις εἶχαν τελειώσει τή στρατιωτική σχολή, ἀλλά πολεμοῦσε τώρα τέσσερις μέρες καί γι' αὐτό τόν ἐμπιστεύτηκαν. Τούς εἶπε:

— Μή φοβάστε τούς ‘Ιταλούς. “Οπου τούς χτυπήσαμε, ἃς ἦταν καί περισσότεροι, τούς σταματήσαμε. Στή Βούρμπιανη πολεμήσαμε ἔνας πρός ἔξι ἀπό τό πρωί ὡς τό βράδυ καί δέ μᾶς σπάσανε. ‘Υποχωρήσαμε τή νύχτα κανονικά μέ τό ύλικό καί τούς τραυματίες μας. ”Αν ἔρθουν γρήγορα ἐνισχύσεις, θά τούς ἀναποδογυρίσουμε.

‘Ο Ήπειρώτης Βανάς, ὁ ὀδηγός πού ἀκολουθοῦσε ἐθελοντής τό στρατό, τούς διηγήθηκε γιά τήν ἀρχή τῆς μάχης. Ἡταν βετεράνος τοῦ 1912-1922 κι ἔκανε τή σύγκριση:

— Πρίν ἀρχίσει τό τουφεκίδι, δέ μ' ἄρεσε ἡ νέα γενιά. ‘Ο πόλεμος θέλει γερή καρδιά. ”Ελεγα μέσα μου πώς ἡ τωρινή νεολαία δέν κάνει γιά τίποτα. ”Εβλεπα καί λιγοστούς τούς φαντάρους, δύο τάγματα μόνο σταλμένα νά κρατήσουν ὀλάκερο βουνό. Εἴπα πώς θά διαλύονταν μέ τόν πρώτο βομβαρδισμό. Καί τό ἔνα τάγμα μας, στ' ἀλήθεια, δέ βάσταξε, διαλύθηκε. Πίσω του τρέζαν σκιαγμένοι χωριάτες μέ τά μπογαλάκια τους, γέμισε ὁ τόπος κλάμα καί φῆμες. Πάρθηκαν, λέγαν, τά Γιάννενα. Πέσαν στό Μέτσοβο ἀλεξιππωτιστές, φάνηκαν θεόρατα τάνκς, πού σκαρφάλωναν γκρεμούς. Ξέσπιασε πανικός. Μά δ συνταγματάρχης Δαβάκης μέ τό δεύτερο τάγμα στάθηκε καί πολέμησε. Πολέμησε σάν θεριό. ”Οσος κι ἄν ἦταν δέ έχθρος, αὐτός δέν τόν λογάριαζε, παρά χιμοῦσε καταπάνω

του καί τόν χτυποῦσε. Νά βλεπες τούς νεοσύλλεκτους πῶς μάχονταν στά ύψωματα τοῦ Ἐφταχωριοῦ, θά τούς φιλοῦσες τά χέρια. "Αν τούς ἔφερναν οἱ χωριάτες νά φᾶν ἔνα κομμάτι ψωμί, ἔτρωγαν, εἰδάλλως ἔμεναν νηστικοί. Αύτό τό τάγμα ξεθάρρεψε τούς δειλιασμένους, ψύχωσε τόν κοσμάκη καί τόν ἔκανε νά γυρίσει πίσω στόν ἄγώνα. Τώρα δλοι βοηθᾶνε, ἄλλος μέ τουφέκι, ἄλλος μέ πέτρες.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ

20. Η ΠΕΙΝΑ

‘Ο Τάκης, τ’ ἀλητάκι,
μιά λιπόσαρκη γατούλα,
πού στά χρόνια τά καλά τή λέγαν Γιούλα,
κι δ Μοῦργος, τό μαντρόσκυλο,
πού χει στά σκέλια τήν ούρά,
σ’ ἔνα σκουπιδοτενεκέ
ψάχνουν νά βροῦνε
λίγο ψωμάκι,
ἔνα κοκαλάκι,
κάτι
νά βολευτοῦνε.

Μά ποῦ ψωμί,
ποῦ κόκαλο;
“Αδικοι κόποι, μάταιες ἐλπίδες.
Ἐλπίδες στά σκουπίδια,
μόνο ἐλπίδες.

Καί λέει δ Τάκης:
— Πῶς πονῶ,
ἔδω πονῶ
στά σπλάχνα· κι ἄχ!
τά πόδια πιά δέ μέ βαστᾶνε.

— Νιάρ νιάρ,
ἀκούγεται ή Γιούλα θλιβερά,
κι δ Μοῦργος λυπημένος
ἀργοσαλεύει τήν ούρά.

Νιάρ νιάρ.
Ποιός ξέρει τί νά λέει ή Γιούλα
κι δ Μοῦργος τί νά σκέφτεται,
καθώς
γέρνει δ Τάκης, τ’ ἀλητόπαιδο, χλωμός.

Κι ένω φυσοῦν ἄγριοι ἀγέρες, βουεροί,
καί τό σκοτάδι γύρω δλο πυκνώνει,
Θεέ τῶν ἀλητῶν,
Θεέ τῆς Γιούλας καί τοῦ Μούργου,
πονᾶ ὁ Τάκης, τ' ἀλητάκι,
καί κρυώνει.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Σέ ποιά ἐποχή ἀναφέρεται τό ποίημα καί τί ξέρετε γι' αὐτήν;
2. Στό Ἀναγνωστικό τῆς Πέμπτης ύπάρχει τό δίήγημα τοῦ Ἡλία Βενέζη «Χρονικό τοῦ 1942». Σέ ποιά παράγραφό του ἀντιστοιχεῖ αὐτό τό ποίημα;
3. Πώς ζωντανεύει τό ἴδιο θέμα ὁ ποιητής;
4. Συγκεντρώστε δ, τι λέει ὁ ποιητής
  - γιά τόν Τάκη
  - γιά τή Γιούλα
  - γιά τό Μούργο
  - γιά τήν ὥρα
  - γιά τόν καιρό.
5. Είναι ἔνα ποίημα σέ παλιά ἢ σέ νέα μορφή; Τί κρατᾶ ἀπό τήν παλιά καί τί ἔχει καινούριο;
6. Δοκιμάστε νά δώσετε αὐτό τό ποίημα μέ μιά ζωγραφική σύνθεση.

21. ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Τή χρονιά πού μᾶς πέρασε τά παιδιά της Κύπρου δέν είχαν σχολεία. Μάθαιναν όπως όπως τά γράμματα, σ' έκκλησές ḥ σέ σπίτια, καθώς τότε, στίς έποχές τών πολυχρονεμένων σουλτάνων της θωμανικῆς αύτοκρατορίας. Νά λοιπόν πού μπορεῖ καί νά ξαναγίνεται πότε πότε ḥ 'Ιστορία!

Ήρθε ḥ ὥρα νά δώσουν έξετάσεις, νά πάρουν ἔνα χαρτί, νά περάσουν ἀπό τή μιά τάξη στήν ἄλλη ḥ καί ν' ἀπολυθοῦν ὅσοι είχαν φτάσει στό τέρμα ἐνός κύκλου σπουδῶν.

Ἐνα παιδάριο στή Λευκωσία δέν πρόφτασε νά συμπληρώσει τίς έξετάσεις του. Τοῦ ἔλειπαν δύο μαθήματα, τά Νέα Ἐλληνικά καί ḥ 'Ιστορία, ὅταν, σέ μιά μαχητική διαδήλωση, ὅπου μέ πρό-

Θυμη καρδιά ἔκαμε τό ἐλληνικό του χρέος, τό χρέος πρός τόν
έαυτό του, πρός τούς προγόνους, οί Ἀγγλοι τό ἔπιασαν καί τό ῥι-
ξαν σέ μπουντρούμι ἀνήλιαγο, μέ τό σκοπό νά τό δικάσουν.

‘Ο νεανίσκος μήτε φυλακή μήτε δίκη λογάριαζε. Θυμόταν μο-
νάχα πώς τοῦ ἔλειπαν δυό μαθήματα, γιά νά συμπληρώσει τίς ἔξε-
τάσεις του. Κι ἔκαμε ἀναφορά στό διοικητή τῆς φυλακῆς καί πα-
ρακάλεσε νά τόν ἀφήσουν, γιά μιά καί μόνη μέρα, νά βγεῖ, νά πάει
στό δάσκαλό του, νά κάμει τό ἄλλο, ἐπίσης μεγάλο, ἐλληνικό του
χρέος πρός τήν παιδεία καί νά ἐπιστρέψει — φυσικά, μ’ ἐπιτή-
ρηση: μέ τό δεσμοφύλακα στό πλάι του. ‘Ο διοικητής δέν ἔ-
στερξε νά ἐκπληρώσει τήν ἐπιθυμία τοῦ νεανίσκου. Καί τότε
συλλογίστηκε νά ζητήσει κάτι ἄλλο ἐκεῖνος: νά ῥθει δάσκαλος
στή φυλακή.

‘Ο δάσκαλος ἦρθε. ‘Εφεραν τό παιδάριο στό «ἐντευκτήριο» τῆς
φυλακῆς, ἔνα διαμέρισμα ἐπίσης ἀνήλιαγο, ἐπίσης ἀπαίσιο, δπως
κι ἡ λοιπή φυλακή. Μέ τά χέρια σιδεροδεμένα. Ἀνάμεσα σέ δυό
δεσμοφύλακες: τόν ἔναν Τούρκο, τόν ἄλλο Ἀγγλο. Τοῦ ἔλισαν
τά χέρια. ‘Ο δάσκαλος ἀπλωσε μπρός του τά χαρτιά, τοῦ ἔδωσε
μολύβι νά γράψει, περίμενε, μέ τήν καρδιά γεμάτη λυγμούς, νά
ξεμουδιάσουν τά χέρια τοῦ παιδιοῦ — γιά νά πληρωθεῖ δ τύπος.
Τό παιδί πήρε τό μολύβι, ἔγραψε. ‘Ετσι, δπως τότε πού καθόταν
ἡσυχα ἡσυχα στό θρανίο του κι δ ἥλιος ἔμπαινε πρόσχαρος ἀπό
τά μεγάλα παράθυρα κι ἦταν ἀνοιξη καί τά χειλιδόνια τιτίβιζαν καί
τά δέντρα θροοῦσαν ἀπόξω. ‘Έγραψε, τέλειωσε. ‘Ο δάσκαλος
προχώρησε στήν προφορική ἔξεταση.

— Πρῶτα τά Νέα μας Ἑλληνικά, τοῦ εἴπε.

Τόν ρώτησε:

— Ποιός εἶναι δ ποιητής πού πιό πολύ σοῦ ἀρέσει;

‘Ο νεανίσκος ἀποκρίθηκε:

— ‘Ο Διονύσιος Σολωμός.

— Τί ἔγραψε δ Σολωμός;

— Τόν «‘Υμνο εἰς τήν Ἐλευθερίαν».

— Μήπως θυμᾶσαι καμιά στροφή;

— Μάλιστα!

Κι δ νεανίσκος ἄρχισε ν’ ἀπαγγέλνει μέσα στή φυλακή, ἀνά-
μεσα στούς δεσμοφύλακες, πού ἐκπροσωποῦσαν τούς παλιούς

καί τούς νέους τυράννους, μέ καθάρια κι ἀποφασιστική φωνή:

‘Απ’ τά κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τά ιερά,
καί σάν πρώτα ἀνδρειωμένη...

Δέν πρόφτασε νά κλείσει τό τετράστιχο. ‘Ο Τοῦρκος τοῦ πέρασε στά χέρια τά σίδερα. ‘Ο Ἀγγλος τόν ἔσπρωξε μέσα. ‘Ο δάσκαλος ἀναλύθηκε σέ λυγμούς.

“Υστερ” ἀπό λίγον καιρό οι δυνάστες τῆς Κύπρου τόν ἔδιωξαν τό δάσκαλο ἀπό τό νησί. Προφορική ἔξέταση στήν ‘Ιστορία δέν πρόφτασε νά κάμει. Γιατί νά κάμει; Τήν ίστορία τή γράφει δύοις, ἔχει γίνει πιά ‘Ιστορία δύοις...

I. M. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

(‘Από δρόμο τυπωμένο στήν ἑφημερίδα
‘Ελευθερία’ στής 7 ‘Οκτωβρίου 1956)

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Κάποιος ἔχει πεῖ ὅτι ἡ κεντρική ίδεα αὐτοῦ τοῦ κειμένου εἶναι: «Οι Ἑλληνες ἀπό τριάντα αἰώνες γράφουν τήν ‘Ιστορία’ τους, μιά ἔνδοξη ‘Ιστορία’ καί ἡ ‘Ιστορία τους (μαζί μέ τά ‘Ἑλληνικά Γράμματα) τούς βοηθοῦν νά τή συνεχίσουν ἐπάξια.»

Τί θέλει νά πεῖ; Σύμφωνεῖτε μαζί του;

22. ΕΥΑΓΟΡΑΣ ΠΑΛΛΗΚΑΡΙΔΗΣ

‘Ο Δωδεκανήσιος Φώτης Βαρέλης ἔγραψε τό ποίημα αύτό τό 1957 γιά ἑκεῖνον τόν Κύπρο μαθητή τῆς Ε΄ γυμνασίου πού κρεμάστηκε ἀπό τούς Ἀγγλους γιά τήν ἐθνική του δράση. Ό ραδιοσταθμός τῆς Λευκωσίας τό μετέδωσε τότε ὡς δημοτικό κυπριακό τραγούδι.

Ἐψές πουρνό* μεσάνυχτα στῆς φυλακῆς τή μάντρα
μές στῆς κρεμάλας τή Θελιά* σπαρτάραγε ό Βαγόρας.
Σπαρτάρησε, ξεψύχησε, δέν τ’ ἄκουσε κανένας.

Ἡ μάνα του ἦταν μακριά, ό κύρης* του δεμένος,
οἱ νιοί συμμαθητάδες του μαύρο ὄνειρο δέν εἶδαν,
ἡ νιά πού τόν δρμήνευε δέν εἶχε νυχτοπούλι.

Ἐψές πουρνό μεσάνυχτα θάψαν τόν Εύαγόρα.

Σήμερα Σάββατο ταχιά* ὅλη ἡ ζωή σάν πρῶτα.

Ἐτοῦτος πάει στό μαγαζί, ἔκεινος πάει στόν κάμπο,
ψηλώνει ό χτίστης ἐκκλησιά, πανί ἀπλώνει ό ναύτης,
καὶ στό σκολειόν ό μαθητής συλλογισμένος πάει.

Χτυπᾶ κουδούνι, μπαίνουνε στήν τάξη του ό καθένας.

Μπαίνει κι ἡ πρώτη ἡ ἄταχτη κι ἡ τρίτη πού διαβάζει,
μπαίνει κι ἡ πέμπτη ἀμίλητη, ἡ τάξη τοῦ Εύαγόρα.

— Παρόντες ὅλοι;

— Κύριε, ό Εύαγόρας λείπει.

— Παρόντες, λέει ό δάσκαλος· καὶ μέ φωνή πού τρέμει:

— Σήκω, Εύαγόρα, νά μᾶς πεῖς ἐλληνική ἱστορία.

Ο δίπλα, ό πίσω, ό μπροστά, βουβοί καὶ δακρυσμένοι,
ἀναρωτιοῦνται στήν ἀρχή, ὥσπου ἡ σιωπή τούς κάμνει
νά πέσουν μ’ ἀναφιλητά* ἐτοῦτοι κι ὅλη ἡ τάξη.

πουρνό: πρωί

θελιά: θηλιά

κύρης: πατέρας

ταχιά: πρωί (τῆς ἐπόμενης)

ἀναφιλητά: κλάματα μέ λυγμούς

— Παλληκαρίδη, ἄριστα, Βαγόρα, πάντα πρώτος,
στούς πρώτους πρώτος, ἄγγελε πατρίδας δοξασμένης,
σύ μέχρι χθές τῆς μάνας σου ἐλπίδα κι ἀποκούμπι*,
καὶ τοῦ σχολειοῦ μας σήμερα Δευτέρα Παρουσία.
Τά τέ πε κι ἀπλώθηκε σιωπή πά στά κλαμένα νιάτα,
πού μπρούμπτα γεμίζανε τῆς τάξης τά θρανία,
ἔξω ἀπ' ἐκεῖνο τ' ἀδειανό, παντοτινά γεμάτο.

ΦΩΤΗΣ ΒΑΡΕΛΗΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ἀπό ποιούς στίχους τοῦ ποιήματος βγαίνει ὅτι:
  - ὁ ἀπαγχονισμός τοῦ Εὐαγόρα ἔγινε κρυφά·
  - ἡ μάνα καὶ ὁ πατέρας του δέν ἦταν ἐκεῖ; ποῦ βρίσκονταν;
  - τὸ μυαλό τῶν συμμαθητῶν του δέν εἶχε πάει στό κακό·
  - ἡ ζωή καὶ μετά τό θάνατο τοῦ Εὐαγόρα κυλάει τό δρόμο της·
  - οἱ συμμαθητές του φαίνεται πώς κάτι μαθαίνουν·
  - γιά τό δάσκαλό του ὁ Εὐαγόρας εἶναι παρών·
  - ὁ Εὐαγόρας εἴπε 'Ιστορία καὶ τήν εἴπε ἄριστα.
2. Γιατί ἄραγε;
  - Γιατί ἡ μάνα καὶ ὁ πατέρας του δέν μποροῦσαν νά εἶναι κοντά του τήν ώρα τοῦ μαρτυρίου του;
  - Γιατί ὁ συμμαθητής του πηγαίνει στό σχολεῖο συλλογισμένος καὶ ἡ πέμπτη τάξη μπαίνει ἀμίλητη;
  - Γιατί ὁ δάσκαλος θεώρησε τόν Εὐαγόρα παρόντα, τόν σήκωσε φανταστικά στήν 'Ελληνική 'Ιστορία καὶ τοῦ ἔβαλε ἄριστα;
  - Γιατί ὁ ποιητής λέει ὅτι τό ἀδειανό θρανίο τοῦ Εὐαγόρα εἶναι παντοτινά γεμάτο;

ἀποκούμπι: στήριγμα

23. ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΕΙΣΒΟΛΗ

‘Ο Κύπριος ποιητής Κώστας Μόντης έγραψε δίστιχα, σάν έκεινα που χρησιμοποιούσε ό λαός στά μοιρολόγια του, γιά νά θρηνήσει τό κακό που βρήκε τήν Κύπρο μέ τήν τουρκική εισβολή τοῦ 1974. Τά τέσσερα πρώτα δίστιχα άναδίνουν πολλή άπελπισία, άλλα ή έλπιδα που κελαηδεῖ στό τελευταῖο τοῦ δίνει κουράγιο.

“Οση χαρά μᾶς χάριζες κι όσο δνειρο κι έλπιδα
τόσο καημό μᾶς πότισες, μικρή γλυκιά πατρίδα.

Θρηνῶ τόν Πενταδάχτυλο τόν τουρκοπατημένο
θρηνῶ τ’ άμούστακο παιδί τ’ άδικοσκοτωμένο.

Καρδιά, που πρίν δέ λύγιζες, πῶς τόσο πιά λυγίζεις,
καρδιά που δέ μ’ άπελπιζες, πῶς τόσο μ’ άπελπιζεις;

Τόσο καημό μοῦ φόρτωσαν πού πῶς νά τόν σηκώσω,
τέτοιο μαχαίρι στήν καρδιά πῶς νά τό ξεκαρφώσω;

“Ομως έλπιδα κελαηδᾶ, μικρό πουλάκι έλπιδα,
πῶς εἴν’ ἀδούλωτη βαθιά μές στήν καρδιά ή πατρίδα.

ΚΩΣΤΑΣ ΜΟΝΤΗΣ

Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΜΑΣ ΠΙΣΤΗ

24. ΔΟΞΑΖΩ ΤΟ ΘΕΟ

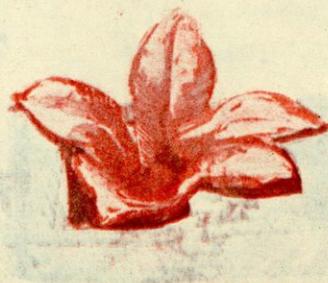
Δοξάζω τό Θεό γιατί μ' ἔκαμε ἄνθρωπο·
γιατί μ' ἔβαλε πιό πάνω ἀπό τ' ἄλλα πλάσματά Του·
γιατί Τόν βρῆκα σύντροφο στό ψάρεμα,
στ' ἀμπέλι, ὅταν κουβάλαιγα τό μοῦστο,
στ' ἀγώι, ὅταν γύρναγα σφυρίζοντας,
καί γιατί μ' ἔπλασε γιά νά εἴμ' ἐλεύθερος.

Μά πιό πολύ Τόνε δοξάζω, πού μοῦ κράταγε
τό καλάμι μου, ὅταν ἔβοσκα τίς γίδες μας,
καί τό τουφέκι μου, ὅταν πολεμοῦσα γιά τόν τόπο μου.

ΠΑΝΟΣ ΣΠΑΛΑΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. 'Ο ἄνθρωπος τοῦ ποιήματος μοιάζει μέξωμάχος. Ἀπό ποῦ βγαίνει αὐτό;
2. 'Ο ἄνθρωπος τοῦ ποιήματος νιώθει τό Θεό πολύ κοντά του, σάν ἔνα πολύ οἰκεῖο πρόσωπο. Ἀπό ποῦ φαίνεται αὐτό;
3. 'Ο Θεός στάθηκε κοντά του, στόν καθημερινό του μόχθο. Τόν δοξάζει για αὐτό. Ἀλλά τόν δοξάζει καί γιά τρία ἀκόμα πράγματα. Ποιά είναι αὐτά; 'Εσύ ποιό ἀπ' ὅλα θεωρεῖς πιό σπουδαῖο καί γιατί;

Φρεσκοποιηθήκε από το Ινστιτούτο Εκπαίδευσης Κ.Πολιτικής

Ψηφιοποήθη σε από το Ινστιτούτο Εκπαίδευσης Πολιτικής

25. ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ ΣΤΗ ΘΑΛΑΣΣΑ

Οι γονεῖς μου ἀγαποῦσαν μέ άληθινό πάθος τή μικρή μας πατρίδα, τό νησί μας. Δέν τό ξεχνοῦσαν ποτέ. "Έτσι, ἔκτος ἀπό τίς καλοκαιρινές μας διακοπές, καί κάθε ἄλλη φορά πού μᾶς δινόταν εὔκαιρία μᾶς ἔπαιρναν καί πηγαίναμε στό νησί, ἔστω καί γιά λίγες μέρες.

"Εκείνη τή χρονιά, ὅπως ὁ χειμώνας ἦταν μαλακός — Δεκέμβρης μήνας κι ἔμοιαζε σάν γλυκύτατος Ὁκτώβρης — ὁ πατέρας ἀποφάσισε νά πᾶμε νά περάσουμε τίς διακοπές τῶν Χριστουγέννων στό νησί. 'Η μητέρα δέχτηκε τήν ἀπόφαση μέ περισσή χαρά. Καταγόταν ἀπό τό ἴδιο χωριό, ἔτσι ἐνιωθε κι ἔκείνη τήν ἴδια ἀγάπη γιά τόν τόπο, είχε τίς ὕδιες σχεδόν παιδικές ἀναμνήσεις, ἥξερε τό ἴδιο τά ἥθη καί τά ἔθιμα τοῦ νησιοῦ.

Εἶναι, ἀλήθεια, μεγάλη εύτυχία νά κατάγεται ἔνα ζευγάρι ἀπό τόν ἴδιο τόπο. Τώρα πού οἱ πολιτείες μεγάλωσαν, πού οἱ συγκοινωνίες πύκνωσαν, πού οἱ ἀνθρωποι πᾶνε κι ἔρχονται ἀπό τόπο σέ τόπο, εύκολα ἥ μᾶλλον τό ἴδιο εύκολα ξερίζωνται ἀπό τήν πατρίδα τους, οἱ γάμοι μεταξύ ξένων εἶναι πιό πολλοί, πιό πυκνοί. "Ομως τά χρόνια ἔκεινα οἱ ἀνθρωποι προτιμοῦσαν νά παντρεύονται μέ συντοπίσσες τους. Τό πρόσταζε καί ἡ παλιά παροιμία, πού πάει πιά, κοντεύουμε στίς μέρες μας νά τήν ξεχάσουμε:

*Παπούτσι ἀπό τόν τόπο σου
κι ὅς εἰν' καί μπαλωμένο.*

'Η μητέρα λοιπόν ἐνιωθε τήν ἴδια λαχτάρα μέ τόν πατέρα γιά τό νησί της, τήν ἴδια νοσταλγία καί, φυσικά, τήν ἴδια χαρά ὅσες φορές τῆς δινόταν ἡ εύκαιρία νά «πεταχτεῖ» — ὅπως ἔλεγε — ἔκει:

- Καλέ Δημήτρη, δέν πεταγόμαστε ὡς τό χωριό;
- Καί δέν πεταγόμαστε, Δέσποινά μου!

Φυσικά, τό «πέταγμα» ἦταν ἔνας λόγος. Γιατί τότε ὅχι ἀεροπλάνα δέν ύπηρχαν ἀκόμη, γιά νά μεταφέρουν ἀπό τήν Ἀθήνα στό πιό μακρινό μέρος τῆς Ἑλλάδας μέσα σέ μιάμιση ὥρα, ἄλλα καί τά βαπτόρια ἦταν ἀργά καί μικρά. Μόλις ἔπαιρναν ἑφτά ὀχτώ μίλια τήν ὥρα. "Έτσι, ἀπό τόν Πειραιά ἔως τό νησί μας τό «πέταγμα» διαρκοῦσε καμιά δεκαπένταριά ὥρες!

Θυμοῦμαι πώς τό καλύτερο βαπόρι τῆς γραμμῆς ἦταν τότε τό «Πέλοψ». Ὁταν ἔνα μεγάλο, πλατύ βαπόρι, μέ σκοῦρο χρῶμα, σχεδόν δλόμαυρο, ἔνα βαρύ βαπόρι αὐστηρό, λίγο ἄχαρο! Ἀλήθεια! καὶ τά βαπόρια, δπως καὶ τά σπίτια, ἔχουν τή φυσιογνωμία τους σάν ζωντανά. Ἄλλα εἶναι βαριά, βλοσυρά, αὐστηρά, ἄλλα ἐλαφρά, κομψά, χαριτωμένα. Ἐλαφρό καὶ χαριτωμένο ἦταν, παραδείγματος χάριν, τό «Πανελλήνιον», μέ σκαρί ώραϊ, μέ μιά κομψή γοργόνα στό ποδόσταμο τῆς πλώρης καὶ μέ χρωμά ἀνοιχτογάλαζο, πού τοῦ ἔδινε ἔνα ύφος νεανικό! «Ομως τό «Πανελλήνιον» ἦταν «μποτζιάρικο», δέν ἄντεχε δηλαδή στίς τρικυμίες, πολύ κουνοῦσε, ἐνῶ δ «Πέλοψ» Ἠταν βαπόρι σταθερό, ἀσφαλές, καλό γιά τό χειμώνα. Οι γονεῖς μας λοιπόν ἀποφάσισαν τό ταξίδι μας νά γίνει μέ τόν «Πέλοπα». Αύτός ἔφευγε ἀπό τόν Πειραιά γιά τά νησιά μας τήν προπαραμονή τῶν Χριστουγέννων. «Ετσι, θά φτάναμε στό νησί μας τήν παραμονή ἀκριβῶς τῆς μεγάλης μας γιορτῆς, θά ἤμαστε ἐκεῖ τήν ώρα πού ἔπρεπε.

Πραγματικά, τό δειλινό τῆς προπαραμονῆς δ πατέρας, ἡ μητέρα, ἐμεῖς τά δυό παιδιά καὶ ἡ Ἐλενίτσα ἡ ψυχοκόρη μας, ἀφοῦ χαρήκαμε τήν κάθοδό μας στόν Πειραιά μέ τόν Ἡλεκτρικό — Ἠταν τότε καὶ μόνον αύτό μιά ώραία καὶ διασκεδαστική ἐκδρομή — ἐπιβιβαστήκαμε στόν «Πέλοπα». Ἐγκατασταθήκαμε στήν καμπίνα μας καὶ ύστερα, δσο τό πλοϊο Ἠταν ἀκόμα ἀραγμένο στό λιμάνι, ἀνεβήκαμε στό κατάστρωμα, δπου χαρωπά μᾶς ὑποδέχτηκαν οι καλοί, οι ἀπλοί συμπατριώτες τῆς τρίτης θέσεως. Φτάσαμε καὶ ἔως τή γέφυρα τοῦ καπετάνιου, πού Ἠταν γνωστός τοῦ πατέρα καὶ μᾶς ἄφησε νά περάσουμε στό ἀδυτο σχεδόν, στό προφυλαγμένο μέ κάγκελα διαμέρισμα τῆς κυβερνήσεως τοῦ πλοίου μέ τή μεγάλη πυξίδα, τό τιμόνι καὶ τά ἄλλα μηχανήματα.

«Υστέρα, ὅταν τό πλοϊο ἔσυρε τίς ἄγκυρες καὶ οἱ ρυθμικοί παλμοί τῆς μηχανῆς ἀρχισαν νά τό δονοῦν, δίνοντάς του ζωή καὶ κίνηση, δ πατέρας ἔδωσε τό πρόσταγμα:

— Παιδιά, στήν καμπίνα σας! Στίς κουκέτες σας!

«Η μητέρα θέλησε νά μᾶς κρατήσει λίγο ἀκόμη στό σαλόνι, δπου μιά δυό συμπολίτισσες κυρίες κι ἐκείνη εἶχαν κάμει μιά καλή συντροφιά.

— Δέν τά ἀφήνεις λίγο ἀκόμη, Δημήτρη μου;

Τότε άκούσαμε τόν πρώτο άνήσυχο λόγο:

— Ό καιρός θά φρεσκάρει, Δέσποινα. Φοβοῦμαι πώς θά κουνηθοῦμε κάμποσο. Καλύτερα νά πᾶς νά τακτοποιήσεις τά παιδιά.

‘Η μητέρα ἔριξε δυό τρεῖς φοβισμένες ματιές στόν πατέρα, πού δέ μᾶς ξέφυγαν. Φυσικά, πήραμε ἀμέσως δρόμο, κατεβήκαμε κάτω στίς καμπίνες καί, πρίν ἀκόμη τό πλοϊο ἀνοιχτεῖ στό πέλαγος, εἴχαμε δριζοντιωθεῖ στίς κουκέτες μας. “Ομως δέν τή γλιτώσαμε. Πρώτη ή ‘Ελενίτσα, πού ἦταν πιό βουνίσια καί πιό ἄμαθη ἀπό θάλασσα, ἅρχισε λίγο λίγο ν’ ἀναστενάζει, ύστερα νά ίδρωνει, νά βογγᾶ, νά νομίζει πώς θά πεθάνει, καί τέλος νά λυτρώνεται γιά μιά στιγμή μέ τόν ἐμετό κι ύστερα πάλι καί πάλι, ώσπου στό τέλος, ἔξουθενωμένη καί μισοπεθαμένη πιά, παραδόθηκε σέ ἔνα εἶδος ὑπνου, πού ἦταν μιά νάρκη ἀρρώστιας. Ἐμεῖς κρατήσαμε περισσότερο. Ἀλλά ἥρθε καί ή σειρά μας. Καί μόνον ή μητέρα καί ό πατέρας, πού δέν τούς πείραζε ή θάλασσα, ἔμειναν ἄγρυπνοι κοντά μας, νά μᾶς σφουγγίζουν τά κάθιδρα μέτωπα καί νά μᾶς δροσίζουν τό στόμα μέ λίγο λεμόνι, πού ἀκόμη νομίζω πώς νιώθω στό στόμα τή στυφή γεύση του.

ταΐα * * αιαναρά

“Οταν ξημέρωσε ή παραμονή τῶν Χριστουγέννων καί σιγά σιγά ἀπό τό φιλιστρίνι γλυκοχάραζε τό λιγοστό χειμωνιάτικο φῶς τῆς αὐγῆς, δι πατέρας ἀνέβηκε στή γέφυρα «νά πάρει λίγο ἀέρα». Γυρίζοντας στήν καμπίνα μας ἔφερε μαζί μέ τή δροσιά καί τήν ἀλμύρα τῆς φουρτουνιασμένης θάλασσας καί τήν παρήγορη πληροφορία πώς ό καιρός θά μαλακώσει:

— Μή φοβάστε, παιδιά! Κουράγιο, παιδιά! “Οπου καί νά ‘ναι, πιάνουμε τούς κάβους τοῦ νησιοῦ κι ύστερα ή θάλασσα θά μαινάρει...

‘Οστόσο, τό καράβι μας πάλευε πάντα δυνατά μέ τή φουρτούνα. Τό ἀκούγαμε ν’ ἀγκομαχᾶ, νά δέχεται τά χτυπήματα τῶν κυμάτων, πού πολλές φορές πλατάγιζαν καί ἔως ἐπάνω στό κατάστρωμα. Κάποτε κάποτε κανένα γυαλικό στήν τραπεζαρία τοῦ πλοίου, κανένα δέμα, ἔπεφταν καί μᾶς τρόμαζαν.

— Μή φοβάστε, παιδιά! Κουράγιο καί φτάσαμε!

‘Αληθινά! Μᾶς φάνηκε ἀπό τούς πιό γλυκούς ἥχους, πού ἔτυχε

ν' ἀκούσουμε ἔως τότε στή ζωή μας, τό βραχνό, τό παρατεταμένο σφύριγμα τῆς σειρήνας τοῦ βαπτοριοῦ, πού, ύστερα ἀπό μερικές ὥρες, ἀνάγγελνε πώς πλησιάζαμε στό λιμάνι τοῦ νησιοῦ μας. Τό μπότζι μαλάκωσε ἀρκετά, τό κύμα τώρα χτυποῦσε μέ πιό ἀπαλό παφλασμό τά πλευρά τοῦ πλοίου, θόρυβος καί κίνηση καί δημιλίες ἀνθρώπων ἀκούστηκαν στό κατάστρωμα.

Λοιπόν, ὁ ἀγαπημένος μας πατέρας εἶχε δίκιο. Τόν φανταστήκαμε, μέσα στήν ἔξουθένωσή μας, φύλακα-ἄγγελο, θαυματουργό καί στοργικό προστάτη, πού εἶχε γιά χάρη μας τή δύναμη κι αὐτήν ἀκόμη τή θάλασσα νά γαληνέψει, κι αύτό ἀκόμη τό ταξίδι νά συντομέψει!

Δέν Σεμπανταράκης 620 ΝΠΔΚ Θεα

“Ομως ἀλίμονο! Δέν ἦταν γραμμένο νά ξεμπαρκάρουμε τό πρωινό ἑκεῖνο στήν πατρίδα, νά βρεθοῦμε τή νύχτα τῶν Χριστουγέννων στήν ἐκκλησία τοῦ ἀγαπημένου μας πατρικοῦ καί μητρικοῦ χωριοῦ! ”Αν ὁ καλός μας καπετάνιος τοῦ «Πέλοπος» κατάφερε παρόλη τήν τρικυμία νά σταθεῖ «ἀρόδο» στ' ἀνοιχτά τοῦ λιμανιοῦ, οἱ βάρκες δέν μπόρεσαν νά φτάσουν ὡς τό πλοϊο. ‘Ο ἐνάντιος καιρός, πού τάραζε πολύ καί τά νερά τοῦ λιμανιοῦ, τίς ἐμπόδισε. ”Ετσι, τό καράβι μας, ύστερα ἀπό λίγη ἄκαρπη ἀναμονή, ἀνοίχτηκε πάλι στό πέλαγος. ”Ἐπλεε τώρα πρός ἄλλο νησί, πρός ἀσφαλέστερο λιμάνι. Ἡταν, φαίνεται, γραφτό νά κάνουμε αύτή τή χρονιά Χριστούγεννα στή θάλασσα!

“Οταν τό καράβι μας, περασμένα πιά μεσάνυχτα, ἔριξε ἄγκυρα σ' ἔνα περίφημο φυσικό λιμάνι τῶν Κυκλαδῶν, ὁ καπετάνιος, ἥσυχος τώρα κι ἐλεύθερος, κατέβηκε στό σαλόνι τῆς πρώτης θέσεως καί διέταξε τούς καμαρότους ν' ἀνάψουν ὅλα τά φῶτα, νά ρίξουν λάδι σ' ἔνα λαδοκάντηλο, πού αἰωρεῖτο ἀκόμη λίγο μπρός σ' ἔνα ἀργυροστόλιστο εἰκόνισμα τῆς Θεοτόκου μέ τό Θεϊο Βρέφος στήν ἀγκάλη, καί νά τό ἀνάψουν καί νά γυρίσουν ὅλο τό πλοϊο, κουδουνίζοντας χαρμόσυνα τά μικρά καμπανάκια πού χρησιμοποιοῦν στά βαπτόρια, γιά νά σημάνουν τήν ὥρα τῆς ἀλλαγῆς τῆς βάρδιας ἡ τοῦ φαγητοῦ καί νά συνάζουν ἔτσι δσους ἐπιβάτες εἶχαν μείνει — ἀρκετοί εἶχαν βγεῖ στό μεταξύ σ' ἔνα δυό μικρά νησιά πού μπορέσαμε κι ἀράξαμε — στό σαλόνι:

—“Ολους τούς έπιβάτες! πρόσταξε. Καί της πρώτης καί της δεύτερης καί της τρίτης! -Καί τό πλήρωμα έξόν τίς βάρκες!

Xristoumena 65 Jan 669

Τά καμπανάκια ήχοῦσαν γλυκά γλυκά μέσα στήν ᾱτρεμη ήσυχία της αύγης κι οι έπιβάτες πρόβαιναν ένας ένας στό σαλόνι, ἄλλοι κεφάτοι καί ἀκμαῖοι, ἄλλοι ωχροί καί κουρασμένοι ἀπό τή Θαλασσοταραχή καί τή ναυτία. Οι καημένοι οι έπιβάτες της τρίτης θέσεως ἔμπαιναν μέ κάποια δειλία στό σαλόνι. “Υστερα, βλέποντας τήν πρόσχαρη ύποδοχή ἀπό τό πλήρωμα, ἀναχουσουλιάζονταν μέ πολλή εύχαριστηση, ἀπολαμβάνοντας τή ζεστασιά χαρούμενα.

“Οταν ὅλοι σχεδόν οι έπιβάτες — έξόν δυό τρεῖς ἄρρωστες γυναῖκες καί μερικά κοιμισμένα παιδάκια — συνάχτηκαν στό σαλόνι, ὁ πλοίαρχος ἔδειξε πώς πρέπει νά γίνει κάποια σιγή κι ένας καλλιφωνος ἀξιωματικός τοῦ πλοίου ἔψαλε τό χαρμόσυνο τροπάριο:

‘Η Γέννησίς σου, Χριστέ ὁ Θεός ήμῶν...

“Υστερα ὁ ἴδιος ὁ πλοίαρχος μέ εύλαβεια πολλή ἔκανε πρώτος τό σταυρό του καί μέ τή βαριά ἄλλα γλυκιά φωνή του ἄρχισε νά ψέλνει κι αὐτός ἄλλο τροπάριο, προτρέποντας μέ πλατιά ἀναφτερουγίσματα τῶν χεριῶν του ὅλους τούς έπιβάτες νά ψέλνουν μαζί του:

‘Η Παρθένος σήμερον τόν ύπερούσιον τίκτει...

Αὐτή ἦταν ἡ πιό συγκινητική στιγμή τής έορτῆς. Στά πρόσωπα δλων μας ἡ ἀναπόληση τής θείας ὥρας τής Γεννήσεως τοῦ πράου Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καί τό ἀπλό αὐτό δοξολόγημά της ἀπό λίγους θαλασσοδαρμένους ταξιδιώτες σ’ έναν ἐρημικόν δρόμο τῶν Κυκλαδῶν, σκόρπισε ἔνα ἱλαρό φῶς γαλήνης καί ἐγκαρτερήσεως. Εἴχαμε τώρα ξεχάσει τήν τρικυμία καί τή ναυτία, καί τό ἀπάνεμο λιμάνι τοῦ μικροῦ νησιοῦ θύμιζε πολύ παραστατικά σέ μᾶς τό ζεστό καταφύγιο τής Βηθλεέμ, τό ἀσήμαντο, ἄλλα φιλόξενο σπήλαιο, ὅπου ὁ Ναζωραϊος μιά τέτοια νύχτα ἔρχονταν στόν κόσμο γιά νά εύαγγελισθεῖ τήν εἰρήνη καί τή γαλήνη μεταξύ τῶν ἀνθρώπων.

“Ετσι καί τώρα πιστέψαμε πώς ἡ γαλήνη θά ῥθεῖ σέ λίγο νά μᾶς ξεκουράσει, πώς τά τρέμοντα ἄστρα θά φανοῦν καί πάλι στόν ούρανό.

Καί πραγματικά! Σιγά σιγά δέ καιρός μαλάκωσε, ό δενεμος
ἔσπασε, τό πλοϊο μας σήκωσε ἄγκυρα γιά τό ταξίδι τοῦ γυρισμοῦ,
πού θά μᾶς ἔφερνε τό δειλινό πάλι στό λιμάνι τοῦ δικοῦ μας νη-
σιοῦ.

Αργά τό βράδυ ἀποβιβαστήκαμε στό νησί μας, λίγο ζαλισμέ-
νοι, ἀκόμη καὶ κουρασμένοι, ἀλλά πανευτυχεῖς. Καί ἦταν μιά ἀπό
τίς ὠραιότερες σούπες, πού ἔχω φάει στή ζωή μου, ἡ σούπα πού
ἡ καλή μας θεία, ἡ Σόφη, μᾶς σέρβιρε τό βράδυ στό ῆσυχο καί...
ἀκίνητο σπίτι μας. "Υστέρα στά ζεστά κρεβάτια μας εἶχαμε πάλι
γιά λίγο τήν αἰσθηση πώς οι τοῖχοι κλυδωνίζονταν γύρω μας, ἀλ-
λά σιγά σιγά δέ ύπνος ἤρθε καὶ ἔκλεισε εὐχάριστα τά κουρασμένα
βλέφαρά μας.

Από τότε ἔχω, βέβαια, ζήσει πολλά εύτυχισμένα — φυσικά, καὶ
μερικά πονεμένα — Χριστούγεννα. Μά ἐκεῖνα τά Χριστούγεννα
στή θάλασσα θά τά θυμοῦμαι πάντοτε μέ νοσταλγία καὶ συγκί-
νηση.

ΠΕΤΡΟΣ ΓΛΕΖΟΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ό συγγραφέας χωρίζει τό διήγημά του σέ τέσσερα μέρη. Νά βγάλεις μιά
ἐπικεφαλίδα ἡ μιά μικρή περίληψη γιά κάθε μέρος.

2. Πόσο προσεκτικός είσαι στό διάβασμά σου; Δοκίμασε νά δεῖς πόσα
πράγματα συγκράτησες:

- Πώς ἦταν δέ καιρός ἐκεῖνο τό Δεκέμβρη;
  - Πόσο ἔκανε τό καράβι ἀπό τόν Πειραιά ὡς τό νησί τους;
  - Ποιό ἦταν τό καλύτερο καράβι τῆς γραμμῆς καὶ σέ τί διέφερε ἀπό τό
«Πανελήνιο»;
  - Γιατί μόλις σήκωσε τίς ἄγκυρες τό πλοϊο δέ πατέρας τούς εἶπε νά πάνε
στήν καμπίνα τους;
  - Πώς τούς φάνηκε τό σφύριγμα τῆς οειρήνας τοῦ καραβιοῦ καὶ γιατί;
  - Γιατί, ἐνώ τό καράβι στάθηκε στ' ἀνοιχτά τοῦ λιμανιοῦ τους, δέν μπόρε-
σαν νά βγοῦν;
  - Ποῦ καὶ πῶς γιόρτασαν τά Χριστούγεννα μέσα στό πλοϊο;
  - Πότε ἐπιτέλους ἔφτασαν στό νησί τους καὶ τί τούς περίμενε ἐκεῖ;
  - Τί αἰσθηση εἶχαν τά παιδιά, ὅμα ξάπλωσαν στά κρεβάτια τους;
  - Τί νιώθει δέ συγγραφέας κάθε πού θυμάται ἐκεῖνα τά Χριστούγεννα;
3. Γράψε κι ἐσύ τίς ἀναμνήσεις σου ἀπό κάποια Χριστούγεννα πού Ἰωας κά-
ματε μακριά ἀπό τό σπίτι σας.

26. ΚΑΛΑΝΤΑ ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑΣ

Άρχιμηνιά κι άρχιχρονιά κι άρχή τοῦ Γεναρίου,
κι άρχή πού βγῆκεν ό Χριστός στή γῆ νά περπατήσει.
Έβγήκε καί χαιρέτισε δλους τούς ζευγολάτες,
κι ό πρώτος του χαιρετισμός ḥταν ό "Άγιος Βασίλης":
— "Άγιε Βασίλη, δέσποτα, καλό ζευγάρι κάνεις.
— Μέ τήν εύχή σου, δέσποτα, καλό κι εύλογημένο.

Στάθηκε καί τό βλόγησε μέ τό δεξί του χέρι·
μέ τό δεξί, μέ τό ζερβί, μέ τό μαλαματένιο,
πάλι τό ξαναβλόγησε μέ μαργαριταρένιο.

— Θά σέ ρωτήσω, δέσποτα, πόσα πινάκια* σπέρνεις;
— Σπέρνω σιτάρι δώδεκα, κριθάρι δεκαπέντε,
μά κεῖνο τό ζηλέψανε περδίκια καί λαγούδια.
Παίρνω τό ντουφεκάκι μου καί πά νά τά σκοτώσω.
Μήτε περδίκια σκότωσα, μήτε λαγούς ἐπιάσα,
μόν' θέρισα κι ἀλώνισα ὅλα τ' ἀποφαγούδια,
καί κάνω χίλια μετρητά καί χίλια μετρημένα.

Κι ἔκεϊ πού τά μετρούσανε, νά κι ό Χριστός κι ἐπέρνα,
κι ἔκεϊ πού παραστάθηκε, χρυσό κυπαρισσάκι.
Στή μέση είχε τό Σταυρό, στήν ἄκρη τό Βαγγέλιο
καί στά παρακλωνάρια του ἀγγέλοι κι ἀρχαγγέλοι,
καί κάτω στή ριζούλα του μιά κρυσταλλένια βρύση,
νά κατεβαίνει ἡ πέρδικα νά βρέχει τά φτερά της,
νά ραίνει τόν ἀφέντη μας τόν πολυχρονεμένο.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Μέ ποιά ἔννοια ḥταν ζευγολάτης ό "Άγιος Βασίλειος";
2. Τί θέλει νά πεῖ μέ τά «περδίκια καί τά λαγούδια»; Έλαττώθηκε τό εισόδημά του ἐπειδή ἔδειξε καλοσύνη;

πινάκι: τό πιάτο

...”Εδειχνε διπλό πένθος ἡ Ἀθήνα μέσα στ' ἀνοιξιάτικο φῶς. Εἶχε ζήσει ἔναν ὀλόκληρο χρόνο στή σκλαβιά καί ἡ ἀντοχή λιγόστευε ἀπό ὥρα σέ ὥρα.

Ήταν καί Μεγάλη Παρασκευή. Καί τό πένθος ἔσταζε ἀπό τούς γλόμπους, πού εἶχε τυλίξει μέ κρέπια ἡ Δημαρχία καί τούς εἶχε κρεμάσει στούς κεντρικούς δρόμους. Ὁ Χριστός ἦταν στό σταυρό καί οἱ πιστοί, ἄν μποροῦσαν, θά πέρναγαν τήν ἡμέρα μόνο μέ νερό.

Οἱ ὥρες πέρναγαν πένθιμες καί ἑορταστικές μαζί. Προχωροῦσαν, προχωροῦσαν κι ἔβρισκαν τούς Ἀθηναίους στίς παλιές τους συνήθειες, ἵδιες πάντα καί δυνατές, πιό δυνατές καί ἀπό τή συμφορά καί ἀπό τόν καταχτητή.

Τό πρώι στήν περιφορά τοῦ ἱεροῦ σώματος μέσα στούς ναούς, ἔπειτα στό προσκύνημα ἀνάμεσα στίς βαριές μυρουδιές τῶν λουλουδιῶν, ἀργότερα στήν ἀγορά τῶν κίτρινων κεριῶν γιά τόν ἐπιτάφιο. Καί μόνο τά σπίτια τῶν κεντρικῶν δρόμων εἶχαν μείνει ἡσυχα. Κανείς δέ ζήταγε νά ἔξασφαλίσει θέση στά μεγάλα μπαλκόνια τους καί στά πολλά τους παράθυρα.

Ο καταχτητής δέν εἶχε ύπογράψει στό Χριστό ἄδεια ἔξόδου. Κι οἱ ἐπιτάφιοι δέ θά καναν τό γύρο τους. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν διαβάσει τή διαταγή στίς ἐφημερίδες κι ὅσο λιγόστευε τό φῶς τῆς ἡμέρας, θόλωναν τά μάτια τους καί σκοτείνιαζε τό πρόσωπό τους.

Εἶχαν ζήσει κοντά στόν Ἐσταυρωμένο, εἶχαν ζήσει μιάν ἡμέρα, πού τούς ἔκαμε νά ξεχάσουν πώς ἡ πολιτεία τους ἦταν φυλακή. Κι ὅσο ἔφτανε τό δείλι, γύριζαν σ' αὐτή τή φυλακή καί προπάντων γύριζαν στόν πόλεμο, πού τόν εἶχαν βγάλει ἀπό τή σκέψη τους γιά λίγο καί τώρα τόν ἔνιωθαν γύρω τους, ἀπό πάνω τους, ἀπάνω κι ἀπό τό Χριστό, ὅλο ἀσέβεια καί τυφλή δύναμη.

Οταν ἔπεσε ὁ ἥλιος, ἦταν πιά πάλι σκλάβοι. Κι ἔτρεξαν νά κάνουν ὅ,τι ἔλεγε ἡ διαταγή. Πῆραν τά κίτρινα κεριά τους, μαζεύτηκαν στίς ἐκκλησιές καί περίμεναν νά τ' ἀνάψουν, γιά νά γυρίσουν τόν ἐπιτάφιο μέσα στό ναό.

Ἡ νύχτα κατέβηκε ἀργά ἀργά ἀπ' τά ἐρείπια, ἀπ' τούς λοφί-

σκους, ἀπ' τίς πιό μακρινές πλαγιές. Ὡταν καί ἡ νύχτα αὐτή σάν κι ἐκεῖνες πού πέρασαν, σάν ἐκεῖνες πού θά ζοῦσαν οἱ Ἀθηναῖοι καί οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι. Ὡταν νύχτα πολέμου. Κι δὲ πόλεμος γινόταν ἀκόμα πιό σκληρός μόλις βασίλευε ὁ ἥλιος, ὅταν ὁ ἄνθρωπος δέν ἔβλεπε τὸν ἄνθρωπο πρόσωπο μέ πρόσωπο, ὅταν δέν τὸν ἔβλεπε στά μάτια...

* * *

"Ιδια ὧταν ἡ νύχτα καί στή μακρινή μας ἐνορία. Φάνηκε μόνο πώς ἐφέτος ἔγιναν περισσότεροι οἱ χριστιανοί. Ο "Άγιος Γεράσιμος ἔπεφτε πάντα κάπως μικρός στή λαϊκή μας συνοικία, πού εἶχε πολλούς πιστούς, ὅπως ὅλες οἱ φτωχογειτονιές. Ὡταν ἡ ἐκκλησία ἐνός παλιοῦ ὁρφανοτροφείου.

"Ωταν περισσότεροι ἐφέτος οἱ χριστιανοί; Εἶχαν ἔρθει ὅλοι οἱ ἐνορίτες; Δέ μετρήθηκαν, φάνηκαν δυνατά ἀκόμα πιό πόλλοι, ὅταν βγῆκαν ἔξω ὅσοι ὧταν στό ναό, γιά ν' ἀκολουθήσουν μαζί μέ τούς ἄλλους τή μικρή περιφορά, πού σώνει καί καλά ἥθελε νά κάμει ὁ παπα-Φώτης.

Οι δρόμοι τῆς ἐνορίας περίμεναν, ὅπως σ' ὅλες τίς ἐνορίες, ὅπως σ' ὅλη τήν Ἀθήνα. Ακουσαν πού ἐσήμανε ὁ "Άγιος Γεράσιμος τήν ἔξιδο καί τά παραθύρια γέμισαν ἀπό ἄσπρα μαλλιά κι ἀπό προσδοκία. Οι γέροι, οἱ ἄρρωστοι, ὅσοι εἶχαν μείνει στά σπίτια, δέν ἔχαναν τίς ἐλπίδες τους. Μπορεῖ καί νά ἔκανε ἔνα μικρό γύρο ὁ δικός τους ἐπιτάφιος, μπορεῖ ν' ἄφηνε ἡ ἀστυνομία ἐκεῖ κάτω, στίς μακρινές συνοικίες. Μά ἡ διαταγή στίς ἐφημερίδες δέν εἶχε τήν ύπογραφή τῆς ἀστυνομίας. "Ενα ξένο ὄνομα, πού δέν κατάφερναν οἱ πιστοί νά τό προφέρουν κάν, ἔλεγε πώς ὁ Χριστός ἔπρεπε νά μείνει στίς ἐκκλησίες, κι ἔπειτα ἀπειλοῦσε, ἔπειτα φοβέριζε σάν νά βλαστήμαγε καί τούς "Ελληνες καί τό Θεό τους. Νά μείνει στίς ἐκκλησίες..."

"Εστειλε ἀκόμα μιά φορά ὁ παπα-Φώτης, βεβαιώθηκε ὅτι ἡ σιδερένια πύλη ὧταν κλειστή κι ἔριξε ματιά προσταχτική κι ἀποφασιστική στούς ἄνθρωπους, πού ἔζωναν τό κουβούκλιο μέ τό ιερό σῶμα.

—Ἐμπρός!

Βγῆκαν ὅλοι μέ ἀναμμένα τά κεριά. Κι ὅταν τούς εἴδαμε, ἀνά-

ψαμε τά δικά μας κι έμείς πού περιμέναμε άπόξω. Ὡταν ή μόνη πολυτέλεια. "Ολα τ' ἄλλα ἔλειπαν. Καί οι τρεῖς ἡ τέσσερις παπάδες, πού εἶχε πάντα δ "Άγιος Γεράσιμος στίς μεγάλες γιορτές, καί τά πολλά φαναράκια καί ή μουσική. Μόνο τά λουλούδια ἦταν περισσότερα ἀπό κάθε ἄλλη χρονιά κι ό κόσμος πού ἀκολουθοῦσε τόν παπα-Φώτη στό τόλμημά του. "Ολοι καταλαβαίναμε πώς κάναμε μιάν ἀνταρσία πίσω ἀπό ἔναν τοῖχο, πού μποροῦσε ἵσως νά κρύψει πέντε δέκα ἀνθρώπους, ὅχι ὀλόκληρη ἐνορία. Κι ὅλοι κρατάγαμε ἀναμμένα τά κεριά. Τά πρόσωπά μας φωτίζονταν κι ἦταν τό καθένα ἀπό μιά ἀνοιχτή καί καθαρή ταυτότητα. Ἐδῶ εἴμαστε: καί γιά κείνους πού φοβέριζαν μέ τίς διαταγές τους στίς ἐφημερίδες καί γιά τούς ἄλλους πού παραμόνευαν, πού λοξοκοίταζαν, πού εἶχαν κρυφές κουβέντες μέ τόν καταχτητή. Μά καί πάλι σκεπτόμαστε: Τόσο λίγος, λοιπόν, ἦταν, τόσος ἔμεινε ό χωρος τοῦ Χριστοῦ, τῆς πατρίδας, τῆς ἔλευθερίας;

‘Ο παπα-Φώτης, ὅταν ἔβγαλε τό Ἱερό σῶμα στήν ἀνοιξιάτικη νύχτα, ἔγινε συνετός. Τοῦ πέρασε δ καημός καί κανόνισε τά βήματά του. Κανόνισε καί τήν περιφορά. Γύρω γύρω στήν ἐκκλησία. Τίποτ’ ἄλλο, τίποτα περισσότερο. Μιά, δυό, τρεῖς φορές. Κι ἔπειτα πάλι μέσα στήν ἐκκλησία, δσοι χωρέσαμε, δσοι θέλαμε ν' ἀκούσουμε «ὅλα τά γράμματα».

‘Ο “Άγιος Γεράσιμος σήμανε μιά φορά. Κι ἔκεινοι πού περίμεναν στά παράθυρα καί στά μπαλκόνια κατάλαβαν. ‘Ο καταχτητής φοβόταν καί νεκρό τό Χριστό καί δέν τοῦ εἶχε δώσει ἀδεια ἔξοδου, οὕτε γιά τίς μακρινές γειτονιές. “Ἐτρεμε προπάντων αὐτές τίς μακρινές γειτονιές. Κι ἔκεινοι πού περίμεναν ὑψωσαν τά μάτια στόν ούρανό.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Σέ ποιά ἐποχή ἀναφέρεται τό διήγημα αὐτό;
2. Γιατί οι Ἀθηναῖοι εἶχαν διπλό πένθος ἔκεινη τή μέρα;
3. Γιατί οι Γερμανοί κατακτητές εἶχαν ἀπαγορεύσει τήν ἔξοδο τῶν Ἐπιταφίων;
4. Πώς χαρακτηρίζετε τήν ἐνέργεια τοῦ παπα-Φώτη;

Ψηφιοποήθηκε από το Μαγνησίου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

28. ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΠΑΣΧΑ

· Αγαπητοί μου,

“Ενας χρόνος είχε περάσει άπό τό δράμα τῆς Σταυρώσεως κι άπό τό θαῦμα τῆς Ἀναστάσεως. Οι Ἀπόστολοι, πού είχαν σκορπισθεῖ σ’ ὅλη τήν Παλαιστίνη καί σ’ ὅλη τή Συρία, γιά νά ξαπλώσουν τή νέα Θρησκεία, γυρίζουν ἔνας ἔνας στά Ἱεροσόλυμα. Θέλουν νά είναι ἐκεῖ, νά γιορτάσουν ὅλοι μαζί τή μεγάλη ἐπέτειο, τήν πρώτη...

Καί συναθροίζονται στό ἄγιο σπίτι, ὅπου κατοικεῖ ἡ μακαρία Μητέρα μέ τόν ἀγαπημένο Μαθητή. Δέ φοβοῦνται πιά τούς Ἰουδαίους, τούς Φαρισαίους καί τούς Ἀρχιερεῖς. “Οσο κι ἀν σφράγισαν, ὅσο κι ἀν φύλαξαν τόν τάφο, ὁ «πλάνος ἐκεῖνος» ἀναστήθηκε. Τό θαῦμα τούς κρατεῖ ἀλαλιασμένους ἀκόμα κι αὐτούς. “Ἐπειτα, δέν ἔχουν ἀκόμα ἰδέα τί ἄπλωμα θά λάβει ἡ νέα Θρησκεία. Τήν περιφρονοῦν σάν μιά αἴρεση ἀκίνδυνη. Ἀργότερα θ’ ἀνανοηθοῦν καί θ’ ἀρχίσει ὁ μεγάλος διωγμός.

“Αφοβα λοιπόν οἱ Ἀπόστολοι κι οἱ λίγοι ἀκόμα ὅπαδοί, ὅσοι ἐγνώρισαν τόν Κύριο, περιστοιχίζουν τώρα τήν Παναγία. Εἶναι ἡ Πέμπτη τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου. Δέν ἔχει τήν ἵδια ἡμερομηνία, εἶναι ὅμως ἡ πρώτη μετά τήν πανσέληνο τοῦ Μάρτη. «Νά», λένε, «σάν ἀπόψε...» Καί θυμούμενοι τό τελευταῖο τραπέζι πού ἔφαγαν μαζί Του, κάνουν καί τήν Πέμπτη ἐκείνη τό ὕδιο. Εἶναι μιά ἀληθινή ἱεροτελεστία. Διαβάζουν πρώτα τά «Λόγια τοῦ Κυρίου», γραμμένα σέ διάφορα τετράδια, πού ἀπό αύτά σέ λίγο θά βγει τό Εύαγγέλιο. Κι δταν φθάνουν στά λόγια τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου «λάβετε, φάγετε... πίετε ἔξ αύτοῦ πάντες... τοῦτο ποιεῖτε εἰς τήν ἐμήν ἀνάμνησιν...», ὁ Πέτρος κόβει καί μοιράζει σ’ ὅλους ἀπό ἔνα κομμάτι τοῦ εύλογημένου ἄρτου καί τούς δίνει νά πιοῦν τρεῖς φορές ἀπ’ τό ποτήρι τοῦ εύλογημένου οἶνου. Τό κάνουν στήν ἀνάμνησή Του. Μά ἡ ἀνάμνηση αὐτή εἶναι τόσο ζωηρή καί τόσο συγκινημένη, πού τούς Τόν φέρνει μπροστά τους ὀλοζώντανο. Πίνοντας ἀπό τό κόκκινο ἐκεῖνο κρασί καί τρώγοντας ἀπό τό ἄσπρο ἐκεῖνο ψωμί, νομίζουν πώς τόν παίρνουν μέσα τους ἀκόμα μιά φορά, ὀλάκερο, μέ τό αἷμα Του καί μέ τό σῶμα. Γίνεται ἔνα

Θαῦμα, μιά μετουσίωση. Εἶναι ἡ πρώτη Λειτουργία, ἡ πρώτη Μετάληψη.

Καί ξημερώνει Παρασκευή. Τό μαρτύριο, ἡ ἀγωνία, ὁ σωματικός θάνατος τοῦ Κυρίου τούς θλίβει βαριά τήν ψυχή. Ἡς ξέρουν πώς σέ τρεῖς μέρες ἀναστήθηκε σάν Θεός. Τόν βλέπουν τώρα νά πάσχει σάν ἄνθρωπος. Τόν βλέπουν γυμνό καί ματωμένο νά ξεψυχᾶ ἀπάνω σ' ἔνα σταυρό. Ἔπειτα νά Τόν ξεκρεμοῦν νεκρό καί νά Τόν βάζουν σ' ἔναν τάφο... Ἡ Παναγία κλαίει σιωπηλά. Δακρύζουν γύρω της κι οἱ ἄλλοι καί σιγοψιθυρίζουν προσευχές. Κάπιοις διαβάζει, ἀπό τά «Λόγια τοῦ Κυρίου», δσα εἴπε στό πραιτώριο, στόν Πιλάτο, κι ὑστερά πάνω στό Σταυρό. Οἱ ἄλλοι ἀκοῦνε. Κι οἱ ὥρες περνοῦν θλιβερές, πένθιμες — οἱ ὥρες τῆς Παρασκευῆς...

Τήν ἄλλη μέρα δμως τά φοβερά ἐκεῖνα δράματα παραμερίζουν κι οἱ Ἀπόστολοι δέ θυμοῦνται παρά τήν προσδοκία, πού εἶχαν αἰσθανθεὶ ὕστερα ἀπό τήν ταφή: «Μετά τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι!» Εἶναι γαλήνιοι, δπως καί τότε πού εἶχαν μέσα τους τήν ἐλπίδα, τή βεβαιότητα, πώς δ λόγιος Του Θ' ἀλήθευε. Καί περιμένουν, περιμένουν καί τώρα, σάν νά ἐπρόκειτο νά ξαναγίνει τό θαῦμα καί νά ξαναϊδοῦν μπροστά τους τόν Ἀναστημένο, μέ τά πληγωμένα χέρια καί τήν τρυπημένη πλευρά...

Περνᾶ κι ἡ γαλήνια ἡμέρα τοῦ Σαββάτου, «ἡ ἐπαύριον, ἦτις ἐστί μετά τήν Παρασκευήν»... Καί ξημερώνει ἡ ἄλλη, ἡ Μία τῶν Σαββάτων, ἡ τρίτη ἡμέρα, ἡ μεγάλη... Τό θαῦμα ἔγινε, ὁ Χριστός ἀναστήθηκε καί, στήν ἐνθύμηση τῆς πρωινῆς ἀναγγελίας, στήν ἐνθύμηση τοῦ ἐσπερινοῦ δράματος, ἡ χαρά τῶν πρώτων ἐκείνων Χριστιανῶν κορυφώνεται. Ἀπό τά «Λόγια τοῦ Κυρίου» κάπιοις διαβάζει τό «Εἰρήνη ύμιν» καί τό «Μαρία, μή μοῦ ἅππου». Καί οἱ ἄλλοι, στή χαρά τους, τά ξαναλένε δυνατά, τά ψέλνουν, τά τραγουδοῦν. Κι ἀγκαλιάζουν δ ἔνας τόν ἄλλον, κι ἀλλάζουν τό φιλί τῆς χαρᾶς καί τῆς ἀγάπης. Ἀπό τό ἄγιο σπίτι οἱ χαρμόσυνες, οἱ θριαμβευτικές ψαλμωδίες ἀντηχοῦν σ' ὅλη τήν πόλη: «Χριστός ἀνέστη!»

Ἐτσι φαντάζομαι τό πρώτο Πάσχα.

Κι ἀπό τότε ἡ μεγάλη ἐκείνη ἡμέρα, ἡ Μία τῶν Σαββάτων, ἡ τρίτη μετά τήν Παρασκευή, δνομάζεται ἡμέρα τοῦ Κυρίου, Κυ-

ριακή καί "Αγια Ἀνάσταση. Γιατί στό ἔξης κάθε Κυριακή θά θυμίζει στόν κόσμο τό θαῦμα καί θά 'ναι κι αύτή σάν ἔνα μικρό Πάσχα, πού θά χει κάτι ἀπ' τή χαρά, τή λαμπρότητα καί τή δόξα τοῦ μεγάλου, τῆς Λαμπρῆς.

Καί τοῦ Χρόνου, ἀγαπητοί μου!

Χριστός Ἀνέστη!

Σᾶς ἀσπάζομαι

Φαίδων

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Τί τρόπο βρήκε διαγραφέας γιά νά ζωντανέψει καί νά φέρει πιό κοντά μας τά περιστατικά τῆς Ἐβδομάδας τῶν Παθῶν καί τῆς Ἀνάστασης; Σέ ποιό ἔτος μ.Χ. τοποθετεῖ τά γεγονότα;

2. Οι Ἀπόστολοι καί οι λίγοι ὄπαδοι θυμοῦνται τά περιστατικά καί λένε: «Νά, σάν ἀπόψε...»

Διηγήσου τα κι ἐσύ, ἀρχίζοντας μέ τὸν ἕδιο τρόπο:

Μεγάλη Πέμπτη: Σάν ἀπόψε...

Μεγάλη Παρασκευή: Σάν σήμερα...

Μέγα Σάββατο: Σάν σήμερα...

Κυριακή τοῦ Πάσχα: Σάν σήμερα...

3. Τό «Πρώτο Πάσχα» είναι μιά ἀπό τίς «Ἀθηναϊκές Ἐπιστολές» πού ἔγραφε δι Γρηγόριος Ξενόπουλος κάθε βδομάδα στό περιοδικό «Ἡ Διάπλαση τῶν Παΐδων». «Ολες οι ἐπιστολές του ἀρχίζουν μέ τό «Ἀγαπητοί μου» καί τελειώνουν μέ τό «Σᾶς ἀσπάζομαι, Φαίδων». Υπολόγισε πόσες περίπου ἐπιστολές ἔγραψε σ' ἔνα διάστημα πάνω κάτω πενήντα χρόνων.

29. Η ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΛΑΜΠΡΗΣ

Χριστός άνέστη! Νέοι, γέροι καί κόρες,
δύοι, μικροί, μεγάλοι, έτοιμαστείτε·
μέσα στές ἐκκλησίες τές δαφνοφόρες
μέ τό φῶς τῆς χαρᾶς συμμαζωχτεῖτε·
ἀνοίξατε ἀγκαλιές εἰρηνοφόρες
δύπροστά στούς ἀγίους καί φιλθεῖτε·
φιλθεῖτε γλυκά χείλη μέ χείλη,
πέστε «Χριστός Ἄνέστη» ἔχθροί καί φίλοι.

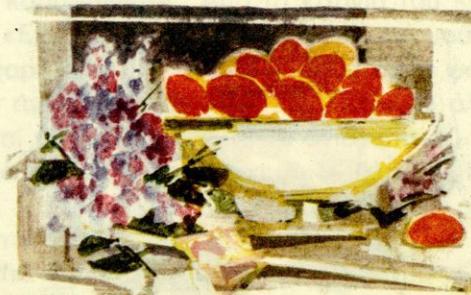
Δάφνες εἰς κάθε πλάκα ἔχουν οἱ τάφοι,
καί βρέφη ὡραῖα στήν ἀγκαλιά οἱ μανάδες.

Γλυκόφωνα, κοιτώντας τές ζωγραφι-
σμένες εἰκόνες, ψάλλουνε οἱ ψαλτάδες.
Λάμπει τό ἀσήμι, λάμπει τό χρυσάφι,
ἀπό τό φῶς πού χύνουνε οἱ λαμπάδες·
κάθε πρόσωπο λάμπει ἀπ' τ' ἄγιοκέρι
δόπού κρατοῦνε οἱ Χριστιανοί στό χέρι.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Μουσικά ποιήματα, σάν αὐτό τοῦ Σολωμοῦ, κάνουν ίδιαίτερα γιά ἀπαγγε-
λία. Έτοιμάστε λοιπόν ἔνα διαγωνισμό ἀπαγγελίας μέσα στήν τάξη. Καλύτερη
ἀπαγγελία είναι ἑκείνη πού ἀκολουθεῖ τό νόημα τοῦ κειμένου, μέ καθαρή ἅρ-
θρωση καί χωρίς στόμφο.

30. Η ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΤΩΝ ΑΣΠΡΩΝ ΝΗΣΙΩΝ

Μέρες τοῦ Δεκαπενταύγουστου ταξιδεύαμε στήν κιβωτό τοῦ Αίγαιου, στήν Τήνο. Τήνος γιά τόν Ἑλληνισμό καί γιά τόν ταξιδιώτη εἶναι πρωτίστως αὐτό: 'Η Παναγία καί τό θαῦμα. Στήν Παναγία τῆς Τήνου θά πάμε πρῶτα κι ἐμεῖς, νά ζήσουμε τήν ἀτμόσφαιρα τοῦ θαύματος.

'Ανάλαφρο ἀεράκι. Κατακάθαρος δὲ ούρανός. 'Ο ἥλιος χαμηλώνει στό βάθος τῶν Κυκλαδῶν, δσο δλοένα τό βαπόρι μας πλησιάζει στήν Τήνο. "Όλα γύρω εἶναι σ' ἔναν τόνο φιλικό. Τίποτα πού νά φωνάζει, τίποτα πέρα ἀπό τήν ἀντοχή τοῦ ἀνθρώπου: καί ἡ θάλασσα, καί δὲ ούρανός καί τά νησιά πού φαίνονται...

"Αν τύχει νά ταξιδεύεις Δεκαπενταύγουστο στήν Τήνο, ἐπάνω στό βαπόρι δέ θ' ἀκοῦς τίποτε ἄλλο παρά μονάχα γιά τή Χάρη της καί γιά τά θαύματά της. 'Άλλα καί Δεκαπενταύγουστος νά μήν εἶναι, πάλι, τριγυρώντας στό κατάστρωμα, ἀνάμεσα στό λαό, θ' ἀκούσεις γιά τήν ἵδια πηγή λατρείας καί ἐλπίδας. Νά τώρα: Καθώς δὲ ἥλιος χαμηλώνει πάνω στίς Κυκλαδες κι ἔνω δλοένα πλησιάζουμε στήν Τήνο, ἀκοῦμε πλάι μας, ἀπ' τό στόμα ἀπλοϊκοῦ ἀνθρώπου ἀκουμπισμένου στήν κουπαστή, τό λόγο τοῦ θαύματος. 'Ο ἄγνωστος νησιώτης λέει πώς ἥταν ἐκεῖ, στήν Τήνο, ἐκείνη τή φοβερή μέρα τοῦ Αύγουστου τοῦ 1940, ὅταν ἐχτρικό ύποβρύχιο χτύπησε ἄνανδρα τήν «Ἐλλη».

'Ακοῦστε τό χρονικό τῆς πικρῆς μέρας πῶς πέρασε στό στόμα ἐνός Αίγαιοπελαγίτη ἀπλοῦ ἀνθρώπου:

— "Ἄξαφνα ἀκούστηκε κατά τό μουράγιο* μεγάλος κρότος. Πῆγαν κι ἥρθαν τά βουνά τῆς Τήνου κι ὁ γιαλός σείστηκε καί τίναξε θεόρατο κύμα, δυνατό. «Βαγγελίστρα μου!» εἴπαμε καί πέσαμε καταγῆς παρακαλώντας. Σέ λίγο νά σου ἄλλος κρότος. «Ἐδῶ εἶναι ἡ συντέλεια», εἴπαμε. «Χανόμαστε, ἀν δέ βάλεις τό χέρι σου ἐσύ, Παναγία, χανόμαστε». Τό καράβι μας, δξω ἀπ' τό λιμάνι, βούλιαξε. Τήν εἶχε πάρει κατάστηθα τή λαβωματιά, δέ γινόταν πιά νά σηκωθεῖ κι ἔγερνε. 'Η ἄλλη τορπίλα — αὐτή δά ἥταν κι ἀν ἥταν πού θά 'κανε κακό στόν κόσμο, τούς προσκυνητές πού γέμιζαν φίσκα τό μουράγιο, ἀν δέν τήν ἔπαιρνε ἡ Βαγγελίστρα. Σίγουρα

μουράγιο (τό): προκυμαία λιμανιοῦ

καβαλίκεψε άπάνω της, σάν δελφίνι πάνω στό κύμα, ή Βαγγελίστρα, καί τήν πιλοτάρισε τήν τορπίλα, τήν ἔριξε στό μπράτσο τοῦ λιμανιοῦ, πάνω στά βράχια, νά σπάσει νά χαθεῖ. Κι ύστερα ή Βαγγελίστρα, άπό δελφίνα πού ἤταν, ἔβγαλε φτερό κι ἔγινε περιστέρα, καί πέρασε πάνω ἀπ' τό λαό τούς προσκυνητές, πού εἶχαν πέσει στά γόνατα καί κλαίγαν καί παρακαλοῦσαν. Ὡταν μεγάλο περιστέρι ἄσπρο. Τό κοιτάζανε τά μάτια μας καί λέγαμε: «Δοξασμένο τό ὅνομά σου. Φουρτούνα ἔρχεται στόν τόπο μας. Σῶσε μας ἐσύ πού σ' ἀγαποῦμε καί μᾶς ἀγαπᾶς»...

Άκούοντας τό χρονικό τῆς μεγάλης μέρας, καμωμένο κιόλας παραμύθι στό στόμα τοῦ λαοῦ, τή Βαγγελίστρα καμωμένη περιστέρι καί δελφίνι, καταλαβαίνουμε τήν καρδιά μας νά χτυπᾶ δυνατά γιά τό αἰώνιο θαῦμα. Νά, αὐτό εἶναι οι ρίζες μας, ο δλοφάνερος δεσμός μας μέ τό παρελθόν, βεβαίωση τῆς Ἑλληνικῆς διάρκειας, τῆς συνέχειας. Τοῦτο τό ἄγνωστο πρόσωπο τοῦ νησιώτη μας, τό δαρμένο ἀπό τήν ἀρμύρα καί ἀπό τόν ἥλιο τοῦ Αίγαίου, πού ἀφηγεῖται τόν τορπιλισμό τῆς «Ἐλλης», δένεται μονομάς μέ τ' ἄλλα τά παλαιά πρόσωπα, τῶν ἀρχαίων χρόνων τῆς θάλασσάς μας. Εἶναι ἀπό τήν ἴδια κατασκευή καί χάνεται μές στό βάθος τοῦ ἀρχιπελάγους μας νά τ' ἀνταμώσει αύτά τά παλαιά πρόσωπα, νά τούς μιλήσει φιλικά, νά τούς πεῖ πώς τίποτα δέν πρόδωσε, τίποτα δέν ἄφησε νά χαθεῖ. Προπάντων δέν ἄφησε νά τοῦ φύγει ἐκείνη ή δύναμη, ή φαντασία, αύτή πού ταράζει τούς ἀνέμους καί τά νερά καί τίς καρδιές τῶν ἀνθρώπων.

Ἐτσι μπόρεσε πάντα νά συντίθεται ὁ κύκλος τοῦ θαύματος στό Αίγαιο. Μέ τόν ἴδιο τρόπο, μέ τήν ἴδια ἐνέργεια πού κάποτε ἔγινε τό παραμύθι γιά ἔνα νησί πού ταξίδευε ἔρημο κάτω ἀπό τά κύματα, ἵσαμε πού τό σήκωσαν τά κύματα καί τό ἔκαμαν «δῆλον», καί τό κράτησαν ψηλά, γιά νά γεννήσει ἐκεῖ, στή νέα γῆ, μιά κυνηγημένη γυναίκα, τό παιδί της, θεό τοῦ φωτός καί τῆς ποίησης, λύτρωση τοῦ ἀνθρώπου πού βασανίζεται. Μέ τόν ἴδιο τρόπο, μέ τήν ἴδια μυστική κατεργασία, καμωμένη ἀπό τήν ἴδια ούσια, τήν πολύτιμη καί ἀναντικατάστατη, ή Βαγγελίστρα γίνεται δελφίνα, παίρνει τήν τορπίλα καί τήν ταξίδεύει νά σπάσει ἀπάνω στά βράχια, γίνεται περιστέρι καί φτερουγίζει πάνω ἀπ' τά χτυπημένα κορμιά τῶν ἀνθρώπων, δίνοντάς τους ἐλπίδα καί λύτρωση.

Τό λιμάνι της Τήνου μέτρια φαρδιά του προκυμαία θά λίγα σημεία νότια της πόλης, μέσα σε μια απότομη βραχονησίδα που διατηρείται για την παραλία της Καρύας. Το λιμάνι της Τήνου είναι μεγάλη παραλία, με παραλίες στα δύο τμήματα της, την Καρύα και την Αλιγάιο, που διατηρούν την παραδοσιακή μορφή της παραλίας, με παραπλήσια παραλίες στην Καρύα και στην Αλιγάιο.

“Οταν, άπότομα, ή ματιά τοῦ προσκυνητῆ πέφτει άπάνω στήν αὐλόπορτα τῆς Βαγγελίστριας τῆς Τήνου. Ποιός τεχνίτης ἔκαμε αυτήν τήν πόρτα; “Ολος ὁ ζεστός τόνος τοῦ Αλιγαίου, τῆς Μεσογείου, ή κίνησή του, εἶναι βαλμένος μέσι στή δουλειά τούτη, δεμένος μέτρια πού εἶναι άσκητικό, χωρίς νά εἶναι σκοτεινό καί βαρύ. “Ολη ἡ χάρη τῶν νησιωτῶν. Ποιός μάστορης μπόρεσε νά βάλει τόση σοφία σ’ αὐτή τή δουλειά;

...Καθώς μπαίνουμε στό Ναό, καταπλημμυρίζει ἀμέσως τήν ψυχή μας διπλά στήν περιβάλλει, τό θάμβος τῆς πίστης. Κρεμασμένα ἀπ’ τά ἀσημένια καντήλια πού γεμίζουν τό Ναό, ἀπ’ τό Νάρθηκα ὡς τήν Όραία Πύλη, λαμποκοπώντας ἀπ’ τό φῶς τοῦ Αλιγαίου, δοσο μπαίνει μέσα ἐδῶ, εἶναι τά ἀναθήματα, χιλιάδες: καραβάκια καί χέρια καί πόδια καί δίχτυα καί λεβέτια καί ψάρια, ἀσημένια δλα, τό ἔνα νά δένεται μέ τόν πιό ἀπροσδόκητο τρόπο μέ τό ἄλλο.

“Αν δέν ἥξερες, θά ἔλεγες:

— «Ποιά μάνα στόλισε ἔτσι, τή νύχτα, τήν κάμαρα τοῦ παιδιοῦ της μ’ δλο τοῦτο τό παραμύθι, ν’ ἀνοίξει τό πρωί τά μάτια του καί νά γεμίσουν χαρά καί φῶς; Πῶς μπόρεσε νά τό σκεφτεῖ αὐτό τό δνειρό καί νά τό στήσει ἔτσι πάνω ἀπ’ τό κοιμισμένο παιδί;»

“Ετσι θά ‘λεγες, ἀν δέν ἥξερες. Μά ἐσύ ξέρεις. Ἐδῶ εἶναι οἱ μάνες μας, οἱ ἄγιες, πολυπικραμένες μάνες μας, μέ τή μαύρη μαντίλα στό κεφάλι, πού γονατιστές ίκετεύουντε τή Μεγαλόχαρη νά τίς λυπηθεῖ καί νά τά λυπηθεῖ — τά παιδιά τους πού κινδυνεύουντε.

Ἐδῶ εἶναι οἱ καραβοκυραῖοι μας κι οἱ σφουγγαράδες μας κι οἱ γεμιτζῆδες* μας, πού χαροπαλεύουν μέ τό πέλαγο. Ἐδῶ εἶναι οἱ πολεμιστές μας τῶν τόσων πολλῶν πολέμων πού ἔπρεπε νά κάμει ἡ Ἑλλάδα. Ἐδῶ, στήν ὥρᾳ τή δύσκολη, στράφηκαν πάντα οἱ καρδιές τῶν πιστῶν νά βροῦνε καταφύγιο. Τόση ἀγωνία καί τόση ἐλπίδα καί τόσος πόνος σέ κανένα ἄλλο μέρος τῆς Ἑλλάδας, ἑκτός ἀπ' τήν Παναγία τῆς Ἀγιάσου στή Λέσβο, δέν ἔχει στοιβαχτεῖ. Σφίγγεται ἡ καρδιά ἀπό συγκίνηση, δάκρυα ἔρχονται στά μάτια, καθώς προχωρεῖς πρός τήν εἰκόνα τῆς Παναγίας, ἔχοντας ἀπό πάνω σου τ' ἀσημένια τ' ἀφιερώματα τῆς λατρείας.

Ἐνας νέος ιερέας μέ μακρύ ἀσκητικό πρόσωπο, ἀντιγραφή ἀπό φιγοῦρες τῶν Βυζαντινῶν, στέκεται μπροστά στό εἰκόνισμα καί λέει τήν ἑσπερινή προσευχή. Μιά μαυροντυμένη γυναίκα κάθεται πλάι στή Βαγγελίστρα, κρατά βαμβάκι μέ ροδόσταμα καί σκουπίζει κάθε τόσο τό γυαλί πού σκεπάζει τό εἰκόνισμα.

Καθώς σκύβουμε νά προσκυνήσουμε, τά μάτια εἶναι θαμπά, σχεδόν δέν ξεχωρίζουν τίποτα καθαρά. Βλέπουμε, μές στό Θάμβος, τό εἰκόνισμα σκεπασμένο ὅλο μέ πολύτιμα πετράδια, πού λαμποκοπάνε, σκεπασμένο μέ ἀσήμι καί μέ χρυσό. Σκύβεις νά τό ἀσπασθεῖς καί μυρίζει τό ροδόσταμα, ἐνώ πλάι σου ἡ προσευχή τοῦ ιερέα λέει γιά τήν παραμυθία* καί γιά τήν ἐλπίδα.

Ο ἀνθρωπος τώρα, ἔχοντας προσκυνήσει, αἰσθάνεται νά μήν εἶναι μόνος, ἀσπλος ἀπέναντι στή μοίρα πού παραμονεύει, ἀπέναντι στά ἔγκατα.

Καθώς προχωρῶ λίγο πιό πέρα μές στό Ναό, πρός τήν Ὁραία Πύλη, βρίσκω ταραγμένο ἔνα συνταξιδιώτη. Βλέπω πλάι τή γυναίκα του νά κλαίει. Ξέρω γιατί κλαίει. Ξέρω πώς μίλησε μέ τήν ἐλπίδα. Πέρυσι εἶχε χάσει δυό παιδιά. Φέτος, πού ἡ ζωή ξαναμίλησε μές στά σπλάχνα της, ἥρθε νά παρακαλέσει πάλι, σάν μητέρα σέ μητέρα, νά ίκετέψει τή Δέσποινα τοῦ Ἀρχιπελάγου, αὐτή τή φορά ἡ ἐλπίδα νά μή χαθεῖ, νά ζήσει τό παιδί της. Καθώς βλέπω τά δάκρυα αὐτῆς τῆς νέας μητέρας νά λαμποκοπάνε στά μάτια της, ὥσπου νά τά πάρει ὁ χώρος τῆς λατρείας καί τοῦ ἀση-

γεμιτζῆς (ό): ἔμπειρος ναύτης
παραμυθία (ή): παρηγορία

μιοῦ, συλλογίζομαι ὅλες τίς μητέρες μας, πού τούς γράφτηκε νά πληρώνουνε, πάντα πρώτες στή Θεωρία τοῦ πένθους, τή δόξα καί τήν περιπέτεια τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τίς συλλογίζομαι ἀκουμπισμένες σ' αὐτήν ἐδῶ τήν κιβωτό τοῦ Αἴγαίου, σ' αὐτό ἐδῶ τό ἀσημένιο καράβι.

ΗΛΙΑΣ ΒΕΝΕΖΗΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Σέ πόσα μέρη χωρίζεται τό πεζογράφημα πού διαβάσατε;
2. Γιά ποιό γεγονός τῆς ἐλληνικῆς Ιστορίας γίνεται λόγος στό πρῶτο μέρος;
3. Μέ ποιό νησί συσχετίζει τήν Τήνο ό συγγραφέας; Γιατί;
4. Ποιά σημεῖα σᾶς ἔκαναν μεγαλύτερη ἐντύπωση;
5. Ἡ ἀφήγηση τοῦ συγγραφέα γίνεται σέ χαμηλούς τόνους. Τό λέει κι ὁ Ἰδιος: «Τίποτα πού νά φωνάζει». Ἐτοι διαμορφώνεται ἔνα ὕφος ὑποβλητικό. Δίνεται ἡ ἐντύπωση δτὶ τά περιστατικά κυλοῦν ἀνάμεσα στ' ὄνειρο καί τήν πραγματικότητα. Προσέξτε τά ἀδριστα ἄρθρα ἢ τά ἐπιρρήματα κτλ. πού χρησιμοποιεῖ ὁ συγγραφέας: «πέρασε ἀπό τό στόμα ἐνός Αἴγαιοπελαγίτη, «κάποτε ἔγινε τό παραμύθι», «μιά κυνηγημένη γυναικά», «ἔνας νέος Ἱερέας» κ.ἄ. Βρέστε κι ἄλλα τέτοια στοιχεῖα ἀπό τό κείμενο πού νά ἀποτελοῦν δεῖγμα αὐτοῦ τοῦ χαρακτηριστικοῦ ὕφους τοῦ Βενέζη.

31. ΣΤΗΝ ΠΑΝΑΓΙΑ

Αχτίδα έσύ τοῦ ρυακιοῦ,
σύσκιο πασίχαρο κρινάκι,
ζεστό φτερό περιστεριοῦ
στό πατρικό μας τό σπιτάκι.

Ὦ Παναγίτσα ἡλιόκαλη, δική μας
παρηγοριά μας καί καταφυγή μας.

Ἄραξοβόλι τῶν φτωχῶν
ώραία φρεγάτα πού ἀρμενίζει
νυμφώνας ἄσπιλος ψυχῶν
σ' ἔνα ἀκρογιάλι πού ροδίζει.

“Ω Παναγίτσα ήλιόκαλη, δική μας παρηγοριά μας καί καταφυγή μας.

΄Ανέσπερη σφυρηλατεῖς
ήλιους μικρούς σ' οὐράνιο ἀμόνι
γοργόνα δόλοπρωτη δόηγεις
τοῦ καραβιοῦ μας τό τιμόνι.

“Ω Παναγίτσα ήλιόκαλη, δική μας παρηγοριά μας καί καταφυγή μας...

ΤΑΚΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ

Ολαύνει οι προσδέψασες την ενάπειρη μάκρη της γης στην αγαπημένη θυμητή τους. Επειδόμενοι κούς ποσού όποντοισσε, διν Βέροιαν τη σιγνορεύουσαν μεριάν την επίσημη πατριαρχική

32. ΑΪ - ΛΙΑΣ

Σ' ὅλες σχεδόν τίς κορυφές τῶν βουνῶν μας, σέ διάσελα καὶ ζυγούς, λευκάζουν ἀπό μακριά τά ξωκλήσια τοῦ 'Αι-Λιᾶ. Προβάλλουν ἀνάμεσα ἀπό σύσκια* καὶ ύψικορμα δένδρα — βαλανιδιές, πουρνάρια, γάβρους, καστανιές, δστριές, ἔλατα — σάν τὸν ὕπερο ἔξωτικοῦ ἄνθους, μέσα στὸν καταπράσινο κάλυκά του. Κι ἐκεὶ ὅπου τὰ βουνά εἶναι γυμνά, τὸ ἐκκλησάκι τοῦ 'Αι-Λιᾶ θά τὸ συντροφεύει πάντοτε κάποια σύμπικνη καὶ θαλερή λόχμη, μία συνδεντρία ἀπό εὐρύκορμα δένδρα. Εἶναι τὸ πράσινο οἰκόσημο* τοῦ δρεινοῦ 'Αγίου, τοῦ προστάτη τῶν δρεινῶν πληθυσμῶν.

Κάποτε ἔνας Γερμανός δασολόγος, πρίν ἀπό ἔξήντα περίπου χρόνια, ὅπως καμάρωνε τούς καταπράσινους αὐτούς θυσσάνους, στὴν ἀπεραντοσύνη τῆς γύμνιας τῶν βουνῶν μας, εἴπε πῶς ἔνας τρόπος ὑπάρχει νά ἀναδασωθεῖ φυσικά ἡ χώρα μας: νά πυκνώσουμε τά... ξωκλήσια... Καί εἶναι ἀτέλειωτα τά ξωκλήσια τοῦ 'Αι-Λιᾶ, ὅλα ψηλά στά βουνά. Γι' αὐτήν τήν προτίμηση τοῦ Προφήτη στὰ ύψωματα τῶν βουνῶν μας ὑπάρχει σέ πολλές παραλλαγές, μία χαριτωμένη λαϊκή παράδοση. Θά τήν ἀφηγηθῶ ὅπως τήν ἄκουσα σ' ἔνα ἀπό τὰ πιό ὅμορφα χωριά τῆς Σάμου, τὸν Πύργο:

* * *

'Ο 'Αι-Λιάς ἦταν κάποτε φίλος ἀχώριστος τοῦ 'Αι-Νικόλα, ναυτικοί κι οἱ δυό τους. Μιά μέρα τούς ἔπιασε στό θαλασσινό ταξίδι τους τέτοια φουρτούνα, πού κόντεψαν νά πνιγοῦν. "Οταν βγῆκαν στήν ἀκτή — στήν ἀκτή τῆς Σάμου — δ 'Αι-Λιάς λέει στό σύντροφό του:

— Γειά σου. Φεύγω μακριά γιά πάντα καί δέ ματαζυγώνω* στή θάλασσα.

— Βρέ καλέ μου, βρέ χρυσέ μου... Στάθηκε ἀδύνατο νά τὸν μεταπείσει ὁ θαλασσινός ἄγιος. Μάταια τὸν παρακαλοῦσε. 'Ο 'Αι-Λιάς πῆρε δρόμο κι ὅπου φύγει φύγει. Τὸν πῆρε κοντά δ 'Αι-

σύσκια: μέ πυκνή σκιά

οἰκόσημο: σῆμα οἰκογενειῶν ἀπό τὴν ἐποχή τῶν εὐγενῶν; χαρακτηριστικό σῆμα ματαζυγώνω: πλησιάζω ξανά

Νικόλας, γιά νά τόν φτάσει. Τόν κυνήγησε ώς τόν Πύργο. Ἐκεῖ σταμάτησε κι ἐκεῖ ἀργότερα ἔκτισαν τό ἐκκλησάκι τοῦ Ἀι-Λιά. Ὁ Ἀι-Λιάς, κουβαλώντας μαζί του ἔνα κουπι τῆς βάρκας του, δλο καὶ προχωροῦσε στό βουνό. Στό δρόμο ρωτοῦσε τούς χωρικούς πού ἀπαντοῦσε, ἃν ξέρουν τί σύνεργο εἶναι αὐτό πού κου-

βαλούσε. "Οσο τοῦ λεγαν «κουπί», τόσο κι ἔπαιρνε δρόμο... Κάποτε ἐφτασε στήν κορφή τοῦ βουνοῦ, όπου βρῆκε τούς βοσκούς νά βόσκουν τά κοπάδια τους.

— Ποῦ τήν κουβαλᾶς αὐτή τή ματσούκα*, πατριώτη; τόν ρώτησαν οἱ τσοπάνηδες.

Σάν εἶδε τότε δ 'Αι-Λιάς πώς εἶχε νά κάνει μέ στεριανούς, πού δέν ἤξεραν ἀπό βάρκες καί κουπιά, ἄραξε γιά πάντα. Σώζεται ὡς τά σήμερα τό ἐκκλησάκι του στόν τόπο αὐτό, πού ἔκτισαν ἀργότερα.

"Ετσι δ 'Αι-Λιάς ἔπιασε τά πιό μαγευτικά παρατηρητήρια στίς κορφές καί τούς αὐχένες* τῶν βουνῶν μας, όπου ἡ Θρησκευτική πίστη τοῦ ὀρεινοῦ πληθυσμοῦ μας ἔστησε ἀπέριττα ἐκκλησάκια. Καί ἡ εὐλάβεια προεκτείνεται στά πράσινα ἄλση πού τά συντροφεύουν.

"Όλο τό χρόνο μένουν σιωπηλά τά ἐκκλησάκια τοῦ 'Αι-Λιᾶ, στήν ἑρημική τους ἀπομόνωση. Ἀνήμερα* ὅμως στή γιορτή του δονοῦνται ἀπό πανηγυρικούς ἀλαλαγμούς. 'Ολόκληρα χωριά ἐκστρατεύουν — στίς 20 Ιουλίου — «σύν γυναιξί καί τέκνοις», γιά τή μεγάλη χάρη του, γιά νά τιμήσουν τή μνήμη του μέ παλλαϊκά πανηγύρια, γλέντια καί χορούς. Οἱ δημοτικές μελωδίες τοῦ «'Αιτοῦ», τῆς «'Ιτιᾶς», τῆς Διαμάντως, τῆς «τρυγόνας» ἀντηχοῦν ὡς τίς ὑπώρειες τῶν βουνῶν μας, δλημερίς, ἔως ἀργά τό βράδυ, πού παίρνουν οἱ πανηγυριώτες τό δρόμο τοῦ γυρισμοῦ...

Σέ πολλά μέρη τῆς χώρας μας δ 'Αι-Λιάς θεωρεῖται σάν αὐτός πού κατευθύνει τίς βροχές καί τίς καταιγίδες. "Οταν ἀστράφτει καί βροντᾶ, εἶναι δ προφήτης πού τρέχει μέ τ' ἀμάξι του στόν οὐρανό καί διώχνει τό δράκοντα.

'Ο δρεινός ἀγροτικός καί δασικός πληθυσμός ἔχει προστάτη ἄγιο τόν 'Αι-Λιά.

Καί κάτι ἀκόμα: Πολλές φορές μετά τήν ὀνομαστική γιορτή του ἀκολουθοῦν οἱ τόσο εὐεργετικές δροσοῦλες, όπως βεβαιώνει ἡ λαϊκή παροιμία:

«Τ' 'Αι-Λιός γυρίζει δ καιρός ἀλλιῶς».

ματσούκα: ραβδί

αὐχένες: διαβάσεις ἀνάμεσα ἀπό δυό κορυφές

ἀνήμερα: τήν ίδια ἡμέρα

ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΤΣΙΤΣΑΣ

33. Ο ΘΕΟΣ ΕΙΝΑΙ ΠΑΝΤΟΥ

·Ο Θεός είναι παντοῦ.

Σάν χαράζει ή μέρα,
τά πουλιά τόν τραγουδοῦν
στό γαλάζιο άγέρα.

Κατεβαίνει χαμηλά
κι δθε κι ἄν περάσει,
ζωγραφίζει μ' ἀπαλά
χρώματα τήν πλάση.

Σέ θαμπές ἐρμοκλησίες
τούς διαβάτες σμίγει
καί φυσάει στίς φυλλωσιές
κι δλα τ' ἄνθη ἀνοίγει.

Μέ τήν τρικυμία μιλᾶ,
τή γαλήνη ἀπλώνει.
Στούς καλούς χαμογελᾶ,
τούς κακούς μερώνει.

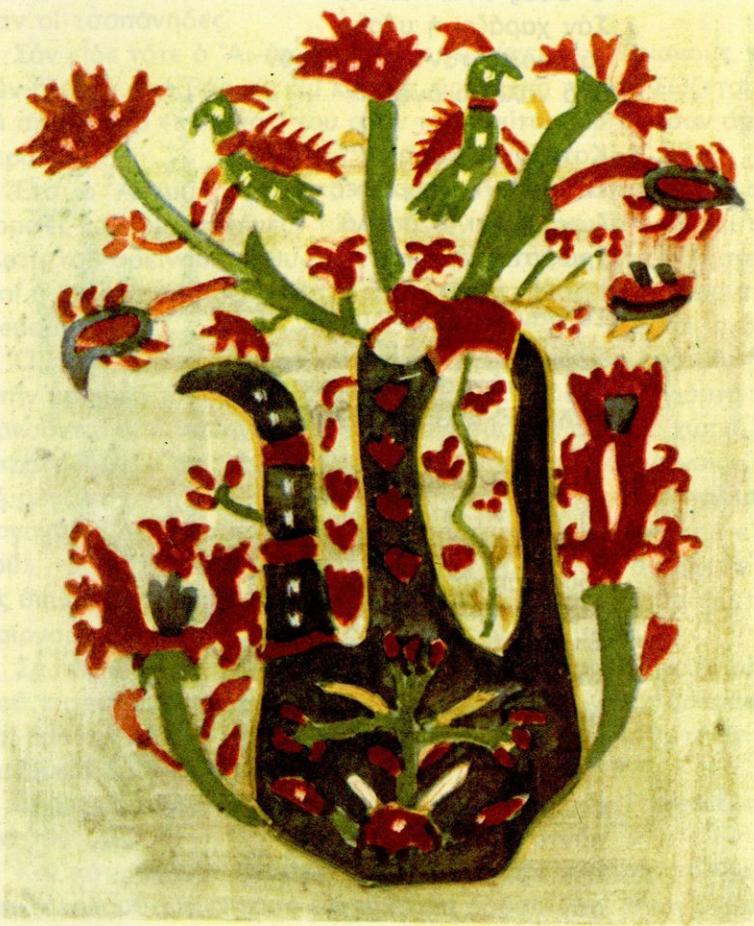
Είναι μές στό καθετί¹
καί τά πάντα δρίζει.
Μιά καρδιά ζεστή, ἀνοιχτή
πού δλους μᾶς γνωρίζει.

Κι ἄν ἔσύ δέν τόν θωρεῖς,
πάντα Αύτός σέ βλέπει,
Σάν δροσούλα είν' ἀλαφρύς
σάν ἀνθός σέ σκέπτει.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΓΕΡΑΛΗΣ

Ο ΛΑΪΚΟΣ ΜΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

34. ΤΟ ΠΑΡΑΓΩΝΙ

"Ετσι στά καλά καθούμενα ἔρχεται ὁ οἰκονομικός παράγων καί ἀναποδογυρίζει τόσες παλιές καί ἀγαπημένες δόμορφιές. Ἡρθε ἡ μεγάλη βιομηχανία καί γκρέμισε τούς μύλους. Τούς νερόμυλους καί τούς ἀνεμόμυλους, πού νανούρισαν μέ τό μονότονο τραγούδι

τῆς φτερωτῆς τους τόσα παιδιάτικά μας δνειρα. Τώρα ἀδειασαν ἀπό τό φλύαρο ρέμα οἱ ἀστρέχες*, κουρελιάστηκαν τά πανιά, καί οἱ «κουλέθρες», ὅπου ἔρεε σάν χρυσή βροχή τό τίμιο στάρι, ἔγινε φωλιές ἐρπετῶν καί ποντικιῶν. Σταματήσαμε πιά νά βλέπουμε καί τά γεννήματα τῆς γῆς στήν πρώτη, τήν εύλογημένη μορφή τους. Βλέπαμε δημως ἀκόμα τό ἀλεύρι, πού ἐρχότανε γιά τή σοδειά τοῦ σπιτιοῦ ἀπό τό ἐργοστάσιο, καί σωρευότανε μέσα στό ἀμπάρι τοῦ σπιτιοῦ, μεγάλη καί εύτυχισμένη σοδειά γιά ὅλο τό χρόνο.

Βλέπαμε καί τή μητέρα, ν' ἀνασκουμπώνει τ' ἄσπρα, καθαρά μπράτσα της, νά γονατίζει μέ θρησκευτική κατάνυξη μπροστά στή σκάφη τοῦ ζυμαριοῦ, νά τό σταυρώνει καί ν' ἀρχίζει τό ζύμωμα. Κατόπι προφτάσαμε καί τό φούρνισμα, στόν ίδιόκτητο φούρνο τῆς αὐλῆς μας. Καί ὅλους τούς φτωχούς νά περνοῦν νά παίρνουν μιά ζεστή, μοσκοβιολημένη πίτα καί νά εύχονται στή μητέρα τήν καλή ξόδεψη.

Κατόπι χάσαμε καί τ' ἀλεύρι καί οἱ ἀδερφές δέ συνέχισαν τό ιερό ζύμωμα τῆς μητέρας, γιατί ἡ βιομηχανία πῆρε στά χέρια της καί τό ψωμί. "Ἐβαλε μπροστά τή μηχανή, ἀνακάτεψε τό ἀλεύρι μέ ἀλεσμένο ξύλο, μέ γύψο καί μέ χίλια δυό ἄλλα ἔξισου φριχτά πράγματα, ἀπό αὐτά πού μᾶς ἀποκάλυψε ἡ 'Υγειονομική 'Υπηρεσία, ὅταν ἀρχισε τόν ἑκπολιτισμό τοῦ βιομηχανοποιημένου ἄρτου.

Μετσι τέλειωσε ἡ ὥραία ἐποποίία τοῦ ψωμιοῦ, πού ἀρχίζε μέ τό ζευγάρι, τά βόδια, περνοῦσε ἀπό τό ἀλώνι γιά τό λίχνισμα, πήγαινε στό μύλο, ἐρχότανε στή ζυμοσκάφη, ἔμπαινε στό φούρνο καί τέλειωνε στό ψωμοσάνιδο τῆς κουζίνας.

Τώρα ἔρχεται ἡ σειρά τῆς ἔξαφάνισης γιά τό παραγώνι. Ἐδῶ στήν πρωτεύουσα τό λένε «τζάκι». Ἐμεῖς στήν ἐπαρχία τό ξέραμε πιό ἐλληνικά, πιό γλυκά. Εἶναι τό «παραγώνι», εἶναι ἡ «γωνιά», εἶναι ἡ «στιά», εἶναι τό «γωνίδι» τοῦ σπιτιοῦ. "Ητανε μεγάλο, εύρυχωρο, εύτυχισμένο, γεμάτο μεγάλα κούτσουρα, πού τρίζαν, τραγουδοῦσαν καί ξελοχίζανε*. Οι χυμοί τῆς ἐλιᾶς σφύριζαν

ἀστρέχα: τό κενό διάστημα ἀνάμεσα στή στέγη καί τήν κορυφή τοῦ τοίχου.

ξελοχίζω: γιά τά δέντρα σημαίνει βγάζουν τό ρετσίνι τους.

μέσα τους, γλυκές φλόγες ἀνθίζαν σάν χρυσά λουλούδια πάνω στούς ξερούς κορμούς, ἔγλειφαν τή φλούδα, χόρευαν μυστηριώδη καί γοητευτικά. Ἡ μητέρα εἶχε ἀπλωμένες ἐκεῖ, πλάι στίς φλόγες, παχιές κόκκινες προβιές, ἀρνίσιες. Ἐκεῖ πάνω χωρούσαμε, δύο, τρία, τέσσερα ἀδερφάκια, καί βλέπαμε τό χορό τῆς φωτιᾶς σιωπηλά, καί ἀκούγαμε τά παραμύθια τῆς γιαγιᾶς εύτυχισμένα. Τί δράκοι δέν πέρασαν ἀνάμεσα ἀπό κεῖνες τίς μαγικές φλόγες, τί βασιλοπούλες πεντάμορφες. Καί Ἰδίως πόσοι Σπανοί!

Πολύ ώραια δλ' αὐτά καί, κυρίως, πολύ ὡφέλιμα.

Ἄλλα κανένας δέ ρωτᾶ νά μάθει πῶς θά μεγαλώνουν τά παιδάκια στά χωριά χωρίς τό γοητευτικό παραγώνι, χωρίς νά βλέπουν τίς χρυσές φλόγες νά ἀνθίζουν καί νά χορεύουν πάνω στό κούτσουρο. Καί κανείς δέ ρώτησε νά μάθει ἂν θά θελήσουν οί βασιλοπούλες, καί οί πεντάμορφες καί οἱ δράκοι, ἀκόμα καί οἱ Σπανοί, νά περάσουν πάνω ἀπό μιά μαύρη, ἄσχημη, πυρωμένη λαμαρίνα. Καί ἀκόμα κανείς δέ θέλησε νά γνοιαστεῖ γιά τούς καημένους τούς μικρούς Καλικαντζάρους, πού κατεβαίναν ἀπό τήν καπνοδόχη μας τό Δωδεκάμερο, γιά νά κρεμάσουμε τηγανίτες στά «λινάρια» πού μᾶς κρέμαζαν, ὅταν ἔξω χιόνιζε, καί σφύριζε ὁ βοριάς...

ΣΤΡΑΤΗΣ ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ἡ βιομηχανία ἔχει φέρει μεγάλες ἀλλαγές στή ζωή μας. Ἐκτός ἀπ' αὐτές πού ἀναφέρει ὁ συγγραφέας ποιές ὅλλες ἔρετε;
2. Σέ τί συντελοῦσε τό παραγώνι στήν οἰκογενειακή ζωή τῶν ἀγροτῶν;
3. Ἀπό τή ἔχει ἀποστέρήσει τή ζωή μας ἡ ἀλλαγή πού ἔφερε ἡ σύγχρονη οικονομία;
4. Ὁ συγγραφέας μιλάει γιά τήν «έποποία τοῦ ψωμιοῦ». Βρεῖτε κι ἐσεῖς μιά παρόμοια ἔποποία μ' ἔνα γεωργικό προϊόν.
5. Μέ ποιά συνώνυμα ούσιαστικά ἀναφέρει τόν όρο «παραγώνι» ὁ συγγραφέας;

Παιχνίδια μέ τίς λέξεις:

Βρεῖτε ούσιαστικά πού νά ταιριάζουν στό ἐπίθετο βιομηχανικός, βιομηχανική, βιομηχανικό: π.χ. βιομηχανικός χῦρος, βιομηχανική ἐποχή, βιομηχανικό προϊόν.

Καλόδεχτο τό φόρτωμα πού θά 'ρθει άπό τό μύλο,
πρωτόσταλτο, πρωτάλεστο, πρώτη χαρά τής σκάφης.

Ζυμώνουν τ' ἀνασκουμπωτά τῆς πρωτονύφης χέρια
καί πλάθουν τά πρωτόπλαστα ψωμιά μέ τίς παλάμες
μές στήν καλοπελεκητή πινακωτή — προικιό της.

Τό φοῦρνο καίει, τεχνίτισσα στό φοῦρνο, ἡ γριά κυρούλα,
ξανανιωμένη, ἀφήνοντας τή συντροφιά τῆς ρόκας.

"Ω, βραδινό συμμάζεμα στό σπιτικό κατώφλι,
καρτέρεμα ἀνυπόμονο τοῦ πυρωμένου φούρνου!
κι ὦ, μέθυσμα ἀπ' τή μυρωδιά πρώτου ψωμιοῦ πού ἀχνίζει,
κομμένο ἀπό τό γέροντα παππού χωρίς μαχαίρι
καί μοιρασμένο στά παιδιά, στίς νύφες καί στ' ἀγγόνια!

Κι ἔσύ, θυσία τῶν ταπεινῶν στή θεία καλοσύνη,
σημαδεμένο ἀνάμεσα μέ τοῦ σταυροῦ τή βούλα,
καλοπλασμένο πρόσφορο, τῆς Ἐκκλησιᾶς μεράδι,
πού θά κοπεῖς τήν Κυριακή μές στ' ἀργυρό ἀρτοφόρι
καί στ' ἄγιο δισκοπότηρο μέ τό κρασί θά σμίξεις!

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΡΟΣΙΝΗΣ

36. Ο ΑΙΣΩΠΟΣ ΜΕΣΑ ΣΤΗ ΛΑΪΚΗ ΜΑΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

·Η ἀλεπού πού φούσκωσε ή κοιλιά της

Μιά ἀλεπού, ψόφια τῆς πείνας, εἶδε μέσα στήν κουφάλα μιᾶς βελανιδιᾶς ψωμιά καί κρέατα, πού τά εἶχαν ἀφῆσει βοσκοί, καί χώθηκε μέσα καί τά χαψε. Μά ή κοιλιά της φούσκωσε κι ἐπειδή

δέν μποροῦσε νά βγει, βογγοῦσε καί θρηνολογοῦσε. Μιά ἄλλη ἀλεπού, περαστική ἀπό ἐκεῖ, ἀκούοντας τά βογγητά της, σίμωσε καί τή ρωτοῦσε τί ἔχει. Καί σάν ἔμαθε τό τί ἔτρεξε, τῆς εἶπε: «Μένε αὐτοῦ μέσα, ώσπου νά γίνεις δπως ἥσουν ὅταν μπῆκες κι ἔτσι θά βγεῖς εὔκολα.»

ΑΙΣΩΠΟΣ

(Μετάφραση Θρασ. Σταύρου)

Η ἀλεπού κι ὁ λύκος στό κελάρι

Μιά φορά ἔνας λύκος ἐγύριζε πεινασμένος. "Ἐβρηκε τήν ἀλεπού στό δρόμο καί τῆς εἶπε:

—"Ἄν δέ σκεφτεῖς τίποτα νά φάω, θά φάω ἐσένα!

Τί νά κάμει ἡ ἀλεπού, τόν πῆρε μαζί της καί πήγανε σ' ἔνα κατώι, ὅπου ἤτανε τά χίλια καλά: τυριά, λουκάνικα, χοιρινό, δ, τι σκεφτεῖς. Ἡ πόρτα ἤτανε κλεισμένη, μά εἴχε μιά γατότρυπα καί πέρασαν ἀπό κεῖ. "Οσο ἔτρωγαν, ἡ ἀλεπού εἴχε καί τό νοῦ της νά δεῖ ἂν χωράει νά ξαναβγεῖ ἀπό τή γατότρυπα, ἐνῶ ὁ λύκος ἐγέμιζε τήν κοιλιά του, χωρίς νά γνοιάζεται. "Οταν ἔχορτάσανε καλά, ἀρχίσανε νά χορεύουνε, κι ἡ ἀλεπού τραγουδοῦσε:

Στό καινούριο κατωγάκι

Θέ νά παίξει ματσουκάκι.

'Από τό τραγούδι καί τό σούσουρο κατάλαβε ὁ νοικοκύρης πώς κάτι γίνεται στό κατώι κι ἔτρεξε μέ μιά μαγκούρα νά δεῖ ποιός εἶναι. 'Η ἀλεπού πρόφτασε καί πέρασε ἀπό τήν τρύπα, μά ὁ λύκος, πού ἤτανε παραφουσκωμένος, οὕτε τό κεφάλι του καλά καλά δέν μποροῦσε νά περάσει. Τόν ἔπιασε τότες ὁ νοικοκύρης καί τοῦ ὅωκε τῆς χρονιᾶς του. 'Από τό πολύ ξύλο μπόρεσε καί βγῆκε ἔξω κι ὅταν ἔβρηκε τήν ἀλεπού, τῆς ἔκανε παράπονα, πώς τόν ἄφησε.

— Μά ἔγώ, τοῦ λέει ἡ ἀλεπού, σέ εἰδοποίησα μέ τό τραγούδι μου· τί φταίω πού δέν μπόρεσες νά φύγεις;

'Η πονηρή ὅμως ἤτανε πολύ εύχαριστημένη γιά τό πάθημα τοῦ λύκου.

Λαϊκή παραλλαγή ἀπό τήν Κεφαλονιά

·Η ἀλεπού καί τό τσαμπί

Μιά ἀλεπού, ψόφια τῆς πείνας, εἶδε τσαμπιά κρεμασμένα σέ μιά κληματαριά καί θέλησε νά τά φτάσει, ἀλλά δέν μπόρεσε. Καί, τήν ὥρα πού ἔφευγε, εἶπε: «'Αγουρίδες εῖναι.»

ΑΙΣΩΠΟΣ

(Μετάφραση Θρασ. Σταύρου)

·Η ἀλεπού καί τ' ἄγουρα σταφύλια

Μιά φορά μιά ἀλεπού, καθώς ἐγύριζε νά βρει τίποτα νά φάει, στάθηκε κάτου ἀπό μιά κληματαριά, γιομάτη μαύρα, ὡραῖα σταφύλια, πού ὁ καθένας θά τά ζήλευε. Στάθηκε, στάθηκε καί τά κοίταζε, μά δέν μποροῦσε νά τά φτάσει, οὕτε νά πηδήσει ἀπό τή μάντρα πού τά ἔκλεινε. Ἐκείνη τή στιγμή πέρασε κι ὁ κουμπάρος της ὁ λύκος κι ὅταν τήν εἶδε νά κοιτάζει ἔτσι, τής εἶπε κοροϊδευτικά:

— Βλέπω πώς δέν πήρες τή σκάλα σου μαζί σου, κυρα-ἀλεπού, κι είσαι συλλογισμένη!

— "Οχι, καημένε, τοῦ λέει ἐκείνη μέ προσποίηση, τ' ἀφήνω ἐπίτηδες τά σταφύλια, νά μείνουν γιά κρεμάδες!"

Λαϊκή παραλλαγή ἀπό τήν Κεφαλονιά

'Απ' αύτοῦ βγῆκε καί ἡ παροιμία:

«Οσα δέ φτάνει ἡ ἀλεπού, τά κάνει κρεμαστάρια.»

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Νά κάμετε σύγκριση ἀνάμεσα στούς μύθους τοῦ Αἰσώπου καί στή λαϊκή τους παραλλαγή καί νά συζητήσετε πώς δούλεψε ἡ λαϊκή φαντασία.

2. Νά δουλέψει τώρα καί ἡ δική σου φαντασία καί νά δώσεις μιά ἐμπλουτισμένη παραλλαγή τοῦ παρακάτω αἰσώπειου μύθου:

'Ο γάιδαρος πού τόν πῆραν γιά λιοντάρι'

"Ἐνας γάιδαρος φόρεσε τομάρι λιονταριοῦ. "Ολοι, ἄνθρωποι καί ζῶα, πίστεψαν πώς εῖναι λιοντάρι, κι ὅπου φύγει φύγει. Μά φύσης ἀέρας, τοῦ πῆρε τό τομάρι, κι ὁ γάιδαρος παρουσιάστηκε γυμνός. Ἐπεσαν τότε δλοι ἀπάνω του καί τόν πῆραν μέ τίς ραβδίές.

(Μετάφραση Θρασ. Σταύρου)

37. ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

Οι "Ελληνες στά χρόνια τής άσήκωτης τουρκικῆς σκλαβιᾶς ἔ-ζησαν σ' ἔνα δικό τους κόσμο, πού τούς κράτησε σέ απόσταση ἀπό τούς Τούρκους: εἶχαν τά λαϊκά τους ἔθιμα γιά κάθε ἐπίσημη ἢ ἀνεπίσημη περίσταση, εἶχαν τά παραμύθια καί τίς παροιμίες τους, τά πανηγύρια μέ τά τραγούδια καί τούς χορούς τους, τίς ἔθνικές τους παραδόσεις.

Ξεχωριστή θέση ἀνάμεσα σέ ὅλα αὐτά ἔχουν τά τραγούδια πού σύνθεσαν ἀνώνυμοι ἀνθρωποι τοῦ λαοῦ καί πού ἀπό στόμα σέ στόμα ἔγιναν πανελλήνια. Τά δημοτικά τραγούδια, δπως συνηθίζουμε νά τά δνομάζουμε, δείχνουν καλύτερα ἀπό καθετί ἄλλο πῶς ἔνιωθε ὁ λαός τίς χαρές του, ποιοί ἦταν οἱ μεγάλοι του καημοί καί οἱ βαθύτερες λαχτάρες του.

Μέσα στά δημοτικά μας τραγούδια βλέπουμε ἔνα λαό πού λατρεύει τήν δόμοφιά, τήν παλικαριά, τό τραγούδι, τήν ἄνοιξη γενικά τής φύσης καί τής ζωῆς:

Ήθελα νά 'μουν δόμοφος, νά 'μουν καί παλικάρι,
νά 'μουν καί τραγουδιστής, δέν ἥθελα ἄλλη χάρη.

Τώρα εἰν' Ἀπρίλης καί χαρά, τώρα εἶναι καλοκαίρι,
τό λέν οἱ κοῦκοι στά βουνά κι οἱ πέρδικες στά πλάγια.

Ό λαός αὐτός ἔχει στιγμές γεμάτες τρυφερότητα, δπως συμβαίνει στά νανουρίσματα καί στούς ἀποχαιρετισμούς τῶν μανάδων:

Κοιμήσου ἀστρί, κοιμήσου αύγη, κοιμήσου νιό φεγγάρι.

Σύρε, παιδί μου, στό καλό καί στήν καλή τήν ὥρα
καί νά γεμίσει ἡ στράτα σου τριαντάφυλλα καί ρόδα.

Πολλά τραγούδια μιλᾶνε γιά τήν ξενιτιά, μιά καί οἱ "Ελληνες ἥτανε πάντα τους ταξιδιάρικα πουλιά:

Σ' ἀφήνω γειά, μανούλα μου, σ' ἀφήνω γειά, πατέρα,
Θά φύγω, θά ξενιτευτῶ, θά πάω μακριά στά ξένα.

"Ενα ἄλλο μεγάλο θέμα τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν εἶναι ὁ Χάρος, δηλαδή ὁ Θάνατος, πού τόν παρουσιάζουν μέ τά πιό μελανά χρώματα:

Μά νά τον πού κατέβαινε στούς κάμπους καβαλάρης.

Μαῦρος ἥταν, μαῦρα φορεῖ, μαῦρο καί τ' ἀλογό του.

'Ο λαός μας ἀγάπησε τή ζωή, ἀκόμα καί μέ τά βάσανά της:

Καὶ μέ τά τόσα βάσανα πάλι ἡ ζωή γλυκιά 'ναι.

'Εκεῖνο πού δέν μπόρεσε νά παραδεχτεῖ ἥταν ἡ τυραννία:

*Μάνα μου, ἔγώ δέν κάθομαι νά γίνων νοικοκύρης
καὶ νά 'μαι σκλάβος τῶν Τουρκῶν, κοπέλι στούς γερόντους.*

*Γι' αὐτό οἱ ἀπροσκύνητοι παίρνουν τά βουνά. Ἐκεῖ πάνω ὅλα
εἶναι ἐμψυχωμένα:*

*'Ο Ὄλυμπος κι ὁ Κίσαβος, τά δυό βουνά, μαλώνουν,
τό ποιό νά ρίξει τή βροχή, τό ποιό νά ρίξει χιόνι.*

'Ακῶ τόν ἄνεμο καὶ ἡχᾶ, μέ τά βουνά μαλώνει.

*Εἶναι ὡραϊα πάνω στά βουνά τήν ἀνοιξη, μέ τά κλαριά πού
μπουμπουκιάζουν καί τά πουλιά πού φωλεύουν. Οἱ κλέφτες τότε
καλοπερνοῦν:*

*Πηδᾶνε, παίζουν καί γλεντοῦν καί ρίχνουν στό σημάδι,
γυρίζουν καί στή σούβλα τους τά παχουλά κριάρια.*

Γενικά δύμας ἡ ζωή τῶν κλεφτῶν εἶναι δύσκολη:

*Μαύρη ζωή πού κάνουμε ἐμεῖς οἱ μαῦροι κλέφτες!
Ποτέ μας δέν ἀλλάζουμε καί δέν ἀσπροφοροῦμε,
δλημερίς στόν πόλεμο, τό βράδυ καραούλι.*

*Ο χειμώνας ίδίως εἶναι ἀβάσταχτος. Ωστόσο ἡ περηφάνια τοῦ
κλέφτη εἶναι πιό δυνατή ἀπό τήν παγωνιά καί τήν ἐρημιά:*

*'Ἐνας ἀιτός περήφανος, ἔνας ἀιτός λεβέντης,
ἀπό τήν περηφάνιά του κι ἀπό τή λεβεντιά του
δέν πάει στά κατώμερα νά καλοζεχειμάσει,
μόν' μένει ἀπάνω στά βουνά, ψηλά στά κορφοβούνια.*

*Γενικά, τά δημοτικά μας τραγούδια δείχνουν ἔνα λαό γεμάτο
ζωντάνια καί ψυχική ύγεια, πού ἡ τουρκική σκλαβιά δέν τόν εἶχε
λυγίσει. "Ἐνας τέτοιος λαός δέν μποροῦσε παρά ἀργά ἡ γρήγορα
νά κάμει σεβαστή τήν παρουσία του ἀνάμεσα στά ἑλεύθερα ἔ-
θνη.*

A. ΒΟΥΓΙΟΥΚΑΣ

38. ΗΡΩΕ Ο ΛΑΖΑΡΟΣ, ΗΡΩΑΝ ΤΑ ΒΑΓΙΑ...

Τήν Παρασκευή τό βράδυ, ξημερώνοντας τοῦ Λαζάρου, δέν μποροῦσα νά κοιμηθῶ ἀπό τή χαρά μου, γιατί θά ῥχονταν πρώι πρώι δ Γιαννάκης τῆς Στέργαινας κι δ Μῆτρος τῆς Κίτσαινας νά πᾶμε νά τραγουδήσουμε τό Λάζαρο σ' ὅλα τά σπίτια τοῦ χωριοῦ μας, νά μάσουμε αὐγά, πού θά μᾶς τά ῥβαφαν χώρια οἱ μανάδες μας καί θά τά τρώγαμε μονάχοι μας τήν Πασχαλιά ώς ίδιαίτερη ἀτομική μας περιουσία.

Κι ὅταν ἄρχισε νά μέ παίρνει ὁ ὑπνος, ὀνειρεύτηκα ὅτι ἔμπαινα σ' ἔνα κατώγι, πού ἔχει σωρούς σωρούς αὐγά, ἄσπρα καί χοντρά, καί τά μάζευα στά καλάθια ἔνα, δυό, πέντε, δέκα, καί δέ σώνονταν. Μάζευα, μάζευα, γέμιζα καλάθια καί δέ λιγόστευαν οἱ αὐγοσωροί.

Ἀποκάνοντας ἔτσι νά μαζεύω αὐγά, βγῆκα ἀπό τό κατώγι ἔξω στήν αὐλή, ἀλλά κι ἐκεῖ πλήθος αὐγά, κοκκινοβαμμένα γιά τή Μεγάλη Πασχαλιά μέ τό «Χριστός ἀνέστη». «Ολη ή αὐλή ἦταν αὐγοστρωμένη κόκκινη. Κρέμονταν ἡ καρδιά μου σ' ἔνα ράμμα ἀπό τή μεγάλη ἐπιθυμιά, πού ἔχει νά φάω αὐγά καί νά ἐκδικηθῶ τίς πενήντα μέρες τῆς Μεγάλης Σαρακοστῆς, πού εἶχα περάσει χωρίς νά φάγω ἔν' αὐγό, ἀλλ' ἂν καί κοιμόμουν βαριά, διατηροῦσα δυμας ἀκέρια τή συνείδησή μου δτι ἦταν Σαρακοστή καί δέν μποροῦσα νά φάγω, γιατί θά ἀμάρταινα τόσο πολύ, πού δέ θά μποροῦσα νά ίδω ποτέ πρόσωπο θεοῦ καί θά κειτόμουν αἰώνια στήν κόλαση, στό πῦρ τό ἔξωτερο.

* * *

Ἐκεῖ πού ἀνακατευόμουν στόν ὑπνο μου ὅλο μ' αὐγά κι ἔπλεα χαρούμενος σ' ἔνα κάτασπρο αὐγοπέλαιγο, μέ ξύπνησε ἡ μάνα μου, κι ἀνοίγοντας τά μάτια μου, ὅλα ἐκεῖνα τά ἔκατομμύρια τῶν αὐγῶν εἶχαν γίνει καπνός ἀπό μπροστά μου καί πέταξε ὁ νοῦς μου στ' αὐγοπανήγυρο τοῦ Λαζάρου.

— Τό κουδούνι καί τόν κύπρο, μάνα! φώναξα βιαστικός καί πετάχτηκα ἀπό τό στρῶμα μου σάν ἐλάφι.

— Νά νιφτεῖς πρώτα, μοῦ εἴπε ἐκείνη, νά κάνεις τό σταυρό σου σάν καλός χριστιανός, νά φᾶς καί μιά χαψιά ψωμί, γιά νά μή σέ

τσακίσει ό κούκος*, κι υστέρα έδω είναι τό κουδούνι κι ό κύπρος.

Νίφτηκα σέ μιά στιγμή κι ἔκανα τό σταυρό μου, ἔβαλα στό στόμα μου μιά χαψιά ψωμί, πέρασα τό χερούλι τοῦ καλαθιοῦ καί τά χερούλια τοῦ κουδουνιοῦ καί τοῦ κύπρου στό ζερβί τό χέρι, πῆρα καί μέ τό δεξί ἔνα φοβερό ραβδί, γιά νά χτυπῶ τά σκυλιά, ὅταν θά ὡμπαινα στίς αὐλές τῶν ξένων σπιτιών, καί ξεκίνησα μ' ὅλη τή σοβαρότητα ἀνθρώπου πού ἐπιχειρεῖ νά κάνει ἔνα σπουδαῖο ἔργο, ἐνῶ δέ χόρταινε νά μέ βλέπει ἡ μάνα μου, γιατί ἦταν ἡ πρώτη φορά πού θά βγαινα στό Λάζαρο. Μοῦ φαινόταν ἐκείνη τή στιγμή ὅτι τά ἔξι μου χρονάκια, πού κάθονταν ἐλαφρά σάν φτερό ἀπάνω στούς μικρούς μου ὕμους, πολλαπλασιάστηκαν κι ὅτι είχα γίνει ἄλλος στ' ἀνάστημα.

Ἐνῶ ἔκανα νά κατεβῶ τή σκάλα τοῦ σπιτιοῦ, μοῦ εἴπε ἡ μάνα μου μέ κάποια Ἱερή ἔγνοια:

— Στάσου μιά στιγμή νά σοῦ δώκω κατιτί.

Κι ἔτρεξε στό δωμάτιο πού ἦταν ἡ νυφική της κασέλα κι εἶχε μέσα χίλιων λογιῶν πράγματα καί δέν ἔδινε ποτέ σ' ἄλλον τό κλειδί. Γύρισε σέ λίγο καί μοῦ πέρασε στό λαιμό ἔνα ἴδιαίτερο φυλαχτό, πού μοῦ τό βανε κάθε φορά πού μέ στόλιζε μέ τά καλά μου φορέματα, γιά νά μήν πάρω ἀπό μάτι. Γιατί βασκαινόμουν συχνά κι ἀρρωστοῦσα ἀπό τό μάτι κάποιας δυστυχισμένης γειτόνισσάς μας, τής γριᾶς Τσίλαινας, πού ζηλοφθοροῦσε καί μάτιαζε τά παιδιά τοῦ κόσμου, προπάντων ὅταν φοροῦσαν τά γιορτινά τους ἥ ὅταν ἔκαναν κάτι ἔκτακτο γιά τήν ἡλικία τους.

Κι ἀφοῦ μ' ἀσπίδωσε καλά καλά μ' αὐτό τό περίφημο φυλαχτό, μέ φίλησε μέ δακρυσμένα μάτια ἀπό τή συγκίνησή της καί μοῦ εἴπε:

— Στό καλό, παιδί μου, καί γαμπρός!

* * *

Κι ἐνῶ ἐκείνη ἔκανε τό σταυρό της, ἐγώ ξεκίνησα πλιά καί κατέβηκα τή σκάλα σάν σίφουνας καί πετάχτηκα στήν αὐλή, ὅπου μέ περίμεναν δι Γιαννάκης μέ τό Μῆτρο, ἔχοντας κι αύτοί τά κουδούνια τους καί τούς κύπρους τους καί τά καλάθια τους, καί βγή-

γιά νά μή σέ τσακίσει ό κούκος: γιά νά μήν πάθεις κακό.

καμε δλοι μαζί έξω γιά νά τραγουδήσουμε στά σπίτια τό Λάζαρο καί νά μάσουμε αύγα.

— Ποῦθε ν' άρχίσουμε; είπε ό Γιαννάκης, γιά ν' άποφασίσουμε κι οι ἄλλοι δυό.

— Άπο τοῦ Κιτσαντώνη... είπε ό Μήτρος.

— "Οχι! είπα έγώ, γιά νά μή γίνει ή γνώμη του. Θ' άρχίσουμε από τήν ἄλλη τή μεριά, από τής Γιωργάκαινας.

Καί τραβήξαμε γιά τής Γιωργάκαινας, λαλώντας τά κουδούνια καί τούς κύπρους ἐπιδειχτικά, γιά νά μᾶς ἀκούσει τό χωρίο.

Δέν είχαμε κάνει δέκα δώδεκα δρασκελιές δρόμο κι ἀνταμώσαμε, ἐρχόμενους ἀπό τό μέρος τής Γιωργάκαινας, μέ τά καλάθια τους γεμάτα αύγά τοῦ Λαζάρου καί μέ τά κυπροκούδουνά τους, τό Φῶτο τής Γιωργάκαινας, τό Σταύρο τής Κολιοῦς, τόν Παναγιώτη τής Κολιοριζώταινας καί τό Βασίλη τής "Ηλιαινας, παιδιά πολύ μεγαλύτερα ἀπό μᾶς, δεκαφτά καί δεκοχτώ χρονῶν τό καθένα, πού είχαν ξεκινήσει πρωτύτερα ἀπό μᾶς γιά τό Λάζαρο.

— Ντούγγ, ντούγγγγ, ντούγγγγγ! τά κουδούνια τους, γλάγγ, γλάγγγγ, γλάγγγγγ! τούς κύπρους τους, καί «Χρόνια πολλά τό Λάζαρο!» μᾶς φώναξαν χαρούμενα.

— Ντούγγ, ντούγγγγ! ντούγγγγγ! κι ἐμεῖς τά κουδούνια μας, γλάγγ, γλάγγγγ, γλάγγγγγ! τούς κύπρους μας, καί «Χρόνια πολλά κι ἐσεῖς!» τούς ἀπηλογηθήκαμε περήφανα.

— Ξέρετε, μωρέ κουτούτσικα, νά πείτε τραγούδια ἐσεῖς; μᾶς ρώτησε προστατευτικά ό Σταύρος τής Κολιοῦς.

— Ξέρουμε καί παραξέρουμε! τοῦ ἀπηλογηθήκαμε κομπαστικά. Τραγούδια μαθαίναμε δλη τή Σαρακοστή.

— Ξέρετε καί τά ξετραγουδήματα; μᾶς ρώτησε ό Φῶτος, μ' δλη τή βεβαιότητα δτι δέ θά τά ξέραμε.

— Τά ξέρουμε κι αύτά! τοῦ ἀπηλογήθηκα μέ μεγαλύτερο ἀκόμα κομπασμό.

— Μωρέ τά διαβολάκια! είπαν δλοι τους μέ θαυμασμό, κι ἐμεῖς τραβήξαμε κατά τής Γιωργάκαινας κι αύτοί κατά τό σπίτι μου.

* * *

Σάν ἀστραπή βρεθήκαμε στήν ἄκρη τοῦ χωριοῦ, στό σπίτι τής Γιωργάκαινας.

— Ντούγγ, ντούγγγγ, ντούγγγγγ! τά κουδούνια μας, γλάγγ,
γλάγγγγ, γλάγγγγγ! τούς κύπρους μας.

— Γκάββ, γκάββββ, γκάββββββ! ή σκύλα της Γιωργάκαινας,
έμποδίζοντάς μας νά μποῦμε στήν αύλη.

Βγῆκε ἔξω ή Γιωργάκαινα νά μᾶς ἀπαντήσει.

Άρχισαμε τό τραγούδι τοῦ Λαζάρου:

Ὕρθ' ὁ Λάζαρος, ἥρθαν τά Βάγια,

ἥρθε κι ὁ Χριστός στή Βηθανία...

— Καλῶς δρίσατε, παιδιά μου, καλῶς δρίσατε! μᾶς εἶπε πρό-
σχαρα ή Γιωργάκαινα.

— Καλῶς σᾶς ἥβραμαν, τῆς ἀπηλογηθήκαμε. Τί τραγούδι θέ-
λεις νά σοῦ ποῦμε;

— Τί ἄλλο, παιδιά μου; μᾶς ἀπάντησε. Τοῦ Γιάννη μου, τ' ἀνύ-
παντρου...

Άρχισαμε τό τραγούδι τ' ἀνύπαντρου, λαλώντας τά κουδούνια
καί τούς κύπρους:

Παλικαράκιν δμορφο, μέ τό στριφτό μουστάκι,
ἄλλοι κλαίει κι ἄλλοι κοιτάει κι ἄλλοι τό νοῦ του ἔχει,
τόν ἔχει στίς ἀνύπαντρες, πέρα στίς μαυρομάτες...

Καί τελειώσαμε τό τραγούδι μέ τή στερεότυπη εύχή:

— Καί τοῦ χρόοοοοοονου!

Μᾶς ἔβαλε ή Γιωργάκαινα στοῦ καθενός τό καλάθι ἀπό δυό
αὐγά καί μᾶς εἶπε κι αὐτή:

— Καί τοῦ χρόνου, παιδιά μου, καί γαμπροί...

Φύγαμε εύχαριστημένοι ἀπό τῆς Γιωργάκαινας καί πήγαμε σ'
ἄλλο σπίτι, πού ἦταν ἔκει κοντά. Κι ἔκει τά ἴδια καί καλύτερα: τά
κυπροκούδουνα, δ Κοράκης τό κακόσκυλο καί πρώτο πρώτο τό
τραγούδι τοῦ Λαζάρου.

— Καλῶς τά παιδιά!

— Τί τραγούδι θέλεις νά σοῦ ποῦμε, Κάκω;

΄Αναστέναξε ή νοικοκυρά καί γέμισαν δάκρυα τά μάτια της. Τά
σφούγγισε μέ τήν ποδιά της καί μᾶς εἶπε:

— Καί τί ἄλλο τραγούδι νά θέλω, παρά τοῦ ξενιτεμένου μου;

Κι ἀρχίσαμε τό τραγούδι τοῦ ξενιτεμένου:

Ξενιτεμένο μου πουλί· καί παραπονεμένο,
ή ξενιτιά σέ χαίρεται κι ἐγώ ἔχω τόν καημό σου...

— Καί τοῦ χρόοοοοονου!

Μᾶς φίλησε ή μάνα τοῦ ξενιτεμένου, μᾶς ἔδωσε ἀπό δυό αύγα
τοῦ καθενός κι ἀπό ἔνα ἀπλόχερο σταφίδες καί κάμποσα ξερά
σύκα γιά τόν πόνο τοῦ παιδιοῦ της καί φύγαμε ἀπ' ἐκεῖ καί πή-
γαμε σέ τρίτο σπίτι.

* * *

’Απ’ ἐκεῖ περάσαμε ἔνα πρός ἔνα ὅλα καί καταλήξαμε στό δικό
μου, πού τό εἴχαμε ἀφήσει σκόπιμα ὑστερνό, γιατί ζέραμε ὅτι θ’
ἀπολαβαίναμε ἀπ’ ἐκεῖ τά πλειότερα.

Στά γοερά λαλήματα τῶν κουδουνιῶν καί τῶν κύπρων πού
ἀκούστηκαν στήν ἔξωθυρα, πετάχτηκε ὁ Μοῦργος μου, ἀλλ’ ἄμα
εἴδε ὅτι εἴμαστε ἐμεῖς, γύρισε πίσω καί ματακάθισε ἐκεῖ πού κά-
θονταν. Κατέβηκαν στήν αὐλή, γιά νά μᾶς ὑποδεχτοῦν, ή μάνα
μου, ὁ πατέρας μου κι ἡ ἀδερφή μου, κι ἐμεῖς ἀρχίσαμε:

— Ντούγγ, ντούγγη, ντούγγηγγ! τά κουδούνια, γκλάγγ,
γκλάγγη, γκλάγγηγγ! τούς κύπρους. Καλῶς σᾶς βρήκαμαν, καί
τοῦ χρόνου!

— Καλῶς δρίσαταν, καί τοῦ χρόνου!

’Αρχίσαμε τά τραγούδια:

’Ηρθ’ ὁ Λάζαρος, ἥρθαν τά Βάγια,
ἥρθε κι ὁ Χριστός στή Βιθανία...

”Οταν τελειώσαμε τό τραγούδι τοῦ Λαζάρου, μᾶς εἴπε ή μάνα
μου νά ποῦμε πρῶτα τό τραγούδι τοῦ σπιτιοῦ κι ἀρχίσαμε:

Σ’ αὐτό τό σπίτι τό ψηλό, τό μαρμαροχτισμένο,
ποτέ κακό μήν ἀκουστεῖ, πέτρα νά μή ραγίσει...

”Υστερα μᾶς εἴπαν νά ποῦμε τοῦ ἀφεντός κι ἀρχίσαμε ἀμέσως:

’Αφέντη μου, στήν τάβλα σου χρυσή καντήλα φέγγει,
φέγγει κι ἐσένα, ἀφέντη μου, φέγγει καί τῆς κυρᾶς σου,
κι ἀπό τά παραθύρια σου φέγγει τή γειτονιά σου...

Μᾶς ἐπαίνεσε ὁ πατέρας μου, γιατί εἶχαμε μάθει καλά τά τραγούδια, καὶ μᾶς εἴπε νά ποῦμε καί τῆς ἀδερφῆς μου, πού ἦταν ἀραβωνιασμένη καὶ θά γινόταν ἀπόπασχα ὁ γάμος της:

Κάτω νάπό μοσχαπιδιά καὶ κάτω ἀπ' δγιο κλῆμα
κάθεται κόρη καὶ κεντᾶ τ' ἀγιόρου τό μαντίλι.
Ἄρχόντισσα, τήν κόρη σου, τή μοσχαναθρεμένη,
τήν ἔλουζες, τή χτένιζες, στό σύννεφο τή στέλνεις,
καὶ σπάραξε τό σύννεφο κι ἔλαμψε ἡ κόρη μέσα,
κι ὁ δόλιος ὁ πραματευτής ἔπεσε νά πεθάνει...

Τέλος, διάταξε ἡ μάνα μου νά ποῦμε καὶ τό δικό μου τό τραγούδι κι ἀρχίσαμε:

Ἀφέντη μου, τό γιόκα σου, τό μοσχαναθρεμένο,
τόν ἔλουζε ἡ μανούλα του, στό δάσκαλο τόν στέλνει.
— Μάθε, παιδί μου, γράμματα, μάθε τά πινακίδια,
νά γένεις κυρ-γραμματικός, νά γένεις κι ἀναγνώστης...

— Καί τοῦ χρόοοοοοονου!

Τότε μᾶς φίλησαν καὶ τά τρία ἡ μάνα μου κι ὁ πατέρας μου, μᾶς ἔδωκαν τοῦ καθενός ἀπό ἔνα καλαθάκι μέ δώδεκα αὐγά τό καθένα, μᾶς ἔδωκαν σύκα, σταφίδες, πορτοκάλια, κι ἀπό ἔνα ἀσημένιο γρόσι, καὶ μᾶς πήραν στό δοξάτο, ὅπου μᾶς εἶχαν στρωμένο τραπέζι νά φᾶμε.

Ἐκείνη τήν ἡμέρα αἰσθάνθηκα τήν πρώτη μου μεγάλη χαρά, κι ἂν καὶ πέρασε ἀπό τότε μισός αἰώνας καὶ πλειότερος ἀπό πάνω μου, μ' ὅλο τό τρομερό του βάρος, δέν μπόρεσαν νά μοῦ σβήσουν τή γλύκα της· κι ἀκόμα τήν αἰσθάνομαι ἀκέρια κάθε Σάββατο πρωί τοῦ Λαζάρου, διπας αἰσθάνθηκα τότε, κι ἐπαναλαβίνω ἀκόμα μέ παιδική ἀφέλεια τό στίχο:

Ὕρθ' ὁ Λάζαρος, ὕρθαν τά Βάγια!

ΧΡΗΣΤΟΣ ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ

39. ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΚΙΩΝ

Είναι δι πασίγνωστος καί κοσμαγάπητος στήν 'Ελλάδα Καραγκιόζης. Τό θέατρο σκιών, καί στήν έμπνευσή του καί στήν έκτελεση λαϊκό, άποτελεῖται άπό μιά θύρη, σάν κι αύτή τοῦ κινηματογράφου, στημένη τό χειμώνα στά καφενεία τῶν χωριών καί τό καλοκαίρι στό ύπαιθρο, στίς πλατείες. Πίσω άπό τήν θύρην στέκονται οί καραγκιοζοπάχτες. Κρατοῦν τούς ήρωες τῆς παράστασης, καμωμένους άπό χοντρό χαρτόνι, άλλά σέ τρόπο πού νά κινοῦνται έλευθερα τά χέρια, τά πόδια καί δι κορμός. "Ενας φωτισμός άπό μέσα — λάμπει τοῦ παλιοῦ καιροῦ ή λυχνάρια — ρίχνει τή σκιά τῶν χαρτονιών στήν θύρην, ώστε ή σκιά νά προβάλλεται άπό μπροστά καί νά τήν παρακολουθοῦν οι θεατές. Οι «παϊκτες» άπό μέσα κινοῦν μέ ξύλα τούς χαρτονένιους ήρωες καί μιλοῦν γιά λογαριασμό τους, μέ είδική προφορά δι καθένας.

Κύριος καί βασικός πάντα ήρωας κάθε παράστασης, πρωταγωνιστής σέ κάθε ιστορία, είναι δι Καραγκιόζης, ένας φαλακρός, καμπούρης, ξιπόλητος καί μακρομύτης, άλλά πολύ ξευπνος, χωρατζής, φαρσέρ, ταραχοποιός, πάντα πεινασμένος καί πάντα σκαρώνοντας ιστορίες γιά νά βρει ψωμί, νά θρέψει τή φαμίλια του. "Όλες αύτές οι ιστορίες, πού ξετυλίγονται άνάμεσα σέ συνεχεῖς ξυλοδαρμούς τῶν ήρωών καί τοῦ Καραγκιόζη, πού τρώει τό πιό πολύ ξύλο, άλλά στό τέλος βγαίνει πάντα κερδισμένος, είναι τοποθετημένες στά χρόνια τῆς τουρκοκρατίας, όταν τήν ύποδουλωμένη 'Ελλάδα τή διοικοῦσαν οι πασάδες. Γι' αύτό πάντα στήν θύρην ύπάρχει μιά μόνιμη σκηνογραφία: Δεξιά, τό μεγαλοπρεπές παλάτι τοῦ πασᾶ, διο πύργους καί χαριάτια. Άριστερά, τό μικρό καί έτοιμόρροπο καλύβι τοῦ Καραγκιόζη. Οι ήρωες, Ρωμιοί καί Τούρκοι, βγαίνουν κι άπό τά δυό μέρη, κινοῦνται, μιλοῦν, δέρνονται άνάμεσα στό καλύβι καί τό παλάτι. "Έτσι, θά λεγε κανείς πώς δι Καραγκιόζης είναι δι έκπρόσωπος, τό σύμβολο τοῦ ύποδουλωμένου λαοῦ, πού, γιά ν' άντιμετωπίσει τό σκληρό κατακτήτη, μηχανεύεται τά μύρια δσα.

Ο νεοελληνικός Καραγκιόζης, μακραίωνη έξέλιξη παμπάλαιων άσιατικῶν προτύπων, είναι κάτι μεταξύ Όδυσσεα καί Τσάρλι Τσάπλιν. Γι' αύτό τόν άγαπησε πάντα δι λαός — άφοῦ ούσιαστικά

βγαίνει άπο τό πνεῦμα του, τήν ψυχή του, άπο τά δεινοπαθήματά του, άπο τήν ίδιόμορφη, όλο χιούμορ έγκαρτέρηση, εύλυγισία καί πονηρία, έξυπνάδα του.

Πάνω σ' αύτούς τούς συναισθηματικούς δεσμούς λαοῦ — Καραγκιόζη άναπτύχθηκε στήν 'Ελλάδα τό θέατρο τῶν σκιῶν, πού άπο τά 1860 ὡς τά 1920 γνώρισε μεγάλη καί καθολική άνάπτυξη, κι ύπηρξε ἡ μοναδική σχεδόν θεατρική διασκέδαση τοῦ λαοῦ, προπάντων στίς ἐπαρχίες, στά χωριά, στά νησιά. Ἀλλά καί στήν 'Αθήνα καί στίς μεγάλες πόλεις λειτούργησαν μέ μεγάλη ἐπιτυχία πολλά θέατρα σκιῶν. Κι ὅλη ἡ ιστορία κι ἡ κοινωνική έξέλιξη τῆς Νέας 'Ελλάδας, οἱ πόλεμοι, ἡ πολιτική, οἱ ἐπιδράσεις τοῦ πολιτισμένου κόσμου, κοιταγμένες ἀπό τή θυμόσοφη καί γελαστή διάθεση τοῦ λαοῦ, πέρασαν ἀπό τόν Καραγκιόζη, ἔθρεψαν καί δια-

τήρησαν καί πολλαπλασίασαν ἐπ' ἄπειρον τή μορφή καί τά σύμβολα τοῦ Καραγκιόζη.

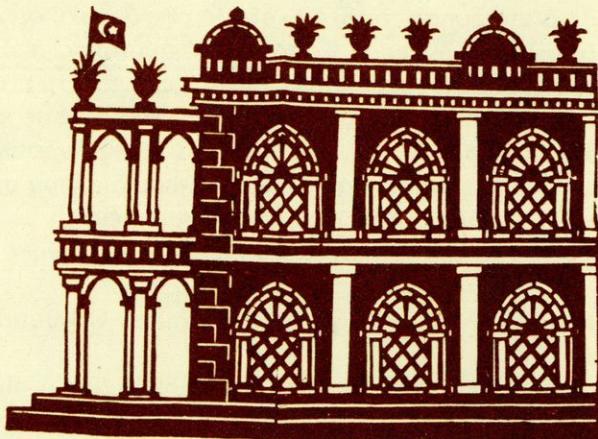
Ανώγυμοι ἀλλά καί δνομαστοί καραγκιοζοσυγγραφεῖς καί καραγκιοζοπαῖχτες ἔπλασαν πλῆθος ἱστορίες, τραγούδια, ἀστειότητες, σχετικές μὲ τή λαϊκή αὐτή θεατρική μορφή, πού βρῆκαν μεγάλη διάδοση σ' ὅλα τά στρώματα τοῦ λαοῦ καί πού ἔξακολουθοῦν ν' ἀναφέρονται ἀπό στόμα σέ στόμα.

ΑΝΤΡΕΑΣ ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Στίς ὥρες τῶν πολιτιστικῶν ἐκδηλώσεων

1. Σχεδιάστε πάνω σέ χαρτόνι καί κάμετε φιγούρες ἀπό τό θέατρο τοῦ Καραγκιόζη.
2. "Οταν εἶστε ἔτοιμοι, δοκιμάστε νά στήσετε τό μπερντέ καί νά παίξετε ἔνα ἔργο τοῦ Καραγκιόζη, δπως εἶναι «Ο Μέγας Ἀλέξανδρος καί τό καταραμένο φίδι», πού βρίσκεται στό δεύτερο τόμο τοῦ Ἀνθολογίου.

40. Ο ΛΑΪΚΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ ΘΕΟΦΙΛΟΣ

‘Ο λαϊκός ζωγράφος Θεόφιλος ἦταν ύπαρκτό πρόσωπο. Τό κείμενο πού ἀκολουθεῖ περιλαμβάνει τρία ἀποσπάσματα ἀπό τό βιβλίο τοῦ N. Μάτσα «Τό παραμύθι τοῦ Θεόφιλου»· τρία ἐπεισόδια ἀπό τρεῖς χαρακτηριστικές περιόδους τῆς ζωῆς του: ἀπό τά παιδικά του χρόνια, ὅταν πρωτοφανερώνεται τό πηγαϊο ταλέντο του· ἀπό τή δημιουργική του περίοδο, ἀλλά πρὶν ἀκόμα τόν προσέξουν· καί ἀπό τήν κατοπινή του ζωῆς, ὅταν πιά ἔρχεται ἡ ἀναγνώριση.

...Δούλευε μέ μεράκι κοντά στόν μπάρμπα του κι ὅταν κάποτε τέλειωσαν ἔνα σπίτι στή Χώρα (Μυτιλήνη) καί τό ἀσπρισαν καί τό ἔβαψαν καί τό ἔκαναν νά χαίρεσαι νά τό βλέπεις, τοῦ πέταξε μιά παράξενη κουβέντα. Σάν τελειώνουν τ’ ἀσπρισμα ἐνός σπιτιοῦ, νά κεντᾶν στούς τοίχους του πλουμίδια λογῆς, γιά νά γίνεται πιό ὅμορφο.

— Καί ποιός θά τά κάνει τοῦτα τά πλουμίδια, μωρέ, τόν ρώτησε δ μπάρμπας του.

Τ’ ἀγόρι ἀποκρίθηκε σταθερά:

— Έλόγου μου.

— Ξέρεις ἐσύ ἀπό δαῦτα;

— Ξέρω.

‘Απόρεσε δ μπάρμπας του. Τόν κοίταξε ἔξεταστικά, σάν νά τοῦ φάνηκαν ζουρλά τά λόγια του. Τόσον καιρό πού τόν εἶχε στή δουλειά του τόν ἔβαζε νά κάνει βαριές ἀγγαρεῖες, γιατί τό παιδί ἦταν ζερβό, «σημαδεμένο», τό δεξί του χέρι δέν τό δούλευε καλά καί σίγουρα δέ θά μποροῦσε νά φέρει βόλτα μιά ψιλοδουλειά.

— Καί μέ τί χέρια, μωρέ, θά κάνεις τά πλουμίδια, πού σέ σημάδεψε δ Θεός, κακόμοιρο; τόν ρώτησε ἀπορεμένος.

‘Ο Θεόφιλος τόν κοίταξε κατάματα καί τοῦ ἀποκρίθηκε θαρρετά:

— Ἄν μ’ ἀφήσεις, θά δεῖς. Θά δεῖς, μπάρμπα. Θά θαμάξεις καί μόνος σου.

‘Αλλόκοτη φάνηκε στόν ἀπλοϊκό μάστορη τούτη ἡ πίστη τοῦ Θεόφιλου. ‘Αλλόκοτος τοῦ φάνηκε κί δ τρόπος πού μιλοῦσε, γιατί ἡ ματιά του εἶχε μιά παράξενη λάμψη κι ἡ φωνή του ἔνα δυνα-

τό τρέμουλο. Όστόσσο τόν ᄂφησε νά δοκιμάσει. Τοῦ ᄂδωσε χρώματα ἀπό αὐτά πού μπογιάτιζαν τούς τοίχους, τοῦ ᄂδωσε καί μιά ταβανόβουρτσα καί τοῦ εἶπε:

— Νά, μωρέ.

Ο Θεόφιλος ᄂφησε κατά μέρος τή βούρτσα, πού δέν τοῦ χρησίμευε σέ τίποτα, κι ᄂδεσε σφιχτά, μ' ᄂνα δικό του τρόπο, στήν ᄂκρη ἐνός ξύλου ξασμένα μαλλιά καλαμιοῦ. Κατόπι ᄂπλωσε τά χρώματα καί σέ μιά σανίδα ἀπ' τίς σκαλωσιές ᄂρχισε νά ζωγραφίζει. "Ετρεμε καί σπαρταροῦσε ᄂ καρδιά του, καθώς τό χέρι, τό σημαδεμένο γιά τούς ᄂλλους χέρι, χόρευε βιαστικό πάνω στή σανίδα. Πίσω του δ μπάρμπας του τόν παρακολουθοῦσε σκεφτικός καί συλλοϊσμένος. "Εβλεπε πώς άνακάτευε τά χρώματα μέ τέτοια ζάλη καί μέ τέτοια μέθη, πού παραξενεύτηκε.

"Υστερα ἀπό κάμποσην ὥρα τέλειωσε ᄂ Θεόφιλος. Στάθηκε μέ καμάρι μπροστά στό ᄂργο του, πού παρίστανε μιά Γοργόνα ξεμαλλιασμένη, κι εἶπε:

— Αύτό εἶναι, μπάρμπα.

Κοίταξε προσεχτικά δ μάστορης τή Γοργόνα, πού ḡταν ᄂνα κοντόσωμο πράμα, μισή γυναίκα, μισή ψάρι, κοίταξε καί τό Θεόφιλο καί, στρίβοντας τό μουστάκι του, τοῦ εἶπε ᄂρεμα καί μετρημένα:

— Σύ γιά* σπουδαῖος Θά γίνεις, γιά ντίπι τρελός. Μιά βολά σάν ἔμας τούς ᄂλλους δέν εἶσαι.

* * *

... ḡταν μέρα ᄀνοιξιάτικη, γαλήνια, μέρα σάν χαμόγελο μικροῦ παιδιοῦ. Εύωδοῦσεν δ ᄀγέρας καί στίς ᄀσβεστωμένες αύλες πύρωναν τά γεράνια κι ᄀνθοβολοῦσαν οἱ σερπετές* γαρουφαλιές. 'Ανασανε βαθιά, σάν νά ḡθελε ν' ᄀλησμονήσει τίς δύσκολες μέρες πού πέρασε στίς μάχες, σάν νά ḡθελε νά κλείσει μέσα του τήν ᄀνοιξη καί τή βλογημένη τούτη είρήνη.

"Υστερα κατηφόρισε στή μικρή πλατεία τοῦ χωριοῦ. Κεῖ ḡταν

γιά: ᄂ

σερπετός: γοργός, εύκινητος

ένα μικρομάγαζο. Μαγέρικο καί μπακάλικο πές. Χαιρέτησε τό μαγαζάτορα καί τοῦ εἶπε:

— Είμαι τεχνίτης ζωγράφος. Ξένος, περαστικός ἀπό τοῦτα τά μέρη.

— Καλῶς ὅρισες, εἶπε ὁ μαγαζάτορας. Τί ἀγαπᾶς;

— Θέλεις νά σοῦ φτιάξω μιά ώραία ζωγραφιά μπροστά στό μαγαζί σου, νά τή βλέπεις καί νά καμαρώνεις;

— Θέλω. Ποιά θά εἶναι ἡ πλερωμή σου;

— Παράδεις δέ θέλω. Θά μέ ταγίζεις καί θά μέ ποτίζεις ὅσο νά τελειώσω τό ἔργο.

Συφερτική ἡ πρόταση, δέχτηκε ὁ μαγαζάτορας. Εἶπε τό ναί, ἐδωσάν τά χέρια, κλείστηκε ἡ συμφωνία.

‘Απ’ τό ἵδιο ἀπόγεμα κιόλας ἄρχισε ἡ δουλειά. Τά σύνεργά του καί τά χρώματα κατά τό συνήθειο του τά κουβάλαγε στό σελάχι*, τά θέματα πού θά ιστοροῦσε τά ἔκλεινε στήν καρδιά του.

Δούλεψε κάμποσες μέρες ἑκεῖ. Ἔφτιαξε τόν «Παναγή Κουταλιανό νικών τούς λέοντας», «Κυνήγι Θηρίων ἐν Ἀφρικῇ» καί τόν «γενναῖον Ὄδυσσεα Ἀντροῦτσο ἐν μέσω τῶν παλικαριῶν του».

‘Ο μαγαζάτορας φχαριστήθηκε ἀπ’ τά ώραϊα τοῦτα ἔργα πού στόλισαν τό μαγαζί του καί τόν ἔστειλε σ’ ἔναν κουμπάρο του σ’ ἄλλο χωριό πού εἶχε πεταλωτάδικο νά τοῦ στολίσει κι αύτουνοῦ τό μαγαζί. Καί πῆγε καί σ’ αὐτόν καί κατόπι ἄρχισε νά γυρνάει στά γύρω χωριά, πού τοῦ ἔδιναν δουλειά καί καλοσύνη.

‘Ηταν, βλέπεις, καλός καί πρόσχαρος ὁ κόσμος στά χωριά τοῦ Πηλίου. (...) Φιλόκαλοι* οἱ χωρικοί, ἀπό μιά γενιά πού ξέρει νά δμορφαίνει τ’ ἀπλά καί ταπεινά, φχαριστίόνταν ἀπό τοῦτον τόν καλόβιολο ἀσπριτζή καί τόν φίλευαν μέ καρπούς καί σταρένιο ψωμί, γιά νά ‘χει καί τήν ἄλλη μέρα νά περάσει, σάν δέ θά ‘βρισκε δουλειά, γιά νά πορευτεῖ*. (...)

Βέβαια, τούς παραξένευε τούς ἀγαθούς χωριανούς ὁ τρόπος

σελάχι: δερμάτινη ζώνη πού χρησιμεύει γιά δπλοθήκη
φιλόκαλος: αὐτός πού ἀγαπᾶ τό ώραϊο
νά πορευτεῖ: νά ἔξοικονομήσει τά ἀπαραίτητα

του καί τό ντύσιμο του. Τούς παραξένευαν άκόμη περσότερο τά λόγια του, λόγια άνθρωπου πού δμοιο του δέν εἶχαν ματαδεῖ, ἔτσι ζουρλό καί σοφό μαζί, ἔτσι ἀλαφροῦσκιωτο καί στοχαστικό, μέ τόση τρέλα καί μέ τόση γνώση συνάμα.

* * *

...Κάποιος σπουδαῖος ζωγράφος, πού εἶχε 'ρθεῖ ἀπ' τά Παρίσια, περαστικός ἀπό κεῖνα τά μέρη, εἶδε σέ κάτι μικρομάγαζα ζωγραφίές τοῦ Θεόφιλου καί θάμαξε. Τό εἶπε σέ κάτι φίλους του, πού βαστοῦσαν πένα στά χέρια τους, τούς ξήγησε τήν διμορφιά τῶν λαϊκῶν τούτων ἔργων, πού εἶχαν τή φρεσκάδα τῶν τραγουδιῶν, κι αὐτοί ἔγραψαν γιά τό Θεόφιλο στίς ἐφημερίδες.

Κάποιος γνωστός τοῦ Θεόφιλου, μανάβης στά 'Εφτά Πλατάνια, διάβασε τοῦτα τά γραψίματα καί τοῦ τά φανέρωσε.

— Οι φημερίδες λένε γιά σένα, τοῦ εἶπε, ὅπως λέν καί γιά τά σπουδαῖα πρόσωπα.

Μά δέν ἴδρωσε τ' αὐτί τοῦ Θεόφιλου.

— "Ασ' τες κι ἄς λένε, ἀποκρίθηκε.

— Δέ σέ μέλει;

— "Οχι, μαθές. Γιά τίς φημερίδες σκοτίζονται οἱ λαφρόμυαλοι. Ἐμένα μέ κόφτει ἡ δουλειά μου. Μπορῶ νά ίστορῶ τά ἔργα μου καταπῶς ἀρέσει στήν ἀφεντιά μου; Πάει καλά. Ἄν δέν τό μπορῶ, διτι, κι ἄν γράφουν οἱ φημερίδες δέ φελάει.

— Ο μανάβης ἀπόρεσε. Καλό καί τοῦτο! Ἀλλοι ἔκαναν πῶς καί πῶς νά δοῦν τ' ὀνοματάκι τους στή φημερίδα κι δ Θεόφιλος οὔτε πού σκοτίζόταν πού ἔγραψαν τόσα σπουδαῖα πράματα γι' αὐτόν.

— Ξέρεις, μαθές, τί γράφουν; τόν ρώτησε παραξενεμένος.

— "Οχι.

— Τό λοιπόν γράφουν πώς εἶσαι μεγάλος ζωγράφος.

— Ανοιξε ἔνα φύλλο καί σημάδεψε μέ τό δάχτυλό του.

— Νά, ἔδωδά τό λέει.

— Ο Θεόφιλος μήτε γύρισε νά δεῖ. Ο μανάβης συνέχισε στόν ἵδιο τόνο.

— «Μέγα λαϊκό καλλιτέχνη» σέ λένε.

Τό μάτι τοῦ Θεόφιλου πετάρισε*, μιά λάμψη φώτισε τό ἀγαθό πεταρίζω: φτερουγίζω, ἀνοιγοκλείνω ἀκανόνιστα

πρόσωπό του. Γύρισε μ' ένδιαφέρον στό φίλο του και τόν ρώτησε:

- Πῶς μέ λένε;
- «Μέγα λαϊκό καλλιτέχνη».

“Ενα χαμόγελο άπλωθηκε στό πρόσωπο τοῦ Θεόφιλου. Φχαριστημένος, εἶπε:

- Εύμορφο εἶναι αύτό. Πολύ εύμορφο λέγω.
- Ποιό, Θεόφιλε;
- Τοῦτο δά πού εἶπες. «Λαϊκός καλλιτέχνης». Γιά τόν κοσμάκη ζωγραφίζω καί χαίρομαι σάν οἱ κυροῦλες καί τά παιδιά φχαριστιοῦνται μέ τά ἔργα μου καί προσπαθοῦν νά τά ξηγίσουν κατά τό μυαλό τους. Αύτή εἶναι ἡ τέχνη μου κι ἡ δόξα μου, λέγω.

ΝΕΣΤΟΡΑΣ ΜΑΤΣΑΣ

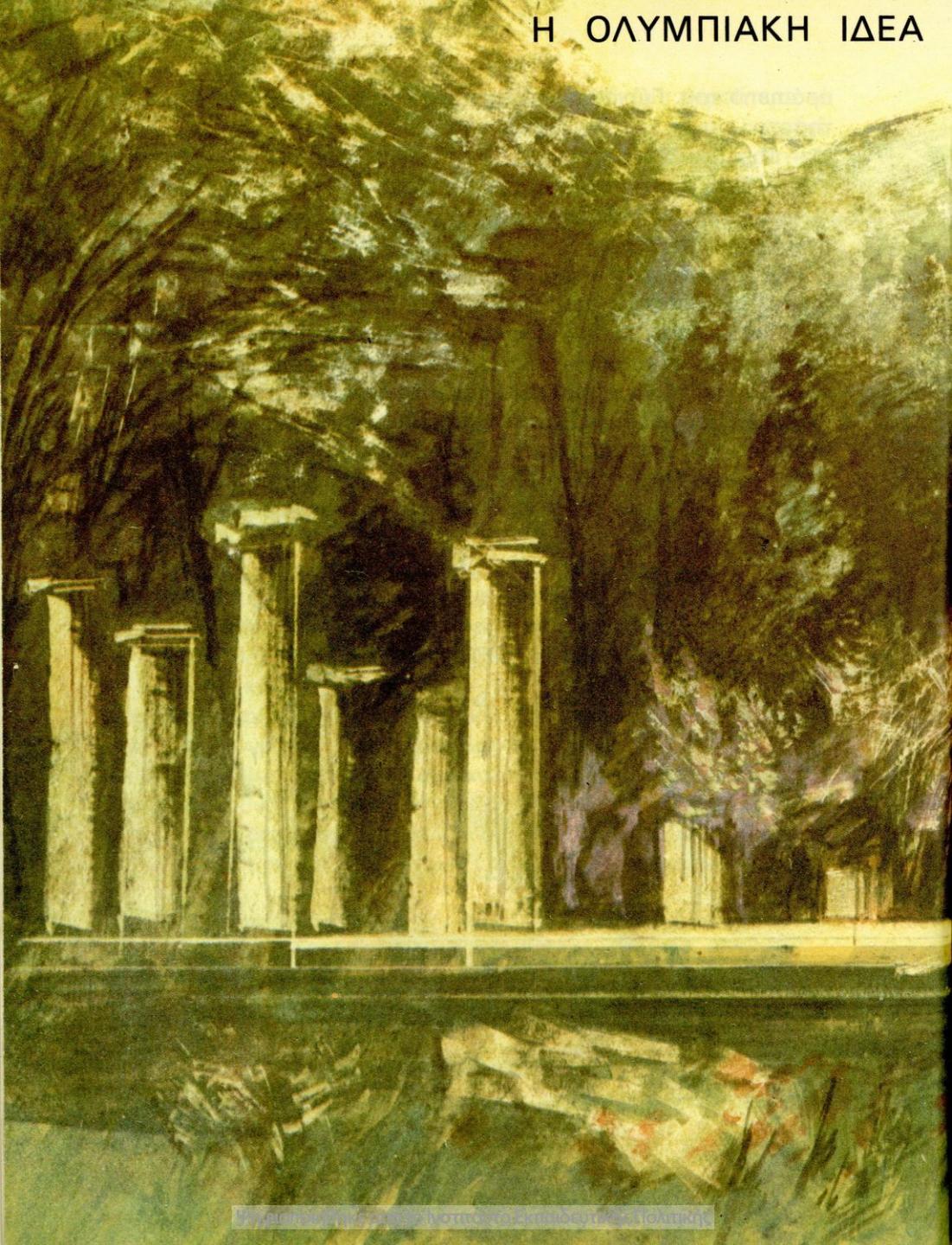
ΕΡΓΑΣΙΕΣ

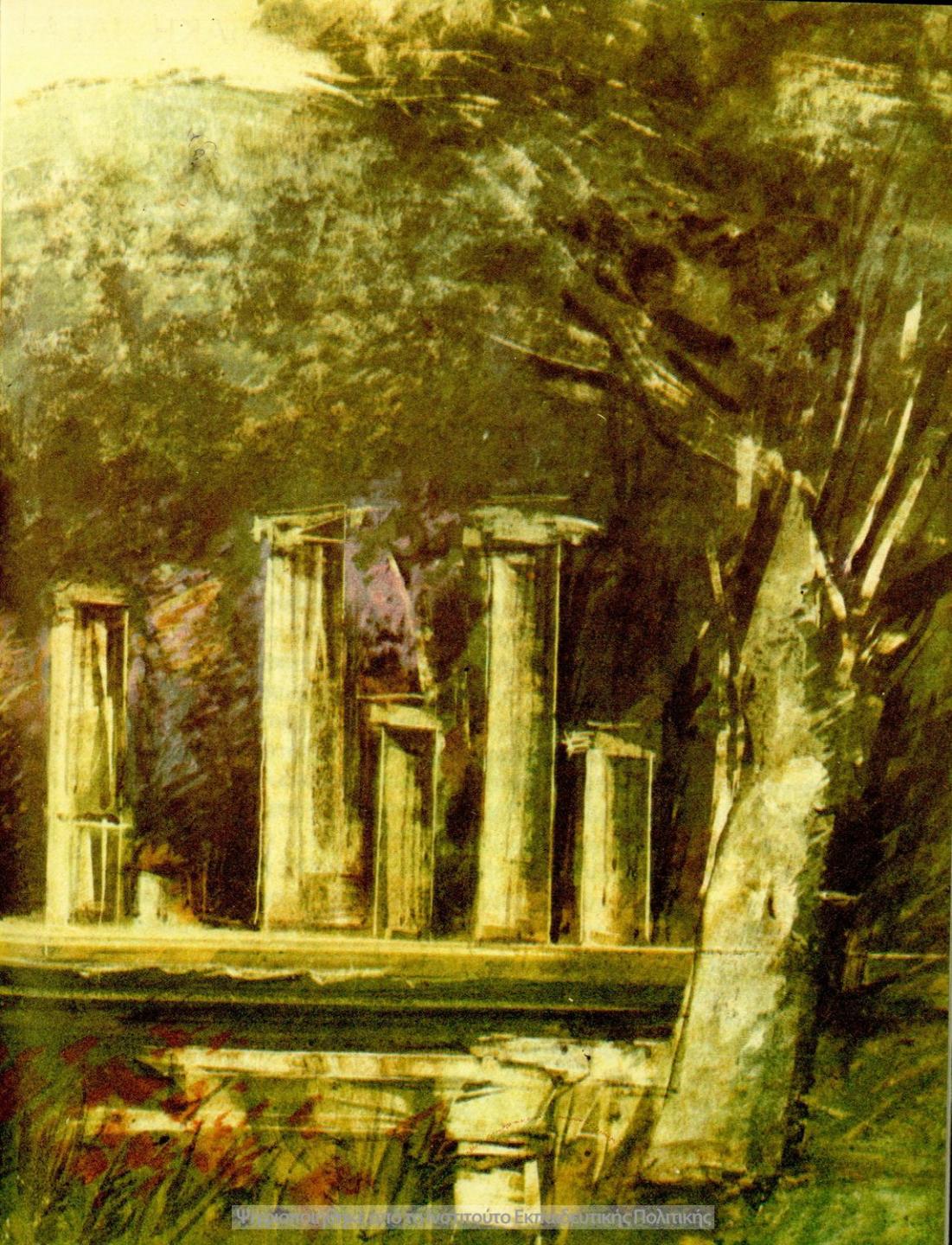
Μερικοί ḍνθρωποι ἔρχονται στόν κόσμο προικισμένοι μέ ίδιαίτερες ίκανότητες. Ο Θεόφιλος εἶχε τό πάθος τῆς ζωγραφικῆς.

- Πῶς βρήκε τήν εύκαιρία νά ἐκδηλώσει τή μεγάλη του αὐτή κλίση;
- Άπο ποῦ φαίνεται δτι μέ τή ζωγραφική του ὁ Θεόφιλος δέν πήγαινε οὔτε γιά πλούτη οὔτε γιά δόξα;
- Άλλα τότε τί ἥταν γι αὐτόν ἡ ζωγραφική;

Η ΟΛΥΜΠΙΑΚΗ ΙΔΕΑ

Ψηφιοποίηση από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

41. ΦΩΣ ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΗ ΤΗΣ ΟΛΥΜΠΙΑΣ

‘Ο συγγραφέας ἀναφέρεται μέ τό γνωστό γλαφυρό του ὑφος στό ἀρχαῖο πνεῦμα καί τήν ἀτμόσφαιρα τῆς Ὀλυμπίας, σέ συνδυασμό μέ τήν ἐντύπωση πού προκαλεῖ τό τοπίο στό σημερινό ἐπισκέπτη. Σάν λογοτεχνικό εἶδος ἀνήκει στίς ταξιδιωτικές ἐντυπώσεις.

“Οταν ἔφτασα στήν Ὀλυμπία, ἦταν ἔνα ἀπομεσήμερο βαριᾶς ζέστης, τῆς πρώτης τοῦ καλοκαιριοῦ. Οὔτε πνοή δέ φυσοῦσε. Τό μικρό χωριό πού ἔχει ἀπλωθεῖ στήν εἰσόδο τῆς πεδιάδας ἦταν σάν ἀποτυφλωμένο ἀπό τό λιοπύρι. Ὡστόσο ἡ ψυχή μου δέν ἔνιωθε καμιά κατάθλιψη. Ἡ πρασινάδα τῶν κυπαρισσιῶν, τῶν πεύκων καί τῶν ἀμπελιῶν εἶχε μιά τέτοια δροσερότητα, πού τό μάτι ἀναπαυόταν γοητευμένο. Οἱ ροδοδάφνες ἦταν σάν μεγάλες ρόδινες ἐκρήξεις μέσα στό φῶς.

Πρίν πάω στήν Ὀλυμπία, εἶχα ἀναρωτηθεῖ γιατί οἱ ἀρχαῖοι εἶχαν διαλέξει γιά ἐποχή τῶν ἀγώνων τό καλοκαίρι ἀντί τήν ἀνοιξη ἥ τό πράο φθινόπωρο. Μέσα στή θερινή ἀτμόσφαιρα τοῦ τοπίου της κατάλαβα τή σοφία, πού ἐπιστάτησε καί σ’ αὐτή τήν ἐκλογή. “Ανοιξη ἥ φθινόπωρο, οἱ ἄξαφνες βροχές θ’ ἀπειλοῦσαν ν’ ἀφέρεσσον ἀπό τούς ἀγῶνες τήν αἰσθητική τους φυσιογνωμία* καί τήν ἐπιτυχία τους. Ἡ πεδιάδα, δόπου κατασκήνωναν χιλιάδες ἄνθρωποι, θά γέμιζε λάσπη. Ἐνῶ τήν ἐποχή αὐτή, τή γεμάτη φωτεινή ἀταραξία, καί πού ἡ ζέστη, δόσο βαριά καί νά ’ναι, δέ μαραίνει τή φύση τῆς Ὀλυμπίας, δλα θά συνέβαλλαν στήν ἐπιτυχία καί τήν δόμορφιά τῶν ἀγώνων.

‘Ἡ διανυκτέρευση στό ὑπαιθρο εἶναι γλυκιά τίς νύχτες· τά γυμνά ἀρμονικά κορμιά τῶν ἀθλητῶν θά ’χαν μέσα στό μεγάλο φῶς τήν ἀναγλυφικότητα καί τή λάμψη μαρμάρινων ἀγαλμάτων· κι δ ’Αλφειός, πού τίς ἄλλες ἐποχές τοῦ χρόνου δικαιώνει, μέ τήν δρμητικότητά του, τό Θρύλο ὅτι κυνηγοῦσε τή νύμφῃ Ἀρέθουσα ὡς τά σικελικά παράλια, εἶναι, τώρα τό καλοκαίρι, νωθρός καί μακάριος: τά νερά του εἶναι κατακάθαρα, μικρά νησάκια ἄμμου γυα-

*αἰσθητική φυσιογνωμία: δόμορφιά

λίζουν άνάμεσά τους καί τό λουτρό σ' αύτόν θά ταν μιά άκόμα χαρά γιά τά γιορταστικά πλήθη...

Σήμερα στήν "Άλτη είναι άπλωμένη ή μεγάλη σιγή της άπολυτης κι δριστικής καταστροφής. «Προσπαθήστε, σᾶς λένε οι δόδηγοί, νά άναπαραστήσετε μέ τή φαντασία σας ὅρθιους αύτούς τούς ναούς, στά βάθρα τους δла αύτά τ' άγάλματα, γιά νά νιώσετε τί μεγαλόπρεπο πού ήταν τό θέαμα τής Όλυμπίας στήν άρχαιότητα».

Δοκίμασα. "Ήταν άδύνατο. Γιά τή νοερή αύτή άναστήλωση δέν προσφέρεται καμιά βάση στή φαντασία. "Ο, τι ήταν ἄλλοτε τείχη, κίονες, στοές, μετόπες, ἔξεδρες, ναοί καί άγάλματα, δέν είναι πιά σήμερα παρά χαώδης σωρός ἀπό πελεκητές πέτρες, φαγωμένες ἀπό τόν καιρό καί μαυρισμένες ἀπό πυρκαγιές. Πρέπει νά 'ναι κανείς άρχαιολόγος, γιά νά μπορέσει νά κατατοπιστεῖ μέσα σ' αύτό τό δαίδαλο ἀπό ἄμορφους δύκολιθους πού είναι σκορπισμένοι ὅπως δπως, σάν νά τούς είχε κατρακυλήσει κανένας δρμητικός χείμαρρος, καί είναι πνιγμένοι μέσα στ' ἄγρια χορτάρια..."

Γιά νά συντελεστεῖ μιά τόσο μεγάλη καταστροφή, τά χέρια τών άνθρωπων δέν άρκοῦσαν. "Επρεπε νά 'ρθουν βοηθοί καί τά στοιχεία τής φύσης. Καί ήρθαν. "Ο, τι είχε ἀπομείνει ὅρθιο ἀπό τίς ἐπιδρομές τών βαρβάρων καί τή μανία τών χριστιανῶν, οι σεισμοί καί οι πλημμύρες τοῦ 'Άλφειοῦ τό ἀποτέλειωσαν.

Κανένα ώστόσο αἰσθήμα μελαγχολίας δέ βαραίνει τήν ψυχή τοῦ άνθρωπου μέσα στή μεγάλη αύτή σιγή τής Όλυμπίας, κανένας ρομαντισμός δέν ἀπλώνεται σάν κισσός ἐπάνω στά ἑρεπία της. "Η άρχαία "Άλτη διατηρεῖ ἀκόμα κάτι ἀπό τήν ιερότητά της. Πέρα ἀπό ἔνα βαθμό καταστροφής, τά πράματα παύουν νά είναι νεκρά: ἀφομοιώνονται μέ τή γύρω φύση καί συμμετέχουν στήν αἰώνια ζωή της.

"Ισως αύτό νά είναι ἀλήθεια μόνο μέ τήν ἑλληνική άρχαιότητα, πού οίκοδόμησε σέ στενή ἀρμονία μέ τή φύση, χρησιμοποιώντας την σάν ἀρχιτεκτονικό στοιχεῖο. "Οπως καί νά 'ναι, στήν Όλυμπία τό αἰσθάνεται κανείς αύτό βαθύτατα. Πάνω ἀπό τ' ἄμορφα συντρίμματά της ἐπιζοῦν ἀκόμα τό πνεῦμα κι ὁ ρυθμός, πού ἐπιστάτησαν στήν οίκοδόμησή της. 'Εδω πού οι νεαροί "Ἐλληνες συναγωνίζονταν γιά τόν κότινο είρηνικῶν νικῶν, δла είναι καί

τώρα είρηνη. Έδω πού ἄνθιζε ἡ σωματική δμορφιά, όλα εἶναι καί τώρα ώραϊα. Έδω πού λατρευόταν ἔνας πράος Ζεύς, όλα εἶναι πράα...

Κοιτάω γύρω μου, καθισμένος σ' ἔνα μαρμάρινο συντρίμμι τοῦ ἀρχαίου ναοῦ τοῦ Διός. Τό μάρμαρο εἶναι ζεστό σάν ζωντανό σῶμα. Πάνω στά πεῦκα, πού διαδέχτηκαν στήν "Ἀλτη τίς ἀρχαῖες ἀγριελιές, παιίζει τό φῶς. Τό Κρόνιο ρίχνει τήν πράσινη σκιά του στά ἐρείπια. "Ἐνας στίχος τοῦ Πινδάρου βομβεῖ στή μνήμη μου, δπως πλάι μου μιά μέλισσα σ' ἔνα ἀγριολούλουδο. Συλλογιέμαι ἀκόμα τόν Ἡρόδοτο, πού διάβαζε τίς ιστορίες του στά πλήθη.

"Ἡ ὥρα περνάει, δ ἥλιος σιγά σιγά βασιλεύει καί τά πουλιά σωπαίνουν στήν "Ἀλτη. Οἱ συνοδοί μου μ' ἀφήνουν καί μένω μόνος στό ρεῖθρο* αὐτό τῶν αἰώνων σάν ἔνας ὀδοιπόρος στό ρεῖθρο μεγάλου δρόμου. "Ἡ ψυχή μου νιώθει ἔνα γλυκό ξεκούρασμα, δπως τό κορμί ὕστερ' ἀπό τό σταθμό στήν πορεία του..."

Νά τώρα ἡ νύχτα. Κι αὐτή ἀπαράλλαχτα δπως ἡ καταστροφή, δέ μεταμορφώνει τήν Ὀλυμπία. Δέν ἀπλώνεται στήν πεδιάδα τό ἀνησυχαστικό της μυστήριο, ἀλλά ἡ είρηνη της, πού ἔρχεται ν' ἀπαλύνει τούς κόπους τῆς ἡμέρας. "Ο μέγας οὐρανός πάλλεται ἀπό σπινθηροβιολήματα ἄστρων. Πάλλεται κι ἡ γαλήνη τῆς φύσης. Μέσα στή σιγή ἀκούονται γρύλοι, βόμβοι ἐντόμων, κοάσματα βατράχων στόν Κλάδεο. "Από ἔνα λόγκο ἔρχεται δ ἥχος τῆς φλογέρας κάποιου τσοπάνη καί τό φῶς τῶν κατασκηνωμένων τσιγγάνων τρεμολάμπει κατάμονο μέσα στήν πεδιάδα. Κρατώντας κανείς τήν ἀναπνοή του, μπορεῖ κι ἀκούει τόν ἡσυχο ἀνασασμό τοῦ Ἀλφειοῦ..."

Νύχτα γαλήνια σά μια ἡσυχη συνείδηση... Νύχτα ὅμοια μέ τήν είρηνη πού θ' ἀπλωνόταν στήν πεδιάδα τῆς Ὀλυμπίας σάν εἶχαν πιά τελειώσει οι ἀγῶνες καί τά πλήθη εἶχαν πάρει τούς ἔφτά μεγάλους δρόμους τῆς ἀρχαιότητας γιά νά γυρίσουν στούς τόπους τους...

ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ

ρεῖθρο: ἔδω, στό πέρασμα

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Οι ροδοδάφνες ήταν σάν μεγάλες ρόδινες έκρηξεις μέσα στό φῶς. Σᾶς άρέσει ή παρομοίωση; 'Υπάρχουν κι ἄλλες μέσα στό κείμενο πού νά δείχνουν τή δύναμη τῆς πένας τοῦ συγγραφέα;
2. Τί έννοεῖ ό συγγραφέας λέγοντας: «μανία τῶν χριστιανῶν»; Μπορεῖτε νά δώσετε μιά έξήγηση;
3. 'Υπάρχουν μέσα στό κείμενο προσωποποιήσεις πού σᾶς ἀρεσαν; Νά υπογραμμίσετε μιά ἀπ' αὐτές.

Παιχνίδια μέ τις λέξεις:

'Η λέξη ἄμορφος εἶναι σύνθετη ἀπό τό στερητικό -α καί τή λέξη μορφή. Μπορεῖτε νά σημειώσετε μερικές λέξεις πού νά έχουν πρῶτο συνθετικό τό στερητικό α;

Πραγματολογικά

Κρόνιο: Λόφος τῆς Ἡλείας στά βόρεια τῆς ἀρχαίας Ὀλυμπίας

Κλάδεος: Παραπόταμος τοῦ Ἀλφειοῦ

Ἀλφειός: Ποταμός

Πίνδαρος: Μεγάλος λυρικός ποιητής τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας πού ἔγραψε ὡδές γιά τούς ὀλυμπιονίκες

42. ΦΩΣ ΤΗΣ ΟΛΥΜΠΙΑΣ

'Ο Τάκης Δόξας, δ Ἡλεῖος λογοτέχνης, ἔγραψε τό ποίημα πού θά ἀπαγγέλλεται σέ κάθε νέα Ὀλυμπίαδα, στήν τελετή τῆς Ἀφῆς τῆς Ἱερῆς Φλόγας, στήν Ἀλτη τῆς Ὀλυμπίας. Τό περιεχόμενό του εἶναι ἔνα πανανθρώπινο κήρυγμα ειρήνης.

Παρακάτω θά διαβάσετε τό τέλος τοῦ ποιήματος, πού ἀρχίζει μέ μιά ἐπίκληση στόν Ἐρμῆ.

Έρμη,

μή σέ τρομάξουν οἱ ἄνθρωποι!

Μάζεψε κάτου ἀπ' τῇ σάλπιγγά σου τούς λαούς
ὅπου κι ἂν εἴναι, ὅποιοι κι ἂν εἴναι,
ἥρωες, νικημένοι, κακοῦργοι, σκιές, κόκαλα,
καί τάισέ τους μέ τό σταφύλι σου,
ρώγα τῇ ρώγα μέθυσέ τους μέ τήν ἀγάπη,
κι ὅπως θά γίνουν ξέγνοιαστοι κι ὀνειροπαρμένοι,
ὅπως θά γυρίσουν πρώτη φορά ὅλοι μαζί¹
νά κοιτάξουν κατάματα τόν οὐρανό,
σκύψε στήν καρδιά τους καί πές τους,

Πές τους

νά ξεκινήσουν ὅλοι γιά τήν Ὄλυμπία.
Χιλιάδες χιλιάδες χιλιάδες ἔφηβοι,
σμάρια ἀπό κορμιά ἄσπρα, μαῦρα, κίτρινα,
νά πᾶνε νά ξεπλυθοῦν κοντά στήν Παλαίστρα
ἀπ' τό χθές, ἀπ' τό σήμερα, ἀπ' τό αὔριο,
ν' ἀλείψουν μέ λάδι τήν ψυχή καί τό νοῦ τους
κι ὕστερα
νά μποῦν ἀπ' τήν ὁρθάνοικτη πύλη στό Στάδιο
γιά νά πολεμήσουν.

"Οχι στή σφαγή καί στήν πυρκαγιά,
οχι μέ τό μαχαίρι καί τό σίδερο, πού καίει,
οχι μέ τόν ξολοθρεμό τοῦ ἀνθρώπου ἀπ' τόν ἄνθρωπο,
οχι γιά νέους νεκρούς, νέους σακάτηδες, νέους δυστυ-
χισμένους,
μά γιά τήν πυγμή καί τό ἀκόντιο
γιά τό πήδημα, τό δίσκο, τό δρόμο, τήν πάλη,
γιά τό τέθριππο,
γιά τήν Ἀρετή,
δίπλα στόν Κάστορα ἢ τόν Ἀντίπατρο,
τό Διαγόρα ἢ τόν Ἀλκιβιάδη,
πού θά σμίξει τόν ἀρχαῖο κόσμο μέ τόν τωρινό,
μέ τόν αύριανό, μέ τόν αἰώνιο,

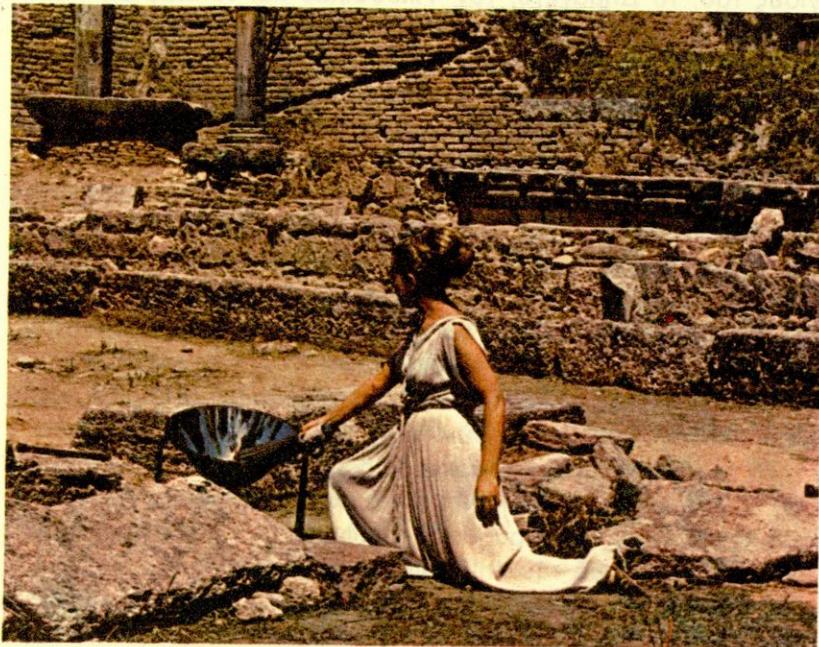
καί θά νικήσει τόν Ἀρη ἄλλη μιά φορά,
τήν τελευταία.

Πέρα στό ξέφωτο ἢ Ὀλυμπία
ξάγρυπνη μερόνυχτα πλέκει γιά τόν κάθένα τους
κι ἀπό ὅνα στεφάνι ἀγριλιά
έλληνικῆς εἰρήνης,
Είρήνης δλου τοῦ κόσμου.

ΤΑΚΗΣ ΔΟΞΑΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Τί έννοεῖ ὁ συγγραφέας μέ τή φράση «θά νικήσει τόν Ἀρη»;
2. Ἡ φράση «σμάρια ἀπό κορμιά ἄσπρα, μαῦρα, κίτρινα», τί σημαίνει; Τί ρόλο παίζουν σήμερα οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγώνες;
3. Γιατί ὁ ποιητής δίπλα στό ἀκόντιο, στό πήδημα, στό δίσκο καί στήν πάλη βάζει καὶ τήν Ἀρετή;
4. Νά ἐπισημάνετε τίς εἰκόνες τοῦ ποιήματος.

43. Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΘΡΙΑΜΒΟΣ

Είχε γεράσει πιά ό Διαγόρας καί δέν ἔπαιρνε μέρος στούς ἀγώνες. Ἀποτραβήχτηκε ἀπό τό στίβο φορτωμένος δόξες καί τιμές. Ζοῦσε τώρα, τά τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του, στ' ἀρχοντικό του, στήν Ἰαλυσό τῆς Ρόδου, ἀφοῦ χρόνια καί χρόνια εἶχε συγκλονίσει τά διάφορα στάδια τῆς Ἑλλάδας μέ τίς περίλαμπρες νίκες του.

Ήταν ἔνας ἀπό τούς πιό φοβερούς πυγμάχους τῆς ἀρχαιότητας. Ξεκίνησε ἀπό νικητής σέ τοπικούς ἀγώνες, ἔξελίχτηκε σέ περιοδονίκη, νικώντας τρεῖς φορές στά Ἰσθμια καί δυό στά Νέμεα, γιά νά φτάσει τελικά ν' ἀποχτήσει καί τό μέγιστο τίτλο τοῦ ὀλυμπιονίκη...

Μά τά χρόνια περνοῦν. Μετά τή νίκη του στήν Ὁλυμπία δέν ξαναπῆρε πιά μέρος σέ κανέναν ἀγώνα. Τώρα γυμνάζει τούς τρεῖς γιούς του, τό Δημάγετο, τόν Ἀκουσίλαο καί τό Δωριέα.

Εἶναι καί οι τρεῖς τους δυνατοί καί γεροδεμένοι. Κι ό Διαγόρας τρέφει πολλές ἐλπίδες, πώς θά τιμήσουν μιά μέρα τ' ὄνομά του. Τούς γυμνάζει τακτικά καί τούς συμβουλεύει κάθε τόσο:

— Ν' ἀγωνίζεστε τίμια. Πολλές φορές μιά τίμια ἥπτα εἶναι προτιμότερη ἀπό μιά ἀνέντιμη νίκη.

‘Ο Δημάγετος διακρίνεται στό παγκράτιο, ό Ἀκουσίλαος στήν πυγμαχία κι ό Δωριέας στήν πάλη. Κερδίζουν εύκολα τούς ἀντιπάλους τους στούς τοπικούς ἀγώνες τῆς Ρόδου. Μά τ' ὄνειρό τους εἶναι νά νικήσουν στούς μεγάλους, τούς πιό φημισμένους ἀγώνες, τούς ὀλυμπιακούς, νά στεφανωθοῦν μέ τόν «κότινο», νά γίνουν κι αὐτοί, ὅπως ό πατέρας τους, ὀλυμπιονίκες...

Καί νά! Ἔφτασε ἡ Ὁλυμπίαδα. Οἱ σπονδοφόροι γυρίζουν ἀπό πόλη σέ πόλη καί κηρύγγουν τήν ἑκεχειρία.

Τά τρία ἀδέρφια ἔχουν ἀρκετά προπονηθεῖ κι ἐτοιμάζονται γιά τήν Ὁλυμπία. Πρέπει νά βρίσκονται ἔκεϊ ἔνα μήνα πρίν ἀρχίσουν οἱ ἀγώνες, γιά νά προπονηθοῦν σύμφωνα μέ τίς ὀδηγίες τοῦ γυμνασίαρχου καί μέ τήν ἐπίβλεψη τῶν ἐλλανοδικῶν.

‘Ο γερο-Διαγόρας τούς εὔχεται καλές νίκες. Ἐχει ὅμως κι ἀγωνία. Τάχα θά νικήσουν; Θά κρατήσουν ψηλά τό δοξασμένο του ὅ-

νομα; "Οσο πλησιάζουν οἱ μέρες τῶν ἀγώνων, τόσο κι ἡ ἀγωνία του μεγαλώνει.

Τέλος, δέν κρατιέται. Ἀποφασίζει νά πάει νά δεῖ ἀπό κοντά τούς γιούς του κι αᾶς εἶναι τόσο γέρος κι ἔξαντλημένος.

Μπαίνει σ' ἔνα πλοϊο καί ξεκινᾶ. "Οταν ἔφτασε στήν Ὀλυμπία, δύκοσμος τρέχει νά ύποδεχτεῖ μέ κραυγές ἐνθουσιασμοῦ τόν παλαίμαχο γίγαντα τοῦ στίβου. Τόν ραίνει μέ λουλούδια. Εὔχεται νίκη στούς γιούς του.

Μεγάλη εἶναι κι ἡ χαρά τῶν γιῶν του. 'Ο ἑρχομός του ἐκεῖ τούς δίνει κουράγιο καί δύναμη.

Τήν πρώτη μέρα ἔγιναν τ' ἀγωνίσματα τοῦ σταδίου, τοῦ διαύλου* καί τοῦ δολίχου*. Τή δεύτερη τοῦ πένταθλου.

Οι γιοί τοῦ Διαγόρα θ' ἀγωνίζονταν τήν τρίτη μέρα. 'Ο γερο-Διαγόρας κάθεται, μαζί μέ ἄλλους παλαίμαχους ὀλυμπιονίκες, σέ μιά ἀπ' τίς εἰδικές τιμητικές θέσεις, κοντά στήν ἐλλανόδικο ἐπιτροπή. "Εχει καρδιοχτύπι. Στριφογυρίζει ὅλο ἀγωνία στό κάθισμά του.

Οι ἀγῶνες τῆς τρίτης ἡμέρας ἀρχίζουν. 'Ο Δωριέας κερδίζει εὔκολα στόν ἀγώνα τῆς πάλης. 'Η χαρά τοῦ Διαγόρα εἶναι μεγάλη. Οι διπλανοί του τόν συγχαίρουν.

— Γι' αὐτόν δέν εἶχα ἀμφιβολία, λέει καμαρώνοντας.

Σέ λίγο ὁ Ἀκουσίλαος βγαίνει νικητής σ' ἔνα σκληρό ἀγώνα πυγμαχίας. Καί τέλος δ Δημάγετος κερδίζει μιά ύπεροχη νίκη στό παγκράτιο*. 'Η χαρά τοῦ Διαγόρα δέν περιγράφεται.

Τήν ἄλλη μέρα δλοι οἱ νικητές ἔχουν παραταχτεῖ μπροστά στήν ἐλλανόδικο ἐπιτροπή. 'Ο κήρυκας βροντοφωνάζει τ' ὄνομα τοῦ καθενός, τ' ὄνομα τῆς πατρίδας του καί τόν ἀγώνα, στόν δποῖο νίκησε. 'Ο ὀλυμπιονίκης κάνει λίγα βήματα μπροστά κι δ ἀρχαιότερος ἀπό τούς ἐλλανοδίκες τοῦ φορεῖ στό κεφάλι τό στεφάνι τῆς νίκης, τόν «κότινο». Τό στάδιο ἀντηχεῖ ἀπό τίς ζητωκραυγές καί τίς ἐπευφημίες.

Μά ὅταν δέν ἐλλανοδίκης στεφάνωσε τά τρία ἀδέρφια, ἔγινε

δίσυλος: ἀρχαῖο ἀγώνισμα δρόμου

δόλιχος: δρόμος μικτός, ἀγώνισμα ταχύτητας καί ἀντοχῆς

παγκράτιο: ἀρχαῖο ἀγώνισμα πάλης καί πυγμαχίας

κάτι, πού έκανε νά τρανταχτεῖ συθέμελα τό στάδιο τῆς Ὀλυμπίας. Τά τρία παλικάρια, ἀφοῦ στεφανώθηκαν μέ τή δόξα, τραβοῦν δλόισια κατά τήν κερκίδα, ὅπου κάθεται ὁ πατέρας τους. Βγάζουν τά στεφάνια ἀπ' τά κεφάλια τους καί τά φοροῦν στό δικό του δλόασπρο κεφάλι. "Υστερα τόν πιάνουν, τόν σηκώνουν πάνω στούς γερούς τους ὥμους καί τόν φέρνουν μιά φορά δλόγυρα στό στάδιο.

"Ολοι οἱ θεατές σηκώνονται ὅρθιοι στίς θέσεις τους. Ζητωκραυγάζουν, ἀνατριχιάζουν ἀπό ιερή συγκίνηση. Ραίνουν πατέρα καί γιούς μέ λουλούδια καί δαφνόφυλλα.

"Ο Διαγόρας βλέπει αὐτό τό συγκλονισμένο ὡς τά κατάβαθα τῆς ψυχῆς του πλῆθος, σηκώνει τρέμοντας ἀπό συγκίνηση τά χέρια του, χαιρετᾶ δλόγυρα, χαμογελᾷ τρισεύτυχισμένος, δακρύζει.

"Ἐνας Σπαρτιάτης, καθώς βλέπει νά περνᾶ ἐκεῖ μπροστά του ὁ παλαίμαχος ἀσπρομάλλης δλομπιονίκης πάνω στούς ὥμους τῶν ἀντάξιων γιῶν του, δέν κρατιέται. Βαθιά συνεπαρμένος ἀπ' τό μεγαλεῖο τούτης τῆς στιγμῆς, συγκινημένος ὁ ἴδιος καί μέ δάκρυα στά μάτια, τοῦ φωνάζει μ' ὅλη του τή δύναμη:

— «Κάτθανε, Διαγόρα! Οὐκ ἔς "Ολυμπὸν ἀναβήσει!.."» Δηλαδή: Πέθανε πιά τώρα, Διαγόρα! Δέ θ' ἀνεβεῖς καί στόν "Ολυμπὸ!"

Κι ὁ Διαγόρας δέν ἀντεῖς ἄλλο. Ἡ γέρικη καρδιά του ἀναπήδησε, φτεροκόπησε σ' ἔνα στερνό φτεροκόπημα. Κι ὁ γερο-δλομπιονίκης ἔγειρε στούς ὥμους τῶν γιῶν του κι ἔκλεισε γιά πάντα τά μάτια σ' ἔναν ὑπνο γλυκό κι εύτυχισμένο, τόν πιό εύτυχισμένο ὕπνο, πού θά μποροῦσε νά ποθήσει.

ΧΑΡΗΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ποιά ἦταν ἡ μεγαλύτερη τιμὴ γιά ἔναν ἀθλητή;
2. Τί συμβούλευε ὁ Διαγόρας τούς γιούς του;
3. Πῶς χαρακτηρίζετε τήν πράξη τῶν γιῶν τοῦ Διαγόρα;
4. Οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες συμβόλιζαν, ἔκτος ἀπό τά ἄλλα, καί τή συναδέλφωση ἀνάμεσα στίς διάφορες πόλεις. Μέ ποιά ἐνέργεια γινόταν αὐτό;
5. Οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες καταργήθηκαν τό 354 μ.Χ. κι ἐπανασυστάθηκαν τό 1896. Στούς νέους αὐτούς Ὀλυμπιακούς ἀγῶνες, τούς πρώτους μετά ἀπό τόσων αἰώνων διακοπή, ποιός Ἐλληνας καί σέ ποιό ἀγώνισμα ἤρθε πρῶτος;

44. ΚΑΛΛΙΠΑΤΕΙΡΑ

—'Αρχόντισσα Ροδίπισσα, πῶς μπῆκες;
Γυναῖκες διώχνει μιά συνήθεια ἀρχαία
ἔδωθε*.

—"Έχω ἔνα ἀνίψι, τὸν Εύκλέα,
τρία ἀδέρφια, γιό, πατέρα δλυμπιονίκες!"

ἔδωθε: ἀπό ἔδω

Νά μέ άφήσετε πρέπει, έλλανοδίκες,
καὶ ἐγώ νά καμαρώσω μές στά ώραια
κορμιά, πού γιά τό ἀγρίλι* τοῦ Ἡρακλέα
παλεύουν, θιαμαστές* ψυχές ἀντρίκες!

Μέ τές ἄλλες γυναικες δέν εῖμαι δημοια·
στόν αἰώνα τό σόι μου θά φαντάζει
μέ τῆς ἀντρειᾶς τά ἀμάραντα προνόμια.

Μέ μάλαμα γραμμένος τό δοξάζει
σέ ἀστραφτερό κατεβατό μαρμάρου
ὕμνος χρυσός τοῦ ἀθάνατου Πινδάρου!

ΛΟΡΕΝΤΣΟΣ ΜΑΒΙΛΗΣ

ἀγρίλι: ἀγριελιά

θιαμαστές: θαυμαστές

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Πώς λέει ὁ ποιητής δtti

- ἀπαγορευόταν στίς γυναικες νά μπαίνουν στά στάδια τῶν ἀγώνων;
  - ή Καλλιπάτειρα ἤθελε νά καμαρώσει αύτούς μέ τό ώραιο σῶμα καὶ τή γενναία ψυχή πού ἀγωνίζονταν γιά ἔνα κλωνάρι ἑλιάς;
  - καυχιέται πώς τό σόι της θά μείνει ἀθάνατο, γιατί εἶχε τό χάρισμα τῆς ἀνδρείας;
  - τό σόι της τό εἶχε ἀποθανατίσει ὁ ποιητής Πινδαρος μέ χρυσά γράμματα πάνω σέ μαρμάρινη στήλη;
2. Πώς τόλμησε ή Καλλιπάτειρα νά παραβιάσει τήν ἀρχαία συνήθεια καὶ γιατί εἶπε στούς ἔλλανοδίκες δtti ἔπρεπε νά γίνει ἔξαιρεση γι' αὐτήν;
3. Τό ποίημα αύτό εἶναι σονέτο (δεκατετράστιχο) — καὶ ἔτοι λέγονται ὅσα ἔχουν δυσ τετράστιχα καὶ δυσ τρίστιχα. Προσέξτε τί περίπλοκη δημοιοκαταληξία ἔχει.

45. ΔΡΟΜΟΣ 100 ΜΕΤΡΩΝ

„Ηταν άρχες Δεκεμβρίου όταν κέρδισα αυτή τήν πρώτη μου νίκη, καί στά τέλη Φεβρουαρίου είχα τή θέση μου άναμεσα στούς δεκαπέντε πού θά ‚τρεχαν στούς έφηβικούς άγωνες.

Τό γυμναστήριο καί οί ἥταν πιά ἄγνωστος τόπος κι ἄγνωστοι κόσμοι. Είχα κι ἔγω τήν ἀσπρη φανελίτσα μου καί τό γαλάζιο πανταλονάκι καί ἤξερα πιά πώς ὅσοι ἐβγαιναν μέ τά ἵδια αυτά χρώματα ἀπό τή χαμηλή πόρτα τοῦ ύπόστεγου ἥταν ἑκεῖνοι πού είχαν περάσει πρίν ἀπό λίγη ὥρα κακοντυμένοι, συνηθισμένοι, ἀσήμαντοι. „Ετρεχα τώρα διαφορετικά, ἤξερα σπιθαμή μέ σπιθαμή τή μαύρη ἑκείνη γραμμή τῶν ἑκατό μέτρων, δέν ἐβλεπα πιά πατοῦσες καί κόκκινα αύτιά, καί τό τέρμα δέν ἐρχόταν καταπάνω μου, ἀλλά πήγαινα καί τό ‚βρισκα ἔγω πέντε καί δέκα φορές τ' ἀπογέματα πού πέρναγα στό γυμναστήριο.

Δοκίμαζα τά πόδια μου μέ μεγαλύτερους καί μέ μικρότερους, μέ πιό ψηλούς καί μέ πιό χαμηλούς, μέ πιό δεμένους καί μέ ἀδύνατους· κι ἔκανα τίς συγκρίσεις μου, ἐστρωνα τούς λογαριασμούς μου, ἐβλεπα τήν ταχύτητά μου πότε στή μιά καί πότε στήν ἄλλη ἀπό τίς τρεῖς πεντάδες πού θά ‚τρεχαν, ἔπειτ' ἀπό λίγες μέρες, στούς έφηβικούς άγωνες· ξεχώριζα ἀντιπάλους, ἀψηφοῦσα* ἄλλους, μέτραγα τόν ἑαυτό μου ἀπάνω σέ μιά ζυγαριά πού δέν ἐίχε ἀμφιβολίες, πού μοῦ ἔδινε πολύ θάρρος καί μ' ἔσπρωχνε σέ πρόωρους ἔγωισμούς. (...) „Η γλώσσα μου ἐτρεχε πιό πολύ ἀπό τά πόδια μου καί κουραζόταν λιγότερο ἀπ' αύτά στό δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς, πού μέ τίς στάσεις σέ κάθε γωνία, σέ κάθε συνωστισμό καί σέ κάθε διαφωνία ἥταν ἀτέλειωτος. Φεύγαμε ἀπό τό γυμναστήριο στίς ἔξι, τό πολύ στίς ἔξιμισι, καί στά σπίτια μας φτάναμε μέ φωτισμένα ὅλα τ' ἀνοιχτά παράθυρα, στίς ὁχτώ κι ἀκόμα πιό ἀργά.

„Επιτέλους ἔφτασε τό ἀπόγευμα τῶν ἀγώνων καί ἡ στιγμή τοῦ τελικοῦ δρόμου. Είχα κερδίσει μέ ἀνεση τόν προκριματικό* στήν πεντάδα πού μ' ἔριξε δ κλῆρος καί περίμενα νά μετρηθῶ μέ τούς

ἀψηφῶ: δέ λογαριάζω

προκριματικός: δ ἀγώνας πού θά κρίνει ποιοί θά ἀγωνιστοῦν στόν τελικό.

δυό πρώτους ἀπό τίς δυό ἄλλες πεντάδες. Τρεῖς πάλι, ὅπως καὶ στήν πρώτη δοκιμή μου καὶ στήν πρώτη νίκη μου. Μᾶς ἔφθασαν νά ξεκουραστοῦμε λίγο, εἴδα γύρω μου σέ δόλο τό γυμναστήριο, καὶ τότε δείλιασα. Οἱ ἀστρες φανέλες καὶ τά γαλάζια πανταλονάκια ἦταν λιγότερ' ἀπό ἄλλοτε, πολύ λιγότερα, γιατί τό μαρτιάτικο ἐκεῖνο ἀπόγευμα θ' ἀγωνίζονταν μόνο οἱ «μικροί», κι ἀπ' αὐτούς πάλι μόνο δσοι εἶχαν ξεχωρίσει στούς πρώτους προκριματικούς πού εἶχαν γίνει πρίν ἀπό πέντε μέρες.

Ήταν όμως περισσότερος ὁ κόσμος, οἱ «δρόμοι», τά «ἄλματα» καὶ τά «έμποδια» εἶχαν γίνει θέαμα μέ ξένους, μέ ἄγνωστους, μέ κυρίες καὶ μέ κοπέλες τῆς ἡλικίας μας, πού λές καὶ ἥρθαν ἐπίτηδες μέ τίς κατακαίνουριες καὶ χρωματιστές κορδέλες στά μαλλιά τους, γιά νά κάμουν τραχύτερους τούς συναγωνισμούς μας. Ἐπειτα κανόνιζαν τούς ἀγῶνες πέντε ἡλικιαμένοι κύριοι, πού πήγαιναν δλοι μαζί, σάν ἔνα σῶμα, πότε στόν ἔνα στίβο καὶ πότε στόν ἄλλο, καὶ σοβαροί κι ἀμίλητοι κράταγαν μιά τάξη πού δέν τήν εἶχα ξαναδεῖ στό γυμναστήριο κι ἔδιναν σέ δ, τι γινόταν καὶ σέ δ, τι παρακολουθοῦσαν μιά ἐπισημότητα πού μέ τρόμαζε. Ἐπειτ' ἀπ' ὅλα αὐτά δέν μποροῦσε νά είμαστε πιά «μικροί». Κι ὅταν βρέθηκα στήν Ἰδια γραμμή μέ τούς δυό ἄλλους γιά τόν τελικό ἀγώνα καὶ μέ χτυποκάρδι ἐτοιμαζόμουν γιά τήν «έκκινηση», ἔνιωθα κάτω ἀπό τίς πατοῦσες μου ὅχι μόνο ἀσυγκράτητη δρμή, ἄλλα καὶ μιά εύθυνη πού περίμενε κι αὐτή τό σύνθημα, γιά νά ξαπολύσει τόν ἀνεμό της, νά τόν στείλει πίσω μου, νά μέ σπρώξει καὶ νά μέ πετάξει στό τέρμα.

Ἐφτασα πάλι μέ ἀνεση πρώτος καὶ τότε ἔκαμα τήν πρώτη θεατρική μου πράξη. Ὁπως οἱ μεγαλύτεροί μας, οἱ πραγματικοί ἀθλητές, οἱ δυό νικημένοι, πρίν καλά καλά πάρουν δεύτερη ἀνάσα, μέ πλησίασαν, μοῦ σφίξανε τό χέρι, κι ἐγώ, καθώς δέν μποροῦσα ἀκόμα νά μιλήσω ἀπό τό λαχάνιασμα, ἔδειξα τήν εύχαριστησή μου μ' ἔνα χαμόγελο πού δέν πιστεύω νά ἦταν παιδιάτικο, ὅπως τήν προηγούμενη μέρα, ὅπως πρίν ἀπό μιά ὥρα, πρίν ἀπό πέντε λεπτά, ὅπως πρίν ἀπό τή νίκη μπροστά σέ τόσο κόσμο.

Στήν ἄλλη ἄκρη τῆς μαύρης καὶ ἵσιας γραμμῆς τοῦ δρόμου τῶν 100 μέτρων ἡ ἐπιτροπή καὶ οἱ ἄλλοι ἵσως νά χαμογελοῦσαν γιά τή σκηνή. Ἀλλά ποιός λογάριαζε τί γινόταν ἐκεῖ πού ἄρχιζε ὁ

δρόμος; Έμεις βρισκόμαστε στό τέλος του, ἔπειτ' ἀπό μιά προσπάθεια πού τήν περιμέναμε τόσες βδομάδες καί θέλαμε νά δώσουμε ἐπισημότητα στή στιγμή πού τή δημιουργήσαμε καί τή γεμίζαμε οι τρεῖς μας.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Άπο ποιά στάδια πέρασε ο μικρός ἀθλητής μέχρι νά φτάσει στήν τελική νίκη;
2. Πῶς ἐρμηνεύετε τή φράση: «Ἡ γλώσσα μου ἔτρεχε πιό πολύ ἀπό τά πόδια μου καί κουραζόταν λιγότερο ἀπ' αὐτά στό δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς.»
3. Γιατί τά παιδιά ήθελαν νά δώσουν ἐπισημότητα στή στιγμή;

ΟΙ ΝΑΥΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΞΕΝΙΤΕΜΕΝΟΙ ΜΑΣ

46. ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΣΤΟ ΝΕΟ ΚΑΡΑΒΙ

Τό κείμενο αύτό τοῦ Παπαντωνίου εἶναι ἔνα πεζοτράγουδο, κάτι ανάμεσα σέ πεζό καὶ ποίημα· ἔχει ρυθμό, ἀλλά δέν ἔχει αὐστηρό μέτρο, οὔτε ίσοσύλλαβους στίχους καὶ δημοιοκαταληξίες.

Χαιρετισμούς στή θάλασσα!
Στ' ἀκρογιάλια χαιρετισμούς!
Νά! σέ στέριωσαν κιόλας. Σέ βλέπω. Ξεκίνησες.
Φορτωμένο είσαι μέ τά κίτρα καί τά πορτοκάλια, πού τά θρεψεν
δήλιος.

Στήν πλώρη ἔχεις τό σταυρό. Στήν πρύμνη ἔχεις τό βαγγέλιο.
Κι ἀνάμεσα ἔχεις τήν Παναγιά Παρθένα μέ τό καντήλι της
ἀναμμένο.

“Ασπροι γλάροι σ’ ἀκολουθοῦνε. Ἀπάνω στά κατάρτια σου
ξεκουράζονται.

“Ασπρα χωριά σέ βλέπουν ἀπό πράσινους λόφους.

“Ασπρες ἀκρογιαλιές παρακαλοῦν νά πᾶς ν’ ἀράξεις.

Μάνες κι ἀδερφές φωνάζουν νά σταθεῖς νά πάρεις χαιρετίσματα.

Τά κύματα πηδοῦν ἀπάνω σου σάν ἄλογα μ’ ἀσπρη χαίτη.

Οἱ μαῦροι κάβοι καρτεροῦν νά σέ ἀρπάξουν.

Μά οἱ ναῦτες ἔχουν σκαλώσει στά σκοινιά. Ο καπετάνιος εἶναι
παλικάρι.

Σάν τό δελφίνι, πού σ’ ἀκολουθεῖ, χορεύεις ἀπάνω στήν πράσινη
Θάλασσα.

Θά φτάσεις! Θά φτάσεις!

Καί θ’ ἀράξεις ἀνάμεσα σέ πολλά κατάρτια.

Χαιρετισμούς νά πεῖς στά μεγάλα λιμάνια.

Χαιρετισμούς στήν Πόλη νά πεῖς!

Πάντα καλός νά εἶναι ό γυρισμός σου. Πάντα νά φέρνεις θησαυ-
ρούς. Μαῦρο μαντίλι νά μή φορεθεῖ γιά σένα.

Καλορίζικο! Καλοτάξιδο!

ZACHARIAS PAPANTONIOU

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Πῶς ἀνοίγει καί πῶς κλείνει τό «Τραγούδι στό νέο καράβι»;
2. Νά ξεχωρίσεις τίς φράσεις καί τίς προτάσεις πού
  - περιγράφουν τό ἕδιο σκαρί·
  - λένε μέ τί εἶναι φορτωμένο·
  - όνομάζουν τά ζῶα πού τό συνοδεύουν·
  - μιλοῦν γιά τά ἀψυχα πού τό ἀκολουθοῦν ἢ τό θέλουν κοντά τους·
  - λένε γιά τό πλήρωμά του·
  - λένε γιά ἀγαπητά πρόσωπα πού ἔχουν μείνει ἔξω στή στεριά·
  - εἶναι εύχές.
3. Νά βρεῖς τίς προτάσεις όπου όνομάζονται τά χρώματα ἀσπρο, μαῦρο,
πράσινο· καί πού υπονοοῦνται τά χρώματα γαλάζιο καί κίτρινο.
4. Δυό προτάσεις μιλάνε γιά τούς κινδύνους πού παραμονεύουν. Ποιές εἰ-
ναι; Ἀλλά ό συγγραφέας εἶναι σίγουρος δτί τό καράβι Θά φτάσει αἵσια στόν
προορισμό του. Πού βασίζει αύτή του τή σιγουριά;

47. ΜΙΑ ΝΥΧΤΑ ΜΕ ΤΡΑΜΟΥΝΤΑΝΑ

Μεσονυχτίς είχε γυρίσει πάλι ό καιρός στήν τραμουντάνα*. Στά κατάβαθμα άκόμα τῆς χειμωνιάτικης νύχτας. Φρενιασμένος ξανά, κατέβαινε ό τρελοβοριάς, ψηλά άπ' τό βουνό τῆς Άρνης και σάρωνε τή χώρα. Μάνιαζε άνελέητα πάνω της, ίσαμε κάτω στή Ρίβα, κι υπτερα άκρατης βούταγε άπ' τά κοφτερά της βράχια στή Θάλασσα καιί ξύριζε τό πέλαγο. Σειότανε όλακερο τό νησί άπ' τήν άγριάδα του. Ριγούσανε οι ψυχές μέ τό μουγκανητό του. Καί πάνω κατά τό φρύδι τῆς Χώρας, πού 'ναι άνοιχτός ό τόπος σωστό μπουγάζι*, σφύριζαν τά σύρματα ψηλά στά τηλεγραφόξυλα, σάν νά 'χαν ξαπολυθεῖ χίλιοι δαιμόνοι.

"Ακουσε τό σαματά καί σάλεψε στό κρεβάτι της ή μικρή Κατερινιώ.

...Θεέ μου. Πάλι ή τραμουντάνα είχε θεριέψει. Πάλι ό τρελοβοριάς χούγιαζε λυσσασμένα, έκανε νά τρέμει τ' άνεμόδαρτο νησί. Νά φλουτουρίζουν* οι καρδιές μέ τήν άγριάδα του.

"Η σκέψη της πήγε στό Στρατή, τόν άδερφό της. "Ένα παιδί άμούστακο άκόμα, πού δέν πήγαινε πολύς καιρός πού 'χε παρατήσει τή σάκα καί τά τετράδια τοῦ σκολειοῦ.

"Ήταν δέν ήταν ένας μήνας πού τόν είχαν ξεπροβοδίσει κάτω στήν Πλακούρα. Είχε μπαρκάρει μέ μιά πορτάδα* τοῦ Μπειρίκου. "Ένα φορτηγό παπόρι, πού 'χε περάσει άπ' τή χώρα, καθώς κατηφόριζε άπ' τή Μαύρη Θάλασσα, φορτωμένο ρούσικο κάρβουνο, μέ ρότα* γιά τήν Τζιμπεράλντα. Τόν ξανάβλεπε στήν Πλακούρα νά στέκεται μέ μιά σάστιση, καθώς τόν ξεπροβόδιζαν.

Πρώτη φορά ήταν πού ξεπόρτιζε άπ' τό σπίτι τους, πού έφευγε γιά μπάρκο μέ τό ναυτικό σάκο κάτω άπ' τή μασχάλη του καί στό πρόσωπό του ήταν περιχυμένη μιά χλωμάδα.

Θυμόταν καλά πώς είχε δεῖ νά τρέμει τ' άχείλι του, καθώς έ-

τραμουντάνα: βόρειος άνεμος

μπουγάζι: θαλάσσιο στενό, κανάλι

φλουτουρίζω: πεταλουδίζω, φτεροκοπῶ

πορτάδα: είδος φορτηγού καραβιού

ρότα: πορεία πλοίου

σκυψε νά τούς φιλήσει, καί πώς στά μάτια του — μάτια παιδιάτικα, γαλανά, ξάστερα σάν τη γαληνεμένη θάλασσα — είχε άπλωθεϊ ἔνα μαῦρο σύγνεφο.

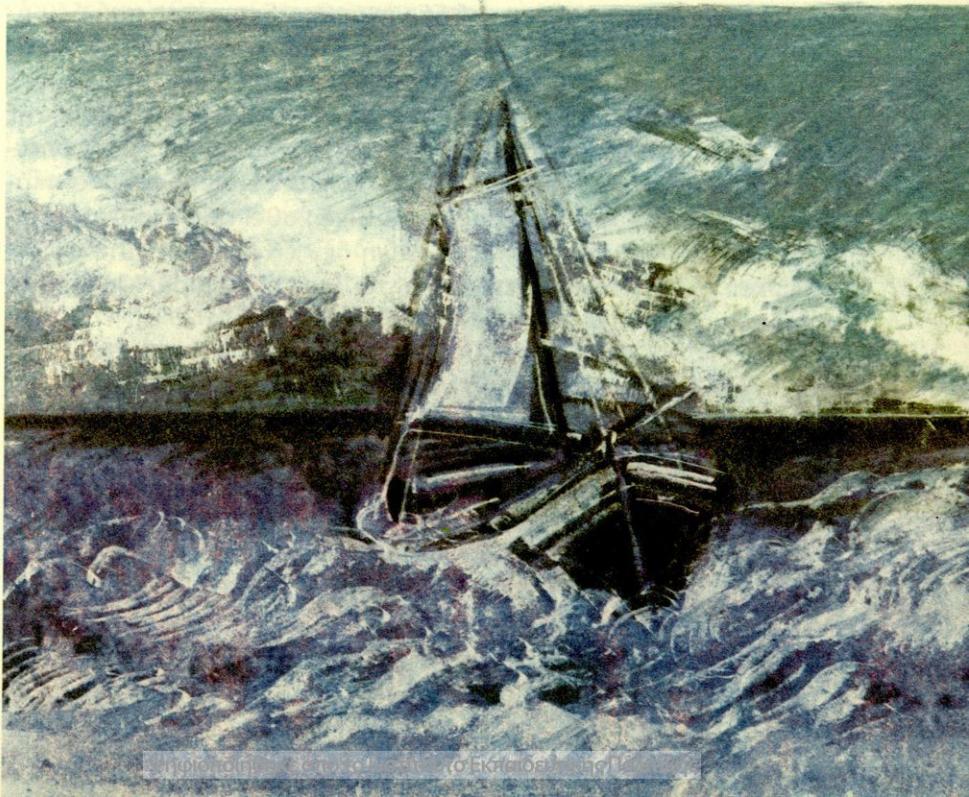
— "Εχετε γειά..., είχε πεϊ.

Κι ἤταν ἡ φωνή του σάν νά 'χε βγεῖ ἀπ' τό στῆθος μεστωμένου ἄντρα. Μονάχα πού τῆς είχε φανεῖ βραχνή, στεγνή, σάν νά 'τανε ξεριζωμένη ἀπ' τά μέσα του.

— Στό καλό, παιδί μου..., τοῦ 'χε ἀποκριθεῖ ἡ μάνα του.

Καί τά μάτια της ἤταν κοκκινισμένα ἀπ' τό κλάμα. Ποταμοί τρέχανε τά δάκρυα στά μάγουλά της.

— Στό καλό. Καί μέ τίν εύκή μου.

“Ολη τους ή ζήση ἔτσι εἶχε περάσει κάτω στήν Πλακούρα. Σ’ αύτή τή μικρή στεριανή γλώσσα π’ ἀγνάντευε στόν ἀντικρινό μόλο, πέρα ἀπ’ τό Νημποριό. Σ’ αὐτό τό κομμάτι τῆς γῆς, πού ḥ-ταν τό κατώφλι τῆς Χώρας, στή θάλασσα τοῦ λιμανιοῦ.

‘Ἄπ’ τόν καιρό πού τ’ ανάκομα κορίτσι ή μάνα της, μέ τριαντα-φυλλιές κορδέλες στά μαλλιά. ‘Ἄπ’ τόν καιρό πού ἔμενε μέ τούς δικούς της γονιούς.

Πότε νά ξεπροβοδίσει στό μπάρκο τά δικά της ἀδέρφια — πού δ’ ἔνας πήγαινε κι ὁ ἄλλος ἔφευγε μέ τίς πορτάδες πού κάτεχαν οἱ καραβοκυραῖοι τοῦ νησιοῦ — πότε τό δικό της πατέρα.

Κι υστέρα ἐτοῦτο συνεχίστηκε μέ τό γάμο της. Μέ τήν παντρειά της. Ναυτικός ḥταν κι ὁ ἄντρας πού πῆρε, ὁ μακαρίτης ὁ Νικόλας. ‘Ο πατέρας της. Λοστρόμος στήν κουβέρτα*. Μιά πήγαινε κι ἐτοῦτος, μιά ματαγύριζε. Ἐρχότανε φορτωμένος τό σάκο του. Μέ τά σκούρα ζακετόνια τῆς δουλειᾶς, τίς χοντρές φανέλες, τίς νιτσεράδες*.

“Οσπου ḥρθε τό τέλος καί δέ ματάρθε. ‘Ενα τέλος πού δέν ḥ-ταν ἀπρόσμενο. Πού τό χεί ἀναζυμώσει κείνη μέ τίς λαχτάρες της καί μέρα μέ τή μέρα, ὡρα μέ τήν ὡρα τό περίμενε.

Θυμόταν καλά ή Κατερινιώ πώς σάν εἶχαν φέρει τῆς μάνας της ἀπ’ τήν πόστα* τή μαύρη εἴδηση, σάν τής πασάρανε τό τηλεγράφημα ἀπ’ τό Ρότερνταμ, πού λεγε πώς δ «.Ωρωπός» — τό σκάφος πού δούλευε δ πατέρας της — εἶχε χαθεῖ σύψυχο στά ἀφρισμένα νερά τοῦ Μπέι Μπίσκι, κείνη δέν εἶχε μπήξει οὔτε φωνή, λές καί τό χεί ματακούσει, λές καί τό ξερε ἀπό καιρό. Μονάχα τό πρόσωπό της εἶχε γίνει ἀσπρο σάν τό πανί.

* * *

— Στό καλό καί στήν εύκή μου... εἶχε πεῖ ή Κατερινιώ στό Στρατή, τόν ἀδερφό της, σάν τόν ξεπροβόδιζαν.

Κι εἶχε μείνει κεῖ κάτω στήν Πλακούρα, ώσπου εἶχε ἀρχίσει νά βιράρει* καί νά ξανοίγεται στό πέλαγο ή πορτάδα τοῦ Μπειρίκου,

κουβέρτα: κατάστρωμα πλοίου

νιτσεράδα: ἀδιάβροχο

πόστα: ταχυδρομεῖο

βιράρω: σηκώνω τίς ἄγκυρες

πού ταν φορτωμένη ρούσικο κάρβουνο κι είχε ρότα γιά τή Τζιμπεράλντα.

“Υστερα ή σκέψη της πήγε στό Γιάννη, τόν άρραβωνιαστικό της. Το γράμμα του, πού χε πάρει τίς προάλλες, ήταν άπ’ τό Βανκούβερ. Ψηλά άπ’ τόν Καναδά τής ἔγραφε πώς θά πήγαιναν γιά τή Βομβάη κάτω στίς ’Ινδίες, φορτωμένοι μινεράλια*. Ταξίδι άτελειωτο. Τρεῖς βδομάδες κοντά στόν ώκεανό. Κι ἔπειτα θά φόρτωναν στό Μόζι καί θά γύριζαν πάλι στ’ άπάνω. Πάλι γιά τό Βανκούβερ κι ύστερα γιά τό Νόρφολκ. Καί ξανά θά ’παιρναν ναῦλο γιά τήν Ανατολή. Κι ἔπειτα πάλι γιά τό Βανκούβερ, τό Νόρφολκ καί τή Μπαλτιμόρη.

«...Πομόνεψε, Κατερινιώ μου, πομόνεψε — τής ἔγραφε — καί σάν θά περάσει έτούτος ό χρόνος, θά ξεμπαρκάρω καί θά γυρίσω στά κάτω, νά τελέψει ό γάμος μας. Ν’ ἀνοίξουμε τό δικό μας σπίτι...»

Στέναζε ή Κατερινιώ, καθώς τά ξανάβαζε ό νοῦς της. “Ενα βάρος είχε ρθει καί σταθει πάνω στό στήθος της.

‘Ο Στρατής, ό μικρός άδερφός, πού πήγαινε καί δέν πήγαινε, μέχρι πού τόν είχαν ξεπροβοδίσει κάτω στήν Πλακούρα.

‘Ο Γιάννης ό άρραβωνιαστικός της, πού ήταν ναύτης στή «Θεοσκέπαστη», στό καράβι τοῦ Πολέμη, καί τής ἔγραφε ψηλά άπ’ τό Βανκούβερ πώς θά πήγαινε γιά τή Βομβάη, στίς ’Ινδίες.

“Υστερα τά κοκκινισμένα άπ’ τό κλάμα μάτια τής μητέρας της, πού δλη της ή ζωή είχε ξοδευτεῖ κάτω στήν Πλακούρα νά ξεπροβοδίζει στά μπάρκα τους, άπ’ τά μικρά της χρόνια, πρώτα τούς δικούς της, ἔπειτα τόν πατέρα της. Τώρα τό Στρατή.

— Στό καλό καί μέ τήν εύκή μου, παιδί μου...

Κι ἔπειτα ή μάνητα τής τραμουντάνας, τ’ ἄγριο ούρλιαχτό τοῦ δαιμονισμένου άγέρα καί τό βογγητό τής θάλασσας...

Νόμιζε πώς έτούτη δέν ήτανε νερό. Πώς ήταν κάτι άλλο, κάτι στενά δεμένο μαζί της, κάτι πού μιλούσε μέσα της μιά άλλόκοτη γλώσσα. Κάτι πού άπλωνόταν στήν πνοή της καί δέ θά τό άποχωριζόταν ποτές. Ήταν κοκκινισμένα άπ’ τό κλάμα τά μάτια τής μάνας της.

μινεράλια: μεταλλεύματα

“Οχι, δέν ήταν τά μάτια της μάνας της. Ήταν τά δικά της μάτια, που θά ξεπροβόδιζαν αύριο τόν αντρα της...”

«Πομόνεψε, Κατερινιώ. Δυό τρία ταξίδια θά κάνω καί θά ματάρθω...»

Κι υστέρα, σάν έτούτα θά χαν άρχισει νά θολώνουν άπ’ τά ξεπροβοδίσματα, τά πήγαινε κι έλα στήν Πλακούρα, τούς ποταμούς τά δάκρυα, θά ’ταν αυτά που θά ξεπροβόδιζαν πρωτοτάξιδο τό δικό της άγόρι...

— Στό καλό καί μέ τήν εύκή μου, παιδί μου...

Ούρλιαζε έτούτη τή χειμωνιάτικη νύχτα ή τραμουντάνα. Βογγούσε ή Θάλασσα. Μά ή Κατερινιώ τίποτα δέν ǎκουγε πιά, καθώς αυτό τό βαρύ πράμα που χε άνέβει στό στήθος της τήν είχε κάμει νά ξεπάσει σέ λυγμούς.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΕΒΑΝΤΑΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Τό πρόσεξες αύτό; Τί έξήγηση δίνεις;

— Πώς άνοιγει καί πώς κλείνει αύτό τό διήγημα;

— Τί δρόμο άκολούθησε ή ταραγμένη σκέψη τής Κατερινιώς άπό τό ένα πρόσωπο στό άλλο;

— Ποιές εύχες πάνε κι έρχονται μέσα στό διήγημα;

— Πώς ένιωθε τή Θάλασσα ή Κατερινιώ;

— Πόσες φορές έκεινα τά κοκκινισμένα μάτια τής μάνας έρχονται καί ξανάρχονται μπροστά στά μάτια τής Κατερινιώς καί πώς στό τέλος γίνονται ένα μέτα δικά της;

2. Χρειάζεσαι ένα χάρτη τών ήπειρων ή τήν ύδρογειο, για νά έντοπίσεις τά λιμάνια που έπιασαν δ «Ωρωπός» καί ή «Θεοσκέπαστη».

3. Μήπως δ συγγραφέας είναι ύπερβολικός; Συζητήστε στήν τάξη άν και σήμερα:

(α) είναι οικογένειες που δέν έχουν άλλη διέξοδο άπό τά καράβια.

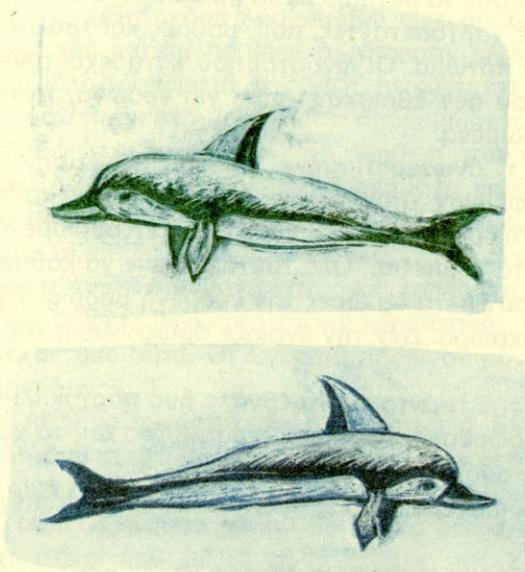
(β) συμβαίνουν ναυάγια συχνά καί ή Θάλασσα έξακολουθεῖ νά είναι έπικινδυνή.

4. Τό δίγημα αύτό έχει πολλές λέξεις άπ’ αύτές που χρησιμοποιούν οι ναυτικοί μας. Ψάξε νά τίς βρείς καί μέ τήν δημάδα σου νά φτιάχετε ένα μικρό ναυτικό λεξιλόγιο.

48. ΠΑΩ ΜΕ ΤΑ ΚΑΡΑΒΙΑ

Μή μέ μαλώνεις, μάνα μου, καί μή μέ παραπαίρνεις,
ταχιά σ' άφήνω τήν υγειά καί πάω μέ τά καράβια.
Θά κάνεις χρόνους νά μέ ίδείς, καιρό νά λάβεις γράμμα,
θ' άσπρίσουν τά ματάκια σου τηρώντας τίς στρατούλες
καί θά μαλλιάσει ή γλώσσα σου ρωτώντας τούς διαβάτες:
— Διαβάτες, πού διαβαίνετε, στρατιώτες, πού περνάτε,
μήν εϊδατε τό γιόκα μου, τό γιόκα τό δικό μου;
— Έψές, προψές τόν εϊδαμε κάτω στίς μαϋρες θάλασσες.

Δημοτικό

49. ΣΚΟΤΑΔΙ ΚΑΙ ΦΩΣ

1. 'Η 'Ελένκω σκούπιζε τά ποτήρια, τά γέμιζε νερό καί τ' ἀράδιαζε στό δίσκο τῆς καντίνας *. Σέ λίγο θά χτυποῦσε ἡ σειρήνα κι ἡ πρώτη βάρδια θά τελείωνε. 'Από τά βάθη τῆς γῆς θά ξεπρόβαλλαν ἀνθρακωρύχοι μουντζουρωμένοι, καταπονεμένοι καί, πάνω ἀπ' ὅλα, σκασμένοι γιά νεράκι. Οἱ Βέλγοι ἐργοδηγοί καί μαζί τους οἱ ἄλλοι μετανάστες, πού δούλευαν σκέτοι μεροκαματιάρδες, θά τρέχανε γιά χυμούς καί μπίρα. Μά οἱ "Ελληνες δέν ἄντεχαν νά ποτέρηθοῦν τό νεράκι τοῦ Θεοῦ. "Αν δέ ρουφοῦσαν ἔνα δροσερό ποτήρι, δέ συνέχιζαν τήν κατανάλωση σέ καφέδες, σάντουιτς καί ποτά.

2. 'Η 'Ελένκω στά δεκαπέντε της ἥταν ἡ πιό σβέλτη κοπέλα στήν καντίνα. "Όλα κι ὅλα. Τά πατριωτάκια τά γνοιαζότανε. "Αν δέν τούς εἶχε ἔτοιμα καί τά νερά, τότε τί στό καλό ἔκανε δυό χρόνια πού δούλευε ἐκεῖ; 'Η δουλειά της ἥτανε σκληρή. Οἱ ἄντρες, πού τρέχανε μέ τά σωθικά στεγνωμένα καί τή γλώσσα ξερή νά ρουφήζουν κάποιο ύγρο νά συνεφέρουν, δέν ξέρανε ἀπό τρόπους. 'Αρποῦσαν τά ποτήρια μέ τά βρωμισμένα χέρια τους, σκουπιζόντανε μέ χαρτοπετσέτες, πού, μαῦρες καί τσαλακωμένες, τίς ρίχνανε στό πάτωμα. Οἱ λιγοστοί, πού καταδεχόντανε τά χαρτοπότηρα ἡ πού δέν ἔβρισκαν σειρά γιά γυάλινα, τά πετοῦσαν κι αὐτά μισοπιωμένα.

— Πούφ, τ' ἀναθεματισμένα. Χαλοῦν τή γεύση.

3. "Οταν ἔφευγαν, δταν πήγαιναν γιά τά λουτρά καί τ' ἀποδυτήρια, ἡ καντίνα ἔμενε γεμάτη βρωμιές, μουντζουρωμένα τζάμια καί δαχτυλίες στά τραπέζια. "Όλα τοῦτα ἔπρεπε νά καθαριστοῦν, γιά νά ύποδεχτοῦν μετά ἔξι ὥρες τήν ἐπόμενη βάρδια. Τῆς 'Ελένκως ἥτανε δωδεκάωρη. Δέν τήν ἔνοιαζε ὅμως. Μόνη της τό εἶχε ζητήσει.

4. "Ανοιξε τήν τσάντα της κι ἔβγαλε δυό πορτοκάλια, μοσχομυρισμένα, δλόφρεσκα, χτές ἀκόμα φτασμένα ἀπ' τό χωριό. Οἱ ἄλλες τήν κοιτοῦσαν μέ ζήλια.

— Γιά τόν πατέρα..., τούς ἔξήγησε, στύβοντάς τα κι ἐτοιμάζο-

καντίνα: πρατήριο εἰδῶν καθημερινῆς χρήσης

ντας τήν πορτοκαλάδα. Ἡ ἀλήθεια εῖναι πώς ἡ Σουλτάνα, ἡ μεγάλη ἀδερφή, τά ἔστελνε γιά ὅλους, μήτε ὅμως ἡ Ἐλένκω μήτε ἡ μάνα δοκίμαζαν. Τά φύλαγαν γιά τόν κύρ Παντελή, πού δούλευε ὀλημερίς στά σκοτεινά καί μολυσμένα βάθη τῆς γῆς. Αὐτός εἶχε ἀνάγκη ἀπό βιταμίνες, ἀπό φρέσκους χυμούς, ἀπό ὀξυγόνο. Νά καθαρίσουν τά κακόμοιρα τά πνεμόνια του ἀπό τήν καρβουνόσκονη, νά ζωντανέψουν.

5. Τό κορίτσι ἔριξε ματιά στό ρολόι. Δέκα λεπτά ἀκόμα, δέκα μόνο λεπτά κι ὁ κύρ Παντελής ἀπό τήν Κόνιτσα θά βγαινε ἀπό τ' ἀνήλια ἔγκατα τοῦ ὄρυχείου, ν' ἀντικρίσει τό βαρύ καί συννεφιασμένο, τό γεμάτο κάπνες βελγικό ούρανό. Καί νά ἥταν μόνο ὁ ούρανός; Οὕτε κλαδάκι πρασινάδας, νά ξεκουράσει τό μάτι. Παντοῦ κάρβουνα, μηχανές, σκόνη, βαγονέτα, κουρασμένοι ἄνθρωποι καί θόρυβος. Θόρυβος πού σέ ξεκούφαινε.

6. «Κράκ, κράκ, κράκ», κάνανε σέ ταχτικά διαστήματα τ' ἀναβατόρια, πού ἀναποδογυρίζοντας ἀδειαζαν τό μαύρο φορτίο τους στό σωρό, σηκώνοντας σύννεφο καρβουνόσκονης. Τό μπουκέτο μέ τίς μαργαρίτες, πού ἡ Ἐλένκω εἶχε ἀκουμπήσει πάνω στόν πάγκο, λές κι ἥτανε ἀπό κάποιον ἄλλο κόσμο σέ τούτη τήν ξεραΐλα, πού κι ἡ ὑπαρξη ἀκόμα λουλουδιοῦ εἶχε ἀποξεχαστεῖ.

7. Οι ἐργάτες τῆς κατοπινῆς βάρδιας ἄρχισαν κιόλας νά μαζεύονται, καί, μ' ὅλα τά χωρατά, μ' ὅλα τά πειράγματα πού ἄλλαζαν, ἔβλεπες πόσο βαριεστημένοι, πόσο ἀποκαμωμένοι νιώθανε ἀπό τήν ἄχαρη δουλειά τους. Ἡ μαύρη ἀλήθεια ἥταν πώς καλοπληρωνόντανε. Ἀν δέν ἥταν τό γερό μεροκάματο, ποιός νά κατέβει στά σπλάχνα τῆς γῆς; Ποιός νά δουλέψει τά γεωτρύπανα, ποιός τά φουρνέλα, ποιός νά γεμίσει τίς τερεζίνες καί νά τίς δηγήσει στά ἀναβατόρια; Τά μηχανήματα ἥταν πολλά καί τέλεια, μά κι ὁ ἀνθρώπινος μόχθος ἀπαραίτητος καί κοπιαστικός. Οι ντόπιοι δέν τά καταδεχόντανε αύτά. Οι λιγοστοί πήγαιναν μόνο γιά ἐπιστάτες, γιά ἐργοδηγού.

8. —Ἀν δέν ἥταν καί τά λεφτά, συλλογιζότανε ἡ Ἐλένκω. Τῆς μάνας τά κέρδη ἀπό τή φάμπρικα φτάνανε γιά τήν περιορισμένη ζωή τους. Τά δικά της καί τό μεγάλο μεροκάματο τοῦ πατέρα πήγαιναν στήν Τράπεζα. Κάπου κάπου μόνο ἔνα δῶρο στή Σουλτάνα, πού εἶχε μείνει στό χωριό μέ τή φαμίλια της. Σ' ἔνα δυό

χρόνια θά γύριζαν κι ἔκεινοι ν' ἀγοράσουν χωράφι, σπίτι, νά ζήσουν σάν ἄνθρωποι κάτω ἀπό τὸν ἥλιο τοῦ Θεοῦ. "Αν βρίσκανε καμιά εὔκαιριά, μπορεῖ νά παίρνανε καί δεύτερο καί τότε ἡ Ἐλένκω θά κανε κατάδικό της σπιτικό. Νά! "Οπου νά 'vai, θ' ἀνέβαινε κι ὁ Ἀνέστης. 'Ο Ἀνέστης μέ τά γαλανά μάτια καί τίς λακκουβίτσες στά μάγουλα!

— Τρία λεπτά ἀκόμα, μουρμούρισε κι ἀφαιρεμένη κοιτοῦσε τ' ἀραδιασμένα ποτήρια.

9. Ξαφνικά, ἡ ἐπιφάνεια τοῦ νεροῦ ζάρωσε παράξενα, σάν νά γέμισε ψιλές ρυτίδες, σάν ν' ἀνατρίχιασε. Μαζί ἀνατρίχιασε κι ἡ Ἐλένκω. "Υστέρα πάγωσε. Τό εἶχε ξαναδεῖ αὐτό. Τό εἶχε ξαναδεῖ τήν πρώτη βδομάδα πού ἔφτασε, δειλιασμένο κοριτσόπουλο, νά πάρει τό πόστο* της στήν καντίνα. Τότε πού ἥρθε γιά ν' ἀντικρίσει μέ τ' ἀθῶα παιδικά του μάτια τό χαλασμό.

— Τρεχάτε! Κάτι ἔγινε κάτω. Κάτι ἔγινε στίς στοές.

— Τρελάθηκες, κορίτσι μου;

— Τό νερό... κοιτάχτε!

10. Δέν πρόφτασε ν' ἀποσώσει κι ἡ μεγάλη σειρήνα τοῦ ὄρυχείου βάλθηκε νά ούρλιάζει συναγερμό. Σάν ἀπό σύνθημα, κάθε θόρυβος ἀπό μηχανές κόπασε. Μές στήν ἡσυχία τό ούρλιαχτό τῆς σειρήνας ἀντήχησε ἀκόμα πιό ἄγριο, πιό ἀνατριχιαστικό. Ξετρελαμένοι ἄνθρωποι βάλθηκαν νά τρέχουν κατά τήν εἰσοδο, ἐνῶ ἀπό χτίρια καί γραφεῖα ἀλαφιασμένοι ύπαλληλοι ξεπρόβαλαν σαστισμένοι, μή ξέροντας σέ τί νά βοηθήσουν. Φώναζαν καί χειρονομοῦσαν, μά τό μονότονο ούρλιασμα τῆς σειρήνας σκέπαζε τίς ἀνθρώπινες φωνές.

11. Ἡ ἀναταραχή τῆς πρώτης στιγμῆς ἔδωσε τή θέση της στήν δργάνωση καί τήν τάξη. Καθένας βρέθηκε στό πόστο του. Τ' ἀναβατόρια βάλθηκαν νά δουλεύουν σέ ξέφρενο ρυθμό. Φέρνανε ἀπάνω αύτούς πού βρέθηκαν κοντά στήν ἔξοδο, τούς τυχερούς, πού δέν πειράχτηκαν ἀπό τή ζημιά πού θά ἔγινε στό βάθος τῆς γῆς. Μισολιπόθυμοι ἐργάτες ξεχυνόντανε ἀπό τά μαῦρα στόματα τῶν πηγαδιῶν, νά ρουφήζουν καθάριο ἄερα. Τ' ἀναβατόρια τοῦ κάρβουνου δούλευαν κι ἔκεινα. Οἱ ἐργάτες, στοιβαγμένοι

πόστο: θέση

σάν όρυκτά, βγαίνανε εύτυχισμένοι ν' άνασαινουν ξανά, ν' άντικρίζουν τό φῶς τῆς μέρας.

12. — Τί ἔγινε, τί ἔγινε;

Κανείς δέν ἔδινε ἀπάντηση στή γεμάτη ἀγωνία ἐρώτηση τῆς Ἐλένκως. Κανείς δέν ἥξερε ἀκόμα.

13. Τά συνεργεία διασώσεως ξεπρόβαλαν μέ τάξη, ἀραδιάστηκαν κι ἅρχισαν νά γεμίζουν τ' ἀσανσέρ στό ταξίδι τους πρός τά κάτω. Αύτοί ἦταν ἡ ἐλπίδα, ἡ ἐντόπιση τῆς καταστροφῆς, οἱ πρῶτες βοήθειες. Μέ στολές ἀπό ἀμίαντο, τά τσεκούρια καί τά οαβδιά περασμένα στίς ζῶνες, μέ μάσκες, κράνη καί προβολέα,

μοιάζανε γιά διαστημάνθρωποι ἔτοιμοι νά πετάξουν στό φεγγάρι, παρά γιά όμάδες πού κατέβαιναν στά σπλάχνα τῆς γῆς.

14. Ἡ μεγάλη πλατεία ἀνάμεσα στά χτίρια καί στήν ἔξοδο τοῦ δρυυχείου γέμισε πυροσβεστικά, πρώτες βοήθειες, ἀντλίες. Ἡ σειρήνα σταμάτησε γιά λίγο, λές καί θέλησε νά πάρει ἀνάσα. Στή σιωπή πού ἀκολούθησε, ἄλλες, ἀπόμακρες σειρῆνες τῆς ἀπάντησαν. "Ητανε τ' ἄλλα πηγάδια πού δίνανε σῆμα πώς στό KA-14 κάτι ἔγινε. Σέ λίγο Θά ἔφτανε ἀπό παντοῦ βοήθεια. Ἀπό τήν κοντινή Λιέγη, ἀπό τά πιό ξέμακρα Μόνς καί Σαρλερουά. Σέ λίγο... Μήπως Θά ἥταν ἀργά;

15. — Ποιός Θά μοῦ πεῖ τί ἔγινε; ρωτοῦσε πνιγμένη ἀπό ἀγωνία ἡ Ἐλένκω. Τά γαλλικά της ἥτανε λιγοστά, μέ τούς ἄλλους μετανάστες ἀδύνατο νά συνεννοηθεῖ στίς γλῶσσες τους, καί τά φλαμανδικά πού τῆς πέταξε κάποιος βιαστικά οὕτε πού τά κατάλαβε. Κοιτοῦσε τούς ἀνθρώπους μέ κοστούμια καί γραβάτες πού τρέχανε κατά τό πηγάδι.

— Μπορεῖ νά εἴναι κι ὁ διευθυντής..., μουρμούρισε, κι ὕστερα πρόσθεσε ἄγρια: Τί νά τόν κάνω αὐτόν... Ἐγώ θέλω τόν πατέρα, θέλω τόν Ἀνέστη.

16. Τόν εἶδε ἀπό μακριά νά σηκώνεται ἀπό τό σωρό, νά ξεμπερδεύεται μέ κόπο ἀπό τά κορμιά πού ἀνέβασε φύρδην μίγδην τό καρβουνιάρικο. Κάποιος ἔκανε νά τήν μποδίσει νά τρέξει. Τόν ἔσπρωξε πέρα κι ἀμολήθηκε.

— Ἀνέστη, ὁ πατέρας...

17. Τό παλικάρι τῆς ἄρπαξε τ' ἀπλωμένα χέρια.

— Δέν ξέρω. Δέν τόν εἶδα. Βρέθηκα κοντά, ἀνέβηκα ἀπό τούς πρώτους.

— Ἔκρηξη;

— Δέν τό νομίζω. Ὁ Ἀνέστης πῆρε βαθιά ἀνάσα, νά τινάξει ἀπό πάνω του τήν ἀγωνία τῆς κλεισούρας. Δέν τό νομίζω, Ἐλένκω. Λένε γιά γκρέμισμα. Κάποιο τοίχωμα, τά ύποστυλώματα κάποιας στοᾶς.

18. Τό κορίτσι ἔκρυψε τό πρόσωπο στίς παλάμες.

— Ὁ πατέρας..., στέναζε.

— Μήν κάνεις δά κι ἔτσι, χωρίς νά ξέρουμε. Ποῦ δούλευε σήμερα;

— Ποῦ ἀλλοῦ! Στά γεωτρύπανα. Στή MI.

19. Τό παλικάρι ἀπόφυγε νά τήν κοιτάξει. 'Η στοά MI. 'Η πιό καινούρια, μέ τήν πλούσια φλέβα. Δέν εἶχε συμπληρωθεῖ ἀκόμα τό ἄνοιγμά της. Συνεργεία δούλευαν στίς ύποστυλώσεις. Κάπου κατά κεῖ εἶχε ἀκουστεῖ τό κακό.

— Δέ μιλᾶς, ἔκανε ἄγρια ἡ Ἐλένκω.

— Τί νά μιλήσω, χωρίς νά ξέρω... Περίμενέ με ἐδῶ.

20. Τά πρώτα τηλεφωνήματα ἀπό τίς ὅμαδες διασώσεως εἶχαν ἀρχίσει νά φτάνουν. 'Ο Ἀνέστης ἥξερε καλά γαλλικά. Θά μάθαινε.

21. Αὐτό πού ἔμαθε τό κράτησε γιά τόν ἑαυτό του. 'Η MI εἶχε καταρρεύσει. Τά καινούρια ύποστυλώματα ύποχώρησαν, παρασέρνοντας ὅγκους κάρβουνου, πού ἔφραξαν τήν ἔξοδο καί θάψανε ζωντανούς καμιά σαρανταριά ἀνθρακωρύχους. Νά ḥταν κι ὁ κύριος Παντελής ἀνάμεσά τους; Δέ θά τό μάθαιναν, παρά ἀφοῦ ἀδειάζε τό δρυχεῖο, ἀφοῦ ἀνέβαινε κι ὁ τελευταῖος. Γιατί νά τῆς μιλήσει ἀπό τώρα, γιατί νά μεγαλώσει τήν ἀγωνία της; 'Ο Παντελής ὁ Κονιτσιώτης πέρναγε γιά τυχερός. Μπορεῖ ἀπό στιγμή σέ στιγμή νά τόν ἔβλεπαν καί τότε ὅλα θά ξεχνιόντανε. 'Αλήθεια, γιατί νά τῆς μιλήσει;

— 'Υπομονή καί θά μάθουμε.

22. Καί τότε ἀρχισαν οἱ ἀτέλειωτες ὕρες τῆς προσμονῆς. Τ' ἀναβατόρια πηγαινοερχόντανε μ' ὅλο καί βραδύτερο ρυθμό, κι ὅσο αὐτά ἀργοῦσαν, τόσο ἡ ἀγωνία τοῦ κοριτσιοῦ μεγάλωνε. Στημένη δίπλα στά μηχανήματα, παρακολουθοῦσε μέ λαχτάρα.

— Μήν εἴδατε τόν Κονιτσιώτη;

— Τίποτα, τίποτα, ἀπαντοῦσε στόν ἑαυτό της μέ χέρια πλεγμένα.

23. Τό ἀνέβασμα σταμάτησε. Πέντε λεπτά, δέκα, ὀλόκληρο τέταρτο.

— Δέ θά βγοῦν ἄλλοι;

— Γιά τήν ὕρα σταμάτησαν. Πᾶμε γιά καφέ; πρότεινε δειλά ὁ Ἀνέστης.

— Δέ θέλω καφέ, θέλω τόν πατέρα.

— 'Υπομονή, κορίτσι μου. "Οπου νά 'ναι θά ξαναρχίσουν.

— Δέν εἶναι ὁ δικός σου ὁ πατέρας κάτω, τοῦ πέταξε ἀπότομα.

‘Ο ‘Ανέστης βούρκωσε.

— Πῶς μου μιλᾶς ἔτσι;

24. ‘Η κοπέλα δαγκώθηκε. Άλήθεια, πῶς τόλμησε νά ξεστομίσει τέτοιο πράμα, τήν ώρα πού δι πατέρας του εἶχε σκοτωθεῖ στή μεγάλη ἔκρηξη, πρίν δύο χρόνια; Κατέβασε τό κεφάλι, τόν τράβηξε ἀπ’ τό χέρι κι εἶπε ἀχνά.

— Πᾶμε γιά καφέ.

25. ‘Η καντίνα ἦταν γεμάτη. “Άμα πέρασε ἡ πρώτη χαρά γιά τή σωτηρία τους, οἱ ἐργάτες ἄρχισαν νά συλλογιοῦνται αὐτούς πού ἔμειναν κάτω, αὐτούς πού θάφτηκαν, αύτούς πού μπορεῖ νά μήν ξανάβλεπαν τό φῶς.

— Σήμερα ἔσύ, αὔριο ἔγώ. Δέν ἔχει γλιτωμό ἀπό τούτη τήν ἄτιμη δουλειά.

26. Κανείς δέ ζήτησε ἀπό τήν ‘Ελένκω νά ἐργαστεῖ. “Ολοι εἶχαν μάθει κι δλοι τήν κοιτοῦσαν μέ συμπόνια. ”Αν κάποιος πλησίαζε, δι ‘Ανέστης τοῦ ἔγνεφε νά κρατήσει τό στόμα κλειστό. Στό τέλος δημος ή ‘Ελένκω τήν ἔμαθε τήν ἀλήθεια. Τήν ἄκουσε ἀπό τά xείλη τῆς ἴδιας τῆς μάνας της, πού δρμησε παραλοϊσμένη.

— Πάει δι ἄνθρωπός μας, πάει δι Παντελής!..

— Μάνα, μάνα, τρελάθηκες;

— Από τή φάμπρικα..., ἄρχισε ἡ κυρα-Ρήνη μ’ ἀναφιλητά. Μόλις μαθεύτηκε τό κακό, μᾶς δώσανε τό λεύτερο. Στό λεωφορεῖο τό ἄκουσα γιά τή στοά. Μοῦ κόπηκαν τά ἥπατα. Θάφτηκαν, παιδάκι μου. ‘Αλι σ’ ἔμας...

27. Κόσμος μαζεύτηκε γύρω ἀπ’ τήν γυναίκα, κόσμος πού πάσκιζε νά τήν παρηγορήσει. ‘Η κόρη της τήν κοιτοῦσε μέ γουρλωμένα μάτια. ”Επειτα γύρισε κατά τόν ‘Ανέστη. Μέ κατηγορία, μέ παράπονο, μ’ εύχαριστίες:

— Εσύ, ἔσύ τό ἥξερες;

— Τί θά φελοῦσε, κορίτσι μου;

28. ‘Η κυρα-Ρήνη, μέ τά χέρια πλεγμένα γύρω ἀπό τά γόνατα, ἀφηνε τά δάκρυα νά τρέχουν, καυτά αὐλάκια στά κουρασμένα τής μάγουλα. ‘Η ‘Ελένκω πέρασε τό μπράτσο στούς ώμους της, σάν γιά νά τής δώσει κουράγιο. Κουράγιο αὐτή, πού ἔνιωθε τή ζωή νά τής φεύγει.

— Μήν κουνηθεῖτε. Θά γυρίσω.
29. Κάποια μικρή σπίθα γυάλιζε στό βλέμμα τοῦ Ἀνέστη, σάν
ξαναφάνηκε στήν πόρτα. "Ολα τά μάτια καρφωθήκανε πάνω του:
'Η Ἐλένκω τινάχτηκε.

— Πές μου.

— Πήγα στό διευθυντή. Σταματάτε τίς κλάψες. Τά νέα εἶναι κα-
λά. "Ανοίξαν τρύπα στά γκρεμισμένα. Πέρασαν σωλήνα δξυγό-
νου. Μίλησαν μαζί τους. Μόνο δύο τρεῖς εἶναι ἐλαφρά χτυπημέ-
νοι.

30. Τό γαλάζιο, τό θαυματουργό πουλί πού τό λένε ἐλπίδα, πού
δέν τοῦ ἐμποδίζουν τό πέταγμα οὔτε ἐρείπια οὔτε χαλασμοί, γέ-
μισε μέ τό ἄνοιγμα τῶν φτερῶν του τή στενόχωρη καντίνα. Τά
μάτια ζωήρεψαν, τά χείλη μισάνοιχαν σέ χαμόγελα, οἱ ἀνάσες
ἀκούστηκαν ἀνακουφισμένες. Μάνα καί κόρη κοιτάχτηκαν. Τί
γρήγορα, τί θαυμάσια πού τά θολά δάκρυα τοῦ σπαραγμοῦ με-
ταλλάζουν σέ λαμπερές δροσοσταλίδες...

31. "Επειτα ξανάρχισε ή ἀναμονή. 'Ο Ἀνέστης ἔφυγε καί ξαν-
γύρισε.

— Λέγε!

— Τά συνεργεία δουλεύουν στό φούλ. Δέν ἔχουν καιρό γιά
κουβέντες. "Εξω ἀπό τούς ἐλαφρά τραυματισμένους, ὅλοι εἶναι
καλά. Μιᾶς καί τούς ἔδωσαν δξυγόνο, εἶναι ζήτημα ὥρας. 'Η

32. 'Η σιωπή ἔπεισε βαριά. Κανείς δέν ἔλεγε νά τό κουνήσει. 'Η
νύχτα ἄρχισε νά φτάνει πιό μαύρη κι ἀπ' τήν καρδιά τους. Ξέρεις
καμιά φορά; 'Η πιό πετυχημένη διάσωση μπορεῖ νά τελειώσει μέ
χαμό. Μακάρι δύμως καί νά ξημέρωνε καί νά βράδιαζε καί πάλι, ἀν
δέ γλίτωναν οἱ συνάδερφοι ἀπό τή γῆ, πού βάλθηκε νά τούς θά-
ψει πρίν τήν ὥρα τους, πού λέσ κι ἔπαιρνε γδικιωμό γιά τό κλέ-
ψιμο τοῦ μαύρου χρυσοῦ της, ἀν δέν ἔβγαιναν ὡς τόν τελευταῖο,
κανείς ἀπό τούς ἄλλους δέ θά φευγε. 'Η Ἐλένκω σηκώθηκε γιά
σερβίρισμα.

33. — Κάτσε ἔσύ! τῆς κάνανε τ' ἄλλα κορίτσια.

— Κάτσε ἔσύ! τήν πρόσταξε κι ὁ προϊστάμενος καί στήν ἀπό-
τομη διαταγή του ξεδιάλυνες ὅλη τή συμπόνια πού δέν ἔξερε νά
δείξει. Τό γρατσούνισμα τῶν ποτηριῶν καί τό τσάφ-τσάφ τῶν
σπίρτων τάραζαν τή σιωπή. Καί καμιά παραγγελία: μπίρα, νεσκα-

φέ καί κρουασάν. Ή κυρα-Ρήνη, σκοτωμένη ἀπό τήν κούραση καί τή συγκίνηση, λαγοκοιμότανε. Ο Ἀνέστης, μέ τούς ἀγκῶνες στά γόνατα καί τό κεφάλι στίς παλάμες, δέ μιλοῦσε. Τί νά σκεφτότανε; Τόν πατέρα του, πού κατέβηκε στή στοά μιά χαρά λεβέντης καί τόν βγάλανε κουβάρι ἀπό καμένες σάρκες; Τόν Παντελή καί τούς συντρόφους του, πού πάλευαν γιά λίγη ἀνάσα, παγιδεμένοι πίσω ἀπό τόνους κάρβουνο;

34. — Τό ἥξερες τό χωράφι τοῦ Δάσκου;

Σεληνόπετρα νά πεφτε δέ θά ξάφνιαζε τόσο τήν Ἐλένκω. Πέρασαν λίγες στιγμές, γιά νά συνέρθει, νά στείλει τό νοῦ της πίσω στήν πατρίδα. Ο γερο-Δάσκος, τό χωράφι, πράματα ἀπό ἄλλον κόσμο. Τί ζητοῦσε ὁ ἡλιος, ἡ πρασινάδα, τά σπαρτά, σέ τούτη τήν κόλαση; Γύρισε κατά τόν Ἀνέστη.

— Ναί, κοντά στόν πευκιά.

Δροσερή καί μυρωδάτη πνοή ξεχύθηκε μέ τά λόγια της, σκόρπισε τούς καπνούς τών τσιγάρων, τή μπόχα τοῦ χνώτου καί τοῦ ίδρωτα.

— Τό θυμᾶμαι, μά τί μπαίνει τώρα;

— Ο γέρος δέν ᔁχει παιδιά. Μπορεῖ καί νά πέθανε. Θά τό άγοράσω, θά τό πλερώσω καλά.

— Ζῆσε, Μάη μου, νά φᾶς τριφύλλι.

35. — "Οχι, 'Ελένκω. Φτάνει πιά στόν άγώνα γιά λίγες δεκάρες, φτάνει στούς σκοτωμούς, φτάνει στίς λαχτάρες. Έγώ ξεμπέρδεψα μέ τό κάρβουνο. Σέ πηγάδι δέν ξανακατεβαίνω. Παρατάω τή δουλειά, φτιάχνω τά χαρτιά μας, γυρίζουμε στόν τόπο μας. Γυρίζουμε, κορίτσι, καταλαβαίνεις;

"Οχι, δέν καταλάβαινε.

— Ξύπνα, 'Ελένκω. Σέ μιά βδομάδα ροβολᾶμε γιά κάτω.

Μαχαίρι χώθηκε στήν καρδιά της.

— 'Ανέστη..., μ' άφήνεις;

— "Οχι, κουτόχορτο. Θά ρθετε κι έσεϊς.

Σάστισε.

— Καί ποῦ τό ξέρεις;

— Τό νιώθω. Θά πρέπει νά μήν είναι στά σύγκαλά του ό γέρος σου, γιά νά ξανατρυπώσει έκει μέσα, άκόμα καί γιά όλους τούς θησαυρούς τοῦ κόσμου.

36. 'Ο κόσμος μέ τούς θησαυρούς του άνοιχτηκε διάπλατος στά μάτια τῆς 'Ελένκως. 'Ο άπάνω κόσμος, ό λαμπερός. Μέ τά λουλούδια, μέ τά δέντρα, μέ τά νερά καί τόν ούρανό του. "Εμεινε θαμπωμένη καί, τινάζοντας τό κεφάλι, άποφάσισε.

— Κι αν τό θελήσει, δέ θά τόν άφήσω. Μακάρι νά μή μέ ξαναποῦν 'Ελένκω, μακάρι νά σβήσω άπ' τούς ζωντανούς, κύρ Παντελήσ σέ πηγάδι δέν ξαναχώνεται.

37. "Επειτα ζάρωσε τά φρύδια, σάν νά χασε τόν ένθουσιασμό, πού τόν ̄πνιξε ή πίκρα.

— Τά λεφτά γιά τό σπίτι, γιά τό σπίτι μας...

— Δέν τό θέλουμε τό σπίτι πλερωμένο μέ τό αίμα μας. Θά καθόμαστε κάτω άπ' τ' άστέρια, κάτω άπ' τά πεῦκα, στό φῶς τοῦ φεγγαριού...

38. Χίλια φεγγάρια ̄στραψαν στή μικρή καντίνα τοῦ όρυχείου. "Επειτα τό πρώτο ξάφνιασμα, πού ̄καμε τά μάτια νά πεταρίσουν. "Όλοι τινάχτηκαν σάν ̄να κορμί.

— Τούς φέρνουν!

39. ‘Ο τεράστιος προβολέας εἶχε ἀλλάξει τά μουντά χαράματα σέ λαμπερή μέρα. Μέρα γιά τίς καρδιές αιώνων πού ξενύχτησαν σάν σέ λείψανο, μέρα ὀλόφωτη γι’ αὐτούς πού θά βγαίνανε ἀπ’ τόν τάφο, πού ἡ κακή τους μοίρα εἶχε σκάψει διακόσια μέτρα κάτω ἀπό τή γῆ.

40. “Ως νά γυρίσεις νά δεῖς, ἡ ἔξοδος τοῦ πηγαδιοῦ μπλοκαρίστηκε. Πατεῖς με, πατῶ σε, ἄνθρωποι πού λαχταροῦσαν νά παρασταθοῦν στό λυτρωμό. Κρατοῦσαν καί τήν ἀνάσα ἀκόμα.

41. Μέ τό παρήγορο τρίξιμο τῶν συρματόσχοινων, ἀργά, ἐπίσημα, τό πρώτο ἀναβατόριο ἔφτανε στήν ἐπιφάνεια, φέρνοντας αὐτούς πού δ ἀνθρώπινος μόχθος, ἡ ἀνθρώπινη ἀγάπη, εἶχε ἀποσπάσει ἀπό τ’ ἀπάνθρωπα σπλάχνα τῆς γῆς.

ΝΙΤΣΑ ΤΖΩΡΤΖΟΓΛΟΥ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Τό διήγημα αύτό ἔχει ἀριθμημένες παραγράφους, γιά νά σέ διευκολύνει νά τό χωρίσεις σέ μέρη. Σέ κάθε μέρος νά βάλεις καί μιά ἐπικεφαλίδα.

2. “Ἐνας συμμαθητής σου τό χώρισε σέ πέντε μέρη:

Μέρος Α’: Στήν καντίνα τοῦ ἀνθρακωρυχείου ἀνάμεσα σέ δυο βάρδιες.

Μέρος Β’: Ἰσχυρή ἔκρηξη ἡ κατάρρευση στό βάθος τοῦ ἀνθρακωρυχείου.

Μέρος Γ’: Φτάνουν τά πρώτα νέα, ἀσχημα νέα.

Μέρος Δ’: Οι νεώτερες ειδήσεις εἶναι πιό αἰσιόδοξες.

Μέρος Ε’: Τούς φέρνουν!

Ποιές παραγράφους προτείνεις γιά κάθε μέρος;

3. “Ἐνας ἄλλος συμμαθητής σου τό χώρισε σέ ἑφτά μέρη:

Α’ Μέρος: ‘Η δουλειά τῆς Ἐλένκως στό ἀνθρακωρυχεῖο καί οἱ σκέψεις πού κάνει.

Β’ Μέρος: Τράνταγμα τῆς γῆς καί σειρήνα συναγερμοῦ. ‘Η Ἐλένκω πνίγεται ἀπό ἀγωνία γιά τόν πατέρα της.

Γ’ Μέρος! Ο συχωριανός της ὁ Ἀνέστης βγαίνει ζωντανός, μαθαίνει νέα γιά τήν κατάρρευση τῆς στοᾶς καί προσπαθεῖ νά τήν καθησυχάσει.

Δ’ Μέρος: ‘Ἐρχεται ἡ μητέρα τῆς Ἐλένκως, ἀπελπισμένη ἀπό τίς φῆμες.

Ε’ Μέρος: Νέότερα ἀπό τά συνεργεια διασώσεως γεννοῦν πολλές ἐλπίδες καί μεγαλώνουν τήν ἀγωνία τῆς ἀναμονῆς.

ΣΤ' Μέρος: 'Ο Άνεστης καί ή Έλένκω παίρνουν ἀπόφαση νά γυρίσουν δ-
λοι τους στήν πατρίδα.

Ζ' Μέρος: 'Η ἐπιχείρηση διασώσεως πέτυχε καί οι πρώτοι Θαμμένοι-
ζωντανοί βγαίνουν στήν ἐπιφάνεια.

Ποιές παραγράφους προτείνεις γιά κάθε μέρος;

4. Ποῦ φαίνεται μέσα στό κείμενο δτι

—'Η Έλένκω πονούσε τά πατριωτάκια της, τούς "Ελληνες".

—Οι ἀνθρακωρύχοι είχαν λόγους νά κάνουν αύτή τή σκληρή καί ἐπικίνδυνη δουλειά. Ιδιαίτερα ό πατέρας τῆς Έλένκως.

—Οι δικοί της στήν ξενιτιά είχαν τήν ἔγνοια τῆς Σουλτάνας, ἀλλά καί ή Σουλτάνα είχε τή δική τους ἔγνοια.

—Κάτι μέσα στήν καντίνα ἔσπαζε τήν ζερδίλα τοῦ τοπίου.

—Λειτουργούσε σωστά ή ύπηρεσία διασώσεως.

—'Ο Άνεστης προσπάθησε νά κρύψει ἀπό τήν Έλένκω τήν πραγματική κα-
τάσταση.

—'Η Έλένκω στήν ἀπελπισία της πίκρανε τόν 'Άνεστη, χωρίς νά τό θέλει.

—'Η μάνα τῆς Έλένκως είδε νά χάνεται τό πᾶν γι' αύτούς.

—'Η ἐλπίδα μεταμορφώνει τήν ψηφή καί τή διάθεση τῶν ἀνθρώπων.

—Στίς ώρες τῆς ἀναμονῆς οι κουβέντες είναι λίγες καί οι σκέψεις πολλές.

—Ήταν ἔνα κομμάτι πατρίδα που λαχταρούσαν οι ξενιτεμένοι.

—'Η ἐπιχείρηση διασώσεως τῶν παγιδευμένων είχε αύσια ἔκβαση.

50. Η ΑΛΗΘΙΝΗ ΠΑΤΡΙΔΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΞΕΝΙΤΕΜΕΝΟ

‘Η πατρίδα εῖναι ἡ βρύση, τό ζεστό παραγώνι·
ὅτι κλαίει κι ἀνθίζει στή λυπημένη καρδιά σου!
τό δυοσμαρίνι* στή γλάστρα, τό γιασεμί στό μπαλκόνι.
‘Ο, τι λέει καί θυμάται ἡ πικρή ξενιτιά σου.

‘Η πατρίδα εῖναι ἡ γῆ σου, τ’ ἀγιασμένο της χῶμα,
τ’ αὐλοπόρτι π’ ἀνοίγει μέ τήν πρώτη ἡλιαχτίδα·
τ’ ἀνυπόκριτο βλέμμα, τό γλυκομίλητο στόμα·
τό ραβδί τοῦ παπποῦ σου, τῆς γιαγιᾶς σου ἡ ρυτίδα.

‘Η πατρίδα εῖναι ἡ στέγη, ὁ καπνός πού σγουραίνει·
τό ψωμί πού εύωδιάζει, τό μαγγάνι πού τρίζει·
ἡ πατρίδα εῖναι ἡ μνήμη, ἡ Μαριγώ, ἡ Ἐλένη·
ἡ γερόντισσα μάνα πού σ’ εύλογεῖ καί δακρύζει.

‘Η πατρίδα εῖναι οἱ τάφοι, τό μικρό κοιμητήρι·
οἱ σταυροί του ἀπό ξύλο, χιαστί ἐλατίσο·
ἡ πατρίδα εῖναι ἡ νιότη πού χαμογελᾷ καί σου γνέφει:
Ξαναγύρισε πίσω... Ξαναγύρισε πίσω...

ΠΑΥΛΟΣ ΚΡΙΝΑΙΟΣ

δυοσμαρίνι: δεντρολίβανο

ΠΑΙΔΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

51. ΤΟ ΠΕΥΚΟ ΜΑΣ

Σάν είδαμε τούς έργάτες πού ήρθαν μέ το φορτηγό, βγήκαμε κι έμεις στό δρόμο καί τούς χαζεύαμε. Κατέβασαν τίς άξινες τους καί τούς κασμάδες τους, σπρώχαν τήν καγκελαριά καί μπήκαν στό σπίτι. Τό φορτηγό ἔφυγε. Έμεις προχωρήσαμε καί σταθήκαμε ἐκεῖ δά ἀπ' ἔξω καί κοιτάζαμε. Ἡταν δυό σπίτια πιό κάτω ἀπό τό δικό μας. Τούς είδαμε πού ἄνοιξαν τήν πόρτα, ἀνέβηκαν στό ἀπάνω πάτωμα, βγήκαν στίς ταράτσες, κάτι κοίταζαν, κάτι χάζευαν. "Ενας ἀπ' ὅλους, σάν νά ἥταν ἀρχηγός, τούς ἔδινε ὁδηγίες. Είδαμε δυό πού σκαρφάλωσαν πάνω στή σκεπή. "Αρχισαν νά βγάζουν τά κεραμίδια καί νά τά ποστιάζουν.

"Εσπρωξα τό μικρό:

— Τρέχα νά πεῖς στή μαμά πώς γκρεμίζουνε τοῦτο τό σπίτι.

Δέν ἥθελε νά πάει:

— Νά πᾶς ἐσύ, ἔκαμε.

Μά οὔτε κι ἑγώ πῆγα. Ἡταν κάτι δλότελα καινούριο αύτό πού βλέπαμε καί δέν ἥθελα νά χάσω τίποτα.

Οι έργάτες βγάζαν τά παραθυρόφυλλα καί τά κατέβαζαν στόν κῆπο, τό ἔνα κοντά στό ἄλλο, μέ τάξη, μέ προσοχή. Καί οἱ ἄλλοι συνέχιζαν τή δουλειά τους στή σκεπή. Εἶχαν βάλει μάλιστα μιά ξύλινη κατηφορική γέφυρα ἀπό πάνω ἔως κάτω καί ἔνα ἄφηναν τά κεραμίδια νά γλιστρᾶν ἀπό ψηλά. Ἡταν πολύ διασκεδαστικό!

Τό μεσημέρι ὅλο γι' αύτά μιλούσαμε στό τραπέζι, μά ή μαμά ἥταν ἄκεφη καί ἀφηρημένη. 'Ο μικρός τή ρώτησε:

— Θά τό γκρεμίσουν ὅλο ὅλο;

— Έτσι φαίνεται, τοῦ εἴπα ἑγώ.

Αύτός κοίταξε τή μαμά:

— Έτσι θά γκρεμίσουνε καί τό δικό μας; ξαναρώτησε.

Κανένας δέν τοῦ ἀποκρίθηκε.

"Όλο τό ἀπομεσήμερο ἀκούγονταν ὡς τό δωμάτιό μας στριγκοί

ήχοι, σιδερικά πού κυλάνε, πρόκες πού ξεκαρφώνονται μέ δυσκολία. Βγάζαν τά πετρώματα καί τούς σωλήνες. Καί ώς τό δειλινό, πού ḥρθε δι πατέρας, είχανε προχωρήσει πολύ. "Ολα τά παράθυρα ḥταν κάτω στή σειρά, ḥταν ἐκεῖ δι μπανιέρα, δι νεροχύτης καί τά μισά κεραμίδια. "Επειτα ḥρθαν δυό φορτηγά, φόρτωσαν δι, τι είχε ξηλωθεῖ, πήραν καί τούς ἐργάτες καί φύγανε.

"Ο πατέρας ἔκαμε σάν νά μή συνέβαινε τίποτα. "Όταν συγυρίστηκε, μᾶς εἶπε όπως πάντα:

— Πάμε νά ποτίσουμε.

Βάλαμε τό μοτέρ μπροστά, βάλαμε τό σωλήνα, ἔτρεξε τό νερό ἀπό τό πηγάδι μας κρύο κρύο καί δλοκάθαρο. Δέ μιλάγαμε.

"Ομως δι μικρός δέν τό ἄντεξε:

— Είδες πού γκρεμίζουνε τό σπίτι, πατέρα;

— Ναί, τό εἶδα.

— "Ετσι θά γκρεμίσουνε καί τό δικό μας; ξαναρώτησε.

— Βέβαια, ἔτσι θά τό γκρεμίσουν. Πῶς ἀλλιῶς;

"Εριχνα στό μεγάλο πεῦκο μας νερό κείνη τήν ὥρα. Μοῦ είχαν πεῖ πώς σάν ḥταν δι πατέρας μου δέκα χρονῶ, δσο είμαι ἐγώ τώρα δηλαδή, φύτεψε δι πατέρας του τοῦτο τό πεῦκο. Τώρα τόν κοίταζα στά μάτια, καθώς ἀποκρινόταν ḥρεμα στό μικρό, «Βέβαια, ἔτσι θά γκρεμίσουνε καί τό δικό μας».

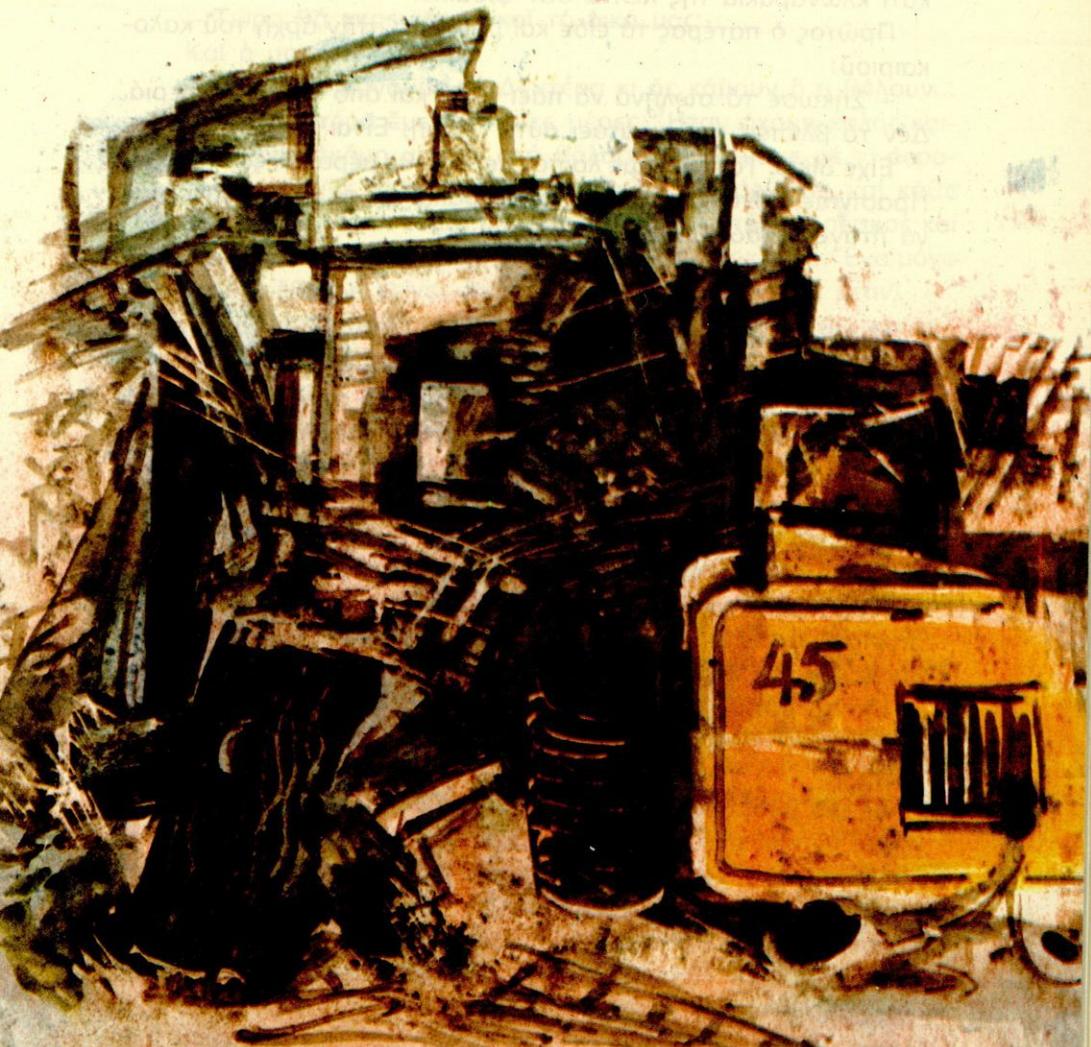
Μοῦ χαμογέλασε.

— Ρίς' του νά πιεῖ, νά χορτάσει!

"Όπως πάντα.

"Ηθελα νά ρωτήσω: «Καί τό πεῦκο, τί θά γίνει τό πεῦκο;» Μά δέ ρώτησα. Είμαι ἀρκετά μεγάλος καί καταλαβαίνω. "Ενα ἀεροδρόμιο, δταν ἀπλώνεται, είναι σάν ἔνα θηρίο. Μουγκρίζει ὅλη μέρα, τεντώνεται, τεντώνεται, ξηλώνονται τά σπίτια νά τού ἀφήσουν δλο τό χώρο δικό του. Γίνεται μιά ἔρημη, ἀνοιχτή πλατεία, γιά τό θηρίο. "Ετσι γίνηκε καί μέ τοῦτο τό γειτονικό μας ἀεροδρόμιο. Πῶς μπορεῖ νά γίνει ἀλλιῶς;

Ποτίσαμε ὅλη τή δεξιά μεριά, τά γεράνια, τίς μαργαρίτες. Μετά πήγαμε ἀπό τήν ἀριστερή μεριά. "Έδω δι φράχτης μας ḥταν ως τά τώρα σκεπασμένος μέ τήν πρασινάδα τοῦ πλαϊνοῦ σπιτιοῦ. "Ήταν ἔνα γιασεμί καί ἔνα ἀγιόκλημα καί στήν ἄκρη μιά περικοκλάδα μέ μόβ λουλουδάκια σάν τσαμπιά, πού κρέμονταν ὅλα στή μεριά τή

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δική μας καί τή στόλιζαν. "Ομως τοῦτο τό καλοκαίρι δέν ἔμενε κανείς στό πλαινό σπίτι, όπως καί στό παραπάνω καί στό ἀντικρινό. Ὡταν κλειστά, κανένας δέν πότιζε τούς κήπους, καί ξεράθηκαν τά λουλούδια τους. Πάει τό γιασεμί, καί τό ἀγιόκλημα πάει. Μόνο ἡ περικοκλάδα κρατοῦσε ἀκόμη καί ἀγωνιζότανε νά ζήσει. Βέβαια, λουλούδια δέν εἶχε, μά όλο τεντώνονταν πρός τή δική μας μεριά κάτι κλωναράκια της λεπτά σάν φιδάκια.

Πρῶτος ό πατέρας τά εἶδε καί μοῦ εἴπε στήν ἀρχή τοῦ καλοκαιριοῦ:

— Σήκωσε τό σωλήνα νά πάει νερό καί ἀπό τήν ἄλλη μεριά. Δέν τό βλέπεις πού κρατάει αὐτό ἀκόμη; Εἶναι ζωντανό!

Εἶχε δίκιο. Τοῦ ρίχναμε λοιπόν νερό κάθε μέρα καί ζωντάνεψε. Πρασίνισε, ἔβγαλε καινούρια φυλλαράκια καί τό χαιρόμαστε, σάν νά ἥτανε κατάδικό μας.

* * *

Μιά βδομάδα κράτησε τό γκρέμισμα. Τό ἔγδυσαν ὀλότελα τό σπίτι. Πήραν τή σκεπή, τά μάρμαρα, τά ξύλα, τά σίδερα. "Ολα μέ τάξη καί μέ σύστημα. Κι ἔτσι ἔμειναν μονάχα οἱ τέσσερις τοῖχοι, καταμεσῆς τοῦ κήπου πού εἶχε ξεραθεῖ. Ὡταν πολύ ἄσκημο.

Τή Δευτέρα τό φορτηγό σταμάτησε στό πλαινό σπίτι. Κατέβηκαν πάλι οἱ ἐργάτες καί ἄρχισαν πάλι τή δουλειά τους ἐκεῖ. Τούς γνωρίζαμε, εἶχαμε συνηθίσει τίς φωνές τους, τή φασαρία τους. "Ἐνας μάλιστα εἶχε τό ὄντο μένα. Τό βράδυ πού ἦρθε ό πατέρας, κλείστηκε μέ τή μαμά σ' ἔνα δωμάτιο καί μιλοῦσαν. Ἐμείς εἴμαστε ἀπ' ἔξω φρόνιμοι. Καταλαβαίναμε πώς κάτι συνέβαινε, μά δέν ξέραμε τί.

"Ἐπειτα ποτίσαμε. Πρῶτα τά λουλούδια, τό πεῦκο μας, καί τελευταῖα τήν ξένη περικοκλάδα. Τῆς ἔριξα καί ἤπιε μέ τήν ψυχή της!

Σέ μιά βδομάδα καί ἀπό τό πλαινό μας σπίτι μέναν μονάχα οἱ τοῖχοι γυμνοί στή μέση τοῦ κατάξερου κήπου. "Οταν τελείωσαν καί μ' αὐτό, οἱ ἐργάτες πήγαν ἀπέναντι. Τοῦτο βέβαια ὥταν ἔνα μικρό σπιτάκι. Μιᾶς μέρας δουλειά. Βάλαμε στοίχημα μέ τόν ἀδερφό μου, ἀν θά τελειώσουν ώς τό βράδυ — αὐτός ἔλεγε ὅχι, ἔγω ἔλεγα ναί — κέρδισα ἔγω. "Ως τό βράδυ τό φορτηγό πήρε ὅ, τι

ἔπρεπε νά πάρει καί μεῖναν καί σ' αύτό μονάχα οί τοῖχοι. Μά δέ χτύπαγαν πολύ, γιατί ἥταν χαμηλοί καί δέν εἶχε κήπο όλόγυρα νά ξεραθεῖ. Εἶχε μόνο πεῦκα. Δεκάδι πεῦκα, μεγάλα, καταπράσινα, δυό καί τρεῖς φορές πιό μεγάλα ἀπό τό δικό μας. Κι αὐτά τούς κρύβανε τούς τοίχους.

Ποῦ θά πᾶν τώρα οἱ ἐργάτες; "Ολοι τό σκεφτόμαστε, μά δέν τό λέγαμε δυνατά. 'Ο μικρός ρώτησε στό τραπέζι:

— Τώρα θά γκρεμίσουν καί τό δικό μας;

Καί ἡ μητέρα τοῦ εἶπε:

— Ἐμεῖς θά φύγουμε τή Δευτέρα κι ἄς κάμουν ὅτι θέλουν...

"Ως τή Δευτέρα ἔμεναν πέντε μέρες. Ἦταν ἀκόμη καλός καιρός, κάναμε ἀκόμη μπάνια στή Θάλασσα, χαζεύαμε μέ τ' ἀεροπλάνα, μιλάγαμε λίγο γιά τά σχολεῖα πού θ' ἀρχίζαν, καί κάθε βράδυ ποτίζαμε τόν κήπο μας. Ποτέ δέν ἥταν τόσο φρέσκος καί δροσερός καί χαρούμενος. "Ανθισε καί ἡ περικοκλάδα. "Ένα μόνο λουλούδι ἔβγαλε κεῖνες τίς μέρες, ἀλλά κι αύτό κάτι ἥταν!

Τήν Πέμπτη ἥρθε μιά μπουλντόζα ἀπέναντί μας. Μιά κατακίτρινη, ἄγρια καί ὡραία μηχανή. "Ολο τό πρώι καθίσαμε ἐκεῖ καί τήν κοιτούσαμε. Ἦταν σάν κινηματογράφος. Ἦταν ἔνας γίγαντας, πού μούγκριζε καί προχωροῦσε ἀργά ἀργά καταπάνω στά δέντρα, στά πεῦκα, καί τά σώριαζε χάμω, χωρίς μεγάλη προσπάθεια. Μιά, δυό, στήν τρίτη βόλτα πάρ' το κάτω τό δέντρο. Τά πουλιά εἶχανε φύγει τρομαγμένα κι ἐμεῖς χαζεύαμε!

'Ο μικρός λέει κάτι ἀστεῖες κουβέντες πότε πότε. Κοίταζε τήν μπουλντόζα ξαναμμένος καί δέν τή χόρταινε. Καί δταν ξαπλώθηκε τό μεσιανό πεῦκο, τό πιό μεγάλο, γέλασε:

— Ποτέ δέ θά μποροῦσα ν' ἀνέβω στήν κορυφή του, εἶπε. Τώρα θά δεῖς πού θ' ἀνέβω!

Τό μεσημέρι εἶχαν τελειώσει. "Εφυγαν καί οἱ ἐργάτες καί ἡ μηχανή. Τότε πήγαμε ἐμεῖς ἐκεῖ καί παίξαμε. 'Ο ἀδερφός μου καβάλησε τό ἀκρινό κλαρί τοῦ πεύκου καί καμάρωνε πώς ἔφτασε στήν κορυφή. 'Έγω γύρισα καί εἴδα ὅλες τίς ρίζες μιά μιά. Τά δέντρα δέ φαίνονταν πληγωμένα καί, δταν φυσοῦσε ἀεράκι, σάλευαν οἱ βελονίτσες ὅπως πάντα. "Ομως ἥταν παράξενα, ἔτσι ξαπλωμένα· ἥταν σάν νά εἶχε ἀναποδογυριστεῖ ὁ κόσμος!

Τό βράδυ δέν μποροῦσα νά κοιμηθῶ. Δέν ἥμουν λυπημένος,

οῦτε φοβόμουνα, μά ἔκλεινα τά μάτια μου κι ἐκεῖνα ἄνοιγαν μονάχα τους καί μού φαινόταν πώς μέσα στό δωμάτιο ἦταν μιά μπουλντόζα κίτρινη, κι όλο προχωροῦσε καταπάνω μου! ”Εβγαλα τίς φωνές. Ξύπνησαν ὅλοι. ‘Η μητέρα μέ πῆρε στό κρεβάτι της καί ήμέρεψα. ”Έκλεισα τά μάτια μου, ἄρχισε νά μέ παίρνει ό ύπνος. Σάν ἀπό πολύ μακριά ἄκουσα τή φωνή τοῦ πατέρα πού ἔλεγε:

— Δέν ἔπρεπε νά τό δοῦν αὐτό τά παιδιά. ”Ηταν λάθος μας!

Τήν ἄλλη μέρα δέν ἔγινε τίποτα. ”Ηταν σχεδόν δπως πάντα. Μόνο ό πατέρας εἶχε δουλειά, ἥρθε πολύ ἀργά καί ἔτσι δέν ποτίσαμε. Τό ᾧδιο καί τήν παράλλη μέρα. Φυσοῦσε κιόλας καί εἶχε πολλή σκόνη. ”Άλλωστε, τί σημασία εἶχε πιά ἄν ποτίζαμε ἢ ὅχι; Θά φεύγαμε κι ἐμεῖς σέ δυό μέρες καί θά γκρέμιζαν ὅλα, καί τά λουλούδια μας θά ξεράινονταν, καί τό πεῦκο, πού τό φύτεψαν δταν ό πατέρας ἦταν σάν κι ἐμένα, θά τό ξερίζωνε ἡ μπουλντόζα. Μιά, δυό, μέ τήν τρίτη βόλτα πάρ’ το κάτω!

Τό εἶπα καί στόν πατέρα μου αὐτό καί χαμογέλασε παράξενα. ”Εβαλε μπρός τό μοτέρ:

— ”Ελα, γειά σου, εἶπε· Θά ποτίσουμε!

— Τί χρειάζεται, ἔκαμα ἔγώ καί στάθηκα μπρός στό πεῦκο μας.

Αὐτός δέ μέ κοίταξε στά μάτια:

— ”Α, δέ σᾶς τό εἶπα, ἔκαμε τάχα ἀδιάφορα. Πήγα στό ἀεροδρόμιο χτές. ”Έχω ἔνα γνωστό ἐκεῖ. Κατάφερα νά μήν τό ρίζουν αὐτό τό δέντρο. ”Ηταν δύσκολα, ἀλλά τά κατάφερα!

— ”Αλήθεια, μπαμπά; Θαύμασε ό μικρός.

— Βέβαια, βέβαια. Θά μείνει ἐκεῖ καί κανένας δέ θά τό πειράξει. Είδαμε τά σχέδια τοῦ ἀεροδρομίου... Δέν τούς ἐνοχλεῖ... Καί δταν φτιάσουμε καινούριο ἔξοχικό...

”Ελεγε, ἔλεγε, ἔλεγε... καί ό μικρός θαύμαζε. ”Έγώ τό κατάλαβα πώς ἦταν ψέματα ὅλ’ αὐτά, μά δέν τοῦ τό εἶπα!

ΓΑΛΑΤΕΙΑ ΣΑΡΑΝΤΗ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Οι ἄνθρωποι εἶναι πολύ δεμένοι μέ τά πράγματα πού ἔζησαν μαζί καί ἀγάπησαν στά παιδικά τους χρόνια. Καί πονοῦν πολύ, ίδιαίτερα τά παιδιά τῆς δικῆς σου ἡλικίας, δταν ἔρθει ἡ ὥρα νά τά χάσουν. Μόνο πού δέν ἀντιδροῦν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τό ἔδιο.

Ἐδῶ μέ ποιά πράγματα ἦταν πολύ δεμένη ἡ οἰκογένεια; Καί σέ ποιόν στοίχισε πιό πολύ πού θά τά ἔχαναν; Πῶς τό συμπεραίνεις;

Πῶς ἀντέδρασε τό μικρότερο παιδί καί πῶς τό ἔξηγεῖς;

Τί στάση κράτησαν ὁ πατέρας καί ἡ μητέρα καί γιατί;

Σημάδεψε μέσα στό διήγημα μέ διαφορετικό χρῶμα ἡ σημάδι τίς περικοπές πού δείχνουν τίς ἀντιδράσεις τοῦ καθενός.

52. ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΜΙΑΣ ΜΗΤΕΡΑΣ

Τό σπίτι εἶναι ἀνάστατο. Τά παιδιά ἐτοιμάζονται γιά τριήμερη ἑκδρομή στή Σαλαμίνα. "Όλο τό βράδυ χτές ἔφτιαχναν τά φαγιά, τίς βαλίτσες, τά ροῦχα τους. Τώρα δά ξύπνησαν καί βιάζονται νά προλάβουν. Θά πᾶνε μέ τό βαπτοράκι — καί πρέπει νά πάρουν τό πρωινό. Ἀλλιώτικα, θά περιμένουν ὡς τό ἀπόγευμα καί θά χάσουν τή μισή μέρα.

— Γρήγορα, Λίζα, κι ἂσε τίς τουαλέτες! φωνάζει στήν ἀδελφούλα του ὁ Ἀντρέας.

‘Η μητέρα κοιτάζει νά δεῖ ἄν πῆραν ὅ,τι τούς χρειαζόταν. ’Αξαφνα βλέπει τό μπανιερό τοῦ Ἀντρέα.

— Ἀντρέα, παιδί μου, εἴπε ὁ γιατρός νά μήν κάνεις μπάνιο ἀκόμα, ἄν δέ ζεστάνει καλά ὁ καιρός. Τί τό θέλεις τό μπανιερό;

— Δέν μπορῶ, μητέρα, θά κάνω, τῆς λέει παραπονιάρικα.

— “Ε, τότε δέν ἔχεις νά πᾶς πουθενά!

Κι ἡ μητέρα σηκώνει τό μπανιερό καί τό κλείνει στό συρτάρι. Γυρίζει καί τό κλειδί καί, γιά νά ‘ναι σίγουρη, τό παίρνει μαζί της.

Τά παιδιά συνεχίζουν τίς προετοιμασίες. Μά εἶναι φανερό πώς τό πεῖσμα σκληραίνει τό πρόσωπο τοῦ Ἀντρέα κι ἀνάβει φωτιά

στά μάτια του. Τό μπανιερό πρέπει νά τό πάρει μέ κάθε θυσία. "Εγινε μεγάλο άγόρι πιά, δέν μπορεῖ νά τού φέρνονται ἔτσι. Έξαλλου δέν εἶναι ἄρρωστος πιά καί δέν ἔχει νόημα ἐκδρομή στή Θάλασσα χωρίς μπάνιο.

Σάν ἔφευγαν, ἡ μητέρα τούς ἔβγαλε ὡς τήν πόρτα, μά γυρίζοντας εἶδε τό συρτάρι σπασμένο καί τό μπανιερό ἔλειπε.

'Ο πατέρας ἔγινε ἔξω φρενῶν. 'Η εύθυνη τοῦ γονιοῦ φούντωσε μέσα του κι ἡ ἀπόφαση πάρθηκε στό λεφτό. "Ετρεξε ὡς τό σταθμό καί γύρισε πίσω τό γιό του.

— Πάρτε τό μπανιερό, ἀφοῦ ἐπιμένετε, κι ἀφῆστε με νά πάω στήν ἐκδρομή μου, εἶπε κλαίγοντας ὁ Ἄντρέας.

'Ο πατέρας δέν ἦταν θυμωμένος. Κι αὐτό ἵσια ἵσια ἦταν τό φοβερότερο. Ἡταν ψύχραιμος, τρυφερός, μά ἀμείλικτος*, ἀποφασισμένος.

— "Οχι, παιδί μου, δέν μπαίνει πιά ζήτημα μπανιεροῦ. "Εσπασες τῆς μητέρας σου τό συρτάρι, παραβίασες κάτι πού δέν ἦταν δικό σου, ἔκαμες μιά κακή πράξη. 'Η τιμωρία σου θά 'ναι νά χάσεις τήν ἐκδρομή σου. "Ελα στό σπίτι, μαζί μου.

'Η Λίζα ἔβαλε τά κλάματα, ἥθελε νά γυρίσει μέ τόν Ἄντρέα, μά δό πατέρας στάθηκε καί σ' αὐτό αὐστηρός.

— 'Η Λίζα θά πάει στήν ἐκδρομή τη!

— Εἶναι σύμφωνη κι ἡ μητέρα μου σ' αὐτό; ρώτησε ὁ Ἄντρέας.

— Πήραμε μαζί τήν ἀπόφαση, ἀποκρίθηκε ὁ πατέρας.

Σάν γύρισε σπίτι, ὁ Ἄντρέας μπήκε στήν κάμαρά του κι ἔπεσε στό κρεβάτι του. 'Η καρδιά τῆς μητέρας σπαραζόταν ἀκούγοντας τούς λυγμούς του. Μά ἔπρεπε νά τήν κάμει πέτρα αὐτή τήν καρδιά. Καθώς εἶχε περάσει ἀπό μπροστά της, τῆς εἶχε φωνάξει:

— Μᾶς λένε λοιπόν ψέματα στό σχολεῖο πώς οι γονεῖς ἀγαποῦν τά παιδιά τους;

Πῆγε στήν πόρτα, φώναξε τόν Ἄντρέα, μά δέν τῆς δόθηκε ἀπάντηση ἄλλη ἀπό τούς λυγμούς του.

*ἀμείλικτος: σκληρός καί ἀμετάπειστος

“Οταν κουράστηκε πιά νά κλαίει, ό ‘Αντρέας άνάδευε* μέ πικρία τίς σκέψεις του. Τά παιδιά θ’ άρμενίζαν τώρα γιά τό νησί, τραγουδώντας. ‘Η Λίζα θά χει ξεχάσει τή λύπη της καί θά γελά μέ τίς άλλες κοπέλες. Δέ θά τό συγχωρήσει ποτέ αύτό στούς γονεῖς του. ‘Εγωιστές! ”Επρεπε νά περάσει τό δικό τους, κι άς σπαραζόταν ό γιός τους... Δέν τόν πονοῦσαν, δέν τόν άγάπησαν, δέν τόν πόνεσαν ίσως ποτέ!

Κι ήταν κι ή μητέρα σύμφωνη, ή μητέρα! “Απλωσε τό χέρι καί πῆρε τό δεμένο τετράδιο πού τοῦ χει χαρίσει.

— Αύτό είναι τό ήμερολόγιο μου, ‘Αντρέα, τοῦ είχε πει. ”Εγραφα έδω τά αἰσθήματά μου, καθώς σέ μεγάλωνα φύλαξε το, παιδί μου, κι άν κάποτε άμφιβάλλεις γιά τήν άγάπη μας, διάβασέ το. ‘Εκεϊ θά δεῖς τί χαρές καί τί πόνους μᾶς έχεις δώσει.

Μηχανικά γύρισε τό πρώτο φύλλο: «Τό ήμερολόγιο μιᾶς μητέρας». ”Αρχισε νά διαβάζει τίς πρώτες σελίδες:

«...Χτές βράδυ, στίς έννιάμισι, ήρθες στόν κόσμο, άγόρι μου! Δυό μέρες καί δυό νύχτες σέ καρτερούσα μέσα στούς μεγαλύτερους πόνους καί στήν πιό φοβερή άγωνία. Δέ μ’ ένοιαζε πώς πονοῦσα, πώς σπάραζα — φοβόμουν γιά τή ζωή σου. ‘Υστερα άπό κάθε φριχτό πόνο ρωτούσα άνήσυχη τό γιατρό, πού παρακολουθούσε μέ τό άκουστικό τούς σφυγμούς σου:

— Πώς είναι, γιατρέ μου, είναι καλά;
— Μή νοιάζεσαι, μοῦ πε, είναι ένας γερός παίδαρος. Φόβο δέν έχει.

Καί δεχόμουν μέ καρτερία τόν άλλο πόνο πού άρχιζε. ”Ήταν μιά δύσκολη περίπτωση κι ἐπρεπε νά γίνει έπεμβαση.

— Κάμετέ με κομμάτια! φώναξα, μά θέλω γερό τό παιδί μου!

...Τρεῖς μῆνες κι έντεκα μέρες έχουν περάσει. Είσαι ένα γερό άγόρι στό πράσινο καροτσάκι σου, μέσα στόν κήπο. Κλοτσάς άδιάκοπα τά σκεπάσματα καί τινάζεις ψηλά τά ροδαλά ποδαράκια σου — μιά κίνηση όλος άπό τήν κορφή ώς τά νύχια.

Γλυκό μου παιδάκι, είσαι ώραιο σάν όλα τά παιδιά στής μανούλας τά μάτια. Δέ θέλω νά γελαστώ σάν άνόητη καί νά πιστέψω

ἀναδεύω: ἀνακατεύω

πώς είσαι τό δγδοο θαῦμα τοῦ κόσμου, γιατί αὐτό δέν εἶναι μόνο δικό σου προγόμιο. Μά πῶς μπορῶ νά μή χαρῶ τά δυό φωτεινά μάτια, πού πήρες ἀπό τόν πατέρα σου καί πού καθρεφτίζουν ἀπό τώρα μιά τρυφερή ψυχή; Πῶς νά μήν τό προσέξω τό ζαχαρένιο χαμόγελό σου, πού κλείνει γιά μένα δλο τό φῶς κι δλη τή γαλήνη τῆς ἄνοιξης;

... Πέρασαν εἴκοσι μέρες πού ύποφέρεις ἀπό ἐντερικά. Τό πρωσπάκι σου μίκρυνε, τά ποδαράκια σου γίναν κλωστές. Κοντεύεις ἐνός χρόνου κι είσαι μόνο δκτώ κιλά. 'Ο πατέρας σου πήγε ἀπελπισμένος σήμερα' στό γιατρό:

—'Απ' αύτά τά δκτώ κιλά κρεμόμαστε δλοι στό σπίτι, γιατρέ μου...

Μᾶς ἔχει τρελάνει ἡ σκέψη πώς μπορεῖ νά σέ χάσουμε.

'Επιτέλους τό αίμα σταμάτησε. 'Αρχίζεις νά δυναμώνεις. Τό κέφι σου ξανάρχεται λίγο λίγο. «Μαμεμέλα!» φωνάζεις κάθε πρωί· κι δταν σέ κοιτώ τρυφερά καί σοῦ λέω «γιόκα μου!», προσπαθεῖς νά μέ μιμηθεῖς: «"Οκα μου!" λές, καί δείχνεις μέ καμάρι τήν κοιλιά σου. "Ας ἥτανε νά φυλάξω κάθε σου λέξη, κάθε φρασούλα σου! Κι δχι ἔτσι ξέρα, δπως τήν παίρνουν τ' αύτιά, μά μέ τή δροσιά της καί τή χάρη της, δπως τήν προφέρουν τά χείλη σου. Νά 'ταν νά 'κλεινα σ' ἔκείνη τή λέξη «μανάνα!», πού λές, τό στρογγυλό κατακόκκινο καί σγουρό στοματάκι σου! Νά σέ παρακολουθῶ στήν ἔξελιξή σου. Καί νά 'vai κανονική κι ἀνεμπόδιστη. Τί ἀποπλήρωση!* Δέ χρειάζομαι τίποτ' ἄλλο. Κι είσαι ἔνα τόσο δά πλασματάκι, πού ἀντέχουν δυό χέρια νά τό γυρίζουν σ' δλες τίς κάμαρες τοῦ σπιτιοῦ ἀπό το πρωι ὥς τό βράδυ...»

* * *

Κάτι σάν κόμπος ἀνέβαινε στό λαιμό τοῦ Ἄντρεα. Πόσες δικές τους, καταδικές τους στιγμές, πού αὐτός δέν τίς ἤξερε, ἄν καί τίς είχε ζήσει καί τίς είχε πληρώσει τόσο ἀκριβά ἡ μητέρα. Κι δμως ἡ ἵδια αὐτή τόν τιμωροῦσε τόσο σκληρά σήμερα. "Ισως γιατί δέν ἥ-

ἀποπλήρωση: ἔξοφληση

τανε πιά στά χέριδ της τό άνυπεράσπιστο έκεινο μωρό πού τῆς
ἄλλαξε τή ζωή. Γιατί νά μεγαλώσει λοιπόν, σάν ̄ταν νά μήν τόν
άγαπούν πιά οί γονεῖς του; Γιατί νά μήν είναι άκόμα «όκτώ κιλά»,
άδυνάτισμένος άπό τά έντερικά, νά τόν πηγαινοφέρνει ή μητέρα
στήν άγκαλιά της άπό τή μιά κάμαρα ώς τήν ̄λλη, γιά νά τόν πά-
ρει ό ύπνος;

Είδε τούς φίλους του καί τή Λίζα στό γαλανό άκρογιάλι τής Σα-
λαμίνας. Θά κολυμποῦσαν, Θά πήγαιναν μέ τή βάρκα, Θά ξάπλω-
ναν στή ζεστή ̄μμο. Κι αύτός ̄ταν πεσμένος σ' ἔνα κρεβάτι καί
τρανταζόταν άπό τούς λυγμούς... "Οχι, δέν μπορεῖ νά τόν άγα-
πούσε πιά ή μητέρα! Πεισματωμένος, γύρισε τά φύλλα καί διά-
βασε πρός τό τέλος:

«...Είσαι ̄ξι χρονῶν άγοράκι, Άντρέα μου! Πόσες φουρτοῦνες
περάσαμε... Παιδί μιᾶς τρικυμισμένης έποχής, μεγαλώνεις μέσα
στή σκλαβιά καί στήν άγωνία. Τ' ̄γρια στοιχειά τοῦ βορρᾶ κατέ-
βηκαν νά πνίξουν τόν τόπο μας. Χειμώνας καί νά σαι ύποχρεω-
μένο νά κατεβαίνεις μαζί μας, νά ξενυχτᾶς στό ύγρο ύπόγειο, ξυ-
πημένο άπό τή σειρήνα στό ζεστό σου κρεβάτι. Τήν τρέμεις καί
τή μισεῖς τόσο αύτή τή στριγγλή φωνή, πού, σταν τήν άκους, χώ-
νεις τά δάχτυλά σου στ' αύτάκια σου, ώσπου νά τελειώσει τό φο-
βερό μήνυμά της. Καί μέ τί χαρά τήν άκους τή δεύτερη φορά!
«Λήξη, μανούλα, λήξη!» καί τρέχεις καί ξαναπέφτεις στό κρεβα-
τάκι σου. Πεινᾶμε. Ό πατέρας ̄χασε δέκα κιλά καί τρέμω μήν
πάθει... Γιά σένα πασκίζουμε, νά μή στερηθεῖς τίποτα. Σοῦ φυ-
λᾶμε τή ζάχαρη, τό ρυζάκι καί ποῦ καί ποῦ σοῦ άγοράζουμε καί
κανένα αύγό. Μά, ̄χ! ό καημός μου, κεῖνα τά ποδαράκια πού δέ
χοντραίνουν, κεῖνα τά μάγουλα πού δέν κοκκινίζουν... Θά σέ
σώσω άπ' δλην αύτή τή θύελλα, Άντρεάκη! Θά σέ ίδω μέ τή ση-
μαιούλα στό χέρι, μαζί μέ τ' ̄λλα παιδάκια τής γειτονιᾶς, νά γιορ-
τάζεις τή νίκη τής είρηνης;

...Χτές είχες τά γενέθλιά σου. Φτιάσαμε ἔνα κέκ μέ σταφίδες.
«Νά δεῖς τό γιό σου, δπως έπιθυμεῖς!» μοῦ ευχήθηκαν. Δέν έπι-
θυμῶ τίποτα ̄λλο, μόνο νά μεγαλώσει, νά δῶ τό χεράκι του νά
διπλώνει κοντά στά δάχτυλα. Εύχομαι σάν θά νιώσεις τόν κόσμο,
άγροι μου, νά μή γνωρίσεις αύτό τό τέρας πού λέγεται Πόλεμος

καί πού φαρμακώνει τώρα τήν παιδική σου ήλικια μέ φρίκη καί μέ τήν πείνα.

...Θέλεις καί τό τελευταῖο ἀγαπημένο σου παιχνίδι; Εἶναι νά κάνετε τό βαπόρι μέ τόν πατέρα. Ἐκεῖνος πέφτει στό κρεβάτι ἀνάσκελα, ἐσύ σκαρφαλώνεις καί κάθεσαι στήν κοιλιά του καί δίνοντάς του τή ροκάνα* τοῦ λέσ:

— Κάνε μου τό βαπόρι, πατέρα!

Κι ἀρχίζει ἡ ἱστορία! Ἡ ροκάνα γίνεται προπέλα* πού γυρίζει, κι ὁ πατέρας καπετάνιος πού δίνει τά παραγγέλματα· πότε πότε τά ξαναλέές κι ἐσύ, σάν ναυτάκι:

— Μόλα κάβο! Πρόσω ἄργα! Πρόσω ὀλοταχῶς!

Καί νά, σηκώνουν τήν ἄγκυρα, γκρρρ-ντάκ!, καί κινᾶ τό βαπόρι καί πάει, πάει, πάει καί συναντᾶ ἔνα ἄλλο καράβι στή μέση τῆς θάλασσας καί τό χαιρετάει, βού ού ού!, καί κάνει καί τ' ἄλλο ἀπό μακριά, βού ού ού!, ύπόκωφα* καί σβησμένα. Κι ἐνῶ ἔξακολουθεῖ τό ταξίδι, συμβαίνουνε μύρια ὅσα. Καθετί γίνεται ἥχος καί κάνει τά φωτεινά ματάκια σου νά στρογγυλεύουν. Γίνεται τρικυμία, τά κύματα σπάζουν στά πλευρά τοῦ πλοίου, τά σκοινιά τρίζουν, σφυρίζουν πανιά κι ἀντένες, καί γύρω τριγύρω ἀντιβουίζει ὁ κόσμος. Ὕστερα γίνεται γαλήνη κι ἀκούγεται μόνο ὁ ἥχος τῆς μηχανῆς, χλάπα χλόπ, χλάπα χλόπ. Κάποτε τό θυμᾶται ὁ καπετάνιος πώς εἶναι πόλεμος κι ἔνα ἀεροπλάνο στριφογυρίζει πάνω ἀπό τό καράβι, βζννν!, κι ἀρχίζουν τά ἀντιαεροπορικά, ντάν! ντάν!, κι ἐπιτέλους ἡ βόμβα σκεπάζει μέ τό δαιμονισμένο της «κλιάσου!» ὅλους τούς ἥχους. Μά τό καράβι τοῦ καπετάνιου ποτέ δέν παθαίνει τίποτε κι ὅλο προχωρεῖ, χλάπα χλόπ!, καί φτάνει στήν Κρήτη.

“Ολος ὁ κόσμος ἔχει νά κάμει μέ τό χαριτωμένο αὐτό παιδάκι, πού πήγε πρώτη φορά στό χωριό τῆς μανούλας, κι ὅλοι τό κερνοῦν λουκούμια καί λιχουδιές.

Κι ὁ πατέρας καθίζει κι ἐκεῖνος νά ξεκουραστεῖ. Μά τό ναυτάκι,

ροκάνα: ξύλινο κρόταλο

προπέλα: ἔλικας

ύπόκωφα: σάν ἀπό μεγάλο βάθος

σκαρφαλωμένο πάνω στό στομάχι, τοῦ φωνάζει «πάλι!». Καί τό πλοϊο ξαναρχίζει τήν ίδια πορεία...

* * *

‘Ο Αντρέας κλείνει τό τετράδιο μ’ ἔνα χαμόγελο. ‘Η θλίψη, κείνη ἡ ἀφόρητη θλίψη, ἔχει λουφάξει... Ξαναζεῖ τίς παιδιάτικες τρέλες του μέ χαρούμενη σκέψη κι ἡ καρδιά του εἶναι γεμάτη ἀγάπη καί τρυφερότητα.

‘Η πόρτα ἀνοίγει. ‘Η μητέρα, νομίζοντας πώς κοιμᾶται, πηγαίνει κοντά του, σκύβει καί τόν φιλεῖ. ‘Ο Αντρέας ἀνοίγει τά μάτια.

— ‘Ακουσε, ‘Αντρέα! τοῦ λέει ἡ μητέρα. Τό μεσημέρι θά φύγουν δύο ἄλλα παιδιά γιά τή Σαλαμίνα. ‘Ο πατέρας πῆγε καί τούς εἶπε νά περάσουν νά σέ πάρουν. “Ελα, καλό μου, καί μήν πικράνεις ποτέ πιά τή μητέρα καί τόν πατέρα. Πονέσαμε πιό πολύ ἐμεῖς πού σέ τιμωρήσαμε. Μά ἐλπίζω νά τό κατάλαβες πώς ἔπρεπε, ‘Αντρεάκη.

“Ενας λυγμός γίνεται φιλί καί δυό μπράτσα σφίγγουν τό λαιμό τῆς μητέρας.

— Δέν εἶναι λοιπόν ψέμα αὐτό πού μᾶς λένε στό σχολεῖο, πώς οι γονεῖς ἀγαποῦν τά παιδιά τους!

ΣΟΦΙΑ ΜΑΥΡΟΕΙΔΗ-ΠΑΠΑΔΑΚΗ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

“Ενας συμμαθητής σου ἔβγαλε ἀπό τό διήγημα αὐτό μιά περίληψη, τή βασική του ίδέα καί μιά μερικότερη ίδέα. ‘Αλλά δέ θά τά βρεῖς μέ τήν ίδια σειρά παρακάτω. Διάβασέ τα καί συζήτησε μέ τούς συμμαθητές σου ποιό εἶναι ποιό:

— ‘Αν μποροῦσαν τά παιδιά νά ἔβλεπαν μέ τί στοργή καί ἀφοσίωση, φροντίδες καί καρδιοχύπια, ἀπό τήν ἀρχή τής ζωῆς τους τά μεγάλωσαν οἱ γονεῖς τους, δέ θά ἀμφέβαλλαν ποτέ γιά τήν ἀγάπη τους, ἔστω καί ἂν κάποτε φάνηκαν αύστηροι ἀπέναντί τους καί τά τιμώρησαν.

— Τά παιδιά συχνά πιστεύουν ὅτι οι γονεῖς τους εἶναι πολύ αύστηροι, ἀκόμη καί ἄδικοι, ἀπέναντί τους, χωρίς νά σκεφθοῦν μέ ψυχραιμία μήπως εἶναι πρός τό συμφέρον τους πού δέν τούς ἰκανοποιοῦν ὅλες τίς ἐπιθυμίες.

— ‘Οταν ὁ τιμωρημένος ἀπό τούς γονεῖς του ‘Αντρέας διάβασε τό ἡμερολόγιο πού κράταγε γι’ αὐτόν ἡ μητέρα του, ὅπου φαινόταν μέ τί φροντίδες καί μέ τί λατρεία τόν μεγάλωσαν, κατάλαβε ὅτι πραγματικά δέν ἦταν ψέμα αὐτό πού τούς ἔλεγαν στό σχολεῖο, πώς οι γονεῖς ἀγαποῦν τά παιδιά τους.

Λέπια λάπτια χλόη, λάπτια χλόη. Καππούτε τό θυμάται, ο καπετάνιος
πάνε, είναι πόλεμος κι ένα δερματόλευκο στριφτούμπριστ πάνω από τό
καπούρι θώνανι, κι σημύδιον το βετεροροπόνιο, μεγάνι γεράμανης

53. ΞΥΠΝΗΣΕΣ, ΚΟΡΙΤΣΑΚΙ;

Ξύπνησες, κοριτσάκι;

Ξύπνησε δήλιος.

Μπήκαν μπροστά τά μοτεράκια
τών χρυσών σπόρων.

‘Άκοϋς;

Τέσσερις μαργαρίτες
τροχοί σ’ ένα άμαξάκι —
σοῦ κουβαλοῦν πολλά
καλούδια καί καλά.

Τέσσερα χελιδόνια-τσαγκαρόπουλα
πάνω κάτω, πάνω κάτω
πηγαινέλα
τραβᾶνε τίς μακριές κλωνιές,
τίς άργυρές,
μιᾶς καλοκαιριάτικης βροχούλας
καί σοῦ ράβουν — γειά χαρά σου —
τά γαλάζια πέδιλά σου.

Μέλισσες τρυγᾶν, τρυγᾶν
τά ξανθόχρυσα λουλούδια,
καί σοῦ φτιάχνουν καί σοῦ φτιάχνουν
(ἄνοιξε τό χέρι σου)
σοῦ 'φτιαζαν τό μέλι σου.

Μιά μουγγή, κοντόχοντρο — δές — μιά άστεία χελώνα
κόβει ἔνα κομμάτι φῶς στρωτό,
γαλανό καί γελαστό,
ἀπ' τό ρυάκι
στό κρεμάει στήν κούνια σου
καθρεφτάκι,
γιά νά κοιταχτεῖς
καί νά χτενιστεῖς.

"Ἐνα ἀγαθό, στρογγυλοπρόσωπο ψωμί,
μέσα στή χρυσή
τοῦ καλοκαιριοῦ κουζίνα
βράζει, βράζει (άκους πῶς βράζει,
σάν νά παίζουν μαντολίνα),
τ' ἀγαθό ψωμί
(πῶς γελοῦν τά μάτια τά μεγάλα σου)
σοῦ 'βρασε τό γάλα σου.

Τά κυκλάμινα στυλώνουνε τ' αὐτάκια τους
σάν τριανταφυλλένια γαϊδουράκια,
γιά ν' ἀκούσουν τί θά πεῖς
μέσα στό χωνάκι τῆς σιωπῆς.

Κι ώς άνασηκώνεις τό χεράκι
φτιάχνεις ἔνα γεφυράκι
κι ἀπό κάτω του περνάνε, σεργιανᾶνε
κύκνοι - κρίνοι,
κρίνοι - κύκνοι.

Δυό μικρούλια, δυό ἄγγελούδια,
κεῖνα τά ἵδια πού σοῦ στεῖλαν τά φτερά τους,
σοῦ κουρντίζουν τά τρενάκια
κάτω ἀπ' τίς ζητωκραυγές τῶν κρίνων
μέσ στίς ράγες τῶν ἀχτίνων.

Κι ἡ μητέρα σου σέ βλέπει καί σωπαίνει
κι εἶναι μιά μικρή οίκουμένη.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. "Όπως καί στά νανουρίσματα τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν ὁ ποιητής ἐπιστρατεύει λουλούδια, πουλιά καί ἄλλα ζῶα καί ἀντικείμενα γιά νά παίξουν παιχνίδια καί νά κρατήσουν συντροφιά στήν κορούλα του πού ξύπνησε στήν κούνια τῆς.

Ποιά λοιπόν εἶναι αὐτά καί μέ τί τρόπο:

- Τῆς κουβαλοῦν καλούδια.
- Τῆς ράβουν τά γαλάζια πέδιλά της.
- Τῆς φτιάχνουν τό μέλι της.
- Τῆς κρεμοῦν ἔνα καθρεφτάκι νά χτενιστεῖ.
- Τῆς βράζουν τό γάλα της.
- Τῆς κουρντίζουν τά τρενάκια.
- Προσέχουν ν' ἀκούσουν τά λογάκια της.

Τό ὕδιο τό κοριτσάκι πῶς ἐκδηλώνει τή χαρά του;

2. Δῆλα στό κοριτσάκι κάθεται ἡ μητέρα, ἥσυχη καί εύχαριστημένη πού τό βλέπει εύτυχισμένο. Πῶς τή λέει τή μητέρα ὁ ποιητής; Πῶς τή βρίσκεις τή φράση πού χρησιμοποιεῖ;

Δέν ḥταν πρώτος στά μαθήματα, οὔτε στό τρέξιμο, οὔτε στό πήδημα. Στήν τάξη δέν τόν πρόσεχε κανείς ίδιαίτερα, δέν εἶχε ἀκούσει ἔνα μπράβο, καί στά διαλείμματα, ἄν ἔπαιζε, ḥταν πάντα μαζί μ' αὐτούς πού φτιάχνουν μιάν όμάδα. Ποτέ δέν ḥταν ἀρχηγός. Ἀρχηγός ḥμουν ἐγώ, ḥταν ὁ Πότης, ὁ Βαγγέλης. Ἐμεῖς κανονίζαμε πότε θά παίξουμε πόλεμο ἢ κλέφτες κι ἀστυνόμους, ἐμεῖς εἶχαμε τό προνόμιο νά λέμε ιστορίες. Οἱ ἄλλοι ἀκουγαν. "Ολο γιά κατορθώματα τούς λέγαμε, ἡρωισμούς, παλέματα, πετροπόλεμους, μονομαχίες. Καί ὅλα φανταστικά! Τό ξέραμε πώς δέν ḥταν ἀλήθεια αὐτά πού λέγαμε, ποτέ δέν εἶχαν γίνει τέτοια πράγματα στό χωριό μας, μά αὐτό δέν εἶχε καμιά σημασία.

Τό χωριό μας ḥταν ἥσυχο καί εἰρηνικό, κι ἄν εἶχαν ἐγνοίες οι πατεράδες μας γιά τόν πόλεμο καί τίς δουλειές, ἐμεῖς δέν παίρναμε εἴδηση. "Άλλα μᾶς γέμιζαν τήν ψυχή. Μιλάγαμε γιά τό Μεγαλέξαντρο καί γιά τόν Κολοκοτρώνη καί γιά τόν Παῦλο Μελά, σάν νά ḥταν ἑκεῖ δίπλα μας καί νά συνεννοούμαστε μαζί ἵσος πρός ἵσον, καί γινόμαστε ἔνα καί τά πιστεύαμε πώς ḥταν ἀλήθεια δσα λέγαμε. "Ασε πιά αὐτούς πού μᾶς ἀκουγαν!

Μιλάγαμε ἀκόμη καί γιά φαντάσματα! Μᾶς ἄρεσαν οἱ ἄγριες ιστορίες πού ἀνακατεύονταν οἱ ὑπερφυσικές δυνάμεις, ὅλοι κάτι εἶχαμε δεῖ, ὅλο καί κάτι εἶχαμε ἀκούσει. Καί τό δειλινό, τήν ώρα πού μεγάλωναν καί βάραιναν οἱ ἵσκιοι, ὅλο σ' αὐτά γύριζε ἡ κουβέντα μας. Ἀνατριχιάζαμε κρυφά, μά κανένας δέν τ' ὀμολογοῦσε. Καί οἱ ἀρχηγοί τό ἴδιο σάν τούς ἄλλους. Γιά ἔνα φιλότιμο ζεῖ κανείς σ' αὐτό τόν κόσμο. Βεβαιώναμε καί ὀρκίζόμαστε πώς, ἄν χρειαστεῖ, πᾶμε νύχτα στό νεκροταφεῖο, πᾶμε καί στό στοιχειωμένο μύλο νύχτα, πᾶμε καί στή βρύση μεσημέρι, τήν ώρα πού χορεύουν οἱ νεράιδες. "Ολα τά μπορούσαμε ἐμεῖς, καί οἱ ἄλλοι θαύμαζαν. Καί ἔτσι καθώς εἴμαστε μαζεμένοι ὁ ἔνας κοντά στόν ἄλλον, ἵσως σ' ἀλήθεια καί νά τό πιστεύαμε πώς τά μπορούσαμε ὅλα αὐτά! "Ολα; "Ολα!

Δέν ξέρω πώς βγῆκε τότε ἡ φήμη, κάτι σάν ψίθυρος ἀκαθόριστος στήν ἀρχή, πού ὅλο καί φούντωνε στόν κόσμο μας: 'Ο Ἀ-

ντρέας φοβᾶται! 'Ο Άντρεας δέν πάει νύχτα στό νεκροταφεῖο, ἀν χρειαστεῖ!

Ήταν στήν όμάδα μου, καί ή προσβολή ήταν γιά δλους μας βαριά. Τόν πήρα παράμερα μιά μέρα καί τοῦ εἶπα αύστηρά σάν άρχηγός:

— Φοβᾶσαι, βρέ, ἀλήθεια εἶναι πώς φοβᾶσαι στά σκοτάδια;

Μοῦ ἔκαμε ἐντύπωση πώς δέν κατέβασε τά μάτια. Κοκκίνισε μονάχα ὡς τ' αὐτιά, σάν νά 'φαγε δυό μπάτσους.

— Ναί, ἔκαμε ἥσυχα, δπως δλα του. Φοβᾶμαι, τή νύχτα ἀγριεύομαι, δέν τό θέλω!

— Φτοῦ σου, νά χαθεῖς! τοῦ ἔκαμα περιφρονητικά. Μονάχα τά κορίτσια, βρέ, φοβοῦνται!

Ήταν μεσημέρι, ἥλιος καί φῶς σέ δλη του τή δόξα. Πώς νά θυμηθῶ λοιπόν κι ἐγώ τούτην τήν ὥρα πώς τή νύχτα κι ἐγώ φοβόμουνα κι ἀγριεύόμουνα σάν κι αὐτόν, κι ἀπόφευγα νά βγῶ ἔξω στήν αὐλή; Εἶναι νά τά θυμᾶται κανείς αὐτά ή νά τά κρύβει σάν ἀμάρτημα φοβερό;

'Ενω τοῦτος ἔδω, μάτια μου, τό ἔλεγε ἔξω φωνή: «Φοβᾶμαι, δέν τό θέλω!» Από τότε πού ξηγηθήκαμε, τόν ἀποφεύγαμε. Μιά φορά ό ξάδερφός μου ό Γεωργής, ό πιτσιρίκος, τόν φώναξε δυνατά μπροστά στούς ἄλλους: Φοβητσιάρη, φοβητσιάρη! Μά ό Άντρεας δέν ἔδειξε πώς προσβλήθηκε, οὔτε θύμωσε, οὔτε χύμηξε νά δείρει τό μικρό, δπως θά ἔκανε ό κάθε ἔνας πού ήθελε νά ἔχει ἔνα δνομα σ' αὐτόν τόν κόσμο. "Αλλαξε δρόμο κι ἔκαμε πώς δέν ἄκουσε. Χάλια δηλαδή! Δέν τόν λογαριάζαμε πιά γιά δικό μας, κι οὔτε μᾶς ἔλειψε δά...

* * *

Καί μιά μέρα ἀναποδογυρίστηκε ό κόσμος δλος! "Ολα ό, τι πιστεύαμε γκρεμίστηκαν ἔτσι σέ μιά στιγμή καί τό ξάφνιασμά μας ήταν μεγάλο, τόσο πού γιά καιρό χάσαμε τά νερά μας καί δέν ξέραμε πιά τί νά πιστεύουμε καί τί οχι.

Μπῆκε ό δάσκαλος στήν τάξη ἔνα πρωί καί δέν κοίταξε κανέναν ἀπό μᾶς τούς πρώτους μαθητές, δπως τήν κάθε μέρα. Κοίταξε αὐτόν, τόν Άντρεα!

— Δέν ̄πρεπε νά ’ρθεις στό σχολεϊο σήμερα, τοῦ ε̄πε στοργικά. ”Έπρεπε νά ξεκουραστεῖς...

Αύτός δέ μίλησε. Τότε ό δάσκαλος γύρισε σ’ έμᾶς δλους καί ε̄πε:

— Τή νύχτα ό ’Αντρέας δέν κοιμήθηκε καθόλου. Άρρώστησε ό πατέρας του καί πήγε νά φέρει τό γιατρό. Μά ό γιατρός δέν ̄ηταν στό χωριό άπόψε, γι’ αύτό χρειάστηκε νά πάει ώς τά Δέντρα, γιά νά τόν βρεῖ καί νά τόν φέρει. Γι’ αύτό τοῦ ε̄πα πώς δέν ̄πρεπε νά ’ρθεϊ στό μάθημα σήμερα... Νά κοιμηθεῖς τό μεσημέρι, παιδί μου.

Ποτέ ̄λλοτε δέν ε̄χε μιλήσει ε̄τσι ό δάσκαλος σ’ έμᾶς. Τό νιώθαμε, δλα τά ̄ριστα καί τά μπράβο πού ε̄χαμε έμεις οί πρῶτοι ώς τότε, χλώμιαζαν καί χάναν τήν άξια τους πλάι σ’ αύτή τήν ̄γνοια πού ̄βαζε τώρα γιά τόν υπνο τοῦ ’Αντρέα.

”Έπειτα ̄ρχισε τό μάθημα, μά κανείς δέν ε̄χε νοῦ ν’ ἀκούσει. ”Εβρεχε ̄ξω σιγανά, κι δλων ή σκέψη ̄ηταν στή χτεσινή τή νύχτα, πού ̄έρχοταν ή μπόρα ή μεγάλη, κι ̄στραφτε καί βρόντοῦσε καί φύσαγε ό ̄έρας νά ̄ξεριζώσει δέντρα καί κλαριά, πήρε σκεπές καί γκρέμισε πεζούλια... Κείνη τήν ώρα ό ’Αντρέας — πού τό ̄λεγε ̄ξω φωνή πώς άγριεύεται στά σκοτάδια — περπάταγε όλομόναχος νά φέρει τό γιατρό. Τόν ̄έραμε τό δρόμο ώς τά Δέντρα. Τόν ̄έραμε καλά. Πέρναγε ̄π’ τόν παλιό τό μύλο! Κι ̄ν τήν ήμέρα ε̄ναι μιά χαρά ό περίπατος κάτω άπό τά δροσερά πλατάνια, άπό τό δειλινό καί πέρα καί οί μεγάλοι άκόμη, άγωγιάτες, ̄ντρες θηρία σωστά, ̄πόφευγαν νά περάσουν. Κράταγε ό τόπος! ”Ολοι τό λέγανε αύτό κι ̄χι μονάχα έμεις. ”Ο ’Αντρέας πέρασε όλομόναχος, ̄φερε τό γιατρό, ̄γιανε τόν πατέρα του. ”Έμεις κοιμόμαστε ̄ησυχοι κι ̄άσφαλισμένοι κι ̄νειρεύομαστε κατορθώματα, ύνω αύτός περπάταγε όλομόναχος... Τόν ̄βλεπε τώρα άπό τό πλάι, μικροκαμμένο, άδυνατο, ̄άσήμαντο όπως πάντα, καί δέν μποροῦσα νά τό χωνέψω. ”Αν δέν ε̄χε ̄ρθει ό γιατρός, πού ̄ηταν κάτι χειροπιαστό, δέ θά τό πίστευα κι ̄ας τό ’λεγε ό δάσκαλος.

Στό διάλειμμα πήγα κοντά του — ̄ηταν κάποτε στήν όμάδα μου, ήμουν ̄λλοτε ̄ρχηγός του.

— Ε̄ίδες, τοῦ ε̄πα, μᾶς κορόιδευες δλους τόσον καιρό. Δέν φοβήθηκες διόλου χτές τή νύχτα!

— Φοβήθηκα! Ποιός τό εἶπε πώς δέ φοβήθηκα; ἔκαμε νυσταγμένα κι ἔφυγε.

Ναί, ὁ κόσμος εἶχε ἀναποδογυριστεῖ καὶ δέν μπορούσαμε νά τό χωνέψουμε. Χρυσό τόν κάναμε νά μᾶς διηγηθεῖ τί εἶδε στά σκοτάδια, τί ἄκουσε, πῶς εἶναι νά πορεύεσαι τή νύχτα μέσα στή Θύελλα, δλομόναχος σέ μέρη πού καί τά σκυλιά λουφάζουν τρομαγμένα. Ποτέ δέ μίλησε γι' αὐτά.

Τήν Κυριακή, σάν ἔγινε ὁ πατέρας του ὀλότελα καλά, ἥρθαν, στήν ἐκκλησία οἱ δυο τους. Φοροῦσε μακρύ παντελόνι ὁ Ἀντρέας· παρόλη τους τή φτώχεια τοῦ τό πῆρε ὁ πατέρας του ὀλοκαίνουριο καί τό ἔβαλε πρῶτος αὐτός ἀπό ὅλους μας. Στάθηκαν κοντά στούς ἐπιτρόπους καί μετά ὅλοι τούς χαιρέταγαν σάν νά ἦταν πρόσωπα ἐπίσημα. Κι ὁ Ἀντρέας ἐκεῖ μέ τούς γέροντες, μέ τούς μεγάλους, μέ τούς προεστούς. Εἶχε γίνει ἄντρας σέ μιά νύχτα. Αύτό ὅλοι τό καταλάβαιναν καί τό παραδέχονταν.

Γίναμε φίλοι μέ τόν Ἀντρέα ἀπό τότε σάν ἀδέρφια. Τόν ξαναστήσαμε μαζί στόν κόσμο μας. Καί στάθηκε γιά μένα ὁ ἡρωάς μου, δίπλα στό Μεγαλέξαντρο καί στόν Κολοκοτρώνη. Μά αὐτός ποτέ δέ μίλαγε γιά ἡρωισμούς καί γιά ἄγριες ἱστορίες καί γιά κατορθώματα, ἐπέμεινε μάλιστα ὡς τό τέλος πώς φοβόταν κι ἀγριεύόταν τά σκοτάδια!

ΓΑΛΑΤΕΙΑ ΣΑΡΑΝΤΗ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Βγάλαμε γιά σᾶς τή βασική ἰδέα τοῦ διηγήματος καί κάμποσες μερικότερες. Ἐκεῖνο πού ἔχετε νά κάμετε, ἐσύ καί οἱ συμμαθητές σου, εἶναι:

(α) Νά ξεχωρίσετε τή βασική ἰδέα.

(β) Νά σημαδέψετε τίς περικοπές ἐκεῖνες τοῦ διηγήματος ἀπ' ὅπου βγαίνει καθεμιά ἀπό τίς μερικότερες ἰδέες.

- Στά παιδιά ὀρέσει νά φαντάζονται τόν ἑαυτό τους προικισμένο μέ ἔξαιρετικές δυνάμεις καί νά τόν ταυτίζουν μέ θρυλικά πρόσωπα.

— Τά παιδιά, ίδιας τά μικρότερα, ζοῦν σ' ἔνα μαγικό κόσμο, ἐμψυχωμένο ἀπό στοιχειά καί φαντάσματα.

— Συχνά, τά παιδιά είναι παλικάρια τῆς φακῆς. Τούς άρέσει νά καυχιοῦνται γιά σπουδαῖα κατορθώματα καί στή φαντασία τους νά τά βγάζουν πέρα μέ όλες τίς δύσκολίες. Άλλα δταν χρειαστεῖ νά ἀντιμετωπίσουν κάτι ἀπό αὐτά στήν πραγματικότητα, βρίσκουν προφάσεις καί τό ξεφεύγουν.

— Δέν είναι ντροπή νά παραδέχεται κανείς τίς ἀδυναμίες του. Φτάνει νά προσπαθεῖ νά τίς ξεπεράσει.

— Ἡ πρόβοδος στά μαθήματα είναι κάτι σημαντικό, ἀλλά ύπαρχουν καί πράξεις στή ζωή τῶν παιδιῶν πού ἀξίζουν περισσότερο.

— Είναι πράξεις στή ζωή τῶν παιδιῶν πού τά δείχνουν ἀρκετά ὥριμα γιά πιό ύπεύθυνη συμμετοχή στή ζωή τῆς κοινότητας.

— Οι ἡρωες δέ θά ἴταν ἡρωες, ὅν δέν ἴταν ἄνθρωποι σάν κι ἐμᾶς, μέ ἀδυναμίες καί δισταγμούς, πού ὅμως πάλεψαν, καί ὅρισμένες φορές κατόρθωσαν, νά τίς ὑπερνικήσουν.

Μανιάριοφ χαρ. πλάτ. ετ. Νέαρ. έντ. Ιούνιος

Φίχροτ υσιγ οσάτταν δετ πιάτα ετ
ανέρχετε ενυσιάλιο διείγολιο δετχιαδί πι
επιλύ νύσλικ δύν ησάετ τίτ ψυονό^κ
ονότη λαχίδι δετχινύ το νύσραετ δύν ίσα

Φίχροτ υσιγ οσάτταν δετ πιάτα ετ
ανέρχετε ενυσιάλιο διείγολιο δετχιαδί πι
επιλύ νύσλικ δύν ησάετ τίτ ψυονό^κ
ονότη λαχίδι δετχινύ το νύσραετ δύν ίσα

55. ΤΑ ΧΕΡΙΑ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ ΜΟΥ

Τά χέρια τοῦ πατέρα μου τραχιά
σάν τοῦ ἀμπελιοῦ τά ροζιασμένα ξύλα.
Όμως στίς χοῦφτες κάνιστρα κρατᾶ
ἀχλάδια καὶ ροδάκινα καὶ μῆλα.

Τά χέρια τοῦ πατέρα μου τραχιά
σκάβουν τό κρύο, τή ζέστη καὶ ματώνουν.
Κάνουν παράδεισο τήν ἐρημιά
καὶ μέ καλά τό σπίτι μας φορτώνουν.

Τά χέρια τοῦ πατέρα μου τραχιά
σά δεῖχτες ρολογιοῦ δουλεύουνε τό χρόνο.
Κάνουν τίς μέρες νά κυλοῦν γλυκά
καὶ νά περνοῦν οἱ νύχτες δίχως πόνο.

Τά χέρια τοῦ πατέρα μου τραχιά
εἶναι ὅμως ἄγια χέρια αὐτά γιά μένα.
Τούς ἔχει δώσει δύναμη δ Θεός
καὶ τά χει δυό φορές εύλογημένα.

PENA KAROYAIOS

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Βγάλτε ώρα σας τη βασική λέξη της στοιχείου της γλώσσας.
Έκτινο από την τάση νόμιμη, δούλια
την τάση της παρατηρήσης.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Μέ τί παρομοιάζει τά χέρια τοῦ πατέρα ή ποιήτρια;
2. Μπορεῖτε νά κάνετε κι ἐσεῖς τό πορτραϊτο τοῦ πατέρα σας; (εἴτε σκίτσο εἴτε γραπτό).
3. Ποιοί στίχοι τοῦ ποιήματος ὅμοιοκαταληκτοῦν καὶ σέ ποιούς τό ποίημα παρουσιάζει κάποια ἰδιορρυθμία;

56. Η ΚΑΘΑΡΗ ΔΕΥΤΕΡΑ

"Ημουν τότε παιδί όχι πλειότερο* από όχτω χρονών καί μαθήτευα στόν παπ-Άντριά;

Κοιμόμουν, κι ὅταν ξύπνησα εἶχα μέσα μου όλο τό θλιβερό συναίσθημα ότι εἶχε ξημερώσει ἡ-τρομερή Καθαρή Δευτέρα μέ τη Μεγάλη Σαρακοστή καί μέ τό σκολειό. Κι ἔπρεπε νά περάσουν πενήντα μέρες ἀκέριες αὐστηρή Σαρακοστή μέ φασούλια, ρεβίθια, κουκιά, φακή καί λαχανικά, καί νά νηστεύουμε καί τό λάδι τά

πλειότερο: περισσότερο

τετραδοπαράσκευα! Αύγα, γάλα, τυρί, βούτυρο, ψάρι, καί προπάντων κρέας δέν ἔπρεπε οὔτε νά τ' ἀναφέρουμε μέ τό στόμα μας, γιατί κι αύτό λογίζονταν ἀμαρτία. Κι ὅταν ἀκόμα τό ἐφερνε ὁ λόγος γιά νά ὄνοματίσει κανένας τό γάλα, τό βούτυρο, τό τυρί, τό ψάρι, ἥ — Θεός φυλάξει! — τό κρέας, ἔπρεπε νά συνοδεύει τήν ἀπαγορευμένη λέξη μέ τήν ἔκφραση «μακριά ἀπό τή Σαρακοστή κι ἀπό μᾶς»· π.χ.: ζυγιάσαμε τό τυρί — μακριά ἀπό τή Σαρακοστή κι ἀπό μᾶς — καί βγῆκε δέκα ὀκάδες*...

Μιά μεγάλη λύπη εἶχε γραπωμένη τήν παιδική μου καρδιά καί δέν μποροῦσα νά τιναχτῶ πέρα ἀπό τά στρώματά μου καί τά σκεπάσματά μου, τρέφοντας κάποια πλάνα ἐλπίδα ὅτι μποροῦσε νά μήν ἦταν ἀλήθεια ὅτι εἶχε ξημερώσει ἡ ἀνεπιθύμητη Καθαρή Δευτέρα κι ὅτι κάποιο δυσάρεστο ὄνειρο γέννησε τήν ἰδέα της.

΄Αλλ' ἥρθα λίγο λίγο στόν ἔαυτό μου, πείστηκα ὅτι δέν ἦταν ψέμα, κι ὅτι ἀληθινά ἔκεινο τό φῶς κι ἔκεινες οἱ ἀργυρόχρυσες ἀχτίνες πού 'μπαιναν ἀπό τίς χαραμάδες τῶν κλεισμένων παραθυριῶν τοῦ δωματίου μου ἦταν τῆς Καθαρῆς Δευτέρας. Θυμήθηκα περίλυπος ὅτι τήν περασμένη βραδιά εἴχαμε τυρινή ἀποκριά. Θυμήθηκα ὅτι εἴχαμε φάει κουλιάστρα*, αύγα τηγανισμένα, τυρί, ὅμορφοφκιασμένη αύγοτυρόπιτα, ψάρια, χέλια, θυμήθηκα ὅτι ὕστερα ἀπό τό δεῖπνο εἴχαμε τραγουδήσει καί χορέψει...

΄Ολα αὐτά τ' ἀναθυμήματα περνοῦσαν ἀπό τή φαντασία μου σάν εἰκόνες φωτόλουστες, χαρωπές, ὅμορφες, γεμάτες τέρψη* καί εύθυμιά, ἡ μιά πίσω ἀπό τήν ἄλλη, σάν κύμα πού διαδέχεται τό κύμα, ἄλλ' ἡ Καθαρή Δευτέρα, γριά ψηλή, σεμνή, ἀσπροντυμένη καί κατακάθαρη, σκυθρωπή*, μ' αύστηρο πρόσωπο καί κάτασπρο φακιόλι, παρουσιάστηκε στή στιγμή μπροστά μου καί μοῦ 'σβησε ὅλες ἔκεινες τίς ὅμορφες καί τερπνές* εἰκόνες, καί μέ φοβέριζε μ' ἔνα μακρύ ραβδί πού κρατοῦσε στά χέρια της, ἀπαράλλαχτη ὅπως μοῦ τήν εἶχε παραστήσει ἡ μάνα μου ἄλλες χρονιές, ὅταν ἥθελα νά φάγω πίτα ἀνήμερα...

όκα, ὀκάδες: παλιό μέτρο βάρους (1.280 γραμμάρια)

κουλιάστρα: τό πρώτο γάλα ἀπό τό ζώνο πού γεννᾶ

τέρψη: εύχαριστηση

σκυθρωπή: θλιμένη, κατσουφιασμένη

τερπνές: διασκεδαστικές, αύτές πού φέρνουν εύχαριστηση

— Πεινῶ, μάνα! εἴπα τῆς μάνας μου πού συγύριζε τό μαγειρειό.

— "Ανοιξε τήν ἄρκλα*", μοῦ εἴπε, καί πάρε ψωμάκι καί φάε!

— Δέν ~~έχει~~ τίποτε προσφάγι;* τή ρώτησα μέ δακρυσμένα μάτια.

— Σήμερα, παιδί μου, προσφάγι; μοῦ ἀπολογήθηκε ἔκείνη, σάν νά παραξενεύονταν πού τῆς ζητοῦσα προσφάγι. Προσφάγι τρήμερο μέρα;

— 'Αλλά δέν τρῶν σήμερα τίποτε ἄλλο ἔξον ἀπό ψωμί ξερό; τήν ξαναρώτησα ἀπελπισμένα.

— Τίποτε, τίποτε! μοῦ ἀπολογήθηκε ἔκείνη ἀποφασιστικά.

— Κανένα σύκο, καμιά σταφίδα, νά φάω γιά προσφάγι;

— Σύκο, σταφίδα; Τί λές, μοναχέ μ' κι ἀκριβέ μ'! Σήμερα τρήμερο, καθαροδευτέρα, σύκα καί σταφίδα; Μόνο τήν Τετάρτη, ὑστερα ἀπό δυό μέρες, κάνει νά φᾶμε σύκα καί σταφίδες. Σήμερα κι αὔριο καλά καλά δέν κάνει νά φᾶμε οὕτε ψωμί! 'Αλλά ἐσᾶς τά παιδιά σᾶς τό σχωρνάει ό Θεός ἂν φᾶτε ψωμί, ἀλλά μονάχα ψωμί καί νερό, καί τίποτε, τίποτε ἄλλο!

— Πῶς νά κάνω, τής εἴπα, πού ἐγώ θέλω καί προσφάγι; 'Ελιές δέν κάνει νά φάω;

— Μπά, μπά, μπά! ξεφώνισε. Φτύσε γρήγορα μή μαγαρίσεις* τό στόμα σου καί μέ τ' ἀνάβαλμά τους μόνο! Τό λάδι δέ βγαίνει ἀπό τίς ἐλιές;

Κι ἀναφέροντας τίς λέξεις «λάδι» κι «ἐλιές», ἔφτυσε, γιά νά ξεπλύνει τό στόμα της νά μή μαγαρίσει.

— Πῶς νά κάνω, τής ξανάειπα, πού δέν μπορῶ νά φάω χωρίς προσφάγι;

Κι αὐτή, κάνοντας πώς θυμήθηκε κάτι, μοῦ εἴπε γιά νά μέ ξεφορτωθεῖ:

— "Αν θέλεις καλά καί σώνει προσφάγι, νά πᾶς στήν πλαγιά νά βρεῖς περδικαῦγα στίς περδικοφωλίες νά φᾶς.

Κι ἀναφέροντας τά περδικαῦγα, ξανάφτυσε.

ἄρκλα: ντουλάπι χωμένο στόν τοίχο προσφάγι: κάτι πρόχειρο πού τρώμε μαζί μέ τό ψωμί (τυρί, ἐλιές κτλ.) μαγαρίζω: λερώνω, μολύνω

— Καί τρῶν περδικαῦγα, μάνα; τῇ ρώτησα σάν νά μήν τό πίστευα.

— Τρῶν, μοῦ εἶπε. "Οσα περδικαῦγα (ξανάφτυσε πάλι) βρεῖς νά μοῦ τά φέρεις νά σοῦ τά ψήσω νά τά φᾶς.

— Δέν τά θέλω ψημένα. Τά θέλω τηγανισμένα.

— Μόνο ψημένα κάνει, γιατί τά τηγανισμένα θέλουν κι ἀρτομή*... βούτυρο. Φτού, φτού! μέ κόλασες, γιέ μου, σήμερα!

— "Ἄς εἶναι καί ψημένα... εἴπα μέ χριστιανική συγκατάβαση*.

'Αλλ' εἶναι νόστιμα τά περδικαῦγα σάν τά κοτίσια;

— Καί καλύτερα ἀκόμα.

— Δέ μοῦ τό λεγες λοιπόν ἀπό τό πρωί, ἀλλά μ' ἄφηνες νά τυραννιοῦμαι;

Καί λέγοντας αὐτά, ρούπησα σάν ἐλάφι ἔξω ἀπό τόν αὐλόγυρο. Στήν ἀρχή σκέφτηκα νά πάγω στήν πλαγιά μόνος μου. Ἀλλά δέ μοῦ ῥχονταν καλά. "Ηθελα συντροφιά. "Ηθελά νά χω μαζί μου καί τόν ἀχώριστο φίλο μου τό Γιάννη. Σιμώνω στόν αὐλόγυρό του καί τοῦ φωνάζω:

— Γιάννη! Γιάννη!

— "Ορσε!*! μοῦ ἀπολογήθηκε ἐκεῖνος μ' ἔναν κόμματο ψωμί στό χέρι.

— "Ελα γρήγορα! τοῦ εἴπα σοβαρά.

— Τί μέ θέλεις; μέ ρώτησε.

— "Ελα γρήγορα πού σοῦ λέω, τοῦ πρόσταξα.

Βγῆκε δι Γιάννης στό δρόμο, δαγκάνοντας ξέκαρδα τό ξερό ψωμοκόμματο, σάν νά ἥταν ζυμωμένο μ' ἀγκάθια.

— Τί μέ θέλεις; μοῦ ξανάειπε βγαίνοντας.

— "Αφ 'σε τό ψωμί, τοῦ εἴπα σοβαρά, κι ἄιντε μας νά πᾶμε πλαγιά γιά περδικαῦγα!

— Τί νά κάνουμε τά περδικαῦγα; μέ ρώτησε ἀπορώντας ἐκεῖνος.

— Τί νά τά κάνουμε; τοῦ εἴπα... Νά τά φᾶμε!

— Καί τρῶν αὐγά τώρα τό μεγαλοσαράκοστο; μέ ρώτησε δισταχτικά πάλι ἐκεῖνος.

ἀρτυρή: τό φαγητό πού δέν εἶναι νηστίσιμο

συγκατάβαση: ύποχωρητικότητα, καταδεχτικότητα

ὅρσε: δρίστε

ότο ανίψιοι πόλεστην ποταφ

δηπο οδιεχόμε πόλι ηδη ποταφ

παγκάλιοι πανώντελοι ποταφ

— Δέν τρῶν κοτίσια αὐγά, τοῦ εἶπα. Μοῦ τό εἶπε ἡ μάνα μου!

‘Η μάνα μου ἦταν ἡ πιό πολύξερη τοῦ χωριοῦ μας καὶ πολλῶν ἄλλων χωριῶν τριγύρω μας, κι ἂς μήν ἔξερε οὕτε τίνη ἄλφα βήτα. “Ολα τ’ ἄλλα τά ἔχειε καλύτερα ἀπό κάθε ἄλλη γυναικά, κι ἀπ’ τούς πλειότερους ἄντρες ἀκόμα. “Ηξερε τίς γιορτές, ποιές εἶναι βαριές καὶ ποιές εἶναι ἀλαφοριές, καθώς καὶ ποιές κάνουν καὶ τά γαϊδούρια σκόλη. “Ηξερε νά ζυγιάζει, ἔξερε τίς δρίμες*, πότε ἀρχίζουν καὶ πότε τελειώνουν. “Ηξερε πότε εἶναι χάση, πότε εἶναι πιάση τοῦ φεγγαριοῦ. “Ηξερε πότε ἦταν δισεχτιά κι εἶχε ὁ Φλεβάρης εἴκοσι ἐννιά μέρες καὶ πότε εἴκοσι δύχτω. “Ηξερε ποιά τετραδοπαρασκευή ἀρταίνονται καὶ ποιά σαρακοστεύουν. “Ηξερε πότε ἀνοίγει τό Τριώδι καὶ πότε εἶναι Μεγάλη Πασκαλιά, λογαριάζοντας τή γιόμωση τοῦ φεγγαριοῦ, καὶ ποιοί μῆνες ἔχουν τριάντα καὶ ποιοί τριάντα μιά.

“Ηξερε τελοσπάντων πολλά, κι ἄμα ἄκουσε ὁ φίλος μου ὁ Γιάννης ὅτι τό εἶχε εἰπεῖ ἡ μάνα μου ὅτι τρῶν περδικαῦγα τήν καθαθοδευτέρα, θυμήθηκε ὅτι τοῦ τό εἶχε εἰπεῖ κι ἡ μάνα του τό πρώι, ἄλλα δέν τό πίστεψε, νομίζοντας ὅτι τόν γελοῦσε. Πέταξε λοιπόν ἀμέσως τό ψωμοκόμματο ἀπό τά χέρια του στίς κότες πού ὕβοσκαν στή χλόη γύρα μας κι ἔτρεξε μαζί μου γιά περδικαῦγα.

Πήραμε ἵσια τά πλάγια, πότε ἐγώ μπροστά κι αύτός πίσω, καὶ πότε πίσω ἐγώ καὶ μπροστά αύτός. Ἐδῶ νά βροῦμε περδικοφωλιές μέ περδικαῦγα, ἔκει νά βροῦμε, τρέξε δεξιά, τρέξε ζερβιά, τρέξε ἵσια ἀπάνω, καὶ τρέξε ἵσια κάτω, μέστα στά βράχια καὶ στούς γκρεμούς, στίς γοῦβες καὶ στίς σπηλιές, στά κράκουρα* καὶ στίς νεροσυρμές, παντοῦ στούς γνώριμους τόπους τοῦ χωριοῦ μας, βγάλαμε ἀλεπές ἀπό τίς τρύπες τους, λαγούς ἀπό τίς σμούλες τους, προγκήσαμε* γεράκια ἀπό τά προσήλια τους, περδίκια ἀπό τίς βοσκές τους, ἄλλα περδικοφωλιές καὶ περδικαῦγα πουθενά!

Ψάξαμε ὅλη τήν ἡμέρα, χωρίς νά βροῦμε τίποτε! Μήπως μᾶς εἶχαν γελάσει οἱ μάνες μας; Ἄλλα γιατί νά μᾶς γελάσουν; Προπάντων ἡ μάνα δέ λέει ποτέ ψέματα, κι οἱ ὀρμήνιες πού μοῦ

δρίμες: οἱ 6 πρῶτες μέρες τοῦ Αύγούστου, όπου παλιά πίστευαν ὅτι δέν ἔκανε νά λούζονται οἱ ἀνθρωποί

κράκουρα: ἄκρες τῶν βράχων

προγκῶ: διώχνω μέ δυνατή φωνή

‘δινε συχνά ήταν «Μήν κλέψεις, μή φονέψεις, μήν ψευδομαρτυρήσεις!»

Γυρίζοντας, γυρίζοντας δόλη τήν ήμέρα, ψάχνοντας έδω κι έκει, βρεθήκαμε βασίλεμα ήλιοϋ σέ μιά βαθιά λακκιά, πού είχαμε ἔνα φοβερό άνήφορο νά κάνουμε γιά ν’ άνεβοϋμε στό χωριό. Ἀλλά τά ποδάρια μας ήταν κομμένα ἀπό τήν κούραση κι ἀπό τήν πείνα. Καί τί πείνα! Πείνα μέ δόντια πού ροφοῦσε τά σπλάχνα μας. Γιά ἔνα κομμάτι ψωμί, δχι σταρίσο, ἀλλά καί καλαμποκίσιο ἀκόμα, ἔδινα δέν ξέρω τί. Προσφάγι; Τυρί, αὐγά, γάλα, ψάρια, κρέας... δέν περνοῦσαν καθόλου τότε ἀπό τό νοῦ μας. Ψωμί! Ψωμί νά λέγονταν κι ἄς ήταν δ,τι! Πῶς νά βγάλουμε δμως τόν άνήφορο καί νά φτάσουμε στό χωριό τό γληγορότερο γιά νά φᾶμε; Ἰδού τό μέγα ζήτημα! Δοκιμάσαμε ν’ άνηφορίσουμε, ἀλλά τά ποδάρια μας ἔκαναν πρός τά πίσω κι δχι πρός τά ἐμπρός.

Ἐτσι, θέλοντας καί μή, ἀποφασίσαμε νά μείνουμε μέσα στή λακκιά, ἔνα τέταρτο τῆς ὥρας μακριά ἀπ’ τό χωριό. Τί νά κάναμε; Νά φωνάζαμε ἀπ’ ἔκει μέσα; Θά ήταν στά χαμένα. Δέ θά μποροῦσε νά μᾶς ἀκούσει κανείς, γιατί ἔρχονταν σάν ἀπίκουπα* τό χωριό, κι οί πιστικοί*, πού μποροῦσαν νά ναι ἔκει γύρα, είχαν συμμαζευτεῖ μέ τήν ὥρα τους στό χωριό. Δέ συλλογίσαστε τήν κακομοιριά μας, πού κιντυνεύαμε νά κοιμηθοῦμε ἔξω, Φλεβάρη μήνα, ἀλλά είχαμε καί τή συλλογή τοῦ δασκάλου μας, τοῦ φοβεροῦ καί τρομεροῦ παπ-Ἀντριᾶ, πού θά μᾶς ρήμαζε στίς βεργιές, ἀν τύχαινε νά ῥθει ἔκεινο τό βράδυ στό χωριό καί δέ μᾶς ἔβρισκε ἔκει... Μήν μπορώντας δμως νά κάνουμε ἄλλο τίποτε, μαζευτήκαμε σέ μιάν ἀπόγωνη σμούλα νά περάσουμε ἔκει τή νύχτα! Ἀν είχαμε σπίρτα ἡ πυριοβολικά*, μπορούσαμε ν’ ἀνάψουμε φωτιά, ἀλλά πού σπίρτα! Ἀρχίσαμε νά κρυώνουμε. Δοκιμάζω νά ψάξω τίς τσέπες μου, μήπως βρῶ κανένα σπίρτο. Ἔνα σπίρτο ἔσωζε δυό ζωές ἔκεινη τή βραδιά! Ψάχνω, ψάχνω... δόξα τῷ Θεῷ! Βρίσκω δύο τρία σπίρτα!

— Σπίρτα, Γιάννη! φωνάζω, καί στή στιγμή κατορθώσαμε

*ἀπίκουπα: μπρούμπτα, ἀπό τήν πίσω μεριά

πιστικός: τσοπάνης μισθωτός

πυριοβολικά: τσακμάκι μέ φιτίλι

κουτσά κουτσά νά μάσουμε στά σκοτεινά μερικά φύλλα και ζερόκλαδα κι άνάψαμε φωτιά! Δόξα σοι ό μεγαλοδύναμος πού μᾶς λεημονήθηκε! Καί θά ζεσταίνομαστε καί τά ίσκιώματα και κάθε λογής δαιμονικά δέ θά χαν άνάκαρα νά μᾶς ζυγώσουν! "Αν είχαμε καί κανένα κομμάτι θυμίαμα ή καί κανένα σπυρί άλατι, θά ήταν άκόμα καλύτερα γιά τά δαιμονικά, τίς νεράιδες και τίς ξωτικές, άλλα δέν είχαμε. Ή φωτιά μᾶς φάνηκε σάν καλός σύντροφος. Πήραμε θάρρος κι άρχισαμε νά ξεχνούμε λιγάκι τήν πείνα. Κι έκει πού γλυκοπυρωνόμαστε ναρκωμένοι άπο τήν κούραση κι άπο τήν πείνα, άκοῦμε νά φωνάζουν τά όνόματά μας άπο τή ράχη, άλλ' έμεις δέν είχαμε δύναμη ν' άπολογηθούμε καί νά δώσουμε νά καταλάβουν πού βρισκόμαστε, γιά νά 'ρθουν νά μᾶς σηκώσουν!

'Έκει πού καθόμαστε άπελπισμένοι και βλέπαμε νά μαυρίζει και ν' άγριεύει πλειότερο ή νύχτα, νά σου κι άκοῦμε πολύ κοντά μας, σάν είδος άπολογία σ' έκείνους πού μᾶς φώναζαν, ένα δυνατό γκάρισμα γαϊδαριού. Γκάαααααρρρρ! Μάλιστα τό γνωρίσαμε κι άπο τήν γκαριξιά τίνος γαϊδούρι ήταν. Πιό χαρμόσυνο άγγελμα δέν μπορούσε νά μᾶς γένει σ' έκεινες τίς άπελπιστικές στιγμές. Μᾶς φάνηκε γλυκότερο κι άπο λάλημα τοῦ άηδονιοῦ έκεινο τό γκάρισμα. "Ήταν γκάρισμα γεμάτο έλπιδα και χαρά γιά μᾶς τούς άποκαμωμένους και καταπεινασμένους! Βάλαμε και τήν τελευταία μας δύναμη γιά νά μπορέσουμε νά πάμε κοντά του. Τό βρήκαμε ξεσαμάρωτο και ξεκαπίστρωτο, άλλα δέ μᾶς πείραζε αύτό. Τό καπιστρώσαμε άμεσως μέ τά ζωνάρια μας και τό καβαλικέψαμε, έγώ μπροστά κι δι Γιάννης πίσω, και ξεκινήσαμε τόν άνηφορο γιά τό χωριό.

Προχωρούσαμε άγάλια άγάλια και σέ μια ώρα και πλειότερο φτάσαμε στά πρόθυρα τοῦ χωριού. Τό χωριό ήταν άνω κάτω γιά τό χαμό μας, κι δι ζευγίτης ρωτούσε τόν πιστικό κι δι πιστικός τό ζευγίτη, άν είχαμε φανεῖ πουθενά. Κοντά στίς μάνες μας και στούς δικούς μας πού στενοχωριόνταν κι έκλαιγαν γιά μᾶς κι έτρεχαν άπ' έδω κι άπ' έκει, στενοχωριόνταν κι ή γειτόνισσά μας γιά τό χαμένο της γαϊδούρι, μήν της τό φάει τή νύχτα κανένας λύκος. Τό γαϊδούρι, μπαίνοντας στό χωριό, άρχισε νά γκαρίζει χα-

τσιούπρα: κορίτσι

ρούμενα, καί μιά τσιούπρα*, πού μᾶς πρωτόειδε στά σκοτάδια καί μᾶς γνώρισε, ἔτρεξε νά τό πεῖ στά σπίτια μας, γιά νά πάρει τά σχαρίκια. Σέ μιά στιγμή, καί πρίν νά φτάσουμε στό μεσοχώρι, ἔτρεξε δλο τό χωριό μ' ἀναμμένα δαδιά καί μᾶς ρωτοῦσαν μέ περιέργεια πῶς εἶχαμε χαθεῖ. Ἀλλά οι πλειότεροι εἶχαν τήν ίδέα ὅτι μᾶς εἶχαν πάρει ξωτικίες ἢ νεράιδες καί μᾶς ἄφηκαν γιατί ἡμαστε μικρά ἀκόμα. Μέσα σ' ἐκείνη τήν ἀναμπουμπούλα ἐνιωσα ὅτι μ' εἶχε ἀρπάξει κάποιος στήν ἀγκαλιά του κι ἔχασα ἀπό κάτω μου τό γάιδαρο πού μέ κουβαλοῦσε. Ἡταν ἡ μάνα μου, πού μέ φιλοῦσε κλαίοντας καί ρωτώντας:

- Τί μοῦ γίνεις σήμερα, μονάκριβέ μου;
  - Εἴχαμε πάει γιά περδικαῦγα μέ τό Γιάννη.
  - Χαλασιά μου καί φουρτούνα μου, παιδάκι μου, τί πῆγα νά σου κάνω σήμερα ἡ στρίγλα ἔγω!
- Εἴχαμε μπεῖ πιά στήν αύλή τοῦ σπιτιοῦ μας.
- Ψωμί, ψωμί! φώναξα μ' ἀδυνατισμένη φωνή.
  - Ψωμί, μωρή, φώναξε κι ἡ μάνα μου στήν ἀδερφή μου. Ψωμί γρήγορα, γιατί λιγώθηκε τό παιδί ἀπό τήν πείνα!

Καί πρίν μποῦμε ἀκόμα στό σπίτι, μοῦ παρουσίασε ἔναν κόμματο ψωμί ἡ ἀδερφή μου.

“Αρχισα νά τό καταπίνω. Νόμιζα πῶς ἥταν ζυμωμένο μέ μέλι. Τόσο γλυκό μοῦ φαίνονταν!

“Οταν ἄνοιξα τά μάτια, πού μοῦ τά χεις κλεισμένα ἡ πείνα, εἶπα στή μάνα μου:

- Μάνα!.. μέ μέλι τό χεις ζυμωμένο σήμερα τό ψωμί;
  - “Οχι, παιδί μου...
  - Τότε γιατί εἶναι ἔτσι γλυκό;
  - “Έτσι εἶναι, μοναχέ μου κι ἀκριβέ μου, τό ψωμί τῆς Καθαρῆς Δευτέρας γιά ἐκείνους πού δέ φᾶν καθόλου ὅλη τήν ἡμέρα...
- Καί μολαταύτα ἔγω εἶχα τήν ίδέα ὅτι μοῦ τό χεις ζυμώσει μέ μέλι τό ψωμί ἐκεῖνο ἡ μάνα μου, γιά νά μέ ίκανοποιήσει γιά τό γέλιο τῶν περδικαύγων, πού μοῦ εἶχε κάνει ἐκεῖνο τό πρωί.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Τό διήγημα αύτό μπορεῖ νά χωριστεί σέ τέσσερα μέρη. Συμφωνήστε μέτούς συμμαθητές σου γιά τό χώρισμα και ἔπειτα νά βάλετε ἐπικεφαλίδες σέ καθένα ἀπό τά τέσσερα μέρη.

2. 'Υπάρχουν στό διήγημα πολύ ζωντανές περιγραφές. Κλεῖσε σέ ἀγκύλες δυό ἀπό τίς περιγραφές πού σοῦ ἀρέσουν περισσότερο και δικαιολόγησε προφορικά τήν προτίμησή σου.

3. 'Η «Καθαρή Δευτέρα» προσφέρεται θαυμάσια γιά θεατρική παρουσίαση. Οι διάλογοι ύπάρχουν, μπορεῖτε νά προσθέσετε κι ἔσεις μερικούς δικούς σας. Χωρίστε τό ἔργο σέ σκηνές (δσες και τά μέρη), κανονίστε τά κύρια πρόσωπα και τούς κομπάρους, και παιξτε το σ' ἔνα πρωινό πολιτιστικῶν ἑκδηλώσεων, ὅταν ἔρθουν οι Ἀπόκριες. Θά δυσκολευτεῖτε μέ τό γάιδαρο, ἀλλά μπορεῖτε νά χρησιμοποιήσετε ἔνα μακρύ ραβδί πού θά τοῦ φορέσετε ἔνα χαρτονένιο κεφάλι γαϊδουριοῦ.

57. ΣΠΙΤΙ ΜΕ ΚΗΠΟΝ

"Ηθελα νά χω ἔνα σπίτι ἔξοχικό
μ' ἔναν πολύ μεγάλο κῆπο — δχι τόσο
γιά τά λουλούδια, γιά τά δένδρα καί τές πρασινάδες
(βέβαια νά βρίσκονται κι αυτά· εῖν' εύμορφότατα)
ἀλλά γιά νά χω ζῶα. "Α, νά χω ζῶα!
Τουλάχιστον ἐππά γάτες — οἱ δυό κατάμαυρες,
καί δυό σάν χιόνι κάτασπρες, γιά τήν ἀντίθεση.
Ἐναν σπουδαῖο παπαγάλο, νά τόν ἀγρικῶ
νά λέγει πράγματα μ' ἔμφαση καί πεποίθησιν.
Ἄπο σκυλιά, πιστεύω τρία θά μ' ἔφθαναν.
Θά θελα καί δυό ἄλογα (καλά εἶναι τ' ἄλογάκια).
Κι ἔξάπαντος τρία, τέσσερα ἀπ' τ' ἄξιόλογα
τά συμπαθητικά ἔκεινα ζῶα, τά γαιδούρια,
νά κάθονται ὀκνά, νά χαίροντ' οἱ κεφάλες των.

Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Αύτή τή φορά ό Καβάφης, πού είναι ένας μεγάλος ποιητής, είχε φαίνεται διάθεση νά παιξει, γι' αύτό καί ἀπαρίθμησε κάμποσα ζῶα στή σειρά μ' έναν τρόπο μισοσαστέο μισοσοβαρό.

Πέρα ἀπό τὸν ἀριθμὸν τῶν ζῶων, ποιές είναι οἱ προτιμήσεις του;

Πάντως μιά ἀπό τίς περιγραφές του δέν μποροῦσε νά είναι καλύτερη. Θά πρέπει νά τήν πρόσεξες. Δέ συμφωνεῖς;

2. "Ολα αὐτά τά ζῶα, πού ἥθελαν πράγματι έναν πολύ μεγάλο κῆπο γιά νά χώρεσουν, σέ πόσους στίχους μέσα χώρεσαν;

58. Ο ΠΛΗΓΩΜΕΝΟΣ ΑΪΤΟΣ

Τά καλοκαίρια τά περνούσαμε στό χτήμα τοῦ παπποῦ, μισή ώρα ξέω ἀπό τό "Άργος." Άμα κάνανε πώς φουσκώνουν οἱ ἄγουρίδες, φορτώναμε έναν ἀραμπά* μέ ροῦχα, μέ κρεβάτια, μέ τοῦ κόσμου τά τσάντζαλα* καί τραβούσαμε κάτω.

"Ήτανε μιά ἀπέραντη φυτειά μέ σουλτανιά, μέ κάθε λογῆς σταφύλι, φραγμένη δλόγυρα μέ βυσσινιές. Ἐξόν ἀπό τά κλήματα καί τίς βυσσινιές, είχε καί κάμποσα δέντρα: ροδακινιές, ἀχλαδιές, δαμασκηνιές, ἀκόμα καί δυό καρυδιές. "Ολα γερά καί καλοδιαλεγμένα. "Ενα κι ἔνα. "Εβγαζε τά καλύτερα φροῦτα τοῦ τόπου.

"Εμεῖς, τά τέσσερα ἀδέρφια, κι ἄλλα τρία παιδιά ἀπό κάτι γειτονικά χτήματα, είχαμε φτιάξει μιά καλή παρέα. Σμίγαμε ἀπό τά χαράματα, μέ τό λάλημα τῶν πετεινῶν, καί τό στρώναμε στό παιχνίδι ως τό μεσημέρι. Κι ἀπέ* ξαναρχίζαμε σέ κάνα δυό ὥρες μέχρι πού βράδιαζε. Οὕτε κουβέντα πώς δέν ἀνοίγαμε βιβλίο, δι, τι καί νά μᾶς ἔκαναν.

Κι είχε τό χτήμα χίλιες δυό μεριές γιά παιχνίδια, θαρρεῖς ἔξεπιτηδες φτιαγμένες. Πρῶτα πρῶτα τ' ἀλώνια πού λιάζανε τή στα-

***ἀραμπάς:** τετράτροχο ξύλινο κάρο
τσάντζαλα: λογιῶν λογιῶν χρειαζούμενα
κι ἀπέ: καί ύστερα

φίδα, μέ τούς πάλους* τους καί τ' ἄσπρα πανιά πλάι, πού ὄταν φυσοῦσε φούσκωναν σάν τούς φλόκους τῶν καραβιῶν, κι ἐμεῖς καβάλα στούς πάλους κάναμε τόν καραβοκύρη· καί σάν ἔβρεχε, στριμωχνόμαστε ἀπό κάτου, μεριάζαμε τά ἀπλωμένα τσαμπιά καί καθόμαστε ἐκεῖ ὅσο νά περάσει ἡ μπόρα, ἀνασάίνοντας τή μυρουδιά τῶν σταφυλιῶν καί τ' ἀλωνιοῦ τοῦ χτισμένου μέ σβουνιά*. Ἔπειτα τά σπίτια καί τά παράσπιτα: τοῦ ἐπιστάτη, τῆς ἐργατιᾶς, τῶν πουλερικῶν, τῶν κουνελιῶν, τίς δλόφωτες ξελότζες* πού καθάριζαν οἱ γυναικεῖς τή σταφίδα τραγουδώντας ἀδιάκοπα, τή δραγασιά* — ἄ, ἡ ψηλή περήφανη δραγασιά μέ τή δροσερή, χορτόπλεχτη σκεπή της, τό δύσκολο, καί γι' αὐτό πιό προκλητικό ἀνέβασμα, τήν ἀσύγκριτη δύμορφιά τῆς ἀπέραντοσύνης τοῦ ἀργίτικου κάμπου! Εἶχε καί κάτι παράξενο, ἀσυνήθιστο, πού κανένα ἄλλο χτῆμα δέν τό ὁχε τριγύρω καί πού ὡς τά τώρα δέν εἶδα μήτε κι ἄκουσα νά ύπάρχει πουθενά ἄλλοῦ: ἔνα νεροφράχτη. Στόν Ξεριά, τό πλατύ ξεροπόταμο πού περνοῦσε λίγα μέτρα ἀπόξω ἀπό τό χτῆμα, δι παππούς εἶχε φτιάσει ἔνα νεροφράχτη, κι ἄμα ἔβρεχε κι ἔφερνε τό ποτάμι, βάζανε, ὅταν χρειαζότανε νερό, κάτι μεγάλες σανίδες καί ποτίζανε.

“Ἐνα φθινοπωρινό δειλινό ἀκούστηκαν βροντές, στά καλά καθούμενα, κι ὑστερα συννέφιασε ξαφνικά κι ἄρχισε νά βρέχει.

— Τό πρωτοβρόχι! φωνάζαμε χαρούμενα κεῖ πού παίζαμε, καί τραβήξαμε πρός τήν κληματαριά. Σταθήκαμε ἀμίλητοι κάτου ἀπό τήν πυκνή φυλλωσιά της, ἀγναντεύοντας κάμποση ὥρα τή βροχή πού ἔπεφτε μέ χοντρές στάλες καί πίνοντας τά μύρα τῆς νοτισμένης γῆς.

Καμιάν ὥρα ἀργότερα ἀκούστηκε ἔνα ἀλλόκοτο βουητό, σάν ἀντίλαλος ὀργισμένου πελάγου.

— Τό ποτάμι κατεβάζει νερό! φώναξε ἀμέσως δι μαρμπα-Κωνσταντής, δι ἐπιστάτης. Γρήγορα τίς μπουκαπόρτες. ‘Ο τόπος διψάει.

Πέντ’ ἔξι ἐργάτισσες τρέξανε στήν ξελότζα καί βγάλανε τίς μα-

πάλος: πάσσαλος

σβουνιά: κοπριά βοδιοῦ

ξελότζα: μικρό σπιτάκι, κιόσκι

δραγασιά: τό στέκι τοῦ δραγάτη

κριές σανίδες. "Εγινε μεγάλη φασαρία όσο νά τίς ξεπλακώσουνε καί νά τίς περάσουνε στά σιδερένια αύλακια τοῦ νεροφράχτη. 'Εμεῖς, ἀπόκοντα. "Ενας ἔπιανε ἀπό δῶ, ἄλλος ἀπό κεῖ. Τοῦ κάκου ἐκεῖνες ἔσκουζαν νά φύγουμε γιατί ἡμαστε ἐμπόδιο στή δουλειά. Κανένας δέν ἔκούνησε.

Μά τό ποτάμι ἔμενε στεγνό καί μόνο τό βουητό ἔφτανε κάθε στιγμή καί πιο δυνατό στ' αὐτιά μας. "Οταν μπῆκαν οἱ σανίδες κι εἶχε τελειώσει τό φράξιμο, ὁ ἐπιστάτης πρόσταξε τίς γυναῖκες νά φύγουν, νά πᾶνε νά πατήσουν τήν ξερή σταφίδα μές στίς κάσες, κι ἀπόμεινε κεῖ ἀτάραχος, μουρμουρίζοντας, σάν νά μονολογοῦσε:

— "Οπου νά 'ναι, θαρθεῖ.

Κι ἀληθινά: δέν πέρασε πολλή ὥρα καί μέσα ἀπό τά πυκνά καλάμια πρόβαλε τό νερό ἀνήσυχο, Θολό, ἀφρισμένο. Πρώτη μου φορά ἔβλεπα τόν Ξεριά ἔτσι δρμητικό, ξέχειλο, ἔνα σωστό ποτάμι πού ἐκάλπαζε, κουβαλώντας, δ.τι βάνει ὁ νοῦς σου. Μές στό Βαθύ βουητό ἀκουγόντουσαν κάθε τόσο οἱ φωνές μας:

— Κοίτα, μιά ἐλιά.

— Νά καί μιά κάπα.

— Μιά χελώνα, παιδιά!

"Οταν εἶδε πώς εἶχε πιά στρώσει τό νερό κι οἱ μπουκαπόρτες ἦταν γερά βαλμένες, ὁ μπαρμπα-Κωνσταντής μᾶς σύστησε νά προσέχουμε καί τράβηξε νά σιάξει τ' αύλακια καί νά βάνει γυναῖκες νά μεριάζουμε τά ξύλα κι δ.τι ἄλλο περιπτό κουβαλιότανε ὡς τό χτῆμα ἀπό τόν ύδατοφράχτη.

Σέ λίγο φύγανε καί τ' ἄλλα παιδιά. Κουράστηκαν νά βλέπουν τά ἵδια καί τά ἵδια, καί πήγανε ν' ἀρχίσουν πάλι τά παιχνίδια.

Δέ θέλησα νά πάω μαζί τους κι ἄς φώναζαν, κι ἄς εἶχαν θυμώσει κιόλα. Κάτι μέ κρατοῦσε ἐκεῖ καρφωμένο. Τό ἀνταριασμένο νερό μέ εἶχε μαγνητίσει. Δέ χόρταινα νά βλέπω τά στριφογυρίσματά του, τ' ἀφρισμένα κύματα πού παρατρέχανε σάν ἄτια ἀγριεμένα, τούς ἀθέλητους ἄψυχους ταξιδιώτες. "Οπου, νά σου κι ἔνας ταξιδιώτης ἐπίσημος: ἔνας ἀφάνταστος ταξιδιώτης: ἀπάνω σέ μιά πουρναρόριζα καθισμένος, ἐρχόταν ἔνας μεγάλος σταυραϊτός! Μόλις τόν εἶδα, τρόμαξα κι ἔκαμα νά φύγω τρεχάτος. Ἀλλά κάτι πολύ δυνατό, κι ἀπό τό φόβο δυνατότερο, μέ κράτησε κεῖ

πέρα ἀσάλευτο. Μέ τά μάτια στυλά τόν κοιτοῦσα πού ταξίδευε καθισμένος ἀγέρωχα πάνω στή ρίζα, ἀγναντεύοντας τόν ούρανό. Στή στροφή τοῦ νεροῦ μπόρεσα νά ξεχωρίσω κάτι κόκκινες βούλες κάτω ἀπ' τό φτερό του. Κατάλαβα: ἡταν πληγωμένος. "Ἐπαψα νά φοβᾶμαι, ἔνιωσα ὅμως νά μέ κυριεύει κάποια λύπη. Μάταια προσπαθοῦσα νά μαντέψω ἄν πονοῦσε. Στή ματιά του, πού σέ μιά στιγμή τήν εἶδα νά πέφτει ἀπάνω μου, γιά νά ξαναχαθεῖ στόν ούρανό, τήν περηφάνια ἀντίκρισα μονάχα.

"Οταν τό ρεῦμα τόν ἔφερε σιμά στό νεροφράχτη, γιά νά τραβήξει ἀμέσως πρός τόν παραπόταμο πού δόηγοῦσε στό χτῆμα, ἔτρεξα ξωπίσω του. Τί θά γινόταν τώρα; Θά τόν ἀποτελείωνε ὁ μπαρμπα-Κωνσταντής; Εἶδα πώς οὔτε κείνος, οὔτε ἄλλος κανένας δέ φαινόταν ἐκεῖ κοντά, καί χάρηκα. Ποιός ξέρει; Κάποια δουλειά θά τούς ἀνάγκασε ν' ἀφήσουν τό νερό νά τραβάει μόνο του, μιά κι εἶχε κάπως καθαρίσει πιά ἀπό τή σαβούρα.

Τό κούτσουρο μέ τόν ἀιτό πῆγε κι ἄραξε πίσω ἀπό μιά μεγάλη ἀχλαδιά, πλάι στόν τράφο*, ἐκεῖ πού ἡ ἀραιά καλαμωτή* σούρωνε τό νερό, γιά νά μήν μπαίνουν πράγματα πού δυσκολεύανε τό πότισμα. "Εμεινα ὥσπου νύχτωσε κειδά, κι ἂς μ' ἔδερνε ὁ ἀποβροχάρης. Ἀκέριες ὥρες καμάρωνα τόν ἀιτό, κρυμμένος μέσ στά πυκνά φύλλα τής ἀχλαδιᾶς. Φρόντιζα νά μήν τόν χάνω μήτε στιγμή ἀπό μπροστά μου. Τά μεγάλα, δλόφωτά μάτια του, πού λές κι εἶχαν μέσ στίς κόρες δυό μικρούς ἥλιους, στρέφανε δεξιά κι ἀριστερά, γιά νά ἔξετάσουν προσεχτικά τόν τόπο πού τόν φιλοξενοῦσε.

Σέ μιά στιγμή σήκωσε τό κεφάλι του κι ἀγνάντεψε κάμποσο ψηλά τόν ούρανό, πέρα κατά τήν πυρωμένη δύση, καί τότε μοῦ φάνηκε πώς εἶδα μιά ἀνάλαφρη νοσταλγία στή ματιά του. Ἀργότερα, σάν νά 'χε πνίξει μέσα του κάθε ἀδυναμία, βάλθηκε νά γιατρέψει τήν πληγή του. Ἀνασήκωσε ὅσο μποροῦσε τήν πληγωμένη φτερούγα, πού ἡταν κατακόκκινη ἀπό τό αἷμα, ἀνοιξε τό δυνατό κεχριμπάρενιο ράμφος του καί μέ τήν ἄλική του γλώσσα ἄρχισε νά γλείφει τήν πληγή, ἀτάραχα καί ὑπομονετικά. Τ' ἄλλο

τράφος: τάφρος, βαθύ αύλακι
καλαμωτή: φράχτης μέ καλάμια

φτερό τό χεί ανοίξει σάν ριπίδι καί τ' ἀργοσάλευε. "Ολο του τό κορμί είχε ἔνα ἔξαισιο ἀργυρόγκριζο χρῶμα, λίγες μεγάλες ἄσπρες βούλες ἐδῶ ἐκεὶ καί μιά πλατιά κάτασπρη ταινία στό λαιμό. Παχιά γκριζόμπλαβα* πούπουλα σκεπάζανε τά πόδια του ὡς τά γερά, μυτερά νύχια, πού ἦταν κι αύτά κεχριμπαρένια, σάν τό ράμφος. Κάπου κάπου μπλάβιζαν κάποια μικρά πούπουλα στό στήθος καί στήν ούρά, κι ὀλόγυρα ἀπό τή λευκή ταινία τοῦ λαιμοῦ φεγγοβιούσαν ἄλλα πού χαν τό χρῶμα τῆς πρώιμης πυράκανθας*. Τά μάτια του ἦταν χρυσοκίτρινα σάν τό τοπάζι* καί ύγρα σάμπως λουσμένα σέ καθάρια βουνίσια πηγή.

"Ἀκουσα πολλές φορές νά μέ κράζουν, μά δέν ἔδωσα ἀπόκριση. Φρόντισα νά κρυφτῷ καλύτερα στά φυλλώματα τῆς ἀχλαδιᾶς.

* * *

Εἶχε νυχτώσει γιά καλά, δέν ἔβλεπα τίποτα πιά. Γύρισα στό σπίτι κι ὁ Θεός ξέρει τί τράβηξα γιά τήν ἀργοπορία μου. Κάτι μ' ἔσπρωχνε νά τά είπω ὅλα, μά φοβόμουνα μπάς καί σκοτώσουν τόν ἀιτό, καί σώπαινα. Στό τέλος δέν μπόρεσα νά κρατηθῶ. "Επιασα τό μικρότερό μου ἀδερφό καί τοῦ τά μαρτύρησα.

— Πάμε ἀμέσως νά ἰδοῦμε, μοῦ εἴπε περίεργος.

Μά τί νά βλέπαμε; Τό σκοτάδι ἦταν πηχτό.

Ώρες σιγομιλούσαμε ἀνασηκωμένοι στά κρεβάτια μας, πού ἦταν πλάι, καί κάναμε σχέδια γιά τό πῶς θά σώσουμε τόν περήφανο βασιλιά τῶν βουνῶν, πῶς θά τοῦ δίνουμε τροφή, πῶς θά τόν ἡμερώσουμε, γιά νά τόν ἔχουμε παντοτινά δικό μας.

— Ἔγω θά πηγαίνω κυνήγι, κι ὅ, τι χτυπάω θά τοῦ τό φέρνω νά τό τρώει.

— Μά λένε πῶς θέλει ἔνα ἀρνί τήν ἡμέρα!

— Ψέματα. Καί μιά καλιακούδα τόν φτάνει. Κι ἔχει τόσες ὁ τόποι! Θά τίς καθαρίσουμε, νά σώσουμε καί τά χωράφια.

“Οσπου μᾶς πῆρε ὁ ὑπνος. Τά χαράματα σηκωθήκαμε οἱ δυό μας σιγά σιγά σάν κλέφτες καί τρέξαμε στήν ἀχλαδιά. Μά ὁ ἀιτός δέν ἦτανε πιά ἐκεῖ.

μπλάβος: βαθυγάλαζος

πυράκανθα: θάμνος μέ ζωηρούς κόκκινους καρπούς

τοπάζι: είδος πολύτιμης πέτρας

— Θά κατάφερε νά πατήσει στό χῶμα καί θά πήγε πηδηχτά τριγύρω νά βοσκήσει, εἴπε δ ἀδελφός μου.

‘Αρχίσαμε τό ψάξιμο. Πήραμε σβάρνα τό χτῆμα, πηδήσαμε σ’ ἔνα γειτονικό κι ὑστερα σ’ ἄλλο μακρινότερο, μά τοῦ κάκου. Εἶχε γίνει ἄφαντος! Σέ κάθε βῆμα πού ἔκανα, ψάχνοντας, ἄκουγα τήν καρδιά μου νά χτυπάει δυνατά: ἂν τόν βρίσκαμε πεθαμένο;

— Δέ θά μοῦ τό κάνεις αὐτό, Θέ μου, δεόμουνα, δέ θά μοῦ τό κάνεις...

Καί δέ μοῦ τό ’κανε. ‘Ο αἰτός οὔτε τήν ἡμέρα αύτή οὔτε τήν ἄλλη δέ βρέθηκε πουθενά, οὔτε ποτέ γίνηκε λόγος γιά πέρασμα ἀιτοῦ ἀπό τά χτήματα. Φαίνεται πώς τήν ἵδια ἐκείνη νύχτα μπόρεσε νά σηκώσει φτερό καί νά φύγει.

Τό πέρασμά του ἄφησε στήν ψυχή μου μιά φεγγοβολή, πού ἀκόμα μένει ἄσβηστη, σάν ἔνα ἴδανικό πού τ’ ἄγγιξα δίχως νά τό πιάσω καί πού γιά πάντα ἄπιαστο θά μένει.

ΣΠΥΡΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Νά βρεις τί έπικεφαλίδα ταιριάζει σέ κάθε ένα άπό τά τρία μέρη τοῦ διηγήματος.
  - 2. Δοκίμασε νά δεις ἂν διάβασες προσεχτικά τό διήγημα:
    - Τί στέκια γιά παιχνίδια είχαν τά παιδιά στό κτήμα τοῦ παπποῦ;
    - Ποιά δύο έντυπωσιακά πράγματα έγιναν ένα φθινοπωρινό δειλινό;
    - Τί σχέδια έκαναν τά δυό παιδιά στά κρεβάτια τους καί γιατί δέν μπόρεσαν νά τά πράγματα ποιήσουν;
  - 3. 'Υπογράμμισε φράσεις, προτάσεις καί περικοπές πού σοῦ άρεσαν πολύ καί θά ήθελες κι έσύ νά είχες γράψει καί έξήγησε προφορικά γιατί.

59. ΕΝΑΣ ΑΪΤΟΣ ΠΕΡΗΦΑΝΟΣ

Τό κλέφτικο αύτό τραγούδι είναι ένα άλληγορικό ποίημα. Ό ανθρωπος τοῦ λαοῦ πού τό έφτιαξε ήξερε ότι διάτος, αύτό τό έπιβλητικό πουλί, ζεῖ μόνο στά ψηλά βουνά καί δέν κατεβαίνει στούς κάμπους. Τό ταύτισε λοιπόν μέ τούς κλέφτες καί τούς άρματολούς, πού ή λεβεντιά τους, ή περηφάνια τους καί ή άγάπη τῆς έλευθερίας τους έκαμε νά πάρουν τά βουνά καί νά μεένουν έκει, μόλο πού διαχειμώνας στά βουνά είναι φοβερός καί ή ζωή τους φοβέρα δύσκολη.

"Ενας άιτός περήφανος, ένας άιτός λεβέντης
άπό τήν περηφάνια του κι άπό τή λεβεντιά του
δέν πάει τά κατώμερα* νά καλοξεχειμάσει,
μόν' μένει άπάνω στά βουνά, ψηλά στά κορφοβούνια.
Κι ἔριξε χιόνια στά βουνά καί κρούσταλλα στούς κάμπους,
έμαργωσαν* τά νύχια του κι έπέσαν τά φτερά του.
Κι άγναντιο βγῆκε κι ἔκατσε, σ' ένα ψηλό λιθάρι,
καί μέ τόν ἥλιο μάλωνε καί μέ τόν ἥλιο λέει:
«'Ηλιε, γιά δέ βαρεῖς κι έδω σ' τούτη τήν ἀποσκιούρα*,
νά λιώσουνε τά κρούσταλλα, νά λιώσουνε τά χιόνια,
νά γίνει μιά ἄνοιξη καλή, νά γίνει καλοκαίρι,
νά ζεσταθοῦν τά νύχια μου, νά γιάνουν τά φτερά μου,
νά ρθοῦνε τ' ἄλλα τά πουλιά καί τ' ἄλλα μου τ' ἀδέρφια.»

Δημοτικό

κατώμερα: τά χειμαδιά, τά πεδινά μέρη
μαργύνω: μουδιάζω άπό τό κρύο
ἀποσκιούρα: ίσκιερό μέρος

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Ποιοί στήχοι λένε ότι:

- ό άιτός-κλέφτης δέν κατεβαίνει στούς κάμπους νά βγάλει τό χειμώνα και γιατί·
- ήταν ένας βαρύς χειμώνας·
- ό άιτός-κλέφτης ύπόφερε πολύ·
- τά βάζει μέ τόν ήλιο σάν ίσος πρός ίσο·
- θέλει νά γίνει ανοιξη γιά δυό λόγους.

60. ΝΥΧΤΟΦΥΛΑΚΕΣ

΄Απομεσήμερο καλοκαιρινό ήταν, όταν δι πατέρας μου μέ παρέδωκε στούς άγωγιάτες κι ή μάνα μου μέ φίλησε, περνώντας στούς ώμους μου έναν τροβά μέ ροῦχα και φαγώσιμα. Μοῦ ἔβαλε και δυό σφιχτοβρασμένα αύγα στίς τσέπες τοῦ σακακιοῦ και μ' ἐσπρωξε ἀνάλαφρο στό δρόμο.

Θά πήγαινα στά Γιάννενα νά δώσω ἑξετάσεις στό γυμνάσιο.

Μ' όλο πού δι πατέρας μου κι δάσκαλός μου — ἀκόμα κι ἐγώ δι τούς — πίστευαν πώς θά πρόκοβα στά γράμματα, γιατί «εἶχα μυαλό πού δέν ἐπρεπε, λέει, νά πάει χαμένο στή λάσπη και στά νταμάρια», ἐκείνη τήν ώρά ἐνιωσα τόσο ἀδειος, πού μοῦ φάνηκε πώς, ἐτσι ξαφνικά, ἀλάφρυνε τό κεφάλι άπό τό βάρος τοῦ μυαλού μου και βάρυνε, ἀντίστροφα, βάρυνε ἀλλόκοτα δι τροβάς στήν πλάτη μου.

΄Οχι πώς ήταν στ' ἀλήθεια βαρύς δι τροβάς· μά, δέν ξέρω γιατί, ἐνιωσα σάν νά εἴχε βουρκώσει κι ἐσταζε μολύβι, ἐτσι καθώς είδα νά στάζουν τά μάτια τῆς μάνας μου.

Θά προτιμούσα νά γυρίσω σπίτι, ν' ἀναβάλω τό ταξίδι — τί λέεις ἐκεῖ, δέ μέ βίαζε και κανένας· θά πήγαινα αλλη φορά... τοῦ χρόνου. Μά πώς νά τολμούσα τέτοια σκέψη. Ήταν κι οι ἀγωγιάτες.

Αύτοί οί πειραχτήριοι, οί φαρμακόστομοι, πού δέν ἄφηναν χρόνο νά σκεφτῷ, πού δέ μέ μέ ἄφηναν νά γυρίσω λίγο πίσω. Πού μ' ἔβαλαν μπροστά καί φλυαροῦσαν σέ βάρος μου. Κρεμάστηκαν, λέσ, κι αὐτοί μέ τά σχόλιά τους ἀπό τά σκοινιά τοῦ τροβᾶ καί τά νιωθα τώρα νά μέ τραβοῦν ἀνελέητα πρός τά πίσω. Μιά μπουκιά ἀνθρωπο ποῦ μέ πήγαιναν ντέ; Καί τί γράμματα νά μάθαινα ό κακορίζικος, δέ μ' ἔστελναν νά «ξεδώσω»* λίγο καί ν' ἀναστηθεῖ τό κορμί μου στό χαρμάνι* καί στή σκαλωσιά;

Ἐλεγαν καί γελοῦσαν δυνατά, πλατιά, καλοκάγαθα καί δέ νοιάζονταν ἀν ἄκουγα ἐγώ, ἀν μοῦ κακοφαινόταν, ἀν τό σκαγα πεισμωμένος ἀπό καμιά πουρναρότουφα κρυφά καί γυρνοῦσα στή μάνα μου κλαίγοντας, ὅπως εἶχαν νά λένε γιά τόν Κωστή τῆς Ἀντωνάκαινας τήν ἄλλη χρονιά... Καί μάλιστα ἐλεγαν πώς σάν θά μπαίναμε στά πρῶτα σπίτια τῆς πόλης, θά μέ φιλοῦσε δ «Ἀράπης» — ἔτσι τούς φιλάει δλους αύτούς πού πρωτοπάνε στήν πόλη — δ τρόμος καί ό φόβος τῶν παιδιῶν ἑκείνης τῆς ἐποχῆς. Κι ἄλλος πάλι προφήτευε πώς θά «τά φόρτωνα στόν κόκορα», ἔτσι πού, καθώς δέν καταλάβαινα τί ἥθελε νά πεῖ, τόλμησα νά κλεφτοκοιτάξω ἔνα ἔνα τά ζῶα, μπάς καί διακρίνων κανέναν κόκορα — τί σόι κόκορας θά ἦταν αύτός πού τόν φόρτωναν κιόλας, καί τί τόν φόρτωναν! Σᾶς λέω, τό κεφάλι μου ἦταν ἔνα φουσκωμένο μπαλόνι...

Μονάχα δ μπαρμπα-Θόδωρος ἄλλαξε τροπάρι κι ἔνιωσα ἀμέσως νά λύνεται τό πιό βαρύ σχοινί τοῦ φορτίου μου:

«Μωρέ, νά ἰδεῖτε πού θά γίνει ἀνθρωπος μιά μέρα αύτό τό παρασούσουμο!» εἶπε. «Κόβει ή γκλάβα του.»

Παρ' όλα αύτά ἤξερα πώς δέν ἦταν καθόλου κακοί ἀνθρωποι. Τούς συμπαθοῦσα αύτούς τούς στρατοκόπους* τῆς νύχτας πού μποροῦσαν νά γελοῦν τόσο εὔκολα, πού χόρταιναν τό στομάχι τους μ' ἔνα κομμάτι ξερή μπορμπότα καί τή ζωή τους μ' ἔνα τραγούδι. Στό βάθος μέ συμπαθοῦσαν κι ἑκείνοι καί μ' ἐκτιμοῦσαν. Καί μάλιστα λίγο πιό πέρα μοῦ πήραν τόν τροβά καί τόν κρέμασαν στά μουλάρια. Μικρά βουνίσια μουλάρια φορτωμένα ξύλα

ξεδίνω: διασκεδάζω, τό ρίχνω ἔχω

χαρμάνι: μείγμα

στρατοκόπος: δοοιπόρος

καί ξυλοκάρβουνα, δλα δλα καμιά δεκαριά, άκολουθοῦσαν τό ἔνα πίσω ἀπό τό ἄλλο ύπομονετικά, τραβώντας ρυθμικά τό λαιμό τους μέ τό βαρύ κεφάλι πρός τά μπροστά, σάν νά 'θελαν ἔτσι νά τραβήξουν καί τό βάρος τοῦ κορμιοῦ τους.

Άκολουθοῦσα σιωπηλός μέ τά χέρια στίς τσέπες τοῦ σακακιοῦ μου, δπου κρατοῦσα χουφτιασμένα τ' αὐγά τῆς μάνας μου, ἀνοίγοντας δσο μποροῦσα τά πόδια μου γιά νά μήν ξεμείνω. Μ' εἶχαν βάλει κιόλας ἔξεπίτηδες πίσω ἀπό τόν πρώτο ἀγωγιάτη, πού τραβοῦσε δυό μουλάρια, μήν χαθῶ ἢ μή πάρει δ υπνος. Μιά δυό φορές γύρισα κλεφτά νά ίδω πίσω μας τό χωριό – πρώτη φορά πού ξενιτεύμονυ, πρώτη φορά πού ή μάνα μου ἤταν τόσο τρυφερή μαζί μου – μιά δυό φορές μοῦ ἀνέβηκαν στάλες στά μάτια, μά ύστερα μέ συνεπήρε δ ρυθμός τῆς πορείας μας καί βυθίστηκα στή συλλογή μου. Βρισκόμουν κιόλας στίς αἴθουσες τοῦ γυμνασίου, δπου αύστηροί δάσκαλοι μοῦ ἔκαναν δύσκολες ἐρωτήσεις κι ἐγώ τούς ξάφνιαζα μέ τίς κοφτές, ἔξυπνες ἀπαντήσεις μου...

* * *

"Ετσι, μέ τίς σκέψεις καί τά ὄνειρα, μέ τόν ἥχο τῶν κουδουνιῶν καί τό ρυθμικό χτύπο τῶν πετάλων πάνω στά χαλίκια καί στίς πλακανίδες*, περάσαμε ράχες καί λαγκάδια, ἀφήσαμε πίσω μας κουτσοχώρια καί στανοτόπια κι ἀράξαμε στ' ἀγνάντιο πρός τή μυστήρια πολιτεία μέ τούς σοφούς δασκάλους καί τόν παράξενο Ἀράπη πού φιλοῦσε τά παιδιά. Δυό τρεῖς ἀπό τούς ἀγωγιάτες σφύριζαν λεβέντικους σκοπούς κι δ τελευταῖος σιγοτραγουδοῦσε μέ καημό τό τραγούδι τοῦ Κατσαντώνη.

"Οταν φτάσαμε στόν κάμπο καί πήραμε τή δημοσιά*, ἔνιωθα τέλεια παραλυμένος. Εἶχε νυχτώσει γιά καλά καί τό φεγγάρι ἀσήμωνε τίς καλαμιές τῶν χωραφιῶν. Οι ἀγωγιάτες λοξοδρόμησαν στή ρίζα ἐνός λόφου πού ἔριχνε μαῦρο τό κορμί του σέ κάτι χωραφιές μ' ἔνα δειλό ρυάκι ἀνάμεσά τους. Βούλωσαν τά κυπροκούδουνα*, ξεφόρτωσαν τά μουλάρια καί τ' ἀπόλυσαν ἀνάμεσα στίς καλαμιές νά βοσκήσουν. Μ' ἔβαλαν κι ἐμένα κοντά σ' ἔναν

πλακανίδες: πέτρινες πλάκες

δημοσιά: δημόσιος δρόμος

κυπροκούδουνα: εἶδος μπρούτζινα κουδούνια

όχτο άπό παχύ ρερόχορτο καί μέ σκέπασαν μ' ἔνα σακί ἀδειανό νά κοιμηθῶ. «Πάρ' τον ὡς τά χαράματα», μοῦ πε ό μπαρμπα-Θόδωρος. «Θά σέ ξυπνήσουμε μεῖς.» Προσπάθησα νά σκεφτῶ πώς βρίσκομαι σέ ζένα μέρη, πώς κινδυνεύαμε ἀπό τούς ἀγροφύλακες τῆς νύχτας γιά τό λαθραϊ νυχτοβόσκημα, πώς ή μάνα μου ἔχει κι αύτή τήν ἔγνοια μου ἀπόψε πού ξενυχτάω μακριά της, πώς τό φεγγάρι εἶχε μεγαλώσει ἀσυνήθιστα καί μᾶς κοίταζε κατάματα, εἶχε γίνει πελώριο ἀστραφτερό μάτι τοῦ Θεοῦ πού πήγαινε νά μᾶς λιώσει μέ τίς στάλες τοῦ ἀσημιοῦ του γιά τή ζημιά. Μά δέν εἶχα τό κουράγιο. Ξεθεωμένος ἀπό τήν κούραση καί τήν ἀυπνία, παραδόθηκα.

* * *

“Οταν ἄρχισα κάποτε νά ξυπνάω, εἶχα τήν αἰσθηση πώς κάποια καταστροφική θεομηνία εἶχε χτυπήσει τόν κάμπο.

Τό πρώτο πράγμα πού ξεδιάλυνα, ἥταν ἔνα ἡχηρό ποδοβολητό καί κάτι ξενοφερμένες φωνές, ἄγριες καί προστακτικές. Τρεῖς ἵσκιοι, τρεῖς καβαλάρηδες, ἔκλωσαν* σάν ἀστραπή τό στέκι μας μιά δυό φορές καί ρίχτηκαν πάνω ἀπό τό μικρό ρεματάκι ἀπέναντι στά χωράφια, δόπου τά μισά μας μουλάρια βοσκοῦσαν στά τυφλά. Συνῆλθα γιά καλά καί δέν ἄργησα ν' ἀναγνωρίσω πρώτα τούς δικούς μου, πού κάπως ἀνήσυχοι, δλοφάνερα ἀσυντόνιστοι προχωροῦσαν σταθερά δλοι πρός μιά κατεύθυνση, ἔτσι καθώς οί σκόρπιοι στρατοί μαζεύονται καί πυκνώνουν τίς γραμμές πρός τό κέντρο τῆς μάχης. Ἡταν σιωπηλοί. Μονάχα οί σπαχῆδες* ἐκεῖνοι τῆς νύχτας τρυποῦσαν βάναυσα τή σιγαλιά τῆς ἀσημοβραδιᾶς. “Ακουγα πέρα καθαρά τίς φωνές τους καί τούς ἔβλεπα νά πηγαινούέρχονται ἀσταμάτητα:

- Ποιός βοσκάει ἐδῶ ζῶα;
- “Ε, πατριώτες, ποῦ εἴστε; ‘Ἐδῶ εἶναι ἀπαγορευμένο!
- Μαζέψτε γρήγορα τά ζῶα δλα μαζί...” “Ε, Βασίλ’, πετάξου ἀπόπερα· εἶναι πολλά τά ζῶα...” Εκαμαν ζημιά!...

“Ενας δυό καβαλάρηδες κάλπασαν ξανά γύρω μας λέγοντας

ἔκλωσαν: τριγύρισαν

σπαχῆδες: ἴππεις ἄτακτου στρατιωτικοῦ σώματος

πάλι τά ίδια, πώς βοσκάμε σέ άπαγορευμένο, πώς θά μαζέψουν τά μουλάρια μας, πώς θά μᾶς πάνε μέσα και θά πληρώσουμε α-σχημα, και χύθηκαν πάλι κατά τά ζωά, άφήνοντας κοφτές, προ-στακτικές φωνές, πού δέν ξεχώριζες άν δίπευθύνονταν σέ μᾶς ή στά ζωά. Τούς έβλεπα τώρα, δαιμονικούς ισκιους, νά διαγράφουν όλο και πιό στενούς κύκλους γύρω από τά μουλάρια, κάνοντας άδιάκοπο πάταγο μέ τίς φωνές τους και τά ποδοβολητά. 'Εκεΐνα τρομοκρατημένα τριπόδιζαν πότε δῶ και πότε κεῖ, κι άπο ένστι-κτο σχημάτιζαν μικρά μπουλούκια γιά αύτοπροστασία. "Ενας, πού φαινόταν νά διευθύνει τήν έπιχειρηση, ξαναπλησίασε και φώναξε αύστηρά:

— Μαζέψτε τα, πού κάνετε τόν κουτό. Γιά μαζωχτεῖτε όλοι νά λογαριαστοῦμε.

Τό κορμί μου σπαρτάρησε άπο ρίγος. «Θά μᾶς πιάσουν καί θά μᾶς βάλουν φυλακή», σκέφτηκά. «Καί τότε άντιο σχολεῖο, άντιο γράμματα...»

Πλησίασα τούς δικούς μας πού άκόμα άργοσάλευαν άσύντα-κτα. Μά δέν άργησε νά συγκροτηθοῦν δυό παρατάξεις, έτοιμες γιά μιά μάχη. 'Η πρώτη φωνή άπο τή δική μας «γραμμή» βγῆκε άπο τά δασωμένα στήθια τοῦ Δημο-Πάνου, τοῦ μεσόκοπου άγω-γιάτη πού σιγοτραγουδοῦσε στό δρόμο τό τραγούδι τοῦ Κατσα-ντώνη. 'Αντήχησε σάν παρακαλεστική και σάν άντιφοβέρα μαζί:

— Γιά σταθεῖτε, πατριώτες, μή μᾶς παιδεύετε τά ζωά! Μήν τά προγγάτε και τά χάσουμε! Θά χουμε φασαρίεις! Άκοῦτε;...

'Εγώ ένιωσα κάποια ζεστασιά και κόλλησα γιά σιγουριά δίπλα στό πρωτοπαλίκαρο. Τήν ίδια στιγμή και οι άλλοι, σάν νά βρήκαν τόν προσανατολισμό τους, ζύγωσαν ξεθαρρεμένοι κι έβαλαν κάτω στά πεταχτά σχέδια γιά δράση.

— Γιά τό Θεό, παιδιά, όχι νταηλίκια*. Δέν έχουμε δίκιο, είπε ό μπαρμπα-Θόδωρος.

Τράβηξε μιά ρουφηξιά, σφούγγισε τό μουστάκι του μέ τή γρο-θιά και ξερόβηξε, σάν νά 'θελε νά βρεϊ λόγια γιά ν' άρχισει τήν κουβέντα.

— Σιγά, βρέ παιδιά, τά ζωά, σιγά· είπε μέ σταθερή φωνή.

— Τί σιγά καί μαλακά, ἀποκρίθηκαν ἀπ' τίς χωραφίές. Δέκα μουλάρια καί τ' ἀμολήσατε τοῦ καλοῦ καιροῦ στά χωράφια. Καί δέ λέτε νά φύγετε...

— Θά φύγουμε, πῶς δέ θά φύγουμε! Καί ζημιά μπορεῖ νά κάναμε, ποιός λέει ὅχι! Ἐσεῖς τό πάτε σώνει καί καλά μέ τό ζοριλίκι... Δέ μᾶς λογαριάζετε ντίπ κατά ντίπ!

‘Η παρέα τῶν ἀγωγιατῶν πλησίαζε τώρα τούς δραγάτες ἀργά, μά σταθερά, καθώς ἔκεινοι εἶχαν ξεκαβαλικέψει καί προσπαθοῦσαν νά μαζέψουν τά θορυβημένα μουλάρια. ‘Ο διάλογος κράταγε κι ἀπ' τά δυό μέρη σ' ἄγριο ἐπιτακτικό τόνο, μά όλοένα ἔχανε τήν πρώτη ἐπιθετικότητα ἀπό τή μεριά τῶν νυχτοφυλάκων, καθώς μπλοκάριζε στίς ψευτοασθῶες ἀποκρίσεις τοῦ μπαρμπα-Θόδωρου.

— Εῖν’ ἀπαγορευμένο καί θά πλερώσετε, ἐπέμενε ἡ ἴδια φωνή. Θά πάτε μέσα ἀπό τό νόμο.

— Δέν εἴπαμε ὅχι. “Ο, τι κάνει νά τό πληρώσουμε... Νά τό κουβεντιάσουμε ἀνθρωπινά πρώτα. Κι ὑστέρα φεύγουμε, πᾶμε στή δουλειά μας... Τί εἴστε σεῖς, δραγάτες ἢ νοικοκυραῖοι;

— Δραγάτες* εἴμαστε· δραγάτες στή φύλαξη τῆς περιοχῆς.

— Δίκιο ἔχετε, ὅπως καί νά ’ναι... Γιά περάστε νά σᾶς ἰδοῦμε· καί νά κανονίσουμε καί τήν παρανομία μας.

Οι φωνές γίνονταν κι ἀπό τά δυό μέρη όλοένα καί πιό συγκαταβατικές*, πιό ἀνθρώπινες, πιό ζεστές.

Καί σέ λίγο ὁ μπαρμπα-Θόδωρος ἔβγαζε τήν καπνοσακούλα καί πρόσφερνε σ' ὅλους ἀπό ἔνα «στριφτό».

— “Οχι φωτιές, παιδιά, εἴπε κάποιος ἀπό τούς δραγάτες.

— ‘Εδω πού μαστε δέ μᾶς παίρνει μάτι ἀνθρώπου... Γιά δαῦτο κι ἐμεῖς τό βρήκαμε ἀπόστιο καί λύσαμε τά ζῶα νά ξαποστάσουν, ὥσπου νά πάρει ὁ Αύγερινός, ἔξηγησε ὁ μπαρμπα-Θόδωρος, καθώς ὅλοι τώρα μιά παρέα ἀκουμποῦσαν στόν ὅχτο, ὅπου εἶχαν μαζευτεῖ τά πιό πολλά μουλάρια.

Κοντοζύγωσα κι ἐγώ ξεθαρρεμένος πιά, μέ τό γιακά τοῦ σακακιοῦ μου ἀνασηκωμένο καί τά χέρια στίς τσέπες, σφίγγοντας

δραγάτης: ἀγροφύλακας
συγκαταβατικός: ὑποχωρητικός, καταδεχτικός

άκομα άσυναίσθητα τ' αύγα τῆς μάνας μου. Γιά λίγα λεπτά ἔστρι-
βαν ὅλοι τά τσιγάρα σιωπηλοί. Καθώς ό μπαρμπα-Θόδωρος μέ
είδε, μέ κοιτάξε ἐπίμονα, καί, ἔτσι σάν νά πιάστηκε ἀπό τήν πα-
ρουσία μου, βρῆκε ἀφορμή γιά καινούριες κουβέντες.

— Εἶχαμε καί τό παιδί, βλέπεις τό ξεθεώσαμε..., εἶπε. Καί χω-
ρίς νά περιμένει ἀπάντηση, συνέχισε τίς συστάσεις, ἀδιάφορος
γιά τή δική μου ταραχή. Πάει νά δώσει ἔξετάσεις στό γυμνάσιο...
Κάτσε, ὁρέ παιδί μ', κάτσε καί σέ ζουρλάναμε καί σένα ἀπόψε!..
Ἄπο καλή πάστα... Κόβει ἡ γκλάβα του...

— Ἀπό ποῦ εἶναι τό παιδί, ρώτησαν σχεδόν ὅλοι μαζί, βρίσκο-
ντας κι ἔκεινοι ἀφορμή γιά κουβέντα καί πρόσχημα νά κοιτάζουν
κάλλιο ἐμέ παρά τούς παράνομους ἀγωγιάτες. Τά μάτια, βλέπεις,
ὅπως καίνε ἔτσι καί φιλιώνουν τίς ψυχές. Κι ἀκόμα δέν εἶχε ἔρθει
ἡ ὥρα τοῦ φιλιωμοῦ! Ἡ πλάγια ἀπάντηση, πού ἔδωσε ό
μπαρμπα-Θόδωρος, χαρακτηριστική τῶν ἀπλοϊκῶν ἀνθρώπων,
κίνησε τίς ψυχές σέ ὅμορφο συναπάντημα:

— Εἶναι τοῦ παπα-Νίκου ἀπό τούς Μελισσουργούς.

— Τί λές; Ἀπό τούς Μελισσουργούς είστε ὅλοι;

— Πάνω κάτω, ὅλοι. Ἐχεις πάρε δῶσε μέ τό χωριό μας;

— Ὁχι, ἀλλά ἀκουστά τό 'χω... 'Ο προσπάππος μου ἦταν ἀπό
κεῖ. Κι ὁ παππούς μου ἦρθε καί νοικοκυρεύτηκε στόν κάμπο γιά
ἔνα κομμάτι ψωμί, ἔκεινα τά χρόνια.

— Τίνος ἀγγόνι είσαι;

— Είμαι παιδί τοῦ Γιάνν-Πάνου· ἀγγόνι ἀπό ἀνεψιά τοῦ Πάνου
Γρίβα.

— Μωρέ, τί λές; Ἀγγόνι τοῦ Πάνου Γρίβα είσαι σύ; Τοῦτος
ἐδῶ εἶναι ό Πάνο-Δῆμος· ἀγγόνι τῆς Νασιούλαινας, τῆς νύφης
τῶν Γριβαίων... Κι ἔδειξε τά δασωμένα στήθια τοῦ παλικαριοῦ
πού ἔλεγαν πώς κράταγε ἀπό τήν ξακουστή γενιά τῶν Γριβαίων.

— Μέ τόν πατέρα του πολεμήσαμε μαζί στήν Πλάκα τό '13,
συμπλήρωσε ἔνας ἄλλος, ό ξερακιανός νυχτοφύλακας, πού ὅλο ἔ-
γλειφε τό τσιγάρο καί δέν ἔλεγε νά σηκώσει τά μάτια του ἀπό τή
γῆ.

— Βρέ, βρέ, κάτι συναπαντήματα ἀπόψε! Κοντεύουμε νά τό
κάνουμε συμπεθεριό, εἶπε ξερογελώντας τώρα ό ἀρχηγός. Καί θά

μάς βάζατε σέ μπελάδες, βρέ παιδιά, νά σᾶς τραβολογάμε στά δι-
καστήρια... Δουλειά κι αύτή νά σου τύχει!

Τά τσιγάρα ἄναβαν κι ἔσβηναν ἀσταμάτητα, οἱ διαχύσεις πύ-
κνωναν δλοένα καὶ πιό πολύ, οἱ γνωριμίες ἀπλωναν τά κλαδιά
τους καὶ τίς ρίζες τους ἀνάμεσα στίς γενιές καὶ τίς φάρες* τῶν
Τζουμέρκων, ὥσπου στό τέλος βρέθηκαν δλοι, μέ τόν ἔναν ἢ τόν
ἄλλο τρόπο, συγγενεῖς καὶ γνώριμοι καὶ πιά δέν ἤξερες νά πεῖς
ποιοί ἦταν οἱ παράνομοι καὶ ποιοί οἱ ἀνθρωποι τοῦ νόμου, ποῦ οἱ
νυχτοφύλακες καὶ ποῦ οἱ στρατοκόποι τῆς νύχτας. Ἡ κουβέντα
κυλοῦσε φιλική, σιγανή, μουρμουριστή, δμοια μέ τό κελάρυσμα
τοῦ νεροῦ δίπλα στό δειλό καὶ ἀσημένιο ρυάκι, ἐνῶ τά ζῶα ξεχα-
σμένα σάλευαν ἀναποφάσιστα ἀκόμα σέ δυό τρία μπουλούκια,
σάν νά περίμεναν κι αύτά καινούρια προσταγή γιά τή μόνη ἔγνοια

φάρα: γένος, σόι ματιά

τους, τή βοσκή. Βρῆκαν μάλιστα δλοι τῆς παρέας πώς παραφέρθηκαν καί πώς δέν ḥταν δά καί καταστροφική ᷮ ζημιά... Στό κάτω κάτω φτωχοί ἄνθρωποι ἀπό τά βουνά ḥταν, ό τόπος ἐκεῖ θά ἔμενε, δέ θά τόν ἔπαιρναν μαζί τους στόν τάφο, τίποτε δέν παίρνουν οἱ ἄνθρωποι μαζί τους στό ταξίδι τό ἀγύριστο... "Αν χρειαζόταν τήν ἄλλη μέρα, θά τά μπάλωναν.

'Εγώ ἔνιωθα τόση σιγουριά πιά, πού, καθώς μέ εἶχαν ξεχάσει, καθάρισα θαρρετά τό ἔνα αύγό καί τό καταβρόχθισα μέ λαιμαργία.

* * *

Σάν ἄδειασαν καί τόν τελευταῖο καπνό τῆς σακούλας, σηκώθηκαν μέ τρανταχτά γέλια, πού ἄφησαν νά ἡχήσουν στόν κάμπο σέ κάποιο ταιριαστό ἀστεῖο τοῦ μπαρμπα-Θόδωρου.

Καί, καθώς ξεχώριζαν, τά χέρια ἔσμιγαν σταυρωτά, ἀδερφωμένα· εύχές καί κατευόδια ἔρεαν ἀπό τά χείλια ὅλων, ἐνῶ ᷮ τελευταία ἀχτίδα τοῦ φεγγαριοῦ, πού πήγαινε νά κρυφτεῖ πίσω ἀπό τό λόφο, σπίθιζε στήν ἄκρη τοῦ ρυακιοῦ.

Καβαλίκεψαν καί χάθηκαν ἐκεῖνοι ἀνάμεσα στίς καλαμίες κι ἐμεῖς φορτώσαμε καί κινήσαμε στή δημοσιά ἄλαλοι κι ἀλαφροπάτητοι.

'Ολομπροστά μας ξάνοιγε ᷮ λίμνη, σκεπασμένη μ' ἔνα ἀέρινο στρῶμα καταχνιάς, κι ᷮ κοιμισμένη πόλη μέ τούς σοφούς δασκάλους της καί τόν Ἀράπη. Δέ μ' ἔνοιαζε πιά. 'Άλλιως ἔβλεπτα τύρα τόν κόσμο. Θά φιλιωθοῦμε καί μέ τόν Ἀράπη, γιατί ὅχι; 'Από μακριά οἱ ἄνθρωποι δείχνουν πιό κακοί...

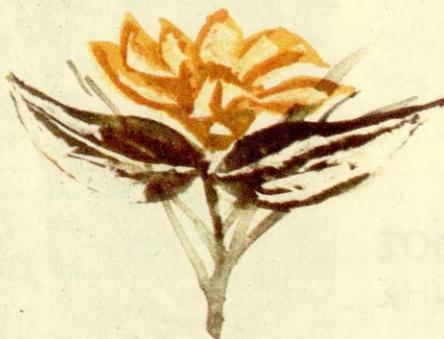
Καθάρισα καί τό δεύτερο αύγό καί προχωροῦσα μέ τό κεφάλι κάπως ύψωμένο, τό μάτι καρφωμένο ἵσια στήν πολιτεία πού όλοένα μεγάλωνε, όλοένα ξάνοιγε τά ξεθωριασμένα χρώματά της.

Πρίν φτάσω στίς πόρτες τοῦ μεγάλου σχολειοῦ, εἶχα πάρει τό πρώτο μάθημα ἀπό τούς φτωχούς ἐκείνους ξωμάχους. Τό πρώτο μάθημα γύρω ἀπό τίς ἀνθρώπινες σχέσεις. Τίς σχέσεις πού ἀπλώνονται κάτω ἀπό τό καγκελόφραγμα τοῦ νόμου, στό μυστικό ψίθυρο τῶν ἀδελφῶν ψυχῶν.

ΑΝΤΩΝΗΣ Π. ΜΠΕΝΕΚΟΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Νά γράψεις μιά ἐπικεφαλίδα καί μιά μικρή περίληψη γιά κάθε μέρος.
2. Ό συγγραφέας στό τέλος τοῦ διηγήματος μιλάει γιά τό «πρῶτο μάθημα» πού πήρε «ἀπό τούς φτωχούς ἐκείνους ςωμάχους».
3. Ποιό ἦταν αὐτό τό «μάθημα» καί ἀπό ποῦ τό βλέπεις νά βγαίνει; Ποιά πρόσωπα ξεχωρίζουν μέσα στό διήγημα καί τί μαθαίνουμε γι' αὐτά ἀπό τό συγγραφέα;
4. Πρόσεξε πόσο ἔξυπνα χρησιμοποιεῖς ὁ συγγραφέας ὅρισμένα ἄψυχα πράγματα, τόν τροβά, τά δυό βρασμένα αὐγά, τό φεγγάρι, γιά νά δώσει παραστατικά τήν ψυχική κατάσταση τοῦ παιδιοῦ. Νά βρεῖς καί νά σημαδέψεις τίς σχετικές περικοπές.
5. Τό διήγημα αὐτό ἔχει πολύ ζωντανές περιγραφές. Νά κλείσεις σέ ἀγκύλες ἐκείνες πού σοῦ ἀρέσουν περισσότερο.

ποτε σε ποσό
από την θάλασσα την αγριότερη
διατήρηση την από την οποία
μετάβλησε σε ποτέ
τον τύπο της πόλης
αρχαιής επαρχίας την αρχαία
πολιτεία την πόλη την πόλη
την πόλη την πόλη την πόλη

την πόλη την πόλη την πόλη

Ἐν δεκάδι
καὶ πέντε
κινῶσι τὸν πόλη
καὶ πόλη
μέντη εἶγες καὶ
λευτοῖς μυτίδα
τῷ ἀσφαλείᾳ
κομβίκερα
έμεις φορτωσε
ταῖσι.

Οικουμενικό
στράτιο καταδύεται
καὶ τρέ και τρέ

Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

τοῖν απειώ
μετέπειτα
επέπλωσε
επέπλωσε
επέπλωσε
επέπλωσε

Ψηφιοποήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαίδευτικής Πολιτικής

61. Η ΑΣΠΙΔΑ ΤΟΥ ΑΧΙΛΛΕΑ

”Εφτασε ἡ Θέτιδα στό χάλκινο πύργο τοῦ Ἡφαίστου, πού ύψωνεται ξεχωριστός πάνω στίς αἰθέριες κορφές τοῦ Ὄλυμπου. Ὁ ἕδιος ὁ θεϊκός τεχνίτης τὸν ἔφτιαξε, κι ἔλαμπε ὁ πύργος σάν ἄστρο. Τέτοια δύμορφιά.

”Η Χάρη, ἡ γυναίκα τοῦ Ἡφαίστου, καλοδέχτηκε τή Θέτιδα καί τῆς πρόσφερε ἐπίσημο κάθισμα γιά ν' ἀναπαυτεῖ. ”Ἐπειτα ἔκραξε τόν ἄντρα της. Ἐκεῖνος παράτησε τά σύνεργα τῆς δουλειᾶς, πλύθηκε κι ἔτρεξε κουτσαίνοντας. ”Ἐπιασε τό χέρι τῆς θεᾶς μέ σεβασμό καί τῆς μίλησε:

— Πολύ συχνά δέ σέ βλέπουμε, μά εἶσαι πάντα ἀγαπητή. Καί δέν ξεχνῶ πώς σέ σένα καί στήν καλή ἀδερφή σου τήν Εύρυνόμη χρωστῶ τή ζωή μου, τότε πού γκρεμίστηκα στά νερά τοῦ Ὄκεανοῦ κι ἔσεις μέ μαζέψατε μέ τόση καλοσύνη.

Καί τῆς θύμισε ἐκείνη τήν παλιά ἴστορία.

— Ναί, ναί, εἴπε ἡ Θέτιδα, τό ξέρω πώς μ' ἀγαπᾶς καί γι' αὐτό πῆρα τό θάρρος κι ἥρθα νά σου ζητήσω μιά χάρη. Εἶναι γιά τό μοναχογιό μου, πού περνάει ὥρες πικρές στ' ἀκρογιάλι τῆς Τροίας. Γιατί τοῦ σκοτώσανε τόν ἀκριβότερο φίλο του· κι ὁ ἔχτρος πού τόν σκότωσε φορεῖ τώρα τοῦ γιοῦ μου τή λαμπρή ἀρματωσιά, πού τήν εἶχε δανείσει στό σκοτωμένο. ”Απραγος* τώρα κάθεται καί θρηνεῖ, πού δέν μπορεῖ νά πολεμήσει, νά πάρει πίσω τό δίκιο του. Προσπέφτω στά πόδια σου, ἀν θέλεις νά χαρίσεις στό γιό μου μιά καινούργια ἀρματωσιά. ”Ἄτυχο παιδί!

Συγκινήθηκε ὁ μάστορης:

— Γι' αὐτό νοιάζεσαι, Θέτη; Σοῦ δίνω τό λόγο μου πώς τέτοια ὅπλα, σάν αὐτά πού θά φορέσει ὁ ἀκριβογιός σου ἄλλος δέν τά χάρηκε, οὔτε θνητός, οὔτε κάν Θεός. ”Οποιος τά δεῖ θά σαστίσει. Περιμένε...

Καί τράβηξε, κουτσαίνοντας, γιά τό ἐργαστήρι του. ”Ετοίμασε τά χωνιά καί τά φυσερά του. ”Ἐβαλε στή φωτιά χρυσάφι, ἀσήμι, καλάι* καί χαλκό. Στύλωσε τό ἀμόνι στό κούτσουρο. Πῆρε τά σύ-

ἀπραγος: χωρίς νά κάνει τίποτέ
καλάι: κασσίτερος

νεργα στα χέρια του, σφυρί και μασιά*. Καί βάλθηκε νά μαστορεύει.

Τήν άσπιδα πρώτα:

Ήταν πελώρια, γιά άνάστημα θεϊκό. Πλουμισμένη παντοῦ, μέτριπλό στεφάνι άστραφτερό, δλόγυρα, και μ' άσημένιο λουρί. Πεντάδιπλο πετσί εἶχε δίσικος της κάτω απ' τή μετάλλινη λάμα*.

Καί σκάλισε πάνω στήν άσπιδα, δ' θαυμαστός, και τί δέ σκάλισε:

Ἐφτιασε τή γῆ, τόν ούρανό καί τή θάλασσα. Τόν ἥλιο καί τ' δλόγιομο φεγγάρι. Τά ζώδια*, τούς άστερισμούς, τούς γαλαξίες. Καθένα ξεχωριστά, τήν Πούλια, τά βροχάστερα, τόν Κυνηγό, τήν Ἀρκούδα. "Ενα θαῦμα.

Ἐφτιασε άκόμα δυό δημορφες πολιτεῖες.

Στή μιά εἶχανε γάμους και ξεφαντώματα. Κι οι νυφάδες διαβαίνανε απ' τούς δρόμους τής πολιτείας, άνάμεσα σέ λαμπάδες και σέ φωνές. Κι ἔπαιζαν δργανα, λαγοῦτα* και φλογέρες, κι οι γλεντοκόποι χορεύανε. Κι οι γυναῖκες στεκόντουσαν στά κατώφλια και κάνανε χάζι.

Στήν ἄλλη πολιτεία γινόταν πόλεμος. Κι εἶχαν ἔρθει ἔχθροι νά τήν κουρσέψουν. Κι ἤτανε πολύς χαλασμός, και πέφτανε πλήθος οι σκοτωμένοι.

Ἐφτιαξε, άκόμα, πλούσιο κάμπο, καρπερά χωράφια. Κι οι ὁργωτῆδες δουλεύανε τή γῆ μέ τά προκομμένα ζευγάρια. Καί τ' ἀγόρια τούς κερνούσανε κρασί.

Καί παρακάτω, θεριστάδες πού θερίζανε μέ τροχιστά δρεπάνια. Καί παιδιά πού κουβαλοῦσαν τά χερόβολα*. Κι ἄλλοι πού δένναν τά δεμάτια. Καί παρέκει δ' νοικοκύρης, κρατώντας τό ραβδί, κοίταζε και χαιρότανε τό βιός του.

Καί παρακάτω, ἀμπέλι φορτωμένο μέ σταφύλια σκάλισε (χρυσό τό ἀμπέλι, τά σταφύλια μαῦρα) και κάθε κλῆμα στυλωμένο μέ άσημένιο πάσσαλο. Καί νιές και νιοί χαρούμενοι κουβαλούσανε

μασιά: τσιμπίδα

λάμα: λεπτό μεταλλικό έλασμα

ζώδια: 12 άστερισμοί, ένας γιά κάθε μήνα

λαγοῦτο: έγχορδο μουσικό δργανο

χερόβολο: δσες καλαμιές πάνει ή παλάμη

καρπό μές στά καλάθια. Κι ἄλλοι χορεύανε καί τραγούδοϋσαν.

Ἐφτιασε, ἀκόμα, κοπάδι βόδια πού ἔτρέχαν κατά τό ρέμα, νά ξεδιψάσουνε. Ξοπίσω κατεβαίνανε τσοπάνηδες (χρυσοί), καί παραπίσω τά σκυλιά τους.

Ἐφτιασέ λιβάδια καί πρόβατα πού βόσκανε καί μαντριά καί καλύβες.

Κι ἔφτιασε χορούς παιδιῶν καί κοριτσιῶν.

Καί τί δέν ἔφτιασε...

Καί κοντά στό γύρο τῆς ἀσπίδας ἔφτιασε τό μεγάλο ρεῦμα τοῦ Ωκεανοῦ νά περικλείνει τά πάντα.

Ἐπειτα ὁ Ἡφαιστος ἔφτιασε τό θώρακα, λαμπρότερο ἀπό τῆς αὐγῆς τό φῶς.

Ἐπειτα τοῦ ἔφτιασε τό κράνος, μέ λοφίο χρυσό. Κι ἀπό καθαρό καλάι τίς κνημίδες.

Ἐτοιμα. Τά πῆρε καί τ' ἀκούμπησε μπροστά στή Θέτιδα.

Ἐκείνη ἔκλινε τό θεϊκό κεφάλι καί χαμογέλασε, ευχαριστημένη. Ἐπειτα χύθηκε, σάν γεράκι, ἀπό τίς χιονοσκέπαστες κορφές, κρατώντας τά θαυμαστά ὅπλα, πού ἀχτιδοβολούσαν.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΓΕΡΑΛΗΣ
('Από τό Σ τῆς Ἰλιάδας)

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Άνάμεσα στό κεφάλαιο αύτό άπό τήν «'Ιλιάδα» πού ἔγραψε ό 'Ομηρος πρίν από εἴκοσι δέκτω περίπου αιώνες καί στό χθεσινό άκόμα ποίημα τοῦ Κώστα Κρυστάλλη «Τό κέντημα τοῦ μαντιλιοῦ», πού άκολουθεῖ, ύπάρχουν κάποιες δημοιότητες.

Διαβάστε καὶ τά δυό κείμενα καὶ συζητήστε ἔπειτα τίς όμοιότητες καὶ τίς διαφορές πού ύπάρχουν ἀνάμεσα στά σκαλίσματα τῆς ἀσπίδας καὶ τά κεντήματα τοῦ μαντιλιοῦ.

62. ΤΟ ΚΕΝΤΗΜΑ ΤΟΥ ΜΑΝΤΙΛΙΟΥ

Στήν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ ξανθή κάθεται κόρη
κι ώριόπλουμο, λευκό, χρυσοκεντάει μαντίλι,
μαντίλι τοῦ γαμπροῦ, τοῦ γάμου τῆς κανίσκι*.

Τή θάλασσα κεντάει μέ τά νησιά της δλα,
κεντάει τόν ούρανό μέ τά λαμπρά του ἀστέρια,
τή γῆ μέ τά πολλά καὶ τά ώραϊα λουλούδια.

Κεντάει κι ἔνα βουνό, ψηλό ψηλό καί μέγα.
Τό χάραμα γλυκά προβάλλει στήν κορφή του
καί βάφεται ἡ κορφή καί τ' ούρανοῦ ἡ λουρίδα
ροδόλευκη. Νερά καθάρια κι ἀσημένια
τά διάπλατα πλευρά ξετρέχουν κι αύλακώνουν.
Χιλιόχρονα, παλιά, βαθιά, ἰσκιωμένα δρμάνια*
κεντάει τίς λαγκαδιές μέ πράσινο μετάξι.

Στούς δχτους, στά ριζά, κοπάδια ἀσπρολογῆνε
καί φαίνονται βοσκοί, καί στ' ὅμορφο κεντίδι
φλογέρες λές κι ἀκοῦς, λές καί γρικᾶς* τραγούδια,
βελάσματα βραχνά καί ἥχούς ἀπό τρουκάνια*.

Στά πόδια τοῦ βουνοῦ κεντάει γαλάζια λίμνη
μέ καλαμίές χρυσές. Ἔνας ψαράς στήν ἄκρη
πεζόβολον* κρατεῖ καί δόλωμα ἔτοιμάζει.

Κάμπον πλατύ πλατύ μέ σμαραγδένιο νῆμα
δόλογυρα κεντάει. Στή μέση ἀπό τόν κάμπο
ποτάμι σιγαλό καί φιδωτό ξομπλιάζει*
μέ δάφνες, μέ μυρτιές καί μέ δασιά πλατάνια,
μέ ἀηδόνια, μέ φωλιές· καί στό πανώριο ξόμπλι
τό φλοϊσβο τοῦ νεροῦ Θαρρεῖς κι ἀκοῦς, τῆς δάφνης
τό μύρο, τῆς μυρτιᾶς, Θαρρεῖς ὅτι ἀνασαίνεις,
πώς τόν κελαηδισμό τῶν ἀηδονιῶν ξανοίγεις*,
πώς νιώθεις τό ἀπαλό τῆς φυλλουριᾶς μουρμούρι.

Στήν ἄκροποταμιάν ἀλάφι ζωγραφίζει
πού σκύφτει τά νερά νά πιεῖ τά κρυσταλλένια
καί ξάφνου σαϊτιά στήν πλάτη τό λαβώνει·
στρέφεται αὐτό, κοιτάει μέ πόνο τήν πληγή του,
πάσχει ν' ἀπαλλαχτεῖ, δέ δύνεται* τό μαῦρο,
κι ἀπό τόν ούρανόν, ἀπό τά δέντρα γύρα
βοήθεια λές ζητάει.

‘Ολόυρα ἀπό τόν κάμπο
πλῆθος μικρά χωριά κεντάει, χωράφια ἀλλοῦθε
μέ δόλοχρυσα σπαρτά, μέ θημωνιές, μέ ἀλώνια.
Πράσινα ἀμπέλια ἀλλοῦ μέ κίτρινα σταφύλια,
κίτρινα σάν φλουριά, κι ἔμορφα κοπελούδια
πού μπαίνουν μέ πλεχτά καλάθια καί τρυγᾶνε.

Γάμον ἀρχοντικό σ' ἔνα χωριό πλουσιῶς
μέ νύφη, μέ γαμπρό, μέ φλάμπουρα*, μέ ψίκι*.

Δράκους ἄλλοι κεντάει καί λάμιες καί νεράιδες.

Κεντάει κι ἔνα γιαλό μέ ζαφειρένια πλάτια.

Στήν αἴκρη τοῦ γιαλοῦ τήν ὕδια τή θωριά της
δόλόφαντη ἴστορεῖ ἀπό ἐμορφιά καί νιότη
καί πλοῦτο κι ἀρχοντιά — καί στά λευκά της χέρια
τ' ἀργόχειρο κρατεῖ, τ' ὥριόπλουμο μαντίλι,
μαντίλι τοῦ γαμπροῦ, τοῦ γάμου της κανίσκι (...)

ΚΩΣΤΑΣ ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ

κανίσκι: κάνιστρο, πανεράκι γεμάτο δῶρα

δράμνια: ρουμάνια

γρικώ: ἀκούω

τρουκάνι: πλακουτσωτό κουδούνι

πεζόβολος: κωνικό δίχτυ γιά ψάρεμα στά ρηχά

ξόμπλι: κέντημα

ξανοίγω: ἔδω σημαίνει ἀκούω, διακρίνω

δύνεται: μπορεῖ

φλάμπουρο: εἶδος σημαίας

ψίκι: συνοδεία γάμου

63. ΤΟ ΑΛΟΓΑΚΙ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΑ

Ἐπάνω στήν Ἀκρόπολη ᾔχω ἔνα φίλο πού τόν ἀγαπῶ πολύ. Τοῦ κάνω τακτικά συντροφιά, γιατί μοῦ ἀρέσει νά περπατῶ ἐκείνη τήν ὥρα τοῦ δειλινοῦ. Τότε μπορῶ νά χαρῶ τόν ἥλιο πού σβήνεται καί χάνεται πίσω ἀπό τ' ἀττικά βουνά, παίρνοντας μαζί του τό λαγαρό φῶς τῆς μέρας. Τότε ἀνακαλύπτω τά χίλια του χρώματα, πού φανερώνονται στό βάθος, παραλλάζοντας σέ κῆπο τόν οὐρανό.

Ἀφήνω τά μάτια μου νά πλανηθοῦν στό βοριά, πρός τήν Πάρνηθα. Στρέφω πρός τήν πλευρά τοῦ νότου καί χαμογελῶ στόν Ὑμηττό. Ἀναπαύω τό βλέμμα μου στόν πευκόφυτο λόφο τοῦ Φιλοπάππου. Μέ συγκινεῖ τό θέαμα τῆς ἀρχαίας Ἀγορᾶς καί τοῦ Θησείου. Καί στό τέλος γυρίζω πρός τό Φάληρο κι ἀγναντεύω τή μαγική ἐκείνη γραμμή — ἄλλοτε γκρίζα κι ἄλλοτε θαμπή — πού ἐνώνει τή θάλασσα μέ τόν οὐρανό.

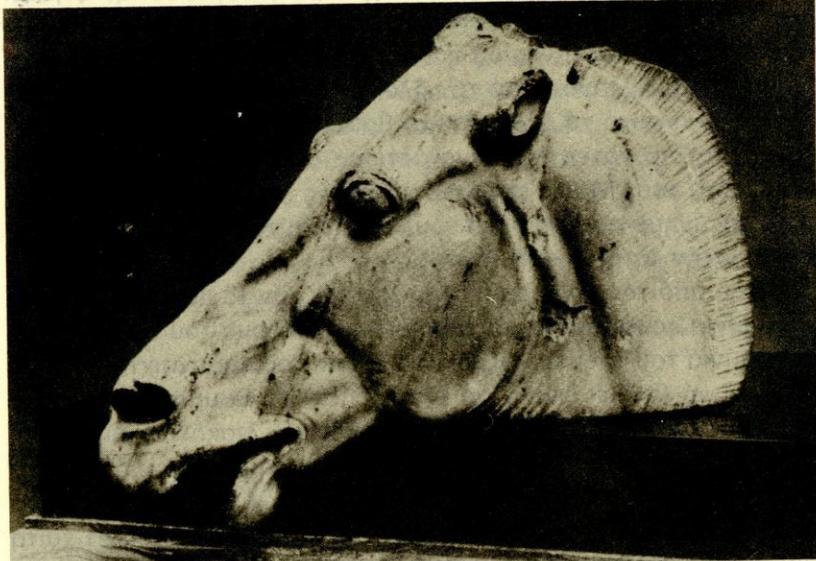
Σάν τελειώσω ἀπ' ὅλα αὐτά, προχωρῶ ἀνάμεσα στά σπασμένα μάρμαρα, φτάνω στόν Παρθενώνα, ἀνεβαίνω τά σκαλιά, περνῶ ἀνάμεσα ἀπό τίς δεκαεφτά κολόνες τῆς νότιας πλευρᾶς καί βρίσκομαι στήν ἀνατολική εἰσοδο τοῦ ναοῦ. Τότε σηκώνω τά μάτια μου ψηλά καί λέω «καλησπέρα» στό μικρό μου φίλο. Γιατί δὲ φίλος μου εἶναι τό μαρμάρινο ἀλογάκι ἀπό τό ἄρμα τῆς Σελήνης, πού στολίζει τό ἀνατολικό ἀέτωμα τοῦ Παρθενώνα.

Μέ τό ἀλογάκι ἔχουμε γνωριστεῖ ἔδω καί πολύν καιρό κι ἡ φιλία μας εἶναι δυνατή κι ἀτράνταχτη. Εἶναι ἀπό τίς φιλίες ἐκείνες πού δέ σβήνουν ποτέ, γιατί τίς δένει ἡ δμορφιά καί ἡ ἀγάπη. Τό ἄλογο πού ἀγαπῶ — κι ἢς εἶναι ἀπό πέτρα — ἔχει σάρκα καί αἷμα.

“Ολο τό ἀέτωμα παρίστανε τή γέννηση τῆς Ἀθηνᾶς, πού πήδησε πάνοπλη μέσα ἀπό τό κεφάλι τοῦ πατέρα της τοῦ Δία. Μεγάλα ἀγάλματα, σέ ύπερφυσικό μέγεθος, γέμιζαν τό τύμπανο τοῦ ἀετώματος. Θεοί καί θεές κοίταζαν ξαφνιασμένοι τήν παρθένα, πού γεννήθηκε μέ τόσο πρωτόφαντο τρόπο.

“Οπως μᾶς λέει ὁ μύθος, ὁ Δίας, πρίν ἀπό τόν “Ἡρα, εἶχε γυναίκα του τή θεά Μῆτι. Μῆτις θά πεῖ σκέψη. “Οταν δὲ Δίας πήρε χρησμό πώς ἡ Μῆτις θά γεννοῦσε ἔνα παιδί, πού θά τοῦ ἔκλεβε

λοκόνθασθαί διαπέραν καὶ μέτο τετράγωνα φασί γάμην τούτην πονηρήν γένη
καὶ σύνοπτέτεις μέσον στῆ μοναχό καὶ τῇ Θείᾳ του, στῆ γυναικί^{την} πονηρήν γένην ποστοστοσταύειν νεκρούδην πατημάν σχεδόνιον ποτὲ πονηρόν.

πλάγιά την ὅπε τενούγεται ταναϊοιοτέ ιονίε, μιτενίεφ ἐδύνοτι, λιγα τὸ μέδα τὸ αχειρό με τηνεναστηνίς Αθηνας. πιεθόποσορί^{την} οτούμενοντούροντονε, ο ἐκρέεδες ειδίεφ μοτι ιεπτοργάε διτζ
τὴν έξουσία τοῦ κόσμου, θύμωσε καὶ τὴν κατάπιε. Ο μύθος εἶναι
ἀπίθανος ἀκόμη καὶ γιά τα πολύ μικρά παιδιά, μά κρύβει μέσα του
ἔνα βαθύ συμβολισμό: 'Ο Δίας, δι παντοδύναμος Θεός, ἔβαλε
μέσα του, κατάπιε καὶ ἀφομοίωσε, τή σκέψη καὶ τή σοφία. "Οταν
λοιπόν ή Αθηνᾶ ξεπήδησε μέσα ἀπό τό κεφάλι του, εἶχε κιόλας
κληρονομήσει ἀπό ἐκεῖνον τή δύναμη καὶ ἀπό τή μητέρα της τήν
καθαρή σκέψη.

Ἐκτός ἀπό τό πλῆθος τῶν ἔκπληκτων θεῶν, δι Φειδίας εἶχε
ζωντανέψει μέσα στό χώρο τοῦ ἀετώματος τό ἄρμα τοῦ ἥλιου
καὶ τό ἄρμα τῆς σελήνης. Τά ἄλογα στό ἄρμα τοῦ ἥλιου εἶχαν μιά
ύπέροχη κίνηση, καθώς προσπαθοῦσαν ν' ἀνέβουν στό στε-
ρέωμα, κι ἀπό τήν ἄλλη μεριά τ' ἀδέρφια τους στό ἄρμα τῆς σε-

λήνης χάνονται στή γωνιά, φέρνοντας στόν κόσμο τό βαθύ σκοτάδι.

“Ολα αυτά τά ύπεροχα γλυπτά χάθηκαν καί καταστράφηκαν. Αύτό στάθηκε μιά πραγματική συμφορά δχι μόνο γιά τόν Παρθενώνα καί τούς “Ελληνες μά καί γιά τήν ἀνθρωπότητα δλόκληρη. Τό μόνο πού γλίτωσε ἀπό τόν δλεθρο εῖναι τό ἀλογάκι πού ἀγαπῶ, ἀλλά κι αὐτό τό ἔκλεψαν καί βρίσκεται τώρα στό Βρετανικό Μουσεῖο. Στό κατεστραμμένο ἀέτωμα δέ βλέπει κανείς παρά τό ἐκμαγεῖο* του. Μέσα στή δυστυχία τῆς καταστροφῆς εῖναι μεγάλο εὔτύχημα πού σώθηκε τουλάχιστο αὐτό. Εῖναι τό πιό τέλειο ἄλογο στήν ίστορία τῆς τέχνης!

Κάτω ἀπό τήν ἐπιδερμίδα του ξεχωρίζουν τά κόκαλα τοῦ κρανίου. Εῖναι κουρασμένο καί ίδρωμένο. Τό δέρμα του τεντώνει, τά ρουθούνια του τρεμουλιάζουν. Τό στόμα του, μισάνοιχτο, πάει νά μιλήσει, νά βγάλει φωνή, νά ἔξιστορήσει τά θαυμαστά ὄράματα τῆς νύχτας καί τῶν ἀστεριῶν. Οἱ φλέβες του διακρίνονται κι εἶναι γεμάτες μυστηριακή δύναμη. Τό μάτι του λάμπει ζωηρό, γεμάτο ἔκφραση, σάν νά συλλογίεται ἢ νά μετρᾶ τήν ἀβυσσο, τό μαῦρο χάος, δημοσιεύει σέ λίγο μέ τό ἄρμα πού σέρνει. Ἡ χαίτη του δρθώνεται περήφανη καί μαντεύεις πώς οἱ μυῶνες στό κορμί, πού δέ φαίνεται, εῖναι ἔτοιμοι νά ἐκραγοῦν ἀπό τή μεγάλη προσπάθεια.

Στό ἔργαστήρι τοῦ Φειδία βρέθηκε σ' ἔναν κόσμο γεμάτο κίνηση, ζωή καί δράση. Δίπλα του ἔστεκαν ἀγαλμάτινες θεές μέ ώραία πτυχωμένα φορέματα, θεοί πού λιάζονταν μέ τά νεανικά τους κορμιά στόν ἥλιο, κι δλοι μαζί στερεώθηκαν τελικά στό ἀέτωμα τοῦ πιό λαμπροῦ ναοῦ τοῦ κόσμου. Ἐκεῖ πάνω ἔζησαν μέρες δόξας καί μεγαλείου. “Ελληνες καί ξένοι σήκωναν θαυμαμένοι τό κεφάλι καί τά θαύμαζαν.

Τώρα τό μοναχικό ἀλογάκι ἔχει δλοφάνερα ἐπάνω του τά χνάρια τοῦ χρόνου. Σέρνοντας τό ἄρμα του ἔδω καί 2.300 χρόνια, ἔχει τραυματιστεῖ σοβαρά. Τό μάρμαρο χαράχτηκε, σάμπως νά γέμισε ρυτίδες. Τ' αὐτιά του ἀκρωτηριάστηκαν. Στά μάτια καί στό

ἐκμαγεῖο: τό ἀποτύπωμα μιᾶς μορφῆς ἢ ἐνός σχήματος σέ εϋπλαστή ψλη όπως π.χ. κερί, γύψο κτλ.

λαιμό βαθιές πληγές είναι έτοιμες νά στάξουν αίμα. Μά στέκει γεμάτο άξιοπρέπεια μέσα στή μοναξιά και τή θλίψη του, στή γυνιά που τό τοποθέτησαν, κατάλοιπο μιάς άνεπανάληπτης έποχης.

“Οταν τό σούρουπο φτάνει μέ γρήγορα βήματα, ἡ ὥρα τῶν ἐπίσκεψεων τελειώνει. Τά γιούλια καί οἱ μενεξέδεες γεμίζουν τόν οὐρανό τῆς Ἀττικῆς. Ἡ σελήνη ἔτοιμάζεται γιά τό καθημερινό όλονύχτιο ταξίδι της καί τό ἀλογάκι τοῦ Παρθενώνα, πιστό στό καθῆκον του, θά πρέπει νά σύρει τό ἄρμα της στό χάos τῆς νύχτας. Μέσα στήν ἑρημιά του συνεχίζει ἀγόγγυστα νά ζεῖ τή μοίρα του. Καθώς φεύγω, τοῦ ρίχνω πάντα μιά τρυφερή ματιά. Καί σκέφτομαι πώς εἶναι μιά παρηγοριά πού ζεῖ μιά ἄλλη ζωή ἐκεῖ ψηλά, μέσα στόν κόσμο τῆς τέχνης.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΒΑΡΕΛΛΑ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Άρθιμησε τις παραγράφους τοῦ κειμένου.
  2. Σέ ποιές παραγράφους γίνεται λόγος:
    - γιά τό τοπίο πού είναι γύρω ἀπό τήν Ἀκρόπολη
    - γιά τή συνάντηση καί τή φιλία τῆς ἀφηγήτριας μέ τό ἀλογάκι
    - γιά τό τί παρίστανε τό ἀέτωμα
    - γιά τό μύθο τό σχετικό μέ τή γέννηση τῆς Ἀθηνᾶς
    - γιά τήν τύχη τῶν γλυπτῶν τοῦ Παρθενώνα
    - γιά τό ἀλογάκι τό Ἰδιο
    - γιά τήν ὥρα τοῦ ἀποχωρισμοῦ.
  3. Τί ἀπό τό ἀλογάκι περιγράφει ἡ συγγραφέας καί σέ τί λεπτομέρειες φθά-

64. ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Τό άκέφαλο ἄγαλμα, στημένο
στή μέση τῆς αἴθουσας, κοιτάζω.
Ἄπ' τά πόδια ὡς τό λαιμό, σπουδάζω
τίς λεπτομέρειες: τό λυγισμένω

κάπως γόνατο, τό τεντωμένο
χέρι, τούς μύς τοῦ στήθους. Ἀλλάζω
θέση καὶ ἀπόσταση. Θαυμάζω
στό σύνολο τό σῶμα. Καί προσμένω
ἀπό τή μιά στιγμή ὡς τήν ἄλλη
(τῆς φαντασίας ἡ δύναμη μεγάλη
ὅταν σέ τοῦτο ἡ τέχνη βοηθεῖ),
ἀσύγκριτα προσθέτοντας κάλλη,
στή θέση, ἀπ' ὅπου λείπει, νά φανεῖ
ὑπέροχο, ἀπολλώνιο, τό κεφάλι.

ΑΘΩΣ ΔΗΜΟΥΛΑΣ

του σρινιανού απελευθερωτικού στρατού της Ελλάς
που δέ φανετον, εποιηθείσαντά δια την οποίαν την διατήρηση
παρατησαν. Τον ίδιον ηρωαν την οντοτήταν την οποίαν

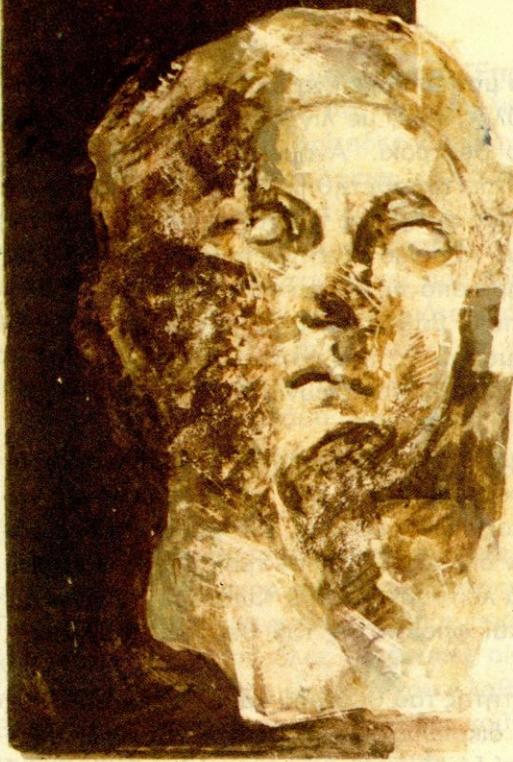
ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Ἀντίθετα μέ τή συγγραφέα τοῦ προηγούμενου κειμένου, ἐδῶ ὁ ποιητής πε-
ριγράφει ἔνα ἀκέφαλο σῶμα. Ὁ ἴδιος ἀφήνει τή φαντασία του νά συμπληρώ-
σει τό κεφάλι, ἄλλα δέ μᾶς λέει λεπτομέρειες, πῶς τό φαντάζεται.

Δοκίμασε ἐσύ νά δώσεις μιά περιγραφή τοῦ κεφαλιοῦ.

Τώρα τό μοναχικό παραπάνω στον πάτητο της παραπλήσιας πόρτας της Ερείπου μέ-
ρες δόξας καὶ μεγαλεῖου. Τέλοντες καὶ ἔνοι σπεωναν θαυμωμέ-
νοι τό κεφάλι καὶ τό σώμα τοῦ Αριστοτέλη.

65. ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΜΟΥ ΘΕΑΤΡΟ

Έχω τήν τιμή νά σᾶς παρουσιάσω τόν έαυτό μου ώς θεατρώνη, θιασάρχη, θεατρικό συγγραφέα, ήθοποιό καί σκηνοθέτη! Καί παρακαλῶ, σᾶς φαίνονται λίγοι οἱ τίτλοι μου αύτοί, νά μέ συχωρέσετε. Στά δέκα του χρόνια μπορεῖ νά ἔχει κανείς καί περισσότερους.

‘Η ιστορία αυτή είναι πολύ παλιά καί γεμάτη τρυφερότητα. ’Ημαστε τότε, έγώ καί οι θεατρικοί μου συνεργάτες, παιδιά τοῦ ‘Ελληνικοῦ Σχολείου, καί ἔνα καλοκαιρινό πρωινό, ἀποφασίσαμε ξαφνικά — ή ήλικία τῶν δέκα έτῶν είναι, δπως ξέρουμε, ή ήλικία τῶν μεγάλων καί τολμηρῶν ἀποφάσεων — νά «ιδρύσουμε» πρωτοποριακό θεατρο. Δέ μᾶς ἔλειπε τίποτε, γιά ν’ ἀρχίσουμε ἀμέσως. Κι ἀρχίσαμε.

Στό σπίτι τοῦ πατέρα μου ύπήρχε ἔνα ύπόστεγο, μπροστά σέ δύο καμαρούλες τῆς αὐλῆς, πού, μέ λίγες τροποποιήσεις, ἔγινε ἀμέσως ἔνα κομψότατο θεατράκι. Ἀνάμεσα στίς δυό κολόνες, πού στήριζαν τή στέγη του, τοποθετήθηκε ἡ αὐλαία, μιά αὐλαία χάρτινη, πού μέ διάφορους σπάγκους τυλιγόταν στό κοντάρι της καί ἀνέβαινε σύμφωνα μέ τό παλιό σύστημα πού εἶχαν οἱ αὐλαῖες τῶν θεάτρων. Τό διάστημα ἀπό τίς κολόνες ὡς τίς καμαρούλες ἦταν ἡ σκηνή. Δέν εἶχε πολύ βάθος, ἀλλά δέ μᾶς χρειαζόταν καί περισσότερο. Οἱ δύο καμαρούλες, πού κατοικοῦσε ὁ γέρος περιβολάρης μας, ἔνας παλιός Ύδραϊος ἀγωνιστής, χρησιμοποιήθηκαν γιά καμαρίνια.

‘Ο Κώστας, ἔνα παιδί μέ φυσικό διακοσμητικό τάλαντο, ζωγράφισε τίς σκηνές, καμωμένες κι αύτές ἀπό μεγάλες κολόνες χοντρό χαρτί περιτυλίγματος. ‘Ἐνας δρόμος, ἔνα σαλόνι κι ἔνα δάσος. ‘Ο, τι μᾶς χρειαζόταν δηλαδή. Μέσα σέ τρεῖς μέρες τό κομψό θεατράκι ἦταν ἔτοιμο νά λειτουργήσει. ‘Ο Κώστας εἶχε γίνει καί μηχανικός τῆς σκηνῆς καί φροντιστής τοῦ θεάτρου, μοναδικός στό εἶδος του.

‘Εγώ φυσικά, ὡς ἰδιοκτήτης τοῦ θεάτρου καί ὡς χρηματοδότης τῆς ἐπιχειρήσεως, ἔγινα δικαιωματικῶς ὁ θεατρώνης, ὁ διευθυντής καί ὁ θιασάρχης. Καί δέν ἄργησα νά καταρτίσω τό θίασο μέ ἑτερόκλητα* τάλαντα καί ὥραιες φιλοδοξίες. Μόνο γυναῖκες δέν εἶχε ὁ θίασος. Ἄλλα μήπως καί τό ἀρχαϊο θέατρο εἶχε γυναῖκες; Δύο ἀπό τούς συμμαθητές μου ἐπιφορτίστηκαν μέ τούς γυναικίους ρόλους.

Δέν ἔλειπε πιά παρά ὁ υποβολέας. Ἄλλα κι αύτός βρέθηκε. ‘Ἐνας συμμαθητής μας, πού δέν εἶχε «έμφανιση» γιά τή σκηνή, ίκανοποιήθηκε μέ τό ἀξίωμα τοῦ υποβολέα. ‘Οσο γιά τά ἔπιπλα καί τά κουστούμια, εἴχαμε — ἄλλο τίποτα — τά ἔπιπλα τοῦ σπιτιοῦ καί τήν γκαρνταρόμπα τῆς μητέρας μου. Μέ μερικές μετασκευές παλιῶν φορεμάτων καί τριμένων ἀσπρόρουχων ἀποκτήσαμε καί πλούσιο βεστιάριο.

‘Ἄλλα τί νά παίξουμε; ‘Ἐργα δέν εἴχαμε. Καί τά μεγάλα καί πολυπρόσωπα ἔργα, πού ἔπαιζαν τότε τά θέατρα, δέν εἶχε τά μέσα ἑτερόκλητος: καμωμένος ἀπό ἀνομοιογενή στοιχεῖα

νά τά άνεβάσει ό μικρός μας θίασος. "Επρεπε λοιπόν ν' ἀποκτήσουμε είδικά ἔργα, μικρά, σύντομα καί λιγοπρόσωπα. Ποῦ νά τά βροῦμε; Θεατρικά ἔργα ἐπίτηδες γραμμένα γιά παιδιά δέν ύπηρχαν τότε. Ὑποχρεώθηκα λοιπόν νά τά γράφω ἔγώ. Ἀλλά πῶς; Βρῆκα ἔναν ἀπλό καί πρακτικό τρόπο. "Έκανα περιλήψεις τῶν ἔργων πού παίζονταν στά ἄλλα θέατρα. Τά συντόμευα, ἄλλαζα τίς δύσκολες σκηνές, ἐλάπτωνα τά πρόσωπα καί τά παρουσίαζα ἀγγώριστα, ἀλλά ὅχι καί πολύ χειρότερα ἀπό τά πρωτότυπα. Φαίνεται μάλιστα πώς εἶχα ἀποκτήσει τόση εύκολία στό εἶδος αὐτό, ὥστε μέσα σέ δυό ὡρες τό άριστούργημά μου ἦταν τελειωμένο.

— Γράψε κανένα δράμα, λοιπόν! μοῦ φώναξε ὁ Κώστας. Δέν ἔχουμε ἔργο γιά μεθαύριο. Τί κάθεσαι;

* * *

Ἡ ἔναρξη τῶν παραστάσεων ἔγινε ἔνα βράδυ τοῦ Ἰουνίου πανηγυρικῶς. Τό θέατρο σημαιοστολίστηκε καί δαφνοστολίστηκε. Προσκλήσεις καί προγράμματα, δπου ύπογραφόμουν ώς θιασάρχης, εἶχαν σταλεῖ σέ δλες τίς φιλικές οἰκογένειες, μεγάλα προγράμματα χειρόγραφα εἶχαν τοιχοκολληθεῖ στήν πόρτα τοῦ περιβολιοῦ μας, δπου ἦταν καί ἡ εἰσόδος τοῦ θεάτρου. Καί στήν ὁρισμένη ὡρα ἡ πλατεία εἶχε γεμίσει.

"Ολες οἱ καρέκλες, οἱ πολυθρόνες, οἱ καναπέδες καί τά σκαμνιά τοῦ σπιτιοῦ μας, πού εἶχαν μετακομισθεῖ στήν αὐλή μαζί μέ ἄλλες καρέκλες, πού εἶχαμε δανειστεῖ ἀπό τή γειτονιά, δέν ἦταν ἀρκετές γιά τούς καλεσμένους. Πολλοί ἔμειναν ὅρθιοι στούς διαδρόμους. Εἶχαμε ἄγρια πίένα*.

Πρίν ύψωθεῖ ἡ αὐλαία πάνω στό «Μάρκο Μπότσαρη» — εἴχαμε ἀρχίσει, γιά τό ἐπισημότερο, μέ πατριωτικό ἔργο —, ἔνας συμμαθητής μου, πού μάθαινε τότε βιολί καί πού εἶχε ἀναλάβει τό ρόλο τῆς ὄρχήστρας, γιά τά διαλείμματα, ἔπαιξε ἀπό μέσα ἀπ' τήν αὐλαία τόν ἑθνικό ὑμνο — ἡ κατιτί ἐπιτέλους πού ἔμοιαζε μέ τόν ἑθνικό ὑμνο.

‘Ο ἐνθουσιασμός εἶχε κορυφωθεῖ. Καί, τέλος, ἡ αὐλαία ἄνοιξε

πιένα: μεγάλη προσέλευση θεατῶν

μέ κάποιο μικρό σκάλωμα στή μέση, πού τό διόρθωσε όμως άμεσως δ Κώστας, μέσα σέ «φρενιτιώδη* χειροκροτήματα».

‘Η παράσταση έξακολούθησε μέ έξαιρετική έπιτυχία. Στά διαλείμματα είχαν σερβιριστεῖ στούς καλεσμένους λεμονάδες, βυσσινάδες, λουκούμια καὶ έργολάβοι*. “Ολοι οἱ θεατές φαίνονταν ἐνθουσιασμένοι. Δέν ξέρω ἂν ἦταν ἐνθουσιασμένοι ἀπό τά πλούσια τραταμέντα* τῆς μητέρας μου ἢ ἀπό τήν παράσταση. Θυμοῦμαι όμως δτι χειροκροτοῦσαν ἀδιάκοπα. Καὶ φεύγοντας, ὕστερ ἀπό τό θρίαμβο ἔκείνης τῆς βραδιᾶς, εὐχαριστοῦσαν τόν πατέρα μου καὶ τή μητέρα μου — ἔγώ, ἀπό μετριοφροσύνη, εἶχα κρυφτεῖ στά παρασκήνια — τούς εὐχαριστοῦσαν γιά τά... ὡραῖα γλυκά.

*φρενιτιώδης: γεμάτος έξαλλο ἐνθουσιασμό

*έργολάβος: είδος γλυκίσματος μέ άμυγδαλο

*τραταμέντο: κέρασμα

Μέ τήν ίδια έπιτυχία καί μέ τά ίδια τραταμέντα οἱ παραστάσεις
έξακολούθησαν δόλο σχεδόν τό καλοκαίρι.

* * *

“Ενα σοβαρό όμως άτύχημα έγινε άφορμή νά διακοποῦν. Σέ μιά παράσταση τοῦ «Μάρκου Μπότσαρη» — «έπανάληψις κατ’ ἀπαίτησιν πολλών οἰκογενειῶν» — τή στιγμή πού γινόταν πόλεμος στά παρασκήνια, δ συμμαθητής μας, πού εἶχε ἀναλάβει νά πυροβολεῖ πίσω ἀπό τίς κουίντες μέ τό τουφέκι τοῦ κυνηγιοῦ τοῦ πατέρα του, δέν πρόσεξε, φαίνεται, καί μερικά σκάγια κτύπησαν τό Μάρκο Μπότσαρη στά πισινά, τήν ὥρα πού μονολογοῦσε στή σκηνή «κατά τῶν ἀπίστων».

‘Ο Μάρκος Μπότσαρης πετάχτηκε ἀπό τόν πόνο. Ἀλλά, περισσότερο ἀπό τά σκάγια, εἶχε πληγώσει τή φιλοτιμία του τό γεγονός ὅτι, ἔνας ἥρωας αὐτός, εἶχε τραυματιστεῖ στά νῦτα. “Έκοψε τό μονόλογό του στή μέση καί μ’ ἔνα σπασμό πόνου ἄρχισε νά φωνάζει πρός τά παρασκήνια, κλαίγοντας:

— Δέν ξέρετε νά πολεμᾶτε, βρέ, δέν ξέρετε νά πολεμᾶτε!

‘Ο Κώστας εἶχε τήν ἐτοιμότητα νά κατεβάσει ἀμέσως τήν αὐλαία. Οἱ θεατές ὅρμησαν πρός τή σκηνή μαζί μ’ ἔνα γιατρό, πού ἔτυχε στήν παράσταση, γιά νά βεβαιωθοῦν μήπως έγινε κανένα σοβαρό δυστύχημα. Πολλές κυρίες λιγοθύμησαν καί ζήτησαν λεμονάδες, γιά νά συνεφέρουν. ‘Η παράσταση σταμάτησε. Καί ὅταν ἔφυγε δ κόσμος, δ πατέρας μου μέ φώναξε καί μοῦ εἶπε:

— Ἀρκετά, παιδί μου, ὃς ἔδω. Ἐσεῖς, καθώς πᾶτε, θά σκοτωθεῖτε καμιά μέρα. Καί θά βροῦμε καί τόν μπέλα μας. “Ἄς λείψει λοιπόν καί τό θέατρο καί τό καλό του.

Τό θέατρο — τό θέατρό μου — ἔκλεισε δριστικῶς ἀπό κείνη τή βραδιά.

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Οι πιό συνηθισμένες λέξεις πού χρησιμοποιοῦνται γιά τό θέατρο εἶναι:

Θέατρο, θεατρικός συγγραφέας, θεατρώνης, θεατρική παράσταση, θίασος, θιασάρχης, ἡθοποιός, σκηνοθέτης, σκηνογράφος, ύποβολέας, μηχανικός

σκηνής, σκηνή, σκηνικά, παρασκήνια, κουίντες, ύποβολεῖο, αύλαια, καμαρίνια, βεστιάριο, γκαρνταρόμπα, πλατεία, Θεωρεῖα, έξώστης, θεατρικό έργο, δράμα, τραγωδία, κωμωδία, έπιθεώρηση.

Οι περισσότερες άπό τίς λέξεις αυτές βρίσκονται μέσα στό διήγημα. Νά τίς ύπογραμμίσετε καί μαζί μέ τίς ἄλλες νά τίς συζητήσετε μέσα στήν τάξη.

2. Τό θέατρο πού θέλησε νά στήσει δικός Νιρβάνας στό υπόστεγο τῆς αύλης τους είναι αύτό πού λένε «κλειστό θέατρο» καί χρειάζεται ειδικούς χώρους καί πολλά υλικά – καί άνάλογα ξεσόδια. Τίς τελευταίες δεκαετίες παρουσίαστηκε καί τό λεγόμενο «άνοιχτό» ή «κυκλικό θέατρο», πού δέν έχει «σκηνή», δημοσίας, καί οι ήθοποιοί παίζουν σ' ένα χώρο στή μέση τῆς πλατείας. Τά σκηνικά είναι έλαχιστα καί οι ήθοποιοί έπισης χρειάζονται πολύ λίγα πράγματα γιά τούς ρόλους τους.

Ένα τέτοιο είδος θεάτρου μπορείτε νά δραγανώσετε στήν πόλη εύρυχωρη αίθουσα ή καί στό προσάύλιο τοῦ σχολείου σας, γιά νά παίζετε κανένα έργάκι σέ κάποιες άπό τίς ώρες τῶν πολιτιστικῶν έκδηλώσεων. Άν μάλιστα καί τό έργάκι είναι δικό σας, θά έχει μεγαλύτερη έπιτυχία.

66. ΓΡΑΜΜΑ ΣΤΟΝ ΤΣΑΡΛΙ ΤΣΑΠΛΙΝ

...”Ε, Τσάρλι Τσάπλιν, παιδικέ μου φίλε, πρωτοφαρόν γάτο έχυτε πού μοιαζαν τά παπούτσια μας! Περάσαν τόσα χρόνια άπο τότε κι δημως νιώθω μιά ζεστασιά παράξενη, ώς νά μ' είχες στά χέρια σου ζεστάνει κάποια νύχτα, πού νιφάδες χιονιοῦ τρύπωναν μέσα στόν κινηματογράφο τοῦ χωριοῦ μου καί κρύωνα διπλωμένος στό μακρύ σάκο μου, μέ πεσμένα τά μαλλιά στά μάτια μου, πού λάμπαν βλέποντάς σε σάν τοῦ άγριμοῦ, δλοκάθαρα.

Ποῦ νά ξερά πώς θά μενες έσύ, Τσάρλι, ώς τό τέλος δ φίλος μας στόν κόσμο, δ καλός θεϊος, δ γείτονας τοῦ Θεοῦ, δ παραστάτης σέ δλους έμᾶς, καί πώς έγώ μιά μέρα

μέ τή φτωχή άλφαβήτα, πού έκει κάτω
στό ταπεινό σχολείο μας μέ μαθαιναν,
θά σου γραφα ἔνα γράμμα σάν καί τοῦτο,
γιομάτο ἀπό φιλία καί καρδιοχτύπια
γιά δλο τόν κόσμο!

.....
Τσάρλι! Τσάρλι!

Γράφω σ' ἔσένα γιά δλους μου τούς φίλους,
Τσάρλι Τσάπλιν, καλέ μου ταχυδρόμε,
πού πᾶς σ' δλες τίς χῶρες καί χτυπᾶς
μέ τό διακριτικό σου μπαστουνάκι
τῶν φτωχῶν τά παράθυρα κι ἀφήνεις

στό παντζούρι τους πάνω ένα γαρούφαλο,
πού μέ τό πλάι τό βράδυ, άκροπατώντας,
μπαίνεις ἀπ' τίς μισάνοιχτες πορτοῦλες
στόν ύπνο τῶν παιδιῶν, μέ τήν ψυχή σου
φορτωμένη παιχνίδια, Τσάρλι, φίλε
τῶν φίλων μου δλων πού δέν ἔχουν φίλους,
πού τούς πῆραν τόν ἥλιο τ' οὐρανοῦ,
πού τούς πῆραν τή χάρη καί τήν πρόνοια,
καί πού σένα ἔχουν μόνο ἀνάμεσά τους
νά πηγαίνεις καί νά ῥχεσαι, κουνώντας
τά λοξά σου παπούτσια, διάβασέ τους
τήν ἀγάπη μου, Τσάρλι! "Ἐνα λουλούδι
μ' ἑκατομμύρια φύλλα εἶναι τό γράμμα
πού σοῦ στέλνω γιά δλους. Μοίρασέ τους
τήν ἐλπίδα μου, Τσάρλι!..."

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

"Ολοι σας θά ἔχετε δεῖ, ἄλλος λιγότερες καί ἄλλος περισσότερες, κάποιες
ταινίες τοῦ Σαρλώ, τοῦ Τσάρλι Τσάπλιν, πού ἡταν ἔνας ἀπό τούς μεγαλύτερους
ἥθοποιούς καί σκηνοθέτες τοῦ παγκόσμιου κινηματογράφου. Καί θά ξεκαρδί-
στήκατε ἀσφαλῶς στά γέλια μέ τά καμώματά του.

"Οσοι προσέξατε περισσότερο, θά εἴδατε ὅτι τό ἄκακο αὐτό ἀνθρωπάκι, πού
πέφτει διαρκώς σέ γκάφες, δέ γελάει γιατί εἶναι χαζός, γελάει γιά νά μήν κλά-
ψει, κάνει τίς ἀστείες γκριμάτσες του γιά νά κρύψει τόν πόνο καί τή δυστυχία
του, πού εἶναι ἡ δυστυχία δλων τῶν κατατρεγμένων καί τῶν ἀπόκληρων τῆς
ζωῆς.

Σ' αὐτόν τό μεγάλο κλδουν, τό γεμάτο ἀνθρωπιά, στέλνει τό ποιητικό του
γράμμα δ' Νικηφόρος Βρεττάκος.

Νά σημαδέψεις μέσα στό ποίημα

— πᾶς τόν ὀνομάζει περιφραστικά (π.χ. «ὁ καλός Θεῖος»)

— γιά ποιά ἀπό τά τόσο γνώριμα χαρακτηριστικά του κάνει λόγο

— σέ ποιούς, λέει, μοίραζε τίς φροντίδες του καί μέ ποιό τρόπο.

67. ΠΡΩΤΗ ΦΟΡΑ ΣΕ ΜΙΑ ΣΥΝΑΥΛΙΑ

Είναι δρισμένα πράγματα πού τά θυμάται κανείς όσα χρόνια κι αν περάσουν. Θυμάμαι λοιπόν σάν νά ήταν χτές, όταν πήγα γιά πρώτη φορά σέ συναυλία... Φτάσαμε άρκετά νωρίς. Θυμάμαι πώς ή αιθουσα ήταν σχεδόν άδεια. Στίς κόκκινες βελούδινες καρέκλες τής πλατείας λίγοι άνθρωποι κάθονταν καί κουβέντιαζαν σιγανά. Αισθάνθηκα λιγάκι όπως αισθάνεται κανείς, όταν μπαίνει σέ έκκλησία.

«Θά γεμίσει άραγε;» άναρωτήθηκα.

Σιγά σιγά οι άδειες καρέκλες άρχισαν νά γεμίζουν. Μετρούσα δσους μπαίνανε. "Ήταν όλοι τους πιό μεγάλοι από μένα. "Ανθρώποι σοβαροί, πού ήρθαν νά άκούσουν καί νά χαρούν τή μουσική. "Ηθελα κι έγώ νά δείξω ότι δέν ήμουνα πιτσιρίκι καί πολύ σοβαρά άνοιξα τό πρόγραμμα καί άρχισα νά διαβάζω.

Ξαφνικά άκούω νά παίζει ένα κλαρίνο τίς πρώτες νότες μιᾶς μελωδίας. Κοίταξα πάνω στή σκηνή καί είδα ένα μουσικό μέ τό έπισημο μαῦρο κοστούμι του. Μπροστά του είχε ένα άναλόγιο καί πάνω τό βιβλίο μέ τίς νότες. Τό ίδιο είχανε καί ζλες οι καρέκλες στή σκηνή.

«Γιά δές», σκέφτηκα, «δέ θά πρέπε νά ναι προετοιμασμένος;»

Σιγά σιγά δμως φτάνανε στή σκηνή όλο καί περισσότεροι μουσικοί, πού άρχιζαν νά μελετοῦν τά κομμάτια τους. Μοῦ έξίγησαν τότε οι δικοί μου ότι οι μουσικοί δέ μελετοῦν τώρα, άλλά ότι πρίν άρχισει ή συναυλία, τά δργανα πρέπει νά είναι ζεστά, δηλαδή νά έχουν παιχτεί άρκετά, γιά νά άποδώσουν καλύτερα. Θυμήθηκα τούς άθλητές στό στάδιο, πού πρίν άπ' τόν άγωνα γυμνάζονται, γιά νά ζεστάνουν καλά τούς μυωνες τους καί έτσι νά μποροῦν νά άγωνιστοῦν καλύτερα.

Οι βιολιστές καθώς παίζανε, αισθανόσουνα ότι ζέσταιναν τίς άρθρωσεις τών δάκτυλων τους μαζί μέ τό βιολί τους. 'Ο τυμπανιστής, πάλι, βίδωνε σιγά σιγά τίς βίδες γύρω από τό στεφάνι τοῦ τυμπάνου, γιά νά τό κάνει νά έχει τό σκέτο ήχο. "Ομως, αν καί θέ μουσικός μελετούσε τό δικό του κομμάτι, μπορούσες νά ξεχωρίσεις τί έπαιζε κάθε δργανο: μιά άπαλή μελωδία τό βιολί, ένα

ζωηρό τραγούδι τό φλάουτο, άργες βαθιές νότες τό βιολοντσέλο, σαλπίσματα οί τρομπέτες.

‘Η αϊθουσα είχε γεμίσει. Είχε γεμίσει καί ή σκηνή άπό μουσικούς, όταν μπήκε καί ό τελευταίος μέ τό βιολί στό χέρι. Τό κοινό τόν χειροκρότησε.

«Ο διευθυντής τής όρχήστρας τί τό θέλει τό βιολί», σκέφτηκα. ‘Όταν κάθισε στήν πρώτη θέση, άριστερά άπό τό πλατύ σκαλοπάτι, καί ἔπαιξε μιά νότα, κατάλαβα ότι δέν ήταν ό διευθυντής. Τήν ίδια νότα παίξανε καί όλα τά βιολιά, βιόλες καί πνευστά. Αύτή ή νότα ήταν τό ΛΑ, μοϋ είπαν, καί ἔτσι ξέρουν ότι είναι όλα τά όργανα κουρδισμένα.

Καί τότε μπήκε ό διευθυντής τής όρχήστρας. «Αύτό είναι χειροκρότημα», σκέφτηκα. ‘Ανέβηκε στό πλατύ σκαλοπάτι, σβέλτος καί γελαστός (γιατί είχα φανταστεῖ ἄραγε πώς θά ήταν αύστηρος);, χαιρέτησε πρός τό μέρος μας, γύρισε πρός τήν όρχήστρα καί σήκωσε τά δύο χέρια ψηλά. Στό δεξί του χέρι πρόσεξα πώς βαστοῦσε ἔνα λεπτό μικρό ραβδάκι (ἴσως τό μαγικό ραβδάκι τών παραμυθιῶν), τήν μπαγκέτα. Τά φῶτα τής αϊθουσας χαμήλωσαν καί ἔμεινε φωτισμένη ή σκηνή μέ όλους τούς μουσικούς. Τί όμορφα πού ήταν!

Καί ξαφνικά, μέ τό κατέβασμα τῶν χειρῶν τοῦ διευθυντῆ, ἄρχισαν όλοι νά παίζουν. ‘Η αϊθουσα γέμισε μουσική. Καί τί περίεργο! Τώρα δέν ξεχώριζε τούς ήχους. Ήταν όλοι μαζί δεμένοι. ‘Η όρχήστρα ἔπαιξε μιά μαλακά, μιά δυνατά, τή μιά μελωδία τήν ἀκουγες πότε άπό τό ἔνα όργανο καί πότε άπό τό ἄλλο. Ήταν όλα τόσο τέλεια! «Τό πιό θαυμαστό ζωντανό μηχάνημα», σκέφτηκα. «Ἐνα ἐργοστάσιο πού οι μηχανές του είναι ἀνθρώπινο ύλικό».

Καθώς γύριζαν τίς σελίδες, κατάλαβα πόση πολλή σημασία είχαν γι’ αύτούς αύτές οι μαῦρες κουκίδες (οί νότες) πού ἀνεβοκατεβαίνουν στό πεντάγραμμο.

Αύτό πού ἀκουγα ήταν πολύ ἀρμονικό. Θυμήθηκα τή γιαγιά μου, πού, δέν ἔφτιαχνε γλυκά, δέν ἔβαζε ποτέ τίποτα παραπάνω άπό αύτά πού ἔλεγε ή συνταγή.

— Λίγη ζάχαρη ἀκόμα, μήπως γίνει πιό καλό; τής πρότεινα.

— “Α! όχι, θά είναι πολύ γλυκό καί θά χάσει τή νοστιμιά του.

“Ετσι κι ἔδω τά βιολιά, τά φλάουτα καί όλα τά όργανα δέν ήθε-

λαν νά άκούγονται μόνον αύτά. Πρόσεξα άκόμα ότι δέν καθόταν ό κάθε μουσικός όπου ήθελε. Ἡταν μαζεμένοι σέ όμάδες, άναλογα μέ τά δργανα πού ἔπαιζαν. Τά βιολιά ἀριστερά στή σκηνή, καί σάν ήμικύκλιο μπροστά στό μαέστρο δλα τά ἔγχορδα, οί βιόλες, τά βιολοντσέλα καί οί μπασαβιόλες. Πίσω τους, σέ μιά σειρά, ἥταν τά ξύλινα πνευστά: τά φλάουτα, τά κλαρίνα, τά δύμποε, τά φαγκότα. Ἀκόμα πιό πίσω ἥταν οί τρομπέτες, τά τρομπόνια, τά κόρνα, δλα τά χάλκινα πνευστά. Στήν τελευταία σειρά ἥταν τά κρουστά: τά τύμπανα, τά ταμπούρλα, ή γκράν κάσα, τό τρίγωνο, τά κύμβαλα.

«Ἀφοῦ δλοι τους εἶναι τόσο καλοί μουσικοί», σκέφτηκα, «γιατί δέν μποροῦν καί μόνοι τους νά παίζουν ἔτσι ώραια, χωρίς τό διευθυντή δρχήστρας;» Τόν κοίταξα προσεχτικά καί περισσότερο τά χέρια του. «Οταν τά χέρια του κουνιόνταν μαλακά, ή μουσική ἥταν ἀπαλή, καί δταν κουνιόνταν δυνατά, ή μουσική ζωήρευε. Στή θέση πού στεκόταν διευθυντής μποροῦσε νά ἐλέγχει δλη τήν δρχήστρα. Οι μουσικοί τόν κοιτοῦσαν καί παίζανε δλοι μαζί στό ρυθμό πού τούς ἔδινε. Τόν ἀκολουθοῦσαν σάν ἔνας ἄνθρωπος. Ἀναγνώρισα τή μελωδία πού ἔπαιζε τό κλαρίνο. Ἡταν πολύ δμορφη τώρα πού τήν ἔπαιζαν καί ἄλλα δργανα.

«Η συναυλία τελείωσε, ή σκηνή καί ή πλατεία ἀδειασαν. Ἐμεινα λίγο στή θέση μου καί ἔνιωσα μιά μαγεία νά πλανιέται ἀκόμα στήν αἴθουσα. «Οταν γύρισα στό σπίτι, ή μουσική ἥταν ἀκόμα στ' αύτιά μου. Πῆγα μπροστά στόν καθρέφτη καί ἄρχισα νά διευθύνω.

ΜΑΡΙΑ ΚΥΝΗΓΟΥ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Συμπλήρωσε τό παρακάτω μουσικό λεξιλόγιο. Οι λέξεις βρίσκονται στό τέλος ἀνακατεμένες.

- : μουσική σύνθεση παιγμένη ἀπό πολλά δργανα μαζί
- : σύνολο μουσικῶν δργάνων πού παίζουν μαζί τό ίδιο μουσικό κομμάτι
- : βιολιά, βιόλες, βιολοντσέλα, μπασαβιόλες

----- : φλάσιτα, κλαρίνα, δημποε, φαγκότα
----- : τρομπέτες, τρομπόνια, κόρνα
----- : τύμπανα, ταμπούρλα, γκράν κάσα, τρίγωνο, κύμβαλα
----- : τά «γράμματα» τής μουσικῆς
----- : οἱ πέντε γραμμές μέσα καὶ πάνω στίς ὅποιες
γράφονται οἱ νότες
----- : στήριγμα βιβλίων
----- : τό ραβδάκι πού κρατεῖ ὁ διευθυντής τῆς όρχήστρας, πού
λέγεται καὶ μαέστρος
(όρχήστρα, συναυλία, κρουστά, πνευστά, ξύλινα πνευστά, χάλκινα πνευστά,
πεντάνορια, νότες ἀναλόγια, υπαγκέτα).

Αύτό ποι μεταφέρει στην αρχή της ιστορίας της πόλης την πόλη της Αθήνας, που έπειτα από 10 χρονιάτικη περίοδο, αποκέφαλη στην αρχαϊκή περίοδο που έλαβε η πατρίδην.

68. ΤΟΥ ΒΙΟΛΙΤΖΗ ΤΟΥ ΜΠΑΤΑΡΙΑ ΤΟ ΕΓΚΩΜΙΟ

Γειά σου, καημένε Μπαταριά, τῆς δοξαριᾶς τεχνίτη
κι ἀφέντη τοῦ βιολιοῦ!

Μέ έσένα, Ρούμελη πλατιά τό στριμωμένο σπίτι
καὶ ξάγναντο ἀπό ψήλωμα τοῦ δλόδροσου Ζυγοῦ.

Γειά σου, καημένε Μπαταριά, τρανός εῖν' ὁ καημός μου,
καὶ πιό τρανός ἐσύ·

μέ τό βιολί σου ξύπνησες τή λεβεντιά τοῦ κόσμου,
κι ἡ Ρωμιοσύνη, μιά φωτιά, μές στό βιολί σου ζεῖ.

Ἄπο τούς μόλους τούς ρηχούς ὡς τά βαθιά κανάλια,
γυμνά, ἀρμυρά νησιά,
πουλιά τῆς λιμνοθάλασσας, βοριάσματα, μαιστράλια,
τέτοια φωνή δοξάστε την καὶ τέτοια δοξαριά.

Γειά σου, καημένε Μπαταριά. Καί σάν σβηστεῖς, θ' ἀρπάξει
μές στά τσιγκελωτά

νύχια του τό βιολί σου ἀιτός καὶ θά τό πάει ν' ἀράξει
στά Μέτσοβα, στίς Λιάκουρες, κι ἀκόμα πιό ψηλά.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Ο Κωστής Παλαμάς ἔγκωμιάζει ἔνα ξακουστό λαϊκό βιολιτζή, τόν Μπαταριά, πού ἔζησε στό Μεσολόγγι.

Ποιοί στίχοι μέσα στό ποίημα λένε ὅτι:

— τό βιολί τοῦ Μπαταριά ἀνάδινε τέτοια μουσική πού ἔκανε νά πλαταίνουν
οἱ ὄριζοντες τῆς ψυχῆς·

— μέ τό βιολί του ὁ Μπαταριάς ἔπιανε τούς καημούς καὶ τό πάθος τῆς
νεοελληνικῆς ψυχῆς·

— στό δόξασμα αὐτῆς τῆς μοναδικῆς τέχνης πρέπει νά πάρει μέρος ἡ ίδια ἡ
μεσολογγίτικη φύση·

— καὶ θά ῥθει ἡ ἀποθέωση, μέ τό βιολί τοῦ Μπαταριά στά νύχια ἐνός ἀ-
τοῦ, πιό ψηλά κι ἀπ' τίς ψηλότερες κορφές.

69. ΠΗΝΕΛΟΠΗ Σ. ΔΕΛΤΑ

‘Η γυναίκα, πού πίστεψε δσο λίγοι στίς δυνατότητες τοῦ ἑλληνισμοῦ, πρωτοπαρουσιάστηκε στά γράμματα τό 1909 μέ τά διηγήματα «Γιά τήν Πατρίδα» πού τυπώθηκαν στό Λονδίνο μέ εἰκονογράφηση τοῦ Νικηφόρου Λύτρα. Σ’ δλο της τό ἔργο κυριαρχεῖ τό ἐνδιαφέρον γιά τό παιδί, στό όποιο καί ἀπευθύνονται τά περισσότερα βιβλία της.

‘Η ἑλληνική δυναστεία τῶν «παραμυθάδων» ἔχει νά ἐπιδείξει μέ καμάρι μιά βασίλισσα μέ στέμμα ἑκτυφλωτικῆς ἀκτινοβολίας: τήν Πηνελόπη Σ. Δέλτα. Είναι ἡ ἀκατανίκητη μάγισσα τῶν μικρῶν, ἄλλα ἡ μαγική της δύναμη προεκτείνεται καί στούς μεγάλους. ‘Η Δέλτα είναι μάγισσα τῆς ἀφήγησης, εύφανταστη δημιουργός παραμυθένιων κόσμων, πού ἀπό μέσα τους ξεπετάγονται ζωντανά πρόσωπα μέ τοῦ φανταστικοῦ τή διακοσμητική αἴγλη.

‘Η Δέλτα ἦταν ὁ πρῶτος ἄξιος συγγραφέας μέ ἰσχυρή παιδεία, πού ἀφοσιώθηκε καί μάλιστα σέ μιά σημαντική στιγμή τοῦ ἑλληνισμοῦ στή συγγραφή πεζογραφημάτων γιά παιδιά, χρησιμοποιώντας τή γλώσσα πού μιλοῦσε στήν ψυχή καί στή φαντασία τους.

‘Αρχοντοπούλα καθαρόαιμη ἡ Πηνελόπη Δέλτα, ἦταν κόρη ἀγαπημένη τοῦ πάμπλουτου δόμογενοῦς ἀπό τήν Αἴγυπτο Ἐμμανουήλ Μπενάκη — τοῦ μεγάλου εὐεργέτη τῆς Ἑλλάδας. “Εζησε σάν γνήσια ἀριστοκράτισσα καί ἔγραψε σάν ἐμπνευσμένη ἐρασιτέχνης.

‘Αγάπησε τό παιδί μέ φανατισμό. Υιοθέτησε γεμάτη τρυφερότητα ὅλα τά ἑλληνόπουλα κι ἔγραψε γι’ αὐτά ὅμορφες κι ἀνεπανάληπτες σελίδες, πού ἀπό μέσα τους ἀναβλύζει ἡ ιστορία τῆς Ἑλλάδας.

Οι ἡρῷες τῆς ξεπετάγονται μέσα ἀπό τίς σελίδες τῆς προπαγανδίζοντας τήν ἀγάπη γιά τήν πατρίδα, τήν πίστη στή χριστιανική θρησκεία, τό σεβασμό στήν οἰκογένεια.

“Εσκυψε ἐπάνω στό Βυζάντιο καί μελέτησε μέ ἐμβρίθεια* τήν ἐμβρίθεια: βαθύτητα, σοβαρότητα

ιστορία του. Γύρεψε απληστα συμβουλές άπό τό σοφό Γάλλο βυζαντινολόγο Γουσταῦ Σλουμπερζέ κι ἔγραψε τά πιό δημοφα, τά πιό ἡρωικά, τά πιό ἐμπνευσμένα βυζαντινά ιστορήματα. Στά βιβλία της «Τόν καιρό τοῦ Βουλγαροκτόνου» — δίπτυχο μέτο «Γιά τήν Πατρίδα» — ἔχει ἡρωες τό γέρο Παγκράτη, τήν Ἀλεξία, τόν ἀκούραστο «Ἐλληνα κατάσκοπο Νικήτα, τόν ἡρωικό παπα-Γρηγόρη καί τούς δυό ἀδερφικούς φίλους: Τόν ἀδάμαστο Κωνσταντίνο Φρηνίτη καί τό διστακτικό Μιχαήλ Ἰγερινό. Καί στό ἔνα καί στό ἄλλο ύπάρχουν ἐπικές σελίδες ἀνεπανάληπτες!

Σέ ἔνα ἀπό τά κεφάλαια τοῦ ἀριστουργήματος πού ἐπιγράφεται «ἡ συνείδηση τοῦ ιερέα» ξετυλίγει ἐμπρός στά μάτια τοῦ ἀναγνώστη τό τραγικό δίλημμα τοῦ «Ἐλληνα παπα-Γρηγόρη, ὅταν, κλεισμένος σέ ἔνα κελί τοῦ ἐλληνικοῦ φρουρίου τῶν Βοδενῶν, βλέπει νά ἀνοίγει ἡ πόρτα του καί νά μπαίνει ἀναστατωμένος ὁ Βούλγαρος στρατηγός Δραζάν, πού ζητάει μέ τήν ἔξομολόγηση συγχώρεση: Λέει στόν «Ἐλληνα ιερωμένο ὅτι μπῆκε λαθραῖα στό βυζαντινό φρούριο κι ἐτοιμάζει ἔξεγερση καί σφαγή τῆς ἑλληνι-

κῆς φρουρᾶς. Ὁ παπάς, ἀναστατωμένος ἀπό αὐτά πού ἀκούει, ἀρνεῖται τή συγγνώμη. κι δὲ Βούλγαρος φεύγει ἀφήνοντας ἀνοικτή τήν πόρτα τοῦ κελιοῦ.

‘Ἄπ’ ἔξω κυκλοφοροῦν ἀνύποπτοι οἱ βυζαντινοί στρατιῶτες, ὁ Ἑλληνας Ἱερέας δέν ἔχει παρά νά ἀνοίξει τήν πόρτα, γιά νά πάει στό διοικητή τοῦ φρουρίου καί νά καταγγείλει τήν προδοσία πού ἐτοιμάζεται. Ἀλλά τό ράσο τοῦ ἀρνεῖται τό δικαίωμα νά εἶναι ‘Ἑλληνας! Αὐτά πού ἄκουσε ἦταν ἡ ἔξομολόγηση ἐνός ἀνθρώπου, πού ἀγωνιζότανε γιά τήν πατρίδα του κι εἶχε ἀνοίξει μπροστά στόν παπά τήν ἔνοχή του καρδιά γυρεύοντας συγχώρεση.

Κι ἔτσι οἱ ὥρες περνῶνται κι ὅταν, ξημερώνοντας, ἀρχίζει ἡ ἄγρια σφαγή τῶν Βυζαντινῶν ἀπό τούς Βουλγάρους κάτω ἀπό τόν Δραζάν, ὁ παπα-Γρηγόρης πετάγεται μέ τό σταυρό στό χέρι, γιά νά μπει μπροστά στούς δμοεθνεῖς του, τούς δμοθρήσκους του, πού κινδυνεύουν. Μιά βουλγαρική σπαθιά τοῦ ἀνοίγει τό κεφάλι καί δυό Βούλγαροι τόν πετάνε ἀπάνω ἀπό τά τείχη, στά βράχια! Ἀπό κεῖ κι ἐμπρός ὁ δρόμος τῶν Βουλγάρων εἶναι ἀνοικτός. Τά Βοδενά νικήθηκαν ἀπό τούς Βουλγάρους κι ἀπό τοῦ Ἱερέα τή συνείδηση...

‘Ανθρωπιά καί τεχνική ἀπαράμιλλη συνθέτουν τό ἔργο τῆς Πηνελόπης Δέλτα. ‘Ενα ἔργο πού τιμᾶ τήν Ἑλλάδα. Τήν τιμᾶ καί τήν ἀναδεικνύει. Ἐκτός ἀπό τό Βυζάντιο, ἡ ζωή καί ἡ δράση τοῦ ἡρωικοῦ μακεδονομάχου τῶν νεότερων ἔτῶν, τοῦ μεγάλου ἡρωα τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγώνα Παύλου Μελά ἀναβλύζει ἀπό τίς σελίδες τοῦ βιβλίου της «Στά μυστικά τοῦ Βάλτου».

‘Ένα φανταστικό κομψογράφημα, μέ πανανθρώπινη προέκταση εἶναι τό «Παραμύθι χωρίς δνομα». Γεμάτη θρησκευτικό, κατανυκτικό μεγαλεῖο ἡ «Ζωή τοῦ Χριστοῦ». Γλυκύτατα, ἐφάμιλλα τῶν ἔργων ἐνός Χάνς Κρίστιαν “Αντερσεν, τά «Παραμύθια καί ἄλλα».

‘Αρχόντισσα περήφανη, συγγραφέας ἐμπνευσμένη, ἔζησε, ἔγραψε, ἔδρασε καί πέθανε ἡ Πηνελόπη Δέλτα σάν καθαρόαιμη ‘Ἑλληνίδα.

Καταδικασμένη νά ζεῖ στή γραφική τής κηφισιώτικη ἔπαυλη, καρφωμένη ἀπό μιά μόνιμη ἀναπηρία σέ μιά πολυθρόνα, ἔζησε

τόν άντιλαλο πού ̄εφερνε ώς αύτήν τό ραδιόφωνο, μέ τό καινού-
ριο ̄πος τῆς Ἀλβανίας. Αύτό δμως δέν ̄ταν γραφτό της νά τό
ίστορήσει δίπλα στά ̄λλα έλληνικά ̄πη.

Μέ κομμένη τήν άνάσα, ̄κουσε μιά πικρή άνοιξιάτικη μέρα
τοῦ 1941 τή βάρβαρη ναζιστική κραυγή νά διαδέχεται τόν ‘Ελ-
ληνα σπίκερ*, πού ̄ βία τόν είχε κάνει νά σωπάσει.

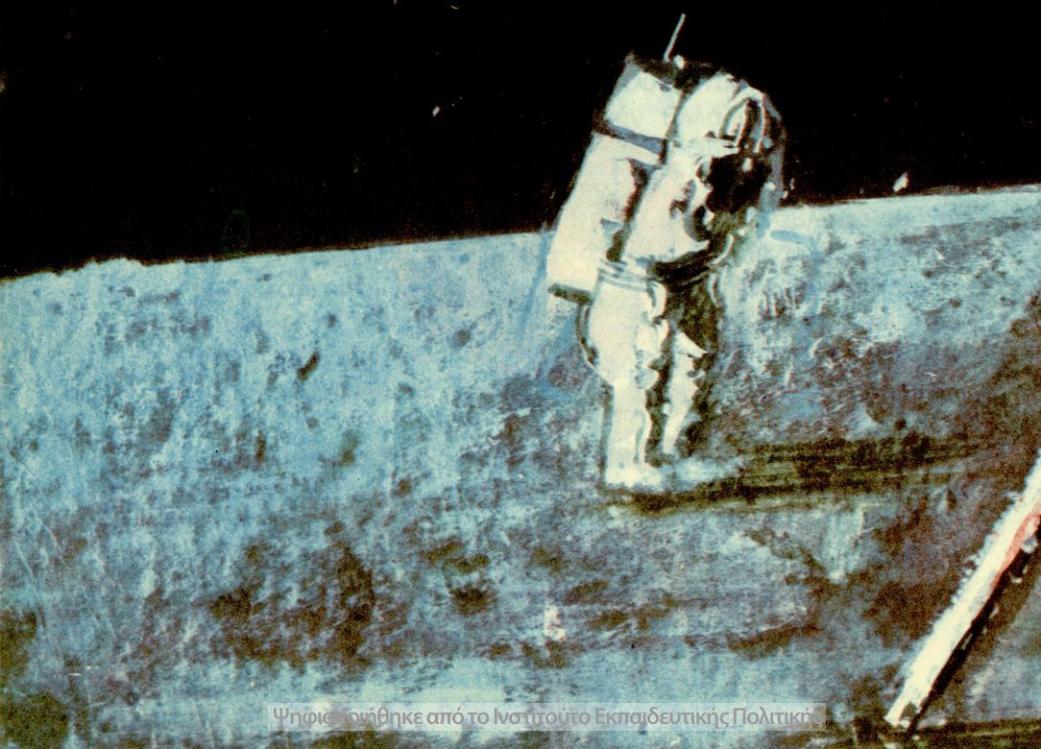
Τότε ̄ μεγάλη ‘Ελληνίδα, ̄ συνεπής, ̄ντιμη κι ̄δίστακτη πα-
τριώτισσα, ζήτησε ̄πό τό δηλητήριο τήν αίώνια λησμονιά. ‘Ενω
τά γερμανικά στούκας ̄ργωναν βάρβαρα τόν ούρανό τῆς Ἀθή-
νας, ̄ Πηνελόπη Δέλτα, ̄ μεγάλη τῶν μικρῶν, ̄φηνε τήν τελευ-
ταία της πνοή. Αύτή πού είχε ύμνησει κι ̄στορήσει τήν ‘Ελλάδα
νικήτρια, ̄ρνήθηκε πεισματικά νά ζήσει σέ μιά ‘Ελλάδα σκλαβω-
μένη.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΧΑΙΡΟΠΟΥΛΟΣ

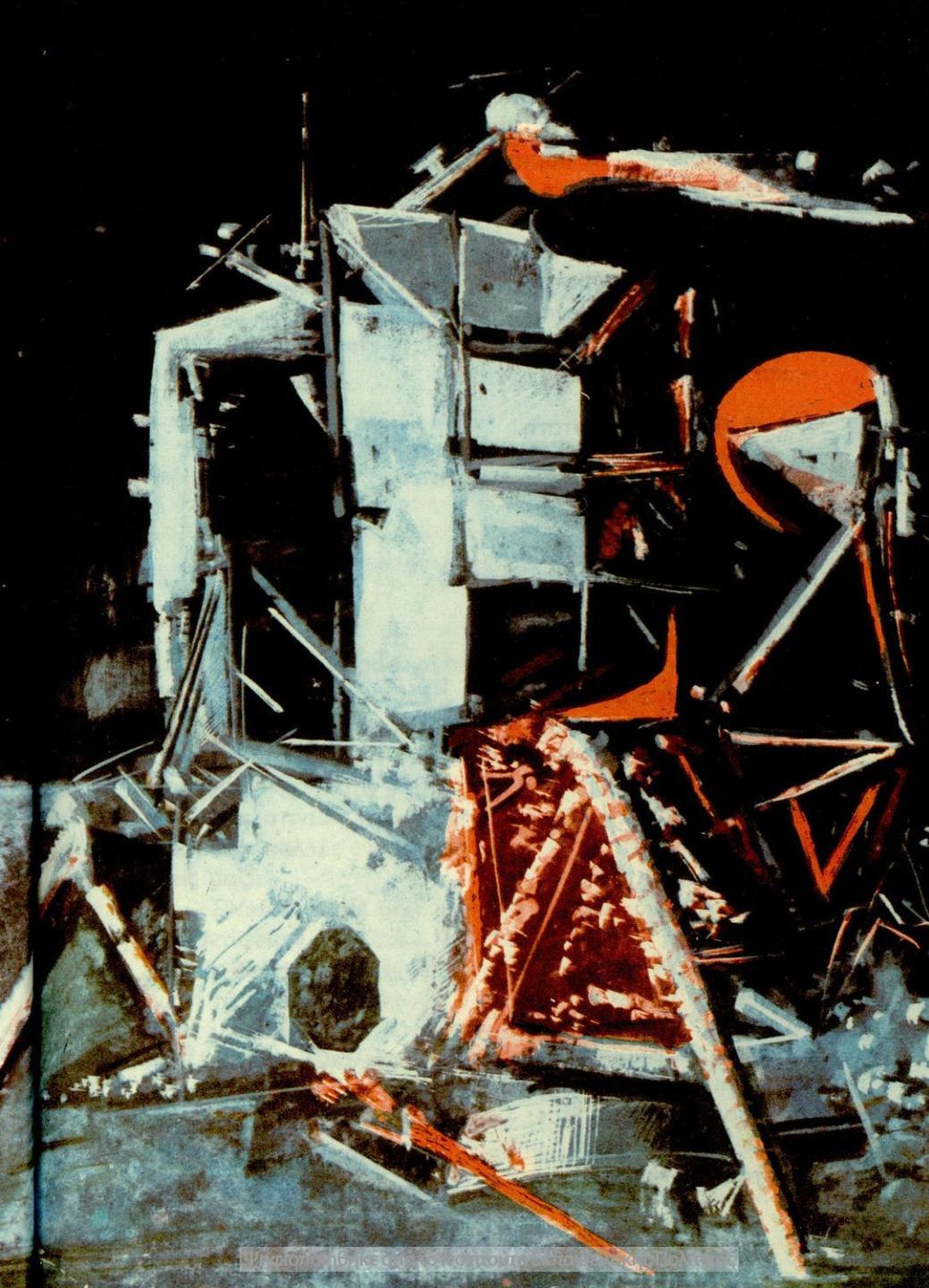
σπίκερ: δμιλητής

ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΗ

Ψηφιακή συγκόμιση από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

© 1970 Motion Picture Contractors Association of America

70. Η ΠΑΝΤΕΧΝΙΑ* ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Τοῦ κόσμου ἀπό τά θάματα
δέν εἶναι τίποτ' ἄλλο
πού νά 'ναι σάν τόν ἄνθρωπο
περήφανο, μεγάλο.
Σέ φουσκωμένα κύματα,
σέ θάλασσα ἀφρισμένη,
αὐτός ξέρει καὶ μπαίνει
— καὶ φύσαγε, νοτιά!

Καί τή Θεά τήν ύπέρτατη,
τή Γῆ τή φαρδιοπλάτα,
πού ἀκούραστα τά χαίρεται
τ' ἀθάνατά της νιάτα,
ζεύει στ' ἀλέτρι τ' ἄλογα
καί τήν περικυκλώνει,
βαθιά τήνε πληγώνει
καί τήν καταπονᾶ*.

Πιάνει πουλιά γοργόφτερα,
βουνίσια ἀγρίμια πιάνει·
τά ψάρια ἀπό τή θάλασσαν
αὐτός μέ δίχτυα βγάνει.
Αύτός τόν ταῦρο, τ' ἄλογο
ξέρει νά μεταπείσει,
τή λευτεριά ν' ἀφήσει
καί στό ζυγό νά μπεῖ.

Αύτός καί γλώσσαν ἔμαθε,
καί σπίτια νά σκεπάζει·
καί νόμους ἐστερέωσε
καί φρόνημα σπουδάζει.
Μέ χίλιους τρόπους ἔρχεται
καί χίλιους τρόπους ξέρει,
καί μόνο δέ θά φέρει
θανάτου ἀποφυγή!

*Από τήν «Ἀντιγόνη» τοῦ Σοφοκλῆ
Μετάφραση Κ. Μάνου

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Πώς θεωρεῖ τόν ἄνθρωπο στήν πρώτη στροφή καί γιά ποιές κατακτήσεις του κάνει λόγο σέ δλεις ὁ Σοφοκλῆς, πρίν 24 αιώνες ἀπό σήμερα;
2. Τί ποιητική γλώσσα χρησιμοποιεῖ γιά τίς κατακτήσεις τοῦ ἄνθρώπου:
  - στή ναυσιπλόδα
  - στή γεωργία
  - στήν ἀλιεία
  - στό κυνήγι καί τήν ἔξημέρωση τῶν ζώων
  - στόν πολιτισμό;
3. Τί θεωρεῖ ἀδύνατο γιά τόν ἄνθρωπο, αὐτόν πού γιά ὅλα μηχανεύεται χίλιους τρόπους;

παντεχνία: γνώση δλων τῶν τεχνῶν

καταπονώ: κουράζω πολύ

71. ΔΗΜΗΤΡΗΣ Ο ΠΕΡΙΕΡΓΟΣ

‘Ο Δημήτρης παραεῖναι περίεργος. Θέλει νά μαθαίνει πώς γίνεται τοῦτο καί πώς τό ἄλλο, καί γιατί γίνεται, καί γιατί... δέ γίνεται. ‘Ο πατέρας του, παρόλο πού καμαρώνει γιά τά τόσα ἐνδιαφέροντα τοῦ γιοῦ του — ἡ γιαγιά του μάλιστα τόν λέει «ὁ σοφός Σωκράτης» — καί κατά βάθος εύχαριστιέται γιά τή φιλομάθειά του, ἔρχονται στιγμές πού ἐκνευρίζεται. Δέν τόν ρωτάει ἔνα ἢ δύο πράματα· πολλές φορές τοῦ ἀραδιάζει τρεῖς καί τέσσερις ἐρωτήσεις μαζί.

— Στάσου, παιδί μου, θαρρεῖς πώς είμαι γραμμόφωνο, νά μέ κουρντίσεις ν’ ἀρχίσω... ‘Η καθεμιά ἀπό τίς ἐρωτήσεις πού μοῦ κάνεις θέλει μιά ὥρα, γιά νά σοῦ δώσω νά καταλάβεις. Μοῦ λές γιατί τό βράδυ σκοτεινιάζει καί ποῦ πάει ὁ ἥλιος, γιατί ἡ σελήνη πότε μεγαλώνει καί πότε μικραίνει, γιατί οι παλαιοί ἄνθρωποι εἶχαν πέτρινα ἐργαλεῖα καί δέ χρησιμοποιοῦσαν τά τωρινά, γιατί κρατᾶς τό ξύλο στή φωτιά καί δέν καίγεσαι καί μέ τήν τσιμπίδα καίγεσαι... Καλό εἶναι, βέβαια, νά ρωτᾶς καί νά μαθαίνεις, μά ὅλα πρέπει νά γίνονται μέ τάξη, μέ σύστημα, μέ ύπομονή.

— Τί τάξη; Έγώ ρωτάω αύτό πού δέν ξέρω.

— Αύτά πού δέν ξέρεις είναι απειρα. Καί δέν είναι μόνο ένός κλάδου.

— Τί θά πεῖ, πατέρα, ένός κλάδου;

— Νά, δέν είναι μόνο θέματα μιᾶς έπιστημης. Δέν ξέρεις, νά πουμε, μόνο τά μαθηματικά ή μόνο τή φυσιολογία ή μόνο τή ζωολογία ή τήν δρυκτολογία ή τήν ιατρική, τήν κοσμογραφία, τήν ιστορία, τή γεωγραφία, τή χημεία... Έδω έσυ πετάγεσαι από τή σελήνη, πού είναι κεφάλαιο τής κοσμογονίας, στά έργαλεια τῶν ἀρχαίων, πού είναι κεφάλαιο τῆς ἀρχαιολογίας· κι ἀπ' τήν ἀρχαιολογία μέ ρωτᾶς γιατί μέ τό ξύλο δέν καίγεσαι, πού είναι κεφάλαιο τῆς φυσικῆς.

— Καί τί πειράζει ἄν πετάγομαι από τό ἔνα στό ἄλλο.

— Βέβαια, πολύ δέν πειράζει· κακό δέν είναι· τό σωστό δῆμος είναι από τήν ἀρχή νά μπεῖς σέ κάποιο νόημα. Νά μπορεῖς καί μόνος σου σιγά σιγά νά ξεχωρίζεις τίς διάφορες έπιστημες. Μά καί νά μήν τά ἀνακατεύεις δλα· γιά νά ξέρουμε ποῦ θά καταφεύγουμε κάθε φορά, γιά νά φωτιστοῦμε.

— Έσύ, πατέρα, πού είσαι έπιστημονας, δέν τά ξέρεις δλα;

— Τί λές, Δημήτρη, νά τά ξέρω δλα; 'Η μάθηση δέν ᔁχει μήτε ἀρχή μήτε τέλος. Μήτε τήν έπιστημη μου δέν ξέρω. Καί σ' αὐτή συναντῶ κάθε μέρα δυσκολίες.

— Γιατί; 'Αφοῦ λές πώς πῆρες «ἄριστα».

— Τό πῆρα τό «ἄριστα», μά πότε; Πρίν είκοσι χρόνια. Στό μεταξύ ή φαρμακευτική προχώρησε. Κάθε τόσο βγαίνουν καινούρια φάρμακα. Δέν προλαβαίνω μήτε τά όνόματά τους νά μάθω καλά καλά. Κι ἀφοῦ δέν ξέρω, ὅπως πρέπει, τήν έπιστημη μου — μέρα νύχτα μέ τά φάρμακα παλεύω, βρίσκομαι μέσα στίς ἀρρώστιες καί μέσα στούς γιατρούς καί πάλι δέν μπορῶ νά πῶ πώς είμαι σέ δλα δσα ἀφοροῦν τή φαρμακευτική ἐνημερωμένος — έσυ θέλεις νά είμαι παντογνώστης σέ δλες τίς έπιστημες.

— Ξέρεις δῆμος πολλά πράματα.

— Ξέρω, μά ὅχι δλα. Ξέρω ἐλάχιστα. Σήμερα δέν είναι ὅπως ἄλλοτε.

— Γιατί; 'Ο κόσμος δέν είναι δ ἕδιος;

— 'Ο κόσμος είναι δ ἕδιος, μά οι έπιστημες πλουτίστηκαν. Πράματα πού δέν τά ξέραμε πρίν χίλια χρόνια, πρίν δύσ καί τρεῖς χι-

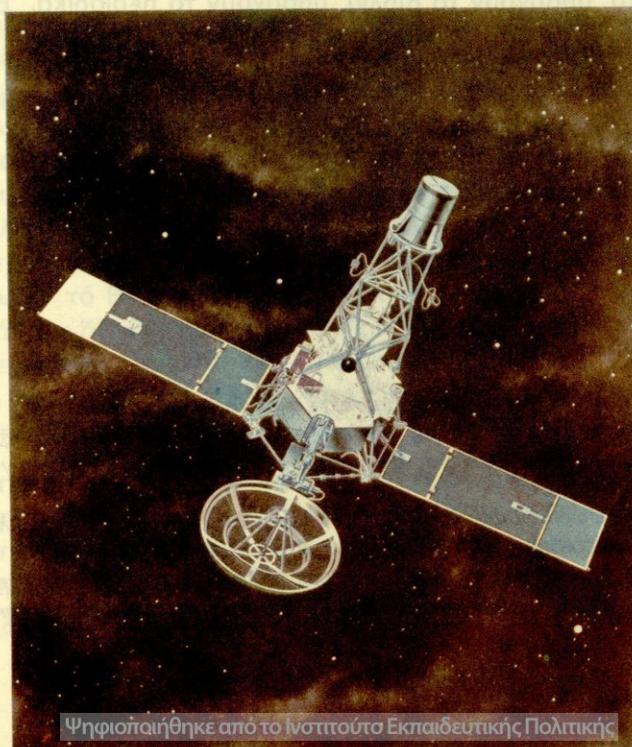
λιάδες χρόνια — τί λέω; — πρίν έκατό χρόνια, τώρα τά ξέρουμε άπ' ξέω κι άνακατωτά. Οι άρχαιοι σοφοί, πού ήταν πολύ γραμματισμένοι καί γράφανε ώραια ποιήματα καί έργα γιά τό Θέατρο, στίς έπιστημες ήταν πολύ πίσω. Έσύ, πού πηγαίνεις στήν έκτη δημοτικού, ξέρεις πολλά, πού οι άρχαιοι σοφοί τά άγνοοϋσαν.

— Γιατί; Δέν είχε τότε δασκάλους νά τούς τά διδάξουν;

— Δασκάλους... Μέ κάνεις, Δημήτρη, νά γελῶ. Αύτά πού έμεις ξέρουμε γιά τόν κόσμο καί γιά τ' άστερια καί γιά τίς άστραπές, γιά τούς σεισμούς, τά αυτοκίνητα καί τά βαπόρια, τά άεροπλάνα καί τά έλικοπτερα, τά ραδιόφωνα καί τήν τηλεόραση, γιά νά μη σου πῶ τώρα καί γιά τούς πυραύλους καί τίς περιστροφές γύρω στή γῆ ή γύρω στή σελήνη, δέ γίνηκαν εύκολα. Ούτε άπό τή μιά μέρα στήν άλλη. Ή πρόοδος βαδίζει σιγά σιγά.

— Καί τί λές, πατέρα, θά προλάβουμε νά ταξιδέψουμε κι έμεις στόν "Αρη";

— Έσύ λέω πώς θά προλάβεις. "Οσο γιά μένα, τό θεωρῶ δύσκολο.

— Έπειδή σέ ζαλίζει τό διεροπλάνο;

— Τί εἴπαμε; Ή πρόσδος βαδίζει ἀργά. Θ' ἀργήσει νά ρθει ἡ μέρα πού θά ξεκινοῦν οι ἄνθρωποι, ὅπως οι σημερινοί ἐπιβάτες τῶν διεροπλάνων, νά πηγαίνουν ν' ἀγοράζουν τό εἰσιτήριο τους γιά ἔνα ταξιδάκι στό διάστημα... Ξέρεις πόσο κόστισε στήν Ἀμερική ἡ κατασκευή, ἡ προπαρασκευή καί ἡ ἐκτόξευση τοῦ διαστημοπλοίου «Ἀπόλλων 7»; Τό διάβασα στίς ἐφημερίδες. Εἶχαν φωτογραφία τούς τρεῖς ἀστροναύτες, ντυμένους μέ τήν εἰδική ἐνδυμασία, καί ἀπό κάτω ἔγραφε, γιά ἀστεϊο, φυσικά, «μέ τό εἰσιτήριο στήν τσέπη, ἀξίας 23.000.000.000 δολλαρίων, ἐτοιμάζονται γιά τήν ἐκτόξευσή...» Μά ἐμεῖς, Δημήτρη, ἀπό κάτι ἄλλο ξεκινήσαμε.

— Γιά τίς ἐπιστῆμες, πώς εἶναι πολλῶν εἰδῶν.

— Ἀκριβῶς. Καί πώς ἔγώ, ἄν καί ἐπιστήμονας, δέν ξέρω πολλά πράματα. Γι' αὐτό ἐμένα νά μέ ρωτᾶς μόνο γιά φάρμακα. Μόνο ἐκεῖ εἶμαι σέ θέση νά σέ πληροφορήσω ύπεύθυνα.

— Γιά τίς ἄλλες μου ἀπορίες τί θά κάνουμε;

— Γιά τίς ἄλλες μας ἀπορίες ύπάρχουν οι ἐγκυκλοπαίδειες καί τά λεξικά, ύπάρχουν τά βιβλία, ύπάρχουν τά περιοδικά. Ἐκεῖ θά καταφεύγουμε καί θά ίκανοποιοῦμε δῆλη μας τή δίψα.

ΕΛΛΗ ΑΛΕΞΙΟΥ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Γιατί ἡ γιαγιά τοῦ Δημήτρη τόν ἔλεγε «ὁ σοφός Σωκράτης»;
2. 'Ο πατέρας τοῦ Δημήτρη τοῦ τονίζει ὅτι δέν εἶναι παντογνώστης. Οὕτε δέ σακαλός σου εἶναι. Κανένας ἄνθρωπος δέν μπορεῖ νά εἶναι παντογνώστης. Γιατί;
3. Μορφωμένος μπορεῖ καί πρέπει νά ἐπιδιώκει κανείς νά εἶναι. Ἄλλα πῶς; Τί συμβουλές ἔδωσε γι' αὐτό στό Δημήτρη ὁ πατέρας του;
4. Ποιές ἐπιστῆμες ὀνόμασε ὁ πατέρας τοῦ Δημήτρη; Κουβεντιάστε μεταξύ σας καί μέ τό δάσκαλό σας καί κάμετε ἔναν πίνακα τῶν κλάδων τῆς ἐπιστήμης.

72. Η ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΟΥ

τὸ καρνάτη λοιψων ἀρεες

Αθήναι, 22 Μαΐου 1926

Αγαπητοί μου

Τό δύνειρο τῶν θαλασσοπόρων καί τῶν ἔξερευνητῶν ἦταν νά φθάσουν μιά μέρα στὸν Πόλο καί νά στήσουν μιά θριαμβευτική σημαία — ἀγγλική, ἀμερικανική, ἵσπανική, νορβηγική, τή σημαία τοῦ πρώτου τελοσπάντων — στό σημεῖο ἀκριβῶς ἐκεῖνο, ὅπου, ἃν δέν ἦταν νοητός, θά ξεφύτρωνε ὁ ἄξονας τῆς Γῆς. Τί δύνειρο! Καὶ πόσους ἀνθρώπους δέν ἔφαγε, αἰώνες τώρα, στούς ἄξενους* πάγους τοῦ Βορείου ἥ τοῦ Νοτίου Παγωμένου! Άλλα ποιός νά λεγε στούς τολμηρούς ἐκείνους καί δυστυχισμένους πώς δι πρώτος κατακτητής, τό σωτήριο ἔτος 1926, θά ἔφθανε ἔκει οχι μέ πλοϊο, οὔτε μέ ἔλκηθρο, οὔτε μέ παγοπέδιλα, ἀλλά μέ ἀερόπλοιο· καὶ πώς δέ θά πατοῦσε, παρά θά πετοῦσε ἀπό πάνω του σάν πουλί!

Κι ἡ σημαία λοιπόν πῶς θά στηνόταν; "Ε, ή σημαία δέν ἐστήθηκε· πετάχτηκε ἀπλῶς ἀπάνω στούς πάγους ἀπό τό ἀερόπλοιο τοῦ Άμοιδσεν.¹ Ο πρώτος μάλιστα πού κατόρθωσε νά περάσει — δι Άμερικανός Μπέρντ — ἀπό τή μεγάλη του συγκίνηση, ἀπό τή μεγάλη τρεμούλα τοῦ κρύου καί τῆς χαρᾶς, ξέχασε νά ρίξει τή σημαία. Γιατί δι Μπέρντ αὐτός ἐπρόλαβε δυό μέρες τόν Άμοιδσεν. «'Αλλοῦ τ' δύνειρο», πού λένε «κι ἀλλοῦ τό Θάμα».² Ετσι, ἔκει πού περιμέναμε ν' ἀκούσουμε πώς ή «Νορβηγία» ἔφθασε, τέλος, ἀπάνω ἀπ' τό Βόρειο Πόλο κι ἔχιχνίασε τό προαιώνιο μυστήριο του, μάθαμε ἄξαφνα πώς στίς 10 Μαΐου αὐτό τό κατάφερε ἄλλος, δι Άμερικανός Μπέρντ. Ο Άμοιδσεν ἔφθασε στίς 12. Άλλα ίδού ή πρώτη πρώτη εἰδηση, πού σάν ιστορική, τήν ἀντιγράφω ἔδω ἀπό μιά ἔφημερίδα:

«Κατά σημερινά ραδιοτηλεγραφήματα, δι Άμερικανός ἀεροπόρος Μπέρντ, ἐπιστρέψας ἀπό τό Βόρειο Πόλο, ἀνεκοίνωσε ὅτι ή μαγνητική βελόνη τῆς συνηθισμένης πυξίδος δέ χρησιμεύει πολύ στά περίχωρα τοῦ Πόλου καί γι' αὐτό ἐχρησιμοποίησε ἔξαντα* —

ἄξενος: ἀφιλόξενος   ἔξαντας: γωνιομετρικό δργανο

γιά νά προσδιορίσει δηλαδή τό γεωγραφικό σημεῖο. Άπανω ἀπό τόν Πόλο, εἰς μέτριον ύψος, ἔκαμε πτήσεις ἐπί 15 λεπτά κι εἴδε ὅτι ἐκεῖ δέν ὑπάρχει οὕτε ἔχνος ζωῆς, εἶναι δύμας δυνατή ἡ προσγείωσις ἀεροπλάνου. "Οταν κατέβηκε ἀπό τό ἀεροπλάνο του — ὥχι βέβαια ἀπάνω στόν Πόλο — ἡ μύτη καί μερικά δάχτυλα τοῦ Μπέρντ ἦταν παγωμένα. Ἀφοῦ ἀναπαυθεῖ λίγες ἡμέρες, ὁ ἀεροπόρος θά ξαναπάει στόν Πόλο νά συνεχίσει τίς παραπρήσεις του κι ἀπό κεῖ θά γυρίσει στήν Ἀλάσκα. Ό Ἀμοῦδσεν, πού ἐπισπεύδει στό Κίνγκες-Μπέι τίς ἐτοιμασίες του γιά τό ταξίδι τοῦ Πόλου, συνεχάρη ἀπό τούς πρώτους τόν Ἀμερικανό, πού τόν ἐπρόλαβε...»

Βλέπετε λοιπόν ὅτι, ἐνῶ ὁ ἔνας ἔκανε ἐτοιμασίες, ὁ ἄλλος ἔκανε τό ταξίδι. Καί χαρά στήν Ἀμερική!... Μήν τά ρωτᾶτε τί γίνεται κεῖ πέρα, ἐπειδή πρῶτος ἔνας Ἀμερικανός κατάφερε νά ἰδεῖ, ἂν ὥχι καί νά πατήσει, τό ἀπρόσιτο* σημεῖο τῆς γῆς! "Ως καί μετάλλιο ἀναμνηστικό ἐτοιμάζουν, «ἰδιαίτερο ὀλωσδιόλου κι ἀντάξιο τοῦ μεγάλου κατορθώματος πού θά ἐνθυμίζει!». "Ε, δέν ἔχουν ἄδικο! Τό προαιώνιο μυστήριο ἔξιχνιάσθηκε καί τό ἔξιχνίασε πρῶτος ὁ τυχερός αὐτός Μπέρντ. Τό εἴδε καί μᾶς τό εἶπε: «Οὕτε ἔχνος ζωῆς στόν Πόλο· πάγοι μόνο καί κρύο, πού παγώνει ἡ μύτη σου καί τά δάχτυλά σου...» Θά πεῖτε: μήτε αὐτό δέν τό ξέραμε; Ναί, τό ξέραμε, τό μαντεύαμε, ἄλλα δέν ἥμαστε καί βέβαιοι!

Γιατί ἀπό αἰώνες τώρα ἐδούλευε ἡ φαντασία. Κι ἄλλοι φαντάζονταν στόν Πόλο μιά θάλασσα πλωτή, μέ δική της ζωή — ύδροβια φυτά καί ζῶα — κι ἄλλοι μιά ξηρά, ἔνα μεγάλο νησί, κατοικήσιμο, πού μπορεῖ νά 'χε καί... ἀνθρώπους. Λίγο ἀκόμα καί θά 'λεγαν πώς στόν Πόλο είναι ὁ ἐπίγειος Παράδεισος!... "Άλλοι πάλι φαντάζονταν περίεργα καί καταπληκτικά φαινόμενα, πελώριους μαγνῆτες, — ἵδε καί «Σφίγγα τῶν Πάγων» τοῦ Ιουλίου Βέρων — δυνατές μαγνητικές ἔλξεις καί καθεξῆς*. Λοιπόν, τίποτ' ἀπ' αὐτά. Μόνο ἡ μαγνητική βελόνη δέ λειτουργεῖ ἐκεῖ κανονικά καί, γιά νά βρεῖ κανείς τό σημεῖο, πρέπει νά μεταχειρισθεῖ ἔξαντα. Κι οὕτε

*ἀπρόσιτος: ἀπλησίαστος

καθεξῆς: στή συνέχεια (τά ἴδια)

Θάλασσα ούτε νησί ούτε δέντρα ούτε ζῶα. Πάγοι, κρύο κι ἐρημιά. Αύτός εἶναι ὁ Πόλος καὶ καμιά δέ χωρεῖ πιά ἀμφιβολία. Οἱ φαντασίες, πού ὀργίαζαν, ἂς ήσυχάσουν. Κι οἱ μυθιστοριογράφοι τοις ζητήσθουν μυστήρια ἄλλοι.

~~Αλλά ποῦ, ἀφοῦ κι ὁ Πόλος κατακτήθηκε; "Α, μή σᾶς μέλει! Υπάρχουν στὸν κόσμο καὶ «χῶρες» πού δέν κατακτήθηκαν ἀκόμα. Καὶ μήν πᾶτε πολὺ.. μακριά. Μόνο ὡς τό.. φεγγάρι. Δέ στᾶς φτάνει κι αὐτό; Νά πιό πάνω ὁ "Ἀρης, ἢ Ἀφροδίτη... Ποιός θά λεγε, ἀλήθεια, στούς ἀνθρώπους ἔδω καὶ πεντακόσια ἡ διακόσια χρόνια πώς θά πήγαιναν σήμερα στὸ Βόρειο Πόλο πετώντας; Καὶ μετά διακόσια χρόνια, ποιός ξέρει ἂν δέ θά πηγαίνουν στὸν οὐρανό; "Ενα μεγάλο κανόνι..., μιά ἄμαξα μέσα ἀντί γιά σφαίρα..., μέσα στήν ἄμαξα ἐπιβάτες..., μιά κανονιά... κι ἡ ἄμαξα, σέ λίγα λεπτά, φθάνει στὸ Φεγγάρι. Πῶς θά γυρίσει ὅμως; "Α, δέν ξέρω. Κι αὐτό μόνο μέ κάνει νά διστάζω. Εἰδέ, ἂν κι ἡ ἐπιστροφή ἥταν ἔξασφαλισμένη, θά πήγαινα κι ἐγώ.~~

Σᾶς ἀσπάζομαι
Φαίδων

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

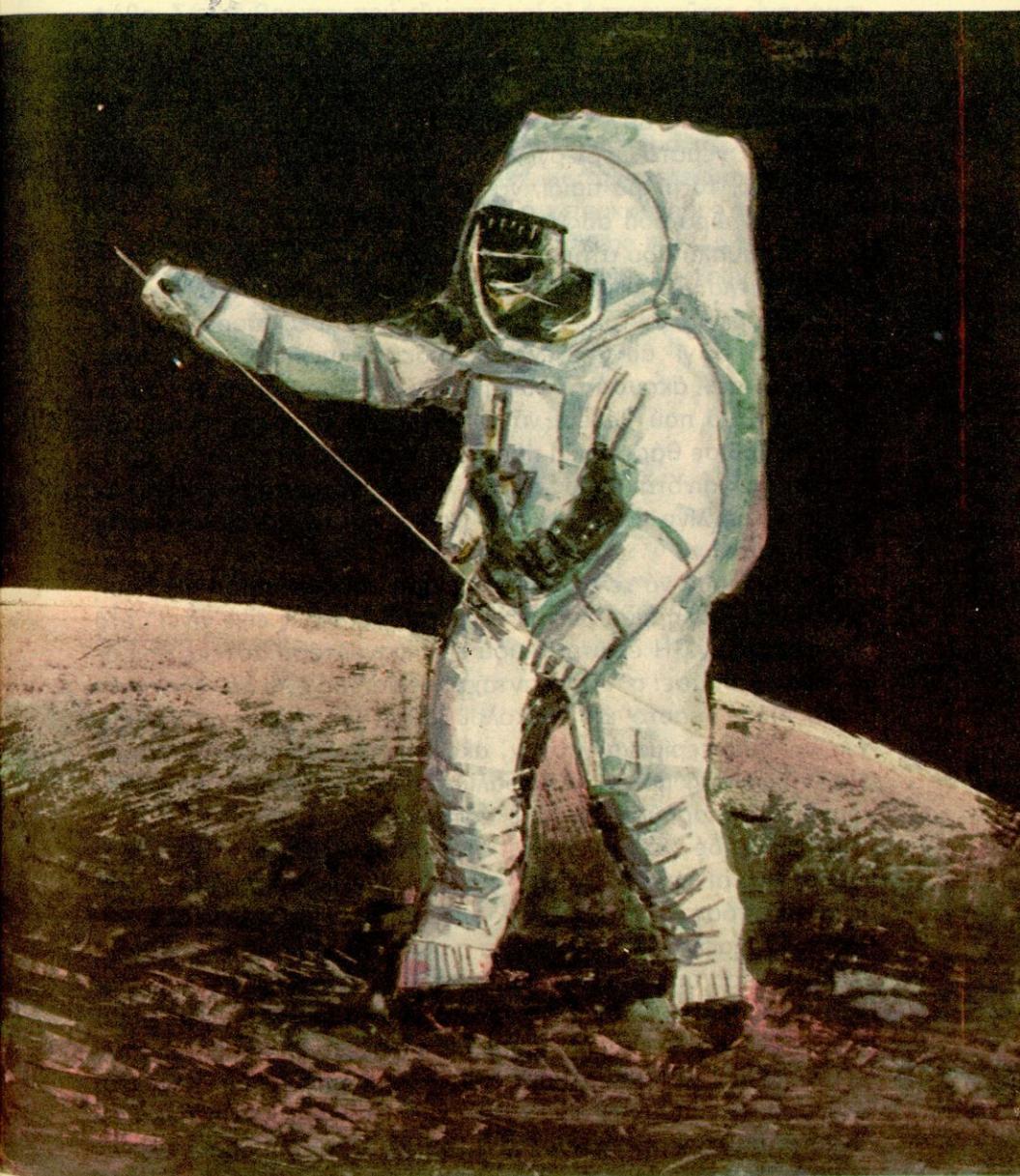
1. Ο Ξενόπουλος ἔχει γράψει τὴν ἐπιστολή του μὲ πολύ κέφι. Σημάδεψε τίς περικοπές ἔκεινες δημοσίευσης;
2. Η ἐπιστολή του τί χρονολογία ἔχει; Καὶ τί πρόβλεψη κάνει τότε γιά ἔνα ταξίδι στὸ φεγγάρι; Ποῦ νά ἤξερε τότε ὅτι σέ λιγότερο ἀπό πενήντα χρόνια ἔνας ἄλλος συγγραφέας θά ἔγραφε ἔνα γράμμα (τό ἀμέσως ἐπόμενο κείμενο) στὸν ἀστροναύτη πού πάτησε στὸ φεγγάρι. Δέ σημαίνει αὐτό ὅτι ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ τεχνική προχώρησαν ἀπό τότε μέ ὄλματα;

73. ΕΝΑ ΓΡΑΜΜΑ ΣΤΟΝ ΑΣΤΡΟΝΑΥΤΗ

‘Αγαπητέ φίλε άστροναύτη,

Νά ξέρατε πόσες φορές δέν άκολούθησα μέ τή φαντασία μου κι έσας καί τούς ἄλλους τολμηρούς άστροναύτες στά μεγάλα σας ταξίδια. Σᾶς ἔβλεπα στά ἐπίκαιρα στόν κινηματογράφο, στήν τηλεόραση, διάβαζα γιά σᾶς στά περιοδικά καί στίς ἐφημερίδες καί σᾶς θεωροῦσα πάντοτε σάν κάτι τό μυθικό. “Ηρωες σύγχρονοι, πανομοιότυπα τοῦ Ἡρακλῆ καί τοῦ Θησέα, καί ποντοπόροι στόν άέρα, στό διάστημα κι ὅχι πιά στή θάλασσα σάν τό Χριστόφορο Κολόμβο καί τό Μαγγελάνο κι ἔξερευνητές ὅχι πιά σέ μιά ζούγκλα ἀπό φυτά, ἄλλα σέ μιά ζούγκλα ἀπό νεφελώματα. Ποτέ μου δέν μποροῦσα νά σᾶς φανταστῶ σάν κοινούς ἀνθρώπους. “Ωσπου μιά μέρα διάβασα στήν ἐφημερίδα ὅτι θά ῥχόσαστε καί στήν πόλη μας. ΕΝΑΣ ΑΣΤΡΟΝΑΥΤΗΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΜΑΣ, ἔγραφε μέ μεγάλα γράμματα ἡ ἐφημερίδα. Διάβασα καί σκίρτησα. Κι ὅταν εἶδα ὅτι θά μιλούσατε τό βράδυ στή μεγάλη αἰθουσα «Ἐπιστήμη καί Ζωή», εἴπα πώς ἔπρεπε νά ῥθω ὅπωσδήποτε νά σᾶς ἀκούσω. ”Ἐπρεπε ὅπωσδήποτε νά ῥθω νά σᾶς δῶ κι ἀπό κοντά.

Θυμάστε πόσο γεμάτη ἦταν ἡ αἰθουσα. Εύτυχῶς κι εἴχα ἔρθει νωρίς κι ἔπιασα μιά θέση πρός τό διάδρομο στίς μεσαῖες σειρές. ‘Ωστόσο δέν ἤμουν πολύ μακριά, γιά νά μή σᾶς βλέπω. ”Ἐνιωθα δόμως ὅτι βρισκόμουν στό μέσο μιᾶς ἀνθρωποθάλασσας. Κι ὅταν φανήκατε στό προσκήνιο καί βούιζε ό τόπος ἀπό τά χειροκροτήματα καί γέμισε τό πρόσωπό σας χαμόγελα, σᾶς κοίταζα όλοένα. Κι ὅταν ἀρχίσατε νά μιλάτε γιά τίς προετοιμασίες τοῦ ταξιδιοῦ καί νά ἔχηγεῖτε ἐνδιάμεσα τίς διαφάνειες πού προβάλλονταν σέ μιά πρόχειρα στημένη δύθονη, σᾶς παρακολουθοῦσα μ’ ὀλάνοιχτα αὐτία, κι ἄς μήν καταλάβαινα πολλά πράγματα. Γιά νά πῶ τήν ἀλήθεια, δέν καταλάβαινα παρά πολύ ἐλάχιστα. Κι ὅταν πάλι τελειώσατε κι ἀρχίσαν νά σᾶς ρωτοῦν, μέ δρους δυσνόητους γιά μένα, γιά τήν ἔλλειψη βάρους, τόν πολλαπλασιασμό τῆς ταχύτητας, τή μηχανική λειτουργία τοῦ διαστημόπλοιου, ἄκουγα μ’ ἐνδιαφέρον τίς ἀπαντήσεις σας, μά – γιατί νά σᾶς τό κρύψω; – δυό τρεῖς φορές χασμουρήθηκα. Μόνο ὅταν εἴπατε: «Καμιά ἄλλη ἐρώτηση;»

κι ἔνιωσα γύρω μου τή σιωπή τῶν ἄλλων, δέν ξέρω τί μ' ἐσπρώξε καί σήκωσα ξαφνικά τό χέρι. "Οταν σᾶς ἀκουσα νά μοῦ δίνετε τό λόγο καί σηκώθηκα, εἶχα μετανιώσει πού εἶχα σηκώσει τό χέρι μου, μά ἤταν πιά ἀργά. Κατάλαβα πώς τά βλέμματα ὅλων ἤταν στραμμένα γεμάτα περιέργεια πρός τό μέρος μου. Τί θά μποροῦσα ἔγώ, τό μικρό παιδί, νά ρωτήσω;

“Ολη τήν ὡρα πού σᾶς ἄκουγα νά μιλᾶτε καί νά δίνετε ἔξηγή-
σεις, στό μυαλό μου στριφογύριζε μιά ἀπορία. Κι αὐτή τώρα τήν
ἀπορία ἥθελα νά ἐκφράσω. Καταλάβαινα ώστόσο ότι μποροῦσε
νά φανεῖ ἀστεία κοντά στίς τόσες ἄλλες σοβαρές ἀπορίες πού εἴ-
χαν ἄκουστει, γι' αὐτό κι ἔνιωσα τράκ καί σιωποῦσα. «Ορίστε,
νέε ἄνθρωπε», ἄκουσα τή φωνή σας νά μέ παροτρύνει ἐγκάρδια,
«τί εἶναι αὐτό πού θέλετε νά ρωτήσετε?». Ο τόνος τῆς φωνῆς
σας μοῦ ἔδωσε θάρρος καί πῆρα τήν ἀπόφαση νά κάνω τήν ἐρώ-
τηση κι ἄς φαινόταν ὅπως ἥθελε. «Θέλω νά ρωτήσω», εἶπα, ἀν
θυμάστε, μέ λίγο τρεμουλιαστή φωνή, «Θέλω νά μάθω ἄ... ἄν
φοβηθήκατε....».

Δέν πρόλαβα νά τελειώσω τή φράση μου κι ἄκουσα μιά βουή
ἀπό γέλιο νά πλημμυρίζει τήν αἴθουσα. Ἀκριβῶς εἶχε γίνει αύτό
πού φοβόμουν. Ἡ ἐρώτησή μου εἶχε φανεῖ τόσο ἀστεία, πού ὅ-
λοι εἶχαν ξεπάσει σ' ἔνα τρανταχτό γέλιο. Μά ἐγώ δέν ἔδινα ση-
μασία πιά. Γι' αύτό καί ἔξακολουθοῦσα νά παραμένω ὅρθιος.
Ἐκεῖνο πού περίμενα ἦταν ν' ἀκούσω τή δική σας ἀπάντηση.
Ἡδη τή φανταζόμουνα: «Ἀσφαλῶς καί δέ φοβήθηκα. Ἄν φοβό-
μουνα, θά μποροῦσα νά γίνω ἀστροναύτης».

Κι δημως δέ μοι μιλήσατε ἔτοι. Χαρογελάσατε, λίγο καλόκαρδα, λίγο αἰνίγματικά, κι ύστερα εἴπατε: «Πραγματικά, δέν περίμενα μιά τόσο σοβαρή ἐρώτηση. Μέ ξαφνιάσατε, νεαρέ ἄνθρωπε, μέ ξαφνιάσατε». «Υστερα σηκώσατε τά μάτια σας, σάν νά βλέπατε μέσα σας, κι εἴπατε: »Ασφαλῶς καί φοβήθηκα. Ναί, φοβήθηκα. Θυμᾶμαι, ὅταν ἐμπαινα στό διαστημόπλοιο, πόσο φοβισμένος ἔνιωσα, κι εἴπα μέσα μου μιά σύντομη προσευχή. Κι ὅταν πάλι ἔβλεπα ἀπό τό διάστημα τή γῆ σάν μιά μπάλα πού ἔπλεε στή θάλασσα, σκεφτόμουν πώς κάπου ἔκει, στήν ἐπιφάνειά της, ὅταν τό σπίτι μου, ἡ γυναίκα μου, τά παιδιά μου, καί φοβόμουν μήπως δέν τούς ξαναδῶ. Μ' ἔνα λόγο, φοβήθηκα. Πολλές φορές ἔνιωσα

φόβο. Σάν ανθρωποι πού είμαστε καί οι άστροναύτες, είναι φυσικό νά νιώθουμε φόβο...».

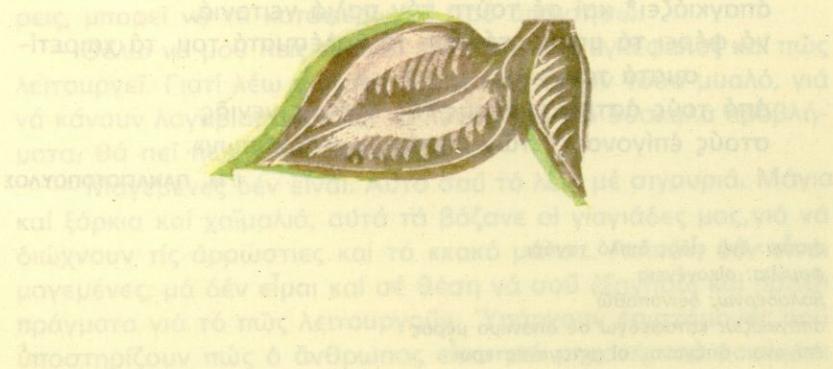
Τό πόσο μέ γέμισε άνακούφιση αύτή σας ή άπαντηση δέ λέγεται. Πρώτα πρώτα, όταν τό άκροατήριο είδε ότι πήρατε τήν έρωτησή μου στά σοβαρά, έπαψε νά γελά, κι ύστερα, σάν είδε ότι μιλήσατε μέ είλικρίνεια, σοβαρεύτηκε, κι όταν τελειώσατε, άρχισε νά χειροκροτεῖ, νά χειροκροτεῖ... Τό χειροκρότημα, όπως καί τό γέλιο, νομίζω ότι τ' άκούω άκόμα καί σήμερα καί λέω: «Άκόμα κι ένας άστροναύτης φοβᾶται κι δμως τολμᾶ». Σᾶς ευχαριστῶ.

Έκεινος ο νεαρός φίλος σας

I. Δ. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ποιά είναι ή βασική ίδέα σ' αύτό τό γράμμα;
2. Κι ένα από τά κεφάλαια στά «Παιδικά χρόνια» έχει περίπου τήν ίδια βασική ίδέα. Μαζί μέ τούς συμμαθητές σου νά κάμετε σύγκριση τών δύο αύτων κειμένων.

74. Ο ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ ΤΟΥ ΔΙΑΣΤΗΜΑΤΟΣ

‘Ο ταχυδρόμος ἦταν πάντα ἔνα πολύ ἀγαπητό πρόσωπο, ίδιαίτερα σέ παλαιότερες ἐποχές, ὅταν ἦταν ἡ ἀποκλειστική πηγή εἰδήσεων. Ό ποιητής φαντάζεται ἔναν τέτοιο ταχυδρόμο ἀνάμεσα στούς ἀστερισμούς, ὅπου θά ἔχουν μεταναστεύσει οἱ ἄνθρωποι στὸ μακρινό μέλλον.

‘Ο ταχυδρόμος τοῦ διαστήματος.

Αὐτό εἶναι ἔνα καινούριο ἐπάγγελμα.

‘Από πόρτα σέ πόρτα,
ἀνάμεσα στούς μεγάλους ἀστερισμούς.

Μέ τό δισάκι* του φορτωμένο τρυφερά χαιρετίσματα,
μέ τό δισάκι του φορτωμένο ἀγάπη:

«Σᾶς καρτεροῦμε στήν Κόμη τῆς Βερενίκης.»

Οἱ φαμίλιες* μοιράζονται:

ὅ ἔνας βρίσκεται στὸν Ἡνίοχο,

ὅ ἄλλος βολοδέρνει* στὸν Ἡρακλῆ,

ὅ τρίτος ἐμπορεύεται στήν Ἀρκτο γουναρικά.

‘Ο ταχυδρόμος τοῦ διαστήματος ἀγρυπνεῖ στῇ βολίδα του.

Καμιά φορά,
σάν ἡ περίσταση τό καλέσει,
ἀπαγκιάζει* καί σέ τούτη τήν παλιά γειτονιά,
νά φέρει τά μηνύματά του, τά καλέσματά του, τά χαιρετίσματά του,
ἀπό τούς ἀστροκυνηγούς τῆς ὅγδοης γενιᾶς
στούς ἐπίγονους* τῶν «πρώτων ἀνθρώπων».

I. M. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

δισάκι: ἔνα εἴδος διπλό ταγάρι

φαμίλια: οἰκογένεια

βολοδέρνω; δεινοπαθῶ

ἀπαγκιάζω: καταφεύγω σέ ἀπάνεμο μέρος

ἐπίγονοι: ἀπόγονοι, οἱ μεταγενέστεροι

1. Ποιούς τέσσερις ἀστερισμούς όνομάζει ὁ ποιητής;
2. Σέ κοντινή ἥ μακρινή μελλοντική ἐποχή τοποθετεῖ τό ποίημά του ὁ ποιητής; Ἀπό ποῦ βγαίνει;
3. Πῶς πήγαιναν στὸν προορισμό τους οἱ παλαιότεροι ταχυδρόμοι καὶ σέ τί μεταφορικό μέσον βάζει ὁ ποιητής τό δικό του;
4. Μέ τά λόγια τοῦ ποιητῆ σ' αὐτή τὴν ἐποχή πού ὁ ἴδιος προφητεύει
— τί θά ἔχει καταλήξει νά εἶναι ἡ γῆ;
— πῶς θά ὄνομάζονται οἱ σημερινοί κάτοικοι τῆς γῆς;
— πῶς θά ὄνομάζονται οἱ ἄνθρωποι τοῦ διαστήματος;
5. Τό παρήγορο πάντως εἶναι ὅτι ἀπόμεναν κάποια πολύτιμα ἀνθρώπινα πράγματα πού μεταφέρει ὁ ταχυδρόμος ἀπό ἀστέρι σέ ἀστέρι. Ποιά εἶναι αὐτά;
6. Ὁ ἀστερισμός τῆς Ἀρκτου τί δίνει τὴν εὐκαιρία στὸν ποιητή νά πεῖ;

75. Ο ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΣ ΕΓΚΕΦΑΛΟΣ ΚΑΙ Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ ΤΟΥ

- Νομίζω, πατέρα, εἴπε ὁ Δημήτρης, πώς ἥρθε ἡ ὥρα νά σέ ρωτήσω τό πιό δύσκολο ἀπ' ὅλα πού θέλω νά μάθω.
- Πῶς τό ξέρεις πώς εἶναι τό πιό δύσκολο;
- Τό ξέρω, γιατί ὅσους ἔχω ρωτήσει μοῦ λένε ἡ πώς δέν ξέρουν ἡ πώς εἶναι πολύ νωρίς νά θέλω νά μάθω ἀπό τώρα καὶ τά τελευταῖα θαύματα τῆς ἐπιστήμης.
- Ἀφοῦ λοιπόν πρόκειται γιά θαύμα, ἃς τ' ἀκούσουμε. Ποῦ ξέρεις, μπορεῖ νά τά καταφέρω νά σοῦ ἀπαντήσω.
- Θέλω νά μοῦ πεῖς τί εἶναι ἡλεκτρονικός ἔγκεφαλος καὶ πῶς λειτουργεῖ. Γιατί λέω πώς ἀν οἱ μηχανές ἔχουν τόσο μυαλό, γιά νά κάνουν λογαριασμούς καὶ νά λύνουν τά πιό δύσκολα προβλήματα, θά πεῖ πώς εἶναι μαγεμένες.
- Μαγεμένες δέν εἶναι. Αύτό σοῦ τό λέω μέ σιγουριά. Μάγια καὶ ξόρκια καὶ χαϊμαλιά, αὐτά τά βάζανε οἱ γιαγιάδες μας, γιά νά διώχνουν τίς ἀρρώστιες καὶ τό «κακό μάτι»... Λοιπόν, δέν εἶναι μαγεμένες, μά δέν είμαι καὶ σέ θέση νά σοῦ ἔξηγήσω καὶ πολλά πράγματα γιά τό πώς λειτουργοῦν. Ὅπαρχουν ἐπιστήμονες πού ὑποστηρίζουν πώς ὁ ἄνθρωπος εἶναι μιά μηχανή, πού δουλεύει

σύμφωνα μέ τούς νόμους τῆς φυσικῆς καί τῆς χημείας, γι' αὐτό καί οἱ μηχανές πού ἐφευρίσκουμε, ἀν κι αὐτές λειτουργήσουν πάνω στούς ἴδιους νόμους, θά ἔχουν τὴν ἀξιοσύνη καί τίς ίκανότητες τοῦ ἀνθρώπου.

— Καί θά μπορέσει μιά μέρα ὁ ἡλεκτρονικός ἐγκέφαλος νά κάνει ὅλες τίς δουλειές τοῦ ἀνθρώπου;

— Μερικοί λένε πώς θά μπορέσει. 'Ο ἡλεκτρονικός ὑπολογιστής δουλεύει μέ λυχνίες. Οι σημερινοί ὑπολογιστές ἔχουν μερικές δεκάδες χιλιάδες λυχνίες. 'Ο ἄνθρωπος ἔχει στό μυαλό του ἀντί γιά λυχνίες νευρικά κύτταρα.

— Πόσα περίπου τά ὑπολογίζουν;

— Δέκα δισεκατομμύρια καί περισσότερα. Καί μέσα σ' ἔνα χῶρο μικρούτσικο, σάν καρπούζι μικρό. Δηλαδή ἔνα δικό μας κύτταρο εἶναι ἔνα ἐκατομμύριο φορές μικρότερο ἀπό τή λυχνία τοῦ ἡλεκτρονικοῦ ἐγκεφάλου.

— "Ετσι ἡ μηχανή δέ θά μᾶς ξεπεράσει ποτέ.

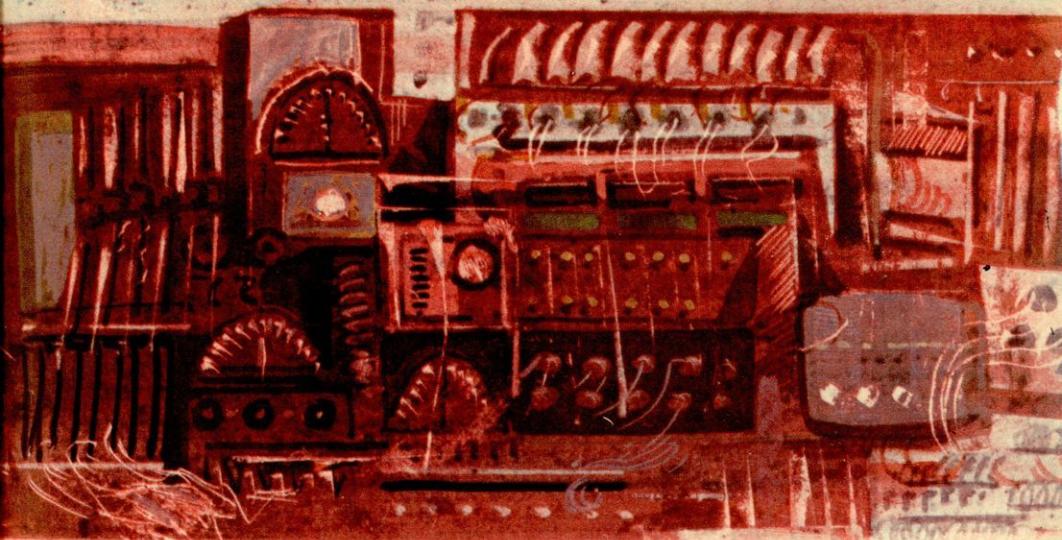
— Δέν μποροῦμε νά προφητέψουμε. Τά ὄνειρα καί τά σχέδια, πού προγραμματίζουν οἱ σοφοί γιά τήν τελειοποίηση τῶν ἡλεκτρονικῶν ἐγκεφάλων, εἶναι ἀπεριόριστα. "Οσο θά μεγαλώνουν, τόσο θά χωροῦνε περισσότερες λυχνίες. Μά ἔχουν βρεῖ κι ἄλλους τρόπους κι ὅλο καί τούς τελειοποιοῦν, πού πλουτίζουν τίς γνώσεις τους, χωρίς νά αὐξάνει ὁ ὅγκος τους. Καί θέλεις ν' ἀκούσεις καί κάτι ἄλλο; Τώρα κιόλας μᾶς ξεπερνοῦν στήν ταχύτητα. Μιά λυχνία μπορεῖ νά χρησιμοποιηθεῖ ἔνα ἐκατομμύριο φορές τό δευτερόλεπτο, ἐνῷ τό κύτταρο εἶναι τεμπέλικο. Ξεκουράζεται ἀνάμεσα καί μόνο διακόσιες φορές μπορεῖ νά δουλέψει στό δευτερόλεπτο.

— Δηλαδή, ὁ ἡλεκτρονικός ἐγκέφαλος μᾶς ξεπερνᾷ ὄπωσδήποτε στή γρηγοράδα καί στήν κούραση.

— Ναί, ἐμεῖς κουραζόμαστε. Στή μνήμη μοιάζουμε. 'Αποθηκεύει κι αὐτός γνώσεις μέ τόν ἴδιο τρόπο πού ἀποθηκεύει καί τό μυαλό μας.

— "Ωστε ἡλεκτρονικός ἐγκέφαλος καί ἀνθρώπινο μυαλό καταντάει νά εἶναι τό ἴδιο πράγμα..."

— "Ετσι λένε πολλοί, μά ἐμεῖς, Δημήτρη, δέ θά συμφωνήσουμε ποτέ. Ποτέ! 'Υπάρχουν καί πολλοί, πάρα πολλοί σοφοί, πού καθό-

λου δέ δέχονται νά βάλουν τό άνθρωπινο μυαλό στήν ίδια σειρά μέ τόν ήλεκτρονικό έγκεφαλο. Καί μοῦ ἄρεσε κάτι πού εἶδα στό "Ιδρυμα Δοξιάδη, μαζί μέ τόν ύπολογιστή..."

— Πήγατε καί τόν εἶδατε;

— Ναί, ἀφήνουν τούς ἐπιστήμονες νά μελετοῦν ἀπό κοντά τό σημαντικό αὐτό ἔργο. Ἀλλά ἐκεῖνο πού ἐπίσης μοῦ ἄρεσε εἶναι δτὶ στή στέγη τοῦ κτιρίου, πού εἶναι ό ύπολογιστής, ἔχουν τοποθετήσει ἔνα ἄγαλμα κουκουβάγιας. Ξέρεις, Δημήτρη, πώς ή κουκουβάγια μέ τά τεράστια μάτια της συμβολίζει τή σοφία. Μοῦ ἔξήγησαν λοιπόν, ὅταν παραξενεύτηκα βλέποντας τήν κουκουβάγια στή στέγη: «Τήν ἐγκαταστήσαμε ἐκεῖ, τήν ἐκπρόσωπο αὐτή τῆς σοφίας, πιό ψηλά ἀπό τόν ήλεκτρονικό έγκεφαλο, γιατί ἐπιθυμοῦμε νά τονίσουμε πώς ὅπωσδήποτε πιό ψηλά καί ἀπό τόν ίσχυρότερο ήλεκτρονικό έγκεφαλο στέκει καί δεσπόζει πάνω ἀπό ὅλες τίς ἐφευρέσεις ό άνθρωπινος νοῦς, ή άνθρωπινη σοφία».

— Μά ἀφοῦ λύνει γρηγορότερα ἀπό μᾶς τά προβλήματα καί ἀφοῦ δέν κάνει λάθη;

— "Ολα κι ὅλα τά προτερήματά του αὐτά τά δύο εἶναι. Μά ή δική μας ύπεροχή σέ ὅλα τά ἄλλα εἶναι ἀναμφισβήτητη. Τοῦ νοῦ τά χαρίσματα εἶναι ἀμέτρητα. "Ας δοῦμε τά σπουδαιότερα:

‘Ο νοῦς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι δημιουργικός. ‘Ο ἡλεκτρονικός ἐγκέφαλος δουλεύει μὲ τή σοφία πού ἐμεῖς τοῦ βάλαμε μέσα. ‘Από δικοῦ του δέν μπορεῖ νά κάμει τίποτε. Εἶναι, ἄμα καθίσεις καί τό ἔξετάσεις, ἔνας καλός παπαγάλος. Κι δ παπαγάλος καταφέρνει καί ἐπαναλαμβάνει τίς φράσεις πού τοῦ μάθαμε.

‘Ο ἀνθρωπος ἔχει πρωτοτυπία.

‘Ο ἀνθρωπος ἔχει τό προνόμιο τῆς διαίσθησης. Συχνά ὁσφραίνεται τό καλό καί τό κακό, προτοῦ αὐτό ἐκδηλωθεῖ.

‘Ο ἀνθρώπινος νοῦς ἔχει φαντασία. Μπορεῖ μέ τό μυαλό του νά φανταστεῖ ύπερανθρωπα πράγματα.

‘Ο ἀνθρωπος ἔχει ἐφευρετικότητα. “Οταν κάπου σκοντάψει, ψάχνει καί βρίσκει ἄλλη λύση. ‘Ἐνῶ ὁ κακομοίρης ὁ ἡλεκτρονικός ἐγκέφαλος ἄμα σκοντάψει, σκόνταψε.

‘Ο ἀνθρωπος εἶναι συναισθηματικός. Χαίρεται ἡ πάσχει ἀνάλογα μέ τό είδος τῶν ἐντυπώσεων. Οἱ μηχανές εἶναι ἀναίσθητες.

‘Ο ἀνθρώπινος νοῦς εἶναι ἐρευνητικός, ἔχει περιέργεια καί ἐνδιαφέροντα.

‘Ο ἡλεκτρονικός ἐγκέφαλος εἶναι ἔργο τοῦ ἀνθρώπινου νοῦ καί δέν εἶναι ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἔργο τοῦ ἡλεκτρονικοῦ ἐγκεφάλου.

‘Ο ἀνθρώπινος νοῦς ἔφτιαξε τά μεγάλα ἔργα τῆς τέχνης: “Ομηρος, Σαίκσπηρ, Ραφαῆλος, Πλάτωνας. Εἶναι ἄξιος ὁ ἡλεκτρονικός ἐγκέφαλος νά πλησιάσει καί τό μικρό τους δαχτυλάκι; ‘Ἐμεῖς τόν σκεφτήκαμε καί ἐμεῖς τόν φτιάξαμε, γιά νά μᾶς ὑπηρετεῖ καί νά μᾶς διευκολύνει. Καί αὐτό κάνει: εἶναι ὑπηρέτης μας.

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΕΞΙΟΥ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ποιές εἶναι οἱ δμοιότητες τοῦ ἡλεκτρονικοῦ ἐγκεφάλου μέ τόν ἀνθρώπινο νοῦ;
2. Σέ τί ύπερέχει ὁ ἡλεκτρονικός ἐγκέφαλος τοῦ ἀνθρώπινου νοῦ;
3. Σέ τί ύπερέχει ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι στόν ἡλεκτρονικό ἐγκέφαλο;
4. Τί δέν πρέπει ποτέ νά ζεχνοῦν αύτοί πού κάνουν τούς ἡλεκτρονικούς ἐγκεφάλους καί ὅλα τά ἄλλα θαυμάσια μηχανήματα· τί νά προσέχουν, δταν βάζουν σέ ἐφαρμογή τίς ἐφευρέσεις τους καί γιατί;

76. ΕΝΑΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΜΑΓΟΣ

Σ' αύτή τήν έποχή τῶν θαυμάτων ὁ πολίτης, πού βομβαρδίζεται μέ το προβλέψεις γιά τά ἀκόμα πιό μεγάλα θαύματα τοῦ μέλλοντος, δέν εἶναι ἀπόλυτα σίγουρος ἂν κοιτάζει μέσα στό μαγικό καθρέφτη τοῦ παραμυθιοῦ ἢ ἂν ἀντικρίζει τήν πραγματικότητα. Δέν καταλαβαίνει πολλά πράγματα πέρα ἀπό τό ἀποτέλεσμα, ἀλλά αὐτό τό δέχεται εὐχαρίστως. Ἀντιλαμβάνεται δημως ἄραγε ὅτι τό ἀποτέλεσμα εἶναι ἔργο τοῦ μηχανικοῦ, ὅτι ὁ μηχανικός εἶναι ἔνας δημιουργός, ἔνας «ποιητής», πού ύπηρετεί τήν ἀνθρωπότητα, μετατρέποντας τά ύλικά καί τίς δυνάμεις τῆς φύσεως σύμφωνα μέ τούς σκοπούς του;

Ἐχουν νά πούν ὅτι ὁ μηχανικός εἶναι τό σύμβολο τοῦ 20οῦ αἰώνα. Καί δέν ἔχουν ἀδικο. Τά συστήματα πού μᾶς ἐφοδιάζουν μέ τρόφιμα, νερό, καύσιμα καί ἐνέργεια· τά δίκτυα τῶν μεταφορῶν, τῶν ἐπικοινωνιῶν καί τῆς ἀμυνας· πολλά ἀπό τά μηχανήματα γιά τή θεραπεία τῶν ἀσθενειῶν καί γιά τήν παράταση τῆς ζωῆς μας· οἱ συσκευές πού μᾶς προσφέρουν ἀνεση καί ἀναψυχή στό σπίτι — αὐτά καί ἀναρίθμητα ἄλλα μέσα γιά τίς ἀνάγκες καί τίς εὔκολίες μας εἶναι οἱ καρποί τῆς ἐπινοητικότητας τοῦ μηχανικοῦ.

Τό ὄνομα «μηχανικός» χρησιμοποιεῖται γιά πρώτη φορά στό μεσαίωνα γιά ἑκείνους πού κατασκεύαζαν κριούς, καταπέλτες καί ἄλλες πολεμικές μηχανές. Στό μεταξύ τό ἐπάγγελμα τοῦ μηχανικοῦ εἶχε κιόλας πίσω του χιλιάδες χρόνια ίστορία. Πολλά ἀπό τά πιό μεγάλα ἔργα τῶν μηχανικῶν σχεδιάστηκαν καί ἐκτελέστηκαν στά πανάρχαια χρόνια. Οἱ πρωτομάστοροι ἑκείνου τοῦ παλιοῦ καιροῦ εἶχαν στή διάθεσή τους μόνο ἀπλούστατα ἔργαλεῖα καί ὅργανα καί βασίζονταν κυρίως στήν ἀνθρώπινη ἔργασία. Ὁστόσο, ὑπέταξαν μέ ἀναχώματα ποτάμια πού πλημμύριζαν καί μεταμόρφωσαν ἐρήμους σέ γόνιμη γῆ μέ ἀρδευτικά κανάλια. Κατασκεύασαν δρόμους καί ὄχυρωματικά ἔργα, ἔχτισαν ναούς καί ύδραγχεῖα καί στεφάνωσαν τίς βουνοκορφές μέ λιθόκτιστες πολιτεῖες. Μερικά ἀπό τά δημιουργήματά τους θεωροῦνται καί σήμερα θαύματα τῆς τεχνικῆς. Τό μεσαίωνα οἱ μηχανικοί ἐπινό-

σαν μηχανήματα, πού δέσμευαν πιό άποτελεσματικά τή δύναμη τοῦ νεροῦ, τοῦ ἀνέμου καὶ τῶν ζώων.

Από τό μεσαίωνα καὶ δῶθε ἡ τεχνολογική πρόοδος συνεχίστηκε μέ δόλο καὶ γρηγορότερο ρυθμό. Μεγάλος σταθμός στάθηκε ἡ «βιομηχανική ἐπανάσταση», πού ξεκίνησε ἀπό τά μέσα τοῦ 18ου αἰώνα. Οἱ μηχανικοί ἐπινόησαν ἀτμοκίνητες μηχανές, ἔφτιαξαν ἑργοστάσια, ύφαντουργεῖα καὶ χυτήρια, καὶ χάραξαν τήν ὑδρόγειο μέ κανάλια ναυσιπλοΐας, δρόμους καὶ σιδηροδρόμους. Ἐναν αἰώνα ἀργότερα ἀξιοποίησαν τόν ἡλεκτρισμό, πού τούς ἔδωσε τή δυνατότητα νά φωτίζουν τίς πολιτεῖες, νά μεταδίνουν τήν ἀνθρώπινη φωνή μέ τηλεγραφικά σύρματα σέ ἀποστάσεις δεκάδων χιλιομέτρων καὶ νά στέλνουν μηνύματα πέρα ἀπό τούς ὥκεανούς μέ υποβρύχια καλώδια.

Οἱ μηχανικοί τοῦ καιροῦ μας προώθησαν τήν τεχνολογία πολύ πιό πέρα μέ τά ἡλεκτρονικά τηλεπικοινωνιακά ὅργανα, τούς ἡλεκτρονικούς υπολογιστές, τά ραντάρ, τά πυρηνικά ὅπλα, τούς πυραύλους, τά υπερηχητικά ἀεροπλάνα καὶ τά διαστημόπλοια. Στίς ἀμέσως ἐπόμενες δεκαετίες ὁ ἡλεκτρονικός υπολογιστής φαίνεται ὅτι πάει νά γίνει μιά συσκευή φθηνή καὶ εὔχρηστη ὅσο εἶναι σήμερα τό ἡλεκτρικό, τό τηλέφωνο καὶ οἱ αὐτοματοποιημένες συσκευές τῆς κουζίνας. Τό νοικοκυριό π.χ. ἀλλά καὶ θέματα πού ἔχουν σχέση μέ τόν ἔλεγχο τῆς ἀτομικῆς ύγείας καὶ μέ τήν ἐκπαίδευση μπορεῖ νά ἀναληφθοῦν ἀπό εἰδικά ρομπότ πού θά καθοδηγοῦνται ἀπό ἡλεκτρονικούς υπολογιστές.

Ἀκόμα καὶ ὅταν ἑργάζεται, γιά νά λύσει τά πολυάριθμα προβλήματα τοῦ σήμερα, ὁ μηχανικός σκέπτεται τό αὔριο καὶ συλλαμβάνει νέες ἴδεες, πού κάποια μέρα θά ἔρθει ἵσως ἡ σειρά τους νά μποῦν κι αύτές σέ ἔφαρμογή. Τό ἔτος 2000, ἄν τελειοποιηθοῦν τά συστήματα, πού βρίσκονται σήμερα στό πειραματικό στάδιο, οἱ ἀνθρώποι — μερικοί μέ ἀντίλεις τρανζίστορ στή θέση τῆς ἄρρωστης καρδιᾶς τους — θά ταξιδεύουν ἀπό πόλη σέ πόλη μέ υπερηχητική ταχύτητα μέσα σέ τρένα χωρίς γραμμές καὶ θά ἐπικοινωνοῦν ἀστραπιαῖα μέ όποιοδήποτε σημεῖο τῆς γῆς — ἡ μέ ἄλλους πλανῆτες — χάρη σέ πολύπλοκα δίκτυα ἀπό κατευθυνόμενες φωτεινές δέσμες. Ἡ τροφή τους ἐνδέχεται νά καλλιεργεῖται σέ σημερινές ἀκατοίκητες ἔκτασεις — σέ ἄγονες ἐρήμους καὶ σέ

τοῦντρες, πού θά ἔχουν μετατραπεῖ σέ σιτοβολῶνες χάρη σέ πελώριους φουσκωτούς θόλους μέρη ρυθμιζόμενο κλιματισμό στό ἐσωτερικό τους. Θά ζοῦνε γιά μεγάλες χρονικές περιόδους σέ υποβρύχια σπίτια καί βγαίνοντας ἔξω θά κινοῦνται ἐλεύθερα στό βυθό τῆς θάλασσας, γιά νά ἔξορύζουν τόν τεράστιο όρυκτό πλοῦτο, πού βρίσκεται θαμμένος ἐκεῖ. Αύτά τά θαλάσσια όρυκτά θά μποροῦν νά τά λιώνουν χρησιμοποιώντας τήν ήλιακή ἐνέργεια. Ὁ μηχανικός, ἀν δημιουργηθεῖ ἡ ἀνάγκη καί ἀν τοῦ διατεθοῦν τά κεφάλαια καί ὁ χρόνος, θά μπορέσει νά λύσει τά τεχνικά προβλήματα, πού χωρίζουν αύτά τά ὄνειρα ἀπό τήν πραγματικότητα.

Ὑπάρχουν ὅμως, παράλληλα, καί σοβαροί κίνδυνοι γιά τόν ἀνθρώπο πάπο τή ραγδαία αύτή τεχνολογική ἔξελιξη. Ὑπάρχει ἔνας κίνδυνος ἀπό τά σφάλματα τῶν «ἀλάνθαστων» μηχανῶν — ἀπό τό ρομπότ πού τρέλαίνεται. Ἀλλά ὁ κυριότερος κίνδυνος εἶναι ὅτι ἡ μηχανή μπορεῖ νά παραβιάσει τήν ἀτομικότητά μας, νά περιορίσει τήν ἐλευθερία τῆς ἐκλογῆς μας καί τελικά νά μᾶς ἀχρηστέψει καί νά μᾶς κάμει ύποχείριο της. Ὁ μηχανικός ἀναγνωρίζει ὅτι ὑπάρχουν κίνδυνοι, ἀλλά ύποστηρίζει ὅτι ὑπάρχουν τρόποι νά ἀντιμετωπιστοῦν καί νά ξεπεραστοῦν. Δέν ξεχνάει τόν ἀρχαῖο πρόδρομό του, τόν πρώτο ἀνθρώπο πού ἀναψε φωτιά. Ἐκεῖνος ὁ ἀγνωστος μεγαλοφυής ἤξερε ὅτι μποροῦσε νά καεῖ, ἀλλά διαισθανόταν ἵσως, παράλληλα, ὅτι ἄλλαζε τήν πορεία τοῦ εἴδους του πρός μιά κατεύθυνση, πού ἀργότερα θά ὀνομαζόταν πολιτισμός.

‘Από τό βιβλίο «Ο μηχανικός»

τῆς σειρᾶς «LIFE Επιστημονική Βιβλιοθήκη»

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ποιά ἦταν, κατά τό συγγραφέα, μιά ἀπό τίς πρώτες ἀνακαλύψεις τοῦ ἀνθρώπου πού ἄλλαζαν τή ζωή του;
2. Συζητήστε στήν τάξη τί σημαίνουν οἱ λέξεις «ἀνακάλυψη» καί «ἐφεύρεση» καί σχηματίστε σωστές προτάσεις μ' αὐτές.
3. Τί ἐφευρέσεις καί τεχνικά ἔργα κατονομάζει ὁ συγγραφέας ἵσαμε τή βιομηχανική ἐπανάσταση καί ποιά ἄλλα ζέρετε ἐσεῖς;
4. Συζητήστε στήν τάξη τί ἦταν ἡ βιομηχανική ἐπανάσταση καί γιατί ὀνομάζεται ἔτσι.

5. Ποῦ ἔχει φτάσει ἡ τεχνολογία τοῦ καιροῦ μας καὶ τί προβλέπεται γιά τίς ἐπόμενες δεκαετίες;

6. Συζητήστε στήν τάξη γιά τούς κινδύνους ἀπό τή ραγδαία τεχνολογική ἐξέλιξη πού ἐπισημαίνει ὁ συγγραφέας καὶ γιά δόσους ἄλλους ἔχετε ἀκούσει νά γίνεται λόγος. Ἀναφερθεῖτε σ' αὐτό τό κεφάλαιο, ὅταν θά μελετάτε τό ποίημα «Ο μαθητευόμενος μάγος».

77. Ο ΜΑΘΗΤΕΥΟΜΕΝΟΣ ΜΑΓΟΣ

Απ' τό σπίτι ὁ γερο-μάγος
φωνάνεκδοι¹ βγῆκε τελοσπάντων ἔξω.
Τώρα ἔγώ τά πνεύματά του
θά ξυπνήσω καὶ θά παίξω.

Λόγια του, ἔργα, τρόπους
τά χω ξεσηκώσει
κι ἔτσι πιά θά κάμω
θάματα μέ γνώση.

Μπρός, ἀμέσως
στή δουλειά μας,
γιά νά τρέξει
στήν μπανιέρα
τό νερό, νά τή γεμίσει
ῶς τά χείλια πέρα ὡς πέρα.

Μπρός, κουνήσου, γριά μας σκούπα!
Στά κουρέλια αύτά τυλίξου.
Τόσα χρόνια τώρα δούλα,
καὶ σ' ἔμένα ύπακουη δεῖζου.

“Ορθια σέ δυό πόδια,
μέ στητό στόν ὕμο
τό κεφάλι, πάρε
τό σταμνί καὶ δρόμο!

Μπρός, άμέσως
στή δουλειά μας,
γιά νά τρέξει
στήν μπανιέρα
τό νερό, νά τή γεμίσει
ώς τά χείλια πέρα ώς πέρα.

Κοίτα, τρέχει στό ποτάμι,
ἔφτασε στόν δχτο, νά τη!
σάν τήν ἀστραπή γυρίζει
κι ὅλο ἀδειάζει τό κανάτι.

Νά καί πάλι! Ή γούρνα*
ώς τά χείλια. Κι ὅλες
μέ νερό γεμίζουν
τώρα οί κατσαρόλες.

Στάσου! Φτάνει
καί περσεύει,
κι ἄλλο τώρα
νά μήν τρέξει.

Συφορά μου! Ἀπ' τό μυαλό μου
ἔψυγε ἡ ξορκίστρα λέξη*.

Κείνη ἡ λέξη πού τήν πρώτη
δίνει ύπόσταση* καί πάλι.

Μά αὐτή τρέχει. "Αχ, νά γινόσουν
σάν καί πρίν, ἀπλό φροκάλι!"

Τρέχει, φέρνει, χύνει
κι ὅλο κουβαλάει.

"Αχ, τό ρέμα όλουθε*
πάνω μου κυλάει.

Τί κακία!

Θά τήν πιάσω,

Θά τήν κάμω

νά τό κόψει.

Πιότερο, όσο πάω, φοβοῦμαι.
Τί ματιές, άλι μου, τί ὄψη!

Τί ζητᾶς; "Όλο τό σπίτι
νά τό πνίξεις, βρωμολάμια*;
Πάνω ἀπ' ὅλα τά κατώφλια
τρέχουν, τρέχουνε ποτάμια.

Δέ θ' ἀκούσεις τέλος,
ἄτιμο φροκάλι;
Κούτσουρο ἥσουν, γίνε
κούτσουρο καί πάλι.

Δέ θά πάψεις;
Θά σέ πιάσω
κι ἀφοῦ στέρεα
σέ κρατήσω,
τό παλιόξυλό σου ἀμέσως
μέ τσεκούρι θά τό σκίσω.

Σέρνεται, ἔρχεται καί πάλι!
Πάνω σου ό μπαλτάς* θά πέσει,
βρέ τελώνιο*, νά σέ ρίξει
χάμω. Κράκ! Βαράω στή μέση!

Πέτυχα. Τό ξύλο,
νά, στά δυό σκισμένο!
Τώρα ἐλπίζω, τέλος
λεύτερα ἀνασαίνω.

"Ἄχ, δυό σκοῦπες
βλέπω ὀλόρθες!
Κι ἔτοιμη εἶναι
γιά νά κάνει
τώρα ή καθεμιά τή δούλα.
Σῶστε με, Θεοί ἐπουράνιοι!

Κι δόλο τρέχουν! Πλημμυρίσαν
σάλες, σκάλες. Θέ μου, Θέ μου,
τί νεροποντή! Σέ κράζω,
έλα άφέντη, δάσκαλέ μου!

Νά τος! "Αχ, άφέντη,
πνεύματα ἔφερα ἔξω,
ἄλλ' ἀδύνατο εἶναι
τώρα νά ξεμπλέξω.

— Σκοῦπες, σκοῦπες!
Ξαναπάρτε
τή μορφή σας.
Μόνο ό γερο-

δάσκαλος ἐγώ σᾶς κάνω
πνεύματα, γι' αύτό πού ξέρω.

ΓΚΑΙΤΕ
(Μετάφραση Θρασ. Σταύρου)

γούρνα: λάκκος μέ νερό

ξορκίστρα λέξη: λέξη μαγική γιά νά διώξει τό κακό

ύπόσταση: μορφή, ύπαρξη

φροκάλι: σκούπα

όλοϋθε: ἀπό παντοῦ

λάμια: στρίγγλα

μπαλτάς: πλατύ τσεκούρι

τελώνιο: δαιμονικό, στοιχειό

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Διηγήσου σέ πεζό αύτό τό παραμύθι γιά τό βοηθό τοῦ μάγου πού μέ μαγικά λόγια ἔβαλε τή σκούπα νά κουβαλήσει νερό, ἀλλά μετά δέν ἤξερε νά τή σταματήσει καί παραλίγο νά πνιγεῖ.

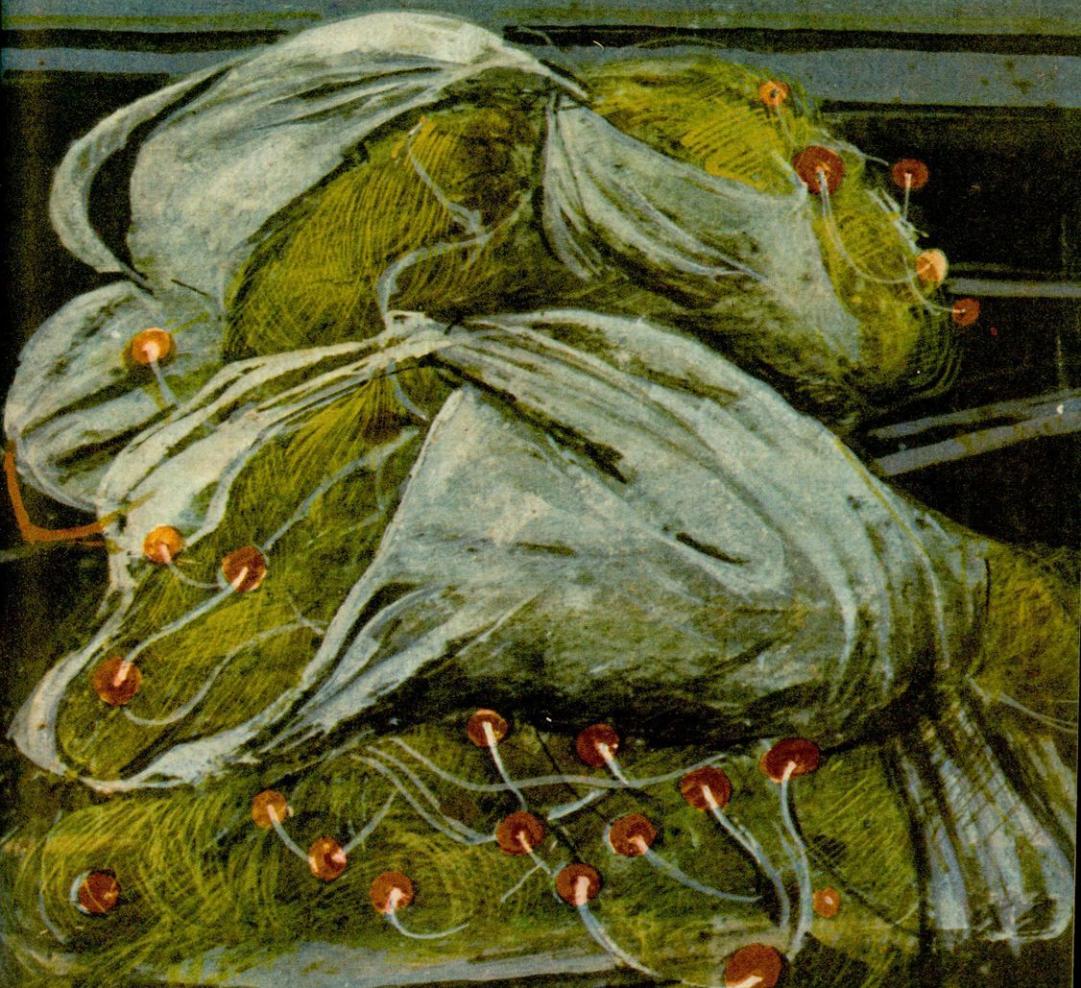
2. Αύτό τό ποίημα πολλοί τό θεώρησαν ἀλληγορικό, ὅτι δηλαδή πίσω ἀπό τό μύθο του κρύβει ὄρισμένες ἀλήθειες, δῆπας καί οι παραβολές τοῦ Χριστοῦ. Τοῦ ἔδωσαν λοιπόν διάφορες ἐρμηνείες.

Μία ἀπό αύτές εἶναι καί ἡ ἔξῆς:

'Ο γερο-μάγος εἶναι ὁ σοφός ἐπιστήμονας πού κρατάει τίς δυνάμεις τῆς φύσης στήν ἔξουσία του καί δέν τίς ἀφίνει νά τοῦ ζεφύγουν καί νά φέρουν τήν καταστροφή. 'Ο μαθητευόμενος μάγος εἶναι ὁ ἐπιστήμονας πού ζέρει πολλά μυστικά τῆς ἐπιστήμης καί μεθᾶ ἀπό τίς ἐπιτυχίες του, ἀλλά δέν ἔχει σοφία καί

Η ΕΘΝΙΚΗ ΜΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΑΣΧΟΛΙΕΣ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ

78. Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΤΗΣ ΛΕΥΚΑΔΑΣ

Τήν καθημερινή γυναικά τῆς Λευκάδας τήν τραγούδησε καί ὁ Ἀγγελος Σικελιανός στό ποίημά του ὁ «Ἀλαφροῖσκιωτος»: «Ἐσύ ἀνυφάντρα, ἐσύ γαληνομέτωπη, γερή μεγαλομάτα...».

Στό κείμενο πού ἀκολουθεῖ θά παρακολουθήσετε τή Λευκαδίτισσα στίς καθημερινές της ἀσχολίες.

Πολλές φορές οἱ Λευκαδίτισσες μοιάζουν μέ φιγοῦρες, πού ξεπήδησαν ἀπό τίς μινωικές τοιχογραφίες.

Ἡ γυναικά τῆς Λευκάδας, αὐτή πού δέν ἔφυγε ἀπό τὸν τόπο τῆς, γιά νά σπουδάσει ἡ γιά νά δουλέψει στά ξένα ἡ γιά ν' ἀλλάξει τρόπους ζωῆς στά ἀστικά κέντρα, ἔχει μείνει ἡ Ἱδια.

Στήν ψυχή της Θαρρεῖς καί ζεῖ ἡ παράδοση καί ἡ ίστορία τῆς φυλῆς μας. Ποιός ξέρει μέσα στήν ἀχλή* τῶν αἰώνων ποιά κρυφή κλωστή νά ἔχει δέσει τά παλάτια τοῦ Μίνωα μ' αὐτά τῆς Πηνελόπης.

Πολλοί ἀρχαιολόγοι πιστεύουν ὅτι τό παλάτι τοῦ Ὄδυσσέα βρισκόταν στή Λευκάδα καί ὅχι στήν Ἰθάκη.

Οἱ Ἱδιες, ὅπως περπατοῦν, δέ γνωρίζουν τή μεγαλοσύνη τῆς ὄμορφιᾶς τους, τῆς ἰδιοτυπίας τους. Ὁ μόχθος, ἡ ἀφιέρωση, ἡ προσφορά, ἡ ἀγάπη, τό καθῆκον γιά τά νοικοκυριά τους, γιά τά παιδιά τους, γιά τή μικρή τους κοινωνία, αὐτός εἶναι ὁ σκοπός τῆς ζωῆς τους.

Γιά τή γυναικά τήν παραδοσιακή, ἔτσι ἀκριβῶς ὅπως συναντᾶ κανείς τή Λευκαδίτισσα στά χωριά της, τό καθῆκον γιά τήν οἰκογένειά της, εἶναι ἔργο ύψιστης εύθυνης, ἀγώνισμα σιωπηλό καί ἀτέλειωτο, δαπάνη τῆς σάρκας της καί τῆς ψυχῆς της.

Γεννήθηκε καί ζεῖ, γιά νά βαστάζει καί νά στηρίζει δίχως πολλές ἀπαιτήσεις. Καμάρι της καί ίκανοποίησή της ἡ προκοπή τοῦ σπιτικοῦ της καί τῶν παιδιῶν της.

Βασίλειό της τό νοικοκυριό τους, τό ἀμπέλι τους, τό χωράφι τους, οἱ ἐλιές τους, ἡ βάρκα τους, τά γεωργικά τους μηχανήματα σήμερα.

ἀχλή: ἑλαφριά ὄμιχλη

‘Η Λευκαδίτισσα συμβάλλει μέ δόλη τή δύναμη καί τίν ενεργητικότητά της. Πρώτη στ’ ἀμπέλι μέ τό κλαδευτήρι, δίπλα στό κοπάδι μέ τά πρόβατα, μέ τό τσαπί στόν ὕμινο τραβάει γιά τό σκάλισμα τοῦ χωραφιοῦ.

Πρώτη καί καλύτερη, σκυφτή στίς ἥλιολουστες χειμωνιάτικες ήμέρες καί μέσα στίς φθινοπωρινές ἐπτανησιακές καταιγίδες μαζεύει τίς ἐλιές στό λασπωμένο χῶμα.

Πόσες καί πόσες φορές οί ταξιδιώτες δέν τή θαύμασαν στήν παραλιακή αὐλή της νά τραβᾶ τά δίχτυα τῆς βάρκας δίπλα στόν ἄνδρα της, στόν πεθερό της, στόν ἀδερφό της, στίς σμαραγδένιες ἀκρογιαλίες τῆς Λευκάδας.

Ἀκόμη, αὐτές πού τριγυρνοῦν μέ τίς λευκαδίτικες παραδοσιακές στολές, γνέθουν καί ύφαίνουν. Τά λευκαδίτικα κεντήματα, γνωστά γιά τό ἄριστο μαθηματικό μέτρημα τῆς βελονιάς τους, μέ τό πηγαῖο καί αὐθόρμητο λαϊκό γοῦστο τῆς Λευκαδίτισσας, δέν ἀπολείπουν ἀπό τίς διεθνεῖς ἐκθέσεις καί τίς διεθνεῖς ἀγορές τῆς χειροτεχνίας.

Οι γυναῖκες τῆς Λευκάδας ἔχουν τή συνήθεια νά κουβαλοῦν δτιδήποτε στό κεφάλι τους. Τή στάμνα μέ τό νερό, τό δοχεῖο μέ τό λάδι, τό δεμάτι τοῦ σανοῦ, τό πανέρι μέ τά φροῦτα, τό μπόγο μέ τά ροῦχα, τό σακί μέ τό ἀλεύρι, τό βαρελάκι μέ τό κρασί.

Στητό τό κεφάλι ψηλά. Τό βάρος πού κουβαλοῦν δύο καί τρεῖς φορές τήν ήμέρα κάνοντας πολλές φορές καί χιλιόμετρα, γιά νά μεταφέρουν κάτι, δίχως τή βοήθεια τῶν χεριῶν τους, τούς δίνει μιά ἀπόλυτη ἰσορροπία. Μιά ὀρθή γραμμή σ’ ὅλο τό σῶμα ἀπό τήν κορυφή ὡς τόν ἀστράγαλο.

Σωστή λαμπάδα ή κορμοστασιά τῆς Λευκαδίτισσας, μέ τήν παραδοσιακή στολή, ζωντανεύει μέ τήν παρουσία της τά θρησκευτικολαϊκά πανηγύρια τοῦ νησιοῦ της.

Τό πολύπτυχο φουστάνι, μέ τίς δεκάδες πιέτες, ἀνεμίζει στό χαρούμενο βηματισμό τοῦ συρτοῦ καί σειέται καί λυγιέται στά λεβέντικα βήματα τοῦ τσάμικου.

Τά ἔργα της εἶναι συνδεμένα μέ τά ταπεινά.

‘Αλλά αὐτές οί γυναῖκες δίνουν ἔναν ἄλλο ρυθμό στή ζωή τοῦ νησιοῦ.

Μετά ἀπό μιά δεκαετία καί αὐτή ή παρουσία τους θά ἔχει ἔξα-

φανιστεῖ τελείως ἀπό τή Λευκάδα, ὅπως ἔχει ἔξαφανιστεῖ στά πε-
ρισσότερα σημεία τῆς ἑλληνικῆς γῆς αὐτός ὁ παλιός τύπος τῶν
γυναικῶν.

Παρόλη τήν ἔξέλιξη, τήν ἀστικοποίηση*, καί τά φεμινιστικά κι-
νήματα*, αὐτές οἱ παραδοσιακές γυναικες, κοπέλες, νύφες, μάνες
μικρῶν παιδιῶν, γιαγιάδες, ἥταν τό ζωτικό κέντρο τῆς οἰκογέ-
νειας. "Αν καὶ δέν εἶχαν οἱ ίδιες πολλά δικαιώματα, εἶχαν πάντα μιά
ζεστή ἀγκαλιά καί ἥξεραν νά κρατοῦν αἰσιόδοξα τό νῆμα τῆς
ζωῆς.

ΕΛΕΝΗ ΧΡΥΣΙΝΑ

ἀστικοποίηση: ἡ τάση νά μοιάσει κάποιος στούς ἀνθρώπους τῆς πολιτείας
φεμινιστικά κινήματα: οἱ ἀγώνες πού κάνουν οἱ γυναικες γιά νά κερδίσουν τά δικαιώμα-
τά τους.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. 'Ο παραλληλισμός μέ τίς γυναικες τῆς μινωικῆς ἐποχῆς ἀφορά τήν ἐνδυ-
μασία. Μήπως μπορεῖτε νά περιγράψετε πῶς ἥταν ντυμένες οἱ γυναικες τῆς μι-
νωικῆς ἐποχῆς;
2. Δῶστε χαρακτηρισμούς στή Λευκαδίτισσα μετά ἀπό τήν περιγραφή πού
δίνει ἡ συγγραφέας.
3. «Τά ἔργα τῆς εἶναι συνδεμένα μέ τά ταπεινά». Εἶναι μειωτικό αύτό;
4. Γιατί θά ἐκλείψουν σέ δέκα χρόνια οἱ παραδοσιακοί τύποι γυναικάς;

79. Ο ΙΔΡΩΤΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΦΑΡΜΑΚΙ

Συχνά ἔχουμε ἀκούσει νά λένε γιά κάποιον, πού ύποφέρει καί βασανίζεται, πώς «τραβᾶ τοῦ λιναριοῦ τά πάθη». Πολλά τραβᾶ, ἀλήθεια, τό λινάρι ἀπ' τή στιγμή πού θά πέσει στή γῆ, ὥσπου νά γίνει κλωστή καί λινό υφασμα. Γι' αὐτό κι ἡ καλλιέργειά του εἴναι συχνά τόσο περιορισμένη.

Δέν τραβᾶ ὅμως λιγότερα ὁ καπνός. Καί μαζί του δέν τραβοῦν λιγότερα κι οἱ καπνοκαλλιεργητές. Ἀπ' τή στιγμή πού θά σπειρουν τόν καπνόσπορο στή γῆ ὡς τή μέρα πού θά παραδώσουν τά συσκευασμένα καπνόφυλλα στόν καπνέμπορο βρίσκονται σ' ἐναν ἀδιάκοπο καί σκληρό ἀγώνα.

‘Ο Πέτρος εἶχε τήν εὐκαιρία νά παρακολουθήσει ἀπό κοντά αὐτόν τόν πόλεμο. Μετά τό Πάσχα πῆγε στό χωριό τοῦ Θείου του, κοντά στόν Ἀλμυρό.

— Αὔριο θά πᾶμε νά φυτέψουμε καπνό, εἶπε ἀποβραδίς ὁ Θεῖος του.

Τήν ἄλλη μέρα ξύπνησαν πολύ νωρίς. Δέν εἶχε φέξει ἀκόμα. Περπατοῦσαν στό μισοσκόταδο. “Οταν ἔφτασαν στό χωράφι, ὁ Πέτρος εἶδε πώς τά δυό μεγάλα ξαδερφάκια του λείπανε.

— Ποῦ πῆγε ὁ Πάνος μέ τό Δῆμο; ρώτησε.

— Πάνε νά φέρουν νερό, ἀπάντησε ὁ Θεῖος του.

Σέ λιγό, μέ τό φῶς τῆς αὐγῆς, στρώθηκαν ὅλοι στή δουλειά. Ο Πέτρος μέ τήν ξαδερφούλα του τή Βάσω πιάνουν ἀπό τίς δυό ἄκρες ἔνα σκοινί, ὡς δέκα μέτρα, καί τεντώνοντάς το τ' ἀκουμποῦν στή γῆ. ‘Ο Θεῖος Κώστας χτυπᾶ πλάι, πολύ κοντά στό σκοινί, μέ μιά πλατιά τσάπα κι ἀνοίγει μικρούς λάκκους, σέ τριάντα ἔκατοστά ἀπόσταση τόν ἔναν ἀπό τόν ἄλλο.

— Γιά ν' ἀνοίγονται εὐκολα αὐτοί οἱ λάκκοι, λέει στόν Πέτρο, πρέπει τό χῶμα νά ‘ναι ἀφράτο. Τρεῖς φορές τό ῥγωσα καί μιά τό σβάρνισα.

‘Αφοῦ ἔφτιασε κάπου τριάντα λάκκους σ' ὅλο τό μάκρος τοῦ σκοινιοῦ, λέει στά παιδιά:

— Τώρα πιό πέρα! Μιά δρασκελιά..., δηλαδή κάπου ὀγδόντα πόντους, καθώς λέτε σεῖς οἱ γραμματιζούμενοι.

‘Ο Πέτρος μέ τή Βάσω ἔπιασαν τό σκοινί καί τό ἔβαλαν, τεντω-

μένο καί πάλι, πιό πέρα, γιά νά γίνει ἔτσι μιά δεύτερη παράλληλη γραμμή. Δέν πρόφτασαν όμως ν' ἀκουμπήσουν τό σκοινί κάτω στή γῆ κι ἔφτασε ὁ Πάνος μέ τό Δῆμο. Ἐχουν τ' ἄλογα καί τό γαιδουράκι φορτωμένα μικρά ντεπόζιτα, πού στό κάτω μέρος, ἀπό τή μιά μεριά ἔχουν ἔνα σωλήνα, πού βουλώνει μέ ξεσπυρισμένη ρόκα καλαμποκιοῦ. Τραβώντας τή ρόκα, ἀρχίζει νά τρέχει τό νερό. Δυό κοπέλες γεμίζουν μ' αὐτό τούς ντενεκέδες. Μόλις ἀδειάσουν τά ντεμπόζιτα, τά δυό παιδιά φεύγουν καί πάλι γρήγορα γιά τή βρύση, νά τά ξαναγεμίσουν.

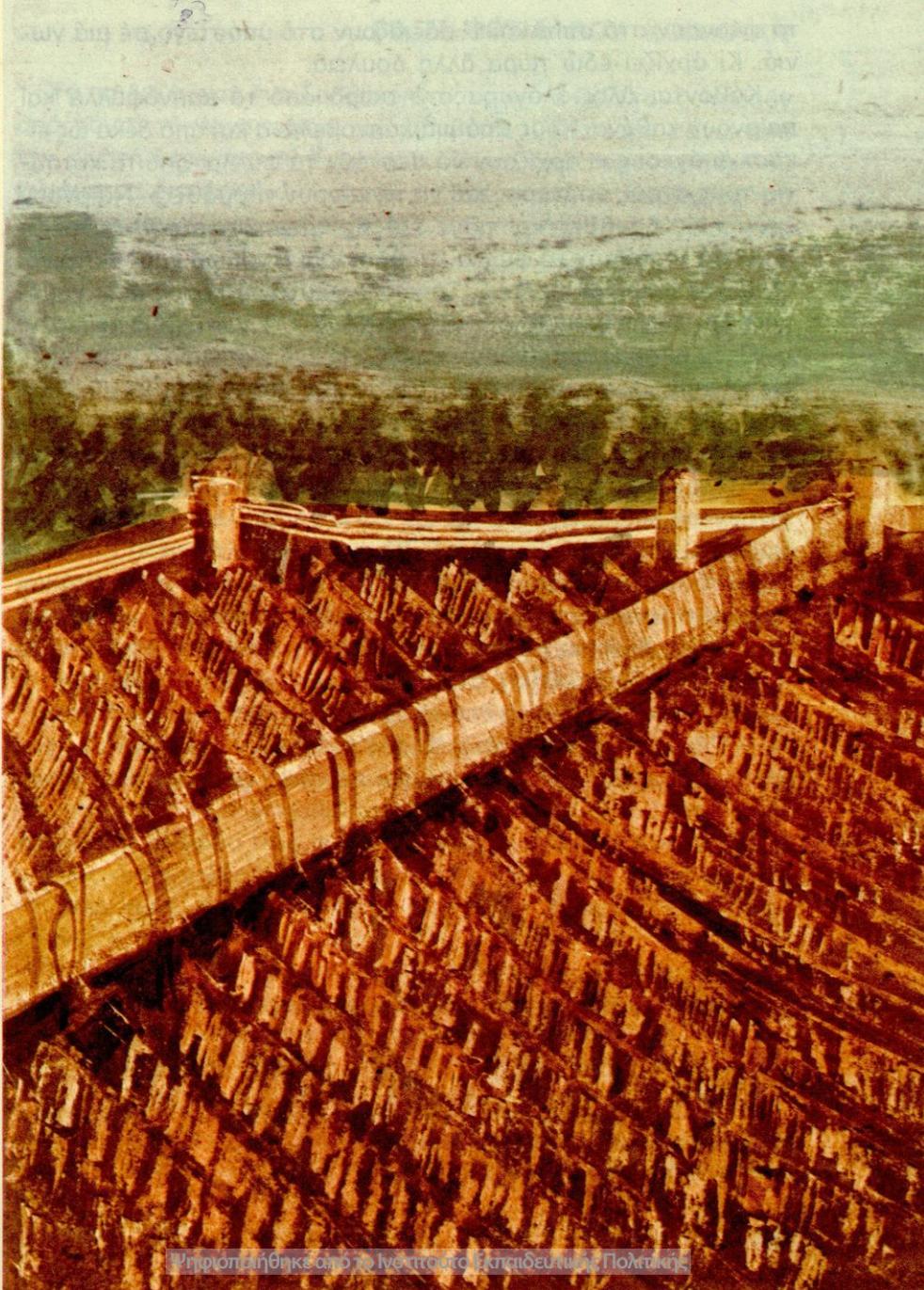
Ἡ θεία Φρόσω ἔχει φέρει ἐκεῖ δυό κιβώτια γεμάτα καπνοφυτό. Τόν ἔβγαλε, νύχτα ἀκόμα, ἀπό τίς «Βραγίές», τό σπορεῖο, ὅπου εἶχε φυτέψει τό σπόρο πυκνά πυκνά ἀπό τίς ἀρχές τοῦ Μάρτη.

Πιάνει ἀπό τά μικρά — ὡς δέκα πόντους — φυτά, ἀκολουθώντας καταπόδι τόν ἄντρα της, βάζει σέ κάθε λάκκο κι ἀπό ἔνα «φυτάδι» καί τό σκεπάζει μέ χῶμα. Πίσω της μιά ἀπ' τίς κοπέλες, πού τούς βοηθοῦν, μέ ἔνα ποτιστήρι στά χέρια, ρίχνει νερό στό φυτεμένο βλασταράκι. Κι ὁ Πέτρος μέ τή Βάσω τοποθετοῦν τό σκοινί ὅλο καί πιό πέρα σέ παράλληλες σειρές. Κι ὁ θεϊος Κώστας φτιάνει μέ τήν τσάπα λάκκους. Καί φυτεύει μέσα τους τά μικρά φυτά τοῦ καπνοῦ ἡ θεία Φρόσω. Κι ἀπ' τίς κοπέλες ἡ μιά τά ποτίζει κι ἡ ἄλλη γεμίζει μέ τή σειρά τά δυό ποτιστήρια, γιά νά μήν ἀργοποροῦν. Ἡ δουλειά αὐτή κρατᾶ ὅλη τή μέρα...

Μά δέν τελείωσαν. Μπαίνοντας ὁ Θεριστής, τά φυτά, ὅσα «ἔπιασαν», ἔχουν μεγαλώσει. Θέλουν σκάλισμα, σκαλίσματα πές, καί δυό καί τρία πολλές φορές, γιά νά γλιτώσουν ἀπ' τίς μεγάλες ζέστες.

Ὁ Πέτρος δέν πάει σ' αὐτή τή δουλειά. Παίρνει όμως μέρος στό «τσάκισμα» καί στό «ἀρμάθισμα». Τοῦ ἀρέσει νά σηκώνεται πρώι καί γι' αὐτό παρακαλεῖ τή θεία του καί τόν παίρνει μαζί της στό «τσάκισμα».

Ἀπό τήν προηγούμενη μέρα ζέρει ἡ θεία σέ ποιό καπνοχώραφο τά φύλλα «γίνανε», δηλαδή ἄρχισαν λίγο νά κιτρινίζουν. Πρωί πρωί λοιπόν, μέ τή δροσιά, πᾶνε καί σκυφτά σκυφτά, στ' ἀχνόφεγγο τής αύγης, τσακίζουν τά κάτω φύλλα. Πρέπει ἡ δουλειά αὐτή νά τελειώσει πρίν βγεῖ ὁ ἥλιος, γιατί ἀλλιώς τά φύλλα «λουρώνουν» καί δέ σπάνε εὔκολα. Τά βάζουν σέ μεγάλες κόφες,

Πριν οποιήθικε από το ίνστιτούτο Εκπαιδευτών Πολιτισμού

τά φέρνουν στό σπίτι καί τ' ἀδειάζουν στό ύπόστεγο σέ μιά γωνιά. Κι ἀρχίζει ἐδῶ τώρα ἄλλη δουλειά.

Κάθονται ὅλοι δλόγυρα στό σωρό ἀπό τά καπνόφυλλα καί παίρνουν καθένας τους ἀπό μιά καπνοβελόνα καί ἀπό δέκα ώς εἴκοσι σπάγκους κι ἀρχίζουν νά περνοῦν τά φύλλα ἀπό τά κοτσάνια τους στούς σπάγκους καί νά τά κάνουν «ἀρμάθες». Παίρνουν ἔπειτα τίς ἀρμάθες καί πᾶνε καί τίς κρεμοῦν στίς «λιάστρες». Ἐκεῖ θά ξεραθοῦν τά φύλλα καί θά πάρουν χρῶμα χρυσοκίτρινο. Ἀλίμονο δημως ἄν· βρέξει... Τότε ὅλος αὐτός ὁ κόπος πάει χαμένος. Τά φύλλα μαυρίζουν καί σαπίζουν κι εἶναι ἄχρηστα πιά.

Οταν οἱ ἀρμάθες γίνουν ἔτοιμες, τίς μαζεύουν δέκα δέκα μαζί, τίς κάνουν «τόπια» καί τίς κρεμοῦν στήν ἀποθήκη. Ἐκεῖ θά μείνουν ώς τό φθινόπωρο. Τότε θά μαλακώσουν ἀπό τήν ύγρασία τά φύλλα, θά βγοῦν ἀπό τίς ἀρμάθες καί θά ξεδιαλεχτοῦν κατά ποιότητες καί μεγέθη. Θά δεθοῦν ἀπό εἴκοσι περίπου μαζί καί θά γίνουν «καλούπια», μικρά μάτσα, καί πολλά πολλά μάτσα θά ἑνωθοῦν καί θά γίνουν «μπάλες». Ἔτσι συσκευασμένα, θά περιμένουν τόν καπνέμπορο, γιά νά τ' ἀγοράσει. Γιά νά πᾶνε στό καπνεργοστάσιο καί νά συνεχιστοῦν ἐκεῖ τά «πάθη» τοῦ καπνοῦ.

Ο θεϊος Κώστας καθώς κουβαλᾶ ἔνα «τόπι», γιά νά πάει νά τό κρεμάσει στήν ἀποθήκη, σταματᾷ, σκουπίζει μέ τήν ἀνάποδη τῆς παλάμης του τόν ίδρωτα ἀπό τό μέτωπό του καί λέει τοῦ Πέτρου:

— Τά βλέπεις, παιδί μου; Κόπος καί ίδρωτας. Καί νά σκεφτεῖς κανένας πώς ὅλ' αὐτά γίνονται γιά τοῦτο τό φαρμάκι, τό δηλητήριο...

ΧΑΡΗΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Γιατί ὁ συγγραφέας στήν ἀρχή κάνει λόγο γιά «τοῦ λιναριοῦ τά πάθη»;
2. Γιατί ὁ θεϊος Κώστας μίλησε στό τέλος ἔτσι γιά τόν καπνό;
3. Χωρίστε τό κεφάλαιο σέ ύποενότητες. Βάλτε μιά ἐπικεφαλίδα σέ κάθε ύποενότητα.
4. Γιά τό φύτεμα τοῦ καπνοῦ ἔχει κινητοποιηθεῖ ὀλόκληρη ἡ οἰκογένεια. Ποιές ἄλλες γεωργικές ἔργασίες χρειάζονται τέτοια γενική κινητοποίηση; Θυμηθεῖτε μιά σχετική λαϊκή παροιμία.

80. Η ΦΩΤΙΑ ΠΟΥ ΚΟΙΜΟΤΑΝ

Τά παιδιά πήγαν ἔνα Σαββατοκύριακο μέ τό θεῖο τους, νά δοῦν
ἀπό κοντά τό ἐργοστάσιο τοῦ Ἀλιβερίου. Πέρασαν πάνω ἀπό
τήν κινητή γέφυρα τοῦ Εύριπου κι ἔπειτ' ἀπό σαράντα περίπου
χιλιόμετρα διαδρομή ἀντίκρισαν τίς δυό ψηλές καπνοδόχους τοῦ
ἐργοστασίου. "Οταν ἥρθαν κοντά καί σταμάτησαν, ὁ θεῖος εἶπε
στά παιδιά:

— Κάποτε σ' αὐτά ἐδῶ τά μέρη, πού ὅπωσδήποτε δέν ἥταν
ἔτσι ὅπως εἶναι σήμερα, ἥταν ἀπέραντα δάση. Πανύψηλα δέντρα
ἄπλωναν τά κλαδιά τους κατά τόν ἥλιο, μάζευαν μέσα στήν ἀγκα-
λιά τους τή φωτιά του, τήν ἀποθήκευαν μέσα τους, τή φύλαγαν
γιά μέρες δύσκολες.

Κι οι μέρες αὐτές κάποτε ἥρθαν. Τό μέρος, ὅπου βρισκόταν τό
ἀπέραντο δάσος, ἔπαθε καθίζηση, βούλιαξε. Τά τετράψηλα δέ-
ντρα σκεπάστηκαν μέ στάσιμα νερά, καταπλακώθηκαν ἀπό χώ-
ματα καί πέτρες. Καί τό κακό δέ σταμάτησε ὡς ἐδῶ. Τό ἔδαφος
ἔξακολουθοῦσε νά βουλιάζει. Καί μαζί του βούλιαζαν καί τά δέ-
ντρα κι ὅλο πήγαιναν βαθύτερα. Κάποτε ἔφτασαν σέ τόσο με-
γάλο βάθος, πού αἰσθάνθηκαν νά καίει τά κορμιά τους μιά μεγάλη
κι ἀνυπόφορη ζέστη.

"Αν ἥταν ἔξω, πάνω στήν ἐπιφάνεια τῆς γῆς, σίγουρα τά δέντρα
αὐτά θά εἶχαν καεῖ μέ δυνατή φλόγα, θά ἔβγαζαν καπνό, θά γί-
νονταν στάχτη. Μά ἐκεὶ κάτω, ὅπου ἥταν καταπλακωμένα, οὔτε
φλόγα οὔτε καπνό μποροῦσαν νά βγάλουν. Ή φωτιά, πού εἶχαν
ἀποθηκεύσει μέσα τους ἀπό τόν ἥλιο, ἔμεινε κλεισμένη στό κορ-
μί τους κι ὁ καπνός, πού δέν μπόρεσε νά βγεῖ ἔξω, διαπότισε ὅλο
τό ξύλο τους, πού τώρα ἔγινε μαῦρο καί σκληρό. "Εγινε κάρ-
βουνο, ὁ γαιάνθρακας λιγνίτης.

"Ετσι, χρόνια καί χρόνια, αἰώνες καί χιλιετίες, ἔμειναν φυλακι-
σμένα ἐκεὶ στά βάθη τῆς γῆς τά δέντρα, σάν τούς Τιτάνες στά
μαῦρα Τάρταρα. Ή φωτιά, πού μέ τόση λαχτάρα εἶχαν μαζέψει
καί κρατήσει μέσα τους, κοιμόταν κι αὐτή μαζί τους περιμένοντας
τή μέρα, πού κάποιος θά τήν ξυπνοῦσε.

Μά μές στόν ὑπνό της δέν κατάλαβε πώς κάποια δύναμη, γι-
γάντια καί σιωπηλή, τήν ἔσπρωχνε κι αὐτή καί τ' ἀπανθρακωμένα

δέντρα, πού μέσα τους φώλιαζε, σιγά σιγά κι άθόρυβα, σχεδόν
άνεπαισθητα, πρός τα πάνω.

Καί κάποια στιγμή κάμποσες άξινες χτύπησαν δυνατά τό χῶμα,
τό παραμέρισαν καί, ω θαῦμα! ό ήλιος, ό παλιός έκεινος ήλιος,
πού έκαμε κάποτε τά δέντρα νά μεγαλώσουν καί νά πρασινίσουν,
έλαμπε καί πάλι άπο πάνω τους μ' όλη του τή λάμψη καί τή μεγα-
λοπρέπεια.

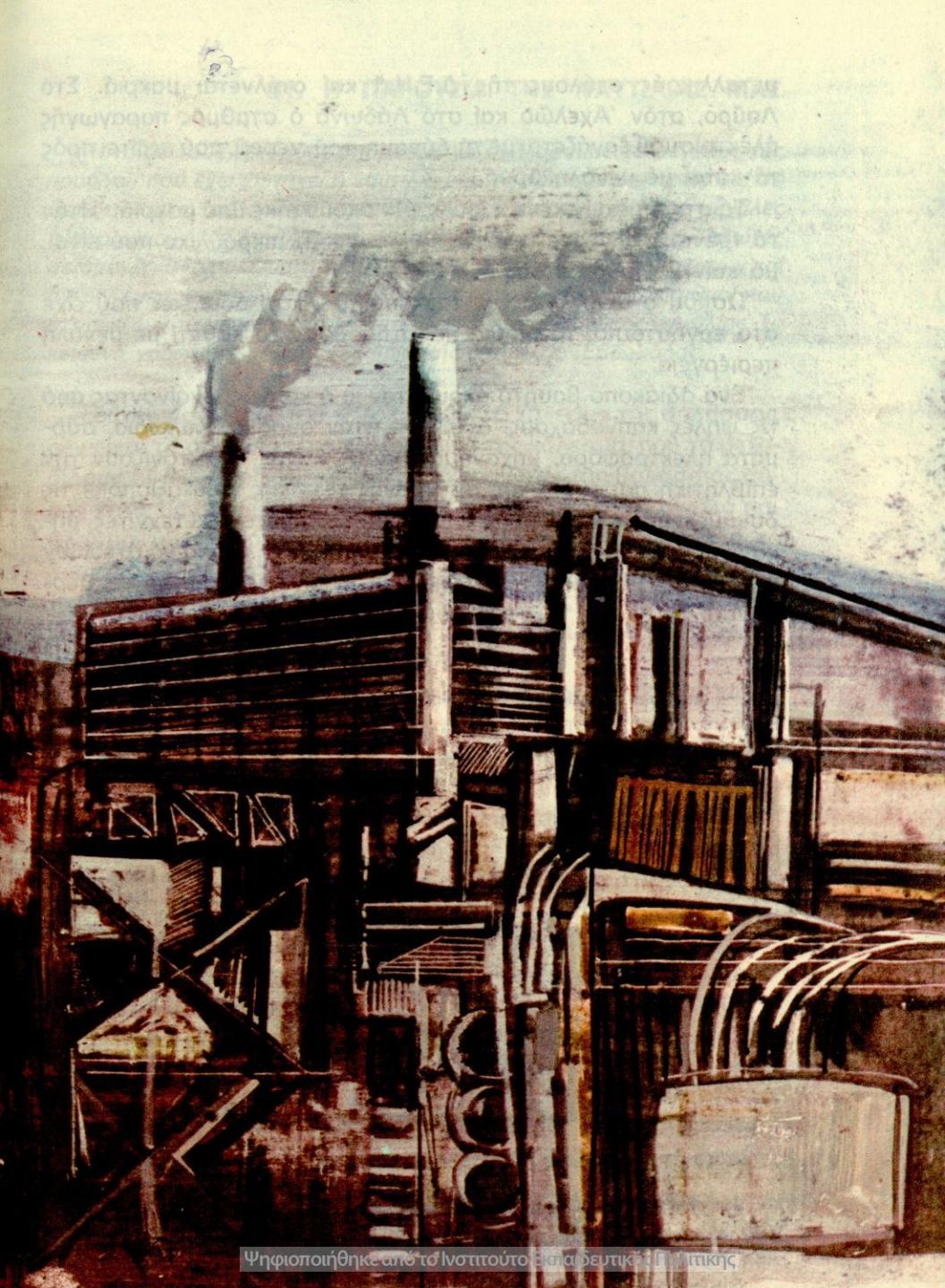
Τί κρίμα θμως! Τώρα πιά τά δέντρα δέν είχαν οὕτε πράσινα
φύλλα οὕτε ώραϊα καί πολύχρωμα ἄνθη. Ἡταν μαύρα καί παρα-
μορφωμένα άπό τό βάρος, πού τά πλάκωνε τόσους αἰώνες.

Οί ἐργάτες πού κρατοῦσαν τίς άξινες πῆραν ἔπειτα τό μαύρο,
κομματιασμένο σῶμα τῶν δέντρων μέ πλατιά φτυάρια καί τό
φόρτωσαν πάνω στά βαγόνια ἐνός μικροῦ τρένου. Τό τρενάκι αύ-
τό, κυλώντας πάνω σέ σιδερένιες γραμμές, ἔφερε τά συντρίμμια
τοῦτα τῶν δέντρων σ' αὐτό ἐδῶ τό μέρος, πού βλέπετε. Κι αύτό
γίνεται άπό τότε κάθε μέρα.

Τό τρενάκι ξεκινᾶ άπό τίς πλαγιές τοῦ βουνοῦ αύτοῦ, πού, ὅπως
ξέρετε, είναι ό "Ολυμπος τῆς Εὔβοιας, κοντά στό χωρίο "Άγιος
Λουκάς, καί φτάνει ώς ἐδῶ. Ἐργάτες πολλοί δουλεύουν ἐκεῖ
μέσα, στά βάθη τοῦ βουνοῦ, φορτώνουν τό λιγνίτη στά βαγονά-
κια καί τόν στέλνουν σέ τοῦτο τό «Θερμοηλεκτρικό ἐργοστάσιο»
τοῦ 'Αλιβερίου.

Νά, βλέπετε ἐκεῖ πέρα; 'Ο λιγνίτης φορτώνεται πάνω σ' αὐτή
τήν κυλιόμενη ταινία, ζυγίζεται κι ύστερα πηγαίνει στό μεγάλο
αύτό κτίριο, ὅπου είναι ό σπαστήρας. Ἐκεῖ ό λιγνίτης τρίβεται καί
γίνεται σκόνη. Είδικά μηχανήματα τόν στέλνουν ἔπειτα στούς
καυστήρες, ὅπου άπό μεγάλα «μπέκ» πετάγεται μιά δυνατή
φλόγα πετρελαίου.

Σάν νά περίμενε άπό χρόνια κι αἰώνες τοῦτο τό συναπάντημα
ή φωτιά, πού ἡταν κλεισμένη μέσα στό μαύρο λιγνίτη, ξυπνᾶ, πε-
τάγεται πάνω, θεριεύει. Γίνεται φλόγα δυνατή καί θερμαίνει μ'
έκατοντάδες βαθμούς Θερμοκρασία τούς μεγάλους λέβητες τοῦ
ἐργοστασίου. "Ετσι, κινοῦνται οί τεράστιες μηχανές, οί ήλεκτρο-
γεννήτριες, πού παράγουν ήλεκτρικό ρεῦμα. Τό ρεῦμα περνᾶ
μέσα στά καλώδια, πού στηρίζονται πάνω σ' αύτούς τούς ψηλούς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαίδευσης Πληρακής

μεταλλικούς στύλους τῆς Δ.Ε.Η.* καί στέλνεται μακριά. Στό Λούρο, στόν Ἀχελῶο καί στό Λάδιυνα δ σταθμός παραγωγῆς ἡλεκτρισμοῦ ἐργάζεται μέ τή δύναμη τοῦ νεροῦ, πού πέφτει πρός τά κάτω μέ μεγάλη δρμή...

Τή στιγμή ἔκείνη ἔνα «τού-τού!» ἀκούστηκε ἀπό μακριά. Ὡταν τό τρενάκι. Ἔφερνε κι ἄλλο κάρβουνο. Τί μικρούλικο πού εῖναι, μά καί τί σπουδαία δουλειά πού κάνει!

“Ωσπου δ θεῖος τους νά τακτοποιήσει κάτι δουλειές πού εἶχε στό ἐργοστάσιο, τά παιδιά παρατηροῦσαν τό καθετί μέ μεγάλη περιέργεια.

“Ἐνα ἀδιάκοπο βουητό ἀκουγόταν κι δ καπνός, βγαίνοντας ἀπό τίς ψηλές καπνοδόχους, ἀνέβαινε στόν οὐρανό. Καλώδια, σύρματα ἡλεκτροφόρα, μηχανήματα κάθε λογῆς, δλα τονίζουν τήν ἐπιβλητική παρουσία τῆς σύγχρονης τεχνικῆς, πού ἀξιοποιεῖ τίς δυνάμεις πού κλείνει μέσα της ἡ φύση. Ἐργάτες καί τεχνίτες, μηχανικοί κι ἡλεκτρολόγοι, δλοι ἐργάζονται μέ ζηλο, γιά νά στείλουν σ’ δλη τήν ‘Ελλάδα τήν ἡλεκτρική ἐνέργεια, τό φῶς, τή θέρμανση, τά ἀγαθά τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ.

ΧΑΡΗΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

Δ.Ε.Η.: Δημόσια Ἐπιχείρηση ἡλεκτρισμοῦ

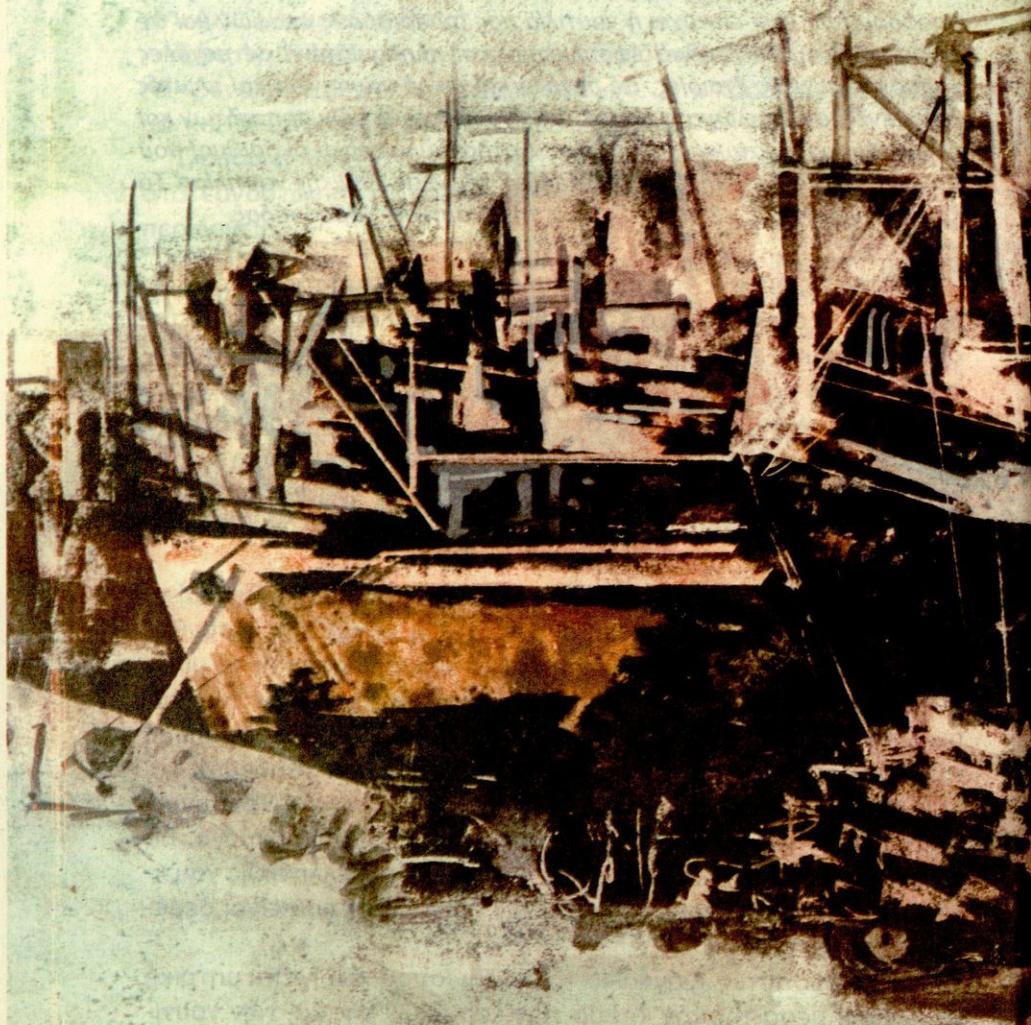
81. Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΝΑΥΤΙΛΙΑΣ ΜΑΣ

Μόνο μέ τούς ἀριθμούς μποροῦμε νά συλλάβουμε τό μέγεθος τῆς προόδου πού ἔχει ἐπιτύχει ἡ ναυτιλία μας σέ ἀριθμούς σκαφῶν καί σέ χωρητικότητα, σέ ἀριθμό ἑφοπλιστῶν καί πληρωμάτων, σέ μεγάλες ἐμπορικοναυτικές ἑταιρίες, σέ μεγάλα καί μικρά ναυπηγεῖα καί πλωτές δεξαμενές, σέ ναυλώματα καί σέ μεταφορές τεράστιων ποσοτήτων καί δύκων ἐμπορευμάτων καί ἀγαθῶν. Ἀστρονομικοί εἶναι οἱ ἀριθμοί πού συνοψίζουν τά μεγέθη καί τίς ἐπιτεύξεις τῆς νεοελληνικῆς ναυτιλίας. Τό κείμενο γράφτηκε μέ τήν εὐκαιρία τῆς Ναυτικῆς Ἐβδομάδας.

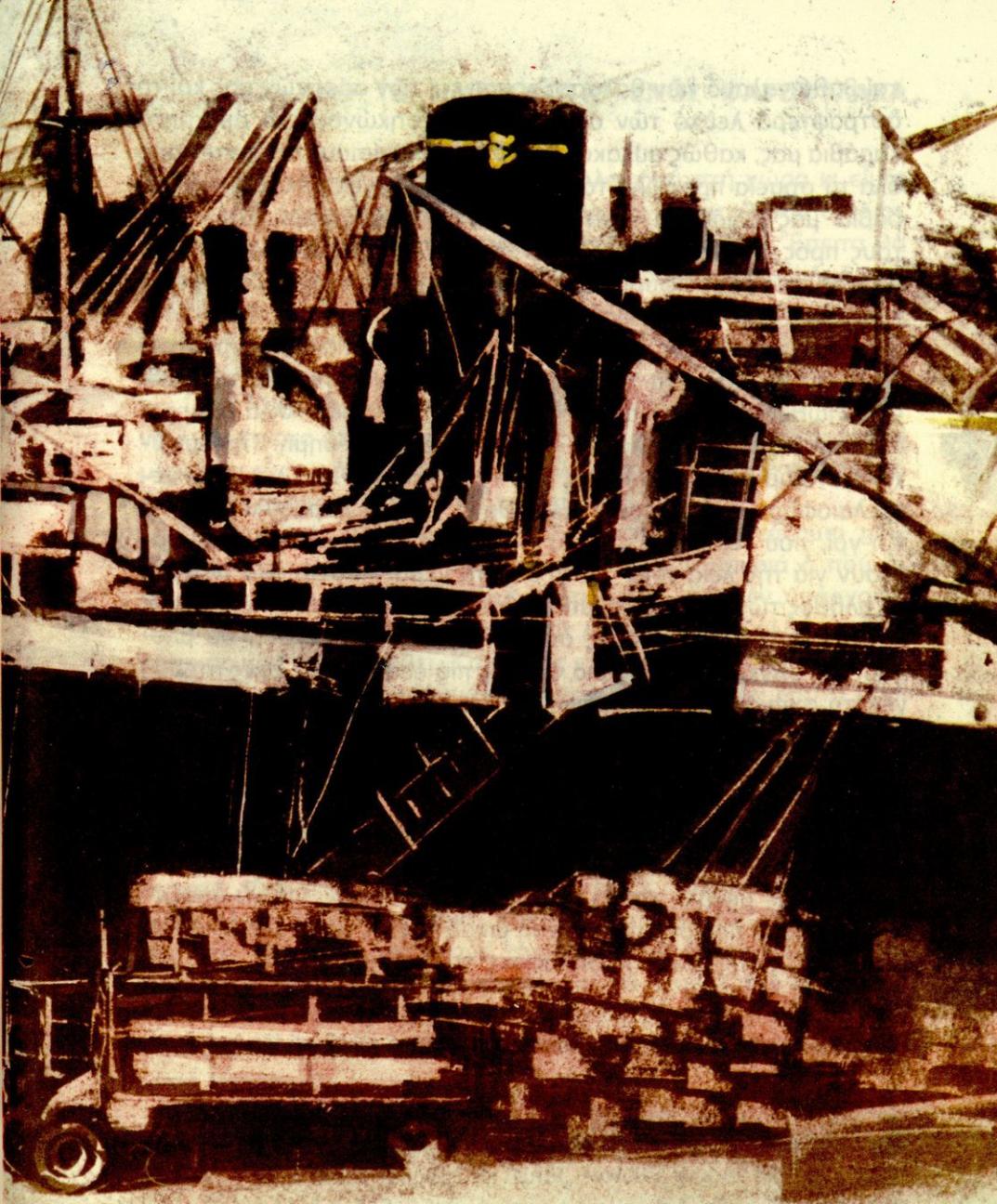
Τοῦτες τίς ήμέρες τοῦ καλοκαιριοῦ τό κάλεσμα τῆς θάλασσας δέν εἶναι τό συνηθισμένο καλοκαιρινό της κάλεσμα, πού τό μεταδίδουν οἱ δικές της φωνές μόνο: τό τραγούδι τῆς θαλάσσιας αὔρας κατά τίς βραδινές ὥρες· τραγούδι ἀπαλόπνοο· τό σιγαλό πάφλασμα τῶν κυμάτων της στίς ἀμμουδιές ἢ στά βράχια ἢ τό βροντερό τους ξέσπασμα, σάν πνεύσουν ἐπάνω τους δρμητικότατοι οἱ βοριάδες καί τά μελτέμια· οἱ παράξενες κραξιές, πού ἀφήνουν τά θαλασσοπούλια φτεροκοπώντας γύρω ἀπό τά βράχια ἢ τά ξάρτια τῶν καραβιῶν.

Τοῦτες τίς ήμέρες τό κάλεσμα τῆς θάλασσας τό ἀκοῦμε καί τό δεχόμαστε καί ἀπό ἄλλου εἰδους φωνές ἢ μηνύματα ἢ συνθήματα: εἶναι οἱ φωνές καί οἱ ἥχοι καί τά σφυρίγματα καί τά μιλήματα τῶν καραβιῶν της, δλων τῶν καραβιῶν της, δλων τῶν τύπων, πού σχηματίζουν τήν πολυσύνθετη καί πλωτή κοσμόπολη τῶν θαλασσῶν· αύτή τήν ἀπέραντη «πολιτεία πού ταξιδεύεις καί πού τό κάθε της οἰκήμα εἶναι ἔνα σπίτι μέ ξεχωριστή ναυπηγική κτισμένο καί γιά ξεχωριστή χρήση καί προορισμό φτιαγμένο. Εἶναι οἱ φωνές τοῦ τεράστιου πλωτοῦ κόσμου τῆς ἐλληνικῆς ναυτιλίας, μέ τίς ἐκατοντάδες χιλιάδες τῶν ἀνθρώπων πού εἶναι δεμένοι μέ τή ζωή της.»

Τίς ήμέρες αύτές ἡ ἀγκαλιά τοῦ ἐλληνισμοῦ ἀνοίγεται μητρική, νά κλείσει μέσα της τόν κόσμο τῶν καραβιῶν της καί τῶν ναυτικῶν της. Ἐπάνω ἀπ' αύτόν τόν ἀγαπημένο καί ἀξιολάτρευτο καί ἀξιοθαύμαστο κόσμο μιά ἀχανής σημαία ἀπλώνεται καί ἀνεμοκυματίζει· μιά σημαία πού συνταιριάζει τά δυό χρώματα: τό ἀνοιχτό

• Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καί βαθύ γαλανό τῶν θαλασσῶν μας καί τῶν οὔρανῶν μας καί τό
ἀστραφτερά λευκό τῶν ἀφρῶν, πού ύξεσηκώνουν τά ἀμέτρητα
καράβια μας, καθώς αὐλακώνουν τούς πελαγίσιους δρίζοντες ἀπό
ὅλα τά σημεῖα πρός ὅλα τά σημεῖα τῆς ύδρογείου· καθώς τά κα-
ράβια μας ἀδιάκοπα διασταυρώνονται, τραβώντας τό καθένα
τους πρός τή δική του τύχη καί ἀποστολή, ἀλληλοχαιρετοῦνται
μέ τά φιλικά τους σφυρίγματα, ὅπως δυό φίλοι σφίγγουν τά χέρια
τους, ἀν τύχει νά συναντηθοῦν στό δρόμο.

‘Ο δρόμος τῆς ἐλληνικῆς ναυτιλίας ἔνας εἶναι ἀλλά ἀπέραντος:
εἶναι ὅλη ἡ θάλασσα τῆς ύφηλίου. Ἀνατριχιαστική μεγαλοπρέ-
πεια νιώθει κανείς ἀπ’ αὐτή τή θαλασσινή ἐρημιά. Ἄλλα σήμερα
πουθενά σχεδόν ἡ θάλασσα δέν εἶναι μόνη κι ἔρημη. Τήν ἐμψυ-
χώνουν μυριάδες πλεούμενα, ἀπό τά μεγαθήρια πού λέγονται πε-
τρελαιοφόρα ἢ σύγχρονοι Λεβιάθαν* ὡς τίς βαρκοῦλες καί τά
γρι-γρί, πού τίς νύχτες, μέ τά φωτεινά τους γυάλινα μάτια ψά-
χνουν γιά τήν λεία τους κάτω ἀπό τά νερά. Κι ἀνάμεσα σ’ αὐτό
τό πλῆθος τῶν πλοίων, ἀν μπορούσαμε νά τό κατατάξουμε, ὅπως
κατατάσσουμε τίς μονάδες σέ μιά στρατιωτική τελετή, θά βλέ-
παμε μέ συγκίνηση πώς μιά ἀπό τίς πιό ἐπιβλητικές τους πτέρυ-
γες, τή σχηματίζουν τά σκάφη τῆς ἐλληνικῆς ναυτιλίας· μιᾶς ἀπό
τίς πρώτες σήμερα στήν οίκουμένη.

Ἐκεῖνο πού εἴπε ὁ ποιητής, πώς «ἡ μεγαλοσύνη στά ἔθνη, δέν
μετριέται μέ τό στρέμμα, μέ τής καρδιᾶς τό πύρωμα μετριέται καί
μέ τό αἷμα», θά μᾶς ἐνέπνεε, ἔναν πεζό, βέβαια, μά τροποποιη-
μένο γιά τήν περίσταση δρισμό: «Μέ τή μεγάλη ψυχή της ἡ ‘Ελ-
λάδα ἔδειξε μεγάλη καί τή μικρή της γῆ. Μά σάν, γιά νά ἀποζη-
μιωθεῖ ἀκόμα περισσότερο γιά τή μικρή της γῆ, μέ τά καράβια της
ἔκαμε δικές της ὅλες τίς θάλασσες τοῦ κόσμου».

ΑΝΤΡΕΑΣ ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ

Λεβιάθαν: μυθικό ύδροβιο τέρας· προσωποποίηση τοῦ κακοῦ καί τής ἀταξίας

82. ΑΠΟ ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΕΝΟΣ ΦΑΡΟΦΥΛΑΚΑ

Σήμερα λείπουν άπό το πρωί οι ἄλλοι δυό στή χώρα κι εἴμαι μόνος στό φάρο. Καί θά μαι καί τό βράδυ μόνος. "Οταν δέ ήλιος γείρει πίσω ἀπ' τόν Ἀσπρόκαβο, θέλω τό φάρο. "Επειτα θά καθίσω νά γράψω, δηλαδή θά συνεχίσω τό γράψιμο. Οι δυό μου σύντροφοι γελάνε μ' αύτή τή συνήθεια πού ἔχω νά γράφω τί μοῦ συμβαίνει, μά έμένα αύτό τό πράγμα μοῦ δίνει εύχαριστηση. Βέβαια, δέν ἔχω τί ἀξιόλογο νά γράψω, ἀφοῦ δλες μου οι μέρες είναι ιδιες, ἄλλα έγω σημειώνω κι αύτά τά τιποτένια πού συμβαίνουν, κι ἔπειτα άπό καιρό τά διαβάζω καί βλέπω πῶς πέρασαν οι μέρες, κι είναι σάν νά τίς βλέπω πάλι νά περνοῦν — κι αύτό είναι μιά ἄλλη ἀκόμα εύχαριστηση γιά μένα.

Καμιά φορά, τήν ώρα πού γράφω τοῦτα, φαντάζομαι πώς γράφω ἐπιστολές σέ φίλους μου πού μένουν μακριά ἡ πού ἔχουνε πεθάνει ἡ ἀκόμα καί σέ ἀνθρώπους πού δέν υπάρχουν. Βέβαια, αύτές τίς ἐπιστολές δέ θά τίς λάβει κανείς. Καί δημος είναι κάποιος πού θά τίς λάβει. Καί αύτός είμαι ἔγω. "Ελοιπόν, δλ' αύτά πού γράφω είναι γράμματα πού τά στέλνω στόν ἑαυτό μου. "Ετσι νιώθω. Φυσικά αύτό δέν τό λέω ποτέ στούς συντρόφους μου, γιατί θά γελάσουν περισσότερο ἀπ' δλ', τι γελάνε. Κι οὕτε τούς ἀφήνω νά διαβάσουν τί γράφω.

"Η μέρα είναι δροσερή κι η θάλασσα γαληνεμένη. Τό πρωί είδα νά πετάνε χελιδονόψαρα κι ἄκουσα καί τούς γλάρους νά κράζουν δυνατά. Φαίνεται πώς θέλλαξει δι καιρός.

"Η φώκια δέν ξαναφάνηκε. Είναι περασμένες κάπου είκοσι μέρες ἀπό τή στερνή φορά πού τήν είδα. Μοῦ ἄρεσε πολύ πού ἔβλεπα τό στρογγυλό μαύρο κεφάλι της νά βγαίνει ἀπό τά κύματα καί νά στέκει ἀκίνητο, μέ τά μάτια γυρισμένα πρός τό φάρο. "Αν είχα ψάρια νά τής ἔριχνα, θά μάθαινε νά ἔρχεται κοντά καί θά κάναι με παρέα.

Πόσον καιρό είμαι στό φάρο; Δέ θυμάμαι. Είμαι δι πιό παλιός ἐδῶ. "Ηρθα πρίν ἀπό τό μεγάλο ναυάγιο, ού, πόσα χρόνια! Πόσο γρήγορα περνάει δι καιρός! Κι δημος, πολλές φορές οι ώρες προχωροῦν πολύ ἀργά. Νά 'ναι ἄραγε ή μοναξιά ή αίτια; Πολλές φο-

ρές μοῦ φαίνεται σάν νά στέκει ό χρόνος άκινητος. Τότε όλα εἶναι άκινητα γύρω, κι ἔγώ μαζί. Ἐκεῖνες τίς στιγμές δέν ξέρω ἂν ύπαρχω ἢ ἀν δέν ύπαρχω. Ἰσως νά εἶχε δίκιο ό πατέρας μου, πού ἐλεγε πώς ὅταν εἶναι κανείς μόνος, εἶναι σάν νά μήν ύπαρχει.

Πολλοί ἄνθρωποι ὅταν εἶναι μόνοι, τραγουδᾶνε. Ἡ ἴδια ἡ φωνή τους τούς κρατάει συντροφιά. Ἀλλοι μιλάνε μόνοι τους σάν τρελοί κι ἄλλοι πιάνουν κουβέντα μέ τά ζῶα, μέ τά πουλιά, μέ τά κουνούπια, μέ τά βράχια, μέ τή θάλασσα. Ἔγώ, δσο ζοῦσε ἡ γάτα, μιλοῦσα μαζί της. Σήμερα ὅμως πού λείπουν ἐκεῖνοι, νιώθω τή μοναξιά πιό βαριά. Ἡ ἑρημιά μέ σκεπάζει καί μέ σβήνει. Δέν εἶναι ἡ ἑρημιά. Εἶναι ἡ μοναξιά πού μάζεψα σ' ὅλη μου τή ζήση καί πού ὥρες ὥρες σηκώνεται σάν κύμα καί μέ σκεπάζει.

Βραδιάζει, οι γλάροι φύγανε, χαθήκανε, ἡ θάλασσα ἀλλάζει χρῶμα. Ἐτσι ἀλλάζει χρῶμα καί τό πρωί. Εἶναι γιατί ἀλλάζει ἡ ώρα. Κι εἶναι μιά εὐχάριστη στιγμή, γιατί ἀλλάζουν όλα, ὅλος ὁ ούρανός, τά βράχια, τά δέντρα. Μόνο ό φάρος δέν ἀλλάζει. Ἐτούτος μένει πάντα ό ἵδιος. Μοιάζει σάν γέρος πεισματάρης, πού στέκει μουτρωμένος κι ἀσάλευτος σέ μιά γωνιά, γιατί κάποιος τόν πείραξε. Στέκει κι όλο κοιτάζει στό ἵδιο σημεῖο καί δέν ἀλλάζει ἔκφραση. Ἐτούτος ό φάρος εἶναι χτισμένος ἀπάνου σ' ἕνα μεγάλο μονοκόμματο βράχο, πού ἀπό μακριά φαίνεται σάν ἔνας ἄνθρωπος μαρμαρωμένος, σάν ἔνας ἀπολιθωμένος γίγαντας. Καί κάτι τέτοιο λένε πώς ἥτανε μιά φορά κι ἔναν καιρό. Ἡτανε ἔνας γίγαντας, πού δέν ξέρω ποιά θεϊκή κατάρα τόν ἐπέτρωσε, καθώς περνοῦσε ἀπ' αὐτήν τήν ἑρημιά. Καί τώρα στέκει ἐδῶ σάν στοιχειό. Ἐγώ αὐτό τό πιστεύω, γιατί ὥρες ὥρες νιώθω κι ἔγώ πώς εἴμαι στοιχειό, πώς εἴμαι ἔνας βράχος, πού στέκει ὅρθιος ἐδῶ στήν ἑρημιά. Κι ἀρχίζω νά ύποψιάζομαι τί ἥτανε αὐτός ό βράχος τοῦ φάρου. Ἡτανε ἔνας βιγλάτορας*, ἔνας βαρδιάνος*, ἄνθρωπος ζωντανός, πού μαρμάρωσε μιά μέρα, καθώς στεκόταν ἐδῶ. Μπορεῖ νά ἥτανε καί φαροφύλακας, μιά φορά ἄνθρωπος ζωντανός ἥτανε. Μοῦ φαίνεται μάλιστα πώς κάποτε κάποτε τή νύχτα ζωντανεύει καί σαλεύει καί παίρνει τή λάμπα καί τήν κρατάει στό χέρι καί φωτάει τό πέλαγο. Ἀλλη φορά πάλι μοῦ φαίνεται πώς βιγλάτορας, βαρδιάνος: σκοπός

έγώ κι αύτός είμαστε ένα, πώς πότε αύτός παίρνει τή δική μου μορφή καί πότε έγώ παίρνω τή δική του.

Δέν ξέρω..., άλλά σήμερα, τώρα, αυτή τή στιγμή, όλα αυτά τά νιώθω πιό πολύ καί τά ένιωθα καί τή νύχτα, πού είχα πυρετό καί παραμιλητά. Μά καί τώρα νιώθω πώς έχω ξανά πυρετό καί πρέπει νά πέσω στό κρεβάτι. Ναί, τί κάθομαι; "Ωρα ν' άναψω τή λάμπα καί νά ξαπλώσω. Νύχτωσε πιά..."

* * *

Τώρα πού γράφω αυτές τίς γραμμές είναι μέρα. 'Η νύχτα, ή φοβερή νύχτα, έχει περάσει. 'Ο ήλιος είναι δυό καλάμια ψηλά καί φωτάει τή θάλασσα, τήν άκρογιαλιά, τό φάρο. Νιώθω πώς είμαι καλύτερα, στέκω καλά στά πόδια μου, θαρρώ πώς μοῦ ἔπεσε δλότελα δ πυρετός. Σέ λίγο θά ἔρθουν οι σύντροφοί μου — τούς περιμένω ώρα σ' ώρα — καί θά διορθώσουμε τή ζημιά τοῦ φάρου. Ναί, θά διορθώσουμε τή ζημιά, γιατί δ φάρος χάλασε τή νύχτα. Ποπό, πόσο θά σαστίσουν ἔκεινοι, δταν τούς τό πῶ, δταν θά ἴδουνε τί ἔγινε! Καί θά μοῦ λένε νά τούς τά πῶ δλα μέ τό νί καί μέ τό σίγμα! 'Εγώ τότε θά τούς πῶ: Νά, ἐδῶ τά χω γραμένα, διαβάστε. Καί είναι ή μόνη φορά πού οι σύντροφοί μου θά σκύψουν μέ ἀχόρταγα μάτια ἀπάνου ἀπό τά γραφτά μου καί θά διαβάσουν τήν κάθε λέξη, τήν κάθε γραμμή, μέ προσοχή, μέ ἀγωνία.

"Α, ἐτούτη τή φορά θά πάρουν πολύ στά σοβαρά τά γραφόμενά μου κι δχι μόνο θά τά διαβάσουν μέ μεγάλη περιέργεια, άλλα καί θά τά ξεσηκώσουν νά τά στείλουν στήν ύπηρεσία. Θά κάμουν ἀναφορά στήν ύπηρεσία καί θά ποῦν «τό καί τό», αυτό ἔτρεξε, αυτό ἔγινε. Γιατί δέν είναι μικρό πράγμα νά σβήνει ἄξαφνα ένας φάρος μέσα στήν καρδιά τῆς νύχτας καί ν' ἀφήνει τό δρόμο τοῦ πελάγου στά σκοτεινά. Καί νά λοιπόν πώς ἔγινε αύτό:

Είχα πλαγιάσει κι είχα πέσει σέ μιά βύθιση*, κοιμόμουν, ξυπνοῦσα, στριφογύριζα στό κρεβάτι, ίδρωνα, στέγνωνα, βαριανάσαινα, δέν καταλάβαινα πότε ἥμουν ξύπνιος καί πότε κοιμόμουν. Φυσοῦσε ἀέρας κι ἔβρεχε, ἄκουα τόν κρότο τῆς βροχῆς καλά. Κι ἀστραφτε καί βρόνταγε. Σέ λίγο μέ πῆρε πάλι δ υπνος, μά ξαφνικά τινάχτηκα, γιατί είδα ένα τρομαχτικό ὄνειρο. 'Ο πέτρινος γίγαντας

βύθιση: νάρκη, λήθαργο

κουνιόταν, ἔφευγε ἀπό τή Θέση του... Εἶχε ζωντανέψει ξαφνικά καί περπατοῦσε, μέ τό φάρο στήν πλάτη... «Ἐμπηξα τίς φωνές. — Πέτρα, ποῦ πᾶς; Ποῦ κουβαλᾶς τό φάρο;» Ξύπνησα — μέ ξύπνησε μιά δυνατή βροντή ἥ ή φωνή μου. Βροντοῦσε δυνατά καί κάτου ἥ θάλασσα λυσσομανοῦσε. ‘Ο φάρος ἔτρεμε. “Όλα γιά μιά στιγμή ἀνακατωθήκανε, ἥ τρικυμία, οἱ βροντές, ὁ φάρος, τό ὅνειρο. ”Ἐπειτα ἥρθα στά σύγκαλά μου. «”Ονειρο ἥταν», εἴπα καί ἡσύχασα. Ξάπλωσα στό κρεβάτι καί ἄρχισα νά δέχομαι σάν νανούρισμα τό βουητό τῆς βροχῆς καί τῆς τρικυμίας. Σιγά σιγά ἥ βροχή ἔκοβε κι ἄκουα μόνο τή θάλασσα πού βογγοῦσε.

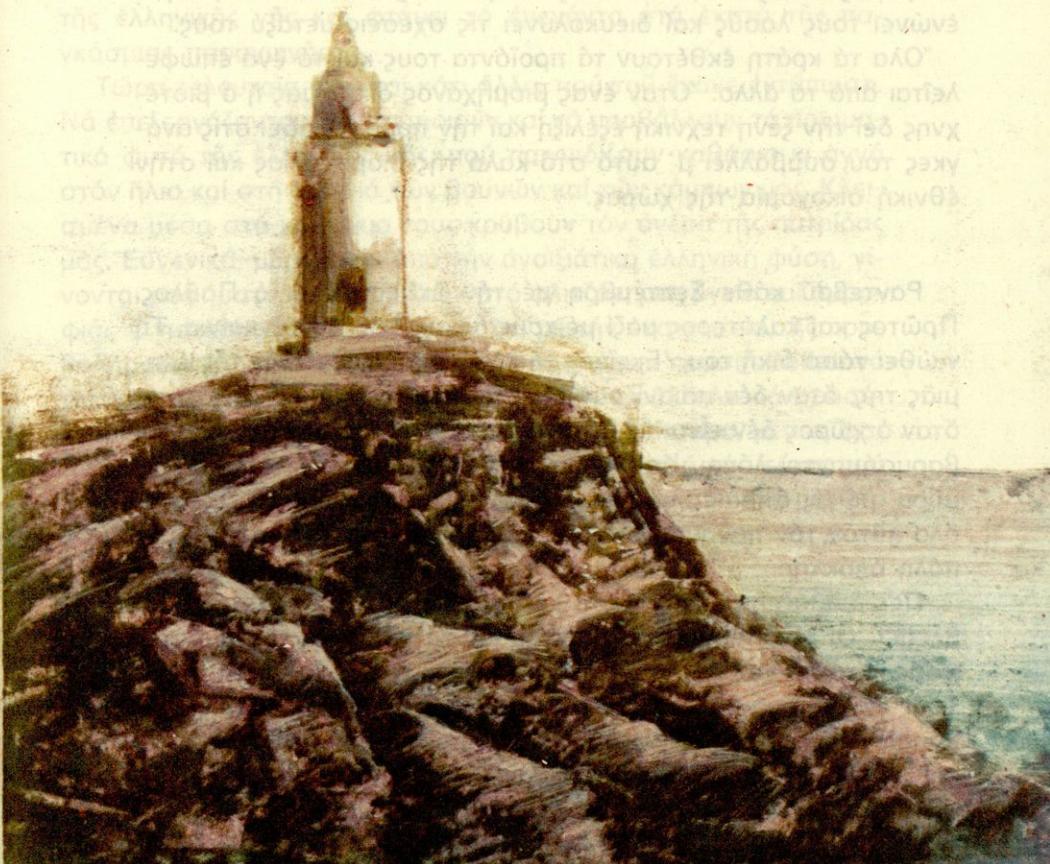
Κάποια στιγμή μοῦ φάνηκε πώς ξεχώρισα ἀλλιώτικους κρότους. Πρόσεξα. Παράξενοι κρότοι ἀκούγονταν ψηλά στό φάρο, σάν κάτι νά χτυποῦσε στούς κρυσταλλοπίνακες. Τήν ἵδια στιγμή ἔνιωσα νά περνοῦν ἀπό τό παραθυράκι μου παράξενες σκιές. Περίεργος, ἀνήσυχος, σηκώθηκα ἀμέσως κι ἀνέβηκα ἀπάνου στό μηχάνημα. Καί τότε κατάλαβα ἀμέσως τί ἥτανε οἱ κρότοι καί οι σκιές. Πουλιά μικρά, ταξιδιάρικα, περνοῦσαν, τραβηγμένα ἀπό τό φῶς τοῦ φάρου, καί χτυποῦσαν στούς κρυσταλλοπίνακες κι ἔπεφταν νεκρά. Ξάφνου ἔγινε κάτι τρομερό. “Ἐνας ἄγριος κρότος ἀκούστηκε στά κρύσταλλα, κάτι σάν ἵσκιος βαρύς ἔπεσε στό λαμπτήρα καί ξαφνικά ἔσβησε τό φῶς. Σκοτάδι!... Μιά ἀγριόχηνα εἶχε σπάσει τά κρύσταλλα καί πέρασε μέσα καί μέσα κι ἔπεσε ἀπάνου στή λάμπα. Σκοτάδι!... Κι ἀπ’ ἔξω νά βογγάει ἥ θάλασσα κι ἔνα καράβι νά σφυρίζει, σάν νά ρωτοῦσε τί ἔτρεξε, τί στάθηκε, σάν νά ζητοῦσε βοήθεια, κι ἐγώ νά στέκω ἔκεϊ μές στό σκοτάδι, ζαλισμένος, τρομαγμένος, ἀνήμπορος.

Στέκω μιά στιγμή, σκέφτομαι κι ἔπειτα τρέχω, κατεβαίνω κάπου, ἀρπάζω στουπιά, παίρνω πετρέλαιο, ψάχνω καί βρίσκω σπίρτα, βρίσκω κι ἔνα σίδερο πλατύ σάν φτυάρι κι ἀνεβαίνω καί ρίχνω στά στουπιά πετρέλαιο καί τ’ ἀκουμπάω στό σίδερο καί πατάω φωτιά. “Ἐφεξε ὁ φάρος, ἔφεξε ἥ θάλασσα κι εἴδα τό βαπόρι νά ξαναπάίρνει τήν πορεία του κι ἐγώ δέ σταματῶ νά ρίχνω στό σίδερο στουπιά ποτισμένα μέ πετρέλαιο καί μάταια φυσάει ὁ ἀέρας, γιατί δέν μπορεῖ νά τά σβήσει. ”Ἐμεινα ἔκεϊ ὥσπου ξημέρωσε, κρατώντας τή φωτιά. Κι ἔκεϊ πού τήν κρατοῦσα, ἔνιωσα πιό βαθιά πώς γινόμουν πάλι ἔνα μέ τό γίγαντα, πώς δέν ἥμουνα

έγώ έκει, παρά ό πέτρινος γίγαντας, πού είχε ζωντανέψει. Πέτρινα ήταν τα πόδια μου και στέκανε άσάλευτα κι από τα μάτια μου, από τα ρουθούνια μου, από τό το στόμα μου ἔβγαινε φωτιά!

Τώρα πού γράφω αύτά, ξανάγινα ἄνθρωπος. Είμαι ό δεύτερος φαροφύλακας τοῦ Ἀσπρόκαβου, παλιό στοιχείο τῆς ἀκρογιαλιᾶς, ἐρημίτης μέ πατέντα. Δίπλα μου στέκει ἀτράνταχτος ὁ φάρος, οἱ γλάροι περνοῦν ἀπό ψηλά κι ἡ σκοτωμένη χήνα βρίσκεται χάμου, ἔκεī πού ἔπεσε. Μόνο τό μηχάνημα είναι χαλασμένο, μά θά διορθωθεῖ, γιατί σέ λίγο θά ρθουνε κι οι ἄλλοι. Νά τους, νά τους, ἔρχονται.

ΘΕΜΟΣ ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΣ

83. Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΚΘΕΣΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Τό σπίτι τοῦ Παύλου ἦταν κοντά στή Διεθνή "Εκθεση τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀπό τά πρώτα του παιδικά χρόνια τήν ἔβλεπε σάν ἓνα πανηγύρι, πού τὸν γοήτευε καὶ τὸν μάγευε, γιατί οἱ δικοί του τοῦ ἀγόραζαν ἀπό κεῖ παιχνίδια καὶ τὸν πήγαιναν στὸ λούναπάρκ. "Ομως σιγά σιγά μεγαλώνοντας κατάλαβε ὅτι ἡ ἔκθεση δέν ἤταν ἔνα ἀπλό πανηγύρι, ἀλλά ἔνας καθρέφτης, ὃπου καθρεφτίζοταν ἡ ἔξελιξη καὶ ἡ προκοπή τοῦ τόπου.

"Ο Παῦλος μεγάλωσε πιά καὶ ξέρει πώς ἡ ἔκθεση εἶναι ἔνα μεγάλο ἐμπορικό πανηγύρι, κάτι σάν δημόσιες σχέσεις πού κάνει ἡ Ἑλλάδα. "Οπως ὁ τουρισμός, οἱ καλλιτεχνικές ἀνταλλαγές καὶ διάφορες ἄλλες ἀνθρωπιστικές ἐκδηλώσεις, ἔτσι καὶ τὸ ἐμπόριο ἐνώνει τοὺς λαούς καὶ διευκολύνει τίς σχέσεις μεταξύ τους.

"Ολα τὰ κράτη ἔκθέτουν τὰ προϊόντα τους καὶ τὸ ἔνα ἐπωφελεῖται ἀπό τὸ ἄλλο. "Οταν ἔνας βιομήχανος δικός μας ἢ ὁ βιοτέχνης δεῖ τὴν ξένη τεχνική ἔξελιξη καὶ τὴν προσαρμόσει στίς ἀνάγκες του, συμβάλλει μ' αὐτό στὸ καλό τῆς βιομηχανίας καὶ στὴν ἑθνική οἰκονομία τῆς χώρας.

Ραντεβού κάθε Σεπτέμβρη μὲ τὴν ἔκθεση ἔχει ὁ Παῦλος. Πρῶτος καὶ καλύτερος μαζί μέ τοὺς δικούς του στά ἐγκαίνια. Τῇ νιώθει τόσο δική του. Ἐκεῖνος τῇ βλέπει καὶ στίς μέρες τῆς ἐρημιᾶς της, ὅταν δέν παιανίζουν οἱ φιλαρμονικές καὶ οἱ ὁρχῆστρες, ὅταν ὁ χῶρος δέν εἶναι γεμάτος ἐπισήμους, ὅταν δέν ἀκούγονται βαρυσήμαντοι λόγοι. Καὶ νά μήν πάει τώρα μέ τὴν κοσμοπλημμύρα, μέ τίς σημαίες τῶν κρατῶν ν' ἀνεμίζουν γιορταστικές, μ' ὅλο αὐτὸν τὸν πανηγυρικό τόνο, πού τριγυρίζει τὸ χῶρο καὶ τὴν πόλη δλόκληρη;

Περιδιαβάζει τά περίπτερα καὶ σκέφτεται καὶ παρατηρεῖ καὶ βλέπει: Οἱ ξένοι ἐπισκέπτες προτιμοῦν τὰ προϊόντα τῆς χειροτεχνίας. Καὶ τὰ χαλιά τῆς λαϊκῆς τέχνης τούς ἀρέσουν ίδιαίτερα. Τούς ἔχει δεῖ νά θαυμάζουν τά κιλίμια μας, τά ταγαράκια, τά χειροποίητα κεντήματα, δλα δσα βγαίνουν ἀπό τὰ χέρια τοῦ λαοῦ καὶ κάνουν τό λαϊκό πολιτισμό μας.

Τό περίπτερο τῆς Δ.Ε.Η. εἶναι καί φέτος πολύ ὅμορφα στολισμένο.

‘Ο Ἐθνικός Ὀργανισμός Καπνοῦ δίνει τὸ «παρών» μ' ἔνα δικό του περίπτερο, πού εἶναι πάντα γεμάτο μὲ “Ἐλληνες καὶ ξένους. “Ολοι τό ξέρουν πώς τά ἑλληνικά καπνά εἶναι τά καλύτερα στόν κόσμο. Πρώτα ἀπ' ὅλα γιατί τά εύνοεῖ τό φυσικό περιβάλλον τῆς Ἑλλάδας κι υστερα γιατί μοχθοῦν ἐπάνω τους ἄνθρωποι ἔμπειροι σ' αὐτή τή δουλειά.

‘Ο Παῦλος ἔμαθε πιά ἀπό τὸν πατέρα του ὅτι τό κομψό ἐκεῖνο περίπτερο στά δεξιά τους εἶναι δικό του. Μέσα σ' αὐτό βλέπουν κάθε φορά ὅλες τίς ποικιλίες τῆς ἑλληνικῆς σταφίδας. Εἰδικά ἡ κορινθιακή — πού τοῦ ἀρέσει τοῦ Παύλου, γιατί δέν ἔχει κουκούτσια — εἶναι ἔνα μοναδικό προνόμιο τῆς ἑλληνικῆς γῆς καί φτάνει τό ἐνενήντα στά ἑκατό τῆς παγκόσμιας παραγωγῆς.

Τώρα τελευταῖα εἴδε καί κάτι ἄλλο, πού τοῦ ἔκανε ἐντύπωση. Νά ἐπεξεργάζονται, νά τυποποιοῦν καί νά προβάλλουν τά ἄρωματικά φυτά τῆς ἑλληνικῆς γῆς, πού παιγνιδίζουν κάθαρια κι ἀγνά στόν ἥλιο καί στή δροσιά τῶν βουνῶν καί τῶν κάμπων μας. Κλεισμένα μέσα στά κουτάκια τους κρύβουν τόν ἀγέρα τῆς πατρίδας μας. Εὔγενικά, μυρωμένα ἀπό τήν ἀνοιξιάτικη ἑλληνική φύση, γίνονται ροφήματα καί σταλάζουν στό φλιτζάνι μας ὑγεία καί ὅμορφιά. ‘Ο πατέρας του τοῦ ἔξήγησε ὅτι μέ τήν ἐκστρατεία τῆς προβολῆς τῶν ἑλληνικῶν ἄρωματικῶν ροφημάτων προσπαθοῦμε νά φέρουμε συνάλλαγμα στή χώρα μας καί παράλληλα νά προσέξουμε τήν ὑγεία τοῦ καταναλωτικοῦ κοινοῦ. «Δίκταμο, μέντα, φασκόμηλο, τσάι τοῦ βουνοῦ, διαλέξτε τό ἄρωμα ἡ τή γεύση πού προτιμᾶτε», ἔγραφε μιά τεράστια διαφήμιση πάνω σ' ἔνα μεγάλο πανό.

Σ' ἔνα ἄλλο περίπτερο διαβάζει μιά παροιμία: «Παπούτσι ἀπό τόν τόπο σου κι ἄς εἶναι μπαλωμένο». Εἶναι ἔνα περίπτερο, ὅπου μπορεῖς νά δεῖς τήν ἔξέλιξη τοῦ ἑλληνικοῦ παπουτσιοῦ.

Σέ διαφωτιστικούς πίνακες βλέπει κανένας τίς ἔξαγωγές καί πόσο ἀνέβηκαν ἀπό χρόνο σέ χρόνο. Οἱ παλιοί παπουτσῆδες δούλευαν μέ τό σουβλί καί τήν τρίχα ἀπό ούρά ἀλόγου, μέτραγαν ὅλα τά μεγέθη τοῦ ποδιοῦ στό μῆκος, στό πάχος, στό ὑψος καί

παινεύονταν στούς ἀγοραστές, δτι θά τα φοροῦν μιά δλόκληρη ζωή. Τώρα, μέ τή βιομηχανοποίηση, αύτοί οί παλιοί ύποδηματοποιοί χάθηκαν, ἀλλά ἡ φήμη τῆς καλῆς δουλειᾶς ἔμεινε στό ἔξωτερικό καί ὅπως τούς εἶπε ὁ πατέρας του:

— Ἡ παροιμία «παπούτσι ἀπό τὸν τόπο σου κι ἄς εἶναι μπαλωμένο» ἴσχυει μόνο γιά τούς «Ἐλληνες. Γιατί οἱ ξένοι ὅλο καί περισσότερο ἀγοράζουν παπούτσια ἀπό τὴν Ἑλλάδα.

Ο Παῦλος θέλει νά γίνει οίκονομολόγος. Θέλει νά σπουδάσει ὅλα ἐκεῖνα τά πράγματα πού θά τοῦ χρειαστοῦν, γιά νά βοηθήσει τήν πατρίδα του νά προκόψει. Ἀλλά τώρα, πού εἶναι σχετικά μικρός, περιορίζεται στό νά κοιτάζει τά ἔκθέματα στά διάφορα περίπτερα καί νά θαυμάζει:

Ἡλεκτρικά ψυγεῖα, ἡλεκτρικές κουζίνες, μαγνητόφωνα, ἐπιτραπέζια σκεύη, εἴδη χαρτιοῦ, ύφασματα, τσιμέντα, φωτιστικά σώματα, κεραμευτικά προϊόντα, γαλακτοκομικά προϊόντα, παιδικές τροφές, μεταλλικές ἐπιπλώσεις, ὅλα αὐτά πού γίνονται ἀπό τό μόχθο τῶν ἀνθρώπων τῆς βιοπάλης. Εἶναι νά θαυμάζει κανένας τί μπορεῖ νά κάνει δ ἀνθρωπος στόν είρηνικό τομέα τοῦ ἐμπορίου.

Ἐκείνη τήν ὥρα ἄρχισαν καί τά πυροτεχνήματα. Φάνταζε ὁ οὐρανός ἀπό χρώματα, λαμπερούς πολυελαίους, ἀστράκια καί πυραύλους. Σάν νά είχαν δώσει ραντεβού στήν ἔκθεση ὅλοι οἱ γαλαξίες τοῦ ἀπείρου.

Ο Παῦλος καμάρωνε. Ποιά ἄλλη πόλη ἔκτος ἀπό τή Θεσσαλονίκη θά ἦταν πιό κατάλληλη νά προβάλει τήν Ἑλλάδα; Ἡ πόλη πού γεννήθηκε ἦταν ἀπό πάντα φάρος στήν πρόοδο καί ἀκτίνα ἐλπίδας στούς δύσκολους καιρούς.

Ο πατέρας του τό λέει διαφορετικά: «Ἡ Θεσσαλονίκη εἶναι ἡ ζωντανή ἔκφραση τοῦ ἐλληνικοῦ δυναμισμοῦ». Καί ὁ δάσκαλός του τό λέει ἀλλιώς: «Τό πρόσωπο τῆς Θεσσαλονίκης λάμπει ἀπό ἐλληνικό φῶς καί χριστιανοσύνη».

Οταν οἱ πόρτες κλείνουν ἀργά τά μεσάνυχτα, ἡ ἔκθεση βυθίζεται σέ μιά εύτυχισμένη σιωπή. Οι σημαῖες κυματίζουν ἀδερφωμένες, είρηνικά στά κοντάρια τους. Καί κάθε περίπτερο, βυθισμένο στό σκοτάδι τῆς νύχτας, ἀναστίνει κι ἔνα διαφορετικό μόχθο, τό μόχθο πού συνθέτει τό τραγούδι τῆς ἐλληνικῆς γῆς.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΒΑΡΕΛΛΑ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Μπορείτε νά έξηγήσετε μέ απλά λόγια τί θά πεῖ: οίκονομική ζωή ένός τόπου; δημόσιες σχέσεις;

2. Γιατί ή Θεσσαλονίκη είναι ό πιο κατάλληλος τόπος, γιά νά προβάλει τήν Έλλάδα μέ τήν έκθεσή της; Πώς τό δικαιολογούν ό Παύλος, ό πατέρας του καί ό δάσκαλός του; Συζητήστε στήν τάξη τίς γνώμες τους.

3. Τέσσερα προϊόντα από αύτά πού έκτιθενται στήν έκθεση έκπροσωπούν ίδιαίτερα τήν έλληνική παραγωγή. Νά τά έπισημάνεις καί νά τά άναφέρεις όνοματικά.

84. ΜΟΧΘΟΣ

Εάν στα τούρις μηνικάς καποτάς οι περισσότερες γεω-

Ιεύεσαι τούς γλυκούς καρπούς,
Θωρεῖς τά δέντρα, τούς ἀνθούς,
χαρά νιά σένα!

χάρα για θένα!
Είναι δο μόχθος τοῦ καλοῦ,
είναι τά χέρια τοῦ γεωργοῦ
τά εύλογημένα.

‘Ο μόχθος κάνει τούς καρπούς.

·Ο ίδρωτας ξεπετάει άνθούς
μέσον ἀπό τά βράχια!

Καί τί φροντίδα περισσή
νά γίνουν θάλασσα χρυσή
τοῦτα τά στάχυα!

Δέν εῖναι θάμα ἀληθινό
ν' ἀνέβει ὡς τόν οὐρανό
λαμπρό παλάτι;
Ρίξε στά ύψη μιά ματιά.
Εἰν' ἀπ' τό μόχθο τοῦ σκαφτιᾶ
καὶ τοῦ ἐργάτη.

Εῖναι οἱ ἄνθρωποι οἱ ἀπλοί,
πού βγάζουν τίμια τό ψωμί,
μέ περοφάνια.

Ζωῆς ἀστείρευτη πηγή,
πού γεφυρώσανε τή γῆ
μέ τά ούρανια.

ΕΝΤΙΝΑ ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΜΑΣ

85. ΣΤΟ ΧΕΙΜΑΡΡΟ ΤΗΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΣ

— Ταξί, ταξί!..

“Αμ δέ! Πάς νά τό πάρεις, τό ᄀρπαξ ᄀλλος. Καί περπατάς. Καί σταματάς. Καί προχωράς. Κι ᄀγκομαχάς. Κόκκινο; Στέκεις καί περιμένεις. Πράσινο; ’Αμολιέσαι. Καί ξανασταματάς. Καί ξαναπερπατάς.

— Ταξί, ταξί!..

“Αμ δέ! Περνά τό ᄀνα, περνά τό ᄀλλο, περνά καί τό παράλλο, σηκώνεις τό χέρι, κατεβάζεις τό χέρι, ξανασηκώνεις τό χέρι, ξανακατεβάζεις τό χέρι — ᄀάμαν, Παναγία μου — στό καθένα ᄀπό ᄀνας τυχερός καί ᄀμβρόντητος* γιατί τό πέτυχε, τσούρμο* ᄀσύ μέ τούς λοιπούς καί... περπατάς. Καί σταματάς. Καί ξαναπερπατάς.

— Ταξί, ταξί!..

“Αμ δέ! Σέ κάθε γωνία περιμένει ᄀνας καί λίγο παρακάτω δυό, καί λίγο παρακάτω τρεῖς, καί λίγο παρακάτω ᄀλλος ᄀνας, καί λίγο παρακάτω ᄀλλοι, μπαφιασμένοι*, ᄀπελπισμένοι, κόσμος, κακό, σουλατσαδόροι*, βιαστικοί, νοικοκυραΐοι, λετσοτουρίστες*... Τί γίνεται ᄀδω; Συλλαλητήριο; ’Ανάσταση; Κηδεία; Γάμος; Τελετή;

— “Οχι, κύριε!

— Άλλα;

— Τό... λεωφορεϊο!

“Ω, τό λεωφορεϊο! Τά λεωφορεϊα! ‘Επίθεση! Γιουρούσι. Στρίμωγμα καί πατίκωμα καί πάστωμα καί στοίβαγμα... «τό χέρι μου!», «τό πόδι μου!», «μή σπρώχνετε κύριε», «προσέχετε κυρία μου!», «τά είσιτηριά σας», ίδρωτας, καυσαέρια, Ίσα καί φύγαμε! Φεύγουνε; Φύγανε! Κι ᄀσύ; Πάλι ᄀπ’ ᄀξω.

— Ταξί, ταξί!..

έμβρόντητος: κατάπληκτος, ᄀποσβολωμένος

τσούρμο: πλήθος ᄀνθρωποι

μπαφιασμένοι: ᄀποκαμωμένοι, φουσκωμένοι

σουλατσαδόροι: ᄀργόσχολοι περιπατητές

λετσοτουρίστες: τουρίστες κουρελήδες καί βρίώμικοι

”Αμ δέ! Χείμαρροι άνεβαίνουν, χείμαρροι κατεβαίνουν, κοσμοπλημύρα άπό δώ, κοσμοπλημύρα άπό κεῖ, δλοι άπορημένοι, δλοι λαχανιασμένοι, δλοι άπελπισμένοι, καί... περπατᾶς! Κόκκινο! Άμαν! Καί τί νά κάνεις; Στέκεσαι. Αναστενάζεις. Ύπομένεις. Περιμένεις. Αναπνέεις. Ντουμάνι* τά καυσαέρια, πού τά νιώθεις ώς τά ένδοτερα τῆς ψυχῆς σου. Πράσινο! Ισια καί περάσαμε, μάρς ἐν-δυό, γρήγορα... «φφφφ!» ό τροχονόμος τή σφυρίχτρα, τή δαγκώνει, «φφφφφ!» — δός του καί ξανά — κι ύστερα τήν άφήνει νά πέφτει άπ' τό στόμα, κουνώντας τά χέρια πρός τά τροχοφόρα:

— Γρήγορα! Γρήγορα!

Καί τρέχουν, άτέλειωτα ποτάμια καί παραποτάμια καί τελειωμό δέν έχουν, νά καί τά ώραια τρόλεϊ, τά κίτρινα, φορτωμένα, πατικωμένα, στοιβαγμένα, ένα, δυό, τρία, τέσσερα, τό ένα πίσω άπό τ' άλλο, πελώρια, γραφικά, πανοραματικά σαρδελοκούτια γεμάτα άπό σαρδέλες παστωμένες, όρθιες, μέ φάτσες τεθλιμμένες, σάν νά ρωτᾶνε:

— Ποῦ μᾶς πάνε;

Καί πῶς πάνε! Γρρρ, δυό τρία μέτρα καί στόπ. Ξανασαλεύουν λίγα μέτρα καί πάλι στόπ. Καί ξαναπαίρουν λίγο δρόμο καί πάλι στόπ. Διότι προηγοῦνται μερικά λεωφορεῖα, τῶν δποίων προηγοῦνται μερικά ταξιά, τῶν δποίων προηγοῦνται μερικά μεταφορικά, τῶν δποίων προηγοῦνται μερικά φορτηγά, τῶν δποίων προηγοῦνται μερικά διπλωματικά, τῶν δποίων προηγεῖται μία... νεκροφόρα, μ' έναν δδηγό καθέτως κι έναν έπιβάτη δριζοντίως.

— ”Ω, τόν εύτυχή!..

Καί περπατᾶς. Κόκκινο, σταματᾶς. Πράσινο, προχωρᾶς, ξανά κόκκινο, σταματᾶς, ξανά πράσινο, προχωρᾶς. Όρυμαγδός!* καί ζέστη.

— Ταξί, ταξί!..

”Αμ δέ! Πάντα ύπάρχει κάποιος πιό τυχερός άπό σένα καί δρμά έντός*, έμβρόντητος γιά τό άναπάντεχο!* Πόσα ταξιά; Πόσοι άν-

ντουμάνι: πυκνός καπνός

όρυμαγδός: Θόρυβος πού ξεκουφαίνει

έντός: μέσα

άναπάντεχο: κάτι πού δέν τό περιμένεις

Θρωποι; Πόσος πληθυσμός; Πόσα τροχοφόρα; Πόσα νά μπαινουν στήν κυκλοφορία κάθε μέρα; Πόσοι περπατοῦν; Πόσοι ἐποχοῦνται;* Πόσοι σκοτώνονται; Πόσοι τραυματίζονται;

— Ταξί, ταξί!

“Ψιστε, σταμάτησε! Καί είναι ἄδειο; ”Άδειο! Νά μπῶ; ”Έμπα γρήγορα! Μπαίνεις γρήγορα, κάθεσαι γρήγορα, κλείνεις τήν πόρτα γρήγορα, κάνεις τό σταυρό σου γρήγορα κι ἀναρωτιέσαι: Θεέ μου, τί ἀπροσδόκητη τύχη ἦταν αυτή; Μιλᾶς στόν ταξιτζή:

— Βρέ, τί τραβάτε κι ἐσεῖς κι ἐμεῖς!

Καί σοῦ ἀπαντᾶ ό ταξιτζής:

— Έμεις λιγουλάκι ἀκόμα καί θά τρελαθοῦμε!

Απορεῖς:

— Ἀκόμα, λοιπόν, δέν τρελαθήκατε;

Καί σοῦ ἀπαντᾶ:

— Ἀπάνω στό τσάκα εἴμαστε!..

Αθήνα, ὡς κατακαμένη πόλη τῆς Παλλάδας, πῶς ἔγινες ἔτσι;

ΔΗΜ. ΨΑΘΑΣ

ἐποχοῦμαι: βρίσκομαι ἐπάνω σέ ἔνα δχημα

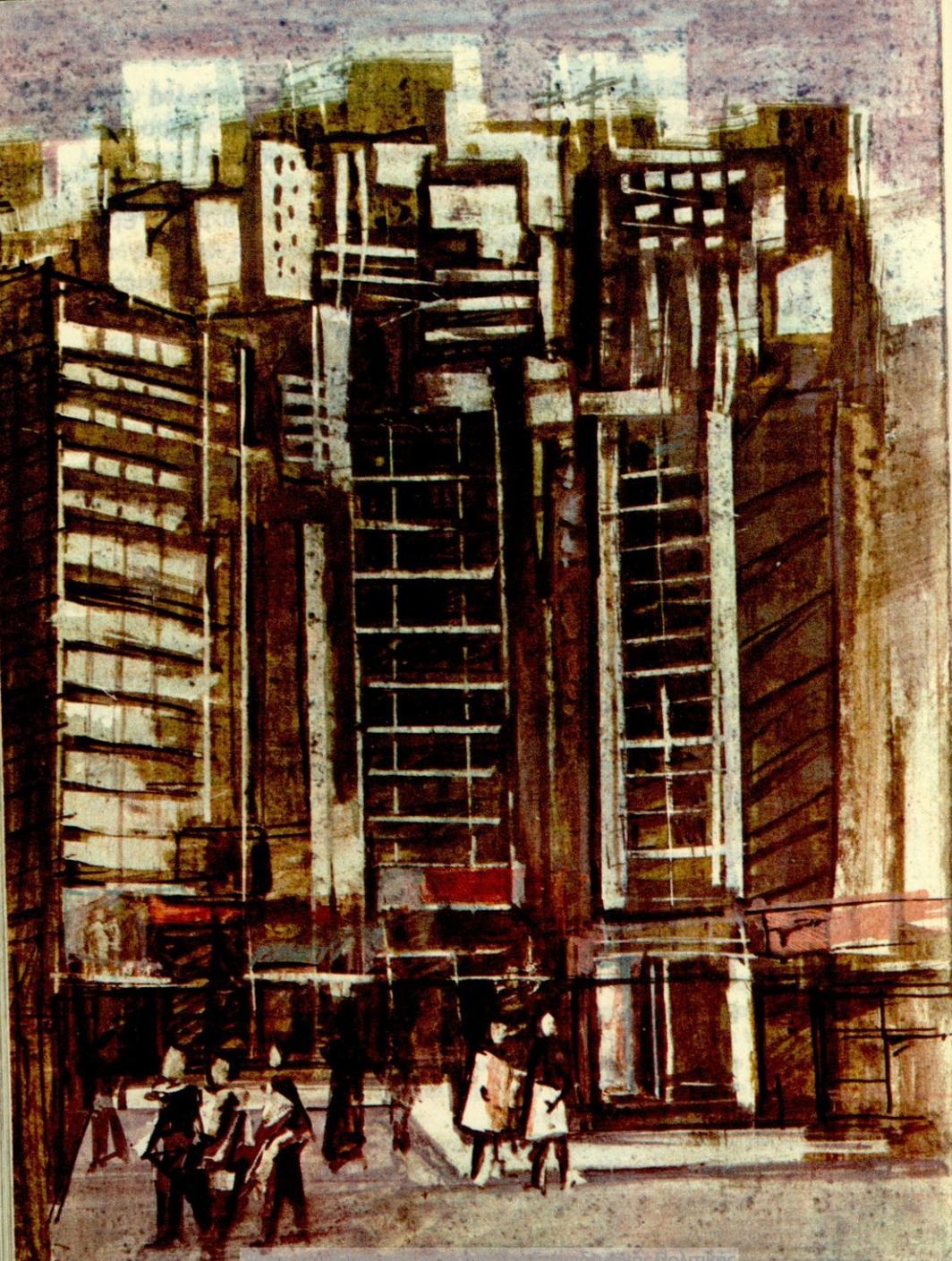
ΕΡΓΑΣΙΕΣ

‘Ο Δημ. Ψαθᾶς ἦταν ἔνας εύθυμογράφος. Ἀλλά ἔνας σοβαρός εύθυμογράφος, δσο κι ἄν σύτό φαίνεται δξύμωρο. Καταπιανόταν δηλαδή μέ σοβαρά θέματα, μέ προβλήματα τῆς ἐποχῆς του, ἀλλά, ὅπως καί ό Σαρλώ, τά παρουσίαζε ἀπό τήν εὕθυμή τους πλευρά. Τά χρονογράφήματά του στίς ἐφημερίδες τά παρουσίαζε μέ τό γενικό τίτλο «Εὕθυμα καί σοβαρά».

Σ’ αὐτό τό χρονογράφημα:

— Μέ ποιό πολύ σοβαρό θέμα καταπιάνεται;

— Μέ ποιό τρόπο δίνει εὕθυμη δψη σ’ αὐτά πού γράφει;

Στήν πόλη ἔδω βουβοί, τυφλοί ναι
Ποῦ ξάγναντο νά πάω καί ν' αγναντέψω

Ποῦ ξάγναντο νά πάω καί ν' αγναντέψω;

Στήν πόλη ἔδω δέν ἔχει μονοπάτια,
νά καρτερᾶς νά ῥθοῦν οἱ ἀγαπημένοι,
νά σοῦ γεμίσουν φῶς τά δυό σου μάτια.

Μιά λαχτάρα τήν ψυχή μου πλημμυράει γλυκιά ώς τό μέλι...
Ποῦ ξάγναντο νά πάω καί ν' ἀγναντέψω,
ἄν ἔρχεται δικαλός δικύρης μου ἀπ' τό ἀμπέλι;

Ποῦ ξάγναντο νά πάω νά περιμένω
νά φανεῖτε, ἀδερφοῦλες μου, ἀπ' τή βρύση
μέ τό κορμί στόν πλατύν αἰθέρα δόλο γραμμένο;

Στήν πόλη ἔδω βουβοί, τυφλοί ναι οἱ δρόμοι κι δόλο λύπη,
στήν πόλη ἔδω δέν ἔχει μονοπάτια,
νά καρτερᾶς τή μάνα σου, ἄμα λείπει.

Ἄγιε παππού μου, ἐσέ ποῦ νά καθίσω
νά καρτερέψω ἀργά τόν ἔρχομό σου
καί μές στό μούχρωμα νά σέ μαντέψω ἀπά στό ζό σου;

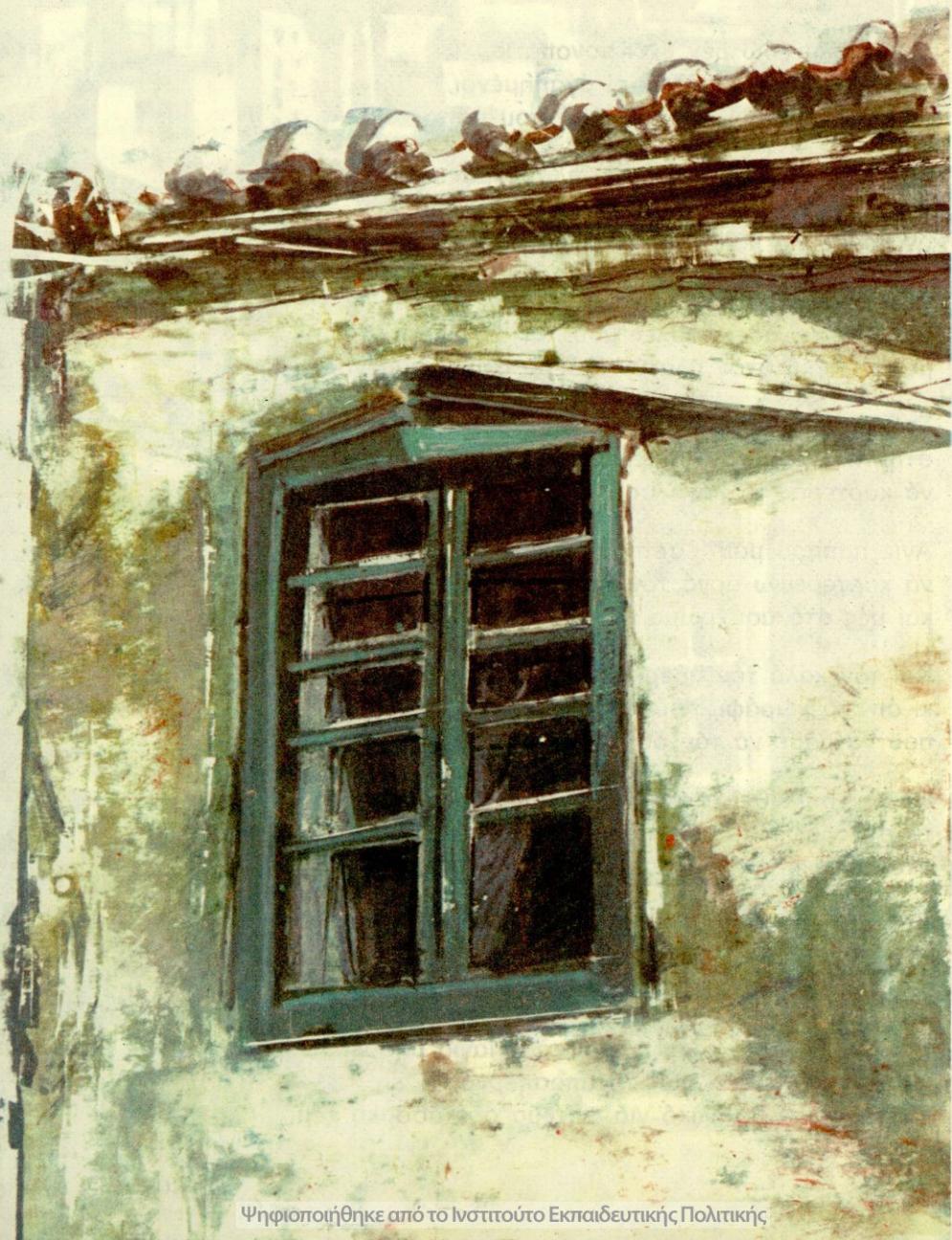
Καί τόν καλό τόν ἀδερφό ἀπ' τ' ἀλώνι
κι ἀπ' τό χωράφι, πού ἔζευγάριζε δόλη μέρα,
ποῦ νά πᾶμε νά τόν δοῦμε, ἄμα ζυγώνει;

Ποῦ ν' ἀπλωθεῖ στά μάτια ἀντήλιο ἡ ἀπαλάμη,
τό σύντροφό σου ώς πέρα νά ζητήσεις
στό λόφο ἢ στή ραχούλα ἢ στό ποτάμι;

Καί ποῦ νά ίδεῖς ἔδω στά πέρα μονοπάτια
τό γαλανό, τό ἡλιόχαρο παιδάκι, τό ἀκριβό σου,
ποῦ νά τό ίδεῖς νά σοῦ χαροῦν τά μάτια;

Ποιό μονοπάτι ἔδω τήν τρυφερή γιαγιά μπορεῖ νά φέρει,
σκυφτή μέσα στό φῶς τό ἀποσπερνό,
μ' ἔνα κουκί βασιλικό γιά φύτεμα στό ἄσαρκο χέρι;

ΣΥΡΟΙ ΑΡΩΜΑΤΑ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Στήν πόλη ἔδω βουβοί, τυφλοί ναι οι δρόμοι.

Ποῦ ξάγναντο νά πάω καί ν' ἀγναντέψω
γιατί δέν ἥρθαν οι καλοί μου ἀκόμη;

ΔΙΑΛΕΞΤΗ ΖΕΥΓΩΝ-ΓΛΕΖΟΥ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Όξειζωμένος ἄνθρωπος τῆς πόλης εἶναι τό θέμα τοῦ ποιήματος, ἀλλά, ἀντίθετα μέ τὸ χρονογράφημα τοῦ Δημ. Ψαθᾶ, ἔδω ὁ τόνος εἶναι πολύ μελαγχολικός.

1. 'Η ποιήτρια θυμάται μέ νοσταλγία τὸν τόπο τῆς στήν ἑλληνική ἐπαρχία. Τί συμπεραίνεις νά ἦταν ὁ τόπος τῆς; Καί τί ἀκούμε ὅτι εἶχε, πού δέν τό ἔχει ἡ πόλη;

2. Διύ τρεῖς στίχοι, οἱ ίδιοι ἀκριβῶς ἡ παραλλαγμένοι, ἔρχονται καί ξανάρχονται μέσα στὸ ποίημα. Ποιοί εἶναι αὐτοί καί γιατί τούς ἐπαναλαμβάνει ἡ ποιήτρια;

3. 'Οταν λέει ὅτι στήν πόλη οι δρόμοι εἶναι βουβοί καί τυφλοί, τί ἔννοει ἄραγε;

4. 'Η πόλη, βέβαια, δέν ἔχει μονοπάτια καί ξάγναντα. Ἀλλά φταίει αὐτό, πού δέν μπορεῖς νά δεῖς καί ν' ἀνταμώσεις εὔκολα τ' ἀγαπημένα σου πρόσωπα; 'Η τί φταίει;

87. ΤΟ ΤΡΙΒΕΙΟΝ

‘Από τόν καιρό πού οί μηχανικοί σακάτεψαν τή Ραχούλα τοῦ Μανολιοῦ, γιά νά περάσουν τό δρόμο πού θά τραβοῦσε πρό τήν Κόρωνο, ή Ραχούλα ἔχασε τήν πρωτινή παρθενική ἀνέγγιχτη δόμορφιά της. Ό δρόμος τελικά δέν ἔγινε, ἔμεινε ἀτέλειωτος, ὅπως πολλά ἔργα τῶν ἄμυαλων ἀνθρώπων. Μά ή Ραχούλα πάει, θυσιάστηκε πιά. Ή βαθιά πληγή ἔμεινε ἀνοιχτή ἀπάνω στό πλευρό της. Κι ὅπως ή πληγή ἔδειξε τήν ἀφράτη σάρκα τοῦ βουνοῦ, οἱ μαρμαράδες καί οἱ μπετατζῆδες τοῦ χωριοῦ ἔπεσαν ἀπάνω στό βουνό σιγά κι ἔτρωγαν τίς σάρκες του.

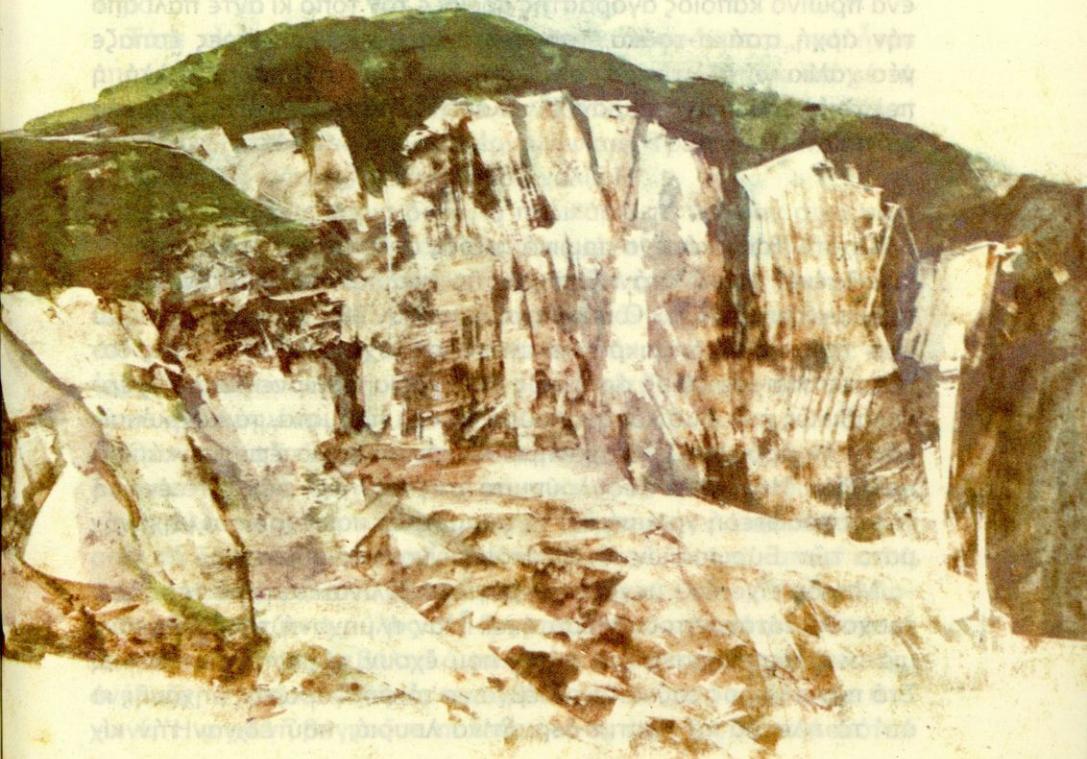
Τό καημένο τό βουνό ἔνιωθε νά τό συγκλονίζουν οί δυναμίτες, ἔβλεπε νά ματώνονται τά σωθικά του, ύστερα κομμάτια ὀλόκληρα τοῦ σώματός του νά ξεκολλιοῦνται καί νά χάνονται. Μά τό βουνό δέν εἶχε μιλιά νά μιλήσει, χέρια νά χτυπήσει. Καθόταν λοιπόν ἀκίνητο καί ύπόφερε τήν καινούρια μοίρα του σιωπηλά. Στά παλιά χρόνια οἱ ἀνθρωποι δέν τά πείραζαν ἔτσι τά βουνά. Τά μακάριζαν μάλιστα γιά τήν αἰώνιότητά τους, τά ζήλευαν:

*Καλότυχά ναι τά βουνά
πού δέ φοβοῦνται χάρο.*

“Ομως τώρα τελευταῖα, στόν αἰώνα μας, παρααγρίεψαν οἱ ἀνθρωποι. Ἀφοῦ φαγώθηκαν μεταξύ τους κι ἐτοιμάζονται νά ξαναφαγωθοῦν, βάλθηκαν νά φᾶνε καί τῇ γῇ, τά βουνά καί τόν ἀέρα καί τή θάλασσα. Στά χωριά τά πράματα δέν εἶναι, βέβαια, τόσο ἄγρια, δσο στίς πολιτεῖες. Μά στό χωριό μας, ἀπό τόν καιρό πού δ αὐτοκινητόδρομος χάραξε τήν πρώτη μαχαιριά πάνω στά πλευρά κάμποσων βουνῶν κι ἀπλωσε τίς σκουληκοκορδέλες του, τά πράγματα ἀγρίεψαν. Οι χωρικοί ἀνακάλυψαν πώς τά δώματα τῶν γονικῶν τους ἔβγαζαν ύγρασία, ἔσταζαν, ἥθελαν πολλή δουλειά κάθε φθινόπωρο νά στρωθοῦν μέ τό κύλισμα τῶν μεγάλων μαρμαρένιων κυλίνδρων στ’ ἀπόβροχο, κι ἄρχισαν νά ταρατσώνουν τά σπίτια τους. Τό χωριό τό πιασε κάτι σάν μανία, σάν ἀρρώστια κολλητική. Ό ἔνας μετά τόν ἄλλον οἱ χωρικοί βασανίζονταν μ’ ἔνα ὄνειρο. Νά οίκονομήσουν τ’ ἀπαιτούμενα, γιά νά ρίζουν ταράτσα.

‘Η εύκολία τῆς συγκοινωνίας, τό αὐτοκίνητο, βοηθοῦσε νά ῥ-
χονται τά τσιμέντα ἀπό μακριά, ἀπό τήν Ἀττική καὶ ἀπό τήν Χαλ-
κίδα, τά σίδερα ἀκόμη ἀπό πιό μακριά, ἀπό τοῦ διαόλου τή μάνα,
μά τό χαλίκι ἦταν τοῦ τόπου, ἄλλο τίποτα δά ἀπό πέτρα στό χω-
ριό. Ἡ καημένη λοιπόν ἡ Ραχούλα τοῦ Μανολιοῦ κι ἄλλες ραχοῦ-
λες γύρω γύρω στό χωριό ἔδιναν τίς πετροῦλες τους καὶ τά παι-
δάκια τοῦ χωριοῦ βρῆκαν δουλειά. Σπάζανε συνέχεια χαλίκι γιά
τούς μπετατζήδες. Τά φτωχούλια βγάζανε κανένα καρβέλι, τ'
ἄλλα, τά νοικοκυρόπουλα, συνορίζονταν, ἐσπαγαν κι αὐτά, γιά νά
σπάνε.

Βρέ, φάμπρικατ είνε διατάξεις ὅπλων προτάσεις από την Ελλάδα
τοποθετήθηκαν στην περιοχή της Αργολίδας, στην περιοχή της Καλαμάτας
τοποθετήθηκαν στην περιοχή της Λακωνίας, στην περιοχή της Πελοποννήσου
τοποθετήθηκαν στην περιοχή της Ηπείρου, στην περιοχή της Θεσσαλίας
τοποθετήθηκαν στην περιοχή της Μακεδονίας, στην περιοχή της Ηπείρου
τοποθετήθηκαν στην περιοχή της Αιγαίου, στην περιοχή της Κρήτης
τοποθετήθηκαν στην περιοχή της Κρήτης, στην περιοχή της Κρήτης

“Ομως δέ ἐπίσημος, δέ ἐπαγγελματίας χαλικάς, ἦταν δέ Γαλανομάνόλης. Ὡταν ἔνας μεσόκοπος ὅμορφος ἄνθρωπος, μελαχρινός, μέ λευκά μαλλιά. Χρόνια πολλά ἦταν πού εἶχε χτυπημένο τό δεξί του πόδι κι ἐπαθε ἀγκύλωση. Δέν μποροῦσε λοιπόν νά δουλεύει στά χτήματα. Δέν μποροῦσε νά κάθεται κι ἄεργος. “Ἐπιασε λοιπόν νά σπάει χαλίκι. Κάθονταν ὅλη μέρα στό ξάγγαντο μπρός στό σπίτι του κι ἐσπαζε χαλίκι. Καθόταν κατάχαμα, δίπλωνε καί τό γερό του πόδι σταυρωτά, ὅπως τό χτυπημένο, ἀπλωνε ἀπάνω του μιά δερμάτινη ποδιά σάν τῶν χτιστάδων, εἶχε μπροστά του μιά μεγάλη σκληρή πέτρα κι ἀπάνω της, τσάκα-τσάκα, τσάκα-τσάκα, ἐσπαζε ὅλη τή μέρα χαλίκι.

Δούλευε σιωπηλά, ύπομονετικά, μοναχικά, ὅπως οι μαρμαράδες, πού ἡ δουλειά τους δέ σηκώνει συντροφίες. Καί τό χαλίκι στοιβαζόταν δίπλα του σέ μικρούς λευκούς λοφίσκους, ύστερα ἔνα πρωινό κάποιος ἀγόραστής ἀδειαζε τόν τόπο κι ἀντε πάλι ἀπό τήν ἀρχή, τσάκα-τσάκα, τσάκα-τσάκα, μέρες καί μέρες ἐσπαζε νέο χαλίκι γι' ἄλλη ταράτσα. Καί ἡ δουλειά ἦταν πάντα πολλή, ἡ πελατεία ἐπρεπε νά παραγγέλνει ἀπό καιρό τό χαλίκι της, ἐπρεπε νά παίρνει σειρά.

* * *

‘Οπότε ξαφνικά, ἔνα πρωινό, μπρός στήν πόρτα τοῦ ύπομηχανικοῦ, ἐκεῖ κοντά στό πλάτωμα τῆς ἑκκλησιᾶς, ἄραξε ἔνα πολύ περιέργο μηχάνημα. ‘Ο ύπομηχανικός ἦταν ἔνα νέο παλικάρι, πού εἶχε τελειώσει τό «μικρό πολυτεχνεῖο», σχεδίαζε λοιπόν τίς ταράτσες στά χαρτιά μέ ἀριθμούς καί σχέδια, ἐπαίρνε δουλειές ἐργολαβικῶς καί, φυσικά, ἀγαποῦσε τά νέα πράματα, τά «εύρωπαικά», τήν πρόοδο. Τό μηχάνημα λοιπόν σίγουρα ἔφερνε κάποια πρόοδο. Ὡταν ἔνα ἀσουλούπωτο συγκρότημα, δέν εἶχε ἐκείνη τήν ἀστραφτερή γραμμή καί τή συμμετρία, πού ἔχουν τά μηχανήματα τῶν Εύρωπαιών, ὅταν ἀκόμη εἶναι καινούρια.

Μπρός εἶχε ἔνα μεγάλο τετράγωνο ξύλινο κουτί μέ τέσσερις τροχούς αὐτοκινήτου. Μέσα ἐκεῖ ἦταν ἡ μηχανή τῆς κινήσεως, μιά πετρελαιομηχανή ἀπ’ αὐτές πού ἔχουν τώρα τά ψαροκάικα. Στό πάνω μέρος τοῦ κουτιοῦ ἔβγαινε τό φουγάρο τῆς μηχανῆς κι ἀπ’ τά πλευρά τά πλατιά δερμάτινα λουριά, πού ἔδιναν τήν κί-

νηση, τίς στροφές στό τριβεῖο. Ήταν αύτό ἔνα ἄλλο ξύλινο κουτί, πού στό πάνω μέρος του ἀνοιγε ἔνα τετράγωνο λαμαρινένιο χωνί καί χαμηλά, στό ἔνα πλευρό, ἔνα ἄλλο μικρότερο στόμιο. Κι ἀνάμεσα στά δυό κουτιά ἦταν ἔνα σιδερένιο βαρέλι, τό βαρέλι μέ τό πετρέλαιο, πού ἐνώνονταν μέ τή μηχανή μ' ἔνα στενό λαστιχένιο σωλήνα.

— Βρέ, ἵντα' ναι τοῦτο; ρωτοῦσαν μέ ἀπορία, ἀλλά καί μέ λίγη εἰρωνεία, οἱ χωρικοί, ὅταν τό εἶδαν νά σέρνεται μπρός στήν πόρτα τοῦ ὑπομηχανικοῦ.

— Ἀλευρόμυλος, εἴπε κάποιος.

— Βρέ, φάμπρικα! εἴπε ἄλλος, πού τό νόμισε γιά μικρό κινητό λιοτρίβι.

— Μωρέ, μηχανή εἶναι γιά νά σπᾶ χαλίκι! τούς πληροφόρησε ὁ βοηθός τοῦ σοφέρ τοῦ φορτηγοῦ, πού εἶχε μεταφέρει τό μηχανῆμα.

Τότε οἱ χωρικοί διάβασαν σιγά σιγά τά γράμματα, πού ἦταν μπογιατισμένα μέ κόκκινη χτυπητή μπογιά πάνω στό κουτί μέ τή μηχανή: «ΤΡΙΒΕΙΟΝ, ΤΕΧΝΙΚΟΝ ΓΡΑΦΕΙΟΝ Σ... Π... Μελέται, ἐπίβλεψι, ἐκτέλεσι, γενικαί ἐργοληψίαι». Τριβεῖον λοιπόν! Γιά νά σπάει τίς πέτρες, γιά νά κάνει χαλίκι!

Σέ λίγες μέρες καμιά δεκαριά παλικάρια τό ἔσυραν σιγά σιγά τό «τριβεῖον» ἔως ἐκεῖ, στό λησμονημένο δρόμο, στή Ραχούλα τοῦ Μανολιοῦ, ὅπου ἡ πέτρα ἦταν ἀφθονη. Χάλασε τόν κόσμο, ὥσπου νά μεταφερθεῖ, βροντοκοποῦσε σάν καζάνι γεμάτο παλιοσιδερικά κι ὁ βρόντος κυλοῦσε κάτω στήν ἡσυχη λαγκαδιά, στά δλοπράσινα ποτιστικά, πού ἡ ἀγροτιά πότιζε τώρα τήν πατάτα, φυτό εὐλογημένο.

Οταν τέλος πάντων στερεώθηκε τό «τριβεῖον», ἥρθε κι ὁ σιδηρουργός, πού ἦταν λίγο καί μηχανουργός, ἔβαλε μπρός τή μηχανή, ἄλλος κρότος τώρα συνεχής, ἐπίμονος, ἐκνευριστικός τάραξε τή λαγκαδιά καί τά πλευρά τοῦ βουνοῦ. Καί οι καπνοί καί ἡ βρώμα τοῦ πετρέλαιου ἀπλώθηκαν σέ δλο τόν τόπο. Ύστερα ἀρχισε νά δουλεύει ὁ μύλος. Ή ἐργατιά ἔσπαζε τίς πέτρες, ὅσο νά μπορεῖ νά τίς φέρει βόλτα ὁ μύλος, κι ἔνας ἐργάτης, ὁ ταϊστής, ἀνέβαζε τό κοφινάκι μέ τίς σπασμένες πέτρες καί τό ἄδειαζε στό χωνί. Ή μηχανή βογγοῦσε πολλές φορές, ὁ μύλος δυσκολευόταν

νά μασήσει τίς πιό χοντρές πέτρες, ἔμπλεκε, σταμάταγε. "Ομως στό τέλος τό χαλίκι χυνόταν ἀπό τό στόμιο λίγο ἀκανόνιστο, ἄλλο χοντρό, ἄλλο ψιλό, μά ἄφθονο! Πόσες ὥρες θά 'θελαν τά χέρια τοῦ Γαλανομανόλη νά σπάσουν τόσο χαλίκι!

Ού υπομηχανικός καθόταν λίγο πιό ψηλά, πάνω σ' ἔνα βράχο καί καμάρωνε τή μηχανή, ἔδινε ὀδηγίες. Λίγο πιό ψηλά ἀπ' τόν ύπομηχανικό, στό ἔμπα μιᾶς μικρῆς σπηλιᾶς, καθόταν ἀθέατος, σιωπηλός δὲ Γαλανομανόλης. Εἶχε ἀνηφορίσει κι αὐτός σιγά σιγά ὡς ἐδῶ, νά παρακολουθήσει τή μηχανή, πού ἐρχόταν νά κόψει τή δουλειά του. Θά ἦταν, βέβαια, περίλυπος, γιατί καί στό ἀγαπημένο παιδάκι, πού ἥρθε νά μοῦ φέρει τήν εἰδηση, ἡ ὅψη του εἶχε κάνει, φαίνεται, ἐντύπωση!

— Καλέ, νά δεῖς, ὡς θεῖε, τό Γαλανομανόλη, πώς κάθεται κι ἀξανοίει τή μηχανή τοῦ Σπύρου!

* * *

Δέν πῆγα νά δῶ τή μηχανή, δέν πῆγα νά δῶ οὔτε τό Γαλανομανόλη. Εἶχα δεῖ, κοντά μισόν αἰώνα τώρα, ἑκατοντάδες Γαλανομανόληδες νά παρακολουθοῦν σιωπηλοί, καρτερικοί, τ' ἀτσαλενία μπράτσα, πού ἐρχονταν κάθε λίγο καί λιγάκι νά τούς κόψουν τό ψωμί. Τό βλέμμα τους ἦταν φοβισμένο, δύμας μαζί καί θυμωμένο, εἶχε καί λίγο θαυμασμό. Καί δέν ἤξεραν ποιός φταίει: ἡ ἄψυχη μηχανή ἡ δι συνάνθρωπος, πού τήν ἔφτιαξε καί τήν ἐκμεταλλεύεται. Θά 'θελαν νά μποροῦν νά σπάσουν τή μηχανή, ύστερα πάλι τή λυπόνταν, τή φοβόνταν κιόλας. Κάθονταν λοιπόν καί κοίταζαν καί σιγά σιγά συνήθιζαν. "Υστερα φτώχαιναν λίγο λίγο, ξενιτεύονταν, πήγαιναν νά μποῦν κι αύτοί στή δούλεψη τής μηχανῆς. Κι ἡ μηχανή θύμωνε κάποτε, πού τής προσφέρονταν πολλά χέρια, ἔπαιρνε πότε πότε κανένα, ἔβγαζε κανένα μάτι, σκότωνε καμιά φορά. Μά δέν ἦταν νά γίνει ἀλλιώς, δέ κόσμος προχωρεῖ, προοδεύει, μποροῦμε τώρα νά καθόμαστε, νά συλλογίζόμαστε τούς Γαλανομανόληδες; λένε οἱ ἄκαρδοι, πού δέν ἔχουν ὅρεξη νά πικραθοῦν γιά τούς φτωχούς.

"Ομως δλο ἔκεινο τό πρωινό τόν συλλογίζομουν τό Γαλανομανόλη κι ἄς μήν πήγα νά τόν δῶ. Ἡταν ἔνας ἥσυχος, καλός ἀνθρώπος, τά μελαχρινά του μάτια δλο στόχαση καί λύπη, οἱ κουβέντες

του λιγοστές. Τήν Κυριακή στήν ἐκκλησιά, ἐκεῖ στό στασίδι πού τρύπωνε, τήν πιό πολύ ώρα καθιστός ἔξαιτιας τοῦ ποδιοῦ του, ἐμοιαζε κουρασμένος, ταπεινός δοῦλος τοῦ Θεοῦ, ἀπ' αὐτούς πού ἀφιερώνονται στή δούλεψη τοῦ Κυρίου καί ἀδιαφοροῦν γιά τά ἑγκόσμια.

Ἐντωμεταξύ τό «τριβεῖον» στρώθηκε γιά καλά στή Ραχούλα τοῦ Μανολιοῦ, δούλευε συστηματικά. Λαχάνιαζε ώς τό δειλινό, χάλαγε τόν κόσμο μέ τό Θόρυβο. Κι ὁ κόσμος τό συνήθισε πιά. Οι χωρικοί, μετά τήν πρώτη ἐκπληξη, περνοῦσαν δίπλα, πρόσεχαν μόνο λίγο τά μουλάρια τους μήν ξαφνιαστοῦν, κατηφόριζαν κατά τή λαγκαδιά ἀδιάφοροι. Καί μόνο τά παιδάκια εἶχαν βρεῖ δουλειά, δόλο στριφογύριζαν στή μηχανή κι ύστερα πήγαιναν στίς μανάδες τους μουντζουρωμένα καί λαδωμένα.

* * *

Πέρα μακριά τό μεγάλο βουνό, ὁ Ζάς το' Ἀμμόμαξης, μέ τή μακριά ραχοκοκαλιά, ἔμοιαζε νά παρακολουθεῖ, ἀδιάφορος κι αύτός, τή δουλειά τῆς μηχανούλας, τό σιγανό, ἀνεπαίσθητο λιάνισμα τοῦ μικροῦ ἀδελφοῦ του, τῆς Ραχούλας τοῦ Μανολιοῦ. Καί στά δικά του σπλάχνα αἰώνες τώρα τά ἀνθρωπάκια τρύπωσαν σάν μερμήγκια, τσιμπολογοῦν, κλέβουν τό σκληρό μαῦρο δρυκτό τοῦ βουνοῦ. Μά τί τοῦ ἔκαμαν; Οὕτε τσίμπημα καρφίτσας πάνω στή ράχη λιονταριοῦ. Τό μεγάλο βουνό δέ φοβᾶται λοιπόν. «Ομως εἶναι ἄπραγο κι ἀνυποψίαστο σάν ἀγαθό μεγάλο ζῶο, πού ἐμπιστεύεται στή δύναμή του, δέ βλέπει τόν κίνδυνο. Δέν μπορεῖ νά φανταστεῖ πώς κάποιοι σπουδαῖοι μηχανικοί, ἀν τούς χρειαστεῖ, μποροῦν νά ρίξουν ἀπάνω του δέκα, εἴκοσι, ἑκατό, χίλια «τριβεῖα» καί νά τό λιανίσουν σάν τή Ραχούλα τοῦ Μανολιοῦ. Ό κίνδυνος εἶναι μεγάλος, γιατί ὁ ἀνθρωπος εἶναι θνητός καί περαστικός, δημως μαζί ἀδηφάγος καί ἀπληστος, ζηλεύει λοιπόν καί τά βουνά, πού «δέ φοβοῦνται χάρο», μπορεῖ νά θέλει νά τά παρασύρει κι αύτά μαζί του στή λησμονιά.

ΠΕΤΡΟΣ ΓΛΕΖΟΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Τό διήγημα αύτό δίνει άφορμή γιά μιά πολύ ένδιαφέρουσα συζήτηση:

1. Ποιά νομίζετε ότι είναι τά σοβαρά θέματα πού θίγει;

Θά συμφωνούσατε ότι τό βασικό του θέμα είναι ή τεχνολογική πρόοδος και οι συνέπειές της για τόν ανθρώπο καί τό φυσικό περιβάλλον;

2. Καί ό συγγραφέας τί άπόψεις ύποστηρίζει;

Συμφωνείτε μαζί του ότι στόν αιώνα μας οι ανθρώποι, «άφοι φαγώθηκαν μεταξύ τους κι έτοιμάζονται νά ξαναφαγώθουν, βάλθηκαν νά φάνε καί τή γη, τά βουνά καί τόν δέρα καί τή Θάλασσα»;

3. Ής έρθουμε σέ πιό συγκεκριμένα προβλήματα πού θίγει τό διήγημα:

— Γίνονται δρόμοι, πού σακατεύουν τό φυσικό τοπίο, όπως τή Ραχούλα τοῦ Μανολιοῦ. Ούτε καί ό συγγραφέας, βέβαια, θά ύποστηρίζε ότι δέν έπρεπε νά άνοιγονται δρόμοι. Άλλα τότε τί πρέπει νά γίνεται;

— Ών οι παλιές χωμάτινες στέγες τῶν σπιτιῶν έσταζαν τό χειμώνα, δέν εί- χαν δίκιο οι χωρικοί νά θέλουν νά ρίζουν τσιμεντένια ταράτσα; Ή σωστή λύση θά ήταν νά βρεθεῖ χαλίκι, χωρίς νά πληγωθεῖ άνεπανόρθωτα η Ραχούλα.

— Είναι άλληθεια ότι ή μηχανή άφησε χωρίς δουλειά χιλιάδες άνθρωπους καί πολλούς πού μπήκαν στή δούλεψή της τούς άφησε άνάπτηρους. Άλλα, όπως λέει καί ό συγγραφέας «Ποιός φταίει: ή άψυχη μηχανή ή ό συνάνθρωπος πού τήν έφτιαξε καί τήν έκμεταλλεύεται»;

“Ορας δέρο έκεινα τό βασικό τόν ευλογίας τόν τό Γαλανόμα-

νάλη κι δέ μην πήγα νά τόν δές: Ήταν ένας θρυχός, καλός ανθρώ- πος, τά μελαχρινά του μάτια έλε οπόγαστ καί λύπη, οι κουβέντες,

88. Η ΚΑΤΑΡΑ ΤΟΥ ΠΕΥΚΟΥ

«Γιάννη, γιατί ἔκοψες τόν πεύκο;
Γιατί; Γιατί;»
‘Αγέρας θά ναι, λέει ο Γιάννης,
καί περπατεῖ.

‘Ανάβει ή πέτρα, τό λιβάδι
βγάνει φωτιά·
νά βρισκε δι Γιάννης μιά βρυσούλα,
μιά ρεματιά!

Μές στό λιοπύρι, μές στόν κάμπο
νά ένα δεντρί.
Ξαπλώθη δι Γιάννης ἀποκάτου
δροσιά νά βρει.

Τό δέντρο παίρνει τά κλαδιά του
καί περπατεῖ!
Δέ θ’ ἀνασάνω, λέει δι Γιάννης,
γιατί; γιατί;

— Γιάννη, ποῦ κίνησες νά φτάσεις;
— Στά Δυό Χωριά.
— Κι ἀκόμα βρίσκεσαι δῶ κάτου;
Πολύ μακριά.

— Έγώ πηγαίνω, δλο πηγαίνω.
Τί ἔφταιξα γώ;
Σκιάζεται δι λόνκος καί μέ φεύγει,
γι’ αύτό είμαι δῶ.

Πότε ξεκίνησα; Είναι μέρες...
γιά δυό, γιά τρεῖς...
‘Ο νοῦς μου σήμερα δέν ξέρω,
τ’ είναι βαρύς.

«Νά μιά βρυσούλα, πιέ νεράκι
νά δροσιστεῖς.»

Τό δίηγυμα αὐτό διαβάσατε την οποία σημαντική πρόσδοση και

1. Ποιά νομίζετε διαβάσατε την οποία σημαντική πρόσδοση και

Θέλουμε να γνωρίσουμε την οποία σημαντική πρόσδοση και

2. Καὶ διαγραφεῖς την οποία σημαντική πρόσδοση και

Οι μέρες πέρασαν κι οι μῆνες,
φεύγει δὲ καιρός·

στόν ἴδιο τόπο οἶν' δὲ Γιάννης,
μεταξύ τους καὶ ἔτοις...

τὸ βουνά καὶ τὸν οὐρανόν.

3. Αἱ δράσεις της φύσης, θέλετε τό δίηγυμα

— Γίγαντοι δράσεις της φύσης της Ραχούλας της

Μάνολιδης. Ούτως διαβάσατε την οποία σημαντική πρόσδοση και

δινούγοντας δράσεις της φύσης της Ραχούλας.

— Άν δέ πολὺς χρόνος έχει πάρει μέχρι της Ραχούλας, δέν εί-

χαν δίκια οι χωρικοί της να γνωρίζουν την ιστορία της Ραχούλας.

«Γιάννη, γιατί ἔσφαξες τό δέντρο
τό σπλαχνικό,

πού ρίχνεν τσκιο στό κοπάδι
λέει καὶ διαγραφεῖς την οποία σημαντική πρόσδοση της Ραχούλας;

τὴν ἐφοδειὰν την οποία σημαντική πρόσδοση της Ραχούλας;

‘Ο πεῦκος μίλαε στόν άέρα

— τ’ ἀκοῦς; τ’ ἀκοῦς; —

καὶ τραγουδοῦσε σάν φλογέρα

στούς μπιστικούς*.

Φρύγανο καί κλαρί τοῦ πῆρες

καί τίς δροσιές,

καί τό ρετσίνι του ποτάμι

ἀπ’ τίς πληγές.

Σακάτης ἦτανε κι δλόρθος,

ώς τή χρονιά

πού τόν ἐγκρέμισες γιά ξύλα,

Γιάννη, φονιά!»

— Τή χάρη σου, ἐρημοκλησάκι,

τήν προσκυνῶ.

Βόηθα νά φτάσω κάποιαν ὥρα

καί νά σταθῶ...

‘Η μάνα μου θά περιμένει,

κι ᔁχω βοσκή...

κι είχα καί τρύγο... Τί ώρα νά ναι
καί τί έποχή;

Ξεκίνησα τό καλοκαίρι

— νά στοχαστεῖς —

κι ήρθε καί μ' ήβρεν ό χειμώνας
μεσοστρατίς.

Πάλι ‘Αλωνάρης καί λιοπύρι!

Πότε ήρθε; Πῶς;

“Αγιε, σταμάτησε τό λόγκο
πού τρέχει έμπρος.

“Αγιε, τό δρόμο δέν τόν βγάνω

— μέ τί καρδιά; —

Θέλω νά πέσω νά πεθάνω
έδω κοντά.

Πέφτει σάν δέντρο άπο πελέκι...

Βογγάει βαριά.

Μακριά του στάθηκε τό δάσος,
πολύ μακριά.

Έκεϊ τριγύρω οῦτε χωράφι,

φωνή καμιά.

Στ’ άγκάθια πέθανε, στόν κάμπο,
στήν έρημιά.

ZACHARIAS PAPANTONIOU

μπιστικός: τσοπάνης μισθωτός

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Η φύση έκδικεῖται τόν ανθρωπο ἀπό τή στιγμή πού θά τῆς φερθεῖ ἀσυλλόγιστα, δηλαδή ἔχθρικά. Στήν «Κατάρα τοῦ πεύκου», πού είναι ἔνα ἀλληγορικό ποίημα, έκδικεῖται τό δάσος. Ἐσύ ζέρεις πῶς έκδικεῖται τό δάσος, ὅταν τό ρημάζουν μέ τό τσεκούρι καὶ τή φωτιά. Ἐδῶ ὁ ποιητής πῶς δείχνει παραστατικά τήν έκδίκηση τοῦ δάσους;

2. Η «Κατάρα τοῦ πεύκου» προσφέρεται θαυμάσια γιά δραματοποίηση. Ἔνας θά κάνει τό Γιάννη καὶ πολλοί ἄλλοι τά δέντρα τοῦ δάσους. Ἔνας ὅλος θά είναι ὁ ἀφηγητής. Θά χρειαστεῖ νά κάμετε καὶ μερικές προσαρμογές, διαγραφές, προσθήκες κτλ. Καλή ἐπιτυχία λοιπόν!

μό πάρηστοι τοις εργάσιμαλά ταῦτα
Χτυπέται δρόσες ῥωπτάς εβαλεῖται δόπ
με σκόνην τοις εορτάλιστρο τοιά
ἀδραπάνι ιεχέρτι ύποτ
«Γιάννη, γιατί ἔσφαξες τό δέντρο
το ὑπαδάνικο, το δόπον τοιά
ποδιά πίχνει τοκτό τοιά πάντα τοιά
καὶ στο βράχο τοιά πάντα τοιά
Ο πεύκος μίλαε στόν πέρα

89. ΕΝΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΟΠΩΣ ΤΟ ΠΑΡΕΙΣ

Μέ τό γενικό τίτλο «Κεφάτα καί Θυμωμένα» γράφει τά χρονογραφήματά του στήν έφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ» ό Ίακωβος Καμπανέλης.

Χρονογράφημα είναι τό είδος τοῦ πεζοῦ λόγου, πού περιγράφει καί σχολιάζει ἐπεισόδια τῆς καθημερινῆς ζωῆς, μέ σύντομία, παραστατικότητα καί χιούμορ.

Στό χρονογράφημα πού θά διαβάσετε δυό σπουργίτια συζητοῦν τί θά κάνουν καί πῶς θά ζήσουν, ἔτσι ὅπως κατάντησε ό κόσμος μέ τή ρύπανση τοῦ περιβάλλοντος.

Δυό σπουργίτια ἀνταμώνουν σέ μιά βεράντα καί ψάχνοντας στό κατάξερο μωσαϊκό νά βροῦν κάτι νά φάνε, κουβεντιάζουν:

— Τί γίνεται, φίλε, βρῆκες τίποτα;

— Τίποτα! Ἄλλοτε κάθε πρωί ὅλο καί κάτι ἔβρισκα! Φαίνεται δτι τά βράδια τρώγανε στή βεράντα καί πέφτανε ψίχουλα, κανένα κεράσι, κανένα μακαρόνι... Τώρα θά τρώνε κι αύτοί κάθε βράδυ ἔξω καί δέ βρίσκεις ἔλεος!..

— Ἔχει τουλάχιστον πουθενά νεράκι, νά πιεῖ κανείς;

— Νά, δρίστε, τά πιάτα, πού είναι μέσα οι γλάστρες, είναι γεμάτα νερό, ποτίσανε, ἀλλά νερό είν' αὐτό: Βρωμάει καί πικρίζει! Ρίζανε λίπασμα στίς γλάστρες οι κύριοι, γιά νά φουντώσουν οι πρασινάδες καί σκασίλα τους ἀν θά μᾶς ἀφήσουνε χωρίς πόσιμο νερό.

— Λοιπόν, φίλε, ξέρεις τί ἔχω προσέξει; δτι δσο οι ἀνθρωποι φτιάχνουν τή ζωή τους, χαλᾶν τή δική μας!

— Τώρα τό κατάλαβες;

— Νάι, ἀλλά ποῦ θά πάει αὐτή ή κατάσταση; Τσιμεντοποίησαν ὅλο τόν τόπο, κόβουν τά δέντρα, κήπους δέν κάνουνε, ἐμεῖς ποῦ διάβολο θά ζήσουμε; Δικός τους είναι ό κόσμος καί τόν κάνουν ὅτι θένε κι ὅπως θένε;

— Τό δίκαιο τοῦ ἰσχυροτέρου!

— Δέν είναι δίκαιο αὐτό, αὐτό είναι ἄδικο. Φίλε, ἀντιμετωπίζουμε πρόβλημα γενοκτονίας, δέν πρόκειται νά μείνει σπουργίτης οὕτε γιά δεῖγμα καί νά μοῦ τό θυμηθεῖς! Τό φαΐ σπανίζει, τό νερό τό ὅδιο κι ἀν τό βρεῖς, θά 'ναι μέ φάρμακα μέσα, ὅπως αὐτό ἔδω

πέρα ή σέ λακκούβα δρόμου καί θά μυρίζει βενζίνα καί λάδια αύτοκινήτου! Ξέρεις πόσον καιρό έχω νά δώ ένα νόστιμο σκουλήκι, μιά κάμπια; Μηνες! Προχθές στό "Άλσος φάνηκε ένα σκουλήκι καί πέσαμε πάνω έκατό πειναλέοι! Μάλιστα! Καί νά σκεφτεῖς ότι ἄλλοτε ήταν γεμάτος ό τόπος!

— Ναι, άλλα, βλέπεις, άλλοτε ύπηρχαν αύλες, πολλές αύλες, ύπηρχε χώμα, ή γη δέν ήταν ολη σκεπασμένη μέ ασφαλτο και τσιμέντο! Έπιπλέον δέν ύπηρχε ή μόλυνση! Τώρα μέ τ' άπορρυπαντικά τους και τά συνθετικά τους και τά χημικά τους τό χώμα είναι ωφιο, δέ γεννᾶ ζούδια, μαμούδια, δημιουργία...

—”Αρα συμφωνείς μαζί μου, ότι τά πουλιά σ’ αυτή τήν πόλη εί-
μαστε καταδικασμένα...;

—”Αν συμφωνῶ, λέει; ‘Υπερσυμφωνῶ!

— Καί δέν είναι μόνο ή ἔλλειψη τοῦ νεροῦ καὶ τοῦ φαγιοῦ! Εἰ-
vai καὶ ή ἔλλειψη στέγης! Θυμᾶσαι τί φωλιές φτιάχναμε στά κε-
ραμίδια τῶν σπιτιῶν; Τί ἄνεση, τί νοικοκυροσύνη! Τώρα ποῦ νά
φωλιάσεις; 'Εάν σου πῶ δτι στό δέντρο, πού είναι δῶ πιό κάτω,
στήν αὐλή τοῦ σχολείου, μαζευόμαστε χίλια ἄτομα κάθε νύχτα,
θά τό πιστέψεις; 'Ο ἔνας ἀπάνω στόν ἄλλο δηλαδή! Καί ὑπνος
εῖν' αὐτό ή μαρτύριο, νά γαντζώνεσαι σ' ἔνα κλαδί καί μέ βροχή,
μέ παγωνιά, μέ ἀέρα νά προσπαθεῖς νά κοιμηθεῖς μιά στάλα, γιατί
πρέπει νά κοιμηθεῖς. 'Εσύ ποῦ μένεις;

— Κι ἔγώ σέ δέντρο μένω, ἀλλά μακριά ἀπό δῶ! "Ομως κι ἔκει τό ՚διο χάλι ἔχουμε, συνωστισμοί, Φασαρία, μαλλιοτράβηγνα..."

— Αύτό λοιπόν έγώ δέν μπορώ νά τό χωνέψω, τό ότι αυτόι οι φονιάδες οι ἄνθρωποι μᾶς ἔχουν καταδικάσει μέ τό ἔτσι θέλω... Μπετόν, ξεραΐλα, μόλυνση, καυσαέρια... Αύτό ποῦ τό πᾶς, γιά ν' ἀναπνεύσεις λίγο καθαρό ἀέρα, πρέπει νά πετάξεις στά οὐράνια...! "Αν μποροῦσα νά πιάσω ἔναν καί νά τοῦ πῶ «γιά στάσου, βρέ ἄνθρωπε, ἀναλογίστηκες ποτέ σου ότι πρέπει νά ζήσουμε κι ἐμεῖς οι ἄλλοι; Ποιός σοῦ εἶπε ότι δύ κόσμος εἶναι κατάδικός σου καί δέν ἔχεις νά δώσεις λογαριασμό σέ κανένα»;

— Νομίζω πώς θά χανες τά λόγια σου, ή δικαιοσύνη τους δέν πάει τόσο μακριά...

— Δίκιο ᔁχεις, δημως δέν εῖναι πιά ζωή αύτή...

— Δέ μοῦ λέσ, σκέφτηκες ποτέ νά τρυπώσεις σέ κανένα κλου-

βί; Φαΐ ἔξασφαλισμένο, νεράκι, χορταράκι ἀπ' τό μανάβη, στέγη
ἀσφαλής! Εἶναι σκλαβιά, βέβαια, ἀλλά μήπως εῖναι ὁ σύγχρονος
τρόπος ζωῆς;

— Σέ κλουβί έγώ; "Ε, όχι! Δέ φτάνει πού οι ἄνθρωποι μοῦ στερήσανε φωλιά, οίκογένεια, φαΐ, νερό, νά στερηθῶ καί τήν ἐλευθερία μου, νιά νά τούς χαρίσω τή σκλαβιά μου;

Φτερούγισε κι ἔφυγε μέ τήν ἀπόφαση νά ζήσει ἐλεύθερο
άκομα, δσο ἀντέξει.

ΙΑΚΩΒΟΣ ΚΑΜΠΑΝΕΛΗΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ
1. Γιατί πρέπει νά προσέχουμε τό φυσικό περιβάλλον; Μήπως γιατί στή φύση ο άνθρωπος μπορεί νά βρει τήν ψυχική, πνευματική και σωματική ίσορ-ροπία: Συζητήστε το.

2. Ύπάρχει μιά προσπάθεια γιά τήν προστασία τοῦ περιβάλλοντος. Ύπάρχει μιά άλλη προσπάθεια γιά τή βελτίωση τῆς ζωῆς έκατομμυρίων ἀνθρώπων, πού στέροῦνται τά βασικά γιά τήν ἐπιβίωσή τους. Μποροῦν νά συνυπάρξουν αύτές οι δύο προσπάθειες;

3. Ποῦ ἀποδεικνύεται ἡ φύση πιό δυνατή ἀπό τὸν ἄνθρωπο;

90. ΤΟ ΔΙΨΑΣΜΕΝΟ ΛΑΦΑΚΙ

Μές στό λιοπύρι

ένα λαφάκι

τό ποταμάκι

ψάχνει νά βρεῖ.

‘Η δίψα, ό δρόμος

τό χουν παιδέψει

κι έχει λιγνέψει.

Μικρό μου λαφάκι,

τό ποταμάκι

έχει στερέψει.

Κι είναι άκομα

μεσοκαλόκαιρο-

τάχα θά βρέξει;

ΝΙΚΟΣ ΚΑΝΑΚΗΣ

91. Ο ΜΑΥΡΟΣ ΧΡΥΣΟΣ

Κανένας δέν καταστρέφει έπιτηδες τό περιβάλλον του, όπως κανές λογικός ἄνθρωπος δέ βάζει φωτιά στό σπίτι του. Άλλά ό ἄνθρωπος γιά νά ίκανοποιήσει τίς ἀνάγκες του, καλλιεργεῖ τή γῆ, κάνει κτηνοτροφία, φτιάνει δρόμους καί ἔργοστάσια καί οί δραστηριότητές του αύτές έχουν συχνά παρενέργειες ἐπιβλαβεῖς γιά τό περιβάλλον. Αύτές οί παρενέργειες συχνά κάνουν τόση ζημιά, ώστε νά είναι πιά πολύ δύσκολο — καί καμιά φορά ὀδύνατο — νά ἔξακολουθήσει ό ἄνθρωπος τίς ἀρχικές του δραστηριότητες.

‘Ο πληθυσμός τοῦ πλανήτη μας βρίσκεται ἀπό καιρό σέ μιά ἀπό τίς πιό κρίσιμες καμπές τῆς ιστορίας του. Τά προβλήματα πού τόν

τριγυρίζουν εἶναι τόσα πολλά πού δέν ξέρει πῶς νά τά ἀποφύγει.
"Αγχος γιά τίν καθημερινή ζωή, βία στόν κόσμο δλόκληρο, μονα-
ξιά, ἀσυνεννοησία ἔγιναν τά προβλήματα τῆς μόδας. Τέσσερα ὅ-
μως ἀπ' αύτά εἶναι τά μεγαλύτερα: Πρώτα ή καταστροφή τοῦ
στρώματος ὅζοντος πού ὑπάρχει στήν ύψηλή ἀτμόσφαιρα. Δεύ-
τερο οἱ μορφές καρκίνου πού ὄφείλονται στό περιβάλλον. Τρίτο,
τό ἔδαφος πού χάνεται καί τέταρτο ή ἐνεργειακή κρίση.

"Ἄς πάρουμε τό πρῶτο: Τό ὅζον εἶναι ἔνα ἀέριο συγγενικό μέ
τό ὁξυγόνο, πού ἔχει ζωτική σημασία γιά τόν ἀνθρωπο. Μερικές
δραστηριότητες τοῦ ἀνθρώπου καταστρέφουν αὐτό τό ἀπαραί-
τητο στρώμα ὅζοντος. Τά ύπερηχητικά ἀεροπλάνα, τά ἀζωτοῦχα
λιπάσματα καί οἱ ἀτομικές ἐκρήξεις στήν ἀτμόσφαιρα, μολονότι ἔ-
χουν σκοπό νά ίκανοποιήσουν δρισμένες ἀνθρώπινες ἀνάγκες,
μπορεῖ νά ἐπιδράσουν καταστρεπτικά στό στρώμα αὐτό.

"Ἄς πάρουμε τό δεύτερο. Οἱ αἰτίες τοῦ καρκίνου ἔχουν σχέση
μέ τόν ἀέρα πού ἀναπνέουμε, μέ τό νερό πού πίνουμε, μέ τό πε-
ριβάλλον, ὅπου δουλεύουμε ἢ ζοῦμε, μέ τήν τροφή μας, μέ τόν
τρόπο ζωῆς μας καί μέ συνήθειες, ὅπως τό κάπνισμα καί τό πιοτό.
Εἶναι ἐπείγουσα ἀνάγκη λοιπόν νά γνωρίσουμε τούς κινδύνους
πού προκαλοῦν ούσιες, πού μολύνουν τό περιβάλλον, καί νά τίς
παραβάλουμε μέ τίς ὡφέλειες πού μᾶς προσφέρουν.

Τό τρίτο πρόβλημα, τό ἔδαφος. Τό χῶμα τῆς γῆς κινδυνεύει
ἀπό τή διάβρωση καί ἀπό τήν κόπωση. Ἡ κόπωση ὀφείλεται
στήν ύπερβολική ἐκμετάλλευση, στίς μονοκαλλιέργειες, στήν ἔλ-
λειψη ὀργανικῶν ούσιῶν. "Αν θέλουμε νά ὑπάρχει τροφή γιά ὅλο
τόν πληθυσμό τῆς γῆς, πού συνεχῶς αὐξάνει, δέ μᾶς ἐπιτρέπεται
νά χάνουμε ἢ νά ύποβαθμίζουμε τό ἔδαφός μας σέ τέτοιο βαθμό.

Καί τώρα...

Γιά σκεφτεῖτε κάποιον ύποθετικό κύριο Γεωργιάδη νά τυλίγε-
ται μέσα στό πανωφόρι του καί νά ἀκούει ἀπό τό τρανζίστορ τά
παρακάτω νέα:

«Μετά τά διυλιστήρια, πού ἔκλεισαν σταδιακά τούς τελευ-
ταίους μῆνες, τά περισσότερα ἐργοστάσια ἀναγκάστηκαν νά δια-
κόψουν τίς ἐργασίες τους ἀπό ἔλλειψη ἐνέργειας. Στά βιομηχανι-
κά κέντρα οἱ ἐργάτες ἀπολύονται κατά χιλιάδες καί σχηματίζουν
διαδηλώσεις στούς δρόμους τῶν πόλεων.

»Τό κρύο τοῦ Δεκεμβρίου γίνεται φοβερά αἰσθητό μέσα στά γραφεῖα καί στά σπίτια, όπου οἱ καυστῆρες τοῦ μαζούτ ἔχουν πάψει ἀπό καιρό νά λειτουργοῦν. 'Η κυβέρνηση ἀποφάσισε νά μοιράσει κάρβουνα μέ τό δελτίο. 'Η γρίπη καί τά βρογχικά κάνουν θραύση, κυρίως ἀνάμεσα στά παιδιά τῆς προσχολικῆς ἡλικίας, πού δέν μπόρεσαν νά κάνουν διακοπές ἔξαιτίας τῆς ἀνεπάρκειας τῶν συγκοινωνιῶν..

»Στήν πραγματικότητα, ἐκτός ἀπό δρισμένα νοσοκομειακά καί στρατιωτικά αὐτοκίνητα, ἡ δική κυκλοφορία ἔχει σταματήσει. Οἱ ἔγκαταλειμένοι σταθμοί βενζίνης στούς ἔρημους αὐτοκινητόδρομους προσφέρουν ἔνα θέαμα σπαραχτικό!

»Στήν πρωτεύουσα τό φάσμα τῆς πείνας ἔκανε κιόλας αἰσθητή τήν παρουσία του...»

Σκεφτήκατε ποτέ ὅτι δὲ ἐφίαλτης αὐτός μπορεῖ νά γίνει κάποτε πραγματικότητα καί νά μείνει δὲ κόσμος χωρίς πετρέλαιο;

Οἱ συγκοινωνίες θά κοποῦν. Οἱ πόλεις θά ἀπομονώθουν ἡ μιά ἀπό τήν ἄλλη, ἀφοῦ δέ θά ύπαρχουν συγκοινωνίες καί οἱ διάφορες χῶρες θά πάψουν νά ἔχουν ἐπαφή ἔξαιτίας τῶν μεγάλων ἀποστάσεων.

Θά μάθουμε νά κυκλοφοροῦμε μέ ποδήλατα. Θά ξεχάσουμε τήν κεντρική θέρμανση, γιά νά θυμηθοῦμε ξανά τίς σόμπες, πού θά βγάλουμε ἀπό τίς ἀποθήκες. Θά ξαναγυρίσουμε πίσω στά ἄλογα νά τά ξαναζέψουμε στά ἄροτρα, θά ἀντικαταστήσουμε τό τρακτέρ καί ἡ γεωργία θά στερηθεῖ ἔνα μεγάλο ἀριθμό λιπασμάτων καί ἐντομοκτόνων μέ βάση τό πετρέλαιο. Γιατί τό πετρέλαιο, δὲ μαῦρος χρυσός, αὐτό τό καταπληκτικό καύσιμο, πού ἔγινε ἡ πρώτη πηγή ἐνέργειας τοῦ σημερινοῦ κόσμου, εἶναι καί ἡ «πρώτη ψλῆ» γιά χιλιάδες προϊόντα, μέ τά δοπία μάθαμε νά κάνουμε πιό ἀνετη τή ζωή μας καί πού χωρίς αὐτά δὲ πολιτισμός μας δύσκολα θά μποροῦσε νά τά βγάλει πέρα.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΒΑΡΕΛΛΑ

Διασκευή

92. ΔΩΣ' ΜΟΥ ΤΟ ΧΕΡΙ ΣΟΥ

Κάτω από τά πόδια πού πατῶ,
στήν αλλη ἄκρη τῆς σφαίρας βρίσκεσαι, φίλε.
Ό ίλιος σας ἀνατέλλει,
ὅταν σ' ἐμᾶς προβάλλει τό φεγγάρι.
Δῶσ' μου τό χέρι σου ἀδελφικά,
μέσα στά ἔγκατα τῆς γῆς νά ἐνωθοῦνε.
Νά φτιάξουμε τόν ἄξονα τῆς γῆς,
νά φτιάξουμε τόν ἄξονα τῆς συμπόνιας,
νά στριφογυρίζει ἡ σφαίρα,
νά στριφογυρίζει ὁ κόσμος,
μέ μιά δύναμη, μέ μιά ἔλξη,
πού τή λένε γαλήνη,
πού τή λένε Είρηνη.
Ἐπειτα δῶσ' μου καί τά δυό
ν' ἀγκαλιάσουμε τήν ἀγάπη,
ν' ἀγκαλιάσουμε τόν Πλανήτη,
νά ζυγώσουμε τό Θεό.

ΤΑΚΗΣ ΟΛΥΜΠΙΟΣ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

ΑΙΣΧΥΛΟΣ (Έλευσίνα 525 π.Χ. - Γέλα Σικελίας 456 π.Χ.). "Έγραψε τραγωδίες (Πέρσες, Προμηθέας Δεσμώτης, Άγαμέμνων κ.ἄ.). Πολλές άπό αυτές, μεταφρασμένες στή νεοελληνική, παίζονται στά άρχαία Θέατρα.

ΑΙΣΩΠΟΣ (7ος αι. π.Χ.). Σύμφωνα μέ τήν παράδοση ήταν δοῦλος άπό τή Φρυγία, έζησε στή Σάμο, ταξίδιεψε στήν Ανατολή καί τήν Αίγυπτο καί τόν σκότωσαν στούς Δελφούς. Μέ τ' όνομά του έχουν διασωθεῖ έκανοντάδες μύθοι. Οι περισσότεροι έχουν νά κάμουν μέ ζῶα, πού μιλοῦν καί ένεργοῦν σάν άνθρωποι καί μέ τρόπο πού σέ κάνουν νά γελᾶς — γιά νά καταλήξουν σ' ένα έπιμυθιο γιά τίς άδυναμίες καί τίς κακίες τῶν άνθρωπων.

ΑΛΕΞΙΟΥ ΕΛΛΗ (Ηράκλειο Κρήτης, 1894). Έργάστηκε ως καθηγήτρια τῆς γαλλικῆς γλώσσας καί φιλολογίας. Έγραψε πολλά βιβλία, κυρίως πεζά, καί άρκετά γιά παιδιά. Κείμενό της ύπαρχει καί στό Ανθολόγιο (μέρος τρίτο).

ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ ΤΑΚΗΣ (Θεσσαλονίκη, 1916). Αξιόλογος σύγχρονος ποιητής. Σπούδασε νομικά. Τιμήθηκε μέ Α' βραβείο ποίησης άπό τό Δῆμο Θεσσαλονίκης. Δημοσίευσε άρκετές ποιητικές συλλογές, όπως: «Φύλλα ύπνου», «Έπιτάφιος», «Χειμερινό ήλιοιστάσιο» κ.ἄ. Μετέφρασε στά έλληνικά ποιήματα τῶν Γάλλων ποιητῶν Μαλαρμέ, Έλυσάρ κ.ἄ.

ΒΑΡΕΛΗΣ ΦΩΤΗΣ (Σάλακος Ρόδου, 1911). Ύπηρέτησε στή μέση έκπαίδευση. Οι Ιταλοί τόν άπέλασαν άπό τά Δωδεκάνησα, όπου ξαναγύρισε τό 1946. Τό ποίημα «Εύαγόρας Παλληκαρίδης» τό 1957 καί μεταδόθηκε άπό τό ραδιοσταθμό τῆς Λευκωσίας ως κυπριακό δημοτικό τραγούδι. Έγραψε καί άλλα ποίηματα, καθώς καί θεατρικά έργα.

ΒΑΡΕΛΛΑ ΑΓΓΕΛΙΚΗ (Θεσσαλονίκη, 1930). Σπούδασε φιλολογία, άλλα έργάστηκε ως τραπεζική ύπαλληλος. Ζεῖ στήν Αθήνα. Ασχολήθηκε μέ τήν παιδική λογοτεχνία καί πολλά βιβλία τῆς έχουν βραβευτεῖ. Κείμενά της έχουν περιληφθεῖ καί στό Ανθολόγιο.

ΒΕΝΕΖΗΣ ΗΛΙΑΣ (Άιβαλί Μ. Άσιας, 1904 - Αθήνα 1973). Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ 'Ηλία Μέλλου. Έκαμε αίχμαλωτος τῶν Τούρκων, σέ τάγματα έργασίας, μετά τή μικρασιατική καταστροφή. Στήν Ελλάδα έργάστηκε ως τραπεζικός ύπαλληλος. Είναι άπό τούς πιό άξιόλογους πεζογράφους μας καί πολλά έργα του μεταφράστηκαν σέ ξένες γλώσσες. Έγινε μέλος τῆς Ακαδημίας Αθηνῶν. Άπο τά βιβλία του «Τό νούμερο 31328» είναι τό βιβλίο τῆς αίχμαλωσίας, ή «Γαλήνη» τό βιβλίο τῆς προσφυγιᾶς, καί ή «Αιολική γῆ» δίνει τά παι-

δικά του χρόνια. Άπο τό τελευταϊο αύτό ύπάρχει ένα κομμάτι στό Άνθολόγιο.

ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ (Ναύπακτος 1867 - Αθήνα 1945). Φιλόλογος, διευθυντής των «Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους». Τά ένδιαφέροντά του ήταν ιστορικά καί λογοτεχνικά. Σ' αὐτόν χρωστᾶμε τά ἀπομνημονεύματα τοῦ Μακριγάννη καί τοῦ Κασομούλη. «Εγραψε πολλά βιβλία. Ξεχωριστή θέση έχουν τά «Μεγάλα χρόνια» καί ἡ «Ιστορική ἀνθολογία». Κείμενά του ύπαρχουν καί στό Άνθολόγιο.

ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ (Κροκέες Λακωνίας, 1912). Εἶναι ἀπό τούς ἀξιολογότερους ἐκπροσώπους τῆς νέας ποίησης, μέ δύο κρατικά βραβεῖα καί τό βραβεῖο «Οὐράνη» τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ποίημά του έχει περιληφθεῖ καί στό Άνθολόγιο.

ΒΟΥΓΙΟΥΚΑΣ Α. (Άμπελος Σάμου, 1928). «Έχει ύπηρετήσει στή δημοτική ἐκπαίδευση ώς δάσκαλος καί ἐκπαιδευτικός σύμβουλος. Έχει ἐκδώσει πέντε ποιητικές συλλογές. Τόν ἐνδιαφέρει εἰδικότερα ἡ λογοτεχνία σέ σχέση μέ τό σχολεῖο.

ΓΕΡΑΛΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ (Σμύρνη, 1917). Άσχολήθηκε κυρίως μέ τήν ποίηση καί τήν παιδική λογοτεχνία. «Έχει βραβευτεῖ γιά τίς ποιητικές του συλλογές «Αἴθουσα ἀναμονῆς» (Κρατικό Βραβεῖο) καί «Τά μάτια τῆς Κίρκης» (Βραβεῖο τῶν 12). Γιά τά παιδιά έχει δώσει «Ἐλληνική Μυθολογία», «Ιλιάδα», «Οδύσσεια», «Μέγας Ἄλεξανδρος», «Παραμυθένιος κόσμος».

ΓΚΑΙΤΕ (1749-1832). Μεγάλος καί πολυγραφότατος Γερμανός συγγραφέας. Πολύ γνωστό εἶναι τό ἔργο του «Φάουστ». «Εδειξε ἐνδιαφέρον καί θαυμασμό γιά τά ἑλληνικά δημοτικά τραγούδια.

ΓΛΕΖΟΣ ΠΕΤΡΟΣ (΄Απέιρανθος Νάξου, 1902). Σπούδασε νομικά καί ἐργάστηκε στό Υπουργεῖο Γεωργίας καί στήν Ἀγροτική Τράπεζα. «Εγραψε κυρίως διηγήματα. «Τό σπίτι μέ τά περιστέρια» εἶναι ένα βιβλίο πού διαβάζεται εὐχάριστα καί ἀπό παιδιά. «Ἐνα διήγημά του έχει περιληφθεῖ καί στό Άνθολόγιο (μέρος δεύτερο).

ΓΡΥΠΑΡΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ (Σίφνος, 1870 - Αθήνα, 1942). Φιλόλογος, ύπηρετήσει στή μέση ἐκπαίδευση, στό Υπουργεῖο Παιδείας καί ώς διευθυντής τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου. Τό κύριο ἔργο του εἶναι ποιητικό («Σκαραβαῖοι καί Τερρακότες») καί μεταφραστικό. Πολλές ἀρχαῖες τραγωδίες παίζονται καί σήμερα σέ δική του μετάφραση.

ΔΗΜΟΥΛΑΣ ΑΘΩΣ (΄Αθήνα, 1921) Πολιτικός μηχανικός. «Έχει ἐκδώσει πολλές ποιητικές συλλογές καί βραβευτεῖ μέ κρατικό βραβεῖο.

ΔΟΞΑΣ ΤΑΚΗΣ. Γεννήθηκε τό 1913 στόν Πύργο τῆς Ἡλείας καί πέθανε τό 1977. Συνεργάστηκε μέ λογοτεχνικά περιοδικά τῆς Ἀθήνας καί δημοιόργησε τήν ἐφημερίδα τοῦ Πύργου «Αὔγή». Ἔργα του: «Ἡ ἀπολογία τοῦ καμπούρη» «Πικρή ἐποχή», «Ταξίδι χωρίς ἥλιο».

ΔΡΟΣΙΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ('Αθήνα, 1859-1951) Ποιητής καί πεζογράφος. Μαζί μέ τόν Παλαμά καί τόν Πολέμη ἔβγαλαν τίς πρώτες ποιητικές συλλογές στή δημοτική. Ἐργάστηκε καί στό 'Υπουργεῖο Παιδείας. Πολλά ποιήματά του φιλο-ξενήθηκαν σέ παλαιότερα ἀναγνωστικά. Κείμενά του ἔχουν ἐπίσης περιληφθεῖ στό 'Ανθολόγιο.

ΕΛΥΤΗΣ ΟΔΥΣΣΕΑΣ ('Ηράκλειο Κρήτης, 1910). Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ 'Οδυσσέα 'Αλεπουδέλη. Ἡ καταγωγή του ἀπό τή Λέσβο. Μεγάλος νεοέλλη-νας ποιητής (τιμήθηκε πρόσφατα μέ τό Βραβεῖο Νόμπελ), γνωστός καί ἔξω ἀπό τά ἑλληνικά σύνορα. Κυριότερες συλλογές του: «Προσανατολισμοί», «Ἡ-λιος ὁ πρώτος», «Ἄσμα ἡρωικό καί πένθιμο γιά τό χαμένο ἀνθυπολοχαγό τῆς Ἀλβανίας», «Ἄξιον ἐστί». Ποιήματά του ἔχουν περιληφθεῖ καί στό 'Ανθολό-γιο.

ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ ΧΡΗΣΤΟΣ ('Αθήνα 1896-1975) Χημικός μηχανικός. Πήρε μέ-ρος στούς βαλκανικούς πολέμους τοῦ 1912-13 καί στήν 'Εθνική Ἀντίσταση (1941-44). Πρωταθλητής ὀπλασκίας τό 1936 καί 1939. Βγῆκε δύο φορές βουλευτής Ἀθηνῶν καί ἀντιπροσώπευσε τήν Ἑλλάδα στό Συμβούλιο τῆς Εὐ-ρώπης. Ἐγραψε πολλά πεζογραφήματα ιστορικοῦ περιεχομένου («Ροῦπελ», «Πίνδος», «Τό χρονικό τῆς σκλαβιᾶς», «Μέγας Ἄλεξανδρος» κ.ἄ.) καί ταξιδιω-τικές ἐντυπώσεις («Γύρω ἀπό τήν Ἑλλάδα», «Τό περιβόλι τῶν Θεῶν» κ.ἄ.).

ΖΕΥΓΩΛΗ-ΓΛΕΖΟΥ ΔΙΑΛΕΧΤΗ ('Απείρανθος Νάξου, 1907). Σύζυγος τοῦ Πέ-τρου Γλέζου. Ἀσχολήθηκε μέ τήν ποίηση καί τή λαογραφία, βραβευμένη καί γιά τά δύο. Ποίημά της ἔχει περιληφθεῖ καί στό 'Ανθολόγιο (δεύτερο μέρος).

ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ Ι. Δ. Ἐκαμε παιδαγωγικές σπουδές στήν 'Ελλάδα καί τό ἔξωτερ-κό. Ὑπηρέτησε ώς δάσκαλος καί τώρα ἔιναι καθηγητής σέ Παιδαγωγική Ἀκα-δημία. Ἀσχολήθηκε μέ τήν πεζογραφία. Ἐχει δώσει καί δυό βιβλία γιά παιδιά: «Τό ἄσπρο ἄλογο», «Τό χρυσαφένιο τόξο».

ΚΑΒΑΦΗΣ Κ. Π. ('Αλεξάνδρεια, 1863-1933). Κορυφαϊος Ἑλληνας ποιητής μέ παγκόσμια ἀκτινοβολία. Ἐγραψε σέ μιά γλώσσα προσωπική, πού δανείζεται στοιχεία καί ἀπό τήν καθαρεύουσα.

KAZANTZAKΗΣ ΝΙΚΟΣ ('Ηράκλειο Κρήτης, 1883 - Γερμανία, 1957). Μεγάλη φυσιογνωμία τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Πολυδιαβασμένος, πολυταξιδεμένος

καί πολυγραφότατος. "Εγραψε σέ δότα τά είδη τοῦ λόγου, άλλα είναι παγκόσμια γνωστός κυρίως γιά τά μυθιστορήματά του, πού έχουν βγεῖ σέ άπαντες έκδόσεις: «Βίος καί πολιτεία τοῦ Ἀλέξη Ζορμπᾶ», «Ο καπετάν Μιχάλης», «Ο Χριστός ξανασταυρώνεται» κ.ἄ. "Ενα ἔπος του σέ 33.333 στίχους, ή «Οδύσσεια», είναι άπό τά μεγαλύτερα στό είδος του. Θεατρικά του ἔργα παρουσιάζονται κάθε τόσο στή σκηνή. "Έχει ἐπίσης μεταφράσει, μαζί μέ τόν Ι. Θ. Κακρίδη, τν «Ιλιάδα» καί τήν «Οδύσσεια» τοῦ Όμηρου.

ΚΑΜΠΑΝΕΛΗΣ ΙΑΚΩΒΟΣ (Νάξος, 1922). Σύγχρονος θεατρικός συγγραφέας, άπό τούς πιό διξιόλογους. Παίχτηκαν τά θεατρικά του ἔργα: «Η αὐλή τῶν Θαυμάτων», «Γειτονιά τῶν ἀγγέλων» κ.ἄ.

ΚΑΝΑΚΗΣ ΝΙΚΟΣ (Τσιτάλια Ἀρκαδίας, 1927). Υπηρέτησε στή δημοτική ἑκπαίδευση, πρώτα ως δάσκαλος καί τώρα ως ἐπιθεωρήτης. "Έχει ἔτοιμες δύο ποιητικές συλλογές γιά παιδιά, πού τιμήθηκαν μέ διακρίσεις τῆς «Γυναικείας Λογοτεχνικῆς Συντροφιάς». Ποιήματά του ἔχουν περιληφθεῖ καί στό 'Ανθολόγιο (δεύτερο μέρος).

ΚΑΡΑΓΑΤΣΗΣ Μ. (Αθήνα, 1908-1960). Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Δημητρή Ροδόπουλου. "Εγραψε πολλά μυθιστορήματα καί διηγήματα καί είναι άπό τούς πιό διξιόλογους πεζογράφους μας.

ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ ΑΝΤΡΕΑΣ ("Ανδρος, 1910). Κριτικός τῆς λογοτεχνίας μας καί ποιητής. "Έχει τιμηθεῖ μέ πολλά βραβεῖα. Ως κριτικός βοήθησε πολύ τούς νέους λογοτέχνες, πού μετά τό 1930 θέλησαν νά δώσουν νέα μορφή στήν ποίηση καί τήν πεζογραφία.

ΚΑΡΘΑΙΟΥ ΡΕΝΑ. Γεννήθηκε στήν Αθήνα τό 1913 καί φοίτησε στή Φιλοσοφική Σχολή Αθηνῶν. Είναι σπουδαία ἑκπρόσωπος τῆς γυναικείας ποίησης στήν χώρα μας. "Έργα της: «Ποιητικές συλλογές», «Τά πουλιά τῆς Ιεριχῶ», «Τό δέντρο τ' ούρανοῦ», «Χαρταετοί στόν ούρανό».

ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ ΦΩΤΗΣ ('Αιβαλί Μ. Ασίας, 1896 - Αθήνα, 1965). Επιδόθηκε μέ τήν δια έπιτυχία στή ζωγραφική καί τήν πεζογραφία. Στή ζωγραφική ἀνανέωσε τή βυζαντινή ζωγραφική παράδοση. Πολλές νέες ἐκκλησίες είναι ζωγραφισμένες ἀπ' αὐτόν καί τούς μαθητές του. Ως πεζογράφος ἔδωσε πολλά βιβλία μέ παλιές ιστορίες, πού ζέρει νά τίς διηγεῖται σάν παλιός παραμυθάς. Κείμενά του ἔχουν περιληφθεῖ καί στό 'Ανθολόγιο.

ΚΡΙΝΑΙΟΣ ΠΑΥΛΟΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ δημοσιογράφου καί ποιητή Παύλου Μιχαηλίδη. Γεννήθηκε στήν Πάφο τῆς Κύπρου τό 1903. "Έγραψε κυρίως ποιήματα. 'Εξέδωκε τίς συλλογές: «Φρυγικοί αὐλοί», «Τά ἐμβατήρια τοῦ

Αιγαίου», τή βραβευμένη συλλογή παιδικών ποιημάτων «Τά τετράδια τῶν ἄγγέλων» κ.ἄ.

ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ (Συρράκο Ήπείρου, 1868 - Άρτα, 1894). Ἡρθε στήν Ἀθήνα ἀπό τήν τουρκοκρατούμενη πατρίδα του. Ἔζησε στερημένη ζωή καί ἔπαθε φυματίωση. Ὁ Κρυστάλλης ἔγραψε κυρίως ποιήματα καί προσπάθησε νά ἀνανεώσει τό δημοτικό τραγούδι.

ΚΥΝΗΓΟΥ ΜΑΡΙΑ. Καθηγήτρια μουσικῆς. Ἀσχολήθηκε ίδιαίτερα μέ τή μουσική διαπαιδαγώγηση τῶν μικρῶν παιδιῶν. Ἐχει βγάλει τό βιβλίο «Τραγουδῶ καί γυμνάζομαι», καθώς καί δίσκους μέ ἀνάλογο περιεχόμενο.

ΚΥΡΙΑΖΗΣ ΠΑΥΛΟΣ (Άμφικλεια, 1912). Δημοσιογράφος μέ λογοτεχνικά ἐνδιαφέροντα. Τό ταξιδιωτικό του βιβλίο «Γαλάζια πορεία» ἔχει τιμηθεῖ μέ κρατικό βραβεῖο.

ΛΕΒΑΝΤΑΣ ΧΡΗΣΤΟΣ (Πειραιάς, 1904). Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Κυριάκου Χατζιδάκη. Ἀναγνωρισμένος διηγηματογράφος, πού τά διηγημάτα του ξεχωρίζουν γιά τή ζωντάνια καί τή ζεστασία τους. Ἐχει ἐκδώσει τίς συλλογές «Πορεία κόντρα στόν τυφώνα», «Ιστορίες τοῦ Πόρτο Λεόνε» κ.ἄ.

ΛΥΓΙΖΟΣ ΜΗΤΣΟΣ (Αθήνα, 1912). Ποιητής κυρίως καί σκηνοθέτης στό θέατρο, τό ραδιόφωνο καί τήν τηλεόραση. Πρώτος ἐφάρμοσε στήν Ἑλλάδα τή σκηνική μορφή τοῦ κυκλικοῦ θεάτρου.

ΜΑΒΙΛΗΣ ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ. Γεννήθηκε στήν Ιθάκη τό 1860 καί σκοτώθηκε στό Δρίσκο τῆς Ήπείρου τό 1912 πολεμώντας ώς ἑθελοντής. Ἐγραψε κυρίως σονέτα (δεκατετράστιχα), πού θεωροῦνται ἀπό τά καλύτερα στό είδος τους.

ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ (Άβορίτη Δωρίδας, 1797 - Αθήνα, 1864). Λαϊκός ἀγωνιστής καί ἀπό τούς πρωταγωνιστές στήν ἐπανάσταση τῆς 3ης Σεπτεμβρίου γιά τήν παραχώρηση συντάγματος. Ἐγραψε ἀπομνημονεύματα, μέ τά κουτσογράμματα πού ἔμαθε μεγάλος. Τά ἀπομνημονεύματα αὐτά, πού είχαν μείνει παραπεταμένα, ἀνακαλύφτηκαν καί ἐκδόθηκαν ἀπό τό Γιάννη Βλαχογιάννη.

ΜΑΝΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ (Αθήνα, 1869-1913, περιοχή Λαγκαδᾶ, σέ ἀεροπορικό δυστύχημα). Πολιτικός καί ποιητής. Ἐποχή ἄφθησε ἡ ἔμμετρη μετάφρασή του τῆς «Ἀντιγόνης» τοῦ Σοφοκλῆ, πού ἐκδόθηκε τό 1905.

ΜΑΤΣΑΣ ΝΕΣΤΟΡΑΣ (Αθήνα, 1933) Διηγηματογράφος καί μυθιστοριογράφος, βραβευμένος μέ τό κρατικό βραβεῖο μυθιστορηματικῆς βιογραφίας γιά τό «Παραμύθι τοῦ Θεόφιλου». Ἐχει γράψει καί βιβλία γιά παιδιά.

μιση. Ποιήματά του έχουν περιληφθεί στό 'Ανθολόγιο.

ΜΑΥΡΟΕΙΔΗ-ΠΑΠΑΔΑΚΗ ΣΟΦΙΑ (Φουρνή Μεραμβέλλου Κρήτης, 1905 - Αθήνα, 1977) Έκπαιδευτικός. Η λογοτεχνική της δράση μοιράζεται άνάμεσα στήν ποίηση καί τό παιδικό βιβλίο. Βιβλία της γιά παιδιά είναι: «Τό παραμύθι τοῦ 'Ολύμπου», «Τό λάλημα τῆς καμπάνας», «Έλληνικό σχολικό θέατρο» κ.ά. Κείμενό της έχει περιληφθεί καί στό 'Ανθολόγιο.

ΜΕΛΑΣ ΣΠΥΡΟΣ (Ναύπακτος, 1881-1964). Δημοσιογράφος, πεζογράφος καί θεατρικός συγγραφέας. Τό 1935 έγινε άκαδημαϊκός. Από τά πεζά του ξεχωρίζουν οι μυθιστορηματικές βιογραφίες: «Ο Γέρος τοῦ Μωριᾶ», «Ματωμένα ράσα», «Μιαούλης». Από τά θεατρικά του: «Ο γιός τοῦ Ίσκιου», «Παπαφλέσσας», «Ο μπαμπάς έκπαιδεύεται» κ.ά.

ΜΟΝΤΗΣ ΚΩΣΤΑΣ ('Αμμόχωστος, 1914). "Έχει άσχοληθεῖ μέ τή δημοσιογραφία, τή λογοτεχνία καί τό θέατρο. Τό έργο του είναι κυρίως ποιητικό. "Έχει γράψει καί «Ποιήματα γιά μικρά καί μεγάλα παιδιά». Κείμενό του έχει περιληφθεί καί στό 'Ανθολόγιο.

ΜΠΕΝΕΚΟΣ ΑΝΤΩΝΗΣ (Χουλιαράδες 'Ιωαννίνων, 1930). "Έχει ύπηρετήσει στή δημοτική έκπαίδευση ώς δάσκαλος καί έκπαιδευτικός σύμβουλος. Τόν ένδιαφέρει ίδιαίτερα ή παιδική λογοτεχνία. "Έχει γράψει τό βιβλίο «Ζαχαρίας Παπαντωνίου, ένας σταθμός στά παιδικά γράμματα», πού είναι μιά ιστορική έπισκοπήση τῆς παιδικής λογοτεχνίας καί τοῦ σχολικοῦ βιβλίου στήν 'Ελλάδα.

ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ. "Έχει βγάλει τρεῖς ποιητικές συλλογές. Τά ποιήματά του, πού είναι γραμμένα σέ έλευθερο στίχο, έμπνεονται άπό τή χριστιανική πίστη.

ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΣ (Συκαμνιά Λέσβου, 1892 - Αθήνα, 1969) Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Εύστρατου Σταματόπουλου. Ο Μυριβήλης είναι άπό τούς πιό προκισμένους πεζογράφους τῆς νεότερης λογοτεχνίας μας καί ένας μάστορας στή γλώσσα. Τά πιό γνωστά του βιβλία είναι «Η ζωή ἐν τάφῳ», «Η δασκάλα μέ τά χρυσά μάτια», «Βασίλης δ' Ἀρβανίτης» καί μερικές συλλογές διηγημάτων. "Έχει έπισης γράψει καί ένα παιδικό μυθιστόρημα, τόν «Ἀργοναύτη», άπό τά καλύτερα στό είδος του. Κείμενά του έχουν περιληφθεί καί στό 'Ανθολόγιο (μέρος δεύτερο καί τρίτο). 'Ακαδημαϊκός.

ΝΙΡΒΑΝΑΣ ΠΑΥΛΟΣ (Μαριανούπολη Ρωσίας, 1866 - Μαρούσι 'Απτικής, 1937). Άσχολήθηκε μέ δλα τά λογοτεχνικά είδη, άλλα τό κύριο έργο του είναι πεζογραφικό. Συνεργάστηκε έπισης μέ άλλους σέ άναγνωστικά τοῦ δημοτικοῦ. Τό έπαγγελμά του ήταν γιατρός στό Πολεμικό Ναυτικό.

ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ (Κωνσταντινούπολη, 1867 - Αθήνα 1951). 'Η

καταγωγή του ήταν άπό τη Ζάκυνθο. Σπούδασε φυσικομαθηματικά στήν Αθήνα, άλλα άφοσιώθηκε στή λογοτεχνία. Θεωρείται πατέρας τού νεοελληνικού άστικού μυθιστορήματος καί θεάτρου. «Έργα του παίζονται καί σήμερα στό θέατρο. Είναι έπισης άπό τούς στυλοβάτες τής παιδικής λογοτεχνίας. Ήταν ή ψυχή τού περιοδικού «Η Διάπλασις τῶν παίδων». Οι «Αθηναϊκές Επιστολές» του, συγκεντρωμένες σέ βιβλιό, είναι ένα έξαρτο άναγνωσμα για παιδιά.

ΟΛΥΜΠΙΟΣ ΤΑΚΗΣ (Όλυμπια, 1916) Φιλολογικό φευδώνυμο τού Τάκη Βαρελά. Άσχολήθηκε κυρίως μέ τήν ποίηση. Έχει δημοσιεύσει σέ λογοτεχνικά περιοδικά καί συγκεντρώσει ποιητική του έργασία σέ συλλογές.

ΟΥΡΑΝΗΣ ΚΩΣΤΑΣ (Κωνσταντινούπολη, 1890 - Αθήνα, 1953) Φιλολογικό φευδώνυμο τού Κώστα Νέαρχου. Καταγόταν άπό τό Λεωνίδιο Αρκαδίας. Έγραψε μελαγχολικά ποίηματα καί ώραιες ταξιδιωτικές έντυπωσεις. Ποίημά του έχει περιληφθεῖ στό Ανθολόγιο.

ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΩΣΤΗΣ (Πάτρα, 1859 - Αθήνα, 1943). Ή καταγωγή του ήταν άπό τό Μεσολόγγι. Έγραψε σέ δλα τά είδη τού λόγου, άλλα τό κύριο έργο του είναι ποιητικό. Μέσα στό έργο του θέλησε νά κλείσει δλη τήν Ελλάδα, όλων τῶν έποχών. Θεωρείται άπό τούς κορυφαίους τῆς νεοελληνικής λογοτεχνίας. Μερικές άπό τίς πιό γνωστές ποιητικές του συλλογές είναι: «Ο δωδεκάλογος τού γύφτου», «Η άσάλευτη ζωή», «Η πολιτεία καί ή μοναξιά», «Οι καημοί τῆς λιμνοθάλασσας», «Ο τάφος». Έργάστηκε ώς δημοσιογράφος καί γραμματέας τού πανεπιστημίου Αθηνῶν. Τό 1926 έγινε Ακαδημαϊκός.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ Ι. Μ. (Αίτωλικό, 1901) Φιλόλογος, μέ πολύ σημαντικό λογοτεχνικό έργο, ίδιως πεζογραφικό. Είναι μάστορας τού λόγου μέ δικά καί σημαντικά ποίηματα (μυθιστόρημα, ταξιδιωτικές σελίδες, κριτική, ποίηση). Έχει τιμηθεῖ μέ πολλά κρατικά βραβεῖα καί βραβείο τῆς Ακαδημίας Αθηνῶν. Κείμενό του έχει περιληφθεῖ καί στό Ανθολόγιο.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ ΣΠΥΡΟΣ (Άργος, 1894). Άσχολήθηκε μέ δλα τά είδη τού λόγου, σέ συνεργασίες του σέ περιοδικά καί σέ δικά του βιβλία. «Ο ίδιος έχει έπιμεληθεῖ τήν έκδοση τού «Ελληνικοῦ Έρυθροῦ Σταυροῦ τῆς Νεότητος». Έχει έπισης γράψει διηγήματα γιά παιδιά.

ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑΣ (Καρπενήσι, 1877 - Αθήνα, 1940). Ποιητής, πεζογράφος καί κριτικός τῆς τέχνης. Θεωρείται δημοφιλέστερος συγγραφέας τῆς παιδικής λογοτεχνίας. Τά ποιήματά του γιά παιδιά είναι υπόδειγματικά. «Υποδειγματικό έπισης είναι τό άναγνωστικό τῆς τρίτης Δημοτικοῦ «Τά ψηλά βουνά», πού έγραψε τό 1917, δταν έγινε ή πρώτη έκπαιδευτική μεταρρύθμιση για παιδιά.

μιση. Ποιήματά του έχουν περιληφθεῖ στό 'Ανθολόγιο.

ΠΑΥΛΕΑΣ ΣΑΡΑΝΤΟΣ (Πλάτσα Μεσσηνίας, 1917). Φιλόλογος. "Έχει έκδώσει πολλές ποιητικές συλλογές: «Τό τραγούδι τῶν ὥκεανῶν», «Ἡ συμφωνία τῆς χαρᾶς», «Αἰσιοδοξία καὶ περηφάνια» κ.ἄ.

ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΣ ΘΕΜΟΣ ('Ανωμεριά Λιβαράτων Κεφαλονιάς 1895 - 'Αθήνα 1973). Οίκονομικός δάσιωματικός του Πολεμικού Ναυτικού. Τό λογοτεχνικό του έργο στρέφεται γύρω από τή ζωή τῶν ναυτικῶν, τῶν ψαράδων καὶ από τὸν κόσμο τῆς θάλασσας («Γιαλό γιαλό», «Ἐδῶ βυθός», «Μέ τό γυαλί τοῦ ψαρᾶ», «Μίκροι ψαράδες» κ.ἄ.). "Έγραψε ἐπίσης εὕθυμες ιστορίες («Ο Ψευτοθόδωρος» κ.ἄ.).

ΠΕΤΣΑΛΗΣ-ΔΙΟΜΗΔΗΣ ΘΑΝΑΣΗΣ ('Αθήνα, 1904). Οίκονομολόγος καὶ μυθιστοριογράφος. Τά περισσότερα από τά πεζογραφήματά του έχουν ιστορικό περιεχόμενο καὶ ἀναπλάθουν λογοτεχνικά τίς περιπέτειες καὶ τούς ἄγωνες τοῦ "Ἐθνους. Σπουδαιότερα: «Οἱ μαυρόλυκοι», «Μαρία Πάρνη», «Προμηθέας» κ.ἄ.

ΡΙΤΣΟΣ ΓΙΑΝΝΗΣ (Μονεμβασία, 1909). 'Από τοὺς πιό σημαντικούς νεότερους ποιητές μας, μέ παγκόσμια ἀκτινοβολία. "Έχει τιμηθεῖ μέ παγκόσμια βραβεία καὶ τό πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης τόν έχει ἀνακηρύξει ἐπίτιμο διδάκτορα. "Έχει έκδώσει πλήθος ποιητικές συλλογές: «Ἐπιτάφιος», «Τό τραγούδι τῆς ἀδελφῆς μου», «Πρωινό δστρο», «Δεκαοχτώ λιανοτράγουδα τῆς πικρῆς πατρίδας», «Ύμνος καὶ θρῆνος γιά τὴν Κύπρο» κ.ἄ.

ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ ΧΑΡΗΣ (Θαυμακός Φθιώτιδας, 1923). 'Ασχολήθηκε μέ δόλα τά εἶδη τοῦ ἔντεχνου λόγου καὶ ίδιαίτερα μέ τὴν παιδική λογοτεχνία. Γιά τὴν προσφορά του σ' αὐτή έχει βραβευτεῖ ἐπανειλημμένα. 'Από τά ἔργα του γιά παιδιά ξεχωρίζουν: «Ὀδυσσέας», «Μύθοι καὶ περίεργα ἀπ' τὸν κόσμο τῶν φυτῶν», «Ζωολογική μυθολογία» κ.ἄ.

ΣΑΡΑΝΤΗ ΓΑΛΑΤΕΙΑ (Πάτρα, 1920). 'Από τίς πιό ἀξιόλογες σύγχρονες πεζογράφους μας, τιμημένη μέ τό βραβεῖο τῆς «Ομάδας τῶν 12» καὶ δύο κρατικά βραβεία. Μυθιστορήματά της: «Πασχαλιές», «Τό παλιό μας σπίτι», «Τό βιβλίο τῆς χαρᾶς» κ.ἄ. "Έγραψε ἐπίσης βιβλία γιά παιδιά καὶ νέους.

ΣΟΛΩΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ (Ζάκυνθος, 1798 - Κέρκυρα, 1857). Θεωρεῖται ὁ θεμελιωτής τῆς νεοελληνικῆς ποίησης καὶ λογοτεχνίας μέ ὅργανο τή δημοτική γλώσσα. Ζήτησε νά κλείσει μέσα στήν ποίησή του τήν ἑλληνική ψυχή, ὅπως τήν εἶδε νά ἀγωνίζεται γιά ἐλευθερία καὶ καταξιωμένη ζωή, καὶ αὐτό φαίνεται καθαρά στόν «Ύμνο εἰς τήν ἐλευθερία» καὶ στούς «Ἐλεύθερους Πολιορκημένους». Σ' ἔνα πεζό του κείμενο, τό «Διάλογο» ύπερασπίζεται τίς ἀρετές καὶ τά δίκαια τῆς λαϊκῆς γλώσσας.

ΣΟΦΟΚΛΗΣ (496-406 π.Χ.). Άρχαιος τραγικός ποιητής. Πολλές άπό τίς τραγωδίες του («Αντιγόνη», «Οίδίπους τύραννος», «Ηλέκτρα» κ.ἄ.), μεταφρασμένες, παρουσιάζονται στό Θέατρο τῆς Έπιδαύρου καί ἄλλοι.

ΣΠΑΛΑΣ ΠΑΝΟΣ (Κυπαρισσία, 1909 - Αθήνα, 1970). Δημοσιογράφος καί ποιητής. "Εβγαλε μιά σειρά ἀπό ποιητικές συλλογές καί τιμήθηκε μέ κρατικό βραβεῖο.

ΣΤΑΥΡΟΥ ΘΡΑΣΥΒΟΥΛΟΣ (Πέτρα Λέσβου, 1886 - Αθήνα, 1979). Φιλόλογος, ποιητής καί μεταφραστής. "Εχει δώσει ἀριστοτεχνικές μεταφράσεις ἀρχαίων συγγραφέων, Εύριπίδη, Αριστοφάνη, κ.ἄ.

ΤΑΡΣΟΥΛΗ ΑΘΗΝΑ (Αθήνα, 1884-1975). Ασχολήθηκε μέ τήν ποίηση, τήν ζωγραφική καί τή λαογραφία. Τιμήθηκε μέ βραβεῖο τῆς Ακαδημίας Αθηνῶν γιά τό λαογραφικό της ἔργο, στό δόποιο περιλαμβάνονται: «Κύπρος», «Δωδεκάνησα», «Ασπρα νησιά», «Κάστρα καί πολιτείες τοῦ Μοριᾶ», «Ἐλληνικές φορεσιές» κ.ἄ.

ΤΖΩΡΤΖΟΓΛΟΥ ΝΙΤΣΑ. Ασχολήθηκε μέ τήν παιδική λογοτεχνία καί πολλά βιβλία της ἔχουν βραβευτεῖ, ὅπως «Τόμ, Τόμμυ καί Σία», «Ο Σιναπόσπορος» κ.ἄ.

ΤΣΙΤΣΑΣ ΣΕΡΑΦΕΙΜ. Γεννήθηκε τό 1905 στό Μοσχάτο Καρδίτσας. Σπούδασε στήν Ανωτάτη Δασολογική Σχολή Αθηνῶν. Είναι λογοτέχνης καί λαογράφος. "Εργα του: «Στ' ἄγια ὅρη» (Βραβεῖο Ακαδημίας Αθηνῶν), «Ιστορίες τοῦ χωριοῦ», «Τ' Ἄγραφα τῆς Πίνδου» κ.ἄ.

ΧΑΡΗΣ ΠΕΤΡΟΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Γιάννη Μαρμαριάδη. Γεννήθηκε τό 1902 στήν Αθήνα. Σπούδασε νομικά. Από τό 1933 διευθύνει τό περιοδικό «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ». Τό 1969 ἐκλέχτηκε Ακαδημαϊκός. Βιβλία του: «Η τελευταία νύχτα τῆς Γῆς», «Δρόμος 100 μέτρων», «Πολιτείες καί θάλασσες», «Βράχια, κουπιά καί ὄνειρα» κ.ἄ.

ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ (Σουλόπουλο Κουρέντων Ηπείρου, 1861 - Αθήνα 1937). "Ελαβε μέρος σέ δλους τούς ἀπελευθερωτικούς πολέμους. "Εγινε βουλευτής Ιωαννίνων. Ασχολήθηκε μέ τή δημοσιογραφία, τή λαογραφία καί τή λογοτεχνία. "Ενα ἀπό τά βιβλία του, τά «Διηγήματα τοῦ μικροῦ σκολειοῦ», βασίζονται στίς ἀναμνήσεις τῶν παιδικῶν του χρόνων.

ΨΑΘΑΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ (Τραπεζούντα τοῦ Πόντου, 1907 - Αθήνα, 1979). Δημοσιογράφος καί λογοτέχνης. Καλλιέργησε ίδιαίτερα τό εύθυμογράφημα. Σέ χωριστούς τόμους ἔχουν κυκλοφορήσει: «Η Θέμις ἔχει κέφια», «Μαντάμ Σουσού», «Στό καρφί καί στό πέταλο» κ.ἄ. "Εχει ἐπίσης γράψει ταξιδιωτικές ἐντυπώσεις καί πολλές κωμωδίες, πού παίζονται συχνά: «Τό Στραβόδυλο», «Ο ἑαυτούλης μου», «Ζητεῖται ψεύτης», «Ἐνας βλάκας καί μισός» κ.ἄ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ο. ΤΟΠΟΣ ΠΟΥ ΚΑΤΟΙΚΟΥΜΕ

	Σελ.
1. Πάτριο (ποίημα), Σαράντου Παυλέα	8
2. Εύλογημένη 'Ελλάδα, Φώτη Κόντογλου (Περιοδ. «Αισολικά Γράμματα», Νοέμ.-Δεκ. 1971)	9
3. Πάει καιρός... (άποσπασμα από το ποίημα «Σῶμα τοῦ καλοκαιριοῦ», 'Οδ. 'Ελύτη «Ηλίος ὁ Πρώτος»)	15
4. Στήν κορφή τοῦ Πάρνωνα (άποσπάσματα από τό «Ἄγναντεύοντας τὸν Ταῦγετο ἀπ' τὴν ψηλότερη κορφή τοῦ Πάρνωνα»), Παύλου Κυριαζῆ («Γαλάζια Πορεία»)	17
5. 'Αναρρίχηση (ποίημα), Μήτου Λυγίζου (Ρ.Η. Αποστολίδη, «Άνθολογία τῆς νεοελληνικῆς γραμματείας»)	20
6. 'Ο κάμπος τῆς Θεσσαλίας (άποσπάσματα από τό «Ο κάμπος τῆς Θεσσαλίας καὶ οἱ ἀνθρωποί του»), Μ. Καραγάτση ('Επιθεώρηση «Ηώς», τεῦχ. 92-97/1966)	21
7. Τό Αιγαίο καὶ τά νησιά του, Στρ. Μυριβήλη (άποσπάσματα από τό βιβλίο του «Ἀπ' τὴν 'Ελλάδα»)	27
8. 'Ελλάδα (ποίημα), Ρένας Καρθαίου	32

Η ΑΔΙΑΣΠΑΣΤΗ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ ΜΑΣ

9. Οι παλαιοί "Ελληνες (άποσπάσματα από λαϊκή παράδοση, Μακρυγιάννη καὶ Σολωμό)	34
10. 'Η ναυμαχία στή Σαλαμίνα (άποσπασμα από τοὺς «Πέρσες»), Αίσχύλου, μετάφρ. I. Γρυπάρη (I.N. Γρυπάρη, «Οι τραγωδίες τοῦ Αίσχύλου»)	35
11. 'Ο Βασιλιάς Φίλιππος κοιμάται στή Βεργίνα, "Εφης Ἀλλαμανῆ (περιοδ. «Τό ρόδι», τεῦχ. 2/1978).	38
12. "Ενας λαϊκός θρύλος γιά τόν Πενταδάχτυλο τῆς Κύπρου (άποσπασματικό), 'Αθηνᾶς Ταρσούλη («Νέα 'Εστία» τεῦχ. 655/1954)	41
13. Οι 'Ακρίτες (τό δημοτικό «Τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου», Ν.Γ. Πολίτη, «Ἐκλογαὶ ἀπό τά τραγούδια τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ»)	45
14. Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, Ν. Καζαντζάκη (άπό τὴν ὅμωνυμη τραγωδία του)	47
15. Τόν καιρό τοῦ πατερ-Κοσμᾶ, Θανάση Πετσάλη-Διομήδη (άποσπασμα, «Ν. 'Εστία» τεῦχ. 551/1950)	49
16. Τά παιδικά χρόνια τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη, Σπύρου Μελλά (άποσπασμα από τό βιβλίο «Ο Γέρος τοῦ Μοριά»)	53
17. Πολέμαι!, Γιάννη Βλαχογιάννη («Μεγάλα χρόνια»)	56
18. "Ενα προσφυγάκι θυμάται..., 'Αντ. Μπενέκου (περιοδ. «Ηπειρωτική 'Εστία», τ. 259-260/1973)	59
19. Πίνδος, Χρήστου Ζαλοκώστα	69
20. 'Η πείνα (ποίημα), Στέφ. Μπολέτση («Ραψωδία 1940-1946»)	75

21. Τά παιδιά τής Κύπρου, Ι.Μ. Παναγιωτόπουλου («Η Κύπρος, ένα ταξίδι»)	77
22. Εύαγόρας Παλληκαρίδης (ποίημα), Φώτη Βαρέλη (περιοδ. «Τό ρόδι», τ. 8/1978)	80
23. Τουρκική εισβολή (ποίημα, άποσπάσματα), Κώστα Μόντη («Ποιήματα γιά μικρά και μεγάλα παιδιά»)	82

Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΜΑΣ ΠΙΣΤΗ

24. Δοξάζω τό Θεό (ποίημα, άποσπασμα), Πάνου Σπάλα (περιοδ. «Γράμματα», τ. 9/1945)	83
25. Χριστούγεννα στή Θάλασσα, Πέτρου Γλέζου («Τό σπίτι με τά περιστέρια»)	86
26. Κάλαντα Πρωτοχρονιάς	92
27. Χωρίς άδεια, Πέτρου Χάρη (‘Από τό διήγημα «Ούτ’ ένα πουλί στόν ούρανό», «Η μεγάλη νύχτα»)	93
28. Τό πρώτο Πάσχα, Γρ. Ξενόπουλου («Άθηναϊκές Έπιστολές»)	97
29. ‘Η ήμέρα τής Λαμπτής (ποίημα, άποσπασμα), Διον. Σολωμού («Απαντα»)	100
30. ‘Η Δέσποινα τών δσπρων νησιών, Ήλια Βενέζη («Έλληνικές θάλασσες»)	101
31. Στήν Παναγία (ποίημα), Τάκη Βαρβίτσιώτη	106
32. ‘Αι-Λιας, Σερ. Τσιτά (περιοδ. «Άγροτικά Νέα»)	108
33. ‘Ο Θεός είναι παντού (ποίημα), Γιώργου Γεραλδή	111

Ο ΛΑΪΚΟΣ ΜΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

34. Τό παραγώνι, Στράτη Μυριβήλη («Πτερόεντα»)	112
35. Τό ψωμί (ποίημα), Γ. Δροσίνη	115
36. ‘Ο Αισώπος μέσα στή λαϊκή μας παράδοση (Κείμενα από Θρ. Σταύρου, «Αισώπου Μύθοι» και Δημ. Σ. Λουκάτου «Νεοελληνικά Λαογραφικά Κείμενα»)	116
37. Τά τραγούδια τού έλληνικού λαού, Α. Βουγιούκα (‘Από τό «Τά δημοτικά μας τραγούδια, ένα μάθημα έθνικής αύτογνωσίας», περιοδ. «Παιδαγωγική και Ψυχολογική Έπιθεώρησις», Μάιος-Ιούνιος 1966)	119
38. ‘Ηρθε δ Λάζαρος, ήρθαν τά βάγια, Χρ. Χρηστοβασίλη	121
39. Τό θέατρο σκιών, ‘Αντρ. Καραντώνη	127
40. ‘Ο λαϊκός ζωγράφος Θεόφιλος, Νέστ. Μάτσα (άποσπάσματα από «Τό παραμύθι τού Θεόφιλου»)	130

Η ΟΛΥΜΠΙΑΚΗ ΙΔΕΑ

41. Φώς και ειρήνη τής Όλυμπίας, Κώστα Ούρανη	138
42. Φώς τής Όλυμπίας (ποίημα), Τάκη Δόξα	141
43. ‘Ο τελευταίος θριάμβος, Χάρη Σακελλαρίου («Ιστορίες από τήν άρχαιότητα»)	144
44. Καλλιπάτειρα (ποίημα), Λορέντσου Μαβίλη	147
45. Δρόμος 100 μέτρων, Πέτρου Χάρη («Δρόμος 100 μέτρων»)	149

ΟΙ ΝΑΥΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΞΕΝΙΤΕΜΕΝΟΙ ΜΑΣ

46. Τό τραγούδι στό νέο καράβι (πεζοτράγουδο), Ζαχ. Παπαντωνίου («Τά ψηλά βουνά»)	152
47. Μιά νύχτα μέ τραμουντάνα, Χρ. Λεβάντα («Ιστορίες τοῦ Πόρτο Λεόνε»)	154
48. Πώ α μέ τά καράβια (δημοτικό), Δημ. Πετρόπουλου («Έλληνικά Δημοτικά Τραγούδια»)	159
49. Σκοτάδι καί φῶς, Νίτσας Τζώρτζογλου («Ν. Έστία», τ. 1227/78)	160
50. Ή ἀληθινή πατρίδα γιά τὸν ξενιτεμένο (ποίημα), Παύλου Κριναίου («Τά τετράδια τῶν ἄγγελῶν»)	172

ΠΑΙΔΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

51. Τό πεύκο μας, Γαλ. Σαράντη («Φιλολογική Πρωτοχρονιά», 1962)	173
52. Τό ἡμερολόγιο μιᾶς μητέρας, Σοφίας Μαυροειδῆ-Παπαδάκη (περιοδ. «Γράμματα», τ. 6/1946)	179
53. Ξύπνησες, κοριτσάκι; (ποίημα), Γιάννη Ρίτσου (ἀπόσπασμα ἀπό τό «Πρωινό ὅστρο»)	186
54. Γιά τὸν πατέρα, Γαλ. Σαράντη (Κύκλος Ἐλληνικοῦ Παιδικοῦ Βιβλίου, «Τό χρυσό ρόδι»)	189
55. Τά χέρια τοῦ πατέρα μου (ποίημα), Ρένας Καρθαίου	194
56. Ή Καθαρή Δευτέρα, Χρ. Χρηστοβασίλη (συντομευμένο, «Διηγήματα τοῦ Μικροῦ Σκολειοῦ»)	195
57. Σπίτι μέ κήπον (ποίημα), Κ.Π. Καβάφη («Ἀνέκδοτα ποίηματα»)	204
58. Ό πληγωμένος ἀιτός, Σπ. Παναγιωτόπουλου («23 διηγήματα γιά μικρούς καί μεγάλους»)	205
59. Ἔνας ἀιτός περήφανος (δημοτικό), Ν.Γ. Πολίτη («Ἐκλογαί»)	211
60. Νυχτοφύλακες, Ἀντώνη Μπενέκου («Ν. Έστία», τ. 96/1974)	212

Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

61. Ή ἀσπίδα τοῦ Ἀχιλλέα, Γ. Γεραλή («Ἰλιάδα»)	224
62. Τό κέντημα τοῦ μαντιλού (ποίημα, ἀπόσπασμα) Κ. Κρυστάλλη («Ἀπαντα»)	227
63. Τό ἀλογάκι τοῦ Παρθενώνα, Ἀγγελικῆς Βαρελλᾶ (περιοδ. «Ἐλληνικός Ἐρυθρός Σταυρός τῆς Νεότητος»)	230
64. Στό μουσεῖο (ποίημα), ΑΘ. Δημουλᾶ («Αύτή ἡ πραγματικότητα καί ἡ ἀλλη»)	234
65. Τό πρώτο μου θέατρο, Π. Νιρβάνα (‘Αναγνωστικό ΣΤ’ Δημοτικοῦ, ΟΕΔΒ, 1978)	235
66. Γράμμα στόν Τσάρλι Τσάπλιν (ποίημα, ἀπόσπασμα), Νικηφ. Βρεττάκου (περιοδ. «Καινούρια Ἐποχή», Ανοιξη 1957)	240
67. Πρώτη φορά σέ μια συναυλία, Μαρίας Κυνηγοῦ (περιοδ. «Τό ρόδι», τ. 4/1978)	243
68. Τοῦ βιολιτζῆ τοῦ Μπαταριᾶ τό ἐγκώμιο (ποίημα), Κ. Παλαμᾶ («Οι καημοί τῆς λιμνοθάλασσας»)	247

69. Πηνελόπη Σ. Δέλτα, Χρ. Χαιρόπουλου («Ελληνικός Έρυθρός Σταυρός τής Νεότητος», διασκευή)	248
---	-----

ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΗ

70. 'Η παντεχνία τοῦ ἀνθρώπου (ἀπόσπασμα ἀπό τὴν «Ἀντιγόνη» τοῦ Σοφοκλῆ, μετάφρ. Κ. Μάνου)	254
71. Δημήτρης ὁ περιέργος, "Ελλης Ἄλεξιου («Ρωτῶ καὶ μαθαίνω»)	255
72. 'Η κατάκτηση τοῦ πόλου, Γρ. Ξενοπούλου («Ἀθηναῖκες Ἐπιστολές»)	259
73. "Ενα γράμμα στὸν ἀστροναύτη, Ι.Δ. Ἰωαννίδη («Τό ἄσπρο ἀλόγο»)	262
74. 'Ο ταχυδρόμος τοῦ διαστήματος (ποίημα, ἀπόσπασμα), Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος («Τό παράθυρο τοῦ κόσμου»)	266
75. 'Ο ἡλεκτρονικός ἐγκέφαλος καὶ ὁ δημιουργός του, "Ελλης Ἄλεξιου («Ρωτῶ καὶ μαθαίνω»)	267
76. "Ενας σύγχρονος μάγος (διασκευασμένα ἀποσπάσματα ἀπό τό βιβλίο «Ο μηχανικός» τῆς σειρᾶς «LIFE Ἐπιστημονική Βιβλιοθήκη»)	271
77. 'Ο μαθητευόμενος μάγος (ποίημα), Γκαΐτε, μετάφρ. Θρ. Σταύρου («Ν. Ἐστία», τ. 772/1959)	274

Η ΕΘΝΙΚΗ ΜΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΑΣΧΟΛΙΕΣ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ

78. 'Η γυναίκα τῆς Λευκάδας, ' Ελένης Χρυσίνα (περιοδικό «Ἄγροτική»)	280
79. 'Ο ιδρύας καὶ τό φαρμάκι, Χάρη Σακελλαρίου	283
80. 'Η φωτιά πού κοιμόταν, Χάρη Σακελλαρίου	287
·81. 'Η παρουσία τῆς ναυτιλίας μας, ' Αντρέα Καραντώνη («Ναυτική Ελλάς»)	291
82. 'Από τό ήμερολόγιο ἐνός φαροφύλακα, Θέμου Ποταμίου	295
83. 'Η Διεθνής Ἐκθεση Θεσσαλονίκης, ' Αγγελικής Βαρελλᾶ	300
84. Μόχθος (ποίημα), Ντίνας Χατζηνικολάου («Χαμόγελα»)	304

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΜΑΣ

85. Στό χείμαρρο τῆς κυκλοφορίας (τό κεφ. «Χαῖρε, Ἀθήνα», συντομευμένο), Δημ. Ψαθᾶ («Σέ ἥχο πλάγιο»)	305
86. Βουβοί δρόμοι (ποίημα), Διαλ. Ζευγώλη-Γλέζου («Ν. Ἐστία», τ. 775/1959)	309
87. Τό τριβεῖον, Π. Γλέζου («Τό σπίτι μέ τὰ περιστέρια»)	312
88. 'Η κατάρα τοῦ πεύκου (ποίημα), Ζ. Παπαντωνίου («Τά ψηλά βουνά»)	319
89. "Ενα πρόβλημα δπως τό πάρεις, 'Ιάκωβον Καμπανέλη (Έφημ. «Τά Νέα»)	323
90. Τό διψασμένο λαφάκι (ποίημα), Νίκου Κανάκη	326
91. 'Ο μαύρος χρυσός, ' Αγγελικής Βαρελλᾶ (διασκευή)	326
92. Δῶσ' μου τό χέρι σου (ποίημα), Τάκη 'Ολύμπιου («Ν. Ἐστία», τ. 711/1957)	329
Βιογραφικά σημειώματα συγγραφέων	330
Περιεχόμενα	339

**ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΑΝΤΩΝΗ ΑΠΕΡΓΗ**

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

«Τά άντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τό κάτωθι βιβλιόσημο γιά ἀπόδειξη τῆς γνησιότητας αὐτῶν.

Αντίτυπο στερούμενο τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψύτιπο. Ο διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιῶν αὐτό διώκεται κατά τίς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 7 τοῦ Νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Κυβ. 1946, Α' 108).»

70. Η εἰκόνα τοῦ συγγραφέα Λευκάδης από την «Ἀρχαία Ελλάς»
κλδ. μετάφ., Κ. Μάνου 280
71. Δημιουργός πεπονιάς, Βλάσης Αλεξίου Ιεράρχη και μοναχού 280
72. Η εικόνα τοῦ πάπια Παύλου Σαραντάκη Ιεράρχη 280
73. Ένα γράμμα προς αρχιμάντην, Ι.Δ. Παπανίκοια Ιεράρχη Ρόδου 280
74. Ο ταριχός τοῦ βιβλιοσήμου την πρώτη ώρα παραγόντα, Ι.Μ. Παπανικούτσου
λου (τὸ παρόντο τοῦ πατέρου) 280
75. Ο ηλεκτρικός λαϊκός σταύρος τους "Ελλην" Αλεξίου Ιεράρχη
καθ-μοδιάνια 280
76. Ένας σύγχρονος μενταγιόν προτύπως από την Εγκυρωτή Επανάσταση 280
77. Ο μαθηρεύδης, Λευκάδης (την πρώτη ώρα παραγόντα, τ. 772/1959) 280
- Η ΕΘΝΙΚΗ ΜΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ
78. Η γυναικα τῆς Λευκάδης 280
79. Ο μπρότος καὶ τόκων 280
80. Η οικτά ποε κοιράτος, Αδαμάντιος 280
81. Η παρεύση τῆς μαθητικής οικονομίας 280
82. Από το δημοτικό ιδρυτικό σχολείο Ζέαρας Πεταλούδη 280
83. Η δεκάνης Τελετού Καποδιστρίου Αναστασίη, Βαράνη 280
84. Μόνος ήταν οι νέοι της οικονομίας Λευκαρούντας 280

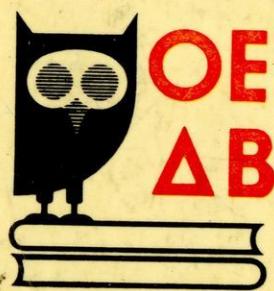
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΜΑΣ

85. Τη φορολογία της Εθνικής Μας Οικονομίας 300
86. Τη φορολογία της Εθνικής Μας Οικονομίας Ζευκαΐδη Γεώργιος (την έργη της Εθνικής Μας Οικονομίας) 300
87. Τη φορολογία της Εθνικής Μας Οικονομίας σε τη μέροτερων 312
88. Τη φορολογία της Εθνικής Μας Οικονομίας Ζευκαΐδη Γεώργιος (την έργη της Εθνικής Μας Οικονομίας) 312
89. Τη φορολογία της Εθνικής Μας Οικονομίας Ζευκαΐδη Γεώργιος (την έργη της Εθνικής Μας Οικονομίας) 312
90. Τη φορολογία της Εθνικής Μας Οικονομίας Ζευκαΐδη Γεώργιος (την έργη της Εθνικής Μας Οικονομίας) 312
91. Τη φορολογία της Εθνικής Μας Οικονομίας Ζευκαΐδη Γεώργιος (την έργη της Εθνικής Μας Οικονομίας) 312
92. Τη φορολογία της Εθνικής Μας Οικονομίας Ζευκαΐδη Γεώργιος (την έργη της Εθνικής Μας Οικονομίας) 312
93. Τη φορολογία της Εθνικής Μας Οικονομίας Ζευκαΐδη Γεώργιος (την έργη της Εθνικής Μας Οικονομίας) 312
- ΕΚΔΟΣΗ Β' 1981 (Ι) ANTITΥΠΑ 170.000 ΣΥΜΒΑΣΗ 3540/9-1-81 330

Έκτυπωση: Βιβλιοδεσία: Α. Γιαννόπουλος

9
1

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής